EVE CURIE

MEBRURE SAMİ KORAY

ADAME CURIE

EVE CURIE

MADAME CURIE

MEBRURE SAMİ KORAY

MADAME CURIE

GÜVEN Basımevi — İstanbul 1940

EVA CURIE

MADAME CURIE

Çeviren
MEBRURE SAMİ KORAY

İkinci basılış

İSTANBUL
REMZİ KİTABEVİ
93 Ankara Caddesi 93

MADAME CURIE'nin

İkinci Başılışı Vesilesile

Geçenlerde, iki tanımmış muharrirle görüşürken, adına «aşk» kelimesi katılıveren kitapların, daha büyük bir okuyucu topluluğunu çekmekte olduğu söylendi.

Bu, çağımızı üzen bir hal olmakla beraber, doğrudur da.

Yalnız bunun yanı sıra «Madame Curie» gibi, değil isminde, mevzuunda bile aşka büyük bir yer ayırmıyan bir eserin, böyle kısa bir zaman içinde ikinci defa basılışını görmek de, gençlik ve kültür bakımından içlerimizi ümitle dolduran mutlu bir hâdisedir

Tâbi Bay Remzi Bengi, bir kaç gün evvel, Madame Curie'nin inkinci, «Ana» nın dördüncü basılışına hazırlandığını, bu vesile ile de benden birkaç satır istediğini söylediği zaman, Madame Curie gibi derin bir eserin sevilmiş, tutulmuş olmasını görmekle pek sevindim.

Söyliyeceğim yegâne şey, bu tarz bir eseri çabucak ikinci basılışına eriştirmek hususunda bize yardım etmis olan bütün okuyucularıma, eserin ruhu, gayesi namına tahassüslerimi, teşekkürlerimi tekrarlamak olacaktır.

20 Mart 1946

MEBRURE S. KORAY

BAŞLANGIÇ

Marie Curie (Mari Küri) nin hayatı, o kadar şanlı vak'alarla doludur ki, insan onun hikâyesini, harikulâde bir masal gibi, Nebîlerin, Azizlerin ömrünü nakleden mukaddes bir efsane gibi anlatmayı diler.

Kadındır, ezilen, eziyet çeken bir milletin evlâdıdır, fakirdir, güzeldir.

Allah vergisi müthiş bir isidat, onu vatanı Lehistandan ayırtarak, tahsil için Parise sürükler; orada, yapayalnız, zahmetli yıllar geçirir.

Kendi gibi dehâ sahibi bir erkeğe rastlar. Onunla evlenir. Saadetleri, eşsiz, benzersiz bir cinstendir.

İnsan kudretini aşan bir gayretle, maddî faydalar ummayan çetin, sürekli çalışmalarla, Marie ve Pierre Curie (Piyer Küri), sihirli bir şeyi, radyum'u keşfederler. Keşifleri, yalnız yeni bir ilmin, yeni bir felsefenin doğmasına yol açmakla kalmaz; insan oğluna, korkunç bir hastalığı tedavi etmek çaresini de verir.

İki âlimin zafer ve şöhreti bütün dünyaya yayılırken Marie'nin üstüne bir ölüm yası çöker.

Ecel, harikulâde arkadaşını, bir lâhzada elinden alıvermiştir.

Gönlünün uğradığı tehlikeli acıya, vücutça geçirdiği sarsıntıya rağmen, başlanan vazifeye, yalnız başına, tekrar koyulur. Kocasile beraber yarattıkları ilmi, parlak bir inkişafa ulaştırır.

Ömrünün üst tarafı, sanki daimî bir mevhibedir. Harp yaralılarına kendini bağışlamıştır; şefkatini, gücünü, sıhhatini onlara verir. Daha sonraları da, talebelerine, dünyanın dört bir

yanından gelen o müstakbel âlimlere. öğütlerini, bilgisini, vaktinin her bir saatini verecektir.

Paraya, zenginliğe yüz çevirdikten, şerefe, şöhrete dudak büküp zoruna katlandıktan sonra, vazifesini başarmış olarak, yorgun, bitkin bir halde ölür.

Esatir kahramanlarından birinin efsanesine benziyen böyle bir hikâyeye, ufacık bir süs katmakla, büyük bir suç işlemiş olurdum. Nitekim anlattığım bahisler ve vak'alar içinde, doğruluğuna güvenmediğim tek bir fıkra yoktur. Esasa dokunan bir cümlenin şeklini bozmadım, bir elbisenin rengini uydurmadım. Hâdiseler oldu, sözler söylendi.

Âlim kadının, kızlık zamanına ait bazı kıymetli mektuplarla, eski beraberlik günlerinin canlı hikâyesini, Lehli akrabama, bilhassa annemin ablası, hem de en müşfik arkadaşı olan, teyzem Madame Dluska'ya borçluyum.

Marie Curie'nin bıraktığı hususî yazılar, biyografik kısa notlar, sayısız resmî mektuplar, - kendilerine karşı duyduğum şükranı sözle ifade edemiyeceğim - bir çok Fransız ve Polonyalı dostların anlattıkları, yazdıkları şeyler, kız kardeşim Irène Joliot-Curie ve enişte m Frédéric Joliot'un hâtıraları, nihayet kendi hatırladıklarımın yardımile de, daha sonraki zamanı, şu yakın seneleri yaşatıp anmağa imkân buluyorum.

Bu kitabı okuyanların, Madame Curie'de, yarattığı eserden veya hayatındaki şaşırtıcı, güzel şeylerden çok daha nadir olan şu aşağıki noktaları; bir insan ömrünün kâh iyi, kâh kötü, geçici ve değişken devreleri altında, görüp sezmekten geri kalmamalarını dilerdim: Ahlâkının değişmezliği, zekâsının yatışma bilmez, inadından dönmez gayret ve sebatı, her şeyi vermeyi bildiği halde, hiçbir şeyi almayı öğrenmemiş bir varlığın seve seve nefsini bağışlayıp feda edişi, hiç bir kuvvetle, ne en göz kamaştırıcı bir şöhret, ne de musibet ve felâket elinde, görülmedik safiyetini bozdurmıyan, örseletmiyen ruhu.

O öyle bir ruha sahip olduğu içindir ki, sahiden dâhi diye bildiklerimizin, muazzam bir şöhretten çıkarabilecekleri istifadelere, hiç de yüreği sızlamadan yüz çevirmiştir.

XI

Dünyanın zorile sokulduğu kalıptan acı duymuştur. Aklını yerleştirdiği hayat düsturlarından o kadar vazgeçmez, o kadar «kabuğuna çekilip kapanmağa» yatkın bir yaradılışı vardı ki, tâ en son zamanına kadar şöhretin aşıladığı lâübalilik, kurgulu makineden çıkar gibi sahte nezaket, özenme ciddiyet, sırf gösterişte kalma tevazu gibi tavırlardan birini seçmesini, bir türlü öğrenemedi.

O, «meşhur insan» olmayı bilmedi.

Ben doğduğum zaman, annem otuz yedi yaşındaydı. Onu iyice tanıyabilecek çağa ulaştığım vakit, artık yaşlı, meşhur bir kadındı. Halbuki bana en yabancı gelen, hiç tanımadığım insan, bu «meşhur âlim kadın» dır. - Muhakkak ki, Marie Curie (Mari Küri), «meşhur olduğunu» hiç düşünmez, böyle bir fikre zihninde yer vermezdi. - Bunun için de, tanımadığım bu «meşhurluk» cephesine mukabil, onun daha ben doğmadan evvelki halini hem de ne kadar iyi bilirim; sanki kafasının içi bin bir hulya ile dolu fakir talebe Marya Sklodowska'nın yanında, öteden beri yaşamış gibiyim.

Ölürken de, Marie, hâlâ, bu genç kıza benziyordu. Upuzun, çetin ve nurlu bir meslek, onu ne büyütmeğe, ne küçültmeğe, ne evliya kudsiyetine ulaştırmağa, ne de illete düşürmeğe sebep olmuştu. O, bu son gününde, hayat kavgasına atıldığı ilk karanlık zamanlarındaki gibi halûk, inatçı, utangaç ve hâlâ «her şeyin meraklısı» idi.

Böyle bir ölüyü, hükûmetlerin «Ulu evlâtları» için «lûtfettikleri» patırtılı, şatafatlı cenaze törenlerinden birine «uğratmak», mâbette küfür savurmak kadar büyük bir saygısızlık olurdu.

Bir köy mezarlığında, yaz çiçekleri arasında, - sanki tükenen bu ömür, binlerce başka hayatın benzeri imiş gibi - en sessiz, en sade bir şekilde gömüldü.

I

MANİA

Her pazar günü gibi, Nowolipki sokağındaki liseye büyük bir sessizlik çöktü. Cephe dıvarında, rusça olarak taşa kazılı, «Erkek İdadîsi» yazısının altındaki büyük mektep kapısı, sımsıkı kilitli. Sütunlu dehliz, ıssız, bir mâbedi andırıyor. Bu tek katlı, yayvan, uzun binadan; üzerlerine çeşit çeşit isimlerin baş harfleri kazılmış, çakı çentikleri ile tırmık tırmık, siyah tahta sıralar dizili, aydınlık, koca sınıflardan, sanki hayât çekilmiş gibi. Yalnız, Meryem Ana kilisesinden gelen akşam duası çanı ile arasıra da sokaktan geçen iki tekerlekli bir yük arabasının tangırtısı veya bir «doroçka» yı çeken atın tenbel adım sesleri duyuluyor.

Avluyu saran parmaklığın gerisinde, mektebin dört tane. tozlu, sıska leylâğı çiçek açmış. Yoldan geçenler, pazar elbiselerini giyip kuşanmış insanlar, tatlımsı bir kokunun yüzlerine çarpmasile şaşırarak dönüyor, bakıyorlar. Daha ancak Mayısın sonu olduğu halde, hava sıcak. Varşovada güneş, don kadar müstebit ve keskindir.

Amma pazar günlerine hâs olan bu sükûnu, yine de bozan bir şey var. Alt katında kimya hocası ve müfettiş muavini olan Mösyö Wladyslaw Sklodowski'nin oturduğu mektep binasının sol tarafından, anlaşılmaz, acayip gürültüler geliyor. Sırasız, âhenksiz birtakım çekiç seslerini andıran takırtılar. Arkasından, keskin çığlıklarla beraber, devrilen bir şeyin gümbürtüsü kopuyor. Tekrar tak tak vuruşlar... Lehçe söylenen, kısa emirler.

— Hella, kurşunum kalmadı!

— Kuleye Josef... Kuleye nişan al!

— Mania, çekil oradan.

— Neye çekilecekmişim?... Dört köşe tahtalardan getiriyorum!

— O-Oh-Oh!!!

Bir gümbürtü, cilâlı parkenin üzerine gök gürler gibi patırdılarla yuvarlanan dört köşe tahtacıklar: ve işte, kulenin yerinde yeller esiyor. Çığlıklar artıyor, uçan mermiler dört bir yana yağıyor...

Bu harp meydanı, pençereleri mektebin iç avlusuna bakan, dört köşe büyük bir oda. Köşelerinde, dört tane çocuk karyolası duruyor. Beş ile dokuz yaş arası dört çocuk, âvaz âvaz bağırarak; korkunç çığlıklar koparârak, burada harp oyunu oynuyorlar.

Noel akşamı, küçük Sklodowski,lere, boy boy tahta parçalarından bir yapı takımı hediye etmiş olan whist[1] ve pasyans [2] meraklısı dayıları, bu oyuncağın ne işe yarıyacağını her halde aklından geçirmemişti. Bir kaç gün kadar, Josef, Bronia, Hella ve Mania, tahta kutunun içinde örnek resimlerini buldukları şatoları, köprüleri, kiliseleri uslu uslu yapıp kurdular. Amma çok geçmeden, yapılara temel taşlığı edecek iri parçalar, direkler, asıl nasiblerine kavuştular: Kısa sütunlar, topçu sınıfına ayrıldı, küçük dört köşeler gülle işini görecekti ve mimarlar, böylece, mareşal oluverdiler.

Yerde, yüzü koyun yatan Josef, sürüne sürüne ilerliyor; düşmana doğru «plân mucibince», toplarını yürütüyor. Kavganın en kızıştığı zamanda bile, sıhhatli çocuk yüzü, bir ordu kumandanına yakışan ciddîyeti kaybetmiyor. O, ağabeydir. Dördünün içinde en bilgici, hem tek erkek odur. Etrafındakiler hep kız, pazar elbiselerinin üzerinde kırmalı yakalarla, fistolu küçücük koyu renk önlükler takılı, bir örnek giyinmiş kızlar...

Amma hakkınca söylemek lâzım: Bu kızlar iyi dövüşüyorlar. Josef'in müttefiki Hell'nın gözleri, vahşi bir pırıltı ile tutuşuyor. Hella, ancak altı buçuk başında olduğuna kuduruyor, küçük dört köşe tahtaları daha hızla, daha uzaklara atmak is-

---

[1] Whist: Bir nevi kâğıt oyunu.

[2] Pasiyans: Uzun süren, sabır işi, bir nevi iskambil falı.

tiyor; iki pencerenin arasına sıkışmış ordularını müdafaa için çırpındıkça, sarı saçları havada uçan tombul, güneş yüzlü Bronia'nın sekiz yaşına imreniyor.

Bronia'nın yanında, fisto göğüslüklü minicik bir yaver, «mühimmat» topluyor, bir taburdan ötekine koşuyor, çok bağırmaktan, çok gülmekten yanakları alev alev, dudakları kupkuru, didiniyor parçalanıyor...

— Mania!

Boş bulunarak irkilen çocuk, koşarken birden duruyor, iki kat edip kalbinin üzerinde sımsıkı tuttuğu önlüğünü koyuveriyor. Dört köşe tahtalar, - bir kucak dolusu harp malzemesi - yere dökülüyor. Canlı, coşkun, güzel bir yüzü, rüyalar dolu, tatlı, gümüşî gözleri var.

— Annem seni çağırıyor. Artık çok oldu. Bu oyunu bırak-sın; diyor.

— Amma ben Bronia'ya lâzımım... Ona mermileri ben taşıyorum!

— Annem, gelsin, dedi.

Bir an durakladıktan sonra, Mania, ablasının elini tutuyor! Vakur bir hal takınarak odadan çıkıyor.

Beş yaşında harp etmesi kolay şey değildir, takati tükenen küçük kız, dövüş meydanından çekildiğine pek de o kadar yanmıyor. Bitişik odadan, okşayıcı bütün isimlerini sıralıyan tatlı bir ses, onu çağırıyor:

— Mania... Maniusia... Anciupecia'm...

Polonyada, isimleri değiştirip kısaltmasına bayılırlar.

Ötedenberi, Sklodowski'lerde kızların büyüğü Sophie'ye, «Zosia» denilmiştir. Bronislawa yerine «Bronia» adı geçmiş, Hellena «Hella» olmuş ve Josep de «Josio» şekline girmiştir.

Amma en son doğan, evin göz bebeği Marya kadar hiç kimseye isim takılmamıştır. «Mania» her zaman kullanılan kısa adı, «Maniusia» içten, sevgiden taşan bir başka ismi, «Aniupecia» da beşikte yattığı günlerden kalma hoş ve gülünç lâkabıdır.

— Anciupecia'cığım, saçların ne hale girmiş, ne kadar da kızarmışsın!

Tabiî denemiyecek derecede renksiz, zayıf iki inecik el, göğüslüğün çözülmüş kurdelelerini bağlıyor, müstakbel büyük

bir âlimin inatçı yüzünü hâleliyen kısa lüleleri sıvazlıyor. Çocuğun içine yavaş yavaş bir rahatlık, bir gevşeyiş çöküyor.

Mania'nın, anneciğine karşı sonsuz bir sevgisi var. Yer yüzünde ondan daha sevimli, daha iyi, daha akıllı bir kimse bulunamaz diye iman ediyor...

Madam Sklodowska, köy eşrafından bir ailenin büyük kızıdır. Babası Félix Boguski, Lehistanda nice benzerine rastladığımız küçük bir asalet şeceresi taşıyan arazi sahiplerinden biridir. Kendi topraklarında yaşıyacak kadar serveti olmadığından, daha büyük ve zengin ailelerin çiftliklerini, mallarını idare etmek zorunda kalmıştır. Romantik bir tarzda evlenmiştir: Parasız, yüksek aileden asil bir kıza âşık olmuş; kız tarafının kıyametleri koparmasına hiç aldırmadan sevgilisini kaçırmış, gizlice nikâhlarını kıydırivermiştir. Sonra da, yıllar geçince... Bu gönül hırsızı; utangaç, kansız cansız bir ihtiyar; uğruna canını verebileceği o eski güzel kız da titiz, hırçın bir büyük anne olmuştur.

Doğan altı çocuklarından en akıllı uslusu muhakkak ki Madam Sklodowska'dır. Slâv kanına hâs «bambaşka» lıklardan hiç birini onda göremeyiz. Ne fazla coşkunluklar, ne aşırı heyecanlar, ne de garip hayal düşkünlükleri... Varşovada, Freta sokağındaki bir mektepte, mükemmel bir tahsil görür. Muallim olmayı kurduğundan, bir zaman, ayni mektepte hocalık eder, sonra da müessesenin müdürlüğüne geçer. 1860 da öğretmen Wladyslaw Sklodowski onunla evlenmeğe kalkıştığı zaman, her bakımdan mükemmel bir eş seçmiştir. Parası yoktur. Amma dini bütün, çalışkan bir kızdır, soyu sopu da belli başlı kimselerdir. Sağlam bir mesleği vardır. Musiki de bilir: Piyano çalar, o zamanın şarkılarını, romanslarını, cana yakın, içli bir sesle söyler...

Hem üstelik, pek de güzeldir. Evlendiği sıralardaki bir resmi, bize onun kusursuz yüzünü, sade bir tarzda örülmüş uzun gür saçlarını, kaşlarının harikulâde bir yay çizişini, Mısırlıları andıran, uçları uzun uzun çekik, gümüşi gözlerin sakin ve sırlar dolu bakışını gösteriyor.

Bu evlenişi, herkes de: «Pek uygun» bulur; onları «tam biribirinin dengi» diye anar dururlar. Hem Slodowski'ler de Polonyanın uğradığı felâketlerle yıkılmış, küçük şecereli asilzadelerdendir. Sklody soyunun beşiği, Varşovanın 100 kilometre şimalinde birtakım çiftliklerdir. Kütükleri, Sklody'lere mensup, akraba arasından kız alıp vermiş bir kaç aile, Sklodowski ismini taşırlar. Ağızdan ağıza geçmiş bir âdete göre, memleketin derebeyi, çiftliğinin ortakçılarına kendi armasını kullanmak hakkını vermiştir.

Bu ailelerin irsî ve tâbiî istidatları, toprakla uğraşmak, ekip biçmektir. Fakat karışık zamanlar gelip çatınca; toprak kısırlaşmağa, arazinin verimi, kıymeti, günden güne düşmeğe başlar.

Wladyslaw Sklodowski'nin özbeöz cedleri, 18 inci asırda, bir kaç yüz hektarlık toprağa malım diyebilecek, rahatça ömür sürmüşler; onların torunları da, halleri vakitleri yerinde çiftçiler diye anılarak tasasızca yaşamışlarsa da, genç öğretmenin babası Josef için, artık vaziyet bunun tamamen aksi idi.

Bu Sklodowski, yaşayışını düzeltmek, hem de koltuklarını kabartan bir isme şeref vermek istedi. Tahsile kalkıştı, kitaplara sarıldı. İhtilâller ve harplerle, zaman zaman facia şeklini alan bir meslek hayatından sonra, onu belli başlı bir şehirde Lublin'de, erkek lisesi müdürlüğünde buluyoruz. Ailenin ilk «münevveri», kafa ve bilgi adamı odur.

Boguski'lerle, Sklodowski'ler, pek kalabalık ailelerdir. Birinin altı, ötekinin yedi evlâdı vardır. Çiftçiler, muallimler, bir avukat, bir rahibe... Sonra da bir kaç acayip sima: Madam Sklodoska'nın erkek kardeşlerinden biri, Hendyk Boguski, kendinde daima «dâhiyane ve tehlikeli» büyük işler başaracak kabiliyeti vehmeden biridir.

Öğretmenin kardeşi Zdzislaw Sklodowski'ye gelince, bu - Petersburg'da talebe, Polonya ihtilâlinde asker, Tuluzda sürgünken şair, tekrar vatana dönünce taşrada noter olan - gözünü daldan budaktan esirgemez, yasamanın tadını çıkarmayı bilir, tasasız adam, daima zenginlikle beş parasızlık arasında bocalar durur.

Her iki ailede de, akıllı uslu tabiatlerle, havaî, romanesk

yaradılışlar, kâmillerle, serseri şövalyeler yanyana göze çarpmaktadır.

Marie Curie'nin anası babası, akıllı uslulardandır. Erkek, babasını örnek tutarak Petersburg üniversitesinde yüksek fen tahsili yapmış, sonra Varşovada, matematik ve fizik dersi vermeğe başlamıştır. Kadın da, şehirdeki en iyi ailelerin, kızlarını yolladıkları bir yatı mektebini başarı ile idare etmektedir. Genç karı koca, sekiz sene boyunca, Freta sokağındaki bu binanın birinci katında yaşarlar.

Her sabah, genç mektep hocası, derslerine yetişmek üzere karısından ayrılıp giderken, avluya bakan ön taraftaki sınıflarda, ilk derslerini bekliyen genç kızların konuşma sesleri, çınlayıp cıvıldamağa başlamıştır bile.

Fakat 1868 de, Wladyslaw Sklodowski, Nowolipki sokağındaki İdadîye muallim ve müfettiş muavini tayin edilir; karısı, bu hayat değişimine uymalıdır. Kocasına yeni vazifesile beraber, mektep çatısı altında, ayrıca bir de daire verilmektedir. Hem orada oturmak, hem kendi işlettiği yatı mektebinin müdireliğini elde tutmak, üstelik doğurmuş olduğu beş çocuğu da dilediği gibi büyütüp yetiştirmek imkânsızdır. Madam Sklodowska, ne de olsa içi sızlıyarak, kızlar yatı mektebini bir başkasına devreder ve bir baç ay evvel -7 Kasım 1867- de küçük Mania'nın, «Marie Curie» nin doğduğu Freta sokağından ayrılır.

* * *

— Ne o, Anciupecia'm, uyuyor musun?

Annesinin ayaklarının dibinde, alçak bir tabureye oturmuş olan Mania, başını iki yana sallar.

— Hayır anneciğim... Oturuyorum, iyiyim.

Madam Sklodowska, en küçük yavrusunun alnını bir kere daha, hafif hafif okşar. Bu alışılmış el değişini, çocuk öyle iyi tanır ki... Aklının erdiği en eski günlerini bile araştırsa, annesinin onu hiç öpmemiş olduğunu hatırlar. Daima düşünceli gözüken bu annenin yanı başına sokulmak, bellisiz şeylerden: Bir söz, bir gülümseyiş, şefkat dolu bir bakıştan, sonsuz bir sevginin onu koruduğunu, kaderine muhabbetle gözcülük ettiğini sezmek gibi ilâhî bir saadet, bundan güzel bir şey tasavvur

edemez. Evdeki bir takım acı âdetlere, annesinin niçin yalnız başına odalara kapandığına, daha aklı ermez.

Madam Sklodowska, ümitsiz denecek kadar hastadır. Veremin ilk menhus belirtileri, Mania'yı doğurduğu sıralarda gözükmüştür. Beş yıldır da, bir sürü hekimlere başvurulduğu, türlü kür'lere devam edildiği halde, dert adamakıllı ilerlemiştir. Dine bağlılığın verdiği tevekülle cesaret bulan kadın, daima gayretli, her zaman derli toplu, tertemiz kıyafetile, hamarat bir ev kadınının hayatını sürmekte, hattâ sıhatte imiş gibi görünmektedir.

Amma onun, hiç şaşmıyan bir takım yaşama kaideleri vardır: Sırf kendine mahsus tabak çatal kullanmak, oğlunu kızlarını öpmemek, kabil olduğu kadar yalnız ve uzakta kalmak. Bu korkunç hastalıktan, küçük Sklodowski'ler fazla bir şey bile bilmezler... Odadan odaya duydukları kuru ve kısa öksürük nöbetleri, babalarının yüzüne çöken bir yeis gölgesi, bir zamandanberi de, akşam dualarına katılan kısa bir cümle: «Yarabbi, sen annemize şifalar ihsan et!.» niyazı.

Genç kadın ayağa kalkıyor, sarılmak, asılmak için uzanan küçük yavruyu usulca uzaklaştırıyor:

— Bırak beni Maniusia... İşim var.

— Burada durabilir miyim?.. Şey anne.. Okuyabilir miyim?

—Bahçeye çıksan daha iyi olur. Hava öyle güzel ki!

Okuma bahsini açmak zorunda kaldı mı, Mania'nın yanakları, bambaşka bir utançla kıpkırmızı kesiliyor. Geçen sene. yazlığa, köye gittikleri zaman, tek başına alfabe öğrenmeyi pek can sıkıcı bulan Bronia, kendine çömezlik etsin diye, küçük kardeşini seçip, «muallimlik oyununa» kalkışmıştı. Küçük kızlar, bir kaç hafta kadar, mukavvadan kesilmiş harfleri, çoğu zaman kendi keyiflerine göre bir sıra ile dizip durdular.

Sonra bir sabah, Bronia, annesile babasının önünde, gayet kolay bir parçayı okuyamayıp kem küm ederken, sabırsız Mania, kardeşinin elinden açık kitabı aldı; sahifenin ilk cümlesini «güldür güldür» okuyuverdi.

Etrafını bir suskunluktur sarınca, evvelâ koltukları kabararak bu zevk verici, heves arttırıcı oyunu azıcık daha uzattı.

Amma birdenbire, içini korku aldı. Nefesi kesildi, dili tutuldu. Mösyö ve Madam Sklodowski'nin afallamış yüzlerine gözü ilişti, beri yanda, Bronia'nın somurtkan suratını görmüştü. İşitilmez bir iki kekeleme, arkasından da içler acısı bir hıçkırık duyuldu. Aklı yaşını aşkın hârika çocuğun yerinde, hüngür hüngür ağlıyan, dört yaşında bir bebek kalmıştı. Acınacak bir sesle, üstüste tekrarlıyordu:

— Pardon... Pardon! Mahsus yapmadım... Benim kabahatim değil... Bronia'nın da kabahati değil!.. Ne yapayım, o kadar kolay ki!

Mania'ya, okuma öğrenmesi, belki de hiç bir zaman affedilmiyecek büyük bir kabahat gibi göründü.

Bu tarihî günden sonra, çocuk, küçük ve büyük harflerle ahbaplığı arttırdı amma, bu işte hemen göze çarpacak kadar bir ilerleme yapamadı ise, bunun sebebini, annesile babasının ona bir türlü kitap vermeğe razı olmayışlarında aramalıdır.

Çocuk yetiştirme ilmini bilen bu iki insan, ihtiyatlı davranmanın lüzumunu duymuşlardır. Küçük kızlarındaki, vaktinden çok evvel uyanan aşırı istidadı, ürkerek karşılamışlardır ve o, evin içindeki iri harfli resim mecmualarından birine ne zaman elini uzatsa, bir ses, çocuğa şu fikri aşılamağa bakar. «Tahta oyuncaklarınla oynasana... Bebeklerin nerede? Bana bir şarkı söyler misin?..» yahut da bugünkü gibi: «Bahçeye çıksan daha iyi olur...»

Mania, biraz evvel açıp girdikleri kapıya bakar. Yere devrilen dört köşe tahta parçalarının gürültüsü, aradaki duvarın ancak azıcık hafifletebildiği çocuk çığlıkları, ona bahçede arkadaşlık edecek birini bulamıyacağını anlatmaktadır.

— Bari Zosia'yı çağırayım.

— Haydi çağır, yavrum.

— Zosia... ZOSİA!

İki kardeş, elele, yağmurlu havalarda koşmaca, kör ebe oynanan üstü örtülü, dar teneffüshaneden geçerler, mektep binasının dibinden yürürler ve kurt yenikli takta bir kapının koruduğu dümdüz, büyük bir bahçeye çıkarlar. Çimeni seyrek seyrek bitmiş bu tarhlardan, duvarlar arasında hapsedilmiş bu ağaçlar-

dan, hafif bir toprak kokusu, kırları köyleri hatırlatan bir hoş koku tütmektedir.

— Zosia, yakında Zwola'ya gidecek miyiz?

— Daha nerede... Temmuzdan evvel gidemeyiz. Kuzum sen Zwola'yı hatırlıyor musun,

Şaşılacak bir hafızası olan Mania, her şeyi hatırlar: Geçen yaz, kardeşlerile beraber, saatlerce içinde batıp çıktıkları çağlayanı... Elbiselerine, göğüslüklerine siyah lekeler fışkırtarak gizli gizli yoğurduğu, sonra da güneşte kurusunlar diye ancak kendinin bildiği bir tahtanın üzerine, sıra sıra dizdiği çamurdan «sabunları»... Yaşlı, koca ıhlamur ağacını... Hani, amca, teyze çocukları da bir araya geldi mi, yedi sekiz afacanın birden dallarına tırmanıp, kolları kuvvetsiz, bacakları kısacık «küçüğü» de, ite kaldıra çektikleri o güzel, heybetli ağacı...

Ya Marki'de, Josef'in kerrat cetveline çalıştığı o sıcak tavan arası... Arka tarafı iki sıralı, üstü açık arabayı sürerken, kamçısını ne hoş bir sesle şaklatan Zkrzypowski baba! Hele Xavier (Ksavye) amcanın atları!

Bu şehir çocukları, daima, gönülden akıldan izi silinmiyecek kadar güzel tatiller geçirdiler. Dört bir yana dal budak salmış geniş ailelerinden, yalnız bir kol, şehirli olmuştur: Yoksa, taşranın her bir tarafında, Polonya toprağından bir parçayı ekip biçen, bir kaç Sklodowski ile Boguski'ye rasılanılır ve evleri, süslü şatafatlı değilse de, sıcak yaz aylarında lise hocasile çoluğunu çocuğunu barındıracak kadar odaları vardır.

Bu sayede, paraca pek parlak bir vaziyette olmamalarına rağmen, Mania, Varşova halkının üşüştüğü o sözde sayfiyelerin, tatsız hayatını hiç bilmez.

Bu münevverlerin kızı, yaz aylarında, gürbüz, küçük bir köylü olur - daha doğrusu soyundan kopup gelme bir tabii çekilişle - yeniden aslına, köylülüğüne döner.

«Analık» rolünü sahiye alan Zosia, neşeli neşeli:

— Haydi koşalım... Bahçenin ucuna, bakalım kim daha evvel varacak? Bahse girişelim... Ben daha evvel varacağım.

— Koşmak istemiyorum. Bir hikâye anlat, hikâye istiyorum.

Evin içinde kimse, hattâ ne muallim baba, ne de karısı, bir

hikâyeyi Zosia gibi anlatmasını bilmez. Onun hayali, masallara, fıkralara, harikulâde süsler katar. Hattâ kısa komediler tertip edip, kız kardeşlerile erkek kardeşinin hayran gözleri önünde bunları ne ateşli, canlı bir tarzda oynar. Hem muharrirlik, hem de artistlik kabiliyeti sayesinde, Zosia, beş yaşındaki bir bebeğin, anlamakta güçlük çektiği akıl almaz, acayip maceralarla Mania'yı kâh titreterek, kâh güldürerek büyüler.

Küçük kızlar, çok geçmeden yine evin yolunu tutarlar ve mektebe yaklaştıkça, büyüğü sesini alçaltmağa başlar. Yarattığı, «inşad» ettiği hikâye, henüz bitmemiştir amma, Zosia bunu hemen keser. Birdenbire susuveren çocuklar, İdadînin sağ bölüğündeki dik, sert yüzlü dantel perdelerle baştan başa örtülü «o pencerelerin» yanından geçiyorlardır.

Bu camların arkasında, Sklodowski ailesinin hiç sevmediği, hem de korktuğu bir insan vardır:

Mektebin müdürü Mösyö İwanow. Lise duvarları arasında, Çar hükûmetini temsil eden adam.

* * *

1872 yılında, «Rus tâbiiyetinde» Lehli olmak, boyunlara geçmiş esaret kösteği altında, halkın bütün öteki sınıflarından fazla ıstırap çeken, ruhlarında için için isyan ateşini körükliyen, sinirleri her an yeni bir acı ile kamçılanan «okumuşlar» tabakasından olmak, çok kötü bir alın yazısıdır.

Bir asırdanberi, gözlerini hırs bürümüş hükümdarlar, zayıf düşmüş bir Polonyanın tehlikeli komşuları, onu mahvetmeyi kurmuşlardır. Tam üç defa. Alman, Rus ve Avusturyalı, bu yaralı toprağın orasını burasını koparark parçalamış, sonra da aralarındaki paylaşmayı tekrar tekrar elden geçirip durmuşlardır. Polonyalılar, zalimlere karşı ayaklanmışlardır. Amma boşuna: Elleri kolları bağlıyan düğümler, biraz daha sıkılmıştır. 1831 deki kahramanca ihtilâlin bozguna uğratılmasından sonra Çar Nicolas «Rus» Polonyasında gayet şiddetli misilleme hareketleri, mukabil intikam tedbirleri emretmiştir. Vatan uğruna çarpışanlar hapsedilmiş, malları müsadere olunduktan sonra sürülmüşlerdir.

1863 te, yeni bir ayaklanma, yeni bir felâket. İhtilâlcilerin elinde, Çar askerinin tüfeklerine karşı koyacak, mızraktan, tır-

pandan, sopadan başka bir şey yok. On sekiz ay ümitsizce dövüştükten sonra, Varşova kalesinin üstüne, asî başkanların cesetlerini sallandıran, beş dar ağacı dikiliyor.

Bu faciadan sonra, ölmeğe razı olmıyan Lehistanın başını ezmek için, dört elle çalışılıyor.

Zincirlere vurulan ihtilâlci kafileleri Sibiryanın karlarına doğru yollanırken, alay alay «Ruslaştırma memurları» da -polisler, muallimler, resmî devair âmirleri- memleketin içine yayılıyorlar.

Vazifeleri mi? Lehlileri göz hapsinde tutmak, dinlerine musallat olmak, şüpheli gazeteleri, kitapları yasak etmek, yavaş yavaş millî dili ortadan kaldırmak...

Amma öbür tarafta da karşı koymak fikri hemen bir şekil ve tertibe giriyor. Lehliler, şimdilik işi kuvvete, zora dökerek hürriyetlerini kurtarmak imkânsızlığını çok acıklı tecrübelerle öğrenmiş bulunuyorlar. Şu halde beklemek, bekleyişin tehlikeleri gevşeklik ve bezginlikten de korunmak gerek.

Böylece, mücadele şeklini değiştirmiş oluyor. Bu cengin Kahramanları, artık ellerinde tırpanla kazaklara saldıran meşhur Louis Narbutt gibi: «Ne mutlu bana ki, vatanım için ölüyorum!» diye bağırarak yere yıkılan harp gönüllülerinden değiller.

Bunlar, kafasile çalışanlardan, artistlerden, rahiplerden, mektep hocalarından: Yeni nesillerin ruhunu, fikrini besliyecek olanlardan. Bu insanların kudreti, cesareti: Riyaya katlanabilmelerinde; Çarın şimdilik bir mahzur görmiyerek onları alakoyduğu vazife ve mevkilerden atılmaktansa, her türlü haysiyet kırıcı hareketlere boyun eğişlerinde... Öyle vazife ve yerler ki, başlarında kaldıkça, gençliği gizlice yetiştirebiliyor, vatandaşlara da yürünecek yolu gösterebiliyorlar.

İşte böylece, Lehistanın her lisesinde, yapmacıklı bir nezaket gösterişi altında, derin bir zıddiyet, yenilmişleri yenenlere, boyunduruğa vurulmuş öğretmenleri, casus müdürlere, Sklodowski'leri, İwanow'ları karşı durduruyor.

Hele Nowolipki sokağının İwanow'u yezit mi yezittir. Lehli çocuklara, *Rusça* dilile ders vermeğe mecbur edilen emir kullarına hiç acır mı o? Şimdi sinsi sinsi iltifat ediyor gibi görünür-

ken, arkasından en kaba şekilde onları haşlar. İwanow, - ki cahilin biridir - hükûmetine yaranma aşkile, neharî talebenin yazılarını bir bir gözden geçirir; bazan küçük oğlanların kaleminden kaçıveren *Lehistancılık*'ları arar durur.

Hele muallim Sklodowski ile, araları büsbütün açıktır; çünkü bir gün, talebelerinden birini korumak için müdürün karşısına dikilmiş, gayet sakin, soğuk bir sesle: «Mösyö İwanow, eğer çocuk bir hata işlemişse, muhakkak ki bu kazara olmuş bir şeydir. Nitekim siz de Rusça yazarken, - hem oldukça sık sık - yanlışlar yapıyorsunuz. Eminim ki tıpkı talebem gibi, siz de bunu bile bile yapmıyorsunuz...» demiştir.

* *

Zosia ile Mania, gezintilerinden dönüşte, babalarının yazı odasına girdikleri zaman, o da usul usul karısile bu ayni İwanow'dan bahsediyor:

— Geçen hafta, ikinci sınıf talebeleri kilisede «en büyük arzularım» Allah kabul etsin diye bir dua okutmuşlardı ya, hatırlıyorsun değil mi? Bu âyinin masrafını karşılamak için de, aralarında para toplamışlardı. Yalnız, «en büyük arzularının» ne olduğunu bir türlü papaza söylemeğe yanaşmamışlardı. Dün, küçük Barzynski, birdenbire, bana her şeyi itiraf etti: Çocuklar, İwanow'un kızının tifoya tutulduğunu duymuşlar, - düşün müdüre, ne derece diş biliyorlar ki -, kızın ölmesi için, kilisede dualar okutuyorlar.. Zavallı papaz bunu duysa, Allaha karşı böyle bir mesuliyet altına girdiğine kimbilir nasıl dövünür!

Mösyö Sklodowski, işi alaya vuruyor amma, ondan daha koyu katolik olan karısı, hiç de gülmek niyetinde değil. Elindeki işe başını eğiyor. Ne de kaba bir iştir bu. Bîz ile falseta kullanarak ayakkabı dikiyor. Hiçbir iş yoktur ki, «elimden gelmez, yapamam!» desin. Üstüste doğumları, sonra da hastalığı yüzünden eve kapanmağa mecbur olalıdanberi, kunduracılık zenaatini de öğrenmiştir. Çocuklarının ne de çabuk deliverdikleri potinler, artık onlara sade deri parasına gelmektedir. Hayat, sanıldığı kadar kolay mıdır ki...

— Bu ayakkabıları senin için yapıyorum Maniusia, bak ne güzel olacak, değil mi hele?

Mania, uzun, incecik ellerin bir tabanı keşişine, yağlı sici-

mi çekişine bakar. Babası da yanı başlarındaki en gözde koltuğuna rahatça yerleşmiştir. Bu dizlere tırmanması, ne kadar özene bezene bağlanmış kravatın düğümünü çözmesi, tatlı bir gülümseyişin ışıklandırdığı o biraz hantalımsı yüzü çerçeveliyen kumral sakalı elleyip karıştırması, ne de hoş olurdu...

Amma hayır!... Şu büyüklerin lâkırdıları çok can sıkıcı. Dünyaya geleliberi, her gün Mania bu ayni kelimeleri duymakta; onlara için için tehlikeli mânalar katmaktadır. Garip bir sevkıtabiî ile, sanki anlamak ânını geciktirmektedir.

Çocuk, derin ve saf hulyalara dalarak, aklını annesile babasından uzaklaştırır. Onları, kâh derinin üzerinde gıcırdıyan makasın sesi, kâh da bir çiviyi kakan çekicin kuru takırtısı ile katışan tatlı tatlı konuşmalarını duymaz olur. Odanın içinde döner dolaşır; en çok sevdiği bazı şeylerin önünde, yarı alık, yarı hayran seyre dalar.

Bu çalışma odası, evin en güzel, Mania'ya göre herhalde en enteresan yeridir. Fransız biçimi geniş akaju yazıhaneye, aşınmak bilmez kırmızı bir kadife ile kaplı *Reştauration* tarzı koltuklara karşı, âdeta saygısı vardır. Bu eşyalar ne kadar tertemiz, pırıl pırıldır! Bir gün, Mania, daha «yaşlanıp», mektebe başlayınca, öğleden sonraları, etrafına kardeşlerinin dizilip çalıştıkları, bu bir alay çekmeli koskocaman yazı masasının bir köşesinde, ona da yer verilecek.

Dipteki duvarı süsliyen, ağır, yaldız çerçeveli, muazzam piskopos resmi Mania'yı pek çekmez. O, hayranlık hislerini, yazıhanenin üzerinde duran, yeşil damarlı bakır taşından, parlak, tombul karınlı saatle, geçen sene, yeğenlerden birinin Palermo'dan getirdiği, her hanesi ayrı cins, damarlı mermer örneklerinden yapılma bir şatranç tahtası şeklinde üstü olan, tek ayaklı masaya saklamaktadır...

On sekizinci Louis'nin babacan yüzü ile süslenmiş mavi bir Sevr fincanının durduğu etajerin yanında sakınarak geçer. Bu fincana elini sürmemesi bin defa tenbih edildiği için, Mania ondan müthiş surette korkar. Küçük kız, işte nihayet, en sevgili hazinelerinin önünde durmuştur.

Bunlardan bir tanesi, duvarda asılı bir duygun barometredir. Yaldızlı ibreleri beyaz kadranın üzerinde ne güzel pırıl pı-

rıl pırıldar. Bu öyle nazik bir şeydir ki, muayyen günlerde muallim Sklodowski, gözlerini dört açmış dikkatle seyreden çocuklarının önünde bunu inceden inceye ayarlayıp temizler.

Öteki de, içi acayip ve ince âletlerle dolu, kat kat bir camekândır. Burada, camdan tüpler, hafif teraziler, maden örnekleri, hattâ bir de yaldız yapraklı electroscope durur...

Bir zamanlar, Mösyö Sklodowski bu «şeyleri» ders saatinde sınıfa götürürdü. Fakat hükûmetin emrile, ilim ve fenne ayrılan saatler, hiç denecek kadar azaltılınca, camekân da kapalı kalmağa başladı.

Mania'nın aklı, bu meraklı bibloların ne işe yaradığını bir türlü almaz. Bir gün, parmaklarının ucuna basıp boyunu uzatmağa çabalıyarak, onları vecd içinde seyrederken, babası sadece bunların adını söyledi: «Fİ-ZİK Cİ-HAZ-LA-RI», dedi

Amma da tuhaf isim!

Bunu unutmadı. -O, hiçbir zaman unutmaz-, ve keyfi de yerinde olduğu için, bu ismi şarkı halinde mırıldana mırıldana tekrarladı, durdu.

II

KARANLIK GÜNLER

— Marya Sklodowska.

— Var.

— Stanislas Auguste kimdir? Anlat.

— Stanislas Auguste Poniatowski, 1764 te Lehistan kralı oldu. Zeki, çok bilgili, san'atkâr ve muharrir dostu bir hükümdardı. Krallığı zayıf düşürmekte olan kusurları anlıyor, bunlara çare arıyordu. Yalnız ne yazık ki, cesareti kıt bir adamdı...

Saxe parkının karla örtülü tarhlarını gören uzun pencerelerden birinin yanında, üçüncü sıradan ayağa kalkarak, kendine güveni olan güzel bir sesle dersini söyliyen talebenin, arkadaşlarından büyük bir farkı yok. Parlak düğmeli, kolalı beyaz yakalı, lâcivert şayaktan mektep üniforması, bu on yaşındaki küçük kızın vücudunu kabil olduğu kadar biçimsizleştiriyor. Ya Aniupecia'nun daima karmakarışık duran sarı lüleleri nerede? Ensiz bir kurdele ile bağlı, çok sıkı bir örgü, kıvırcık saçları, minicik kusursuz kulakların arkasına çekiyor; bu enerji dolu çocuk yüzüne âdeta basbayağı bir hal veriyor. Bitişik sırada oturan Hella ablada da değişiklik var. Bir zamanki «şakaktan sarkma ince örgülerin» yerini, daha kalın, daha koyu, tek bir örgü almış. Matmazel Sikorska'nın «Hususî Mektebinin» nizamı böyle: Kapalı, babayani bir kıyafet, dümdüz, sade bir saç şekli.

Kürsüdeki kadın öğretmenin giyimi de basit ve ciddî. Siyah ipekten korsajı, balineli yakası, hiçbir zaman modaya uymamıştır. Zaten Matmazel Antonine Tupalska güzelleşme hevesine düşecek bir halde değildir. Hantal, çirkin, kaba bir yüzü vardır. amma buna rağmen yine de sevimlidir. Hesap ve tarih öğretmeni olan Matmazel Tupalska - ki adı, Tupcia şekline

girmiştir - ayni zamanda herhangi bir sınıfta yardımcı muallim olarak da çalışır: Küçük Sklodowska'nın inatçı huyuna, başına buyruk hareketlerine, bir kaç defalar, şiddet göstermek zorunda kalmıştır.

Amma Mania'ya bakarken, gözlerine ne çok sevgi, şefkat dolar. Sınıf arkadaşlarından iki yaş küçük olan, hiçbir dersi güç bulmıyan, daima hesapta birinci, tarihte birinci, edebiyatta birinci, Almancada, Fransızcada, din dersinde birinci çıkan, böyle parlak bir talebe ile, nasıl övünmesin?.

Dershanede ne büyük bir sessizlik, hattâ sessizlikten bile daha üstün, daha derin bir hal var!...

Tarih dersi, huşua varan ateşli, şevk dolu bir hava yaratıyor. Ruhları büyük bir heyecanla dolup taşan yirmi beş tane küçük vatan âşıkının gözlerinde, «Tupcia» nın kaba, sert yüzünde, içli bir coşkunluğun akisleri okunuyor. Öleliberi yıllar geçmiş bir hükümdardan bahsederken, Mania, garip bir öfke ile:

— Ne yazık ki, korkak bir adamdı... diyor.

Polonya tarihini Lehçe olarak okutan öğretmenle talebeleri arasında, esrar dolu bir suç ortaklığı, gizli bir ittifak hali göze çarpıyor.

Nitekim birdenbire, hepsi cürüm arkadaşları gibi titriyorlar: Merdiven sahanlığında, bir elektrik zili, hafifçe, belli belirsiz çalıyor.

İki uzun, iki de kısa zil sesi.

Bu işaretle, hemen o dakika, sınıfı gürültüsüz, fakat müthiş bir telâştır alıyor. Birdenbire yerinden uğrıyan Tupcia, acele acele kürsünün üzerinde saçılı kitaplarını topluyor. Tetik, becerikli elle , sıraların üstünden defterleri, Lehçe risaleleri kaparak, eline ayağına tez beş talebenin, iki etek ucundan tutulup kaldırılan göğüslüklerinin içine dolduruyor. Vazifelerinin alışkını olan bu beş çocuk, leylilerin yatakhanesine giden kapıdan hemen sıvışıveriyorlar. Kımıldıyan iskemle gürültüsü, sıra kapaklarının açılıp usulca kapanması. Nefes nefese dönen beş talebe, yerlerine geçiyorlar... Dehlizin kapısı da yavaş yavaş açılıyor.

Dershanenin eşiğinde, göz alıcı üniformasile, - sarı pantalon, parlak düğmeli mavi ceket - Varşova şehrinin hususî yatı

mektepleri müfettişi Mösyö Hornberg «arzı endam» ediyor. Saçları Alman usulü kazıtılmış, görünüşü kabasaba, şişmanca bir adam. Yağlı bir suratı var, altın çerçeveli gözlüğünün ardından bakan gözleri, dikildiği yeri delip geçen, hınzırca keskin gözlerden!

Müfettiş tek bir kelime söylemeden, bir bir, talebeleri süzüyor. Yanı başında ayakta duran, görünüşte vakur ve sakin kalabilen mektep müdiresi Matmazel Sikorska da, onlara bakıyor, - amma nasıl gizli bir korku ile yarabbi! - Bugün ne de az vakit kaldı... Kararlaştırılan zili kapıcı daha henüz basmıştı ki, Hornberg, arkasında yol göstericisile merdiven başına varmış, sınıftan içeri dalmıştı!

Acaba her şey yerli yerinde miydi?

Müdire hiç korkmasın. Her şey yerli yerinde. Yirmi beş tane küçük kız parmaklarında yüksük, başları nakışlarına eğilmiş, kenarları tel tel çekili küçük dört köşe keten parçalarında, kusursuz ilikler açıyorlar... Boş sıraların üzerinde makaslar, makaralar görünüyor... Alın damarları, nedense biraz şiş, yüzü kıpkırmızı «öğretmen Tupcia» da, kürsünün üstüne, ortodoks harflerile basılı açık bir kitabı, göze çarpacak bir tarzda koyuyor.

Müdire, temkinli, ağır bir sesle, Rusça:

— Haftada iki saat dikiş dersleri var, Müfettiş Bey, diyor.

Hornberg, öğretmene yaklaştı:

— Galiba yüksek sesle okuyordunuz. Ne kitabıdır bu, Matmazel?

— Krylow'un *masalları*. Bugün başladık.

Tupcia, tam bir sükûnetle cevap verdi. Yavaş yavaş yanakları da tabiî rengini alıyor.

Hornberg, sanki hiç ehemmiyet vermediği bir işi görüyormuş gibi, gelişi güzel bir hareketle, en yakındaki sıranın kapağını kaldırıyor. Ne bir defter, ne bir kitap. «Attıkları ilmikleri» güzelce pekiştirdikten, iğnelerini ketenin üzerine iliştirdikten sonra, talebeler başlarını kaldırıp duruyorlar. Kolları çaprazlanmış, elleri koltuk altında, beyaz yakalı koyu renk elbiselerile, biribirinin eşi ve benzeri küçük kızlar, hareketsiz ve sessiz, oturuyorlar; birdenbire yaşlanıveren bu yirmi beş çocuk

yüzüne, korkuyu, hileyi, kini gizliyen kapanık, çatkın bir ifade çöküytor.

Matmazel Tupalska'nın «ikram ettiği» iskemleyi «kabul buyuran» Mösyö Hornberg, kaba bir oturuşla yayılıp yerleşti.

— Talebelerden birini çağırır mısınız?

Üçüncü sıradan, Marya Sklodowska, ıstırapla gerilmiş küçücük yüzünü insiyakî bir hareketle, pencereye doğru çeviriyor.

«Yarabbi; sakın beni kaldırmasınlar! Beni kaldırmasınlar!... Beni kaldırmasınlar!...» niyazı, tâ içinden koparak, gümbür gümbür atan yüreğinde, sessizce tekrarlanıyor.

Amma, bu işin kendisine düşeceğini pekâlâ biliyor. Sınıfın en âlimi olduğu, Rusçayı da mükemmel bildiği için, hükûmet müfettişinin istintakına hemen daima kendisinin çıkarıldığını biliyor.

İsminin çağırılışı ile, yerinden doğruluyor. Sanki sıcaktan terliyor, hayır soğuktan üşüyor gibi oluyor. Müthiş bir utançla boğazı tıkanıyor.

Bütün bu halleri kanıksamış, kayıtsız, sıkıntılı görünen Hornberg:

— Duanı işiteyim, diyor.

Mania, şöyle böyle bir sesle, kusursuzca, «Notre Père» duasını ezbere okuyor. Çarın icat ettiği en haysiyet kırıcı şeylerden biri de, katolik dininin dualarını Lehli çocuklara, her gün Rusça olarak söyletmek! Böylece, onların itikat ve imanlarına sözde hürmet ediyormuş gibi görünerek, Polonyalı doğmuşlara, tebcil ve tâzim ettiklerini kendi ağızlarile hırpalatmış, saygısızlığa uğratmış oluyor.

Sınıfı tekrar bir sessizliktir alıyor.

— Mukaddes Rusyamızda, İkinci Katerin'denberi hükümdarlık etmiş Çarlar hangileridir?

— İkinci Katerin, Birinci Pol, Birinci Aleksandr, Birinci Nikola, İkinci Aleksandr...

Müfettiş memnun. Çocuğun mükemmel bir hâfızası var. Hem ne de harikulâde bir telâffuzu! Sen-Petersburg'da doğma büyüme, halis bir Rus çocuğu gibi.

— Bana İmparator ailesi erkânının isim ve ünvanlarını söyle.

— Şevketlû Haşmetlû İmparatoriçe Hazretleri, Fahametlû Çariçe Aleksandr Hazretleri. Zâtı Fahimaneleri Grandük Hazretleri...

Uzun süren bu sıralamanın sonunda, Hornberg gülümsüyor. Doğrusu diyecek çok, mükemmel!

Mania'nın, duyduğu isyanı gizlemek için gösterdiği gayretle sertleşen yüz çizgilerini, heyecanını, adam görmüyor; -ya da görmek istemiyor.-

— Asalet ve mansab derecesine göre Çarın ünvanı nedir?

— Wieliczestwo».

— Ya benimki?

— «Wysokorodie».

Hesap veya gramerden daha ehemmiyetli bulduğu bu mertebeler silsilesinin teferruatile, müfettiş keyfe geliyor. Sırf «paşa gönlünü» eğlendirmek için, bir de şunu soruyor:

— Kimin hükmü, idaresi altındayız?

Müdire ile Tupcia, bakışlarının ateşini gizlemek için, önlelerinde duran kayıt defterlerinin seyrine dalmış görünüyorlar. Cevap çabuk çıkmadığından, Hornberg sinirleniyor, daha hızlı bir sesle tekrarlıyor:

— Kim bize hükmediyor?

Yüzü sapsarı kesilen Mania, güçlükle dilini döndürüyor:

— Muazzam Rusya Çarı, Şevketlû, Haşmetlû İkinci Aleksandr Hazretleri, diyor.

Divana çekilmek bitti. Müfettiş iskemlesinden kalkıyor, kısa bir selâmdan sonra, peşinde Matmazel Sikorska ile, bitişik dershaneye doğru yürüyor.

İşte o vakit, Tupcia başını kaldırıyor. Sesi titreye titreye:

— Yanıma gel, canım yavrum... diyor.

Mania sırasından çıkıyor, hocasına yaklaşıyor. O bir şey demeden, çocuğu alnından öpüyor. Artık dayanacak, dişini sıkacak hali kalmıyan Lehli çocuk, yeniden can ve ses bulan dershanenin içinde, birdenbire hıçkıra hıçkıra ağlamağa başlıyor.

* * *

— Müfettiş geldi!... Müfettiş geldi!...

Taşkın bir heyecan içindeki küçük kızlar, azat vakti, kapıda bekliyen annelerine, «nania» larına bu havadisi veriyorlar. Başları, boyunları sıkı sıkı sarınmış talebeler, kürkleri içinde çabucak dağılıyorlar. Yavaş konuşuluyor: Sokakta, aylak aylak geziyormuş gibi görünen her adam, bir camekânın önünde alık alık duran her erkek, belki hafiyenin biridir.

İki kız kardeşi almağa gelen Michalowska halaya, - Lucia halaya - Hella, o günkü hâdiseyi, ateşli ateşli anlatıyor.

— Hornberg, Mania'yı sorguya çekti... Çok güzel cevap verdi... Sonra da ağladı... Ne ise, müfettiş, hiçbir sınıfta çatacak bir şey bulamamış...

Taşkın Hella, bıcır bıcır ötüyor, konuşuyor, zevzeklik ediyor. Mania, halasının yanında, sessiz sessiz yürüyor. Sorguya çekileliberi bir kaç saat geçtiği halde, yavrucak hâlâ heyecan ve şaşkınlık içinde. Daima yalan, durmadan yalan söyleten bu anî paniklerden, bu haysiyet kırıcı gösterilerden nefret ediyor...

Hornberg'in ziyareti yüzünden, hayatının acılarını, dertlerini, bugün daha derinden derine duyuyor. Zaten zavallının, tâ en geri yıllarda bile, hiç bir şeyi umursamıyan, tam bir çocukluk devresi oldu mu? Sklodowski ailesinin üzerine ard arda felâketler çöktü. Hele şu son dört sene, Mania'ya bir kâbus gibi görünüyor. En başta, Madam Sklodowska'nın Zosia ile Nis'e gidişleri gelir. Mania'ya «kür ve tedavilerle, anneciğin büsbütün iyi olacak.» dendi. Bir yıl sonra, çocuk annesini gördüğü zaman, bu ihtiyarlamış, yüzüne ölüm hüznü çökmüş kadını neredeyse tanıyamıyacaktı.

1873 yılı, tatil sonunda, o fecî dönüş günü de, sayılı acılardan biridir. Mösyö Sklodowski, derslerin açılma tarihinde, güzel güzel işinin başına geçmek üzere, çoluğu çocuğile Nowolipki sokağına döner dönmez, yazıhanesinin üstünde resmî bir zarf buldu: Yüksek makamların emri ile maaşı azaltılmış, mektep çatısı altındaki dairesi ve «müfettiş muavini» ünvanı elinden alınmıştı. Bu, gözden düşmek demekti.

İdadînin müdürü İwanow, «kul köle olmayı» lâzım geldiği kadar başaramamış bir mâdundan, zalimcesine öcünü alıyordu.

Birkaç defa göç ettikten sonra, Sklodowski'ler, Nowolipki

ile Karmelit sokaklarının köşesinde bir apartımana yerleştiler. Hayatlarında da yavaş yavaş, para darlığından gelme acı değişiklikler başladı. Öğretmen, evvelâ pansiyoner olarak, iki üç, sonra da beş, sekiz, on çocuk oldu. Talebelerinin arasından seçilme bu genç erkek çocuklarına, kendi çatısının altında yatacak bir yer, yiyecek içecek ve hususî dersler verdi. Evin içi patırtılı bir değirmene döndü, aile hayatından da o samimî mahremiyet havası kayboldu gitti.

Böyle bir değişiklik yapılmasına sade Mösyö Sklodowski'nin daralan vaziyeti, bir müddet karısını Riviera'da oturabilmek için katlandığı para fedakârlıkları sebep değildi. Allahın acınacak kullarından biri olan baş cezası kaynına uyarak, arkası bozuk çıkan bir ticaret işine sürüklenmiş - «harikulâde» kelimesile ballandırılan bir buharlı değirmen işine para yatırmış - her zaman o kadar ihtiyatlı davranan adamcağız, onca yılda biriktirebildiği otuz bin rublesini böylece, kaşla göz arasında kaybedivermişti.

İşte o vakittenberi de içini kemiren yakıcı bir pişmanlıkla, azap verici bir istikbal korkusile, durmadan kendi kendini yiyor; vicdan vesvesesini ifrata vardırarak, çoluğunu çocuğunu fakir düşürmek, kızlarını drahomasız bırakmak suçlarını bütün eza ve nedamet yükile beraber omuzlarına alıyordu.

Fakat asıl 1876 da, tam iki sene evveldi ki, Mania felâketle birdenbire yüz yüze geldi. Tifüse tutulan pansiyoner çocuklardan biri, hastalığını Bronia ile Zosia'ya bulaştırdı. Ne korkunç haftalardı! Odanın birinde, anneleri, öksürük nöbetlerini tutmağa çabalar, ötekinde de, ateşten titriyen, çene atan iki küçük kız, inler çırpınırdı...

Bir çarşamba günü, muallim baba geldi, Josef'i, Hella'yı, Mania'yı alıp, ablacıklarının yanına soktu. Beyazlar giydirilmiş Zosia, tabutun içinde yatıyordu. Şiş yüzü gülümser gibiydi, elleri göğsüne kavuşturulmuştu. Saçları dipten kazıtılmış olmasına rağmen de, yarabbi ne kadar, ne kadar güzeldi!

Mania'nın ölümle ilk yüz yüze gelişi bu oldu. Hastalağın nekahet devresini geçiren Bronia, yatağının içinde hıçkıra hıçkıra ağlar, dışarı çıkamıyacak kadar halsiz düşmüş olan Madam Sklodowska da, Karmelit sokağından aşağı doğru inen tabutu

gözlerile selâmetlemek için bir pencereden ötekine sürünürken, sırtında donuk kara bir manto ile, arasına katıldığı ilk yaslı kafile bu oldu.

— Yolu uzatacağız çocuklar. Karakış bastırmadan, eve elma almalıyız.

Güzel yüzlü, melek huylu Lucia hala, bu Kasım gününün öğleden sonrasında, hemen hemen bomboş görünen Saxe parkının içinden, yeğenlerini, keyifli adımlarla geçirtiyor. Küçük kızları verem bir annenin, her gün biraz fazla sararıp solarak, ölümle pençeleştiği o daracık apartımandan uzak tutmak, körpe ciğerlere hava aldırmak için, her bahaneye başvuruyor. Ya bu zalim dert, onlara da geçiverirse! Hella toplu, iyi görünüyor amma, Mania o kadar renksiz, o kadar ezgin bezgin ki...

«Üç arkadaş» parktan çıkarak Varşovanın eski mahallesine giriyorlar; Mania'nın doğduğu semte. Burada, sokaklar, yeni şehirden çok daha eğlencelidir. Beyaz pamuklara bürünmüş meyilli damları altında, Stare Miasto meydanının evleri, bin çeşit heykel ve kabartmalarla, evliya başları, oymalı saçaklar, hanlarla dükkânların üstünde, alâmet yerine geçen türlü türlü hayvan siluetlerile süslü, kurşunî cephelerini gösterirler.

Buz gibi keskin havada, kiliselerin çanları değişik bir kaç tonda, biribirlerine cevap veriyorlar. Bu kiliseler, Marya Sklodowska'nın bütün çocukluğunu hatırlatır. Vaftizi «Sainte-Marie» kilisesinde, ilk Komünyon'u [1] «Dominicains» kilisesinde

[1] Komünyon (Communion): Hazreti İsanın bedeni ile kanma temsilen, kilisede takdis edip şaraba batırılmış mayasız ekmek yedikleri, hıristiyanlara mahsus bir dinî âyindir ki, hastalar, sakatlar, ölüm halinde bulunanlar bunu evlerinde de paylaşabilirler. Cismanî günaha bulaşmış olarak Communion yaptırmağa kalkışmak büyük bir küfür sayılır. Bu âyin, tam bir safiyet ve ruhî bir vecd hâletini şart kılmaktadır; bunun için de, umumiyetle Communion'dan evvel, günah çıkarma, suçlardan tebriye edilme merasimi yapılır. Hattâ bir gün evvel, gece yarısından itibaren perhize girilir. Bu suretle, takdisin gufran mahiyeti artmış, cismanî hırslar yatışmış, ve bâsübadelmevtin ruhî zaferi temin edilmiş sayılır. Her akıl yaşına erişmiş olan kimsenin Communion'dan geçmesi lâzımdır. Bunun için tesbit edilen had de yedi yaştır. Ortodokslarda ise, çocuk henüz pek ufak iken, vaftizi müteakip Communion'dan geçer. (Mütercimin notu).

yapılmıştı... Çoğu zamanlar, pazarları, kardeşlerile beraber Sant-Paul kilisesine gider, Almanca söylenen vâazları dinlerdi...

Rüzgârlı, tenha Mowe Miasto meydanı da Mania'nın eski âşinalarındandır. Mektep binasından çıkarıldıktan sonra Sklodowski'ler bir sene de, burada oturdular. Çocuk her sabah, annesi ve kız kardeşlerile beraber, bu meydandaki - asırların aşındırdığı bir çeşit kırmızı taştan, kulesi dört köşe, garip ve çok da şirin Notre-Dame kilisesine giderdi.

Lucia halanın bir işareti üzerine, küçük kızlar bugün de tekrar oraya giriyorlar. Kalın Gotik tarzı kapıyı geçtikten, loşluklar içinde bir iki adım attıktan sonra, Mania titriyerek diz çöküyor. Buraya yanlarında, Allahın hiç de acır görünmediği, dinine ne kadar bağlı annecik olmadan, dünyadan uçup gidiveren Zosia abla olmadan gelmek, ne acı!

Mania, iman ettiği Allahına yalvarıyor, dünyada en çok sevdiği insana, hayatının bağışlanmasını, ateşle, vecdle, yeisle İsadan diliyor. Buna karşılık da Nebiye kendi ömrünü verebileceğini söylüyor: Madam Sklodowska'yı kurtarmak için ölmeğe hâzırdır.

Yanı başında, Lucia hala ile Hella da eğilmişler, yavaş sesle dua ediyorlar.

Dışarı çıktıkları zaman, sahile giden taş merdivenlerden inmeğe başlıyor. Kocaman, yaygın Vistül'ün bugün, keyfi yerinde değil. Sarı suları, kum yığınlarının etrafını sarıyor ve bunlar, kıyı anaforlarının ortasında, sarımsı adacıklar halini alıyor. Yazları, neşeli insan sürülerinin bindiği pervaneli, çarklı kurşunî uzun vapurlar, hareketsiz, cansız duruyorlar. Nehrin bütün hayatı, sanki elma, yüklü «kadırgaların» etrafında toplanıyor. Bu gün, tam da iki tane var. Hemen hemen kenarlarına kadar suya gömülmüş, iki uzun, sivri, kocaman «sefine». Elmacı, koyun postundan gocuğuna bürünmüş, samanları tutam tutam açarak malını gösteriyor. Kırmızı elmalar, al yanaklarını dondan koruyan yumuşak ılıcık örtülerinin altında, katı, cilâlı, parıl parıl, geminin içini dolduruyorlar. Teknenin ağzına kadar yığılı yüzlerce, binlerce elma var. Tâ Haute Vistül'den, güzel Kazmierz şehrinden geliyorlar; suyun akışı ile ka-

yıp buraya ulaşmak için günler ve günlerce sürmüş bir yolculuktan...

Hella:

— Ben seçeyim... Elmalarımızı ben seçeyim! diye bağırıyor. Çok geçmeden, kardeşine uyan Mania da, manşosunu bir kenara koyuyor, çevik bir omuz hareketile mektep çantasını «başından savuyor.»

Bu elma seçme işi, onların saf çocuk ruhlarına, bir ibadet âyininin usul ve erkânları gibi vecd uyandıran coşkun sevinçleri katıyor. Elmalar, birer birer almıyor, evriliyor, çevriliyor, yanı başlarındaki kamış küfenin içine atılıyor. Aralarında çürük varsa, bir hız alınıp,. Vistül'ün sularına fırlatılıyor, ve bu sahipsiz kırmızı yuvarlakların döne döne batışları seyrediliyor. Küfe doldu mu, elde hepsinden güzel bir elma ile karaya çıkılıyor... İlk ısırışta, dişlerin arasına öyle soğuk geliyor ki... Hele çiğnerken ne gevrek gevrek gıcırdıyor... Lucia hala pazarlığı yapıp, etrafta sürten küçük hamallar arasından, kıymetli yükü eve taşımağa lâyık olanları seçerken, bu al yanaklı güzel şeyi, hart hart dişlemesi, ne kadar da hoş geliyor!

Saat beş, ikindi kahvaltısından sonra hizmetçiler sofrayı topladılar, tavana asılı gaz lâmbasını yaktılar. Bu, çalışma saatidir. Pansiyoner çocuklar, ikişer üçer arkadaş bir arada yatıp kalktıkları odalara toplandılar. Öğretmenin oğlu ile kızları da, çalışma odası şekline giriveren yemek odasında kalıp, defterlerini, kitaplarını açtılar. Çok geçmeden de, senelerce, bu evdeki hayatın ara nağmesi olarak kalacak olan usanç verici bir okuma ve ezberleme mırıltısı yükselmeğe başladı.

Lâtince mısralarını, tarih derslerine ait yılları, ayları, yahut da problemleri malûmu bildiren satırlarını, yüksek sesle, mırıl mırıl tekrarlamaktan kendini alamıyanlar, hep ayni çocuklar. Bu ilim fabrikasının her bir köşesinde, zorlukla pençeleşe uğraşa, oflıya poflıya bir çalışmadır gidiyor. Her şey ne kadar güç! Kaç defalar, öğretmen baba, yardıma gelmeğe, ana dilile izah edilen bir şeyi pekâlâ anladığı halde, resmî lisan olarak kullanılan rusçadan bunu kavramaktan, hele tekrarlamak-

tan büsbütün âciz kalan bir talebenin yeisini yatıştırmağa mecbur oluyor.

Amma küçük Mania, bu korkuları hiç bilmiyor. Hâfızası, ezberleme kabiliyeti o kadar kuvvetli ki, arkadaşları, onun yalnız bir kere okur okumaz bir şiiri yanlışsızca tekrarladığını gördükleri zaman, kurnazlık yaptığını, manzumeyi muhakkak evvelden gizlice ezberlemiş olduğunu sanıyorlar. Derslerini öteki çocuklardan çok evvel bitiriyor, çoğu zaman da, işsiz duramadığından, kalbinin iyiliğinden, başı dara gelmiş bir arkadaşını, sıkıntıdan kurtarıyor.

'Fakat en çok sevdiği şey, işte bu akşamki gibi, bir kitapla, büyük masanın başına geçmek, dirseklerini masanın üzerine dayayıp, elleri alnında, baş parmaklarile kulaklarını tıkıyarak okumak. Hella dersini hazırlarken, avaz avaz, bağıra bağıra çalışmaktan hâlâ vazgeçmediği için, kardeşi de bu kulak tıkama usulünü icat etti. Hoş, bu tedbire pek lüzum da yok ya: Birkaç dakika geçer geçmez, okuduğu şeyle büyülenen Mania, odanın içinde neler olup bittiğini farkedecek halden çıkıyor.

Sıhhati yerinde, normal bir çocuğun yegâne garip olan bu «kendinden geçercesine dalma huyu», kız kardeşlerile arkadaşlarının çok tuhafına gidiyor. Belki yirmi defadır ki, pansiyoner çocukların da elbirliğile Bronia ve Hella, derin okumağa dalmış küçük kardeşlerinin yanı başında dayanılmaz bir patırtı koparmışlar amma Mania'nın gözlerini yine de kitabının üstünden ayırtamamışlardır.

Bugün daha hoş bir şey icat etmek hevesindeler. Lucia halanın kızı Henriette Michalowska'nın da orada bulunuşu ile, içlerindeki şeytanlıklar büsbütün azıyor. Ayaklarının ucuna basarak yaklaşıyorlar, hiç kıpırdamadan oturan Mania'nın etrafında, iskemleleri üstüste dizerek, koca bir iskele kurmağa başlıyorlar. Her iki yanına iki iskemle, bir tane arkaya, iki tane de bunların üstüne, en tepeye de bir tane... Yapı tamam oluyor. Sonra usulca, sessiz sessiz çekiliyorlar. Gûya çalışır gibi yapıyor, bekliyorlar.

Çok bekliyorlar. Çocuk, bir şey farketmiyor, ne fısır fısır konuşmaları, ne gizli gizli gülüşmeleri, ne de iskemlelerin saçlarına vuran gölgesini. Böylece, yarım saat, ömürsüz, çürük eh-

ramın tehlikesi altında oturuyor. Okuduğu fasılı bitirince, kitabını kapatıyor, başını kaldırıyor... İskemlelerin hepsi birden, müthiş bir tangırtı ile, paldır küldür yıkılıyor, devrilen sandalyeler, yerlerde sanki acayip bir valse tutulmuşlar gibi dönüp yuvarlanıyorlar. Hella sevincinden ulurcasına bağırıyor. Bronia ile Henriette sinmiş, bekleşiyorlar... Çünkü mukabil bir hücumdan da korkulabilir.

Amma Mania, hiç istifini bozmuyor; hem öfkelenmesini, bağırıp çağırmasını bilmiyor, hem de yüreğini oynatan bir şakaya gülmesini beceremiyor. Kül rengi gözleri, ansızın rüyasından uyandırılan bir uykuda gezer'in şaşkınlığını ifade ediyor İskemlelerden birinin epey hızla çarptığı sol omuzunu uğuşturuyor, düşen kitabını yerden alıyor, bitişik odaya götürüyor. «Ablalarının» yanından geçerken, ağzından yalnız üç kelime çıkıyor:

— Ne saçma şey! diyor.

Bu sükûnetle verilen hüküm, «ablaların» suratını oldukça ekşitiyor.

Mania'nın, en geri çocukluğundaki o vecd derecesine varan hayranlık nöbetlerine yeniden kavuştuğu yegâne dakikalar, bu «kendinden geçercesine dalışlar» dır. Karma karışık bir tarzda, kâh mektep risalelerini, şiirleri, macera hikâyelerini, kâh da Mösyö Sklodowski'nin kütüphanesinden aldığı fennî kitapları okuyor...

Böylelikle de, hiç değilse kısa birkaç saat için olsun, kara Gulyabanileri kendinden uzaklaştırıyor. Rus casuslarını, Hornbef'ledin divana çekilişlerini unutuyor, verimi az, eziyeti çok bir sürü işlerle ezilen babasının yorgun yüzünü unutuyor, evdeki daimî patırtı gürültüyü unutuyor... Yemek odasında, pansiyoner çocuklara sabah kahvaltıları hazırlanabilsin diye -ki burası, ayni zamanda küçük Sklodowski'lerin yatakhanesidir- durmadan şiltesi kayan kadife kanapeden alaca karanlıkta, gözlerinden uyku aka aka kalkışlarını unutuyor.

Bütün korkularını unutuyor: Zalimden korkuyu, din korkularını, hastalık, ölüm korkusunu.

Sanki insiyakî bir şekilde, boğucu bir «iklimden» kaçmağa, kurtulmağa bakıyor.

Amma bunlar, geçici, kısa süren «oh nefesleri». Kendine gelir gelmez, ne var, ne yoksa, bir saniyede, beyninin, gönlünün içine dönüyor. Her şeyden evvel de, anacığı için duymakta olduğu korku ve üzüntüsü, hemen tekrar, bütün ağırlığile yüreğine çöküyor. Bir zamanlar ne kadar güzel olan hasta, artık bir gölgeden başka bir şey değil. Mania, etraftakilerin onu aldatmak için sıraladıkları bütün avutma sözlerine rağmen, tapınma derecesine varan hayranlığının, sonsuz sevgisinin, yana yana dua edip yalvarışlarının, gittikçe yaklaşan o korkunç şeye mâni olamıyacağını hissediyor.

* *

Madam Sklodowska da, mukadder olan «sonu» düşünüyor. Bu «hâdise» nin onu hazır bulmasını, evdeki hayat ve âdetleri sarsmamasını istiyor. 9 Mayıs 1878 de, hastanın arzusu üzerine, hekim, yerini rahibe bırakıyor.

Bu kalbi iman dolu kadının endişelerini, çok sevgili bir kocaya dört tane çocuğun bakım yükünü bırakmaktan doğan ıstırabını, geride kalan yavrularının, hele daha ancak on yaşını süren Maniausiası'nın istikbalini düşündükçe artan azabını, yalnız, onu dinliyen rahip bilecektir. İçinin bu işkencesini ondan başka kimse bilmiyecektir. Nitekim, çocuğunun önünde, sükûn ve huzur bulmuş, son saatlerin güzelliği, nuru çökmüş bir yüzle görünüyor. Nasıl ölmeyi diledi ise, öylece, hezeyana girmeden, çırpınıp oradan oraya atılmadan, bir «karışıklık çıkarmadan», ölüyor. Tertemiz, derli toplu odada, bütün gece, yatağının etrafında kocası, oğlu, kızları, onu bekliyorlar.

Can çekişen hasta, bu büyük acıya sebep olduğu için, onlardan af dilemek istiyormuş gibi, ölümün donuklaştırmağa başladığı o içler acısı gümüşî, çekik gözlerini, sıra ile, bu perişan yüzün üzerine dikiyor.

Her biri ile helâllaşmak kudretini bile buluyor. Yavaş yavaş dermanı, takati, büsbütün kesiliyor. İçinde kalan hayat kıvılcımı, artık ancak tek bir el kıpırdanışına, tek bir söze yetebilecektir.

titremeye tutulan eli, etrafındaki sevgili «canlarını» takdis için, pek zorlukla, bu ölgün hareketi yapmağa çabalıyor.

Söylediği söz, - son sözü - ayrıldığı erkeği ile, çocuklarının yüzüne bakarken, son nefesile beraber, mırıltı halinde çıkıyor:

— Sizi seviyorum.

Mania, yine karalar giymiş, Karmelit sokağındaki apartımanın içinde, dertli dertli kendini sürüyüp duruyor. Bronia,-nın, ölen annenin odasına yerleşmesine, kadife kanapelerin üzerinde, artık sade Hella ile kendisinin yatmasına, muallimin bir acele tuttuğu kâhya kadın gibi birisinin her gün gelip hizmetçilere emirler vermesine, pansiyonerlerin yemek listelerini tertiplemesine, çocukların temizlik ve giyimlerine sözde nezaret eder görünmesine bir türlü alışamıyor. Mösyö Sklodowski, serbest kalabildiği bütün zamanını öksüzlere veriyor. Amma onlara, içe dokunan, beceriksiz ihtimamlardan, - erkek ihtimamlarından - başka bir şey göstermesini bilemiyor.

Mania, hayatın merhametsiz, zalim bir şey olduğunu ne de erken öğreniyor. Milletler için de zalim, insanlar için de zalim.

Zosia öldü, Madam Sklodowska öldü. Ne mübarek bir şey olan ana şefkatinden mahrum, büyük ablasının himayesinden mahrum kalan çocuk, hiçbir zaman şikâyet etmeden, velevki kısmen de olsa, bir «kendi haline bırakılmışlık» içinde büyüyor.

O mağrurdur, amma boynunu her şeye büken bir mütevekkil değildir. Vaktile annesile beraber gittiği katolik kilisesinde, şimdi diz çöktükçe, artık içinde gizli gizli kabaran bir isyan duyuyor.

Ona haksız yere bu müthiş yumrukları indiren, etrafından neşeyi, sevinme hevesini, tatlılığı öldürüp kaldıran Allahı, artık ayni aşkla anmıyor.

III

ÇOCUKLUKTAN ÇIKARKEN...

Her ailenin tarihinde, tam bir feraha çıkma anı bulunur. Sırrına varılmaz sebeplerle öyle bir nesil gelir erişir ki, belirttiği istidatların gürlüğü, ruhî kudreti, güzelliği ve muvaffakiyetile, kendinden evvel gelmişle kendinden sonra gelecek olandan apayrı, seçkin bir hal gösterir.

Felâkete ödediğ acı «vergi» lere rağmen, Sklodowski ailesi için de işte bu dakika gelmiştir. Ölüm, Zosia'yı çekip götürmekle, beş zeki, ateşli çocuğun arasından sanki bir rehin almıştır. Fakat ötekiler, ölesiye çalışan bir münevverle, verem bir kadından doğma dört genç varlık, karşı konulmaz kuvvetlerle doludur. Rekabetleri yenecekler, engelleri devirecekler, dördü de seçkin insanlar olacaklardır.

Onları 1882 yılının bu güneşli bahar sabahında, kahvaltı sofrasının etrafında toplanmış görmek; Zosia'nın, karısının acıları ile kaynayan bir baba yüreği için, ne iç açıcı bir şey! İşte Hella: Yaşı on altıyı bulmuş. Boylu boslu, cana yakın, muhakkak ki, evin «en güzel kızı». İşte Bronia: Güler yüzlü, çiçek tenli, sırma saçlı. İşte ağabeyleri Josef: Upuzun mektep ceketinin altından, şimalli bir atletin gürbüz vücudunu belli eden dinç delikanlı.

Mania'ya gelince... Doğrusu ya, o da renkli, canlı görünüyor! Hattâ şişmanlamış olduğunu da itiraf etmeliyiz; daralmış mektep üniforması, inceye kaçmıyan, etine dolgun bir vücudün üzerinde geriliyor. En küçükleri olduğu için, şimdilik en az güzel olanı da o. Amma kız kardeşleri gibi, canlı, hoş bir yüzü, Leh kadınlarına hâs bembeyaz bir teni, açık renk gözleri, açık renk saçları var.

Kızların içinde yalnız iki küçükler üniformalı: Sikorska

mektebinin şaşmaz talebesi Hella'nınki, mavi. 14 yaşında hükûmet liselerinden birinin pek parlak bir talebesi olan Mania'nınki ise: kahverengi. Bir sene evvel, Bronia, bu ayni mektepte, altın bir madalya kazanarak tahsilini bitirdi.

Bronia abla, artık mektepli kız değil, bir «küçük hanım»! Sık sık değiştirilen birtakım hayırsız kâhya kadınların yerine geçerek, evin dizginlerini ele aldı. Hesaplara bakıyor, pansiyonerlere - yalnız yüzleri, isimleri değişen o ezelî pansiyonerlere - nezaret ediyor, kelli felli hanımlar gibi de saçını topuz yapıp kaldırıyor, etekleri yeri süpüren, arkada belden aşağısında yaylı bir yastıkçığı olan, bir alay küçük küçük düğmeli uzun elbiseler giyiyor.

Josef de, - tıb fakültesine geçmek üzere -, erkek lisesini bitirdiği zaman, Bronia'nınkine benzer bir altın nişan aldı. Kız kardeşleri, ona hem hayranlık duyuyorlar, hem de erkek oluşuna imreniyorlar. Bilgilerini arttırıp ilerletmek hırsını daha o zamandan duyan üç Sklodowski'ler, kız talebe almıyan Varşova Üniversitesi nizamnamesine lenet okuyorlar. Mevki düşkünü haris Ruslarla, esaret içinde bükülmüş Lehlilerin hocalık ettiği ve aslına bakılırsa pek âhım şahım bir yer olmıyan bu «Çar Üniversitesi» hakkında ağabeylerinin anlattıklarını can kulağile dinliyorlar.

Amma konuşmaları onlara lokmalarını unutturmuyor. Ekmek, tereyağı, kaymak, reçeller, sanki üzerlerinden tılsımlı bir el geçmiş gibi silip süpürüyor.

Ciddî şeyleri unutmıyan Hella:

— Jasef, diyor. Bu akşamki dans dersini unutma; kavalye olarak sana ihtiyacımız var. Bronia'cığım, acaba iyice ütülersek yine o entarimi giyebilir miyim dersin?

Bronia abla bir filozof edasile:

— Mademki başkası yok, ister istemez giyersin. Saat üçte eve döndüğün zaman, bir elden geçiririz, diye cevap veriyor.

Mania:

— Entarilerinizin nesi var kuzum? Öyle güzel ki...

— Aman sen de, senin aklın ermez. Daha küçüksün.

Çocuklar dağılıyor. Bronia, sofrayı topluyor, Josef, defter-

leri koltuğunun altında, sıvışıyor; Hella ile Mania, itişerek mutfağa koşuyorlar.

— Ekmeğim! «Serdelki» lerim... Tereyağı nerede, tereyağı?

Adamakıllı kahvaltı ettikleri halde, bu kızlar yine de yiyecek telâşındalar. Saat on bir teneffüsünde, mektepte atıştıracakları şeyleri keten çantaların içine yerleştiriyorlar: küçük bir francala, o tadını doyum olmaz Leh sucukları Serdelki'lerden, bir de elma...

Mania sıkı sıkı dolan yiyecek torbasını kapatıyor, çantasını omuzuna vuruyor.

Hella da, bir yandan gitmeğe hazırlanırken, kardeşine takılıyor:

— Çabuk ol! Randevuna gecikeceksin!

— Yok, vakit var; daha saat sekiz buçuk. Allahaısmarladık.

Merdivende, babasının pansiyonerlerinden iki çocuğun önüne geçiyor, onlar da idadîye gidiyorlar, amma, daha az telâşla, daha durgun durgun... İdadîler... yatı mektepleri, liseler... Marya Sklodowski'nin gençliği, hep bu kelimelerle dopdolu. Babası bir İdadî mektebinde ders veriyor, Bronia bir Liseden çıkıyor, Mania bir kız lisesine gidiyor, Josef üniversiteye Hella, «Sikorska» kızlar mektebine... Hattâ şu kendi evlerin bile, bir nevi mektep değil mi? Mania, bütün dünyayı, içinde sade öğretmenler ve talebeler bulunan, yalnız tek bir gayenin, «öğrenme» idealinin hükmü sürdüğü muazzam bir lise sansa, yeridir!

Aaile, gamlı karmelit sokağından çıkıp Leşno sokağına taşınalıberi, pansiyonerlerin derdine de biraz daha kolaylıkla katlanıyor. Ey, hoş bir şey: Stil bir cephe, gümüşî kumruların dem çektikleri sakin bir avlu, sarmaşıklar sarmış balkonlar. Üstelik, birinci kattaki dairelere, artık Sklodowski'lere, oğlan çocuklarından ayrı dört odaya yerleşmek imkânını verecek kadar da geniş.

Mania, sırtında çantasile Kont Zamoyski'lerin konağına, «Mavi Saraya» doğru, hızlı hızlı yollanıyor. Büyük kapıdan girmiyerek, önünde tunç bir arslanın dikili durduğu kemerin altından, eski yüzlü bir avluya dalıyor. Birdenbire dudağını bükerek duruyor: Avlu, bomboş!

Şefkat dolu bir ses duyuluyor:

— Biraz duruver küçük Maniusia'm... Kazia şimdi geliyor

— Peki Madam... Bonjur Madam!

En alt kattaki bir pencereden, Kont Zamoyski'nin kütüphane memurunun karısı Madam Przyborowska, iki senedenberi kızının en iyi arkadaşı tombul yanaklı, pırıl pırıl gözlü Mania'ya muhabbetle bakıyor.

— Bugün öğleden sonra, kahvaltıya bize gel, olmaz mı? Size o sevdiğin buzlu kakao ile «paczki» lerden hazırlarım!

Koşa koşa gelip arkadaşının koluna giren Kazia:

— Elbette, ikindi kahvaltısına bize gelirsin! Haydi, çabuk gidelim Mania, geç kaldık...

— Ya, neredeyse arslanın halkasını kaldıracaktım!

Mania her gün, onu avlu kemerinin altında bekliyen Kazia'yı almağa uğrar. Randevu yerinde kimseyi bulamadı mı, tunç arslanın ağzındaki kalın halkayı hayvanın burnunun üstüne çevirir, mektebe doğru yürür gider. Kazia, halkanın döndürülmüş olduğunu görünce, Mania'nın uğrayıp geçtğiini anlar... Artık ona yetişmek istiyorsa, acele etmelidir...

Kazia, pek şirin şeydir. Orta halli bir ailenin çocuğudur Keyfi, neşesi daima yerindedir. Anası babası, güçlerinin yettiği kadar onu şımartırlar. Hoş o kadar iyi insanlardır ki, Mania'yı da, kendi kızlarından biri imiş gibi tutup, çocuğa öksüzlüğünü unutturmağa çabalarlar. Amma kahverengi, üniformalı bu iki kızın giyimlerindeki, hallerindeki bir çok teferruattan, birinin, her sabah anne elile saçları taranıp kurdeleleri bağlanan, dikkat, itina gören bir çocuk olduğu, ötekinin ise, kendisile uğraşmağa kimsenin vakit bulamadığı bir evde, büyüyüp gittiği; hemen, kolayca anlaşılabilir.

İki arkadaş, dar Zabia sokağından geçmektedirler. Bir gün evvelki ikindi kahvaltısındanberi biribirlerini görmemiş, olduklarından, söyleşecek bin türlü acele şeyleri vardir! Bu lâkırdıların, havadislerin hepsi ide Cracovie mahallesindeki mekteplerine aittir.

Matmazel Sikorska'nın için için Lehli olan hususî mektebinden sonra, Ruslaştırma fikrinin tamamen yerleşip kökleş-

tiği resmî bir mektebin talebesi olmak, elbette ki, büyük bir değişikliktir.

Bu değişikliğe katlanmak lâzımdır,, çünkü ancak imparatorluk mekteplerinin verdiği diplomalar muteber sayılmaktadır. Fakat Mania ile Kazia bunun acısını, Rusyadan gelme hocalarla bol bol alay ederek çıkarırlar. Bu arada, almanca hocaları rahip Meding, bilhassa hepsinin de diş biledikleri ve bu nefreti sahiden hak eden yardımcı öğretmen Matmazel Mayer'i hiç unutmazlar.

«Mayer»; kısa boylu, yağlı saçlı, ayaklarına çıtı işitilmez, sessiz casus terlikleri giyen bu kadın, Mania Sklodowski'nin apaçık düşmanıdır, Mania'da ne kusurlar bulmaz ki...

Evvelâ, inatçı tabiati, hele azarlandı mı, yüzünde «tezyifkâr bir tebessümle» insana dik dik bakışı.

Bu kendini dev aynasında gören ukala kadın, Mania'nın lâfı oldu mu, daima yana yakıla:

«— Sklodowska'ya bir şey söylemeğe bile değmez... Ha duvara söylemişsiniz, ha da ona!» der.

Bilhassa kızın kıvırcık saçlarına fena halde sinirlenerek «darmadağın, biçimsiz şeyler» dediği bu kıvır kıvır, âsi büklümleri, hırpalıya hırpalıya fırçalıyarak, küçük Lehliyi, örgüleri sımsıkı bir Alman, Gretchen'ine (Gräthenine) benzetmeğe çabalar. Amma boşuna! Bir kaç dakika geçti mi, tüy gibi oynak, incecik lüleler, nizama emre gelmez saç büklümleri, yeniden çocuğun, gül gibi taze, canlı yüzünü sarar.

O zaman, Mania'nın da gözleri, garip bir ısrarla yardımcı öğretmen Matmazel Mayer'in başına doladığı parıl parıl örgülere dikilir.

Fena halde sinirlenen kadın:

— Böyle bakma diyorum sana... Yükseklerden bakıp durma yüzüme! diye kekeler.

Günden güne de, ekşi suratlı Matmazelle, baskıya gelmez talebenin arasındaki harp gerginleşmektedir.

En müthiş bora, geçen sene kopmuştur. Birdenbire sınıfa giriveren Matmazel Mayer, ölümile İmparatorluğu yasa boğan İkinci Aleksandr'ın katlini «tes'it etmekte olan» Mania ile Kazia'yı, ders sıraları arasında dansederken yakalamıştı.

Siyasî tazyikin en acı neticelerinden biri de, esaret altında inliyenlerin ruhunda, günden güne 'kökleştirdiği vahşi hislerdir.

Mania ile Kazia, hür insanların hiçbir zaman bilemiyecekleri garezleri duymaktadır. Şefkatli, merhametli, fedakâr kızlar oldukları halde, kini fazilet, itaati alçaklık bilen hususî bir ahlâk düsturu - esirlere hâs bir ahlâk düsturu - içinde yaşamaktadırlar.

Bütün bu gayritabiî vaziyetin yarattığı bir reaksyon tesirile de, sevmeğe izinli oldukları insanlara bütün kalplerile, canla başla bağlanırlar. Matematik hocaları genç, yakışıklı Mösyö Class'e, tabiî ilimler müderrisi Mösyö Slosarski'ye, bu Lehli, yâni cürüm ortağı hocalara taparlar.

Mania'nın sınıfında, Lehli, Yahudi, Rûs, Alman çocukları, yan yana, dirsek dirseğedirler. Aralarında, ciddî denebilecek uygunsuzluklar çıkmaz. Hepsinin de genç oluşu, birincilik, çalışkanlık rekabeti, şimdilik ırkların ve düşüncelerin yarattığı farkları, yabancılıkları silmektedir. Derse çalışırken, biribirlerine yardım edişlerini, teneffüslerde, bir arada oynayışlarını gören, hattâ onları tam bir âhenk içinde yaşıyor sanabilir.

Fakat azat vakti geldi mi, herbiri de, kendi diline, vatanseverliğine, dinine kavuşur. Zulüm görenler, onlar oldukları için, ötekilerden de daha fazla kafa tutan Lehli kızlar, yanyana, sıkı fıkı gruplar halinde giderler; sonra da, bir Rusun, bir Almanın asla çağırılmadığı ikindi kahvaltısı toplantılarında, kardeş kardeş tekrar buluşurlar.

Çoğu boş vaktini ağaçları arasında geçirdiği Lazienki parkından sonra, Mania'nın en çok sevdiği yerlerden biri Saxe bahçesidir; burasını senelerce «benim sevgili küçük Varşova'm» diye anıp duracaktır.

Demir parmaklıktan çıktıktan sonra, Mania ile Kazia «Saraya» giden ağaçlıklı yolu takip ederler. Daha iki ay evvel, çocukça bir âdete uyarak, ayaklarında lâstiklerle, çamurlu su birikintilerine basarlardı. Bu, bir nevi oyundu: Potinlerini ıslatmamak şartile, su. lâstiğin tâ kenarına gelinceye kadar küçük çamurlu dereciklere batılır çıkılır. Amma artık. ortalık kuruduğu için başka oyunlara başlanıldı.

Meselâ «Yeşil» oyununa.

Mania havadan sudan konuşur gibi sakin bir sesle, şöyle başlıyor:

—Yeni defter alacağım, sen de benimle beraber gelir misin? Çok güzelleri var, kapları yeşil.

Amma Kazia, tetiktedir. «Yeşil» kelimesinde hemen davranıyor, cebinde saklı tuttuğu küçük, yeşil bir kadife parçasını Mania'ya uzatarak, ceza vermekten kurtuluyor.

Mania, sözde oyunu bırakmış gibi görünüyor. Lâkırdıyı bir gün evvelki tarih dersine çevirerek, Lehistanın bir vilâyetten ibaret, Lehçenin de melez bir dil olduğunu ve nankör Polonyalıların, onları ne kadar da sevmiş olan Çar Birinci Nikola'yı, kederinden öldürdüklerini söyliyen hocanın lâfını açıyor.

— Hoş, bu rezilce düzenleri bize anlatırken, kendi de utanıyordu ya. Gözlerini kaçıracak yer arıyordu. Sen de gördün, değil mi? Hele suratı...

Kazia, araya meşhur kelimeyi sıkıştırıyor:

— Ya... Yemyeşil olmuştu...

Amma hemen o dakika, burnunun dibinde körpecik, yemyeşil bir kestane yaprağı sallanıveriyor.

Kum pastalarını sıralıyan, ya da çemberlerini çeviren çocukların önünde, iki arkadaş katıla katıla gülüyorlar.

Saxe sarayının narin sütunları altında yürüyor, geniş meydandan geçiyorlar. Mania, birden bir çığlık koparıyor:

—'Âbideyi geçtik! Haydi hemen dönelim!

Hayır, filân yok. Kazia derhal, ters yüzü dönüyor, akılları kimbilir nereye giden yaramaz kızlar, affolunmaz bir suç işlediler. Saxe meydanın[1] ortasında, etrafı dört arslanla çevrili muhteşem bir dikili taş yükseliyor; bunun üzerinde ortodoks harflerile, şu ibare kazılı: «Hükümdarlarına sadakat gösteren Lehliler namına».

Zalimle el birliği etmiş alçaklar adına, Çarın yaptırdığı bu âbide, vatanseverler için tiksinilecek, iğrenç bir şey. Önünden her geçişte, üzerine tükürmek âdettir. Hattâ dalgınlıkla, bu nizama uyulmadı mı, ters yüzü dönmeli, bu unutulan hareketi yerine getirmeli.

[1] Şimdi Maréchal Pilsudski meydanı.

Nitekim kızlar da, bu vazifeyi hakkınca «icra ettikten» sonra, gevezeliklerine koyularak yürüyorlar.

Mania:

— Bu akşam, bizim evde dans var. Gelip sen de seyredecek misin? diye soruyor.

— Elbette... Ah, Maniausia, acaba bize de dansetmeğe ne zaman izin verecekler? Biz ki, daha şimdiden ne güzel vals biliyoruz.

Sabırsız Kazia, bunu hem söylüyor, hem de içini çekiyor.

Ne zaman?

Herhalde «büyükler arasına karışmadan, sosyete hayatına çıkarılmadan evvel» değil!

Şimdilik mektebin bale hocası ile, arkadaş arkadaşa polkaları, mazurkaları, lânsiyeleri, oberek'i talim etmekten fazlasına hakları yok. Bir de, her hafta Sklodowski'lerde, birkaç dost ailenin gençlerini bir araya getiren dans toplantılarında, yanyana iki küçük iskemleye oturup, ablaları, ağabeyleri seyredebiliyorlar. Delikanlıların, bir gün onları da dansa kaldırmalarına sıra gelinceye kadar, işte şu önüne vardıkları mektepte, daha bir çok aylar geçirmeleri lâzım.

Arkadaşlarından bir kaçı kemerin altından giriyorlar bile. Mavi gözlü küçük Wulf, Mania'dan sonra sınıfın en iyi talebesi olan yassı burunlu Alman kızı Ania Rottert ve Léonie Kunicka...

Amma Kunicka'nın nesi var kuzum? Gözleri ağlamaktan şişmiş; her vakit mektebe, üstü başı ne kadar düzgün gelirken, bugün gelişi güzel giyinmiş bir hali var...

Mania ile Kazia'nın gülümsemeleri uçtu. Arkadaşlarına doğru koşuyorlar.

— Ne oldu? Nen var Kunicka?

Kunicka'nın ince yüzünde bir damla kan yok. Kelimeler dudaklarının arasından güçlükle çıkıyor.

— Ağabeyim... Suikast işine karışmış... Ele verenler muş... Üç gündür nerede olduğunu bile bilmiyorduk...

Hıçkırıklarla boğula boğula ilâve ediyor:

— Yarın sabah asılıyor...

Birden altüst oluveren kızlar, zavallının etrafını alıyorlar,

bir şeyler sormak, derdini paylaşmak istiyorlar. Fakat Matmazel Mayer'in ekşi sesi duyuluyor:

— Haydi çocuklar, gevezelik yetişir artık, çabuk olalım, çabuk!

İçini bürüyen dehşetle, dili tutulmuş gibi donan Mania, ağır ağır yerine geçiyor. Bir dakika evvel, musiki, balo hulyaları kuruyordu.

Şimdi ise, mânasını bile kavramağa çabalamadığı bir coğrafya dersinin ilk cümleleri sınıfın içinde uğuldarken, genç mahkûmun ateş dolu, atılgan yüzünü, dar ağacını, cellâdı, ipi görüyor...

O gece, dans toplantısında olacak yerde, on beş yaşlarında altı çocuk Léonie Kunicka'nın odasında sabahlıyorlar. Mania, Hella, Bronia, bir de Kazia ile ablası Ula gelip acılı arkadaşlarının yanı başında şafak vaktini bekliyorlar.

Saatlerce, isyanlarını, gözyaşlarını biribirininkine kattılar. Istırap içinde dövünüp kıvranan arkadaşlarını şefkatle, kardeşçe kuşattılar; kâh onun şiş, kırmızı göz kapakcıklarını yıkıyarak, kâh ağzına bir iki yudum sıcak çay akıtarak zavallıya baktılar.

İçlerinden dördü, daha mektep üniforması giyen bu kızların üzerinden saatler ne ağır, ne de çabuk geçti.

Soluk ışıklarile, sapsarı solgun yüzlere ilk aydınlığını vuran şafak, «son dakika» nın geldiğini bildirince, altısı birden yere diz çöküverdiler. Son bir dua ile dudakları kıpırdarken, müthiş bir korkuyla kırışıp gerilen yüzlerine de, ellerini basıyordular.

Sklodowski'lerde, bir altın madalya, iki altın madalya, üç altın madalya...

Üçüncüsü Mania'nın! 12 haziran 1883 de, bu şeref madalyasile orta tahsili sona ermiş oluyor.

Boğucu bir sıcakta, mükâfat cedveli okunuyor, söylevler veriliyor, bandolar çalıyor. Öğretmenlerin tebrikleri, Rusya Polonyasında Umum Tedrisat müdürü Mösyö Apuchtin'in gevşek gevşek el sıkışına, Mania'nın son bir reveransı...

Baştan aşağı simsiyah merasim elbisesinin göğsüne bir çi-

çek demeti iliştirmiş olan küçük Sklodowski, herkese «Allaha ısmarladık» diyor, her hafta bir mektup yazacağını, arkadaşlarına yeminlerle vâdediyor ve koltuklarının altında rusça mükâfat kitaplarile - ki bunlar hakkında, artık son güne ulaştığı, hiç de pervası kalmadığı için, yüksek sesle: «Berbat şeyler» iltifatını savurarak - yavrusunun muvaffakiyetile göğsü kabaran bir babanın kolunda, Cracovie mahallesindeki mektepten artık «büsbütün» çıkıyor.

Mania çok çalıştı, hem de pek iyi çalıştı. Mösyö Sklodowski, onun, bir meslek seçmeden evvel, bir sene kadar gidip köyde yaşamasına karar veriyor.

Bir sene tatil!

İnsan bu dehâ çocuğunu, vaktinden evvel gelişen bir istidatla, artık başını, türlü türlü fen kitaplarından kaldırmaz diye düşünmek hevesine kapılabilir. Amma vaziyet hiç de böyle değildir... Çocukluktan büsbütün çıkıp, yetişkin kızlığa geçen sırlı bir değişim yolunda, vücudü başkalaşır, yüzü incelirken, Mania'nın üzerine, birdenbire acayip bir tembellik çöküyor. Mektep kitaplarını bir kenara bırakarak, ömründe ilk ve son defa, aylaklığın tadını çıkarıyor.

Bu muallim kızının hikâyesine köy hayatına ait güzel bir «perde arası» karışıyor.

Kazia'ya: «Yer yüzünde cebir ve hendese diye bir şey olduğuna inanamıyacak hale geldim. Hepsini de öyle bir unuttum ki», diye yazıyor.

Varşovadan, mektepten uzaklarda; bulunduğu evin çocuklarına bir iki ders vererek, ya da azıcık olsun para almalarına onları razı ederek, aylarca, taşralı akrabalarının yanında yiyip içip, yaşıyor.

Hem de ne kadar gamsız, tasasız! Birdenbire ne kadar neşeli ve genç, çocukluğunun o karanlık günlerindeki ezgin bezgin halinden ne kadar daha genç!

Gezmelerle öğle uykularından başını alıp: «Küçük sevgili şeytanım», ya da «Kazia, ruhum kardeşim!» diye başlıyan mektuplarda, duyduğu huzur ve saadeti anlatmak enerjisini bile zoruna buluyor.

Mania'dan, Kazia'ya:

Küçük bir oğlan çocuğuna verdiğim bir saat kadar bir Fransızca dersinden başka bir şey yaptığım yok, amma inanır mısın, hiç, hiçbir şey! Başladığım el işini bile yarım bıraktım... Saati belli, hiçbir işim yok... Bazan onda kalkıyorum, canım istedi mi dörtte, ya da beşte. (Tabii sabahın, akşamın değil!) Ciddî hiçbir eser okumuyorum... Elimde gezenler, sade kafa dinlendirici, saçma sapan, küçük romanlardan... Doğrusunu istersen, bana tahsilini bitirmiş bir insanın olgunluk ve büyüklüğünü «tevcih buyuran» diplomama rağmen, kendimi inanılmıyacak derecede kafasız ve salak buluyorum.

Çoluk çocuk, alay olup, ormanlara gezmeğe gidiyoruz; çenber çeviriyoruz, top oynuyoruz. (Bu işte ben pek acemiyim!) Kedi, fare, kaz oyunlarına, daha da bunlar gibi çocukça, bir sürü eğlencelere dalıyoruz. Burada ağaç çileği o kadar bol oldu ki, tepeleme bir çukur tabak dolusunu 5 groszy'ye satın alabiliyorduk. Ne yazık ki, artık mevsimi geçti...

En çok yaptığımız şeylerden biri de, ne, biliyor musun? Boyuna salıncak kurup sallanmak. Hem öyle bir kolan vuruyoruz ki, tâ ağaçların tepesine kadar yükseliyoruz. Yüzüyoruz, meş'alelerle yengeç avlıyoruz... Her pazar günü, atlar koşuluyor, kiliseye gidiyoruz. Sonra da papazın evine uğruyoruz. Rahiplerin ikisi de çok hoş, şakacı adamlar. Onlarla konuşması dehşetli eğlenceli. Birkaç gün için, Zwola'ya gitmiştim. Orada, hepimizi gülmekten katıltan bir aktör vardı; adı: Mösyö Kotarbinski. Öyle şarkılar söyledi, şiirler okudu, komik şeyler yaptı, üstelik de bize o kadar çok frenk üzümü topladı ki, gideceği günü, ona, gelincikler, yabani karanfiller, mavi peygamber çiçeklerile koskocaman bir çelenk ördük; tam arabası kalkarken, bunu içeri atıp: «Yaşasın... Yaşasın Mösyö Kotarbinski!» diye ciyak ciyak bağırdık. Hemen çelengi başına geçirdi, sonra da galiba bavuluna koyup, tâ Varşovaya kadar götürmüş. Ah, bilsen Zwloda yaşamak ne neş'eli oluyor! Daima bir sürü kalabalık var, sonra da insan burada, tasavvur edemiyeceğin kadar hür ve serbest! Herkes bir! Dönüşte Lancet öyle havladı ki, ne yapacağımızı şaşırdık...

Lancet'in, Sklodowki'lerin hayatında mühim bir rolü vardır. İyi yetiştirilmiş olsa, bu kahverengi pointer [1] mükemmel bir av köpeği olabilirdi.

Amma Mania, iki kız kardeşi ve Josef, ona berbat bir terbiye verdiler. Kucaktan kucağa gezdirilen, öpülen, tıka basa beslenen Lancet, diktatörlüğü herkese ağır gelen koca bir hayvan oldu. Eşyaları berbad eder, çiçek vazolarını devirir, kendisi için hazırlanmamış kahvaltıları sömürür, misafirlerin üstü-

[1] İngiliz av köpeği

ne, sözde «hoş geldiniz» demek fikrile hücum eder; bunların bir ihtiyatsızlık edip sofada bıraktıkları şapkalarını, eldivenlerini didik didik parçalar. Bunca meziyetleri olan bu köpeğe, efendileri, yine de bayılırlar. Yaz geldi mi, müstebidi tatil gezmesine götürmek «imtiyazını» bir türlü aralarında paylaşamazlar.

Mania'nın çalışma ateşini küllenir gibi gördüğümüz bu tembellik senesinde, genç kızı bütün ömründe sürecek olan bir sevgidir sarar: Köy ve kır sevgisi.

Taşra vilâyetlerinin kâh birinde, kâh ötekinde, mevsimlerin değişmesini seyrederken, ailesinin yayılı olduğu Lehistan toprağında, boyuna yeni güzellikler bulmağa başlar.

Zwola, gözün önüne, dünyanın herhangi bir tarafındakinden çok daha uzaklardaymış gibi görünen ufuk çenberinden başka hiç bir engel çekmiyen, sakin, sessiz bir yerdir. Xavier dayıların oturduğu Zawieprzyce'de, çayırlarda koşup otlıyan elli tane cins at, eğlenceli bir hara hayatı vardır.

Yeğenlerinden alınma kaba saba külot pantalonile, Mania burada, atı tırısa kaldırmasını, dört nala koşturmasını öğrenerek, kahraman bir binici olur.

Hele Karpatları görünce, duyduğu zevk! Ovada büyümüş çocuğu, karlarla parlıyan tepeler, dimdik kara çamlar, âdeta bir zevk sarhoşluğuna uğratır. Yaban mersinleri ile kaplı yollardan yukarı doğru tırmanışı, içindeki her eşyanın yontma ve oyma bir şaheser gibi göründüğü dağ kulübelerini, tâ yukarıda, iki tepe arasında, «Denizin gözü» denen, - ne de güzel isimli! - o don tutmuş, mavi, berrak gölü hiçbir zaman unutmıyacak.

Mania, buraya yakın bir yerde, Galiçya hududunda, Skalbmierz'de noter olan Zdzislaw amcasının yanında, kışı geçirecektir. Evin içi kalabalıktır. Amcası, yaşamanın tadını bilen, bir söyleyip bin gülen, hoş bir adamdır. Yengesi çok güzeldir, üç tane kızları vardır ki, herbiri de gülmekten başka bir şey düşünmezler. Mania'nın burada nasıl canı sıkılabilir? Her hafta, bir davetlinin gelmesi, ya da yaklaşan bir yortu ile, ev, sanki temelinden çatısına kadar coşa coşa ayaklanır. Amcasile yen-

pastaları yaparlar, ya da odalarına kapanıp, gelecek «kulig» de tanınmaz kıyafetleri olacak, alacalı bir elbisenin üzerine, acele acele, sıra sıra kurdeleler dikerler.

«Kulig»... Bunun bir balo olduğunu söylemek yeter mi? Ne gezer! Bu, bir karnaval heyecanı, içinde, baş döndürücü, feerik bir seyrandır. Bu, Hırvat köylüsü kılığına girmiş, maskeler takmış Mania Sklodowska ile üç yeğenini, akşam vakti, karlar içinde, kızaklarla uçurup götüren bir masal rüyasıdır.

Acayip, göz alıcı elbiseler giymiş delikanlılar alayı, at üstünde, ellerinde meş'alelerle, sanki dört yanlarını kuşatmış bir muhafız bölüğüdür. Çamların arasında, başka meş'aleler de, ışıl ışıl kırpışırken, soğuk gece, birden müzik sesleri, türkülerle dolar: Çalgıcıların kızağı yaklaşmaktadır. İçine, köyün dört küçük Yahudi oğlanı oturtulmuştur; bunlar, kemanlarını iki gün, iki gece inletecekler, ara nağmeleri hep bir ağızdan söylenecek tatlı, sarhoş edici valsleri, krakoviakları, mazurkaları çalacaklardır.

Kemanlarını, vecde gelmişcesine dile getirecek olan bu küçük Yahudiler, tâ ki yaylarının çığlığına, üç, beş, on tane başka kızak cevap verinceye, gece karanlıklarında gelip onları bulmcaya kadar çalacaklardır.

Buz tutmuş bayırlardan, baş döndürücü bir hızla kayışlara, dönemeçlerdeki sarsıntılara rağmen, yaylarında en küçük bir şaşırma olmadan, gecenin bu fantastik neş'e ordusunu, zaferle, birinci mola yerine kadar götüreceklerdir.

Güle söyliye, bağırıp çağıran bir alay insan, orada yere ayak basar, uyuyan bir evin kapısı güm güm vurulur, evdekileri yalandan bir şaşırma alır... Çok geçmeden, küçük kemancılar bir masanın üstüne yerleşir ve ne vakittir hazırlanan yemekler dolaplardan çıkarken, çıraların, meş'alelerin ışığında balo başlar. Sonra bir işaret, ev boşalıverir. Maskeliler de, kendi sahipleri de, yiyecekler, atlar, kızaklar, her şey de, birden yok olur! Zevk, kahkaha ordusu, daha büyümüş, daha uzamış olarak ormanın içinden bir başka eve, arkasından bir başkasına, daha bir başkasına uğrayıp, taze kuvvetler toplıyarak, kayar gider. Kemancılar şöyle nefes alıp, samanlıkların birinde,

yorgun dansörler karma karışık bir halde azıcık uyuyabilmek vaktini bile zoruna bulurlar.

Hoş, ikinci akşamı, kızaklar alayı «asıl balonun» verileceği, memleketin en büyük, en namlı konağı önünde durup daherkes, figürlü danslara başlamak üzere yerli yerine geçti mi, küçük Yahudi kemancılar, ilk Krakoviak'ın yayını, yine de muzaffer bir fortisimo ile çekerler.

İşte o zaman, işlemeli, beyaz yünlüden elbise giymiş bir delikanlı, en iyi danseden kızı davet için, ne de istekle ilerler: Bu, başak örgüsü tacından, renk renk parlak kurdeleler sarkan, kadife yelekli, büzme büzme kabarık linon kollu hoş kıyafetile, bayram elbiselerini kuşanmış, bir dağlı güzelliğine benziyen Mania Sklodowska adlı, on altı yaşında, etli canlı bir kızdır...

Mania, duyduğu sevinç coşkunluğunu, Bronia'ya şöyle yazıyor:

Geçen cumartesi günü Luniewski'lerdeki Kulig'de, o görülmedik karnaval neşesi içinde, bir kere daha yaşadım. Bundan sonra, hiç bir zaman bu kadar eğlenemem sanıyorum. Çünkü resmî elbiselerle, gece tuvaletlerile gidilen balolar, bu canlılığı, bu delice neşeyi yaratamaz. Oraya Madam Burdzinska ile erkence varmıştık. Ben de berber kesildim; kulig şerefine, bütün kızların saçlarını maşalayıp kıvırdım. Hem de görsen bu işi ne güzel yaptım.

Yolda birkaç hâdise oldu. Çalgıcıları evvelâ kaybettik, sonra bulduk: bir de kızak devrildi. ilâh... Balo başlamadan evvel Mösyö Penot yanıma geldi. Kulig'in «mademoiselle d'honneur'ür» seçildiğimi söyliyerek, bana es «tayin edilen» genci takdim etti. Çok yakışıklı, çok güzel giyinmiş, bir Hırvat delikanlısı. Bu kulig, baştan sona kadar fevkalâde oldu. Ortalık aydınlandı, sabahın saat sekizinde, bütün gece uyumadıktan sonra, müthiş bir mazurka oynadık! Elbiselerin güzelliğini sana anlatamam. Bir de, gayet hoş figürlü «oberek» yapıldı, bilsen artık şimdi oberek'i ne güzel oynuyorum! O kadar çok dansettim ki, sıra valslere geldiği zaman, üstüste bir çok danslarım için evvelden söz vermiş bulunuyordum. Biraz nefes alayım diye ez kaza dışarı çıkıversem, kavalyelerim beni ele geçirmek için kapının önünde nöbet bekliyorlardı.

Lâfın kısası Bronia'cığım, belki de ömrümde hiç, hiç bir daha bu kadar eğlenemem. Bu şenlik gecesi, bilsen içimde ne hevesler bıraktı. Yeni gemle kararlaştırdık. Eğer bir gün evlenecek olursam, bana kulig gibi, Hırvat usulü bir düğün yapacaklar. Tabii bu da işin şaka tarafı; amma böyle bir tasavvur elbette ki, pek hoşuma giderdi!

Bu sihirli günlere harikulâde bir şeyin daha katılması na sipti.

Varşovada, Mösyö Sklodowski'nin apartımanına, 1884 te bir hanım geldi. - Mania da tam o günlerde dönmüştü. - Salona alınan bu misafir, Madam Sklodowska'nın eski Lehli talebelerinden (bir Fransızla evlenmiş) Kontes Fleury idi. Değil mi ki, öğretmenin küçük kızları henüz tatil için bir proje yapmamışlardı, öyle ise iki ay kadar Fleury'lerin yanında, kırlık güneşlik bir yerde yaşamak istemezler miydi?

Mania, arkadaşı Kazia'ya yazıyor:

Bu iş bir pazar günü oldu, pazartesi akşamı da, Helia ile beraber yola çıktık. Bizim için, istasyona at araba yollandığını, telgrafla bildirmişlerdi. İşte birkaç haftadır ki, Kempa'dayız; sana burada geçen hayatımızı yazmak lâzım; amma doğrusunu istersen buna cesaret bulamadığım için, sadece «harikulâde bir ömür sürüyoruz» demekten başka bir şey yapamıyacağım. Kempa, Narew ile Biebrza nehirlerinin birleştiği yerde: yâni yüzmek, kürek çekmek için sudan yana hiç eksikliği yok. Böyle şeylere de, bilirsin, bayılırım. İyi kürek çekmesini öğreniyorum, - epey de ilerlettim. - Burada suya girmek de pek safalı oluyor. Aklımızdan ne eserse yapıyoruz, kâh gece uyuyoruz, kâh geceyi gündüz edip, ortalık günlük güneşlik iken perdelerimizi örtüyoruz, uyku çekiyoruz. Bol bol dansediyoruz, öyle delilikler yapıyoruz ki, bazan timarhaneye kapatılmayı bile hak ettiğimiz oluyor

Mania'nın fazla şişirdiği yok.

İki geniş nehrin, dümdüz, pırıl pırıl sularile kuşatılmış güzel köşkün üstünden, sahiden de masum bir delilik rüzgârı esiyor. Sklodowki'lerin pencerelerinden, ucsuz bucaksız bir yeşillikle, yamaçlarında söğütlerin yıkandığı, kavakların boy saldığı bir su, olanca güzelliğile görünüyor.

Hella ve Mania, Kempa'daki kızlı oğlanlı, bütün çocukların kumandanlığını çabucak ele aldılar. Ev sahiplerinin garip bir usulü var: Bir araya geldiler mi, vâza, nasihate kalkışıyor, yapılan haşarılıkları ayıplıyor, çocuklara bol bol gözdağı veriyorlar. Amma karı kocanın her ikisi de, ayrı ayrı, biri ötekinden gizli olarak, mücrimlere suç ortaklığı, hattâ yardakçılık ediyor.

Bugün acaba ne yapmalı? Ata mı binmeli? Mantar toplamağa mı çıkmalı, yoksa ormanda gezmeğe mi? Kuru kuruya

sade gezmek, onlara yakışmıyacak kadar uslu akıllı bir şey! Mania, Madam Fleury'nin kardeşi Jean Moniuszko'nun başına bir iş çıkararak, - yalvara yalvara - çocuğu yanındaki şehre kadar yollamanın çaresini buluyor. Delikanlı yolu tuttu mu, ötekilerin de yardımile, odanın içinde ne kadar eşya varsa, - yatak, masa, iskemleler, bavullar, elbiseler -, hepsini tavanın kalın direklerine asmak hokkabazlığına kalkışıyor. Artık zavallı Boniuszko, döndüğü vakit; havalanmış bir alay eşya ile karanlıkta çarpışıp tokuşa dursun!

Resmî, ağır misafirler için hazırlanan şu kahvaltı sofrası da ne? «Çocukların» katılmadığı bu «mükellef» şeyler de ne demekmiş? Buna can dayanır mı hiç? Misafirler bahçede gezdirilip dolaştırılırken, «çocuklar» tatlı tuzlu iyi bir şeyleri kapıştırıyorlar, sonra da yağmaya uğrıyan masanın önüne Kont de Fleury'yi temsilen, hemen bir acele yapıp uydurdukları mankeni oturtuyor, fertiği çekiyorlar.

Kabahatlileri nerede aramalı? O günü, yazın bütün öteki günleri nerede aramalı? Bir cinayet işlediler mi, ecinniler gibi ortadan kayboluveriyorlar. Odalarında sanıldıkları zaman, çayırlarda otların arasında yan gelmiş yatıyorlardır; gezmede sanıldıkları zaman bodrumdaki kilerde, mutfaktan aşırılma bir sepet dolusu iri frenk üzümlerini atıştırmaktadırlar. Sabahın saat beşinde, nihayet ortalıkta «sulh ve sükûn» var sanıldığı zaman da, ev boşalmış: Mania, Hella ve kafadarları, nehirde yıkanmak için güneşin doğduğu saati seçmişler demektir.

Onları koşa koşa getirtmenin bir tek çaresi vardır: Eğlenceler, yeni oyunlar, bir dans toplantısı vâdetmek. Bu çareye Kontes Fleury, kabil olduğu kadar sık sık başvurur.

Sekiz hafta içinde üç balo, iki kır eğlencesi, kalabalık gezmeler, vapur seyranları tertip etmiştir...

Fleury'ler, bu kadar hürriyet ve saadet veren misafir severliklerinin karşılığını bol bol görürler... Genç delilerin hepsi de onları taparcasına sever.

Haşarılar çetesinin, Kontla Kontes için hazırlanmış ne hoş sürprizler olur. İşte bir tanesi: Evlenmelerinin on dördüncü dönüm yılı şerefine, içlerinden iki murahhas, onlara çeşit çeşit sebzelerle örülmüş, elli kilo ağırlığında kos kocaman, «muhte-

şem bir çelenk «takdim ediyor»... Süslü örtülerle, ne de maharetle kurulmuş bir şeref askısının altına geçip oturmaları için, şatafatlı sözlerle onlara yerleri gösteriliyor. Derin, huşû verici bir sessizlik içinde, kızların en küçüğü «zemin ve zamana» uygun bir şiiri «kemali ciddiyetle» okuyor.

Manzume, Mania'nın eseridir. Bunu ilham ateşile yanarak, odasında bir aşağı bir yukarı yürüye yürüye yazdı, hazırladı. Son mısraa, yeni bir eğlenti tertip edilmesi için gülünç, hoş sözlerle bir de rica sıkıştırmayı unutmadı.

İstirhamnameleri» cevapsız kalmıyor.

Fleury'ler sıcağı sıcağına, bir balo müjdesi veriyorlar. Kontes pastaları, mumları, çiçek girlantlarını ısmarlıyor. Mania ile Hella da bu eşsiz gecede giyecekleri «tuvaletleri» tasarlamağa, yoktan var etmeğe koyuluyorlar.

İnsanın başında fukaralık derdi oldu mu, gündelikçi bir terzi kızına biri balo, biri de sokak için, yılda ancak iki entari diktirebildi mi, şık görünmesi kolay şey değildir. İki kardeş, eldeki bütün «servetlerini» hesaplıyor, bazı mühim kararlar alıyorlar. Mania'nın elbisesinin üstündeki tül berbad bir halde amma, alttaki mavi saten kısmı daha pekâlâ işe yarıyabilir Şehre gitmeli, en ucuz yer neresi ise orasını arayıp bularak, eski, yıpranmış tülün yerine mavi tarlatan almalı. Bunu gözelce biçimleyip, satenin üzerine geçirmeli. Sonra da şurasına bir kurdele, burasına bir fiyongo takmalı, birkaç rubleye böcek kabuğu rengi bir çift iskarpin almalı, bahçeden de elbisenin göğsüne bir demet çiçek, saçlar için de güller toplamalı.

Balo gecesi, çalgılar akort yaparken, şaşılacak kadar güzelleşmiş Hella, odasından fırlıyor, kahkaha ve neşe ile dolan evin içinde kanat çırpıp uçmağa başlıyor... O merdivenlerden aşağı koşarken, Mania da, son bir defa daha aynadaki hayaline bakmaktadır.

Sahiden hiç de fena değil, hattâ çok iyi bile! Dik duran pırıl pırıl yeni tül, taze yüzün yanındaki taptaze çiçekler, hele o yanar döner gıcır gıcır, yeni iskarpinler...

O dakikada bilse ki, Mania, bu cici iskarpinleri, şafak vakti odasına döndüğü zaman bir kenara fırlatıp atıverecektir... O

kadar çok, amma o kadar çok dansetmiş olacaktır ki, incecik ayakkabıların altında taban denecek bir şey kalmıyacaktır

Annem, çok çok yıllar sonra, tatlı, âdeta mütevekkil bir sesle bana bazan bu şen günlerin hikâyesini anlatırdı.

Büyük, ağır işlerle, üzüntülerle yüklü yarım asra yakın bir ömrün yorup yıprattığı yüzceğizine bakardım. Bu ulu kadını, meşakkatli, çetin mesleğine sürüklemeden evvel, ona kızaklarla, güle oynıya, Kulig âlemleri yaşamayı, böcek kabuğu renginde ki iskarpinleri tek bir balo gecesinde parçalamayı nasib etmiş olan kadere, için için şükranımı söylerdim.

IV

İÇTEN GELEN İSTİDATLAR

Mania Sklodowska'yı evvelâ çocuk, sonra yetişkin kız olarak, dersleri, oyunları arasında göstermeğe yeltendim. Vücudu gibi ruhu da sağlam; dürüst, hisli, neşeli bir çocuktur. Sevmesini bilen bir gönlü vardır. Hocaları onun hakkında: «Şayanı dikkat derecede istidatlı bir kız» sözünü kullanırlar. Parlak bir talebedir. Amma kısacası, kendisile beraber büyümekte olan çocuklardan apayrı, göze batacak bir farkı da yoktur. Henüz, «dehâ» yı müjdeliyecek hiçbir şey görünmemiştir.

Şimdi de kızlık günlerine geçelim: Onu daha vakur, daha içli bir yüzle buluyoruz. Son gününe kadar vefa ve sevgi dolu hâfızasında saklayıp tutacağı sevgili eski çehreler, artık Mania'nın ömründen silinip gitmiştir. Dostluklar da yavaş yavaş, değişmededir.

Zahiren insana ne kadar sağlam, ne kadar köklü görünen, fakat aradan o hergünkü sıkı fıkı beraberlik hayatı kalkar kalkmaz çözülüveren arkadaşlıklar; mektep ve lise günleri gibi uçup gidiyor. Mania'nın kaderi, iyilik, anlayış ve şeref timsali olan en yakını iki insanın: babasile ablasının arasında, kat'î kalıbını almağa başlıyor.

Mania'yı bu iki dostun yanı başında, istikbali kurarken, göstermek dileğindeyim.

Fakat, çoğu insanlar, ne doymaz, ne uçsuz bucaksız emellere düştükleri halde, müstakbel Marie Curie'nin hulyası, bütün o zahirî cür'etine rağmen, ne kadar da mütevazı!

* * *

On dört aylık bir gezip eğlenme hayatından sonra, eylûl içinde Mania tekrar Varşovadaki yeni evlerinin yolunu tutuyor.

Burası ilk çocukluğunun geçtiği idadînin sokağında, mektep binasının hemen yanı başındadır.

Sklodowski'lerin yaşayışlarında, kayda değer bir değişiklik olmuş, bu yüzden de Lezno'dan çıkarılarak eski Nowolipki sokağına taşınılmıştır.

Muallim Sklodowski, lisedeki vazifesini elden çıkarmamakla beraber, epeyce yaşlandığı için,. eve pansiyoner almaktan vazgeçmiştir. Mania, taşra dönüşü, daha küçük, daha cana yakın - amma daha da fakirce - olan bu apartımanda, babası ve kardeşlerile beraber yaşamağa başlar.

Evin içinde insnı tefekküre, çalışmaya davet eden bir hava vardır.

Mösyö Sklodowski'yi ilk görenler, onu soğuk, sert bir adam sanırlar. Otuz senelik bir muallimlik hayatı, bu kısa boylu, tıknaz adama merasimli, teşrifatlı şeyleri hatırlatan bir hal vermiştir. Kılığı, kıyafetile de kusursuz memur tipini canlandırmaktadır. Sıkı sıkı fırçalanmış, daima kopkoyu elbiseler, katiyet ifade edici keskin el hareketleri, vakur, hakîmane konuşuş Hayatındaki her şeyin bir metodu, usulü vardır. Bir mektup «kaleme alıyorsa», cümle makuldür, yazı «muhtasardır». Tatil zamanı, çocuklarını uzunca gezmelere götürüyorsa, hiç bir şey tesadüfe bırakılmamıştır. Yol haritalarının, katalogların evvelden tetkik edilmesi sayesinde, gezginler kendilerini en dikkat çelici «mevkilerde» bulurlar. Hem yürürler, hem de muallim baba, ya bir manzaranın güzelliğini, ya bir âbidenin tarihî ehemmiyetini «belâgat ve talâkatle» anlatır. Kendini çocuk terbiyesine vakfetmiş bir insanın bu tuhaf, küçük manilerini, Mania pek farketmez bile. Babasını candan yürekten sever. O, hâmisi, hocası, üstadıdır. Hattâ, onu. neredeyse yeryüzündeki bütün bilgilere sahip bir insan olarak görecektir.

Sahiden de Mösyö Sklodowski her şeyi, veya hemen hemen her şeyi bilir. Bugünkü günde Avrupanın hangi tarafında, bir lise öğretmeninin bu kadar geniş malûmata ulaşmış olduğu görülebilir?

Bütçesine ne zorluklarla denk verebilen bu çoluk çocuk babası, bin müşkülâtla elde edebildiği yazılara, eserlere kapanarak, fen bilgilerini attırmak fırsatını bulur. Kimya, fizik te-

rakkilerini daima takip etmek, fikrince, tabii bir mecburiyettir. Yunancayı, Lâtinceyi bilmek, Lehçe ile Rusçadan başka Fransızca, İngilizce, Almancayı da konuşmak, ecnebi muharrirlerin en güzel eserlerini mensur veya manzum şekilde ana diline tercüme etmek; bunlar onun indinde, yine gayet tabii, zarurî olan şeylerdendir. Kabı yeşilli, siyahlı bir mektep defterinin içinde «*bir dönüm yılı şerefine dostlarına, bir düğün vesilesile eski talebelerime*» diye not ettiği bir sürür şiirlerin müellifi olmakta da, tabiinin dışına çıkan hiç bir fevkalâdelik görmez.

Her cumartesi, Mösyö Sklodowski, oğlu ve üç kızı bir arada toplanır, bu akşamı edebiyata hasrederler. Dumanı tüten semaverin etrafında tatlı tatlı konuşurlar. İhtiyar adam şiirler inşad eder veya kitaplardan bazı parçalar okur. Çocukları da onu candan bir zevk ve hayranlık içinde dinlerler.

Saçları döküldükçe alnı genişleyip açılmış olan bu minimini kır sakallı, durgun, ablak yüzlü muallimin, çok tesirli bir söz söyleme kudreti vardır. Böylece bir sesin kattığı füsun içinde Mania'ya sırlarını, güzelliklerini açmış olurlar.

Bir zamanlar, bu ses ona masalları, seyahat hikâyelerini, ya da Lehçeye çevirmekte olduğu David Copperfield'i anlatır söylerdi. Sayısız ders saatlerinin biraz çatlaklaştırıp kıstığı bu aynı ses, şimdi de dikkat kesilmiş dört genç evlâdına Polonyada esaret ve isyanın şairliğini yapmış romantik muharrirlerin yazılarını inşad ediyor. Slowacki, Krasinki, Mickiewicz! Bazısı Çar hükûmetince yasak edildiği için gizlice basılmış olan bu soluk, dağınık kitapların sahifelerini çeviren okuyucu, kahramanlık tiradlarını, ıstırap haykıran mısraları ateşle, aşkla, coşkun bir sesle söylüyor.

Mania, bu cumartesi gecelerini ömrünce unutmıyacak. Dimağa, ruha hitap eden, pek az kıza nasip olmuş o mânevî havayı, babasının sayesinde bol bol, hem de ne zevkle tatıyor.

Evlâtlarının hayatına can ve cazibe katmak için, bu kadar dokunaklı gayretler gösteren erkeğe, çözülmez, sarsılmaz bir sevgi ile bağlanıyor; babacığının zahirî sükûnu altında gizlenen tükenmez azabını anlıyor, hissediyor.

Karısını kaybetmek acısını bir türlü dindirememiş olan ko-

canın kederi. Ezilmiş daima emir kulu olarak yaşamış, hor işlere koşulmuş bir aylıklının kederi. Ufacık servetini yutuveren o mahut ticaret işine uymuş olmayı, hâlâ kendi başına kakıp duran bir vazife düşkününün azabı.

Zavallı adamın, bazan kendini tutamıyarak içinin pişmanlığını, esefini ağzından kaçırdığı oluyor:

— Nasıl oldu da şu parayı batırdım! Ben ki sizlere, en iyi, en yüksek tahsili vermek, hepinizi seyahatlere göndermek, yabancı memleketlere yollayıp okutmak, hulyasında idim... Bütün bu tasavvurları altüst ettim! Param yok, birinize yardım edemiyorum. Üstelik yakında sizlere yük olacağım. Ne yapacaksınız çocuklar, ne olacaksınız, bilmem ki?

Muallim baba üzüntüsünden içini çekiyor; evlâtlarına dönerek, onlardan kopacak neşeli, gayretli sözlerle avunmak tesellisini bekliyor. Dördü de oradalar; boy boy saksıların, aşkla bakılıp sulanan yeşil nebatların şenlendirdiği küçük yazı odasında, gaz lâmbasının etrafında toplanmış oturuyorlar. Dört inatçı alın, dört cesur tebessüm...

Gümüşî ile menekşe mavisi arasındaki renkleri çalmış bütün bu canlı gözlerde ayni ateş, ayni ümit okunuyor:

— Genciz, kuvvetliyiz.

Mösyö Sklodowski'nin üzüntülerini anlamamağa imkân yok. İstikbalin bağlı olduğu bu yılda, çocukların vaziyeti hiç de parlak değil.

Çözülmesi lâzımgelen muamma ortada: aile babası, yakında, küçük bir tekaüt baaşı haline girecek aylığı ile, kiraya, yiyecek, hizmetçi parasına bile zoru zoruna yetişebilecek. Demek ki, şimdi Josef, Bronia, Hella ve Mania'nın kendi başlarına hayatlarını kurtarıp, para kazanmaları lâzım.

Muallimlik etmiş iki insanın evlâtlarına gelen ilk fikir, elbette ki, ders vermek oluyor. «Tıb tahsil eden bir genç, hususî müzakerelerle geri talebeyi imtihanlara yetiştirmeğe taliptir». «Diplomalı genç kız, ehven ücretle hesap, hendese, fransızca dersleri verir.»

Böylece Sklodowski'ler, Varşovanın içinde oradan oraya ko-

şarak, «saatine para» almağa çabalıyan yüzlerce münevver gencin arasına katılırlar...

Nankör meslek.

Hususî derslere geri talebe yetiştirmeyi meslek edinmiş, kapı kapı gezici bir öğretmenin nasibi bütün yorgunluk ve gönül kırıcı acıları, Mania da on altı buçuk yaşında öğrenir. Soğukta yağmurda, şehrin bir tarafından öbürüne uzun uzun yürümeler. İnatçı, nâdan veya tembel talebeler. Koridorların, taşlıkların buz gibi esintileri içinde dakikalarca bekleterek (— Matmazel Sklodowska lûtfen biraz sabrediversin... Kızım on beş dakikaya kadar aşağıda olacak!) dedirten; yahut ne kadar ümitlerle beklenmiş, «Eh bu sabah muhakkak alırım» diye niyet edilmiş, borçları bir kaç rublenin, ayın tam sonuncu günü verileceğini sırf dalgınlıklarından unutan talebe velileri!

O, bunların hepsini tanımağa, tatmağa başladı.

Kış bastırıyor.

Nowolipki sokağında hayat renksiz, ışıksız; her gün, bir evvelkine benziyor.

Mania yazıyor:

Evde hiçbir yenilik yok. Sakızlardaki yapraklar âfiyetteler! Azale'ler çiçek açıyor, Lancet halının üzerinde uyuyor, gündelikçi terzi kızı Gucia, boyattığım elbisenin biçimini değiştiriyor: Çok güzel, kibar bir şey olacak! Bronia'nınki de dikildi bitti; pekâlâ yasak savar. Kimseye yazamıyorum. Çünkü az vaktim var; paramsa, vaktimden de daha az. Uzaktan bizi tanıyan biri, dersler kaça diye sormağa gelmiş. Bronia; saatini yarım rubleye verdiğimizi söyleyince, kadıncağız yangından kaçar gibi, canını dar atmış!

Mania, sadece, ders müşterilerini arttırmaktan başka bir tasası olmıyan, çalışkan, akıllı uslu, drahomasız bir kız mı? Hayır... İhtiyaç yüzünden, hususî öğretmenliğin yorucu hayatını cesaretle yüklendi. Amma onun bir başka ömrü daha var. Gizli, ateşli bir ömrü Böyle bir muhitle, böyle bir zamanın Lehlisi olduğundan, ne çok hulyaların peşinde koşuyor.

Bütün gençlerin müşterek, tek bir hulyaları vardır: Millî hulya. İstikbal rüyalarını konuşurken, Lehistana hizmet etmek azmi, şahsî emellerden, evlenmekten, aşktan önce geçmektedir. Biri, açıkça cenge atılmak hulyasındadır, hayatı pahasına sui-

kastlar tasarlar. Ötekinin emeli, müthiş bir kalem münakaşası yaratarak harekete geçmektir. Bir başkası, mistik bir rüya peşindedir: çünkü ortodoks olan zalime karşı, katolik dini de bir sığınak, bir tahammül kuvvetidir.

Mania, mistik hulyayı kaybetmiştir. Evet, görenek, âdet diye hâlâ kiliseye gidiyor. Fakat bir zamanlar, Madam Sklodowska'nın ölümü ile sarsılan imanı, yavaş yavaş, büsbütün dağılıyor. Çok dindar bir annenin derinden derine tesiri altında kaldıktan sonra, altı yedi yaşındanberi de, kendini, üstün körü bir katolik, hattâ içten içe dinsiz olan bir babanın telkinine kaptırmış bulunuyor. Çocukluğunun sofuluk günlerinden artık onda çok yüksek, çok ulu bir şeye tapmak dileği müphem isteklerden başka bir şey kalmamıştır.

İhtilâlci vatanseverlerden kız arkadaşları olduğu, hattâ onlara ihtiyatsızlık edip bir iki günlüğüne kendi pasaportunu verdiği halde, Mania'nın suikastlara karışmak, Çarın veya valinin arabasına bombalar atmak hulyaları yoktur. Genç kızın mensup olduğu *intelligentzia*'da «boş hulyaları» silkip atmak hususunda canlı bir hareket belirmededir.

Artık kısır eseflerin, muhtariyet idaresine ulaşmak için karmakarışık hamlelerin sırası değil. Ortada mühim olan bir tek şey var: Çalışmak, Lehistana harikulâde bir irfan sermayesi vermek, hükûmetin kasden koyu cehalet karanlığında tuttuğu milleti okutmak, uyandırmak.

Ö devrin felsefe akideleri bu millî terakki hareketine hususî bir veçhe veriyor. Bir kaç yıldanberi Auguste Conte'un, Herbert Spencer'in müsbet felsefe mezhebi (positivisme), Avrupada yeni tefekkür tarzları yaratmış bulunuyor. Ayni zamanda, Pasteur'ün, Darvin'in, Claude Bernard'ın mesaileri, riyazî ilimlere hudutsuz bir itibar kazandırmış oluyor.

Varşovada da, başka yerlerde olduğu gibi, - hattâ daha fazlasile - romantik eserlerden uzaklaşma modası çıkıyor. Aşırı hisliliğe, güzel san'ate, bir zaman için dudak bükülecektir. Yaşları dolayısile kesin hükümlere yatkın olan gençler, birdenbire kimya ile biyoloji'ye, edebiyatın üstünde bir yer veriyor, şairlere, ediplere karşı duydukları tapınışı bir yana bırakarak, yeni putlara, âlimlere sarılıyorlar.

Yalnız hür memleketlerde, böyle bir fikir cereyanı açıkça gelişebilirse de, her ruhî istiklâl tezahürünün şüpheli bir iş sayıldığı Polonyada, vaziyet bübsütün başkadır. Yeni nazariyeler, gizli, görünmez yollardan geçerek yürüyüp yayılıyor.

Varşovaya dönüşünden bir müddet sonra, Mania Sklodowska ateşli «müsbet felsefecilerden» (positivistlerden) birkaçile tanışıyor, Matmazel Piasecka adında bir kadının tesiri altında kalıyor. Cana yakın bir çirkinliği olan bu sarışın, zayıf lise öğretmeni, yirmi altı, yirmi yedi yaşlarında. Siyasî faaliyeti yüzünden Üniversiteden koğulmuş, Norblin adlı bir talebeye tutkun olan kadının, yeni çıkan nazariyelere büyük bir ilgisi var.

Evvelâ sıkılganlık, biraz da emniyetsizlik gösteren Mania, çok geçmeden arkadaşının cür'etli fikirleri karşısında büyüleniyor. Kız kardeşleri Bronia, Hella, bir de arkadaşı Marya Rakowska ile beraber, «Seyyar Üniversitenin» toplantılarına alınıyor: Bu ders saatlerinde bilgilerini arttırmak istiyen gençlere, hayır düşkünü hocalar tarafından anatomi, tarihi tabiî, sosyoloji okutuluyor.

Bu dersler, Matmazel Piasecka'nın odasında, veya herhangi hususî bir evde, gizliden gizliye veriliyor. Saat sekizde, yahut onda toplanan müritler, not tutuyorlar. Biribirlerine kitaplar, makaleler gösteriyorlar. Bir gürültü işitilince, titreşiyorlar. Polisin eline geçtiler mi, hepsi için de hapishaneden kurtuluş olmıyacağını biliyorlar.

Marie Curie, kırk sene sonra, şöyle yazacaktır.

Bu fikri, içtimaî arkadaşlık günlerinin bende çok canlı bir hâtırası kalmıştır. Faaliyet imkânları dardı; elde edilen neticeler de mühim olamazdı. Amma her şeye rağmen, ben hâlâ şuna inanıyorum ki, hakikî bir millî terakkiye ulaşmak için, o zaman bize rehberlik etmiş olan fikirlerden şaşmamak lâzımdır. Ferdleri ıslah etmedikçe daha iyi bir dünya kurmayı ummak boştur.

Bu gaye ile de, en ziyade faydamız dokunulabileceklere yardım etmek, hususi vazifemiz olduğuna göre, herbirimiz beşeriyetin umumî hayatı içinde kendi mesuliyet payımızı kabullenerek bizzat kendi tekemmülümüz için çalışmalıyız.

Seyyar Üniversitenin rolü, sade İdadîden çıkan gençlerin tahsilini tamamlamakla kalmıyor. Talebelerin de ayrı ayrı öğ-

retmenlik vazifeleri var. Matmazel Piasecka'dan teşvik gören Mania, halk tabakasından bir çok kadına ders vermeğe koşuyor. Hazır elbise diken atelye kızlarına kitaplar okuyor, kadın işçiler için, bir bir toplıyarak, Lehçe yazılardan müteşekkil küçük bir kütüphane yapıyor.

On yedi yaşındaki bu kızın duyduğu zevk sarhoşluğunu tasavvur edebiliyor musunuz? Çocukluğu sırlı bir takım ilâhların önünde geçti, fen ilimleri daha «moda olmadan» evvel Mösyö Sklodowski ona kendindeki ateşli merakı aşıladı. Dünya bilgilerinin başka bölümlerine, canla başla dalıyor! Var gelsin Auguste Conte! İçtimaî inkişaf!

Mania, sadece matematikle kimya öğrenmek hulyasında değil. O, kurulmuş nizama yeni bir düzen vermek istiyor. Halk topluluklarını aydınlatmak istiyor... O, ileri fikirleri, fedakâr ruhile, kelimenin saf mânası içinde, tam bir sosyalisttir. Böyle olduğu halde, Varşovadaki sosyalist talebe gruplarile kaynaşamıyor. Hükümde hür olma isteği, parti ruhundan onu çekindiriyor ve Lehistan aşkı, onu Marksizm'den, beynelmilelcilikten uzak tutuyor. Her şeyden evvel, her şeyden üstün olarak memleketine hizmet etmek istiyor. Kafasındaki hulyaların arasında bir seçme yapması lâzımgeldiğini henüz bilmiyor. Millî hassasiyeti ile, insanî fikirlerini, ve daha yüksek bilgiler edinmek için duyduğu hudutsuz emeller, aynı aşırı heyecan içinde birbirine karıştırıyor.

Bu akideler, bu halecanlı çabalamalar arasında, bereket versin ki, o cana yakın halini kaybetmiyor. Gördüğü ciddî, sağlam terbiye, gençliğini korumuş olan tertemiz varlıkların örneği, onu bir takım ifratlardan sakındırıyor. Çoşkunca taşmalarının, ateşliklerinin yanı başında, yaratılıştan gelme çekingen bir vekar, ruhî bir incelik, hiç eksik olmıyacaktır.

Hayatının hiç bir ânında, onu açık saçık, erkekçe tavırlara özenen bir ihtilâlci fiyakası ile görmiyeceğiz.

Başına buyruk olmayı bilen Mania'nın ağzından, hiç bir zaman tek bir argo kelime çıkmıyacaktır. Hattâ hiç bir zaman bir sigara «fosurdatmağı» aklından bile geçirmiyecektir...

Kapı kapı dolaştığı talebelerinden, atelyelerdeki derslerinden kaçamak anatomi müzakerelerinden biraz baş alabildiği

zamanlar, okumak yazmak için, odasına kapanıyor. «Saçma sapan romanları» zamanı nerede? Şimdi Dostoyevski, Goutcharow'u, ve içinde, kendi benzerlerini; bilgi, tahsil delisi küçük Lehli kızlarını bulduğu Boleslaw Prus'un «Emancipées» sini okuyor.

Hususî defteri, kabiliyetlerinin çeşitliği ile tutacağı yolu şaşırmışa benzer, doymazcasına aç bir ruhun iç hayatını aksettirir: On sahife kadar La Fontaine'in hikâyeleri için uslu akıllı yapılmış, sıra sıra resimler. Almanca, Lehçe şiirler. Max Nordau'nun, «*İtibarî yalanından*» bir parça. Arkadan Kransinski, Slawacki, Heine. Renan'ın «*Hazreti İsanın hayatı*» eserinden üç sahife. Rusça felsefî kalem denemeleri, Louis Blanc'dan bir fıkra, Brandès'den bir sahife. Sonra tekrar çiçek, hayvan resimleri. Tekrar Heine ve Mania'nın manzum olarak Lehçeye tercüme ettiği François Coppé, Musset, Sully Prudhomme.

Çünkü - yarabbi ne tezaddır! - süs ve güzelleşme heveslerine dudak bükerek o güzelim sarı saçlarını hemen hemen tâ dibinden kestiriveren bu «ileri fikirli» kız, bir yandan da güzel şiirler karşısında gizli gizli içini çekiyor, ve şu şiirin biraz, da yavan mısralarını uzun uzadıya defterine geçiriyor:

«Si je vous disais, pourtant, que je vous aime.
Qui sait, brune aux yeux bleus, ce que vous en diriez?»

«Ya sizi sevdiğimi söyleyiversem, mavi gözlü esmer güzeli, kimbilir derdiniz buna?»

Herhalde Mania, böyle şeylerde şakaya gelmez, hisleri iyice katılaşmış arkadaşlarından, «*Adieu Suzon*» ile «*Kırık Vazo*» yu, ne kadar çok sevdiğini saklamıştır!

Bunu kendi kendine bile, belki tamamen itiraf edemez. Sapsade kıyafeti, şahsiyetini belirginleştirmekten ziyade, onu küçük bir kız çocuğu haline sokan kısacık buklelerin sardığı, garip denecek kadar çocuksu yüzü ile, toplantılardan konferanslara koşuyor, münakaşalara katılıyor, ateşlenip heyecanlanıyor.

Arkadaşlarının önünde, bütün bu gençlerin «Âmentü sü şeklini alan Asnyk'in şiirlerini coşa coşa okuyor:

Hakikatin aydın ışığını arayın
Bilinmedik yeni yolları arayın
Her devir başka hulya kurar
Dünden kalma rüyaları yıkar
Siz çocuklar, bilgi meş'alesini ele alın
Asırların emeğinden yeni eser yaratın
İstikbalin sarayına sağlam temeller atın...

Bronia ile başbaşa hisli bir poz alarak çektirilmiş resimlerini *Marya Rakowska*'ya verirken, fotoğrafa şaşmaz bir ithafı basıyor:

«İdeal bir pozitiviste'e - iki idealist pozitiv'den.»

Bizim iki «idealist pozitiv», müstakbel hayatları için bir plân tasarlıyarak, saatler saati oturup konuşurlar. Ne yazık ki, kadınlara Üniversite kapısının kapalı kaldığı bir şehirde yüksek tahsil yapabilmek yolunu, onlara ne Asnyk, ne de Brandes gösteriyordur! Hem bu büyükler, dersine yarım ruble ile çabucak zengin olmanın tılsımlı reçetesini de vermiyorlardır!

Zavallı Mania, çaresizlik içinde çırpınıp durur. Ailenin en küçüğü olan bu yavrucuk, büyük kardeşlerinin de istikbal tasasını yüklenmiştir. Bereket versin ki Josef ve Hella, ona fazla bir üzüntü çektirmiyorlardır. Delikanlı doktor çıkacaktır, fırtına gibi ortalığı kasıp kavuran güzel Hella da muallimlikle şarkı san'atkârlığı arasında hangisini seçeceğini bilmemekte, bir yandan da evlenme tekliflerini başından savup durmaktadır.

Ama Bronia! Bronia'ya ne yapıp da yardım etmeli. Liseden çıkalıberi, evin bütün işleri, gailesi onun üzerine yüklendi. Bakkala çakkala koşmak, günlük yemek çeşitlerini tertiplemek, türlü türlü reçelleri kaynatmak, kışlık zahirelerini hazırlamak vazifeleri onu dehşetli bir ev kadını yapıverdi. Kızcağız da, sadece bu kalıpta kalıvermekten korkuyor.

Mania, kız kardeşinin çektiği azabı anlıyor. Çünkü onun gizli, büyük emelini, Parise gidip tıb tahsil etmek, sonra da Polonyaya dönerek köylerde hekimlik yapmak hulyasını biliyor.

Bronia abla, atılmağa hazırlandığı bu ilim cengi için bir küçük «servet» te biriktirebildi; amma gurbet illerinde yaşa-

mak için ne çok para ister! Kaç ay, kaç sene beklemesi lâzımgelecek?

Mania'da öyle fedakâr bir yaradılış var ki, Bronia'nın göze çarpan sinirliliğini, bezginliğini bir dakika aklından çıkarıp atamıyor. O derece ki, bu uğurda, kendi heveslerini, emellerini bile unutuyor. Arzı mev'ûdun hayalile kendisinin de nice vakittir büyülendiğini, onu Sorbon'dan ayıran binlerce kilometrelik engeli aşmak rüyalarına kendisinin de ne sık sık dalmış olduğunu unutuyor.

Kardeşinin meslek aşkını bu kadar candan yürekten benimsemesi, aralarında kan bağından çok daha güzel hislerin kökleşmiş bulunmasından, Madam Sklodowoska'nın ölümündenberi bu ablanın daima anaca bir şefkatle küçüğünün imdadına koşmuş olmasından ileri geliyor.

Âhenkli, kalb kalbe, sımsıkı bağlı bir aile içinde, bu iki kız kardeş biribirlerini bulup seçtiler. Her ikisinin de gönlünde, öteki için ayrılmış, diğer kardeş sevgilerinden daha kuvvetli bir «gözdelik» köşesi vardır. Bir gün, Bronia, küçük bir kâğıt parçasına elindeki paranın, daha doğrusu elinde olmıyan paranın hesabını belki birinci defadır ki, sıra sıra rakkamlar dizerek, çize boza yaparken, Mania tam cepheden bir taarruza geçiverdi.

— Epeydir hep düşünüyorum. Babamla da konuştum. Galiba bir çaresini buldum, dedi.

— Çaresini mi?

Mania, kız kardeşine sokuldu. Kabul ettireceği şey, pek nazik bir mesele! Sözlerini biçe tarta söylemesi lâzım.

— Bak, dinle... Biriktirdiğin para ile Pariste ne kadar zaman yaşıyabilirsin?

Bronia çabucak cevap verdi:

— Yol parasından başka fakültede bir sene okuma masrafını karşılıyacak kadar bir param var. Amma, biliyorsun, tıb tahsili beş sene sürüyor.

— Evet, yarım rubleye ders vermekle bu işin içinden çıkmanın bir yolu olmadığını anlıyorsun.

— Eeey?

— Eysi şu. Seninle bir ittifak yapabiliriz. Tek başımıza,

sade kendi hesabımıza çabalarsak, Parise gitmeğe ne sen muvaffak olacaksın ne de ben. Halbuki düşündüğüm sistemle, bir kaç ay sonra, sonbaharda, trene binebilirsin.

— Mania, aklını mı kaçırdın?

— Yoo... Dinle diyorum sana: Evvelâ kendi biriktirdiklerini harcarsın... Sonra da ben, babamla beraber sana para yollamanın çaresini buluruz. Bir yandan ileriki kendi tahsil param için de azar azar bir şeyler biriktiririm. Sen doktor çıkıp dönünce, ben giderim. O vakit de sen bana yardım edersin.

Bronia'nın gözleri doldu. Bu teklifin ne ulu bir şey olduğunu hissediyor. Amma Mania'nın çizdiği plânda bir nokta ranlık.

— Doğrusunu istersen, anlamıyorum... Hem kendini geçindirecek, hem benim bir kısım masrafımı karşılıyacak, üstelik bir de para biriktirecek kadar kazançlar mı umuyorsun?

Mania,, ağzının içinde yuvarlıyarak:

— İyi bildin! diyor. Umduğum bu. Meşhur «çarem» de bu! Bir ailenin yanına mürebbiye olarak gireceğim. Yatıp kalkmak, yemek içmek, çamaşırımın yıkanması oradan, senede dört yüz ruble, belki de daha fazla bir para alacağım... Görüyorsun ya, böylelikle her şey yoluna girmiş oluyor...

— Mania... Yavrum Maniusia'm!

Bronia'nın içini sızlatan şey, böyle hakir bir işin seçilmiş olması değil. Halis bir «idealist» sıfatile, o da kız kardeşi gibi, yersiz içtimaî fikirlere dudak büküp geçer. Hayır... İçini titreten bu değil... Kendisini derhal tahsile başlatabilmek için Mania'nın sevimsiz, tatsız bir işe, azap verici bir bekleyişe katlanışıdır ki, ablasının gözlerini yaşartıyor. Karşı koymak istiyor.

— Neden ilkönce ben gidecekmişim? Neden rolleri değişmiyoruz? Sen ki, ne kadar istidatlısın... Herhalde benden daha istidatlısın. Çabucak muvaffak olabilirdin. Neden *Ben*?

— Kuzum Bronia, aptallık etme! Çünkü sen yirmi yaşındasın, ben on yedi. Çünkü sen, asırlar kadar uzun gelen bir zamandır bocalıyorsun, benimse önümde daha çok vakit var. Zaten babam da bu fikirde; ablalar önden geçer. Bundan tabiî şey olur mu? Sen bir kere müşteri tutmağa başladın mı, beni altı-

na boğarsın, olur biter. Hem böyle yapacağına da güveniyorum' Nihayet akıllıca bir iş görüyoruz, en güzel çareyi bulduk...

1885 yılının bir eylûl sabahında, sessiz bir genç kız, bir is idarehanesinin koridorunda sırasını bekliyor. «Darı dünyası»ki» iki entarisinin en «ağır başlısını» giydi. Soluk şapkanın altında, bir kaç aydır uzatmağa başladığı sarı lüleler, bir alay fırkete ile zar zor tutulmağa çabalanıyor.

Bir mürebbiye - «Müsbet felsefeci» de olsa! - kısa, kesik saçlarla ortaya çıkamaz. Bir mürebbiye, sapsade, alelâde olmalı, herkese benzemeli.

Kapı açılıyor. Ümitsiz yüzlü çelimsiz bir kadın koridordan geçiyor, çıkarken de, bir baş selâmile Mania'ya Allahaısmarladık diyor. Bir meslek arkadaşı! Bu loş sofanın yegâne eşyası, kamış iskemlelerde, yanyana oturup bir dakika konuşmuşlar, biribirlerine kısmet açıklığı dilemişlerdi.

Mania ayağa kalkıyor, birdenbire içinde bir ürkeklik geliyor. Eli, avucunun içindeki ince kâğıt destesini, mektupları, - kendi de pek farkına varmadan - ne çok sıkıyor! Bitişik odada, minnacık bir yazıhanenin arkasında, şişman bir Madam oturuyor.

— Ne istiyorsunuz Matmazel?

— Mürebbiyelik, hususî hocalık bir iş arıyorum efendim.

— Hakkınızda kimlerden malûmat alınabilir, elinizde kâğıtlarınız var mı?

— Evet... Hususî ders verdim. İşte talebe velilerinin tasdik mektupları. Bu da mektep şahadetnamem.

İdarehane müdiresi, alışkın bir gözle, Mania'nın «evrakını tetkik ediyor. Dikkati artıyor. Başını kaldırıp biraz daha fazla alâka ile kızı süzüyor.

— Demek, siz mükemmel surette Almanca, Rusça, Fransızça, Lehçe, İngilizce biliyorsunuz, öyle mi?

— Evet Madam. İngilizceyi ötekiler kadar iyi bilmiyorum... Amma resmî programlardaki maddeleri öğretebilirim. Liseden altın madalya ile mezun oldum.

— Ya!... Ne kadar bir para istiyorsunuz?

— Senede dört yüz ruble. Çalışacağım yerde yemek ve yatmak.

Yüzünden hiç bir şey belli olmıyan kadın:

— Dört yüz ruble, diye tekrarlıyor. Anneniz, babanız kimlerdir? diyor.

— Babam Lise hocasıdır.

— Peki, âdetimiz olduğu üzere hakkınızda malûmat aldıracağım. Belki size bir iş bulabilirim. Amma kuzum, kaç yaşındasınız?

Yanakları pençe pençe kızaran Mania:

— On yedi yaşındayım, diyor. Cesaret verici bir gülümseyişle de, hemen arkasından, çabuk çabuk:

— ... yakında on sekizime basacağım! diye ilâve ediyor.

Saçının tek bir teli bile kabarıp havalanmıyan kadın, iş namzedinin kâğıdını dolduruyor:

«Marya Sklodowska. İyi tavsiye mektupları var. Muktedir. İstediği iş: Mürebbiyelik, hususî hocalık. Ücret: Senede dört yüz ruble.»

Mania'ya kâğıtlarını geri veriyor:

— Mersi Matmazel. «İcap edince» ben size yazarım! diyor.

V

MÜREBBİYE

10 Aralık 1885 de, Mania'dan yeğeni Henriette Michalowska'ya:

Sevgili Henriette'ciğim, biribirimizden ayrılalıberi, bir yatı mektebi talebesi gibi yaşıyorum. Biliyorsun, «B.. lerin, (bir avukat ailesi) yanına girmiştim. En büyük düşmanıma bile böyle bir cehennemde yaşamasını dilemem! Gitgide Madame «B... ile aramıza öyle bir soğukluk girdi ki, artık buna tahammül edemez oldum, kendisine de söyledim. O da bana, tam benim ona duyduğum hisleri beslediğinden, fevkalâde anlaştık!

Bu, bir zengin evi ki, misafir oldu mu, harıl harıl Fransızca konuşmağa başlanır. - Amma ne Fransızca, ocak süpürücülerin Fransızcası! - Hesap pusulaları gelir, altı ay gel git yapar, borç ödemeyi bilmezler. İdare yapacağız diye lâmbaların gazında tasarrufa kalkışırlarken, bir yandan da parayı kapıdan, bacadan saçarlar. Beş tane hizmetkârları vardır. Hürriyet âşıklısı rolüne çıkarlar, aslına bakarsan bu evde karanlık yüzlü bir geri kafalılık, pinti bir uyuşukluk sürüp gider. Üstelik en tatlı ballı seslerle, önlerine gelene kancayı takarlar, çekiştirmedik, adam bırakmazlar.

Burada, insan çeşidini biraz daha iyi tanımak fırsatını kazandım. Romanlarda anlatılan şahısların, sahiden yaşadığını, para şımarığı olmuş insanlardan bucak bucak kaçmk lâzımgeldiğini öğrendim...

Çizdiği tabloda hiç müsamaha yoktur. Bu mektup, hainlik tarafı olmıyan bir insanın kaleminden çıktığı için, Mania da, hâlâ ne kadar saf, hulyalar âleminde yaşıyan ne kadar çocuksu bir ruh olduğunu bize gösteriyor.

Cebi para görmüş, gelişi güzel bir Leh ailesinin yanına girerken, hayırsever analar babalar; hoş, cana yakın çocuklar bulacağını umuyordu. Bağlanmağa, sevmeğe hazırdı. Gönlündeki hayalin yıkılışı ona elbette acı gelir.

Küçü mürebbiyenin mektupları, içinden çıkıp ayrıldığı muhitin kibarlığını bize, apayrı bir yoldan göstermiş oluyor Etrafını saran münevverler arasında; Mania'nın kofca insan-

larla karşılaştığı oldu. Amma aşağılık ruhları, veya menfaat düşkünü olanları şerefsizleri, hemen hemen hiç tanımadı. Evinin içinde çirkin veya kaba bir söz duymadı. Sklodowski'lerde aile kavgaları, şunun bunun dedikodusu, nefretle karşılanan şeylerdi. Genç kızın her saçmalık, aşağılık ve bayağılıkla yüz yüze gelişinde, şaşalıyp irkildiğini, isyanla dolduğunu göreceğiz.

Bütün bu hâdiseler arasında, insanın zihnini kurcalıyan bir muamma var: Mania'nın dehâsı, fıtrî istidadı, nasıl oluyor da, daha evvel farkedilmiyor? Nasıl oluyor da, genç kızı Parise, tahsile yollamıyor, mürebbiyelikle çalışmasına göz yumuyorlar? Bunun sırrını Mania'nın etrafındaki arkadaşların, hep yüksek kıymette, ateşli, zeki çocuklar olmalarında aramalıyız.

Müstesna insanlar içinde, diplomalar, madalyalar kazanan, kendisi gibi akıllı, çalışma canlısı, yükselme heveslisi üç kardeşin arasında, müstakbel Marie Curie'de bir seçkinlik görünmüyordu. Geri, oyuşuk bir muhite girer girmez, ondaki dikkat çelici istidatlar, hemen belli oldu. Şaşkınlık uyandırdı, türlü tefsirlere yol açtı. Halbuki baba ocağında, ayni çatı altında, herbiri de kabiliyet ve malûmat dolu; bilgide rakip dört kardeş, Josef, Bronia, Hella, Mania bir arada yaşıyorlardı ve şu oldu ki, hiç kimse, - ne ihtiyarı, ne de genci - bu çocukların bir tanesindeki kudretli dimağı sezemedi, gözlerine bu nur çarpmadı.

Mania'nın, ağabeyisi ile kız kardeşlerinden başka bir mayada olduğunu, daha o sıralarda kimse farketmiyordu. Hattâ kendisi bile.

Yakınları ile kendini mukayese ettiği zaman, tevazuu en son hadde vardırırdı. Amma, yeni mesleği yüzünden aralarına katıldığı orta halli aileler içinde, üstünlüğü göze çarpıyordu. Artık bu, Mania'nın bile gözüne vuruyor; içini hoş bir hisle okşuyordu. Doğuştan, zenginlikten gelme üstünlükleri hiçe sayan; çekmemezlik, kıskançlık gibi şeyleri ömrünce bilmiyecek olan bu kız, aldığı mânevî ve fikrî biçimle, soyu sopu ile iftihar duymaktadır. «Patron» ları hakkında yürüttüğü hükümler

arasından, bazan istihfaf dolu bir kinaye, masum bir gurur sızmaktadır.

Mania, ilk tecrübelerinden, sade insan cinsi ve «para şamarığı olmuşlar» üstüne bir çok şeyler öğrenmekle kalmadı. Vaktile Bronya'ya ballandırarak anlattığı plânın mühim değişikliklere muhtaç olduğunu da gördü. Acı bir gurbet hayatına mahkûm olmadan, Varşovada yaşıyan bir aile yamna girmekle, epeyce bir para kazanılacağını ummuştu.

Acemi, toy mürebbiye için, şehirde kalmak, acısını hafifleten bir şey demekti. Aile bucağına yakın olmak, her gün bir ara uğrayıp babasile iki çift lâkırdı ediverınek demekti. Seyyar Üniversitenin kız arkadaşlarile temasta kalmak, ve -kimbilir?- bir şeyler öğrenmek, akşam derslerinden birkaçında bulunabilmek demekti.

Amma ne çare ki, bir fedakârlık, arkasından başka fedakârlıkları sürükler. Bu dünyada insan kendini yarı yarıya bağışlıyamaz. Genç kızın seçtiği yol, kâfi derecede çetin ve çorak değilmiş meğer! Mania, yetecek kadar bir para kazanamıyor, hele asıl fenası, fazla harcıyor. Her gün öteberi almakla, ufak tefek masraflarda didiklenen maaşından, ay sonu geldi mi, elinde avucunda pek az bir şey kalıyor.

Halbuki Marya Rakowska ile beraber Parise giden, Kartiye Lâten'de fukara gibi kıt kanaat yaşıyan Bronia'ya, her ay muayyen bir para yollamağa hazırlanması lâzım. Mösyö Sklodowski'nin tekaütlüğü yaklaşıyor. Yakında ihtiyar babası da yardıma muhtaç olacak. Ne yapmalı?

Mania, uzun uzadıya düşünmüyor. İki üç hafta evvel, ona taşrada, dolgun maaşlı bir mürebbiyelik işinden bahettilerdi... Değil mi ki, aklına koydu, yapıldı bitti demektir! Bu uzak vilâyeti meçhule doğru atılışı kabul ediyor. Evet biliyor, bu, en sevdiği insanlardan senelerce ayrı kalmak, tam bir yalnızlığa gömülmek olacak amma, ne yapsın! Maaş yüksek, hem bu cehennemin bucağı yerde, hiç masraf da olmaz, para harcanmaz.

Kendi kendine:

—Ben ki açıklık, kırlık yerlere bayılırım. Şimdiye kadar nasıl oldu da bunu akıl edemedim? diyor.

Kararını yeğenine şöyle bildiriyor:

Artık epey zaman serbest kalamıyacağım demektir: çünkü Plock'da. seneliği beş yüz rubleye bir yer vardı. Evvelâ adamakıllı bocaladım. düşündüm. durdum. sonra kabul ettim. İşte 1 Ocakda başlanacak. Burasını bana evvelce de teklif etmişlerdi amma razı olmamış. elimden kaçırmıştım Tuttukları mürebbiyeden memnun kalmamışlar. şimdi beni istiyorlar Hoş bakalım beni de beğenecekler mi?

1 Ocak 1886, - yola çıkacağı o çatık yüzlü soğuk gün - Mania'nın ömründeki acı tarihlerden biridir. Babasına mertçe, erkekçe Allahaısmarladık dedi. Hecelere ayrı ayrı basarak, adresi bir kere daha tekrarladı:

Matmazel Marya Sklodowska
Mösyö ve Madam Z... evinde Szczuki
Przasnysz'den

Vagona çıktı. Bir ân daha ihtiyar muallimin kısa siluetini gördü. Bir ân daha babacığına gülümsedi. Sonra birden, yalnızlığın o bilinmedik boğuntusunu duydu. Yalnız, Mania, ömründe ilk defa olarak, yapayalnız!

On sekiz yaşındaki kızcağızın yüreğini müthiş bir korkudur aldı. Onu yabancı bir eve doğru, takır takır götüren trende garip bir ürkme ve utanma hissile titremeğe başladı. Ya yeni patronları da eskilere benziyorsa? Ya Mösyö Sklodowski, o yokken hastalanıverse? Bakalım bir daha biribirlerini görebilecekler mi? Şu yaptığı delilik değil mi? Kompartiman penceresinin yanına büzülen yavrucak, akşamın ilk karanlıkları içinde, önünden kayıp geçen karlı ovalara bakıyor, elile sildiği göz yaşları, bir türlü durmak bilmeden yanaklarından aşağı süzülürken, yüreğine, daha bunun gibi on, yirmi eza sorgusunun ateşi düşüyor.

Üç saat şimendiferden sonra, kış akşamının haşmetli sükûnu içinde, dümdüz yollardan dört saatlik bir kızak yolculuğu.

Mösyö ve Madam Z..., Varşovanın yüz kilometre şimalinde Prens Czartoryski'lere ait toprakların bir kısmını isletiyor, emlâk ve arazi müdürlüğü yapıyorlar. Mania, yorgunluktan bitkin bir halde, buz gibi soğuk bir gecede, bu ailenin kapısından içeri girdiğinde, ev sahibinin upuzun boyunu, karısının

donuk yüzünü ve üzerine dikilen meraklı, keskin, ışıl ışıl çocuk gözlerini, ancak hayal meyal, rüyada gibi görüyor.

Mürebbiyeyi, sıcacık bir çay, nazik bir kaç söz karşılıyor. Madam Z.... birinci kata çıkarak, Mania'ya odasını gösteriyor. fazla durmadan, kızcağızı eski püskü bavullarile başbaşa, yalnız bırakıp gidiyor.

Mania'dan yeğeni Henriette'e, 3 şubat 1886:

Buraya geleli, bir ay oluyor Yeni işime alışmak için epey vaktim oldu demektir. Şimdilik rahatım. Z...'ler çok iyi insanlar. Büyük kızları Bronka ile arkadaş olduk. Böylelikle de buradaki günlerimi hoş geçirmek imkânını buluyorum. Yakında on yaşını bitirecek olan talebem Andzia'ya gelince, uysal, fakat çok dağınık, şımarık bir kız. Tabii, her şeyde de kusursuzluk aranmaz ya!

Bu memlekette kimsenin bir iş gördüğü yok, âlem sade eğlenmek, keyfetmek merakında. Bizimkiler biraz uzak duruyorlar diye herkesin diline düşmüşler. Düşün ki buraya geldiğimin haftasında, henüz kimseyi tanımadığım için, dedikoduların yatağı Karwacz'daki baloya gitmeyi kabul etmedim diye, benim hakkımda da atıp tutmuşlar.

Hiç de pişman değilim, çünkü Mösyö ile Madam Z... bu balodan, öğleden sonra saat birde dönebildiler: Kendimi pek kuvvetli bulmadığım bu vartayı atlattığıma doğrusu sevindim.

Krallar akşamı, burada bir balo verildi. Bir karikatürcünün kalemine lâyık bir çok davetlileri seyrederek epey eğlendim. Buranın gençleri dersen, çok mânasız, yavan şeyler: Kızlar ağızlarını açmıyan bir alay kaz. Ya da içlerinde bir konuşkanı çıktı mı, o da haddiden fazla küstah. Gûya daha akıllıları, zekileri de varmış. Amma şimdiye kadar bana, Bronka'nın (Matmazel Z...), gerek mâkul kafası, gerekse hayatı anlayıp kavrayış kudretile bulunmaz bir inci gibi geliyor.

Günde yedi saat dersim var: Dördü Andzia ile, üçü de Bronka ile. Biraz fazla amma, ne yaparsın! Odam yukarıda. Büyük, rahat, hoş bir oda. Bu Z...'lerde âdeta bir çocuk koleksiyonu var! Varşovada üç erkek çocuk: (biri üniversitede, ikisi yatı mekteplerinde) evde Bronka: (on sekiz yaşında) Andzia: (on yaşında), Stas: (üç yaşında): Marychna da altı aylık bir minik kız. Stas da çok tuhaf şey. Niania'sı (annesi) Allahın «her yerde hazır ve nazır olduğunu» söylemiş. Oğlanı da bir korkudur almış, sorup duruyor: «Yakalıyacak mı beni? Bir yerimi ısıracak mı?» Öyle acayip lâfları var ki, hepimizi gülmekten katıltıyor.

Mania duruyor, odasına çekidüzen verdiği günü, camlı kapının yanına çekmiş olduğu yazı masasının üzerine kalemini ko-

yuyor; beyaz yünlü elbisesile soğuğa meydan okuyarak balkona çıkıyor. Karşısındaki manzarada da onu güldüren bir tuhaflık var! Taşranın ıssız bir köşesine yollanmak, etrafında yabani bir manzara, kırlar, çayırlar, ormanlar bulacağını ummak... Sonra da penceresini açıp başını ilk uzattığı dakika, kos kocaman bir fabrika bacasının, gök yüzünü tıkıyan, kirleten kara kara dumanlar püskürdüğünü, görmek... Az mı gülünç şey?

Etrafta, kilometreler boyunca, ne bir ormanlık, ne de çayırlık var. Sade pancar, yine pancar, göz alabildiğine uzayıp giden yeknesak pancar tarlaları.

Sonbaharda, bu soluk, çamurlu pancarlar öküz arabalarına yüklenerek, bir şeker imalâthanesi olan fabrikaya doğru, ağır ağır yollanırlar. Köylüler bu fabrika için eker, çabalar, mahsul toplarlar. Küçük Krasiniec köyünün kulübeleri, kırmızı tuğla ile yapılmış bu çatık yüzlü binaların etrafında sıkışık sıkışık toplanmıştır. Nehir bile fabrikanın esiridir; oraya dupduduru, tertemiz gelir, sonra bulanık, kirli bir köpükle katışarak pis pis akar, gider.

Adlı sanlı bir ziraatçi olan Mösyö Z..., yeni fennî usulleri iyi bilir; bu iki yüz hektarlık pancar işletmesi onun kontrolu altındadır. Şeker fabrikası hisse senetlerinin büyük bir kısmına sahiptir. Evinde bütün etraftaki evlerde olduğu gibi, her endişenin, her düşüncenin merkezi, fabrikadır.

Bunda bir fevkalâdelik yoktur. Fabrika, bütün sömürücülüğüne rağmen, taşrada nice benzerine rastlanan, orta ehemmiyette bir sınaî teşebbüstür. Szczuki toprakları küçüktür: Çok geniş arazi sahipleri bulunan böyle bir memlekette, ikiyüz hektar, mühim bir şey sayılmaz. Z...'ler zengindir, amma çok zengin değil. Evleri, komşu çiftlik binalarından daha güzel görünüşlüdür. Yalnız insan ne kadar da meram etse, buna şato diyemez. En doğrusu, bu, modası geçmiş bir köşktür.

Meyilli damları, sıvası donuklaşmış duvarları, sarmaşıklarla kaplı pergolaları, camlı verandaları ile tek katlı, yayvan, kocaman, bir eski zaman köşkü.

Burada güzelliğe tek bir imtiyaz verilmiştir: Çiçekli tarhları, şekil şekil kırpılmış ağaçları ve dişbudak ağaçlarının gölgelendirdiği kroket oyunu sahasile, yazın pek güzelleştiği söy-

lenen bir «süs bahçesi» vardır. Evin öte yanında, bir yemiş bahçesi, daha ileride de samanlıkların, kırk atla altmış ineğin barındıkları ahır ve ağılların dört kırmızı damı görünür. Ondan sonra ufka kadar,, pancarla karışık balçık kabartıları...

Mania, pencereyi örterken, kendi kendine şöyle söylenir:

«— Adam sen de! O kadar fena bir yere düşmedim! Fabrika güzel değil, kabul, amma, bu köy parçasının başkalarından biraz daha hareketli olması, yine onun sayesinde. Durmadan Varşovadan insanlar geliyor, bir sürü başkaları buradan oraya gidiyor. Fabrikanın, küçük de olsa bir mühendisler, müdürler muhiti var ki, hiç fena değil. İnsan onlardan mecmua, kitap gibi şeyler alabiliyor. Madam Z..., huysuz; huysuz amma; kötü bir kadın değil. Bana karşı - nihayeti bir mürebbiye değil miyim! - her vakit pek nazik muamele etmiyorsa da, sebebi meydanda. Kadıncağız vaktile mürebbiyelik edermiş, biraz da tezi tezine para sahibi olunca, üst tarafı malûm. Kocası hoş adam, büyük kızı melek, çocuklar da dayanılmıyacak şeyler değil. Pekâlâ, talihim varmış demeliyim!»

Odanın bir köşesini, yerden tavana kadar kaplıyan koskocaman, pırıl pırıl çini sobanın önünde, ellerini ısıttıktan sonra, Mania tekrar mektubunun başına oturuyor, patronlarından biri: «Matmazel Marya!» diye sesleninceye kadar vakti vardır, yazabilir.

Yalnız kalmış küçük bir mürebbiye çok mektup yazar, hiç değilse karşılık almak, şehirden havadisler işitmek için yazar.

Haftalar ve aylar yavaş yavaş geçerken, Mania da yakınlarına, dostlarına; ekmeğini yediği, parasını aldığı bu insanlar arasında geçen hayatını, incecik omuzlarına kâh hor vazifeler, kâh «arkadaşlık saatleri». kâh mecburî oyalanmalar yükliyen günlerini anlatır.

Babasına, Josef'e, Hella'ya, sevgili Bronia'sına, lise arkadaşı Kazia Przyborowska'ya yazar. Lwow'da evlenen, ve yaman bir «positivist» olarak kalan yeğeni Henriette'e, daha ciddî düşüncelerini, bezginliklerini, ümitlerini serbestçe açar:

Mania'dan Henriette'e, 5 Nisan 1886:

Benim vaziyetimdeki bir insan nasıl yaşıyorsa, işte ben de öyle ya-

şıyorum. Derslerimi veriyorum, biraz okuyorum; amma bu kolay olmuyor Çünkü boyuna yeni yeni misafirlerin gelmesile günlerin tabii şekli altüst oluyor. Bazan buna çok canım sıkılıyor, çünkü bizim Andzia, çalışma saatindeki her aksayışı cana minnet bilen çocuklardan. Ondan sonra da onu yola, ize sokmak büsbütün zor oluyor. Bugün yine bağırıp çağırıştık. Çünkü her zamanki saatinde kalkmak istemiyordu. En sonunda onu sükûnetle kollarından tutup yataktan çıkarmağa mecbur oldum. Amma içimden de hafakanlar boğuyordu. Böyle ufak tefek şeylerin bana neye mal olduğunu tasavvur edemezsin! Bunun gibi bir saçmalık, beni birkaç saat hasta ediyor Amma onun inadını kırmak, kendi sözümü yerine getirmek lâzım!

Buradaki toplantılarda konuşulanlar mı? Dedikodu, hep dedikodu Yegâne münakaşa mevzuu: Komşular, balolar, davetler ve ilâh... Dansa gelince, buranın kızlarından daha iyi dansedenleri zor bulursun. Bu işi, hepsi de mükemmel biliyorlar. Zaten bunlar, fena insanlar değil, hattâ bazıları zeki bile; fakat gördükleri yalan yanlış tahsille dimağları, ruhları inkişaf bulmamış, sonra da buranın bitmek tükenmek bilmiyen mânasız eğlentilerile kafacağızlarındaki olup olacak akılları da büsbütün dağılıp gitmiş!

Genç erkeklere gelince, içlerinde hoş, zeki olan az mı az... «Müsbet felsefe», «amele meselesi» gibi sözlerden nefret ediyorlar. Hoş, bu lâfları duymuş olanları da zaten nadir ya! Z...'lerin evi, muhite nisbetle çok münevver.

Mösyö Z..., eski tarz, fakat sağlam görüşlü, sempatik, akıllı bir adam Karısı biraz geçimsiz amma, insan onun suyuna göre gitti mi, bir zararını görmüyor. Üstelik tatlılaşıyor. Artık beni epey seviyor, sanıyorum.

Görsen, ne örnek olacak bir «tavru halim» var! Her pazar, yortu günü kiliseye gidiyorum. Hiçbir seferinde de, evde kalmak için, başağrısı veya grip icat etmeden. Kadınların yüksek tahsil görme meselesini ağzıma bile almıyorum. Bir lâfa karışırken hep «mevkiimin» icap ettirdiği gibi «haddimi» biliyorum.

Paskalyada birkaç gün için Varşovaya gideceğim. Bunu düşündükçe, içimde öyle bir neşe kabarıp taşıyor ki, yırtıcı sevinç çığlıkları koparmamak için kendimi zor tutuyorum...

Mania, örnek olabilecek «tavru kalinden» yarı alayla bahsededursun, onda şartlı şurtlu bir hayata uzun zaman dayanamıyacak cür'et dolu, orijinal bir benlik olduğu da muhakkak. Bir işe yaramağa, cenkleşmeğe hazır «idealist pozitiv», daima tetikte!

Her gün çamurlu yollarda, küçük köylüleri, üstleri başları yırtık pırtık, arsız suratlı, keçeleşmiş saçlı oğlan ve kız çocuklarını göre göre, zihninde bir tasavvur canlanıyor. Szczuki'nin

şu ufacık, şu dar «cihanı» içinde, neden o kadar bağlı olduğu terakki düşüncelerini verimli bir şekle getirmesin? Geçen sene «halkı aydınlatıp uyandırmak» hulyalarını kurmuyor muydu? Köydeki çocukların çoğu okuma yazma bilmiyor; mektebe giden tek tük yavrucuk da orada, Rus alfabesini öğreniyor. Lehçe bir gizli ders saati kurmak, bu genç dimağlara öz dillerinin güzelliği, millî tarihleri ile aydınlatıp uyandırmak, ne harikulâde bir şey olurdu!

Mürebbiye, bu fikrini Matmazel Z...'e açıyor. O da kendini derhal bu sihre kaptırarak hocasına yardım etmeğe karar veriyor.

Mania arkadaşının coşkunluğunu yatıştırmak için:

— İyi düşün, diyor. Eğer ihbar edilirsek Sibiryaya sürerler!...

Amma cesaret çok bulaşıcı bir şeydir: Manie, Bronka Z...'in gözlerinde, coşkun bir ateşlenişi, «kararımı verdim, artık dönmem» deyişi okuyor. Artık aile reisinin iznini almak, kulübelerde de sessiz bir propagandaya başlamaktan başka yapacak iş kalmıyor.

Mania'dan Henriette'e 3 Eylûl 1886:

Yaz için bir müddet izin alabilirdim amma, nereye gideceğimi bir türlü kestiremiyordum, tuttum, Szczuki'de kaldım. Karpat'lara gitmek için para harcamağa yanaşamıyordum. Andzia ile bir çok ders saatlerim var. Bronka ile okuyorum, bir amelenin oğlunu, günde bir saat çalıştırıyor, çocuğu mektebe hazırlıyorum.

Üstelik Bronka ile beraber, köy çocuklarına günde iki saat ders veriyoruz. Buna neredeyse bir sınıf da diyebiliriz. Çünkü on tane talebemiz var. Canla başla çalışıyorlar, amma bazan işimiz yine de çok zorlaşıyor. Bir teselli varsa, günden güne, hem de görsen, ne çabuk ilerliyorlar. Hulâsa, vaktim oldukça dolu geçiyor. Bir yandan da, yalnız başıma çalışarak bir şeyler öğrenmeğe çabalıyorum.

Mania'dan, Henriette'e Aralık 1886:

... Köylü talebelerimin sayısı, şimdi on sekizi buldu. Tabii hepsi bir arada gelmiyorlar; yoksa bu işin altından kalkamazdım. Amma bu şekilde de günde iki saatimi alıyorlar. Çarşamba, cumartesi günleri, onlarla daha fazla, üstüste beş saat uğraşabiliyorum. Bereket versin ki, odam birinci katta. Üstelik avlu merdivenine çıkan ayrı bir kapısı olduğundan, zorluk çekmiyorum. Böylece de, bu iş için, beni evdeki mecburi vazifelerimden alı-

koymıyan bir saat buldum mu, kimseyi rahatsız etmek korkusu kalmıyor. Yavrucukların hepsi de bana büyük sevinçler, büyük teselliler veriyorlar...

İşte böylece, Mania'ya, Andzia'nın derslerini hecelemesini dinlemek, Bronka'yı çalıştırmak, - Varşovadan gelir gelmez, eline teslim edilen - Julek'in kitap üstünde uyumasına mâni olmak yetmiyor... Bu vazifeleri bitti mi, gayretli kız, hemen odasına çıkıyor, merdivenden duyulacak olan şap şap yalınayak seslerini, bir küçük potinin tıkırtısını, müritlerinin gelişini haber verecek bu hafif gürültüleri bekliyor. Harflerini rahatça yazabilsinler diye, onlara çam ağacından yapılma boyasız bir masa, iskemleler buldu. Kendi parasile ince defterler, hiç işlememiş dimdik parmaklar arasında ne zor yürüyen yazı kalemleri aldı. Beyaz badanalı, büyük odanın içine yedi sekiz oğlan çocuğu yerleşti mi, zor bir kelimeyi, ıkına sıkına bir türlü sökemiyen sümüklü talebelerin imdadına yetişmek, sınıfın düzenini elden kaçırmamak için, Mania ile Bronka Z...; iki öğretmen birden, hiç de fazla gelmiyorlar.

Koyu renk elbiseli, sırma saçlı Mania'nın etrafını alan bu yavruların, hizmetçi, rençber, amele çocukları olan bu küçüklerin hepsi de iyi yıkanmış, bakımlı, temiz şeyler değil. Pek hoş da kokmuyorlar. İçlerinden bazısı dikkatsiz, mankafa... Fakat apaydın bakışların çoğunda, müthiş bir marifet saydıkları «okuma yazmayı» başarmak için masum, kuvvetli bir istek parlıyor. Bu mütevazı hedefe varılıp, beyaz üstündeki koca koca kara harfler ansızın bir mâna alıverdi mi, çocukların mağrur zaferi, bazan da odanın bir köşesinden dersleri seyreden cahil ana babaların şaşkın hayranlıkları genç kızın yüreğini sızlatıyor.

Bu aşınmış, yıpranmış insanlar içinde, belki hâlâ gizlenekalan istidatları, kullanılmadan duran o büyük gayreti, hüsnüniyetini düşünüyor. Bu cehalet deryası önünde, kendini o kadar zayıf, o kadar kudretsiz buluyor ki!

VI

...UZUN BİR SABIR

Bu küçük köylüler, Matmazel Mania'nın da, acı acı kendi bilgisizliğini düşündüğünü, akıllarından bile geçirmiyorlar. Öğretmenlerinin tekrar talebe olmak istediğini, öğretecek yerde, öğrenmek hevesile yanıp tutuştuğunu nereden bilsinler?

Düşünün bir kere, şu dakikada, Mania, pancarları fabrikaya taşıyan öküz arabaları kafilesini seyrederken, Berlinde, Viyanada, Varşovada, Petersburgda, Londrada, binler ve binlerce genç insan var ki, ders takrirlerini, konferansları dinliyor, lâboratuvarlarda, müzelerde, hastanelerde çalışıyorlar! Hele düşünün ki, meşhur Sorbon'un çatısı altında, harıl harıl biyoloji, matematik, sosyoloji, kimya ve fizik okutuluyor!

Mania Sklodowska'nın, herhangi bir memleketten ziyade, Fransada tahsil etmeğe hevesi vardır. Fransanın şöhreti onun gözlerini kamaştırır. Berlin, Petersburg; Lehistana zulmedenlerin diyarı. Fransada ise, hürriyeti seviyorlar, bütün hislere, bütün insanlara saygı gösteriyorlar; nereden gelirlerse gelsinler, yurdlarından kaçan, kovalanan bahtsız insanlara kucak açıyorlar. Acaba bir gün Mania'nın da Paris trenine binmesi nasip olacak mı? Bu büyük saadete erişebilecek mi?

Artık ümidi kalmadı.

Boğucu bir hayat içinde, taşrada geçen ilk on iki ay bütün okuma ve öğrenme iştiyakına, yükselme rüyalarına rağmen, hiç de hayal budalası olmıyan genç kızın emellerini yıprandırıp aşındırdı. Mania'nın önünde, apaçık, - zavahire göre de çıkar yolu olmıyan bir vaziyet var. Varşovada, neredeyse ona muhtaç kalacak bir baba; Pariste bir santim kazanacak hale gelene kadar, daha yıllarca ondan yardım bekliyecek Bronia; burada, şu köy köşesinde de mürebbiye sıfatı altında yaşıyan Marya

Skiodowska var. Vaktile yapılır bir şey gibi gördüğü «para biriktirip tahsil sermayesi toplamak» fikri, şimdi onu gülümsetiyor. Bu plân, meğerse ne çocukça şeymiş. Szczuki gibi bir yerden, insan kaçıp kurtulamaz!

Duyduğu yılgınlık ve bezginlikten, bu dehâ insanın yaralanmaz cinsten bir mahlûk olmadığını görmek, beşer kudretini aşan bir güvenişe bağlanmak şöyle dursun, tıpkı olduğu gibi, on dokuz yaşının en tabiî duygusile üzülüp yeise düştüğünü hissetmek, güzel, ulvî bir şey!

Her şeyden vazgeçtiğini iddia ettiği dakikada, tevekküle, uyuşukluğa karşı hâlâ çılgınca bir kahramanlıkla cenkleştiğini; düşündüğünün, söylediğinin aksini yaptığını görmek de, ne güzel!

Nasıl içten kopup gelme bir his ki bu, her gece onu, fabrika kütüphanesinden aldığı sosyoloji, fizik eserlerile saatlerce masasının başında oturuyor, Mösyö Sklodowski ile, sorucu ve öğretici bir mektuplaşma usulü kurarak matematik dağarcığını doldurup şişirtiyor?

Bütün bu yaptıkları, öyle nankör işler ki, Mania'nın sebatı karşısında insan şaşırıyor. Gurbet köşesinde, yabancı bir evde, ona yol gösterecek, öğüt verecek bir kul oğlu yok. Gözleri görmiyen bir insanın, el yordamile arayışı gibi, o da, modası geçmiş bir takım risale ve kitaplarda üstünkörü hulâsasını bulduğu malûmatın, öğrenmek istediği bilgilerin dolaşık, dolambaçlı yollarında ilerlemeğe çabalıyor.

Bunaltı, çaresizlik anlarında, zoru gördüler mi, okumayı öğrenmekten ümitlerini keserek, ellerinden öfke ile alfabelerini atan küçük köylü çocuklarına benziyor. Amma yine de bir köylü inadile gayreti elden bırakmıyor.

Kırk yıl sonra, şöyle yazacaktır:

Gerçi edebiyat da beni sosyoloji, ve fen ilmi kadar ilgilendiriyordu. Amma bu çalışma senelerinde, yavaş yavaş, asıl tercih ettiğim şeyi anlamağa çabalarken, nihayet matematiğe, fiziğe bağlandım kaldım... Bu yapayalnız çalışmalarımda, nice zorluklar çıkıyordu. Lisede iken edindiğim fen bilgisi, gayet noksandı. Fransadaki bakalorca programından çok aşağı bir şey. Kendi kafama göre bu eskiği tamamlamağa çabalıyor, rastgele elde edebildiğim kitapların yardımına başvuruyordum. Bu usul pek verimli bir şey de-

gildi. Amma ne de olsa, başlı başına çalışmanın ne demek olduğunu görüyor, buna alışıyordum. Böylelikle de, ileride işime yarıyacak epey şeyler öğrendim...

İşte şimdi de, ayni kalem, Szczuki'deki günlerinden birini anlatıyor:

Mania'dan, Henriette'e, aralık 1886:

Yüklendiğim bütün işlerle beraber, öyle günlerim oluyor ki, saat sekizden on birbuçuğa, sonra da, saat ikiden yedi buçuğa kadar durmadan meşgul oluyorum. On bir buçuktan ikiye kadar gezme, yemek faslı sürüyor. Andzia hanım yaramazlık yapmamışsa, çaydan sonra, onunla beraber kitap okuyorum. Bu olmadı mı, konuşuyoruz, yahut da ders zamanında bile elimden düşmiyen nakışımı alıyorum. Akşamın saat dokuzunda, kitaplarımın arasına gömülüyorum; umulmadık bir hâdise çıkmadıkça da bol bol çalışabiliyorum.

Daha fazla çalışabilmek için, sabahları, saat altıda kalkmayı âdet ettim, ne çare ki, bunu her zaman yapamıyorum. Bu aralık, ihtiyar, çok hoş bir misafirimiz var. Andzia'nın isim babası. Madam Z...'in arzusu üzerine, bu adamcağızı oyalamak için bana satranç öğretmesini rica ettim. İskambil oyununda da dördüncü olmam lâzımgeliyor, bu yüzden yine istemiyerek kitaplarımdan ayrılıyorum. Bu aralık şunları okuyorum:

1 — Birinci cildini bitirdiğim Daniel'in fiziği.

2 — Spencer'in sosyolojisi, fransızca.

3 — Paul Bers'in, anatomi ve fizyoloji dersleri, rusça.

Birkaç kitabı birden okuyorum. Sürekli şekilde tek bir mevzuu okumak, zaten pek yorduğum kıymetli kafacağızımı bezdirebilir!

Kendimi faydalanacak şekilde okumağa elverişli bulmadığım zamanlar, dalgınlığa, dikkatsizlik hatasına hiç gelmiyen cebir ve müsellesat problemleri hallediyorum. Böylelikle de beynimi doğru yola çevirmiş oluyorum. Paris'ten mektup aldım, zavallı Bronia'cığım, imtihanlarda bir sürü zorluklar çıkardıklarını, çok çalıştığını, sıhhatinin de pek iyi gitmediğini yazıyor.

İstikbal için neler tasarladığımı soruyorsun. Hiçbir projem yok, daha doğrusu, bunlar o kadar alelâde, basit şeyler ki, lâfını bile etmeğe değmez. Kendimi kurtarmak için becerebildiğim kadar çabalamak, becerememdim mi, bu dünyadan elimi eteğimi çekivermek. Zarar küçük, arkamdan duyulacak esefler, - nice başkaları için olduğu gibi - kısa olurdu.

Şimdilik bütün tasavvurlarım bunlardan ibaret. Bazı kimseler, her şeye rağmen, şu aşk dedikleri hastalık nöbeti gibi nesneyi tatmam lâzım geldiğini söylüyorlar. Bu işin tasavvurlarımın arasında hiç mi, hiç yeri yok. Vaktile başka türlü düşüncelerim oldu ise de, duman gibi uçup gittiler. On-

ları gömdüm, kapattım, mühürledim, unuttum; sen de bilirsin ki, duvarlar onları yıkmağa yeltenen kafalardan daima daha sağlamdırlar...

Bu müphem intihar düşünceleri, aşk bahsindeki bu bezgin, bedbin cümle, izah edilmeğe değer.

İzahı, basit ve alelâdedir. Buna, «Bir fakir kızın romanı» adı da verilebilir. Bir sürü his kumkuması kitaplar, benzeri hâdiseleri, bol bol yazıp çizmişlerdir.

Hikâyenin başlangıcı: Mania Sklodowska güzelleşti. Gerçi, bir kaç sene sonra resimlerinden görülen esirî hali, etten kandan yapılma insanlara hiç benzemiyen o bambaşka inceliği henüz bulmuş değildir. Fakat tombul yanaklı küçük kız süzülmüş, narin, taptaze bir yetişkin hanım olmuştur. Teni, saçları, harikulâde güzeldir. Biçimli kolları, narin ayak bilekleri vardır. Yüzü ne pek bebek gibi, ne de pek kusursuz olmadığı halde, ağzının irade dolu kıvrımı, kaşlarının altında çok içerlek duran, bakışın şaşırtıcı kuvveti sayesinde iri gözüken gümüşi gözlerile, dikkati, alâkayı çeker.

Mösyö ve Madam Z...'in oğlu Casimir yortu günlerini, sonra da uzun tatilleri geçirmek üzere Varşovadan Szczuki'ye geldiği zaman, evin içinde harikulâde danseden, kürek çeken, buzda kayan zeki, konuşkan, iyi terbiye görmüş, ata binmesini, araba kullanmasını pek güzel bildiği gibi, şiir yazmasını da ayni maharetle başaran; hulâsa bütün tanıdığı kızlardan pek başka - amma ne kadar mutlak surette, ne kadar sırlı bir şekilde bambaşka - olan bir mürebbiye bulur. Ona âşık olur. Mania da, ihtilâlci fikirlerinin altında duyguya, sevgiye yatkın bir kalbi olan Mania da, bu çok yakışıklı, çok hoş talebeye tutulur...

Daha on dokuz yaşını bile bitirmemiştir. Genç de ondan biraz kabacadır. Evlenme tasavvurları kurarlar.

Bu birleşme hulyasını bozacak bir şey de yok gibidir. Gerçi Mania, Szczuki'de sadece çocukların mürebbiyesi «Matmazel Marya» dır. Amma herkese kendisini sevdirmiştir. Mösyö Z..., onu yanına alıp, kırlarda uzun uzun gezintilere çıkar. Madam Z..., artık onun üstüne kanat germede, Bronka hocasını taparcasına sevmektedir. Z...'ler ona karşı pek iyi davran-

mışlardır. Bir çok defalar babasını, ağabeysini, kardeşlerini evlerine davet etmişlerdir. Yaş günü, Mania'ya çiçekler, hediyeler verirler.

Bunun için de Casimir Z..., pek ürkmeden, âdeta güvene güvene, annesile babasından bu nişanlanmıya izin verip vermiyeceklerini sorar.

Karşılık hemen hazırdır. Baba küplere biner, annenin bir düşüp bayılmadığı kalır. O ha! Casimir gibi gözlerinin bebeği bir evlât, meteliği olmıyan, «başkalarının evinde» aylıkla çalışan, bir kimseyi seçsin! O ki, yarın öbür gün en kibar, en zengin bir kızla evlenebilir! Yoksa aklını mı kaçırdı bu oğlan?

Mania'yı arkadaş gibi tutmakla övünen bu evde, bir dakikanın içinde, aşılmaz içtimaî engeller yükseliverir. Kızın soyu sopu meydanda, iyi okumuş, akıllı, kafalı, namuslu oluşu, babasının, Varşovada, şerefi, dürüstlüğü ile tanınmışlığı, hiç hiç bir şey, şu kaskatı baş kelimenin önünde para etmez: Mürebbiyelik eden kızla evlenilmez!

Divana çekilen, kafası türlü öğütle şişirilen, bol bol haşlanan, tartaklanan üniversiteli, kararlarının gevşediğini hisseder. Zayıf karakterlidir. Büyüklerinin sitemlerinden, öfkesinden yılar. Kendinden aşağı olan bu insanların, ona hor gözle bakışı karşısında içten yaralanan Mania da, mustarip bir suskunluk, soğuk bir muamele tarzı takınır. Artık karar vermiştir: Bu köy sevdasını, bir kere bile aklının köşesinden geçirmiyecektir. Amma aşk da, yükselme hırsına benzer. Onu yok etmek için, ölümünü «emrü ferman» etmek yetmez ki.

Mania, Z...'lerden ayrılmak çaresine başvurmadı; babasını üzmekten korkuyor, hele bu kadar iyi bir yeri bırakıvermek «bol bolculuğunu» yapamaz. Bronia'nın bir zamanlar biriktirmiş olduğu paralardan bir şeycikler kalmadığı için, ablasının Tıb Fakültesindeki tahsil masrafını, Mösyö Sklodowski ile beraber, Mania karşılıyor. Her ay kız kardeşine, on, bazan da yirmi ruble, yâni aşağı yukarı, maaşının yarısını gönderiyor. Bu parayı nerede bulabilir? Z...'lerle yüz yüze hiçbir konuşma olmamış, üzücü bir münakaşa yolu açılmamıştır. Şu halde, bu iz-

zetinefis yarasına eyvallah demekten, hiçbir şey olmamış gibi Szczuki'de kalmaktan başka çare yoktur.

Hayat o vakte kadar nasıl geçtiyse, yine öylece sürüp gitmeğe başladı. Mania derslerini veriyor. Andzia'yı azarlıyor, kafasını birazıcık yordu mu, hemen uyuklamıya başlıyan Julek'i dürtüklüyor, küçük köylülerle başlanan hayırlı esere devam ediyor. Eskisi gibi de, yine kendi kendisile alay ederek, lüzumsuz sebatına omuz silkerek kimya kitaplarını okuyup duruyor, satranç oynuyor, kafiyeli kelime oyunlarına katılıyor, baloya gidiyor, kırda bayırda geziyor...

Daha sonraları söyle yazacaktır:

Kışın, karlarla örtülü uçsuz bucaksız ovalar, pek hoş olurdu. Kızakla, uzun uzun gezmelere çıkardık. Bazı seferler, yol bile zoruna seçilirdi. Arabacıya:

— İzleri kaybetmiyelim! diye bağırırdım. O da «Tam yolun göbeğindeyiz!» ya da «Korkmayın siz!» diye cevap verirdi... Arkasından da... devrilivérirdik! Amma bu kazalar kızak safamıza neşe katardı.

Pek çok kar yağdığı bir sene, saatlerle uğraşarak yaptığımız kardan kulübeyi hiç unutmam. İçine oturup, oradan, kimi yerleri pembe pembe pırıldıyan, koskoca, bembeyaz ovayı seyrederdik.

Sevgisinde hicranla karşılaşan, tahsil hulyalarında ümidi yıkılan, şuna buna yardım etmekten elinde avucunda bir şeyler kalmadığı için, paraca da sıkıntı çeken Mania, talihsizliğini, bir kere içine dalıverdiği yerin ne batak bir çıkmaz olduğunu unutmıya yelteniyor. Yüzünü ailesine çeviriyor. Yardıma çağırmak için değil. Hattâ acısını haykırmak için bile değil. Her mektubunda öğütler veriyor, onlara destek olmağa bakıyor. Hepsinin de iyi, rahat yaşamalarını istiyor.

Mania'dan Mösyö Sklodowski'ye, 1886:

Her şeyden evvel canım babacığım, bize yardım edemediğiniz için, böyle yanıp yakılmaktan vazgeçmelisiniz. Yaptıklarınızdan daha fazla bir şey yapmanız, zaten akla sığmaz. İyi bir tahsilimiz, sağlam bir kültürümüz, ortalıkta rastlananların en kötüsü denemiyecek karakterlerimiz var... Şu halde, yılmamalısınız! Muhakkak biz kendimizi kurtarırız. Ben kendi payıma, bütün bana yaptıklarınız için ömrümce borçluyum, çünkü yaptıklarınız, çok, pek çok şeylerdir. Yegâne üzüntüm, babacığımıza, minnet borcumuzu ödeyemediğimizden ileri geliyor. Sadece ona, insan gücünün yetebildiği nisbette sevgi ve hürmet duymaktan başka bir şey yapamıyoruz...

Mania'dan Josef'e, 9 Mart 1886:

Düşünüyorum da, taşrada küflenip gideceğine, birkaç yüz ruble borç alarak, pekâlâ Varşovada kalabilirsin. Yalnız şunu da söyliyeyim ki, saçma sapan şeyler yazıyorsun, sakın darılma kardeşim. Kavlimiz vardı ya, sana bütün düşündüklerimi apaçık söylüyorum.

...Küçük bir şehirde hekimliğe başlamakla, kültürünü genişletmek, ilaraştırmalar yapmak imkânını bulamıyacağını, zaten herkes de söylüyor. Bir çukurda gömülüp kalacaksın. Kendine istikbal yapamıyacaksın. İnsan ne kadar da gayretli olsa, eczanesiz, hastanesiz, kitapsız kalınca, uyuşur, gevşer kardeşim. Senin başına bu hal gelirse, çok, amma tasavvur edemiyeceğin kadar çok üzülürüm; çünkü kendime bir isim yapmak, işe yarar bir insan olmak ümidini artık kaybettiğim için, bütün yükselme emellerimi si-

Bronia ile sana çevirdim. Hiç olmazsa siz ikiniz, hayatlarınızı istidatlarınıza göre yürütmeşini başarın. Ailemizde, muhakkak ki, mevcut bulunan bu kabiliyet ve kudretler hiçe gitmemeli. Birimizin içinde taşıp çıkmanın yolunu bulmalı. Kendi halime ne kadar esef duyuyorsam, sizler için de o kadar ümitle doluyum...

Belki benimle alay edecek, ya da bu lâfıma omuzlarını silkeceksin. Sana bu tarzda söz söylemek, mektup yazmak âdetinde değilim amma bu tâ içimden geliyor ve bunları, çok zamandır, sen tahsiline başladığın günden beri düşünüyorum...

Hem unutma ki, babam da seni yanında görürse, ne kadar sevinir! Seni öyle sever ki, hepimizden fazla sever! Hella, Mösyö B... ile evlenirse, sen de Varşovadan çıkar gidersen, zavallı babamız tek başına ne hale girer, bir düşünsene? Çok üzülecektir. Halbuki dediğim gibi yaparsan, bir arada oturursunuz, ne kadar iyi olur! Yalnız idare ve ihtiyatı elden bırakmamak için - belki günün birinde dönüverirsek diye - bize de ufacık bir köşe ayırmayı unutmayın.

Mania'dan, ölü bir çocuk doğurmuş olan Henriette'e, 4 Nisan 1887:

Bir anne için, onca ıstıraba boş yere katlanmış olmak, kimbilir ne kadar acıdır, ne büyük bir azaptır! Bari insan, din gayretinden gelme bir tevekkülle: «Allah verdi, Allah aldı» diyebilse, böylelikle ana bağrındaki müthiş ateşi biraz dindirmek kabil olurdu. Ne yazık ki, bu teselli, herkese nasip değil! Bunu diyebilen, buna iman edebilen insanların ne kadar mesut olduklarını görüyorum. Bunu gördüğüm halde de, hâlâ ne bu imanlarını paylaşabiliyorum, ne de kendimde, onların saadetini duymak kabiliyetini hissediyorum.

Bu felsefe taslıyan düşüncelerimi mazur gör. Oturduğun şehrin geriliği, eski bayat göreneklerden bir türlü ayrılmaması, seni mektuplarında acı acı söylendiriyordu. Bu fikirler de, onlardan ilham almış olacak! Et-

rafında yaşıyalanların halini, pek o kadar da hor görme, çünkü siyasî ve içtimaî gelenekçilik, umumiyetle dinî an'anecilikten kopup sızar ve din görenek lerinden bir türlü şaşmayış, her ne kadar bizim için anlaşılmaz bir şey halini aldıysa da, emin ol ki, bir saadettir. Ben kendi payıma, hiçbir zaman bir insana, içindeki imanı kaybettirecek hareket ve işlere, bile bile karışmam.

Herkes, kendi itikadına bağlı kalsın; iş ki, duygusunda samimi olsun. Beni çileden çıkaran, yalnız iki yüzlülük. Halbuki hakikî iman ne kadar nadirse, ötekisi de o kadar bol! Riyadan nefret ediyorum. Amma candan, içten gelme din duygularına, nereden rastlarsam rastlıyayım, hattâ epeyce kısır, dar bir dimağla da başbaşa gitse, yine saygı duyarım.

Mania'dan, Josef'e, 20 Mayıs 1887:

Talebem Andzia, imtihana girecek mi, henüz bilmiyorum amma, şimdiden halecanı ben çekiyorum. Aklı, hâfızası o kadar değişken ki! Julek de ayni halde, bunlara bir şey öğretmeğe çabalamak, kum üstüne ev kurmağa benziyor. Bir şey öğrendiler mi, bir gün evvel öğrenmiş olduklarını bilmez oluveriyorlar. Öyle dakikalar geliyor ki, âdeta işkence çekiyorum Doğrusunu istersen, kendim için de korkuyorum. Gitgide üstüme bir aptallık çöküyor, sanıyorum. Günler, çalışmalarımda belli başlı bir ilerleme olmadan, çabucak geçiveriyor. Hattâ köyün çocuklarile de, Meryem Ana ayı duaları başlamış diye, dersleri kesmek zorunda kaldım. Halbuki hayatımdan hoşnut kalmak için büyük bir şey de aramıyorum: Sadece bir işe yaradığımı hissederim gibi olayım, bana yeter.

Mektubun biraz ilerisinde, evlenme işi suya düşen Hella hakkında şöyle yazıyor:

Hella'nın ne kadar incindiğini, ıstırap çektiğini tasavvur edebiliyorum Doğrusu ya, insanların ne mal olduklarını iyi öğreniyoruz! Fakir kızlarla evlenmek istemiyorlarsa, canları cehenneme! Kimse onlara yalvarmıyor ya. Yalnız, ne diye işe bir de hakaret katarlar, ne diye suçsuz, günahsız bir insanın rahatını, huzurunu kaçırırlar?.. Bari senden olsun, teselli verici bir haber alsam! İşlerin nasıl gidiyor? Varşovada kaldığına acaba pişman mısın diye düşünüp duruyorum. Hoş, senin namına hiç de üzülmemek lâzımgeldiğini biliyorum; çünkü sen muhakkak kendini kurtaracaksın. Buna imanım var, «babalar» [1] için, daima daha fazla sıkıntı var. Amma ben bile hiçlik içinde büsbütün kaybolup gitmiyeceğimi, - hâlâ - umuyorum, hâlâ içerimde bu ümidi saklıyorum...

Mania'dan Henriette'e, 10 Aralık 1886:

[1] «Kadın, kadıncıklar».

Ortalıkta, sözde yakında evlenecekmişim diye bazı lâkırdılar dolaşıyor. Senin de kulağına gelirse, inanma. Bu dedikoduyu sade buralarda, çıkarmakla kalmamışlar, tâ Varşovaya kadar da yaymışlar, işin içinde benim hiç kabahatim yok. Amma yine de başıma can sıkıcı bir şeyler çıkmasından korkuyorum. İstikbal tasavvurlarım gayet mütevazı. Babamla beraber oturabilecek kadar bir köşeceğizim olsun, başka bir şey istemem... Zavallı, beni çok arıyor. Evde beni de görmek istiyor, hasretime zor dayanıyor! Ya ben! Bilseler ki, hürriyete, kendi evim diyebileceğim bir yere kavuşmak için, ömrümün yarısını verirdim.

Şayet imkânını bulabilirsem Szczuki'den ayrılacağım, - ki bu da daha epey bir zamana bağlı - Varşovaya yerleşeceğim, bir kız mektebinde öğretmenlik alacağım. Aradaki para farkını çıkarmak için de ayrı dersler bulmağa bakacağım. Bütün dileğim işte bu. Hayat, o kadar üstüne düşülmeğe bir şey değil!

Mania'dan Bronia'ya, 24 Ocak 1888:

Orzeskowa'nın romanı «Niemen Kıyılarında»yı okudum, dehşetli altüst oldum: Bu kitap hiç aklımdan çıkmıyor, ne yapacağımı şaşırmış bir haldeyim. Bütün hulyalarımızı, yanaklarımıza ateş çıkaran bütün o coşkun, taşkın konuşmalarımızı bu eserde buluverdim. Sanki üç yaşındaymışım gibi ağladım. Neden, neden bu rüyalar uçup gitti? Halk için, halkla beraber çalışmak aşkında idim, yapa yapa, ancak bir düzine köy çocuğuna okumayı öğretebildim. İçlerinde benlik duygusu uyandırmak, onlara cemiyetteki rollerini kavratmak meselesine gelince, ortada bunun lâfı bile yok. Ah yarabbi, ne acı şey... Kendimi öyle miskinleşmiş, öyle âdileşmiş buluyorum ki... Sonra da ansızın, şu romanın yaptığı tesir gibi, beklenmedik bir şokla bu boğucu hayattan çekilip çıkarıldım mı, anlatılmaz derecede acı duyuyorum.

Mania'dan Josef'e, 18 Mart 1888:

Küçü sevgili Jozio'cuğum, bu mektuba elimdeki son pulu yapıştıracağım; kelimenin tam mânasile tek bir meteliğim - amma tek, tek meteliğim - olmadığı için de, galiba size yortulardan evvel hiç yazamıyacağım. Bir hayırlı tesadüf, erişir de, elime bir pul geçiverirse, ona diyeceğim yok.

Mektubumun asıl gayesi, sana yaş gününü kutlulamaktı. Biliyorum, bunu yazmakta geciktim amma, emin ol, yegâne sebep, şu para, pul sıkıntısı! Bilsen ne kadar üzülüyorum. Birinden istemeğe gelince, bu işi daha bir türlü öğrenemedim.

Canım Jozio'cuğum, bilsen, hepinizi de ne çok özledim. Bir kaç günlüğüne Varşovaya gelmeyi ne kadar isterdim! Artık iler tutar yeri kalmıyan, çeki düzen istiyen şu kıyafetimden bahsetmiyorum... Amma ruhça da iler tutar yerim kalmadı. Ah yarabbi! Bu dondurucu, buz gibi muhitten, tenkitlerden, söylediğimi, söyliyeceğimi daimî bir kontrol altında tutmak

mecburiyetinden; yüzümün, hareketlerimin mânasını bile ölçüye, hesaba sokmaktan; birkaç gün için kurtulabilsem! Buna, yakıcı bir günde, serin bir banyo nasıl aranırsa, öylece muhtacım. Zaten bu değişikliği dilememe bir çok sebepler var.

Epeydir ki Bronia'dan mektup almıyorum. Herhalde onun da posta parası olmamalı... Eğer sen bu hovardalığı yapacak halde isen, kuzum, bana mektup yolla kardeşim. Evde olup bitenleri uzun uzun yaz; çünkü babamla Hella'nın mektupları daima bir sürü şikâyetlerle dolu. Acaba her şey, sahiden bu derece kötü mü gidiyor, diye kendimi yiyip duruyorum. Üstelik üzüntülerle, buraya ait, - sana anlatibelecek iken, yüreğim elvermediği için hiç açmadığım - bir alay sıkıntılar da katılıyor. Artık var, halimi tasavvur et. Bronia'yı düşünmek zorunda olmasam, Z...'lere şu dakikada Allahaısmarladığı çekip, buradan iyi para aldığım halde, bir başka yer arardım, amma nerede...

Mania'dan (nişanlandığını bildiren ve arkadaşını birkaç günlüğüne yanına davet eden) Kazia'ya, 25 Ekim 1888:

Gönlünün sırlarından hiç bir şey, bana ne gülünç, ne de aşırı gelir. Seni alâkadar eden her şeyi, kendime aitmiş gibi benimsiyeceğimi bilmez misin? Beni sorarsan, gayet neşeliyim; çoğu zaman, içimin gamını, kahkahalar altında gizliyorum. Bunu nasıl öğrendim, biliyor musun? Her şeyi benim kadar şiddetle duyan ve tabiatlerindeki bu taşkın değiştirmek kudretinde olmıyan insanların, hiç değilse bunu imkân nisbetinde gizlemeleri gerektiğini anlayınca. Amma sanıyor musun ki bu bir deva yerine geçiyor, ya da bir işe yarıyor? Ne gezer! Yine de çoğu zaman o tez parlama huyuma kapılıyorum, haddinden aşırı kaçan bir ateşlenişle, sonradan pişman olduğum şeyleri söylüyorum.

Bugün, biraz acı acı yazıyorum Kazia. Amma ne yaparsın! Bana ömrünün en güzel haftasını geçirdiğini yazıyorsun; bense, bu tatillerde, hiç tatmıyacağın, bilmiyeceğin günler yaşadım. Çok zor, çok acı dakikalarım oldu. Bunların hâtırasını biraz tatlılaştıran yegâne şey, her ne pahasına da olsa, böyle bir badireden, kafam yukarıda, yüzümün akile çıkabilişimdir. (Gördüğün gibi, daha mektep günlerinde, Matmazel Mayer'i bana düşman eden «o başımı dik tutuştan» henüz hayatta da vazgeçmedim.)

Kazia'cığım, fazla hassasiyete kapıldığımı söyliyeceksin. Korkma, yaradılışıma hiç de uymıyan böyle bir günaha düşmiyeceğim; yalnız bugünlerde, sinirlerim çok bozuldu. Beni bu hale sokmak için, ellerinden geldiği kadar uğraşanlar oldu. Amma bütün bunlar, her zamanki kadar neşeli, hür bir ruhla karşına çıkmama mâni olmıyacak.

Biribirimize söylenecek ne çok şeylerimiz var! Ağızlarımız için iki tane asma kilit getireceğim, yoksa şafak sökmeden yatmak nedir bilmiyeceğiz! Acaba annen, yine bir zamanki gibi bize şuruplar, buzlu kakaolar hazırlıyacak mı?...

Mania'dan Josef'e, Ekim 1888:

Tasalı tasalı takvime bakıyorum: Bugünkü gün, mektup kâğıtlarını hesaba katmadan, bana beş tane pula mal oldu. Bu yüzden de artık yakında, size söylenecek bir şeyim kalmaz!

Düşün ki, kimyayı, kitap sahifelerinde öğreniyorum! Bunun bana az bir faydası olduğunu tasavvur edersin. Amma ne çare, mademki ameli şekilde çalışacak, tecrübeler yapacak yerim yok...

Bronia, Paristen bana küçük bir albüm yolladı. Çok cici bir şey.

Mania'dan Henriette'e, 25 Kasım 1888:

Üzerimde öyle gam, kasvet yükü var ki, anlatamam. Her günkü arkadaşlarımı sorarsan, şunlar: Berbat inbat, rüzgârları, bol bol yağmurlar, su taşmaları, istediğin kadar da çamur. Bugün, gökyüzü biraz daha insaflı amma, rüzgâr yine ocağın içinde homurdanıp duruyor. Ortalıkta hiç don eseri yok. Patenlerimiz dolapta, mahzun mahzun asılı kalıyor. Bu yabanın bir bucağı köyümüzde, yerlerin don tutması ve bu sayede elimize geçen imkânlar, senin Galiçya'nda, eski kafalılarla ileri fikirliler arasında kopan bir münakaşa kadar ehemmiyetlidir.

Bakalım karşılaştığımız zaman, insanlar arasında geçen şu seneler, bana iyilik mi, yoksa fenalık mı etmiş, göreceksin. Herkes Szczuki'de yaşıyalıberi, içimin de, dışımın da çok değiştiğini söylüyor. Bunda şaşılacak bir şey yok. Buraya geldiğim zaman, daha on sekiz yaşında bile yoktum. Nelerden geçtim, neler atlattım! Öyle dakikalarım oldu ki, bunları ömrümün en fena zamanları diye sayacağım. Her şeyi son derece şiddetle, âdeta maddi bir şiddetle duyuyorum. Sonra kendimi silkeliyorum, tabiatımdaki irade kuvveti üstün geliyor, bir kâbustan çıkmış gibi oluyorum... Enbaş kaide: Ne insanların, ne de hâdiselerin elinde kendini ezdirip yere serdirmemek.

Beni babama, kardeşlerime kavuşturacak yortu günlerini iple çekiyorum.

Hem içimi, zaman zaman öyle bir değişiklik, canlılık, hareket, yenilik ihtiyacı kuşatıp sarıyor ki, hayatımın ebediyen hep ayni yeknesaklık içinde kalmaması için en büyük delilikleri yapasım geliyor. Bereket versin, o kadar çok işim var ki, bu nöbetlere seyrek tutuluyorum.

Artık burada, bu son yılım.

Çocukların imtihanlardan yüz aklığile çıkmaları için büsbütün uğraşıp didinmek lâzım..

VII

KURTULUŞ

«Matmazel Marya» mürebbiye olalıberi üç yıl geçti. Üç, yeknesak yıl. Çok çalışma, parasızlık, bazı küçük sevinçler, bir de gönül acısı. Amma artık sezilmez hareketlerle, genç kızın hayatındaki fecî durgunluk, can bulmağa başlıyor. Pariste, Varşovada, Szczuki'de geçen, görünürde gayet ehemmiyetsiz bazı hâdiseler, Mania'nın kaderini koz tutmuş olan sırlı talih oyununda bazı değişiklikler yapıyor...

Tekaüt edilen Mösyö Sklodowski, kârlı bir iş aramağa koyuluyor. Kızlarına yardım etmeğe yelteniyor. 1888 nisanında, manen ağır, nankör bir vazifeyi, Varşovadan pek uzak olmıyan Studzieniec'deki çocuk ıslahhanesinin müdürlüğünü kabul ediyor. Muhit, insanlar, buradaki her şey hoşnutsuzluk verici; yalnız maaş, nisbeten yüksek. Bu sayede de iyi yürekli, gayretli baba, Bronia'nın tahsili için lâzımgelen aylık masrafı, kendi maaşından ayırıp gönderebiliyor.

Bronia'nın ilk yaptığı şey, Mania'ya, artık kendisine para yollamamasını haber vermek oluyor. İkinci işi de, - küçük kardeşinden o güne kadar gelmiş olan paraları yavaş yavaş ödemek üzere - babasının her ay yollıyabildiği kırk rubleden sekizini - Mania namına - kesip tutmalarını dilemek oluyor.

Mania'nın sıfırdan başlıyan serveti, o dakikadan itibaren artmağa başlıyor...

Tıb talebesinin mektupları, Paristen başka havadisler de getiriyor. İyi çalışıyor. İmtihanlarını muvaffakıyetle veriyor. Üstelik birini de seviyor! Binbir meziyetli, şipşirin bir tahsil arkadaşına, Casimir Dluski adlı bir Lehli gence tutuluyor. Delikanlının yegâne can sıkıcı hussusiyeti, Rusya Polonyasına ayak

basmaktan menedilmiş, sürülmek tehlikesinde bir siyasî sabıkalı oluşu.

1889 da, Mania'nın, Szczuki'deki vazifesi sona eriyor. Saint-Jean yortularından itibaren, Z...'lerin artık ona ihtiyaçları kalmıyacak. Başka bir vazife bulmak lâzım. Genç mürebbiyenin, gözüne kestirdiği bir yer var bile. Varşovada oturan büyük sanayicilerden E...'lerin evi. Nihayet bu bir değişiklik, Mania'nın yana yana dilediği bir değişiklik olacak!

Mania'dan Kazia'ya, 13 mart 1889:

Beş hafta sonra paskalya geliyor... Bu, benim için çok mühim bir tarih, çünkü o sırada müstakbel hayatım, esaslı bir karar altına girecek. F...'lerin yanındaki yerden başka bir iş daha teklif ediyorlar. İkisi arasında tereddüt ediyorum. Ne yapacağımı bilmiyorum.

...aklım fikrim hep paskalyada. Beynimin içi o kadar alev alev tasavvurlarla dolu ki, kafam tutuşuyor. Artık ne olacağımı bilemiyorum. Mania'n ömrünün sonuna kadar, dizi dizi kibrit üstünde kibrit olacak...

Szczuki'ye, pancar tarlalarına Allahaısmarladık... Nezaket - her iki tarafça da biraz aşırı derecede nezaket - saçan gülümsemelerle Marya Sklodowska, Z...'lere vedâ ediyor. Artık kurtulmuştur; Varşovaya dönüyor, doğduğu şehrin havasını, içi açıla açıla kokluyor, sanki emer gibi derin derin ciğerlerine çekiyor.

Amma çok geçmeden de işte yine trende! Baltık denizinin kasvetli bir plâjında, Zoppot'ta, bulunan yeni patronlarının yanına gidiyor.

Mania'dan Kazia'ya (Zoppot'tan), 14 Temmuz 1889:

İçime bir sürü kötü kötü şeyler doğduğu halde, yolculuğum iyi geçti. Bir şeyimi çalıp çırpmadılar. - hattâ böyle bir işe kalkışan bile olmadı - Beş defa hat değiştirmeme rağmen, şaşırıp yalnış trene binmedim. Bütün serdelki'leri de yedim: Yalnız küçük francalalarla, karemlâ şekerlerini bir türlü bitiremedim.

Yolda her işimi kolaylaştıran birçok hayırsever hâmilerim çıktı. Nezaketi, yanımdaki yiyecekleri atıştırmağa kadar vardırırlar diye, onlara serdelki'lerimi göstermedim!

Mösyö ve Madam F..., istasyonda bekliyorlardı. Çok iyi insanlar, çocuklara da bağlandım. Demek ki, her şey yolunda, zaten böyle olması lâzım!

Mania'nın, mektubunu yazdığı bu yazlık eğlence yeri «Schulz Otel» de *Kurhaus'un etrafında, daima ayni insanlara rastlanıyor, sade kumaş, elbise, lâfı ediliyor veya buna benzer bir sürü enteresan (!) şeylerden konuşuluyor.* Hayat pek eğlenceli bir matah gibi:

Hava soğuk, herkes içerilere kapanıyor: Madam F kocası, annesi Hepsinin de sinirleri öyle bir halde ki, elimde olsa, ben de yerin dibine saklanacağım!

Fakat, bereket versin ki, çok geçmeden ana, baba, çocuklar, mürebbiye, Varşovanın yolunu tutuyorlar.

Bu giren sene, genç kız için, atıldığı hayat cenginde nisbeten tatlı bir «ara veriş devresi» oluyor.

Madam F..., çok güzel, çok süslü, çok zengin bir kadın. Kürkleri, elmasları var. Dolaplarında Worth terzihanesinde dikilmiş elbiseler, salonda da, akşam tuvaleti ile bütün güzelliğini açan, yağlı boya bir portresi asılı. Bu didişme molasında, Mania, sevilen, şımartılan bir kadına, paranın bol bol verdiği havaî ve hoş şeyleri, hiçbir zaman malik olmıyacağı süs zenginliklerini «seyirci sıfatile» öğreniyor.

Lüksle ilk ve son karşılaşma! «Sevimli Matmazel Sklodowska» sından pek hoşlanan, önüne gelene Mania'yı medhedip duran, her ziyafet sofrasında, her baloda, onlarla beraber olmasını şart koşan Madam F...'in, bu cana yakın, gönülsüz halile, «Lüks hayatın» da hoş tarafları oluyor...

Amma ansızın, bir gök gürültüsü kopuyor: Bir sabah, postacı, Paristen bir mektup getiriyor. Anfiteatr'dan takip edilen iki ders seansı arasında, dört köşe çizgili bakkal kâğıdı üstüne Bronia'nın acele acele karaladığı bu mektupta, asîl yürekli kız, gelecek sene için, Pariste, kendi yuvasında, kardeşinin de bir yeri olduğunu yazıyor, onu çağırıyor.

Bronia'dan Mania'ya, (Paristen), Mart 1890:

... Eğer her şey ümit ettiğimiz gibi giderse, tatilde muhakkak evlenebileceğim. O zaman nişanlım, doktor çıkmış olacak, benim de sade son imtihanım kalacak. Bir sene daha Pariste oturacağız; bu aralık ben imtihanlarımı bitireceğim, sonra da Lehistana döneceğiz. Projelerimizde mantığa, akla sığmıyan hiç bir şey görmüyorum. Hakkım var mı, yok mu, sen söyle?

Unutma ki, yirmi dört yaşındayım, - bu bir şey değil - amma otuz dört yaşında, mühim olan da bu. Fazla beklemek, budalalık olur!

Şimdi, Mania'cığım, sana gelelim: Ne yapıp yapıp, günün birinde kendi hayatın için esaslı bir yol tutmalısın. Bu sene birkaç yüz ruble biriktirebilirsen gelecek yıla Parise gelir, bizim yanımızda oturur, yer içersin. Sorbon'a yazılma muamelesi için, muhakkak birkaç yüz ruble lâzım. Birinci sene bizimle yaşarsın. İkinci, üçüncü yıllar, yâni biz orada yokken de babam mutlaka bir çaresini bulur, sana yardım eder.

Bu kararı vermelisin artık; ne vakittir hep bekleyip duruyorsun! Yemin ederim ki, sen iki senede lisansını alırsın. Bu işi aklından çıkarma, para topla, emin bir yere yatır, **kimseye ödünç verme.** Belki şimdiden Fransız frangına çevirmek hayırlı olur, çünkü bu aralık kambiyo iyi, ileride düşebilir

Mania sevincinden coşup, «ağzı kulaklarına vardığını, hemen gelmeğe hazır olduğunu» mu yazacak sanıyorsunuz? Hiç de değil! Gurbet seneleri, bu harikulâde kızın içini acılaştıracağına, ona kuruntu, vesvese hastalığını vermiştir. Ruhundaki fedakârlık ifriti, ona göz göre göre, kısmetini elinden kaçırtabilir. Babasına, beraber oturmayı vâdettiği için, kız kardeşi Hella'ya, ağabeysi Josef'e yardımda bulunmak istediği için, artık Mania Parise gitmekten vazgeçmiştir! İşte Bronia'nın dâvetine, şöyle cevap verir:

Mania'dan Bronia'ya (Varşovadan), 12 Mart 1890:

Sevgili Bronia'cığım, ben aptalım, ömrümce de aptallık etmekten vazgeçmiyeceğim. Daha doğrusu, herkesin kullandığı lâfı söylemek lâzımsa: Hiçbir zaman talihim olmadı, talihim yok, ileride de olmıyacak.

Parisin hulyasını, insan oğullarının günahını sildirmek için, Hazreti İsa'ya, canını bile feda etmeyi göze aldıran bir hisle, yıllar yılı kurup durmuştum. Amma oraya ulaşmak ümidini artık hanidir, kaybettim. Şimdi ki, tam bir imkân ayağıma geliyor, ne yapacağımı bilemiyorum... Bunu babama açmağa çekiniyorum: Gelecek sene, baba kız, beraber oturmak projemize, o kadar içten sarıldı, bağlandı ki, sevincine bir türlü kıyamıyorum. İhtiyarlık günlerinde, biraz olsun saadet yüzü görmesini isterdim.

Bir yandan da, az çok bir değeri olacak olan kabiliyetlerimin böyle boş yere ziyana uğrayıp gittiğini görmekle, yüreğim parçalanıyor kardeşim Hella'ya da söz vermiş bulunuyorum. Elimden geleni yapıp, ona Varşovada bir iş bulacağımı, zavallıyı eve, yanımıza aldıracağımı vâdettim. Hali ne kadar içime dokunuyordu, bilemezsin! O daima, ailemizin «çekilip çevrilmeğe muhtaç en küçük kızı» olarak kalacak. Bana, onu korumak, yardımının

koşmak vazifemdir gibi geliyor. Zavallı yavrucuğum buna o kadar ihtiyacı var ki!

Fakat sen Bronia'cığım, sana yalvarırım, Josef'in iyiliğine yarıyacak işlere bütün enerjinle, dört elle sarıl; hattâ onu çekip kurtaracak olan şu Madam S...'e yüz suyu dökmek sana düşmez gibi geliyorsa da, bu hissini yen, güzel kardeşim. İncilde bile kısaca şöyle deniyor: «Kapıyı vurun, size açılacaktır.» İzzetinefsinden birazıcık fedakârlığa da mal olsa, ne çıkar? Dostça bir talepte bulunmak, insanı küçük düşürmez. Ben olsam, bu mektubu yazmasını ne güzel bilirdim! Madam S...'e anlatmak lâzım ki, istenilen, mühim bir para değil; sadece Josef'in Varşovada kalabilmesi, bilgilerini ilerletmesi, hekimlik yapabilmesi için lâzımgelen bir kaç yüz rubleden ibaret bir şey. Bu yardım imdada gelmezse, zavallının bunca değerli kabiliyeti, heba olup gidecek... Bütün bunları uzun uzadıya yazmak lâzım. Çünkü sevgili Broneczka'cığım, bu kadından sade borç para vermesini rica edersek, işi candan benimsemez; kuru kuruya, yalnız para istemekle bu iş başarılmaz. Hattâ kadının kafasını şişiriyormuş gibi de olsan, ne çıkar? Ne çıkar, iş ki gayeye varılmış olsun! Hem istediğimiz o kadar büyük bir şey mi? Bu yardımın sayesinde, Jasef cemiyete faydalı bir insan olacak, halbuki taşraya giderse, bitti, mahvoldu demektir.

Hella, Josef, babam meselelerile, kendi berbat olmuş istikbalimle senin de canını sıkıyorum! İçim o kadar karanlık, o kadar gamlı ki, bütün bu bahislerle saadetini zehirlerken, çok yanlış bir şey yaptığımı da hissediyorum. Aramızdan yalnız sen, talih denen nesneye sahip oldun.

Beni affet, fakat içimi kanatan o kadar çok şeyler var ki, bu mektubu neşeli bir tarzda bitirmek zor oluyor.

Sevgi ile yanaklarından öperim kardeşim. Bir daha sefere, daha uzun, daha keyifli bir mektup yazarım; bugün, kendimi şu dünyada büsbütün çok gördüğüm günlerden biri. Beni şefkatle düşün. Belki tâ oralardan kardeşini andığını hissederim.

Bronia ısrar ediyor, ayak direyor. Ne yazık ki, elinde kat'î çare yok. Küçük kardeşinin yol parasını verecek, bütün ablalık hakkını takınarak onu trene bindirtecek halde değil. O da parasız, o da âciz. En nihayet şöyle bir karar veriliyor:

Mania, Madam F...'lerin yanındaki çalışma müddetini doldurduktan sonra, Varşovada bir sene daha kalacak. Şu son günlerde, Studzieniec'deki vazifesinden kurtulan babasile beraber oturacak, birikmiş olan parasını, hususî dersler vererek arttırmağa bakacak. Sonra da kalkıp gidecek...

Taşradaki uyuşukluktan, F...'lerin şatafatlı, telâşlı hayatından sonra, Mania, en sevdiği «iklime» kavuşmuş oluyor: Evim diyebileceği bir yer, ihtiyar muallim Sklodowski'nin

varlığı, fikri, dimağı şevke getiren alâka uyandırıcı sohbetler... Seyyar Üniversite, ona yeniden sihirli kapılarını açıyor ve işte ömrünün hiçbir şeyle ölçülemiyecek, en büyük hâdisesi: Mania, ilk defa olarak, bir lâboratuvardan içeri adımını atıyor!

Bu, Cracovie mahallesinde, 66 numarada, leylâk ağaçları dikili bir avlunun tâ dibinde, aydınlığı minnacık pencerelerden alan, tek katlı bir bina. Mania'nın bir yeğeni - Josef Boguski - orada, *Sanayi ve Ziraat Müzesi* diye, bir de şatafatlı isim takılmış olan müesseseyi idare ediyor. Kasden iddialı, müphem bir şekle bürünen bu isim, Rus hükûmetinin gözünü boyamak için tertip edilmiş, bir «dış yüzden» ibaret. Bir «müze», şüpheleri uyandırmaz! Bir müzenin camları ardında, genç Lehlilere ilim ve fen dersleri öğretmeğe, hiçbir şey mâni olamaz...

Marie Curie, daha sonrları şöyle yazacaktır:

Bu lâboratuvarda çalışmağa pek vaktim de yoktu. Çoğu akşamlar, yemekten sonra, yahut da pazar günleri oraya gidebilirdim. Beni, kendi başıma bırakırlardı. Fizik, kimya kitaplarında yazılı türlü türlü deneyleri, amelî şekilde tatbik etmeğe çabalardım. Bazan, beklenilmedik neticeler çıkardı. Arada sırada, küçük bir başarı erişir, cesaretimi körüklerdi; kimi zaman da acemiliğimden ileri gelen kazalar, muvaffakıyetsizlikler yüzünden yeis içinde kalırdım. Bu ilk tecrübelerle, kendi zararıma da olsa, - ne öyle kolay kolay, ne de tezi tezine terakkiye ulaşılmadığını öğrenedururken - amelî araştırmalarda bulunmak merakımı, hevesimi de işletmiş, genişletmiş oldum.

Elektrometr'lerden, deney tüplerinden, duygun terazilerden zorla ayrılarak, gecenin geç bir saatinde evine dönen Mania soyunuyor, daracık sedirinin üstüne uzanıyor. Amma uyuyamıyor. O vakte kadar geçirmiş olduklarından büsbütün başka bir heyecan, uykusunu kaçırıyor, yüreğini çarpıntılar içinde bırakıyor. Uzun zaman müphem kalmış olan fıtrî istidadı fışkırıyor, gizli bir emre boyun eğmesi için, onu âdeta zorluyor. Genç kızı sanki ansızın, dört bir yanından sıkıştırıyor, itiyor, kovalıyorlar.

Becerikli, güzel ellerinin arasına Sanayi ve Ziraat müzesinin deney kaplarını alır almaz, sanki bir mucize oluyor ve Mania, çocukluğunun sisli, buğulu hâtıralarına dönüyor, bir za

manlar, camlı dolapta ilişilmeden duran alıp oynamak hevesile içinin gittiği - babasının cicileri - fizik cihazlarına havuşuyor. Hayatının çözülen düğümünü, sanki yeniden basıyor.

Geceleri, ateşli, buhranlı ise de, gündüzleri, görünürde sakin geçiyor. Mania, etrafındakilerden, benliğini şahlandıran çılgın sabırsızlığı saklıyor. Bu son beraberlik aylarında, babasının tam bir şekilde mes'ut olmasını istiyor. Erkek kardeşinin evlenme meselesile uğraşıyor, Hella'ya bir iş arıyor. Yolculuk tarihini tayin etmekten onu çekindiren, belki de daha hodbin bir endişedir. Hâlâ Casimir Z...'i sevdiğini sanıyor; karşı konulmaz bir kuvvetle Parise doğru itildiğini hissettiğ halde, gurbette geçecek birkaç yılı düşünürken, bir yandan da içi paralanıyor.

1891 eylûlünde Mania, tatilini geçirmek üzere Casimir Z...'le, buluşacağı - Karpatlarda - Zakopanede iken. Mösyö Sklodowski, Bronia'ya, vaziyeti şöyle bildiriyor.

Mösyö Sklodowski'den, Bronia'ya:

Mania, ister istemez Zakopanede kaldı. Oradaki doktorun söylediğine göre, hemen tezi tezine geçirmenin çaresine bakılmazsa, bütün kış sürünüp gidebilecek olan griple karışık şiddetli bir öksürüğe tutulmuş; bu yüzden de, ancak aynı on üçüne doğru dönebilecekmiş. Yaramaz kız! Bu işte, muhakkak biraz kendi de kabahatlidir, çünkü ihtiyatlı ol dedin mi, hep alay eder giyimini havalara göre uydurmağa yanaşmaz, daima yiğitlik taslar dururdu.

Bana, çok üzgün olduğunu yazıyor; vaziyetindeki kararsızlık, bir de «o derdi» yüzünden kendini yiyip harap edecek diye korkuyorum. İstikbali hakkında bir sırrı var ki, bunu bana ancak dönünce uzun uzadıya anlatacakmış. Doğrusunu istersen, söyliyeceği şeyi tahmin ediyorum, sevineyim mi, pek bilmiyorum. Mania'yı, - eğer yanılmıyorsam - bir kere daha üzmüş olan ayni insanlar tarafından gelecek, ayni dertler bekliyor. Amma mesele, kendi gönlüne göre bir hayat temeli kurmak, iki insanı mesut etmek ise, belki de bu, engellerle çarpışmağa değer bir iştir. Zaten benim bir şey bildiğim yok!

Senin, ne kadar beklenmedik tarzda çatıp geliveren davetin, zavallının içine bir ateştir saldı, aklını fikrini büsbütün allak bullak etti.

Durmadan hulyasını kurduğu bu fen, ilim kaynağına yaklaşmayı, ne kadar kuvvetle dilediğini hissediyorum. Amma şu sırada çapraşık bir vaziyet içindeyiz. Hele Mania tamamen iyileşmiş bir halde dönmezse, kışın Pariste ne çetin hayat şartları içinde kalacağını bildiğim için, ne yapıp yapar,

gitmesine mâni olurum. Üst tarafından bahsetmiyorum. Ondan ayrılmanın bana ne kadar acı geleceğini hesaba katmıyorum, çünkü bu, ne de olsa ikinci derecede kalan bir meseledir.

Dün ona bir mektup yazdım, biraz teselli etmeği çalıştım. Şayet Varşovada kalırsa, hattâ ders bile bulamıyacak olsa, bir sene kadar, ona da, bana da yetecek bir lokma ekmeğim bulunur.

Casimir'inin âfiyet haberini sevinçle aldım. Her ikinizin de kısmetine bir Casimir çıkması ne tuhaf, ne hoş bir şey olurdu!.

Aziz sevgili Mösyö Sklodowski! Yüreğinin tâ derinliğine bakarsanız, göz bebeği küçük Mania'sının, şu koskoca dünyada, macera peşine düşüp gitmesini pek de istemiyor. Hayırlı bir şeyin, kızını Polonyada alıkoymasını için için diliyor. Meselâ Casimir Z...'le evlenirse, fena mı olur?

Fakat Zakopane'de, dağda, iki gezinti arasında, sevgililer kat'î şekilde konuştular. Genç mektepli, yüzüncü defadır ki, tereddütlerini, endişelerini sayıp dururken, artık iyice usanan, sabrı tükenen Mania da, köprüleri yıkan cümleyi söyleyiverdi:

— Vaziyetimizi çıkar bir yola sokmanın çaresini görmüyorsanız bunu size öğretmek bana düşmez, dedi.

Sonradan, Mösyö Sklodowski, bu uzun sürmüş, fakat aslına bakılırsa, pek ılık kalmış olan «köy sevdasında», Mania'nın «Mağrur ve azametli» davranmış olduğunu söyliyecektir.

Genç kız, varlığını, gönlünü, hâlâ bir taraftan tutan çürük bağı, artık koparmıştır. İçindeki telâşı, aceleyi baskı altında tutmaktan vazgeçiyor. O güne kadar katlanmış olduğu yakıcı sabır yıllarının acı hesabını yapıyor. Liseden çıkalı sekiz, mürebbiye diye kapılanalı altı sene oluyor. Artık, bütün hayatını önünde ve âtide gören toy kızcağız değildir. Bir kaç hafta sonra, yirmi dört yaşında olacaktır!

İşte birdenbire bağırıyor, Bronia'yı imdadına çağırıyor:

Mania'dan Bronia'ya, (Varşovadan), 23 Eylûl 1891:

Şimdi Bronia, senden kat'i bir cevap istiyorum. Beni sahiden yanına alıp alamıyacağına karar ver, çünkü artık ben gelebilecek vaziyetteyim. Masraflarıma karşı koyacak kadar bir param var. Şu halde, kendini pek dara sokmadan, bana yiyeceğimi verebileceksen, yaz kardeşim. Bu, benim için büyük bir bahtiyarlık olurdu, çünkü, bu yaz geçirdiğim ve bütün hayatıma tesir edebilecek olan acı tecrübelerden sonra, kardeşini mânen dimdik tu-

taçak, şevke, gayrete getirecek, bundan başka bir şey görmüyorum. Amma bir taraftan da, sana zorla yük olmak istemem.

Mademki bir bebek bekliyorsun, belki evinizin içinde bir işe yararım. Herhalde bana vaziyeti yaz. Yanınıza gelmem mümkün mü, değil mi? Sadece bunu söyle, bir de ne gibi kabul imtihanlarından geçeceğimi, talebe kaydının hangi tarihte kapandığını söyle.

Böyle bir yolculuğa çıkabilmek düşüncesile o kadar sinirli bir haldeyim ki, senden cevap almadan, başka hiçbir şey anlatmak kudretini bulamıyacağım. Onun için, bana derhal yazmanı candan rica eder, her ikinize de sevgilerimi yollarım.

En küçücük bir yer de olsa, ben sığışırım, başınıza dert olmam. Size hiç sıkıntı vermiyeceğimi, ortalıkta bir dağınıklık vesilesi olmıyacağımı vâdederim. Sana yalvarıyorum, niyaz ediyorum kardeşim, bana cevap ver: amma gayet açık, dobra dobra bir cevap olsun!

Bronia, telgrafla cevap vermediyse, sebebi meydanda: Telgraflar ateş pahasına!

Mania kalkan ilk trene kendini atmadı ise, sebebi yine meydanda: Bu büyük yolculuğu, her şeyden önce, kılı kırka bölercesine bir idareyle tertiplemek lâzım. Elindeki avucundaki bütün rubleleri masanın üzerine döktü. Bu «servete», sanı dakika gelip çatınca, babacağızı da - kendi gücüne göre mühim bir para sayılan - ehemmiyetsiz bir şey daha kattı. Mania'cık hesabını yapmağa başladı.

Pasaport için şu kadar. Şimendifer bileti için bu kadar...

Sakın şeytana uyup ta, Varşovadan tâ Parise kadar, Rusya ve Fransa içinde en ucuzu olan üçüncü mevkie binmek gafletine kapılmamalı. Allaha şükür, Alman hattında, dördüncü mevki de var, bunlar, kompartimansız, âdeta marşandiz vagonları gibi, çıplak şeyler... dört köşesinde birer sıra, ortada da koca, boş bir yer. Burada, açılır kapanır küçük bir iskemleye oturarak yolculuk etmek, hiç de fena olmaz!

Pratik fikirli Bronia'nın tenbihlerini unutmıyalım: Parise varınca akla gelmedik bir masrafa girmemek için lüzumlu başlıca şeyleri evden alıp götürmek var. Bu gaye ile de Mania'nın şiltesi, yastığı, yorganı, yatak çarşafları, havlu, peçete gibi şeyleri, ucuz olsun diye kendi yola çıkmadan epey zaman evvel gönderilecektir. Kalın, dayanıklı patiska çamaşırları, elbisele-

ri, ayakkabıları iki tanecik şapkası, işte kanapenin üzerinde toplanmış duruyorlar. Bunların yanı başında da, paraya kıyılarak satın alman biricik yeni şey: ağzı açık, kocaman bir tahta sandık bekliyor.

Köy işi, amma çok da sağlam, şişkin kapaklı bir sandık ki, genç Paris yolcusu, bunun üzerine, aşkla, şevkle, markasını «resmettirdi»: İri kapkara iki harfi, M. S.'i çizdirdi!

Şilte dengi yollanıp, sandığın da kayıt muamelesi bitince, Mania'nın elinde, koltuğunda, yolculuk boyunca ona arkadaşlık edecek bir sürü biçimsiz, çirkin paketler kaldı. Üç günlük tren seferi için yiyecek içecek. Alman vagonu için açılır kapanır iskemle, kitaplar, bir külâh karamelâ, bir battaniye...

Çıkınlarını, kompartimanın filesine yerleştirdikten, kaskatı tahta sıranın üzerinde yerini ayırdıktan sonra, Mania, tekrar aşağı perona iniyor. Havı gitmiş, külüstür mantosu içinde, taptaze yanakları, hele bugün çok acayip bir ateşle parıldıyan gümüşi gözlerile ne kadar da gencecik görünüyor...

Birden heyecana kapılıyor, yine içine türlü kuruntular dolarak babasını öpüyor, ortada şlenen bir suç varmış gibi özür dilemeyi andıran bir çok şefkat, utanç dolu sözlerle onu okşuyor:

— Çok kalmıyacağım baba... İki sene, en çoğu üç sene! Bir kaç imtihan verip, tahsilimi bitirir bitirmez döneceğim, seninle beraber baba kız oturacağız, bir daha da hiç ayrılmıyacağız... Değil mi hele?

İhtiyar muallim, kızını bağrına basarak, kısık bir sesle:

— Evet küçük Maniusia'm. Çabuk dön. İyi çalış. Bahtın açık olsun! diye mırıldanıyor.

*

Fosurtularla, tekerlek gürültülerile yırtılan gecenin içinde, dördüncü mevki vagonu Almanyadan geçiyor.

Dizinde örtüsü, etrafında - vakit vakit dikkatle saydığı paketleri ile alçacık iskemlesinde büzülmüş oturan Mania, ilâhî sevinci doya doya tatıyor. Geçmiş günleri; ne çok beklenmiş olduğu, hâlâ da rüya gibi gelen şu harikulâde gidişini dü-

şünüyor. Âtiyi tasavvur etmeğe çabalıyor. Yakın zamanda tekrar vatana döneceğini, orada mütevazı bir öğretmen olacağını tahayyül ediyor.

Şu trene binerken, nihayet zifiri karanlıkla meş'ale arasında, değişme bilmez günlerin meskeneti ile muazzam bir hayat arasında hayırlı seçimi yapmış olmak fikri, aklından hiç geçmiyor, amma ne kadar da geçmiyor!

İKİNCİ KISIM

VIII

PARİS

La Villette'den, Sorbon'a gitmek için, Parisin en güzel mahallelerinden geçilmez; hem bu yol, öyle çabucak, rahatça bitivermez. Bronia ile kocasının oturdukları Allemagne sokağından [1] Şark istasyonuna varmak için, üç katlı, iki katlı bir omnibüse binilir, arabanın o baş döndürücü «üst katına», burgu gibi döne döne yükselen bir merdivenle çıkılır. Şark garından, Rue de l'Ecole'a kadar ikinci bir omnibüs.

Tabiî ki, Mania, koltuğunun altında, seyyar Üniversite zamanından kalma evrak çantasile, daha eğlenceli, cebine de daha elverişli olan, yalnız hava cilvelerinin, sıcak soğuk, bütün hışımlarına apaçık «göğüs veren» bu «üst kata» tırmanır.

Yanakları, kış rüzgârlarile katılaşıp çatlamış müstakbel âlim, bu yürür cins rasat merkezinin tepesinden, boynunu uzatır, meraklı gözlerle bakar durur. Bitmek tükenmek bilmiyen Lafayette sokağının basbayağı halinde, Sebastopol bulvarının, biribiri arkasına uzayıp giden donuk yüzlü mağazalarında, ne gibi bir fevkalâdelik var ki demeyin?

Bu dükkânlar, yaprakları dökülmüş, bu kara ağaçlar, bu kalabalık, bu toz kokusu, bütün bunlar Paris... Nihayet, işte nihayet, Paristir!

İnsan, Pariste, kendini ne kadar genç, ne kadar kuvvetli hissediyor, sanki kan, damarlarda fıkır fıkır kaynıyor; gönül, ümitle dolup taşıyor! Hele küçük bir Lehli kızı için, bu hürriyete kavuşma, boyunduruktan kurtulma hissi, ne harikulâde şey!

Mania, zahmetli yolculuğile yıpranıp solmuş bir halde, şi-

---

[1] Şimdi, Jean-Jaurès caddesi.

mal istasyonunun dumanlı peronunda, ayağını yere basar basmaz, sanki yıllardır alışılmış esaret mengenesi, birden gevşeyiverdi. Omuzlar dikleşti, kalb de, ciğerler de bir oh nefesile rahatladı.

İlk defadır ki, Mania, hür bir memleketin havasında soluk alıyor; duyduğu coşkunluk içinde, her şey ona bir mucize gibi görünüyor.

Sokaklarda aylak aylak dolaşanların istedikleri dilde konuşabilmeleri, mucize; kütüphanelerde türlü türlü eserlerin korkusuzca satılması, mucize... Hele şehrin göbeğine doğru tatlı bir meyille eğilen bu düz, geniş caddelerin, onu, Mania Sklodowska'yı, kapıları ardına kadar açılmış bir Üniversiteye doğru götürmesi, büsbütün mucize. Hem de ne Üniversite! Dünyanın en şanlısı, en meşhuru, asırlardanberi «Mücmeli Kâinat» diye tarif edileni, Luther'in: «En meşhur, en mükemmel mektep, Paristedir: Buraya Sorbon diyorlar. sözile andığı bir bilgi ocağı!

Böyle bir maceraya, peri masalı dense, yersiz kaçmaz! İşte ağır aksak, sallana sarsıla giden şu buz gibi omnibüs, sırma saçlı, fakir prensesi, mütevazı evinden, rüyalarının sarayına götüren bir büyülü, tılsımlı arabadır!

Araba Sen nehrini aşar... Mania'nın dört bir yanında, şipşirin manzaralar açılır: Sisli nehrin iki kolu, haşmetli, hem de biçimleri ne edalı adalar, anıtlar, alanlar ve orada, solda, Notr-dam kilisesinin kuleleri... Saint-Michel bulvarını çıkmak için atlar ağırlaşır, hah işte! Orası! Yaklaşıldı, geliniyor! Talebe kız, çantasını kavrar, ağır yün etekliğinin ucunu toplar, telâşından, yanındaki birine çarpar. Kızara bozara, ürkek bir fransızca ile özür diler.

Emperyal denilen bu araba tepesinden, uçar, yuvarlanır gibi, bir acele ile inerek, işte sokağa ayak basmış, sarayın parmaklıklarına doğru koşuyordur.

Yeni, bembeyaz, uzun cephenin arkasında, Richelieu zamanından kalma «kıdemli, emektar» binalar, güm güm kazma sesleri gelen yapı tezgâhları ile komşuluk etmektedir. Bütün bu karmakarışıklık, talebelerin hayatını altüst etmiştir. Sınıflar, inşaat işlerinin ilerleyişine göre, bir dershaneden ötekine hic-

ret etmektedirler. Saint-Jacques sokağının gözden düşmüş eski harap evlerinde, muvakkat lâboratuvarlar kurmak zorunda kalınılmıştır.

Amma bütün bunlardan ne çıkar? Değil mi ki, yine her seneki gibi, kapıcı odasının yanında, duvara yapışık beyaz bir ilânın üzerinde şu ibare okunuyor:

Fransa Cümhuriyeti

Fen Fakültesi — Birinci Sömestr

Sorbonda, derslere 3 Kasım 1891 de başlanacaktır.

Sihirli kelimeler, nurlu kelimeler!...

Genç kız, teker teker, ruble ruble topladığı küçücük serveti sayesinde, ayni ilânın üzerinde, - anlaşılması zorca bir cedvelle - ayrı ayrı saatleri gösterilen nice derslerin arasından, canı hangisini seçmek isterse, onu dinlemek hakkını edindi.

«Deney kurlarında» bir yeri var, orada öğretenlerin, gösterenlerin yardımile, artık tereddütsüzce cihazları eline alabiliyor, basit tecrübeleri başarıyor, Mania şimdi, - aman yarabbi, ne saadet! - Fen Fakültesinde talebedir!

Sırası gelmişken söyliyelim, artık onun adı ne Mania'dır, hattâ ne de «Marya»: Kayıt varakasının üzerine, ismini Fransız şivesine göre, *Marie Sklodowska* diye yazmıştır. Fakat ders arkadaşları, «Sklodowska» nın çetrefil hecelerini telâffuz etmeği becerememediklerinden, o da kimseye kendini Marie diye çagırtmak serbestliğini vermediğinden, sırlı bir «adı bellisizlik» içinde kalmış oluyor.

Sesleri büyütüp derinleştiren dehlizlerde, kapalı, sade, fakir, kibar kıyafetli, açık sarı, tüy gibi uçucu saçları, kimseye yüz vermiyen ciddî halile bu kızı gören delikanlılar, çoğu zaman hayretle döner: «Kim bu?» diye sorarlar.

Cevap, şayet bir cevap çıkarsa, müphemdir: «Bir ecnebi... acayip, zor bir ismi var!... Fizik derslerinde hep ön sıradadır... Hiç de konuşmaz... derler. Gençler, narin silueti, dehlizin birinde kayboluncaya kadar gözlerile takip eder, sonra da, şu hükme varırlar: «Saçları çok güzel!»

Sorbon talebeleri için, epey bir zaman, bu ay ışığile gümüşlenmiş gibi açık renk pırıltılı saçlar, ufak biçimli Slâv baş,

yabani arkadaşların «medenî ahvalinden» bilen yegâne «malûmlar olarak kalacaktır.

O sırada, bu kızın en az umursadığı şey: «Delikanlılardır».

Onun gözlerini büyüliyen, yaşını başını almış birkaç erkektir. «Yüksek Öğretim Profesörleri» adını taşıyan bu insanların bilgi sırlarını kapmak meramındadır. Âlim hocalar o zamanın mukaddes nizammca, derslerini beyaz kravat ve ezelî tebeşir lekeli siyah elbiselerle verirler.

Evvelisi günü, Mösyö Lippmann'm dersi idi, ne muvazene, ne mantık sahibi adam! Dün ise, maymunu andıran kafasının içi fen hazinelerile dopdolu Mösyö Bouty'yi dinledi. Marie bütün dersleri dinlemek, beyaz yaftanın üzerinde adları yazılı yirmi üç profesörün hepsini tanımak merakında. İçindeki büyük susuzluğu, hiç bir zaman yatıştırıp gideremiyeceğini sanıyor.

Bu ilk haftalarda, önüne beklenmedik engeller çıktı. Fransızca mükemmel surette bildiğini sanıyordu: Yanılmış. Acele acele söylenen öyle cümleler oluyor ki, Mania bunları, baştan sona kadar kaçırıyor. Üniversite derslerini rahatça takip edebilecek kadar bir fennî kültüre sahip olduğunu sanıyordu. Amma Szczuki'deki mürebbiyelik zamanında, geceleri odasma kapanıp tek başına çalışmalar, Mösyö Sklodowski ile mektuplaşarak edinmiş olduğu bilgiler. «Sanayi ve Ziraat müzesinde» rastgele yapmağa kalkıştığı denemeler, bunların hepsi de Paris Lise mezunlarının sağlam bakalorealarının yerini tutacak gibi değil.

Marie, kendi bilgisinde müthiş «rahneler» görüyor. Gözünü diktiği şu «Ulûm ve Fünundan mezun» (Licenciée ès Sciences) mertebesine ulaşmak için çalışmak, pek çok çalışmak lâzım!

Bugün Paul Appell'in dersi var. Ne kuvvetli ifade tarzı, ne harikulâde üslûp! Marie, ilk gelenlerden biridir. Aralık ayının cansız ışığile yarım yamalak aydınlanan, basamakları kat kat amfiteatr'da, asağıda, kürsünün yanıbaşında bir yer seçti. Birazdan, o biçimli güzel yazısile, sahifelerin notlarını geçireceği gümüsî keten kaplı defterini, yazı kalemini, işte yerine koyuyor. Ders başlamadan, kendini şöyle bir topluyor, dikkatini tek-

sif ediyor, etrafında arta arta yükselen konuşma seslerini duymaz oluyor; zaten çok geçmeden profesörün içeri girişile ortalıkta uğultu kesiliyor.

Bazı muallimlerin yaratabildikleri bu derin sessizliğe şaşmamak kabil değil. Zihin çalışmasile güzel yüzleri kırışan, iki kat olmuş genç erkekler, âlim hocanın elile tahtaya çizilen muadeleleri, onun arkası sıra, defterlerine yazıyorlar. Artık burada, yalnız içleri heves dolu, ateşli talebeler var. Riyazî ilimlerin sırası bu! Meydan onun!

Dimdik elbiseleri, dört köşe sakalı ile Appell, ne fevkalâde! Durgun sesi, her heceyi biraz kabaca olan Alzaslı şivesile tane tane telâffuz ediyor. Serdiği deliller o kadar zarif, o kadar apaydınlık ki, âdeta bunlar tehlikeleri el çabukluğuna getiriyor, «cihanı» kendi iradeleri altında eğip büküyor gibi oluyorlar.

Muallim, kudretle, sükûnetle ilmin en derin, en ince cihetlerine dalıyor: rakkamlarla, yıldızlarla hokkabazlığa kalkışıyor, tasvir ve tariflerden korkmadığı için, kelimelerine, babadan kalma has malından bahseder gibi, bir de geniş el jesti katarak, gayet tabiî bir eda ile:

— Güneşi alır, fırlatırım... diyor.

Oturduğu yerde, Lehli kızın yüzünü bir vecd gülümsemesi ışıklandırıyor. Geniş, tümsekçe alnın altında, solgun gümüşî rengi gözler saadetle nurlanıyor. Nasıl oluyor da şu fen ilmini çorak sanabiliyorlar? Kâinatı idare eden değişmez nizam ve kaidelerden daha gönül çelici; bunları keşfetmeğe kadir olan insan zekâsından daha hayranlık uyandırıcı bir şey var mıdır?

Kendi aralarında, biribirlerine âhenkli kaideler, zahirî intizamsızlık içindeki şaşmaz nizamla bağlı olan bu harikulâde fenomenlerin (hâdise, olay) yanında, romanlar ne kadar boş, peri masalları hayalden ne kadar yoksun görünüyor... Kızın ruhundan, bilginin uçsuz bucaksızlıklarına doğru, - ancak aşka benzetebileceğimiz - bir atılış kopup fışkırıyor.

— Güneşi alır, fırlatırım...

Sakin tavırlı, haşmetli bir âlimin ağzından çıkan bu cüm-

leyi duyabilmek için, yıllar süreğince, uzak uzak yerlerde çarpışmağa, ıstırap çekmeğe elbette ki değerdi.

Marie muradına erdi. Pürüzsüz, eksiksiz saadeti tatıyor

Bronia'nın kocası Casimir Dluski'den kayınbabası Mösyö Sklodowski'ye:

Allemagne sokağı 92,
Muayene saatleri: Birden üçe kadar
Ücretsiz muayeneler: pazartesi ve perşembe günleri saat yediden sekize kadar

Aziz ve muhterem efendim.

...Buraca, çok şükür iyiyiz. Matmazel Marie ciddî bir şekilde çalışıyor, aşağı yukarı bütün vaktini Sorbon'da geçiriyor; biribirimizi ancak akşam yemeğinde görüyoruz. Baldızımın başına buyruk, istiklâline düşkün bir insan olduğunu artık iyice anladım. Onu bana emanet etmiş, bu hususta kulunuza kat'i salâhiyet vermiş olmanıza rağmen, eniştesine hürmet, itaat göstermesinden vazgeçtim; üstelik otoritemi, ciddiyetimi hiçe sayıyor, işi alaya boğuyor.

Onu yola getireceğimi ümit ediyorum; yalnız şimdilik pedagojik kabiliyetlerimden, faydalı bir netice çıkmadı.

Bununla beraber, gayet de iyi anlaşıyoruz, mükemmel bir âhenk içinde yaşıyoruz.

Bronia'nın gelmesini sabırsızlıkla bekliyorum. Sevgili karım, galiba evine dönmek hususunda pek acele etmiyor; bizse onu dört gözle bekliyoruz.

Matmazel Marie'nin sıhhatte olduğunu, renkçe de iyi göründüğünü ilâveten kayıtla hürmetlerimi takdim ederim efendim.

Doktor Dluski'nin küçük baldızı hakkında verdiği ilk havadisler, işte bunlardır.

Bronia'nın birkaç haftalığına Lehistana yollandığı bir sırada Parise çıkagelen Marie'yi, şakacı, alaycı eniştesi karşılamış, güle söyliye, Allemagne sokağındaki küçük apartımanlarına götürmüştür.

Pariste kıt kanaat geçinip giden, hattâ yarı sürünen Lehli muhacirler içinde, sevgili Bronia'sı, nasıl da en güzelini, en parlağını, en zekisini ele geçirmiş! Hem de hayat dolu, kabına

sığmaz bir insan! Casimir Dluski, Petersburgda, Odesada, Varşovada talebelik etmiştir. İkinci Aleksandr'a yapılan suikastta onun da parmağı olduğundan şüphe edildiği için, Rusyadan kaçmak zorunda kalmış, Cenevrede ihtilâlci bir muharrirlik devresi geçirmiş, sonra Pariste Siyasal Bilgiler mektebinde okumuş, tıb talebeliği etmiş, en sonunda da doktor olmuştur. Lehistanın bilmem hangi tarafında zengin bir ailesi, Fransada Hariciye Nezareti dosyalarında da Çar zabıtası tarafından gelme ilhamlarla bezenmiş berbat mı, berbat bir künyesi vardır.

Nitekim, bu menhus künye, Fransız tâbiiyetine geçmesine, Pariste yerleşmesine daima mâni olacaktır.

Bronia'nın yuvaya dönüşü, kocasının, kız kardeşinin sevinç çığlıklarile tes'it edilir. Evin gidişatına çekidüzen vermek zamanı zaten çoktan gelmiştir. Tedbirli, becerikli ev hanımının dönüşünden bir kaç saat sonra, Allemagne sokağının ağaçlarına bakan geniş balkonlu bu ikinci kat apartımanı yeniden derlilik, topluluk yüzüne kavuşur.

Yemekler ağız tadile yenecek hale gelir, ortalıktan toz toprak gidiverir, pazardan çabucak alınan çiçekler vazoları süsler: lâfın kısası, Bronia'da teşkilât dehâsı vardır!

Parisin merkez semtlerinden uzağa kaçmayı, Buttes-Chaumont parkı yakınlarında, La Villette'de bir ev tutmayı, o akıl etmiştir. Borç harç bulduğu bir para ile mezat yerlerinde bir iki esrarengiz dolaşmadan sonra, günün birinde, apartıman. Venedik tarzı oymalı, zarif eşyalar, küçük bir piyano, kırmaları ne de güzel uymuş perdelerle süsleniverdi. Böylece, evin içinde, kendine has bir hava yaratılmış oldu. Genç kadın, yine ayni maharetle hem kendisinin, hem de kocasının günlük yaşama tarzlarını tesbit etti. Şu, şu saatlerde, muayene odası, mezbaha kasapları arasından devşirilme hastalarını kabul etmek üzere, Casimir'indi; diğer zamanlarda da Brinia, bu ayni yerde doğum ve kadın hastalıkları hekimliğini yapar, muayeneye gelenlere bakardı. Karı koca, ekmeklerini taştan çıkarırcasına çalışıyorlar, vizite, hasta peşinde evden eve koşuyorlar...

Amma akşam olup lâmbalar yandı mı, sıkıntıları, üzüntüleri bir tarafa bırakıyorlar. Casimir Dluski oyalanmayı, hoş vakit geçirmeyi seviyor. En zahmetli didinmeler, tam mânasile

«meteliksiz» kalışlar, ona yine de canlılığını, şakacılığını kaybettirmiyor. Çalışıp koşmakla geçen en eziyetli günleri akşamında bile ağzına yorgunluk lâfını almadan, bir dakikanın içinde - bileti en ucuz cinsten olmak şartile - hemen bir «tiyatro safası» icat ediyor, yahut da paraları yoksa, piyanonun başına geçiyor, çünkü harikulâde çalmasını biliyor. Vakit ilerliyor... Ahbaplar, «Dluski'lerin, misafiri ne güler yüzle karşıladıklarını bilen» Lehliler kolonisinden yeni evlenmiş genç çiftler geliyor...

Bronia, bir dakika ortadan kaybolup tekrar gözüküyor. Bir yandan da çayın, dumanı tütüyor, masanın üzerinde, şerbet bardaklarının yanı başında daha o günü, iki muayene arasında, «doktor hanımın» yapmağa vakit buluverdiği çörekler beliriyor.

Bir akşam, Mania başını kitaba eğmiş apartımanın bir ucundaki küçük odasında gecenin geç vakitlerine kadar, çalışmağa hazırlanırken, enişteşi top ağzından gülle fırlar gibi içeri giriyor.

— Çabuk mantonu, şapkanı, haydi çabuk! Bedava bilet var, konsere gidiyoruz! diye bağırıyor.

— Amma...

— Amması yok! Hani sana söylediğim bir Polonyalı piyanist vardı ya, işte o. Çok az bilet satılmış, zavallıyı mahzun etmemek için muhakkak salonu «doldurmak» dostluğunu göstermeliyiz. Gönüllüler buldum, avuçlarımızı patlatasıya kadar alkışlıyacağız, müthiş bir sükse havası yaratacağız... Hem bilsen, ne kadar güzel çalıyor!

Dluski'nin; gözleri simsiyah, parıl parıl yanan bu sakallı koca şeytanın sürükleyici kuvvetine karşı konulmuyor ki... İşte Marie, kitabını kapattı. Apartımanın kapısı hızla çarpılarak örtüldü, üç genç, merdivenlerden yuvarlanırcasına bir hızla indiler. Sokağa çıkınca, ağır aksak geleduran atlı omnibüsü kaçırmamak için, tabanları kaldırıp koşmağa başladılar.

Biraz sonra, dörtte üçü boş kalmış «Erard» salonunda, yerine oturan Marie, dinleyiciler hizasından daha yüksekçe, kerevetimsi bir tahtanın üzerinde, bakır rengi, alev alev saçların

hâle gibi kuşattığı harikulâde yüzlü, zayıf, ince uzun bir erkek görüyor

Bu erkek piyanoya yaklaşıyor. Gönüller büyüleyen parmaklarının altında Liszt, Schumann, Chopin, can buluyor. Vakur, asîl bir çehresi var. Gözleri, ilâhî bir ilham mazhar olmuş gibi uzaklara bakıyor, yarı yarıya boş sıraların karşısında, eskilikten parlıyan elbisesile, kendini tanıtmağa yeni başlıyan adı sanı bellisiz bir artiste değil de, bir imparatora, bir ilâha benziyen bu acayip san'atkârı, Marie aşkla, vecdle dinliyor.

Musikişinas, sevdiği ve sonradan nikâh edeceği çok güzel bir kadınla, -Madam Gorska ile- beraber, bazan Allemagne sokağındaki küçük apartımana gelecektir.

Bu ziyaretlerinde, türlü yokluklar içinde geçen hayatından, kırılan hulyalarından, mücadelelerinden acı bir lisan kullanmadan bahseder. Bronia ve Marie, Madam Gorska'nın on altı yaşındaki geçmiş zamanlarından lâf açarak, tedavi seyahatine çıkan anneleri Madam Sklodowska'ya, onun arkadaşlık etmiş olduğu günleri anarlar. Bronia gülerek şu noktayı hatırlatır: «Annem Varşovaya dönünce sizi bir daha böyle kür yerlerine götürmeğe cesaret edemiyeceğini söylemişti. Sebebi malûm: Çok amma çok fazla güzelmişsiniz!»

Ansızın, bir musiki galeyanına tutulan ateş yeleli genç erkek, lâkırdıları kesiyor, elleri tuşlara, bir kaç okr basıyor. Sanki bir tılsımla, Dluski'lerin basbayağı piyanoları birdenbire ilâhî bir musiki âleti halini alıyor.

Bu piyanist, her vakit doyasıya yiyemiyecek kadar züğürt, cana yakın bir insan. Hem âşık, hem sinirli. Bazan mes'ut, bazan bedbaht.

O, ileride dâhi bir san'atkâr, günün birinde de, istiklâline kavuşmuş, yeniden kurulmuş bir Lehistana meclis reisi olacak.

İsmi: İgnace Paderewski:

Marie, yeni hayatının bahşettiği şeylere, kendini canla başla verdi. Ateşle, şevkle çalışıyor. Üniversite hayatının yarattığı tesanüdü, arkadaşlıklar kurmanın sevincini de tatmıya başlıyor. Fakat Fransızlarla henüz ahbaplığa girişemiyecek ka-

dar çekingen, utangaç olduğundan, kendi vatandaşları arasına sığınıyor. İki riyaziyeci olan Matmazel Kraskowska ve Dydynska, Doktor Moiz, biyolojist Lenysz, - daha sonraları Hella ile evlenerek Sklodowski ailesine girecek olan - Stanislas Szalay, Polonyanın müstakbel bir Cümhurreisi genç Wojciechowski! bütün bunlar, Kartiyelâtende, bir hür Lehistan adacığı kuran koloni içinde, onun arkadaşları oluyor.

Bu fakir gençler, hayırsever aşçılar elinde, Varşova yadigârı yemekleri hazırlanan Noel supeleri, toplantılar tertip ediyorlar: Horoz ibiği renginde biberli mi, biberli, yakıcı mı, yakıcı barszcz'ler, mantarlı lâhanalar, turna balığı dolmaları, haşhaş tohumile yapılma pastalar, birkaç «damlacık» votka ve alabildiğine çay tufanları...

Amatör aktörlerin komedi veya dramlarda rol aldıkları tiyatro temsilleri veriyorlar. Bu suvarelerin programları - söylemeğe lüzum var mı? Tabiî, Lehçe başlıyor «Karlı bir ovada minimini bir ev» gibi sembolik resimlerle süsleniyor. Bunların üzerinde daha ne çeşit çeşit, renkli desenler var: İşte bir çatı arası, başı kitaplarına eğilmiş, gözleri hulyalı bir genç... Nihayet Noel baba, bir lâboratuvarın içine kucak kucak fen kitabını, bacadan boşaltıyor. Ön plânda, farelerin kemirdiği bomboş bir kese...

Marie bu eğlencelere katılıyor. Rol ezberleyip komedilere çıkmağa vakti yok. Amma heykeltraş Waszinkowski tarafından verilen bir millî şenlikte: «Zincirleri koparan Lehistan» gibi azametli bir sembolü yaratmak için, canlı tablolar arasından, onu seçiyorlar.

O akşam, çatık yüzlü talebe, meçhul bir kadın oluyor. Pek eski devirlerin tarzında, etekleri yerde, bir «libaşa» bürünüyor, millî renkleri taşıyan uzun duvaklar, etrafını kıvrım kıvrım sarıyor, elmacık kemiklerinin biçimi ile Slâv ırkını belli eden iradeli yüzü, omuzlara dökük sarı saçlar çerçeveliyor. Yahut rengi kumaşın şanlı kıvrıntıları içinde, vatan yoksullarına sanki ırklarının timsalini sunuyor.

Görülüyor ki, gurbete, uzaklığa rağmen, ne Marie, ne de kız kardeşi Varşovadan ayrılmadılar. Henüz içine girmek cesaretini bulamadıkları merkez şehrin bir kenarında, Allemagne so-

kağında, şimal istasyonunun, onları Fransaya getirmiş olan trenlerin yakınında yaşamak yolunu seçtiler.

Vatanları daima onlarla beraber; babalarının mektuplarından tutun da, daha nice bin bağla gönüllerini sımsıkı kendine çekip düğümlüyor.

Mösyö Sklodowski «şahsı salisle» [1] yazan, mektuplarının herbirini: «Babacığımın ellerini öperim», diye bitiren bu terbiyeli, saygılı kızlar, ihtiyar adama hoş, garip hayatlarının bir çok taraflarını anlatıyor. ona türlü türlü siparişler yüklüyorlar. Varşovadan başka bir yerde, çay alınabileceği, Fransada da yanına varılır bir fiyata ütü bulunacağı akıllarına gelmiyor...

Bronia'dan Mösyö Sklodowski'ye:

Sevgili babacığımız, bize, 2 ruble 20 ye, satılan âdi çaydan bir kilo yollıyabilirse pek minnettar kalacağız. Bundan başka bir ihtiyacımız yok; Mania'nın da yok. Hepimiz iyiyiz. Mania'nın sıhhati yerinde: çok çalışmaktan hiç yorulmuyor sanıyorum...

Mösyö Sklodowski'den, Bronia'ya:

Sevgili Bronia'cığım, ütüyü beğendiğinize çok sevindim. Kendi başıma seçtiğim için tam istediğin gibi çıkmazsa diye korkuyordum. Buna da, öteki siparişlerinizi de kime aldırtacağımı bir türlü kestiremedim. Her ne kadar kadın işi ise de, gidip kendim meşgul oldum...

Mania, heykeltraşın evindeki suvareyi, «Polonia» olarak kazandığı şahsî zaferi de, tabiî bir bir babasına anlattı. Lâkin ihtiyar muallim bu işten pek hoşlanmış gibi görünmüyor.

Mösyö Sklodowski'den Mania'ya, 31 Ocak 1892:

Mania'cığım, son mektubun beni mahzun etti. Böyle bir temsile, senin hem de bu kadar göze batacak şekilde iştirak etmiş olmana üzüldüm. Her ne kadar böyle şeyler safiyetle yapılırsa da, insanın üstüne dikkati çeler; Pariste, her hareketinizi inceden inceye kontrol eden kimseler bulunduğunu, bu gibi şeylere ön ayak olanların isimlerini kaydedip sırası gelince, bir alay malûmatla beraber buraya yetiştirdiklerini, elbette sen de bilirsin.

Böyle vaziyetlerden bir çok belâlar çıkabilir, hattâ bu gibi kimseleri bazı mesleklere girmekten menederler. Bunun için, bilâhare Varşovada, türlü türlü tehlikelere maruz kalmadan ekmek parasını kazanmak istiyen-

[1] Lehçede, şahsı salis, siz hitabının yerini tutar

ler, kendi menfaatleri namına gayet sakin bir hayat sürmek, sessiz sadasız çalışıp meçhul kalmak yolunu tutmalıdırlar. Konser, balo, ilâh.. gibi şeyler, bir bir isim veren gazete muhabirleri tarafından, uzun uzadıya anlatıp yazılıyor.

Bir gün senin adının da zikredildiğini görmek, benim için çok acı bir şey olur. Evvelki mektuplarımda da sana bazı ihtarlarda bulundum, bu gibi şeylerden kabil olduğu kadar kendini uzak tutmanı rica ettim...

Araya giren, Mösyö Sklodowski'nin şaşmaz otoritesi mi? Yoksa bu verimsiz, kof bocalamalar, Mania'nın sağlam mantığında bir aksi tesir mi uyandırıyor? Genç kız, bu müsekkin kabîlinden eğlenti ve oyalanmaların, onu rahatça çalıştırmadığını görüyor. Bu gibi şeylerden kendini çekiyor. Fransaya, canlı tablolarda boy göstermek için gelmedi! Derslerine hasretmediği her dakikası, kaybedilmiş, boşa gitmiş bir dakikadır.

Bir başka zorluk daha: Allemagne sokağında, gerçi hayat çok hoş, çok tatlı amma Marie orada, tam bir sükûn içinde kalamıyor. Casimir'in piyano çalmasına, ahbaplarını kabul etmesine, ya da tam karışık bir muadeleyi hallederken paldır küldür baldızının odasına girmesine mâni olamaz; genç doktorların müşterileri vakitli vakitsiz eve dalıyorlar diye ağzını açıp bir şey diyemez. Geceleyin acı acı çalınan kapı zili, Bronia'yı bir kasap karısının doğumuna çağırmağa gelenlerin ayak sesleri ile sıçrıyarak uyanıyor.

Hele tâ La Villette'de oturması son derece zahmetli: Sorbon'a gidene kadar bir saati yolda geçiyor! İki omnibüs parası da, nihayet aşırı bir yekûn tutuyor.

Ailece kurulan bir harp divanı, Mania'nın üniversite, laboratuvarlar ve kütüphaneler civarında, Kartiyelâtende oturmasına karar veriyor. Dluski'ler, binbir ısrarla, taşınma masrafı bir kaç frangı genç kıza ödünç olarak kabul ettiriyorlar. Ertesi günden itibaren de Mania sefere çıkıyor, kiralık çatı arası odalarını geziyor.

Mezbahalar mahallesindeki bayağı manzaralı, fakat içinde şefkat, cesaret ve neşenin bol bol bulunduğu apartımandan, ne de olsa, içi sızlıyarak ayrılıyor.

Marie ile Casimir Dluski arasında, ömürlerince sürecek kardeşçe bir sevgi doğmuştur. Marie, ile Boria'nın arasında ise,

senelerdenberi, harikulâde bir roman sürüp gitmektedir. Fedakârlığın, candan bağlılığın, karşılıklı yardımın romanı.

Gebelikle iyiden iyiye ağırlaşmış olan Bronia, küçük kardeşinin pılısı pırtısı sarılır sarmalanır, bu kısa göç için bir el arabasına doldurulurken, sık sık tenbihler veriyor; sonra da Casimir'le karısı, bir kere daha mahut omnibüslere binip emperyalden emperyale aktarma ederek, «küçüğü», talebelik ömrünün geçeceği yeni odasına kadar, merasimle götürüyorlar.

IX

AYDA KIRK RUBLE

Evet, Marie henüz hayatta, tam mânasile yokluk, çoraklık nedir bilmiyormuş! Allemagne sokağında geçen bir kaç ay, bir nevi alışma ve uyuşma molası oldu. İşte şimdi yavaş yavaş yalnızlığa gömülüyor. Her gün etrafında, yanı başında yaşıyan insanları, dibinden sürtünerek geçtiği şu duvarlar kadar yok biliyor. Hattâ bazan konuşsa görüşse bile, bu lâkırdılar, günlerini kuşatıp sardırdığı suskunluğu hemen hiç bozmamış gibi tesirsiz kalıyor. Marie, üç yıldan fazla bir zaman, sade çalışmaya, tahsile bağışlanmış bir ömür sürecek.

Hulyalarına tamamen uygun bir hayat, papasların, misyonerlerin hayatı ne mânada mükemmel ise, o şekilde mükemmel bir hayat.

Zaten bu yaşayışın, keşişçe bir sadeliği olması lâzım. Marie, Dluski'lerde iken yiyeceğe para vermiyor, ev kirası nedir bilmiyordu. Bunlardan kendi isteğile yoksun kalınca, artık bütün masraflara tek başına karşı koyuyor.

Evvelce biriktirdiği, bölüm bölüm ayrılmış para ile babasının yollıyabildiği küçük meblâğlardan ibaret olan geliri, şu rakkamı buluyor: Ayda kırk ruble.

1892 de, Pariste, bir kadın, bir ecnebi kadını, ayda kırk ruble ile, yani oda kirasını, yiyeceğini, giyimini, defter kitap parasını, Üniversite kayıt masraflarını karşılıyacak olan günde üç frankla nasıl bir yaşama usulü bulabilir?

Bir çırpıda halledilmesi lâzımgelen dava işte budur. Amma ortada bir problem olsun da, Marie bunu çözemesin, böyle bir şeye hiç rastlanmamıştır.

Marie'den kardeşi Josef'e, 17 mart 1893:

Meteplere daha yakın bir yerde oturmağa karar verdiğimi her halde babamdan öğrenmişsindir. Bir çok sebepler yüzünden, bilhassa şimdiki sömestr için, böyle yapmak lâzımdı. Sana bugün, yeni evimde yazıyorum: Flatters sokağı, numara 3. Burası pek rabıtalı, hem de çok ucuz, küçük bir oda. Bir çeyrek saatte kimya lâboratuvarında, yirmi dakikada Sorbon'da olabiliyorum. Tabii Dluski'ler yardım etmeselerdi, dünyada bu işin altından kalkamazdım.

Allemagne sokağındaki ilk zamanlardan bin defa fazla çalışıyorum. Enişte m durmadan gelir gelir, rahatımı kaçırırdı. O evde olsun da, - karşılıklı tatlı tatlı gevezelik edeceğimize - ben başka şeylerle meşgul olayım, buna bir türlü tahammül edemezdi. Elinden kurtulabilmek için de hep cenk halinde olmam lâzımgeliyordu. Buraya taşındıktan bir kaç gün sonra, Bronia ile beraber çıkageldiler. Yokluğuma dayanamamışlar, evin içinde gözleri hep beni arıyormuş. Bekâr çayı içtik, sonra da burada oturan S...'leri görmeğe indik

Karın bana verdiği sözü tutuyor mu? Babama iyi bakıyor mu? Sade dikkat etsin, papuçlarımı büsbütün dama attırmasın! Gelininden pek ballandıra ballandıra bahsetmeğe başladı, yakında beni unutacak diye korkuyorum.

Ayda eline topu topu yüz frank geçen talebe, yalnız Marie değil; Lehli arkadaşlarının çoğu, onun kadar fakir. Bazıları, üç dört talebe bir arada, ayni odada yatıp kalkıyor, masrafı bölüşerek bir arada yiyorlar. Kimi de yalnız yaşıyor, günün bir kaç saatini ortalık işine, yemek pişirmeğe, sökük dikmeğe hasrediyor, bir sürü ustaca hünerlerle doyasıya yemenin kolayını buluyor, ısınıyor, hattâ eni konu süslenip giyinmesini bile beceriyor

Aşçılıktaki maharetile Kartiy'e Lâtende (Quartier-Latin) dillere destan olan Bronia da, bir zamanlar bu usulü tutmuştu.

Bunlar, Marie'nin dudak büküp geçtiği, «akıllı uslu» misaller.

Kafasını dinleyip sessizlik içinde yaşamağa o kadar düşkün ki, arkadaşlarla bir arada oturmayı aklından bile geçiremiyor. Çalışma aşkına o derece kendini vermiş ki, birtakım konforsuzluklara hiç aldırmıyor. Zaten aldırsa, bir şeyler yapmak istese de elinden gelmez. On yedi yaşında iken yabancıların yanında mürebbiyelik eden, günde yedi sekiz saat ders veren bu kızcağız, ev hanımı olmağa hiç vakit bulamadı. Hala

sının yanında, bütün evi çekip çevirirken, Bronia'nın öğrenmiş olduğu şeylerin hiçbirini Marie bilmiyor; hattâ Lehliler kolonisinde, «Matmazel Sklodowska, etsuyu nasıl çıkar bilmezmiş!» diye bir lâkırdıdır dolaşıyor.

Birkaç sahife fizik öğrenmek veya lâboratuvarda enteresan bir analiz yapmak kabilken, ne diye sabahtan öğleye kadar, koca bir yarım günü tencere başında, sebzeli et yemeğinin sırlarını öğrenmekle geçirsin?

Programından eğlentileri, arkadaşça toplantıları, insanlarla münasebeti kasden kaldırdı, attı. Cismanî hayatın da hiçbir ehemmiyeti olmadığına karar veriyor, yaşamak için elzem saydığımız bir çok ihtiyaçların varlığını bile inkâr ediyor.

Esas olarak bu noktadan tutturarak kendine eski İspartalılarınkini andırır, acayip, insanlık dışı bir yaşayış yolu çiziyor.

Flatters sokağı, Port-Royal bulvarı, Feuillantines sokağı... Marie'nin oturduğu odalar, kiralarının ucuzluğu, konforsuzlukları ile hep birbirlerinin benzeri şeyler... İlki, oda oda kiraya verilen, fakir yüzlü, otel bozuntusu bir yerde. Burada talebelik veya hekimlik eden karı kocalar, yakındaki kışlanın zabitleri oturuyor. Daha sonraları, büsbütün sessizliğe kavuşmak gayesile, orta halli bir binanın tâ tepesinde, hizmetçi odalarına benziyen daracık bir çatı arasını kiralıyacaktır.

Ayda on beş veya yirmi franga, dosdoğru meyilli damın üstüne açılan delik kadar ufak penceresinden ışık alır, minnacık bir oda bozuntusu bulmak kabildir. Bu kutu kadar küçük delikten dört köşe bir gök parçası görünür. Ne ısıtacak, ne aydınlatacak bir şeyi, ne de suyu vardır.

Marie, burasını, varı yoğu, bütün eşyasile süsler. Açılır kapanır demir bir karyola, Polonyadan getirdiği battaniye, bir soba, boyasız, tahta bir masa, bir mutfak sandalyesi, bir leğen. Üstüne iki paralık bir abajur oturtulmuş bir gaz lâmbası. Merdiven başındaki musluktan gidip doldurulan kulplu bir kova. Fincan tabağı kadar kücük bir ispirto ocağı ki, üç yıl boyunca, yemekleri pişirmeğe yetecektir. İki tabak, bir bıcak, bir catal, bir kaşık, bir fincan, bir tencere. Sonra da bir ibrik ile, Dluski'ler geldi mi, Leh âdetince talebe kızın çay pişirip doldurduğu üç bardak. Misafir kabul ettiği zamanlar, - ki bu artık binde bir

olan bir iştir- ev sahipliği vazifeleri unutulmuyor: Marie, her şeyden evvel, boruları odanın içinde dolaşık dönemeçler yapan küçük sobayı yakıyor, konsolluk, dolaplık işini görmekte olan şişkin kapaklı koca kahverengi sandığı, bu sefer kanapelik etsin diye köşesinden çekip ortaya sürüyor.

Silip süpürme gibi işleri görecek biri de yok: Gündelikçi bir kadını, bir saatine bile tutmak, masraf bütçesini fazlasile kabartabilir. Yol parası da kaldırıldı: Hava nasıl olursa olsun Marie, Sorbon'a yürüye yürüye gidiyor. Kömürün asgarîsi: Kıştan kışa bir veya iki çuval; hem de en ucuz cinsinden. Bunları, köşe başındaki kömürcüden satın alıyor, sonra da dik bir merdivenden yukarı, tâ altıncı kata kadar, her sahanlıkta soluk almak için durarak, kova ova taşıyor.

Gazın asgarîsi: Karanlık basar basmaz, fakir talebe, Sainte-Geneviève kütüphanesi denilen sığınağa, lâmbaları ışıl ışıl yanan, her bir tarafı ne de ılıcık olan o mübarek yere koşuyor Büyük, uzun masalardan birinin başında oturmuş, kafasını ellerinin içine almış fakir bir Leh kızı, gece saat onda, kapılar kapanıncaya kadar yakacak gazı bulunsun, yetişir... Marie ancak bu saatte, yorgunluktan gözleri kızarmış bir halde, kitaplarını öylece bırakır, kendini yatağının üzerine atar.

Hor gözle baktığı lüzumlu ihtiyaçlar bahsinde, elinden gelen yegâne şey dikiştir. Sikorski mektebinin «dikiş dersleri» yadigârı, bir yandan çocukları çalıştırırken, bir yandan da mürebbiyenin elişi yaptığı Szczuki'deki o uzun günler bergüzarı.

Amma böyle dedik diye sakın, Marie'nin süslenme hevesine kapılıp kupon kalmış, ucuzun ucuzu bir kumaş parçasını satın alarak kendine bir bülûz biçip diktiğini sanmıyalım. Bilâkis, sanki Varşovadan getirdiği elbiselerini sırtından çıkarmamağa yemin etmiş gibidir; eskilikten parıl parıl yanan, havı dökülmüş, yer yer incelip yıpranmış olan bu şeyleri mütemadiyen giyer durur. Yalnız, bu zavallı entarilere elinden geldiği kadar itina eder, temizler, söküklerini diker, orasını burasını örer Çalışamıyacak kadar yorgun olduğu ve bir «gevşeme» ihtiyacı duyduğu zamanlar, leğenin içinde çamaşır yıkamağa da katlanır.

Marie, nefsi için, acıkmak, üşümek gibi şeyleri kabul et-

mez. Tekrar kömür almamak uğuruna - hem işin içinde dalgınlık, ihmal de vardır ya! - sobayı yakmayı savsaklar; parmaklarının uyuştuğunu, omuzlarının titrediğini farketmeden muadeleler yazar, rakkamlar sıralar. Bir kâse sıcak çorba, bir parça et, bu yorgun yavrucuğa nasıl kuvvet verebilirdi? Amma Marie, çorba pişirmesini bilmez! Marie, - kızarmış ekmekler pişince, doğrusu pek de lezzetli olan - bir dilim dana etini hazırlamak için yarım saat kaybedip, üstelik de bir frank harcıyamaz!

Çokluk, bir kasap dükkânından içeri adımını bile atmaz, lokantalara ise hiç girdiği yoktur: Bunlar pahalı, lüzumundan fazla pahalı şeylerdir. Haftalarca, sade tereyağlı ekmek yer çay içer. Canı bir ziyafet çekti mi, Kartiye Lâten'deki bir sütçü dükkânına girer, orada iki yumurta yer, ya da bir parça çikolâta, bir yemiş alır.

Bir kaç ay evvel, Varşovadan ayrılan gürbüz, etli canlı kız böyle bir perhizle, günden güne zayıflamağa, kansız düşmeğe başlıyor. Çoğu zaman, masasından kalktığı zaman, başı dönüyor. Kendini dara dar attığı yatağın üzerinde, bir müddet baygın kalıyor. Açıldığı zaman, «Acaba neden bayıldım?» diye düşünüyor, «Galiba hastayım!» diyor amma üst tarafı gibi, hastalığını da hiçe sayıp dudak büküyor. Dermansızlıktan, ayakta duramıyacak bir hale geldiğini, yegâne derdinin açlık olduğunu akıl edemiyor.

Pek tabiî ki, kurmuş olduğu bu mübarek hayat nizamile, Dluski'lerin karşısında övünmeğe kalkışmıyor. Onlara her gidişinde, yemek pişirmeyi ilerletip ilerletmediği, meselâ o günlerde, ne yemekleri yaptığı hakkında sordukları şeylere, kaçamaklı, tek tük kelimelerle karşılık veriyor. Eniştesi yüzünü pek süzgün, sararmış bulduğu zamanlar, fazla çalışmaktan yorulduğunu - hem de ne katiyetle - söylüyor; - zaten kendine, bütün bu halsizliklerin başka hiçbir sebebi yoktur - sonra da kardeşinin, eniştesinin üzülüşlerini umursamıyan bir jestle, günden güne daha çok sevdiği yeğeni ile, - Bronia'nın çocuğile - oynamıya başlıyor.

Amma bir gün Marie, arkadaşlarından birinin önünde bayılınca, bu kız, doğru Allemagne sokağına koşuyor. Bir saat

sonra Casimir, soluk soluğa altı kat merdiveni tırmanıyor. Çatı arası odasına girdiği zaman biraz sararmış olan Marie'yi, yine harıl harıl ertesi günün dersine çalışırken buluyor. Baldızını muayene ediyor. Bilhassa temiz duran tabakları, boş tencereyi, odayı gözden geçiriyor. Burada, yiyecek içeceğe dair bir paket çaydan başka bir şey bulmuyor. Tabiî sorgu sual de başlıyor:

—Bugün ne yedin?

—Bugün mü?... Bilmem... Demin kahvaltı ettim...

Casimir'in sesi merhametsizce tekrarlıyor:

—Ne yedin diyorum?

—Kiraz yedim... Sonra şey yedim... Ne bileyim, işte bir sürü şeyler...

En sonunda Marie baklayı ağzından çıkarmak zorunda kalıyor: Dündenberi, bir demet turpla, iki yüz elli gram kiraz yedi. Sabahın üçüne kadar çalıştı, topu topu dört saat uyudu Sorbon'a gitti. Odasına dönünce turpları bitirdi. Sonra da bayıldı.

Genç doktor uzun nutuklarına girişmiyor. Öfkeli mi, öfkeli. Kül rengi gözlerinde masum bir neşe ile ölgün ölgün yüzüne bakan Marie'ye öfkeleniyor. Kendisine de öfkeleniyor çünkü ona emanet edilen «küçüğün» bu acıklı hali karşısında mesuliyet yükünü duyuyor. «Onu sık sık arayıp sormadım, kollamadım!» diye düşünüyor.

Artık baldızının itirazları kulağına bile girmiyor. Bir haftalığına ne kadar kitaba, deftere ihtiyacı varsa hemen toplamasını, mantosunu, şapkasını giymesini «emir» ediyor; tek bir kelime konuşmadan, kendine küskün, Marie'nin yaptıklarına üzgün bir halde onu La Villette'e götürüyor; kapıdan içeri girer girmez Bronia'ya sesleniyor, o da hemen mutfağa koşuyor.

Aradan yirmi dakika geçiyor. Marie, Casimir'in «emretmiş» olduğu ilâçları lokma lokma yutmağa başlıyor. Kanlı kanlı koca bir dilim biftek, bir tabak dolusu gevrecik, kıtır kıtır kızarmış patates. Sanki bir mucize olmuş gibi, kızın benzine renk geliyor.

O akşam Bronia, küçük kardeşi için bir karyola kuruverdiği odaya, tam saat on birde, ışığı söndürmeğe geliyor. Bir ka

gün adamakıllı beslenen, iyi bakılan Marie, «akıllılık usluluk» kürü yapıyor, gücü kuvveti yerine gelmeğe başlıyor. Sonra yaklaşan imtihanların heyecan ve telâşı içinde, ablasına «bundan sonra öyle delice işler yapmıyacağına» söz vererek çatı arası odasına dönüyor.

Ertesi günü de, yeniden hava ile yaşamağa başlıyor.

* * *

Çalışmak!... Çalışmak!... Kendini tamamen ilme, okumağa veren, eriştiği terakkilerle gururun, sevincin zevklerini tatan Marie, erkeklerin keşfetmiş oldukları her şeyi öğrenebileceğine güveniyor. Riyaziye, fizik, kimya kurlarını takip ediyor.

Fennî tecrübelerin, el mümaresesine dayanan teknik cihetlerine git gide alışmağa başlıyor. Çok geçmeden Profesör Lippmann'ın bazı ehemmiyetsiz araştırmaları, kendisine bıraktığını görmek sevincini tatacak, bu işlerde fikrî orijinalitesini göstermek zeminini bulacaktır. Sorbon'un, dahilî bir galeriye giden helezon biçimi iki küçük merdivenle garip bir şekilde süslenmiş, pek geniş, yüksek tavanlı fizik lâboratuvarında, Marie Sklodowska, gücünü kuvvetini deniyor.

Bu dikkat ve suskunluk havasını, ömrünün sonuna kadar her şeye tercih ettiği bu lâboratuvarlar «iklimini» aşkla, şevkle sevmeğe başlıyor. Hep ayaktadır, ya üzerinde takım takım presizyon âletleri (duygun cihazlar) duran masanın başında, ya da erime halindeki bazı maddelerin üfleç'le (hamlac) kaynatıldığı bacalı lâboratuvar ocağının önünde, daima ayaktadır.

Sırtında kövlü kaputuna benziyen kaba, ketenden, bol, hantal iş gömleğile, yanı başında başka âletlere, başka üfleçlere eğilen düşünceli genç erkeklerden pek ayırd bile edilemez. Onlar gibi, Marie de buranın husû verici sessizliğine hürmet eder. Hiç gürültü etmez, lüzumsuz bir kelime söylemez.

Tek bir fen şubesinden mezun olmak yetmez! Marie iki imtihan vermeğe, hem fizik, hem de riyaziyeden geçmeğe karar verir. Vaktile ne kadar mütevazı olan projeleri o kadar hızla genişleyip zenginleşmeğe başlar ki, bunları Mösyö Sklodowski'ye açmağa, ne vakti, -hele ne de cesareti- vardır. Adamcağız, onun Lehistana dönmesini dört gözle beklemektedir. Hat-

tâ onca itaat ve fedakârlık yollarından sonra, birdenbire kendi kanatlariyle uçmağa başlıyan bu «başına buyruk» insanın, kendi kızı olduğunu düşündükçe yüreğini bir de korku almaktadır.

Mösyö Sklodowski'den Bronia'ya, 5 mart 1893:

Son mektubunda Mania'nın lisans imtihanlarına girmek fikrinde olduğunu yazıyorsun. Bunu ilk defa duyuyorum. Hem kendisinden sorduğum halde bana hiçbir mektubunda böyle bir şeyden bahsetmedi. Bu imtihanların ne zaman yapılacağını, Mania'nın hangi tarihte bunları vermeyi umduğunu, masrafın ne kadarı bulacağını, diplomanın kaça mal olduğunu bana birer birer, kat'î bir şekilde yaz. Manya'ya para gönderebilmek için evvelden düşünüp bir çaresine bakmalıyım, kendi projelerim de bunlara bağlı.

Şimdiki evden, gelecek sene de çıkmıyacağım. Mania ile bana - şayet gelirse - pekâlâ yetişir, uygun gelir.... Mania yavaş yavaş talebeler bulur, hem, ben varımı yoğumu onunla paylaşmağa hazırım. Zahmet çekmeden işin içinde çıkarız.

Marie, etrafındakilere ne kadar da yüz vermese, her gün bir çok insanlara rastlamaktan önünü alamıyor. Bir kaç genç, ona nazik ve samimî davranıyorlar. Sorbon'da yabancıların kredisi yüksektir. Goncourt kardeşlerin «ilim ve irfanın süt annesi» diye anmış oldukları Üniversiteye çok uzaklardan gelen bu istidatlı, fakir kızlar, genç Fransız erkeklerinde sempati uyandırırlar.

Lehli kız, artık ehlileşiyor. Ekserisi çalışma düşkünü olan erkek arkadaşlarının onu takdir ettiklerini, nazik görünmek için etrafında dört döndüklerini farkediyor. Hattâ bu nazik görünmek istekleri «nezaketin» aşırı derecelerine varmak için, âdeta bir işaret bekliyor...

Herhalde Marie, çok güzel olmalı! Çünkü kendi isteğile kıza «muhafızlık» eden delişmen arkadaşı Matmazel Dydynska, bir gün Üniversiteli kızın etrafında fazla yapışkanlık gösteren «âşıkları» şemsiyesile korkutarak kaçırmak zorunda kalıyor.

Genç kız, hiç umursamadığı bu sarkıntılıkların savuşturulmasını Matmazel Dydynska'ya bırakarak, hiç bir kur yapmıyan yalnız iş ve çalışma bahsi üstünde konuşulabilir erkeklere yaklaşıyor. Bir fizik dersi ile lâboratuvar seansı arasında, daha o yaşta muallim olan Jean Perrin'le Charles Maurain'le; Fran-

sız ilim ve fenninin bu müstakbel şeflerile konuşuyor. Bu da uzaktan uzağa arkadaşlık hududunu aşmıyor. Marie'nin, ne dostluk, ne de aşka verecek zamanı yok. O ulûmu riyaziyeyi, fiziki seviyor...

O kadar sağlam bir kafası, o kadar dupduru, berrak bir zekâsı var ki, hiç bir «Slav» bozukluğu gelip de, onu baştan çıkarmağa meydan bulamıyor.

Tunçtan bir irade, manyaklığa varır şekilde kusursuz olmak hevesi, inanılmıyacak bir taannüt kudreti ona desteklik ediyor. Bir sistem tutturarak, sarsılmaz bir sabırla, hedeflerinin herbirine varıyor: «Siyans fizik mezuniyet imtihanlarına» 1893 te birinci olarak, «Ulûmu riyaziye mezuniyet imtihanlarına» da 1894 te ikinci olarak kabul ediliyor.

Kendisine pek lüzumlu olan fransızca dilini tam mânasile bilmeğe karar veriyor. Bir çok Lehli kızların yaptıkları gibi, aylarca sesleri uzata uzata, yanlış cümlelerle bıcır bıcır öteceğine, hiç şaşmıyan bir dikkatle imlâyı, kelime rabıt ve terkibini öğreniyor; şivesinden son bir iki kusura kadar bütün yabancılıkları atıyor: Yalnız ağzının içinde «R» leri hafifçe yuvarlıyarak söyleyişi, o biraz kısık, ne kadar tatlı, ne cana yakın sesin daima muhafaza edeceği hoş bir hususiyet olarak kalacaktır

Kırk rublesile yaşamanın, en lüzumlu şeyleri kendinden esigiyerek bir akşam tiyatroya gidivermek, bir kır gezmesine çıkmak gibi «lüks şeyleri» tatmanın yolunu buldu. Bir zamanki köylü kızı ölmedi. Koca şehrin, içinde, kalabalığa karışmış yaşar giderken, yaprakların filizlenmesini, ağaçların tomurcuklanmasını dört gözle bekler; biraz vakit ve para buldu mu, ormanlara koşar.

Marie'den Mösyö Sklodowsi'ye, 16 nisan 1893:

Geçen pazar, Parise yakın, hoş, güzel bir sayfiye yerine, Rainey'ye gittim. Leylâklar, yemiş ağaçları, hattâ elma ağaçları bile çiçeklerle donanmıştı. Ortalık mis gibi kokuyordu.

Pariste, nisan başındanberi ağaçlar yeşerdi. Şimdi yapraklar fışkırdı, kestane ağaçları çiçek açıyor. Hava yaz gibi sıcak: Her yer yemyeşil. Odamda kavrulmağa başladım bile. Bereket versin ki, temmuz ayında imtihanlarımı hazırlarken buradan çıkmış bulunacağım, çünkü odayı sekiz temmuza kadar tuttum.

İmtihanlar yaklaştıkça, ya hazır değilsem korkusu büsbütün içimi rıyor. Daha olmazsa, ikinciteşrine kadar beklerim; amma bu da bana yazı kaybettirmiş olur. Böyle bir ihtimalin lâfı bile fenama gidiyor. Hoş bakalım. yaşıyan görür, derler!

Temmuz. Humma, telâş, yılgınlık verici vaziyetler, otuz talebe ile beraber imtihan salonuna kapandıkları boğucu, ezici günler... Marie o kadar sinirli ki, harfler gözlerinin önünde raksediyor... Kaderini çizecek kâğıdı, problemin mevzuunu, «imtihan sorularını» ilk dakikalarda okuyamıyor bile.

Yazdıklarını teslim ettikten sonra, neticelerin ilân edileceği heyecanlı, büyük âna kadar, bekleme günleri başlıyor. Marie, liyakat dereceleri sırasınca seçilenlerin isimleri okunacak olan amfiteatr'a, anaları, büyükleri süzülüp giriyor. Mümeyizin gelmesini, gözleri kapıda, itile kakıla bekliyor. Ânî bir suskunluk içinde, bütün öteki isimlerin başında. ilk olarak onu, kendi adını işitiyor: MARİE SKLODOWSKA!

Hiç kimse, duyduğu heyecanın derecesini sezemez. Arkadaşlarının tebriklerinden kendini kurtarıyor, kalabalıktan sıyrılıyor, uzaklaşıyor. Artık şimdi, tatil saati çaldı. Lehistana, eve dönmenin sırası geldi.

Fakir Lehlilerin yuvaya dönüşlerinde, bazı «usul ve erkân» vardır. Marie de bu âdetlere dikkatle uyuyor. Pariste oturduğu yeri, yaz aylarında da elden çıkarmıyacak kadar zengince bir kız vatandaşının evine - Karyola, soba, çanak, çömlek gibi - eşyalarını «emaneten» bırakıyor. Kendi mal sahibine, çatı arası odasını büsbütün bıraktığını bildiriyor: Çıkmadan evvel, burasını güzelce temizliyor. Bir daha yüzünü görmiyeceği bir kapıcı kadınına Allahaısmarladık diyor, yol için yiyecek öteberi alıyor. Elinde kalan parayı sayıp hesapladıktan sonra, büyük bir mağazaya giriyor. - bir senedenberi, bir kere bile yapmadığı bir iştir bu! - Ufak tefek, cicili bicili şeyleri, eşarpları, hediyelikleri elleyip seçiyor.

Ana toprağa cebinde para ile dönen gurbetzedeler de varsa, utansınlar! En son moda, en büyük kibarlık, bu işin esas kanunu, elde avuçta ne varsa hepsini, amma hepsini, akrabalara götürülecek hediyelere harcamak ve şimal istasyonundan

trene, meteliksiz, tamtakır binmektir. Çok akıllıca bir iş değil mi bu? İki bin kilometre ötede, rayların öbür ucunda, Mösyö Sklodowski var, Josef, Hella var, bir baba ocağı, doyasıya yenecek bir yemek; bir kaç groszy'ye çamaşırlar, kalm yünlü elbiseler dikecek gündelikçi bir terzi kızı var. O elbiseler ki, Kasım ayı gelip de mektepler açıldı mı, Marie bunları, yeniden kavuşacağı Sorbon'da giyecek!

Orada, yüzüne gözüne can gelmiş bir halde tekrar görünecektir. Paristen döndüğü zamanki zayıflığı, solgunluğu karşısında ne yapacaklarını şaşıran bütün Sklodowski'lerin evlerinde, üç ay, sıra ile tıka basa beslenmekten, hattâ tombulluğu biraz aşırı bile kaçırmıştır. İşte önünde, yeniden koca bir mektep senesi var. Çalışıp bilgiler edinebilir, yeni bir imtihan hazırlığile bol bol zayıflıyabilir...

* * *

Amma sonbahar çatıp geldi mi, her seferinde de Marie'nin yüreğini bir korku, bir üzüntü alır. Nereden para bulmalı? Parise nasıl dönmeli? Her ay kırk ruble çekile çekile, birikmiş parası tükeniyor; kızına yardım edebilmek için ihtiyar adamcağızın kendi nefsinden esirgediği ufak tefek sevinçleri düşündükçe Marie utancından eriyor. 1893 yılında vaziyet pek ümitsiz görünüyor, tam seyahatinden vazgeçeceği sırada, bir mucize erişiyor.

Bir sene evvel, peşinden koşan gençlere karşı onu şemsiye ile müdafaa-etmiş olan Datmazel Dydynska, arkadaşı için daha yerinde bir himaye tarzı yaratıyor. Marie'yi büyük bir istikbalin beklediğine iman ettiğinden, ecnebi memleketlerde çalışıp çabalamağa devam etmek istiyen değerli talebelere mahsus «Alexandrowitch» bursunu [1] arkadaşına verdirmek için, Varşovaya döner dönmez, yeri göğü biribirine katıyor, başvurmadık kapı bırakmıyor.

Altı yüz ruble! On beş ay müddetince yaşama ve geçinme imkânı! Başkaları için onca şey istemesini bilen Marie, bu yar-

[1] Burs: Bir talebenin meccanen okutulması için devletçe, hususî kimseler veya müesseselerce kurulmuş para yardımı.

dım talebinde bulunmayı dünyada akıl edemez, hele lâzımgelen müracaatlerde bulunmak atılganlığını gösteremezdi. Sevincinden yüzü gözü nurlanmış, meşhur bir hal içinde, Fransaya doğru kanat açıyor.

Marie'den kardeşi Josef'e, 15 eylûl 1893 (Paristen):

Temiz, rabıtalı bir sokakta, altıncı katta bir oda tuttum. Tam bana göre bir şey. Babamla söyle, kendisile konuşmuş olduğumuz yerde, hiç boş yokmuş. Hem bu odamdan çok memnunum: İyi kapanan bir penceresi var. Odanın içini bir tertibe, biçime koyunca, burada soğuk derdi çekmiyeceğim gibi görünüyor. Hem üstelik yeri de taş değil, tahta. Geçen seneki odama nazaran, âdeta saray! Seneliği yüz seksen frank, demek ki, babamın söylediği yerden altmış frank daha ucuz.

Parise döndüğüm için deli gibi seviniyorum demeğe lüzum var mı bilmem? Babamdan tekrar ayrılmak, bana çok acı geldi amma sıhhati, çevikliği, canlılığı yerinde olduğunu gördüm, hele sen Varşovada bulunduğun için, bensiz de pekâlâ yapabilir. Benimse, bütün hayatım mevzuubahis... Hulâsa pişmanlık duymadan, kendi kendimi yemeden tekrar burada kalabilirim kanaatindeyim.

Dersler başladığı zaman hazırlıklı bulunmak için, hiç soluk almadan riyaziyeye çalışıyorum. Benim vermiş olduğum imtihana hazırlanan arkadaşlardan bir Fransız kızı ile, haftada üç sabah dersim var. Babama söyle, bu tarzı mesaiye alışıyorum; artık beni eskisi kadar yormuyor, bırakmak fikrinde de değilim.

Bu seneki odacağızımı yerleştirmeğe bugün başlıyorum. Tabii, züğürtçe, fıkaraca bir yerleşme amma, ne yaparsın? Her işi, insan kendisi yapmalı, yoksa ateş pahasına mal oluyor

Eşyalarıma, daha doğrusu benim, şatafatlı bir kelime kullanarak, «eşya» adını verdiğim, yoksa topu birden ancak yirmi frank eden bu «canımın yongalarına» biraz çekidüzen vereceğim.

Bugünlerde Josef Boguski'ye mektup yazıp, lâboratuvarı hakkında bazı malûmat istiyeceğim. İleriki işlerim, alacağım cevaba bağlı.

Marie'den Josef'e, 18 mart 1894:

Yaşayış tarzım o kadar yeknesak, aslına bakarsan fevkalâdelik tarafı da o kadar az ki, uzun uzadıya nlatmasını bile canım çekmiyor...

Böyle olduğu halde, hayatımın hep ayni benzerlik içinde geçmesine üzülüyorum. Esef ettiğim bir tek şey var, o da günlerin kısalıkları, çabucak geçivermeleri... İnsan başarılmış olan işi fark bile etmiyor: Sade geride kalan yapılacak işi görüyor. Mesleğini sevmiyen biri için yılgınlık verici bir hal...

Doktorluk tezini muvaffakıyetle vermeni candan istiyorum... Görünü-

re bakılırsa, hayat hiçbirimiz için kolay değil. Amma ne çıkar, insanda sebat, bilhassa nefsine karşı güven olmalı! Bir şeye kabiliyetli olduğuna inanmalı, ve bu şeye, her ne pahasına olursa olsun varıp erişmeli. Belki de en ummadığımız bir zamanda her şey hayırlı bir yola girer.

Alexandrowitch bursu feleğin bir lûtfu! Marie şevkli, ateşli bir hasislikle altı yüz rubleyi uzatmağa, amfiteatr ve lâboratuvarlar cennetinde biraz daha fazla kalmağa çabalıyor.

Bir kaç sene sonra, ayni ateşli hasislikle ilk kazancından - Millî Sanayii Koruma ve Teşvik Cemiyeti tarafından ismarlanacak olan bir fennî etüd işi - altı yüz ruble biriktirecek, Alexandrowitch bursu müessisliğine giderek, komite tarihinde, vukuat defterlerinde hiç böyle bir «iade» hâdisesile karşılaşmamış olduğu için, hayretten ağzı açık kalacak olan kâtibe, borcunu geri verecektir.

Marie yardım bursunu, bir emniyet eseri, geri verilip verilmemesi şerefine kalmış ödünç bir para diye kabul etmiştir

Eğer bu para bir dakika daha üzerinde kalırsa, hiçbir şeyi kendi menfaatine göre «yontmasını» bilmiyen vicdanı, sanki bir yolsuzluğa sapmış gibi onu tazip edebilirdi; hem bu para ki, artık başka bir fakir kızın can kurtaranı olabilirdi.

Annemin, bu ömür devresi üstüne Lehçe yazdığı bir şiiri tekrar okuyarak, bazan tebessümlerle, güldürücü fikirlerle süslediği bu eski günlerin hikâyelerini hatırlıyarak, kendine ait resimler içinde çok kıymet verip sevdiği tek bir fotoğrafa, - cesur bakışlı, inatçı çeneli bir Üniversite talebesini gösteren resme - bakarak, onun bu iman dolu çetin günleri, bütün ötekilere tercih etmekten hiçbir zaman vazgeçmemiş olduğunu hissettim.

Hey gidi hey! Talebe kızın gençliği, ne de çorak geçiyor
Başka gençler, dört bir yanında, daima taze bir ateşle
Koşarken, kolay zevkler peşinde
O her zaman yalnız, her zaman uzakta
Yaşıyor, amma ne kadar mesut, kendi karanlığında
Çünkü manastır hücresine benziyen odasında
Ruhu uçsuz bucaksızlığa eriştiren
Çalışma şevkine kavuşuyor...

Bir gün, bu mübarek demler de silinip geçiyor
İlim ülkesinden ayrılma vakti çatıp geliyor
Ekmeğini çıkarmak, hayatın sisli yollarında, çabalamak gere-
kiyor...
O vakit, kasvet dolan ruhu sık sık
Daima en çok sevdiği yere dönüyor
Sessiz bir gayretle çalışan bir çatının altına dönüyor

Herhalde, daha sonraları, Marie başka sevinçler de tattı. Amma ezeli talebe, en sonsuz sevgi ve şefkat saatlerinde, galebe, şan, şöhret saatlerinde bile, bu canla başla çabalamanın türlü yokluğu, ateşi içinde duyduğu «kendi kendinden hoşnutluğu», gururu, iftiharı tatmadı; bir daha hiçbir zaman bu hissi bulamadı. Meteliksiz olduğu için mağrurdu. Yabancı bir memlekette yalnız, başına buyruk yaşıyabildiği için mağrurdu. Akşamdan akşama kapandığı fakir odacığızında, lâmbanın altında çalışırken, henüz pek çok hayranlık duyduğu ulu varlıklara ulaşıyor, kendisi gibi kör ışıklı hücrelerine kapanmış; kendisi gibi asırdan sıyrılıp kopmuş, kendisi gibi ulaşılmış bilgilerin ötesine varmak aşkile ruhlarını, canlarını mahmuzlamış olan büyük âlimlerin sanki bilinmedik, mütevazı bir arkadaşı oluyor.

Evet, kahramanca geçirilen bu dört yıl, Marie Curie'nin hayatında en mes'ut seneleri olmamıştır; amma onun indinde, kemal devresine en yakınlaşmış, gözlerini dikip gaye edindiği beşerî vazife tepelerine en çok ulaşmış olduğu zamanları, bunlardır.

Böyle bir macerada, her günün mükemmel bir şekilde geçmesine imkân yoktur. Ansızın her şeyi altüst eden, çaresi bulunmaz bir kaza olabilir: Dayanılamaz bir yorgunluk, tedavi istiyen kısa bir rahatsızlık gelip çatabilir. Gözü yıldıran başka felâketlere de uğranılır... Olup olacağı, tabanı patlak, bir çift ayakkabı vardır, nihayet günün birinde giyilmez bir hale gelir. Başka kundura almak zoru karşısında kalınır. Artık bütçe, haftalarca sürecek bir karışıklığa uğradı demektir. Bu büyük masraf gediğini kapamak için, yemeklerden, lâmbanın gazından kısmak lâzımdır.

Yahut da kışın uzun süreceği tutar, altıncı kattaki çatı oda-

sı dondurma kutusuna döner. O kadar soğuk olur ki, Marie,nin gözünü, bir türlü uyku tutmaz. Tirtir titrer. Kışlık kömürü tükenmiştir... Bu da ne demek canım? Varşovalı bir kız, Paris kışına mı yenilecektir? Marie tekrar lâmbayı yakar, etrafına bakar.

Kocaman sandığı açar, ne kadar giyecek eşyası varsa çıkarır. Giyinebildiği kadarını, üstüste sırtına geçirir, sonra da yatağının içine girerek, üst tarafını, yâni değişmelik ikinci entarisini, çamaşırlarını, yorganın üzerine yığar. Yine de çok soğuktur. Marie kolunu uzatır, biricik sandalyesini çeker, havaya kaldırır ve kimbilir nasıl bir ağırlık, bir sıcaklık bulma vehmi içinde, iskemleyi, çamaşır yığınının üstüne yatırır.

Canlı temeli olduğu bu yapıyı yıkmamak için, hiç kımıldamağa dikkat ederek, artık uykuyu beklemekten başka yapaca bir şey kalmamıştır.

Bu aralık, su kabının içinde de, ağır ağır, bir buz tabakası teşekkül etmektedir.

X

PIERRE CURIE

Marie, hayat programından aşkı, evlenmeyi sıyırıp attı.

Bunda büyük bir fevkalâdelik aramamalı. İlk sevgisinde umduğuna erişemiyen, hulyaları yıklan, gönlü kırılan fakir bir kız, artık ömrünce sevmemeğe yemin eder. Hele ilim yolunda yükselme hırsile coşan bir Slâv talebe, güttüğü gayenin peşinden ayrılmamak için, hemcinslerini esarete, saadete, felâkete uğratan «o histen» kolayca vazgeçer.

Her devirde, büyük ressam veya küçük musikişinas olmak için yanan kadınlar, aşka, analığa, esas kaideye, dudak büküp geçtiler.

Marie kendine, ilim aşkının hüküm sürdüğü, amana gelmez derecede sert, gizli bir âlem kuruyor. Burada, aile sevgisinde, mazlûm vatana duyduğu bağlılığa yer var. Amma hepsı bu kadar! Başka hiç bir şeyin kıymeti yok. hiç bir şeyin adı sanı bile yok. Yalnız başına Pariste yaşıyan, her gün Sorbon'da lâboratuvarlarda, genç erkeklerle yüz yüze gelen yirmi altı yaşındaki bir insan, nefsi için işte böyle bir «hüküm ve karara» varmıştır.

O güzel kafacağızının içi, sade mesleğine ait hulyalarla doludur, bir yandan da yoklukla çarpışmada, sıkı, sürekli bir çalışma ile yorgun düşmektedir. Aylak kalmak ve böyle bir halin tehlikeleri nedir, bilmiyor. Gururu, utangaçlığı onu koruyor Bir de içindeki emniyetsizlik hissi... «Z...» ailesine kabul edilmediği gündenberi, çeyizsiz kızların, erkeklerden yana, ne fedakârlık, ne de şefkat bulamıyacaklarına iman ediyor.

Parlak nazariyeler, acı düşüncelerle yüreğini katılaştırmış bir halde, hürriyetine dört elle sarılıyor.

Hayır, dehâ sahibi bir Lehli kızın, çetin bir vaşayış için

de, herkesten uzak, herkesten ayrı kalarak kendisini eseri için saklamış olmasında şaşılacak bir şey yok. Amma dehâ sahibi bir âlimin, bir Fransızın, kendini bu Lehli kız için saklamış olması, bilmeden, farkına varmadan onu beklemiş olması şaşılacak, harikulâde bir şey!. Bir zamanlar, Nowolipki sokağındaki apartımanda, daha Marie, Sorbon'a gelip okumak hulyalarını kurarken, çoktandır orada, ehemmiyetli fizik keşifleri yapmağa başlamış olan Pierre Curie'nin, bu ayni Sorbon'dan dönüşte, hâtıra defterine şu içli satırları yazmış olması, harikulâde bir şey:

... Kadın, hayatı, hem de bizden çok daha fazlasile, keyif çatmak için seviyor: Dâhi denecek kadar kafalı kadın, ender mi ender. Bunun için de, herhangi bir mistik aşk ile sürüklenerek, tabiinin zıddı bir yola girmek istedik mi; bizi beşeriyetten uzaklaştıran herhangi bir esere aklımızı, fikrimizi verdik mi, kadınlarla çarpışmak zorunda kalıyoruz. Ana, her şeyden evvel, oğlunun sevgisini istiyor, hattâ bu yüzden evlâdı alığa dönüp, körleşip kalacak bile olsa. Metres de âşıkına: «Yalnız benimsin!» demek istiyor; bir aşk saatine, yer yüzündeki en güzel dehânın feda edilmesini gayet tabii buluyor. Çarpışma, çoğu zaman, denk kuvvetlerle karşı karşıya geçmiyor. Çünkü hak kadınlarda: Onlar bizi hayat ve tabiat namına «yola getirmeğe» yelteniyorlar.

Yıllar geçti. Kendini canla başla fen araştırmasına vermiş olan Pierre Curie, önüne çıkan mânasız veya hoşça sayılabilecek kızlardan hiçbirile evlenmedi. Yaşı otuz beş. Kimseyi sevmiyor.

Çok zamandanberi içine bir tek satır yazmadığı hâtıra defterini oyun olsun diye karıştırıp mürekkebi solmağa başlıyan eski notlarını okudu mu, gözleri, esef dolu, tahassür dolu dört küçük kelimenin üzerine takılıyor.

Dâhi denecek kadar kafalı kadınlar ender mi, ender

* * *

İçeri girdiğim zaman, Pierre Curie, balkona çıkan camlı kapının önünde duruyordu. O zamanlar, otuz beş yaşında olduğu halde, bana çok daha genç göründü. Aydın bakışındaki mâna ile bir an irkildim.

Acele etmeden, düşüne düşüne konuşuşu; sadeliği, hem ağırbaşlı, hem de nekadar genç tebessümü ile, insana itimat telkin ediyordu.

Aramızda bir söz açıldı, çok geçmeden dostça konuşmağa başladık.

Mevzu, fenni bazı meselelerdi. Bu hususlarda onun fikrini şormak, benim için bir saadetti.

1894 yılının başlarına düşen bu ilk karşılaşmayı hikâye etmek için Marie'nin kullanacağı sade, «terbiyeli, edepli» kelimeler, işte bunlardır.

Fribourg Üniversitesinde fizik profesörü olan bir Lehli - Mösyö Kowalski -, Marie'nin vaktile Szczuki'de tanımış olduğu karısile beraber Fransada bulunuyor. Balayı seyahati. Ayni zamanda da fen seyahati. Mösyö Kowalski Pariste konferanslar veriyor, Fizik Cemiyeti seanslarında bulunuyor. İlk işi Marie'yi sorup araştırmak oluyor, karşılaşınca da, bir zoru olup olmadığını sorarak kızın hatırını alıyor. Lehli talebe, o günlerdeki derdini açıyor: Millî Sanayii Koruma ve Teşvik Cemiyeti, muhtelif çeliklerin mıknatisiyet hassası hakkında ona bir etüd ısmarlamış bulunuyor. Genç kız araştırmalarına, Profesör Lippmann'ın lâboratuvarında başlıyor. Fakat maden filizleri (Filizi madenî) üzerinde analiz yapmak, çeşit çeşit maden örneklerini toplamak, yığmak lâzımgeliyor.

Bu da, geniş yer istiyen, zaten tıklım tıklım vaziyetteki bu lâboratuvarda fazla yer kaplıyan bir iş. Marie ne yapacağını, deneylerine hangi binada başlıyacağını bilmez bir halde.

Joseph Kowalski, bir kaç dakika düşündükten sonra: «—Aklıma bir şey geldi», diyor. «Lhomond sokağındaki Fizik ve Kimya Mektebinde çalışan pek değerli genç bir âlim tanıyorum. Belki onun müsait bir yeri vardır. Herhalde size bir fikir verebilir. Yarın akşam, yemekten sonra bize gelin, beraber bir çay içelim. Bahsettiğim genci de davet ederim. Gıyaben tanırsınız sanırım: İsmi Pierre Curie.»

Genç karı kocanın oturduğu sessiz pansiyonda geçen bu sakin akşam toplantısında, Fransız fizikçisi ile Lehli fizikçi kadını biribirine hemen çeken, yaklaştıran bir sempati doğuyor.

Pierre Curie'de ciddiyetle, hoş bir «serden geçtiliğin» karıştığı bambaşka bir cazibe var. Boylu boslu bir adam. Modası geçmiş, bollaşmış vücuduna büyük ve geniş gelen elbiseleri, ona yine de yakışıyor: Bu erkekte, kendisinin farketmediği tabiî bir zarafet var. Elleri uzun ve hisli.

Sert bir, sakalın uzunlaştırdığı, az kımıldayışlı, biçimli yüzü, sükûn dolu gözlerin, hiçbir şeyle mukayese imkânı olmıyan bakışın tesirile büsbütün güzelleşiyor. Her türlü şeyden alâkasını çözmüş, derin, duru, apaydın bir bakış.

Daima çekingen davrandığı hiç sesini yükseltmediği halde, bu erkeğin bakışında, yüzünde, bütün halinde, o eşine az rastlanılır zekâ ve kibarlık ifadesini okumamanın imkânı yok.

Ahlâkî değerle, fikrî yüksekliğin her zaman birleşip kaynaşmadığı bir medeniyet çağında, Pierre Curie, insanlığın hemen hemen eşsiz bir örneği diye gösterilebilir. O hem kudretli bir kafa, hem de asîl bir ruhtur.

Pek konuşkan olmıyan genç ecnebi kızına karşı, daha ilk dakikadan duyduğu mânevî yakınlık hissi, içine dolan uyvetli bir merakla büsbütün artıyor. Bu matmazel Sklodowska da doğrusu insanı eni konu şaşırtıyor... Demek, bir Leh kızı! Sorbon'da okumak gayesile de tâ Varşovadan kalkıp geliyor? Geçen sene fizik imtihanına birinci olarak kabul ediliyor? Demek, bir kaç aya kadar riyaziyeden lisans imtihanını verecek, öyle mi? Kül rengi gözlerin arasına bu üzüntülü küçük kırışığın çizilmesine sebep de, çeliklerdeki mıknatisiyeti incelemek için cihazlarile beraber yerleşecek bir yer bulamaması, öyle mi,

Evvelâ, umumî olan görüşme, çok geçmeden Pierre Curie ile Marie Sklodowska arasında, fennî bir konuşma haline giriyor. Marie, sözlerine bir nevi saygı nüansı katarak bazı şeyler soruyor, Pierre'in ileri sürdüğü fikirleri dinliyor. O da genç kızın söyledikleri bitince kendi projelerini anlatıyor, merakını çelen ve kanunlarını aramakta olduğu billûr tavsifi (Cristallographie) hâdiselerini (phénomènes'lerini) tarif ediyor. Fizik âlimi, «ne tuhaf!» diye düşünüyor, bir kadın, insanın, sevdiği işlerden, fennî tâbirler, karışık formüller kullanarak bahsetmesi, üstelik bu şipşirin kızın, bunları anlaması, hattâ böyle bir mevzula canlanıp coşması, bazı teferruat hakkında yanılmıyan bir seziş kudretile münakaşalar yürütmesi... Aman yarabbi, bu ne tatlı şey!

Marie'nin saçlarına, geniş, tümsekli alnına, lâboratuvar asitlerile, ev işlerile, daha o zamandan yıpranmış olan ellerine bakıyor. Her türlü süslenme hevesinden uzak kalışile büsbütün

göze çarpıcı bir hal alan zarafeti, âlim erkeği âdeta şaşırtıyor. Ev sahibinin, onu davet ederken, rastlıyacağı genç kız hakkında söylemiş olduğu şeyler bir bir hâfızasında canlanıyor: Paris trenine binmeden evvel, yıllarca çalışan, bir çatı arasında yapayalnız yaşıyan desteksiz, parasız bir kız bu...

Sualinin mânasının pek kendi de bilmeden, Matmazel Sklodowska'ya soruyor:

— Hep Fransada kalacaksınız, değil mi?

Marie'nin yüzüne bir donukluk çöküyor; şarkı söylemeyi andıran tatlı şivesile:

— Hayır, ne münasebet. Bu yaz, lisans imtihanımda muvaffak olursam Varşovaya döneceğim. Sonbahara tekrar buraya dönmek isterdim amma, bakalım imkân bulabilecek miyim. İleride de Lehistanda muallim olacağım, bir işe yaramağa çalışacağım. Lehlilerin vatanlarından ayrılmağa hakları yoktur, diyor.

Kowlski'lerin de katıldıkları konuşma, Rus cenderesinin acı bahsine sapıyor. Üç gurbetzede, vatana ait hâtıraları yâdediyorlar, akrabaları, dostları hakkında biribirlerinden havadisler soruyorlar. Pierre Curie, yarı şaşkın, tuhaf bir hoşnutsuzluk içinde, Marie'nin vatanî vazifelerinden bahsedişini dinliyor.

Aklı fikri yalnız fizikte olan bir fizikçi, harikulâde bir istidat gösteren böyle bir kızın fenne ait olmıyan bir şeye kafasının içinde en ufak bir yer vermesini anlamıyor; onun, Çarlıkla mücadele uğuruna gücünü, kuvvetini aşındırmayı, pek mübarek bir istikbal projesi imiş gibi ortaya sürüşünü, bir türlü kafası almıyor.

Lâfın kısası, bu kızı tekrar görmek dileğinde...

* * *

Pierre Curie kimdir?

Kendi memleketinde henüz hiç tanınmamış, fakat yabancı meslekdaşlarına pek takdir edilen, dehâ sahibi bir Fransız âlimi...

15 mayıs 1859 da Pariste, Cuvier sokağında doğmuştur. Kendi de doktor oğlu olan Eugène Cürie isminde bir doktorun

ikinci oğludur. Ailenin soyu Alzaslı ve protestandır. Vaktile mütevazı bujuvalardan olan Curie'ler, nesilden nesile münevverler sınıfına girmiş, âlimler yetiştirmişlerdir.

Hayatını kazanmak için hekimlik yapmak zorunda olan Pierre'in babası, fennî araştırmalar meraklısı biridir. Museum lâboratuvarında asistanlık «préparateur'lük» yapmış, verem aşısı hakkındaki tetkiklerini yazarak neşretmiştir.

İki oğlu Jacques ile Pierre, daha çocuk yaşlarında ilim ve fenne karşı yakınlık duymuşlardır. Derin düşüncelere, hulyalara dalma meraklısı, üstelik de hürriyetine pek düşkün olan Pierre, liselerdeki disipline, sistemli çalışma şekline bir türlü kendini alıştırıp bükemedi. Hiçbir zaman mektebe gitmedi. Bu acayip çocuğun çalışkan, parlak bir talebe olamıyacağını anlıyan doktor Curie, ona evvelâ kendisi ders verdi, sonra da çocuğu değerli bir muallimin, Mösyö Bazille'in eline bıraktı.

Serbest tahsil, meyvalarını verdi: Pierre Curie, on altı yaşında, fen bilgilerinden bakalorea imtihanını, 18 yaşında da mezuniyet imtihanlarını verdi. On dokuz yaşında, Fen fakültesine, Profesör Desains'in yanın preparatör [1] olarak tayin edildi. - bu vazifede beş sene kalacaktır.- Kendisi gibi mezuniyet imtihanlarını vererek Sorbon'da preparat- olan kardeşi Jacques'la bazı araştırmalarda bulunuyor. Genç fizikçiler, çok geçmeden, mühim bir hâdisenin (fenomen'in) «piézoélectricité»nin keşfini ilân ediyorlar. Bu deney çalışmaları, onları müteaddit tatbik sahaları olan yeni bir cihazı, hafif miktarda elektrik kuvvetlerini tam bir doğrulukla ölçmeğe yarıyan *quartz piézoélectrique*'i keşfetmek yoluna götürüyor.

1883 te, iki kardeş, üzüle üzüle, biribirlerinden ayrılıyorlar. Jacques, muallim olarak Montpellier'ye tayin ediliyor. Pierre «Paris şehri Fizik ve Kimya mektebine» öğretmen ve lâboratuvar şefi oluyor. Mektep talebelerini amelî şekilde çalıştırmak işi, her ne kadar çok vaktini alıyorsa da, billûrî fizik üzerindeki nazarî mesaisine yine de devam ediyor. Bu çalışma-

[1] Lâboratuvar deneylerini hazırlıyan bir nevi asistan ki, bizde, son zamanlarda, preparat diye isimlendirilmektedir. (Mütercimin notu.)

lar, asrî fennin temellerinden biri olacak olan bakışım sisteminin (tenazur sisteminin) bildirilmesi neticesine varıyor.

Tekrar amelî tecrübelerini ele alan Pierre Curie, son derece duygun (hassas), fennî bir teraziyi, «Curie terazisini» keşfederek, ortaya çıkarıyor, sonra da mıknatisiyet hakkındaki araştırmalarına geçerek, mühim bir neticeye varıyor: Esas kanunu, «Curie kanununu» keşfediyor.

Parlak muvaffakıyetlere erişen bütün bu çalışma gayretlerine, eline bırakılmış otuz talebeye verdiği devamlı, yorucu emeğe karşılık, Fransa devleti 1894 yılında, on senelik bir mesai hayatından sonra Pierre Curie'ye, üçyüz franklık bir maaş vermektedir. Yâni aşağı yukarı, mütehassıs bir fabrika işçisinin aylık kazancı kadar bir şey.

Fakat İngilizlerin en meşhur âlimi Lord Kelvin, Parise geldiği zaman, yalnız Fizik Cemiyetine gidip Pierre Curie'nin vermekte olduğu malûmatı dinlemekle yetinmiyor. Bu şöhretli ihtiyar, genç fizikçiye mektup yazıyor, başarmış olduğu işlere karşı duyduğu hayranlığı söylüyor, ondan randevular istiyor

Lord Kelvin'den, Pierre Curie'ye, 1893 ağustosunda:

Aziz Mösyö Curie;

Biraderinizle beraber başarmış olduğunuz ve hakikaten harikulâde bulduğum quartz piézoélectrique amelî keşfini, ne kolaylıkla tetkike yarıyan cihazı bana temin etmek zahmetinde bulunduğunuz için size son derece müteşekkirim. Philosophical Magazine mecmuasına bir yazı göndererek, mesainizin benimkilerden önce başlamış olduğunu belirttim. Bu not, ekim nüshasında çıkmak üzere vaktinde yetişecektir sanıyorum; aksi takdirde, Kasım sayısında intişar edecektir.

3 Ekim 1893:

Aziz Mösyö Curie;

Yarın akşam Parise varacağımı umuyorum. Bu hafta sonuna kadar hangi gün ve saatte gelip sizi lâboratuvarınızda görmeme müsaade edeceğinizi bildirirseniz pek minnettar kalırım.

İki erkeğin, saatlerce, fen meselelerini münakaşa ettikleri bu ziyaretler esnasında, Pierre Curie'nin içler acısı bir yerde, yardımsız, tek başına çalıştığını, vaktinin en mühim kısmını pek az bir para mukabilindeki işler uğruna harcadığını ve ken-

disinin, yâni Lord Kelvin'in, bir üstad diye saydığı böyle bir ismi Pariste kimsenin amma kimseciklerin tanımadığını görmek, kimbilir İngiliz âlimini ne kadar şaşırtmıştır.

Pierre Curie'de, şayanı dikkat bir fizik âlimi olmaktan büsbütün başka taraflar da var.

O, paraca vaziyetini eni konu düzeltecek bir işe talip olmasını istiyenlere, şöyle cevap veren adamdır:

Profesörlerden birinin belki istifa edeceğini, bu vaziyet karşısında onun yerine talip olduğumu bildirmemi söylediler. Herhangi alelâde bir yere namzetliğimi sürmek berbat bir angarya. İlk hamlede insanın mâneviatını bozan böyle bir işe hiç alışık değilim. Size bu meseleden bahsettiğime pişmanım. Dimağ ve ruh için bu tarz düşüncelere kapılıp gitmekten daha zararlı bir şey olamaz sanıyorum.

Fizik mektebi tarafından, bir şeref madalyası için ismi ileri sürülünce, bu teklifi şu şekilde reddediyor:

Müdür Bey;

Mösyö Muzet'ten işittiğime nazaran, nişanın bana verilmesi için yeniden vali nezdinde müracaatte bulunmak niyetinde imişsiniz.

Böyle bir zahmete katlanmamanızı bilhassa rica ederim. Bunu temin etseniz bile, beni reddetmek mecburiyetinde bırakmış olacaksınız; zira hiç bir zaman, herhangi bir şekilde olursa olsun, nişan veya buna benzer şeyleri kabul etmemeğe katiyen karar vermiş bulunuyorum.

Beni bir çok kimseler nazarında oldukça gülünç bir vaziyete düşürecek olan hareketlere kalkışmak zorunda bırakmıyacağınızı umarım.

Bu fikriniz, bana karşı alâkanızı göstermek niyetinden doğuyorsa, rahatça çalışmama imkân vererek, esasen bunu yaptınız ve beni pek mütehassis bıraktınız.

Derin saygı ve teşekkürlerimin kabulünü rica ederim.

O, ayni zamanda muharrirdir; daha doğrusu muharrir de olabilirdi. Pek keyfine göre bir tahsil yapmış olan bu erkeğin, acayip, zarif, kuvvetli bir üslûbu vardır:

«Düşünmek istiyen dimağı minimini çıngıraklarla sersemletmek» [1].

Şu zayıf, âciz insanlığımla, kafamın raştladığı en ufak esintiye kapılarak, her rüzgârın peşi sıra gitmemesi için etrafımdaki bütün şeylerin hareketsiz kalması, ya da vinlayan bir topaç gibi fırlatılarak, hareketin asıl kendisile, haricî tesirlerden kurtulmaklığım lâzım.

---

[1] Viktor Hügo: Kral Eğleniyor.

Kendi kendimin üstünde ağır ağır dönmekte iken fırlamağa yeltendim bir hiç, bir kelime, bir hikâye, bir gazete, bir misafir beni durduruyor. Gyroscope [2] veya topaç olmama birden engel kesiliyor. Etrafımı saran şeylere rağmen, kâfi bir hızla cihazlanarak kendimi kendi benliğimin içinde toparlayıp tahşid edebileceğim ânı, böylelikle geciktirir veya ebediyen kaçırtabilirler.

Biz insan oğullarına yemek, içmek, uyumak, tembellik etmek, sevmek, yani bu hayatın en tatlı şeylerine değmek, fakat yenilmemek, ezilmemek lâzım. Bütün bunları yapmakla beraber, insanın canla başla bağlandığı, tabiat zıddı fikirleri her şeyden üstte, her şeye hâkim olarak kalmalı ve zavallı kafamızın içinde hissiz seyirlerine devam edip gitmelidirler. İnsan, hayatı bir rüya yapmalı, rüyayı da bir hakikat.

Nihayeti, onda bir şairin, bir san'atkârın hisliliği, tahayyül kudreti, bezginlikleri ve üzüntüleri var. 1881 de hâtıra defterine şöyle yazıyordu:

İleride ben ne olacağım? Pek nadiren tam kendim: Çoğu zaman benliğimin bir kısmı uykuda. Öyle sanıyorum ki, her gün dimağıma bir ağırlaşmadır geliyor. Vaktile fenni veya başka türlü divaneliklere atılırdım; bugün bu mevzulara şöyle bir sürünüp geçiyorum; onların kafamda yer etmesine meydan vermiyorum. Üstelik ne kadar, ne kadar çok yapılacak işlerim var!

Zavallı aklım, bu kadar mı zayıfsın ki, vücudümü bir türlü alt edemiyorsun? Ya siz benim düşüncelerim, neden bir kuvvet bulup da, şu kafamı, ruhumu kımıldatamıyorsunuz? Bu kadar mı hiçten, püften şeylersiniz siz!

Ya siz Gurur, Hırs denilen kuvvetler, bari sizler, beni neden itemiyor, yürütemiyorsunuz? Yoksa beni bu halde mi bırakacaksınız? Yer etmiş eski izlerden beni çekip çıkaracak bir tek şey var. O da icat ve tahayyül kudretim. En fazla buna güveniyorum. Belki o, aklımı kafamı çeler ve kendisile beraber çekip sürükler. Amma ya o da ölmüşse, diye içimde bir korku var...

* * *

Şair de, fizikçi de, Marie Sklodowska'nın büyüsüne çarpıldı. İşi tatlı bir inada döken Pierre Curie, genç kıza yaklaşmak çarelerine bakıyor. Fizik Cemiyeti seanslarında onu bir kere gördü. Marie buraya, yeni araştırmalar hakkında bildirilerde bulunan âlimleri dinlemeğe geliyor. Pierre Curie yeni çıkan, «*Fizik olaylarında (fenomenlerinde) bakışım (tenazur) bahsi. Bir elektrik alanı (sahasi) ile miknatisiyet alanının bakışımı*»

[2] Jiroskop: 1852 de Foucoult tarafından icat edilmiş arzın dönüşünü müş'ir âlet, devrannüma.

adlı eserini, birinci sahifesine «Matmazel Sklodowska'ya, muharririn hürmet ve dostluk duygularile» diye ithaf kondurarak gönderiyor. Genç Lehli kızını, Lippmann'ın lâboratuvarında, kaba keten gömleği ile cihazlarının başında, sessiz sadasız, iki büklüm çalışırken de gördü.

Nihayet bir gün, ziyaretinde bulunmak istediğini söyliyerek ondan izin diledi. Marie adresini verdi: Feuillantines sokağı, 11 No.

Lâübaliye kaçmadan, dostça, arkadaşça, onu kabul etti. Bu derece yoksulluğu görünce kalbi sızlıyan Pierre, Marie'nin şahsiyetile dekorun arasındaki içli âhenk karşısında benliğinin tâ derinlerine kadar işliyen bir tad aldı. Hiçbir zaman Marie, ona bu tamtakır odada, şu eski elbisesi, ateşli, inatçı yüzile göründüğü kadar güzel gelmemişti. Keşişler gibi yaşayış'nın mihneti çökmüş, süzgün yüze, bu fakir çatı odasından daha mükemmel bir çerçeve bulunamazdı.

Aradan bir kaç ay geçiyor. Arkadaşlık bağı sıkılanıyor, karşılıklı takdir, hayranlık hisleri, güven arttıkça içli dışlılık da ilerliyor. Artık Pierre Curie, lüzumundan fazla münevver, lüzumundan fazla akıllı olan Lehli kızın esiridir. Onun sözünü dinler, verdiği fikirleri benimser. Nitekim kızdan aldığı gayret, ondan gördüğü teşvik ile, bir müddet sonra üstündeki tembelliği silkip atarak, mıknatisiyet bahsi hakkındaki mesailerini yazar, bitirir ve parlak bir doktora tezi verir.

Marie'ye gelince, o kendisini hâlâ serbest sanmaktadır. Genç âlimin henüz ağzından çıkarmak cesaretini bulamadığı kat'î sözleri işitmeğe pek gönüllü değilmiş gibi görünmektedir

İşte bu akşam, belki onuncu defadır ki, Feuillantines sokağındaki odada, karşı karşıyadırlar. Masanın üzerinde, pek yaklaşan imtihan hazırlığı içinde Marie'ye yardımcılık eden riyaziye kitaplarının yanında, su dolu bir bardakta, Pierre'le beraberce çıktıkları gezintiden getirilme birkaç beyaz margrit var.

Genç kız, emektar ispirto ocağının üzerinde kaynattığı çayı, fincanlara boşaltıyor.

Fizik âlimi, evvelâ zihnini kurcalıyan bir meseleyi uzun uzun anlattı durdu. Sonra birden, bambaşka bir mevzua atlıyarak:

— Annemle babamı tanımanızı isterdim, diyor. Onlarla beraber, Sceaux'da küçük bir evde oturuyorum. Bilseniz ne kadar iyi insanlardır...

Marie'ye babasını tarif ediyor: Keskin mavi gözlü, çok zeki, süt çorbası gibi daima kabarmağa müheyya, öfkesi burnunda, fakat buna rağmen son derece iyi kalpli,, uzun boylu bir ihtiyar. Ve annesi, türlü hastalıklarla yarı sakat kalmış olmasına rağmen hâlâ becerikli, cesur, neş'eli bir ev hanımı. Garip çocukluğunu anlatıyor, bir zamanlar, kardeşi Jacques'la yaptıkları orman seyranlarını anıyor.

Marie hayretle onu dinliyor. Ne çok benzerlikler, aralarında ne sırlı uygunluklar var! Teferruattan bir kaçını değiştirmek, Sceaux'daki köşkü, Varşovanın bir sokağına taşımak; Curie ailesinin Sklodowski ailesi oluvermesine yetecek. Din meselesi bir yana, (zira, kilise, papaz düşmanı olan, din, mezhep işlerini hiçe sayan Doktor Curie, oğullarını vaftiz ettirmemiştir), ayni şeref dolu irfan muhiti.

Kültüre karşı ayni saygı, fenne karşı ayni aşk, ana baba ile çocuklar arasında ayni muhabbetli elbirliği. Tabiat önünde ayni coşkunca zevk alış...

İçine bir rahatlık, bir açılma ihtiyacı gelen Marie de ona Polonya köylerinde - bir kaç haftaya kadar tekrar kavuşacağı o sevgili yerlerde - geçen neşeli tatillerini, gülümsiye gülümsiye anlatıyor.

— Amma ekimde döneceksiniz, değil mi? Döneceğinize söz verin! Lehistanda kalacak olursanız, tahsilinize devam edemiyeceksiniz. Artık ilmi, fenni yüz üstü bırakmağa hakkınız yok!

Bir şeyler dilemeğe yeltenen bu alelâde sözler, Pierre'in içindeki derin üzüntüyü açığa vuruyor. Marie, onun: «İlmi, fenni yüz üstü bırakmağa hakkınız yok!» derken, bilhassa, «beni bırakmağa hakkınız yok», demek istediğini biliyor.

Uzun bir an susuyorlar. Sonra Marie, kül rengi gözlerini Pierre'e kaldırarak:

— Galiba hakkınız var. Tekrar gelmeyi çok isterdim, diyor

* * *

Pierre, istikbalin lâfını bir çok defalar açtı. Marie'ye evlenme teklifinde bulundu. Amma bu dileğine hayırlı bir karşılık alamadı. Bir Fransızla evlenmek, ailesinden büsbütün ayrılmak, vatanî vazifelerinden vazgeçmek, Lehistandan yüz çevirmek, bütün bunlar Matmazel Sklodowska'ya müthiş ihanetler gibi görünüyordu. Elinde değil, yapamaz! Yapmamalıdır! İmtihanını büyük bir muvaffakiyetle verdi, şimdi yazlığına, belki de büsbütün kalmak üzere Varşovaya dönmesi lâzımgeliyor.

Genç âlime artık, hiç de yetmiyen bir dostluk duygusundan bahsederek, bir şey için söz vermiyerek, arkasında bıraktığı insanın ümidini, cesaretini kırarak trene biniyor.

Pierre, bütün hayali ve düşüncesile sanki onun peşinden gidiyor. Yarı yoldan karşıcı çıkan babasile beraber genç kızın bir kaç hafta geçirdiği İsviçreye, ya da Lehistana, şu kıskandığı Lehistana gidip onları bulmak istiyor. Amma kabil değil ki...

O vakit, uzaktan uzağa da olsa, gayesi için çabalayıp, diller döküyor. Bu yaz ayları süreğince, Marie'ye, nerede olursa olsun Grettaz'da, Lemberge'de, Cracovie'de, Varşovada Fizik Mektebi başlığını taşıyan mütevazı kâğıtlar, bir çocuksu, beceriksiz bir yazı ile kaplanmış mektuplar ard ada geliyor; onu razı etmeğe, geri getirmeğe çabalıyor, Pierre Curie'nin bekleyip durduğunu hatırlatıyor.

Bunlar güzel, harikulâde emktuplar...

Pierre Curie'den Marie Sklodowska'ya, 10 ağustos 1894:

Benim için, sizden bir haber gelmesi kadar sevinçli bir şey olmazdı. Koskoca iki ay, ne yaptığınızı, ne halde olduğunuzu bilmeden kalacağımı düşündükçe, öyle üzülüyorum ki...

Şu bir kaç kelimenizi alınca ne kadar sevindiğimi anlamanız için, bunu söylüyorum.

Güzel, açık hava ile içinize bol bol sıhhat, iyilik ihtiyatları doldurarak, ekim ayında yine bize döneceğinizi umuyorum. Bana gelince, galiba seyahate çıkmıyacağım, zaten kırlık, açıklık bir yerdeyiz, bütün gün penceremin önünde, ya da bahçedeyim.

Biribirimize karşı, hiç olmazsa büyük bir dostluk hissi besliyeceğimize sözleştik. Yalan mı, sözleşmedik mi? Barî fikrinizden caymasanız! Verilen sözlerin sarsılmaz, bozulmazı yoktur. Böyle şeyler emre, hükme gelmez. Halbuki, hayatı sizinle yanyana geçirmek, rüyalarımızla: Sizin vatanî rüya-

nız, bizim insanî, bizim ilmî rüyamızla ipnotize olmuş bir halde yaşamak, bir türlü inanmak cesaretini bulamadığım ne güzel, ne harikulâde bir şey olurdu!

Bütün bu yukarıki rüyalardan galiba meşru olanı ancak sonuncusu. Şunu demek istiyorum ki, bizler, içtimaî düzeni değiştirmekten âciziz, hattâ aksi varit dahi olsa, ne yapacığımız bilemezdik; bir yol tutturup hareket geçsek bile, herhangi önüne geçilmez bir inkişafı geciktirerek, iyilikten fazla fenalık yapmıyacağımıza hiç bir zaman emin olamayız.

Fen cephesinden ise, bilâkis, bir şey yapmak iddiasında bulunabiliriz: Burada zemin daha sağlam, apaçık, Ele geçen, ne kadar da küçük olsa, elde kalır.

Bakın her şey nasıl biribirine zincirleniyor... Candan dost olmağa karar verdik, verdik amma, eğer siz, bir seneye kadar Fransadan ayrılır giderseniz, biribirinin yüzünü bir daha görmiyecek iki insanın dostluğu, doğrusu pek plâtonik bir şey olur. Halbuki benimle beraber kalsanız, çok daha hayırlı bir iş olmaz mıydı? Bu meselenin sizi öfkelendirdiğini biliyorum, bir daha da lâfını bile açmak istemiyorum. Hem her cihetten ben sizden o kadar aşağıyım ki...

Sizden tesadüfen Fribourg'da, karşınıza çıkıvermek iznini istiyecektim. Amma orada yalnız bir gün kalacaktınız, değil mi? Bugünü de tabiî tamamen dostlarınız Kowalski'lere verecektiniz. En samimî hislerimle: Pierre Curie.

Bana yazmak lûtfunda bulunur, ekim ayında buraya dönmek fikrinde olduğunuzu tekrarlarsanız çok sevinirim. Doğrudan doğruya Sceaux'-ya yazılırsa, mektuplar daha çabuk elime geçiyor.

Pierre Curie, Sablons sokağı, 13.

Pierre Curie'den, Marie Sklodowska'ya, 14 ağustos 1894:

Bir karar verip de sizinle buluşmağa gelemedim. Bütün gün tereddüt ettikten sonra bu menfî neticeye vardım: Mektubunuzu okurken, önce gelmememi tercih ediyorsunuz gibi bir tesire kapıldım; ikinci intıbaım, bu isteksizliğinize rağmen bana sizinle beraber üç gün geçirmek imânını verecek kadar nezâket gösterdiğinizi düşünmek oldu; neredeyse de kalkıp geli? yordum. Sonra, zorla peşinize düşüyor, «balta oluyormuşum» gibi bir utanma hissine kapıldım. Babanızın da, bu ziyaretimden hoşlanmıyacağına, baba kız başbaşa gezmek keyfini kaçıracağıma aşağı yukarı kanaat getirdiğim için, burada kalmağa karar verdim.

Şimdi, ki, artık iş işten geçti, gelmediğime yana yana pişman oluyorum. O üç günü beraber geçirmek, iki buçuk ay sürecek ayrılık zamanı içinde birbirimizi unutmamak kuvvetini almağa, belki de şu karşılıklı duyduğumuz dostluk hissini arttırmağa yaramaz mıydı?

Siz, kadere, kısmete inanır mısınız? Mi-Carême gününü hatırlıyor musunuz? Sizi birdenbire kalabalığın içinde kaybedivermiştim. Şimdiki dost-

luğumuz da, ne siz, ne de ben istemeden, böylece, ansızın kesiliverecek sanıyorum. Ben mukadderata fazla kıymet verenlerden değilim amma, galiba huylarımız bu âkıbeti sürükleyip getirecek. İçime öyle doğuyor ki, tam sırasında harekete geçmeyi bilemiyeceğim.

Hoş, bu sizin hakkınızda daha da hayırlı olur ya! Zira bilmiyorum neden, sizi Fransada alıkoymıya, memleketinize, sevdiklerinize hasret bırakmayı kurmuşum; hele böyle bir fedakârlığa karşılık, size verecek iyi bir şeyim de yokken!

Tamamen hür olduğunuzu söyleyişinizde sizi biraz iddialı buluyorum. Hepimiz, az çok, sevgilerimizin esiriyiz, sevdiklerimizdeki inanların esiriyiz! değil mi ki hayatımızı kazanmağa mecburuz, bir makine çarkı olmamız da mukadderdir, ilâh...

En acısı, etrafımızdaki cemiyetin itikat ve hükümlerine karşı yapılması lâzımgelen imtiyazlar. İnsan, kendini daha zayıf, veya daha kuvvetli hissedişine göre, bunları da yapıyor. Yetecek kadar yapmadı mı, eziliyor. Fazla yaptı mı, alçalıyor, o vakit de kendi kendinden iğrenmeğe başlıyor. İşte ben bile, on sene evvelki prensiplerimden ne kadar uzağım: O zamanları, her şeyden ifratçı olmak, muhit için hiçbir imtiyazda bulunmamak gerektiğine inanırdım. İnsanın kusurlarını da, meziyetleri gibi ifrata vardırmasını doğru bulurdum, işçilere özenir, sade lâcivert gömlekler giyerdim, ilâh...

Hulâsa görüyorsunuz ya, çok ihtiyarladım. Artık kendimi dermandan düşmüş buluyorum.

Size pek çok eğlenceler temenni ederim.

Sadık dostunuz, Pierre Curie.

Pierre Curie'den, Marie Sklodowska'ya, 7 eylûl 1894:

Mektubunuz, tahmin edebileceğiniz gibi, beni üzdü. Önümüzdeki aya Parise dönmenizi size kuvvetle tavsiye ediyorum. Bu sene gelmezseniz çok kederleneceğim; dönmenizi, dost hodbinliğile söylemiyorum. Yalnız daha iyi çalışacağınıza, burada daha sağlam, daha faydalı bir iş göreceğinize inanıyorum.

Taştan bir duvarı devirip yıkacağım diye, bunu, - olanca hızını kullanarak - başile toslıyacak biri için ne düşünürsünüz? Bu, gayet ulvî hislerin yaraltığı bir fikir olabilir, amma fiilen bu fikir, gülünç, saçma kaçar. Bazı meselelerde umumî bir hal neticesi alınmak gerektir. Artık bugün bunların mevzii tesviye şekillerine tahammülleri yoktur sanıyorum... İnsan çıkar tarafı olmıyan bir yola girdi mi, bir çok fenalıklar da yapabilir. Adalet denen şeyin, henüz yer yüzü nimetlerinden biri olmadığı, en kuvvetli veya en elverişli sistemin daima üste çıkacağı kanaatindeyim.

Bir adam farzedelim ki, çalışmaktan canı çıkıyor, yine de yarı aç, yarı çıplak yaşıyor. Bu, isyan edilecek bir haldir, amma bu böyledir diye değişecek değildir.

Hodbinlik duygusunu tuhaf bir anlayış tarzınız var. Yirmi yaşındayken

büyük bir felâkete uğramıştım, çok sevdiğim bir kızı, bir çocukluk arkadaşını, müthiş bir şekilde kaybettim... Bunu size anlatmak kuvvetini bulamıyorum. Ondan sonra, günleri, geceleri, kafamda sabit bir fikirle geçirdim, kendime işkence etmekten âdeta zevk duyuyordum. Bir papaz gibi yaşamağa karar verdim; artık dünya işlerile ilgilenmemeğe, ne kendimi, ne de başka insanları düşünmemeğe ahdettim.

O vakittenberi tahlil ediyorum da, sanki bu tabii şekilde yaşamaktan vazgeçişi, sır unutmayı hakketmek için kendi kendime karşı kullandığım bir hile, bir kaçamak yolu gibi görüyorum.

Memleketinizde muhabere serbest midir? Pek sanmıyorum. Bundan sonra mektuplarımızda tamamen felsefî de olsa, fena niyete çekilip başınıza dert açabilecek bahislere sapmamanın doğru olacağını düşünüyorum.

Yazmak lûtfunda bulunursanız, mektubunuzu Sablons sokağı 13 numaraya gönderiniz.

Sadık dostunuz: Pierre Curie.

Pierre Curie'den, Marie Sklodowska'ya, 17 eylûl 1894:

Mektubunuz beni hem üzdü, hem meraka düşürdü; bir şeyler kurduğunuzu, bir bocalama içinde olduğunuzu hissettim. Varşovadan yolladığınız mektup, yüreğimi ferahlattı; yeniden sükûn bulduğunuzu görüyorum. Resminiz çok hoşuma gitti. Ne iyi düşündünüz de onu bana yolladınız, size candan, yürekten teşekkür ederim.

Çok şükür Parise dönüyorsunuz, o kadar çok seviniyorum ki... Hiç değilse, biribirinin yüzünü görmeden duramıyan iki vefalı, iki sıkı dost olalım. Siz de bu fikirde değil misiniz?

Eğer Fransız olsaydınız, bir lisede veya bir kız öğretmen okulunda, kolayca muallim olabilirdiniz. Bu meslek acaba hoşunuza gider miydi?

Candan dostnuz, Pierre Curie.

Resminizi kardeşime gösterdim. Kabahat mi acaba? Sizi çok iyi buldu. Bir de şunu dedi:

«Sebatlı, iradeli bir hali var, hattâ inatçı da denebilir.»

* * *

İşte Ekim. Pierre Curie saadet içinde yüzüyor. Marie sözünü tuttu, Parise döndü. Sorbon'un ders saatlerinde, Lippmann'ın laboratuvarında yine görünüyor. Amma bu sene - aklınca Fransada son senesi - artık Kartiye lâtende oturmuyor.

Bronia, Châteaudun sokağı 39 numarada açtığı muayenehanesinin yanındaki odayı ona veriyor. Dluski'ler, La Villette'de oturdukları, Bronia da Châteaudun'e yalnız gündüzleri geldiği için, Marie rahatça çalışabiliyor.

Pierre, işte bu karanlık, biraz gamlı yüzlü evde, yine tatlı tatlı diller dökerek emeline varmağa çabalıyor. O da kendi tarzınca, Marie kadar inatçıdır. Müstakbel karısının duyduğu imanı, daha bütün, daha dupduru, daha katışıksız bir şekilde içinde taşıyor. Onun indinde, fen, varılması lâzımgelen son, ve yegâne maksattır. Bunun için de, geçirmekte olduğu şu macera, - değil mi ki kalbinin duygusuna dimağının da en baş istek ve gayesini karıştırıyor,- hakikaten garip, âdeta inanılmıyacak kadar gariptir.

Genç âlim, Marie'ye, hem ateşli bir sevgi, hem de en sıkı bir ihtiyaçla tutkundur.

Hattâ insanların saadet diye adlandırdıkları şeyi, yalnız kendisinin bildiği bir saadet uğuruna fedaya bile hazır olabilir. İlk bakışta delicesine garip görünen, hattâ bir sokulma çaresi, bir kurnazlık diye sayılabilecek fakat doğrusunu ararsanız tabiatının asıl şuur ve mantık tarafından kuvvet alan bir teklifte bulundu. Eğer Marie, onu aşkla sevmiyorsa, acaba tamamen dostluk hududunda kalacak bir müşterek hayata, *Mouffetard sokağında, pencereleri bahçelere bakan bir apartımanda, iki müstakil kısma bölünebilecek dairede* çalışmak «şıkkına» razı olur muydu?

Yahut kendisi, Pierre Curie, Lehistana gidip yerleşse, yine de onunla evlenemez miydi? İlk önceleri Fransızca dersler verir, sonra, iyi kötü bir yolunu bulup orada karısile el ele, fen araştırmalarına girişebilirdi...

Vaktile köy eşrafından bir Lehli ailenin hor gördüğü eski mürebbiyenin önünde bu eşsiz erkek küçülüp alçalarak, nasıl da yalvarıyor.

Marie, ablası Bronia'ya tereddütlerini açıyor. Pierre'in vatanından ayrılmayı göze alarak yaptığı tekliften bahsediyor. Böyle bir fedakârlığı kabul etmeğe hakkı olmadığını hissediyor. Amma Pierre'in bu düşüncesi karşısında gönlü, kafası altüst oluyor.

Genç kızın Dluski'lere meseleyi açtığını öğrenen Pierre bu cepheden yeni bir taarruzu deniyor. Zaten bir kaç defa görmüş olduğu Bronia'yı gidip buluyor, güttüğü davada, onu da tamamen kendi tarafına çekmiş oluyor, Marie ile beraber

Sceaux'ya davet ediyor. Doktor Curie'nin karısı, Bronia'yı bir kenara çekiyor, dokunaklı, ısrar edici bir sesle küçük kardeşinin gönlünü etmesi için ondan yardım istiyor:

— «Dünyada Pierre'imin bir eşi daha yoktur. Kardeşiniz tereddüt etmesin. Onunla, hiç kimse ile bulamıyacağı saadete erecek!» diye tekrarlıyor.

İnatçı Lehli, evlenme fikrini kabul edene kadar, daha on ay geçecektir. Hakikî bir Slâv «münevveri» sıfatile Marie'nin hayat ve kendi vazifeleri hakkında bir alay nazariyeleri var Bunlardan bazıları güzel, ulvî, ötekileri de düpedüz çocukça şeyler. Marie'yi üstün bir mahlûk yapan, bilhassa bu fikirler değil; nitekim Pierre de, bunu çoktandır anladı. Marie'nin, binlerce tahsil görmüş vatandaşile beraber paylaştığı bu prensipleri, genç âlim hiç hesaba almıyor.

Onu çelen, büyüleyen şey, Marie'deki o canla başla çalışma gayreti, varlığını şimdiden belli eden dehâsı, bir de cesareti, asaleti.

Bu narin kızda «ulu» bir erkeğin, yüce bir insanın karakter ve kabiliyetleri var.

Prensipleri mi? Pierre de uzun zaman, birtakım prensiplerle yaşadı; sonra bunların ne boş şey olduklarını hayat ona güzelce öğretmesini bildi. O da hiç bir zaman evlenmemeğe karar vermişti. Gerçi müdafaa edilecek bir Polonyası yoktu amma evliliğin, ilme, fene bağışlanmış bir hayatla uyuşmıyacağına inanmıştı. Kasıp kavurucu bir gençlik aşkının feci sonu, onu kendi kabuğunun içine sindirmiş, kadınlardan uzaklaştırmıştı Artık sevmek istemiyordu. Bu ne hayırlı prensipti ki, onu alelâde bir bağlantıdan korudu, Pierre'e müstesna bir kadını, «tam kendine göre bir kadını», onu, Marie'yi bekletti!

Şimdi yine prensip uğuruna, büyük saadet şansını, harikulâde bir meslek ve mesai arkadaşlığını elinden kaçırmak budalalığında bulunmıyacak.

Genç kızı, Polonyalı kızı, fizikçi kızı; artık yokluğuna katlanamadığı bu üç şahsiyeti elde etmesi lâzımdı.

İşte Matmazel Sklodowska'ya, usul usul, tatlı tatlı bunu «isbat ve izah« ediyor. Pierre Curie bu sözlerle, daha da başka sevgi, şefkat dolu kelimelerle, vatan yoksulunun üzerine bu

maye kanadını gerişile, her günkü karşılaşmaların mukavemet edilmez cazibesile, yalnızlık düşkünü keşişi, eti canı olan bir insan haline getiriyor

* * *

14 Temmuz 1895 te, Marie'nin ağabeysi Josef, kardeşine Varşovadan, Sklodowski ailesinin şefkat dolu «beratını» gönderiyor:

Değil mi ki artık Mösyö Curie'nin nişanlısısın, sana her şeyden evvel, bence de, altın yüreğini, temiz ahlâkını bilen herkesçe de lâyık olduğun bütün saadeti, sevinçleri, seçtiğin erkeğin yanı başında bulman için en candan dileklerde bulunduğumu söylemek istiyorum.

Kalbinin yolunca gittiğine haklısın kardeşim. İnsafla düşünecek hiçbir kimse, seni muahaze edemez. Seni iyi bildiğim için, ruhunun daima bir Lehli olarak kalacağına, hiç bir zaman bizim soyumuzun evlâdı olmaktan ayrılmıyacağına eminim. Biz de hiç bir vakit seni sevmekten, seni bizlerden biri diye saymaktan vazgeçmiyeceğiz kardeşim.

Seni, bütün ömrünü feda etmenin ezasile kırılmış, vazife hissini fazla titizce tartıp biçmenin kurbanı olmuş bir vaziyette memlekete dönmüş görmektense, Pariste mesut ve memnun bilmeyi, yüz kere tercih ederim.

Şimdi, her şeye rağmen, biribirimizi kabil olduğu kadar sık görmeğe çalışmalıyız.

Seni yüzlerce defa öperim Mania'cığım. Bir kere daha saadet, sevinç ve muvaffakıyet temenni ederim. Nişanlına samimî selâmlarımı söyle. Kendisini ailemizin müstakbel bir ferdi olarak karşıladığımı, hiç tereddüt etmeden ona dostluk ve sempati bağladığımı söyle. Onun da benim için, iyi hisler beslemek istiyeceğini umuyorum.

Seni candan seven kardeşin, Josef.

Bir kaç gün sonra Marie, arkadaşı Kazia'ya yazıyor, vermiş olduğu büyük kararı bildiriyor:

Marie'den Kazia'ya:

Bu mektubu aldığın zaman, Mania'n ismini değiştirmiş olacak. Geçen sene, Varşovada iken sana bahsetmiş olduğum insanla evleniyorum. Büsbütün Pariste kalmak bana çok acı geliyor amma, ne yaparsın? Araya kaderin de eli girdi, biribirimize o derece kuvvetli bağlandık ki, ayrılmak düşüncesine tahammülümüz kalmadı.

Sana yazmamıştım, çünkü bütün bunlar ancak şu son günlerde, birdenbire kararlaştı. Bir sene, hep tereddüt içinde bocaladım, durdum. Neye karar vereceğimi bilemiyordum. Nihayet buraya yerleşmek fikrini eskisi gibi yadırgamamağa, hattâ bunu hoş görmeğe başladım. Mektubumu aldığın va-

kit cevabını şöyle yazarsın: Madam Curie, Fizik ve Kimya Mektebi, Lhomond sokağı 42 No.

Bundan sonra artık, ismim bu olacak. Kocam bu mektepte muallim Gelecek sene, memleketimi tanıması için, onu Lehistana getireceğim.

O vakit Pierre'i (Piyer'i), seninle tanıştıracağım, gönlümün kardeşi olan senden, kocama sevgi duymanı diliyeceğim.

Nihayet 26 temmuz.

Marie, son defa olarak, Châteaudun sokağındaki odasında uyanıyor. Hava harikulâde güzel, cennet gibi bir gün. Genç kızın yüzü çok çok güzel. Bu yüzde Üniversite arkadaşlarının hiç tanımadığı, görmediği bir şey beliriyor, nurlu nurlu ışıldıyor. İşte bugün, Matmazel Sklodowska, Madam Pierre Curie oluyor.

Güzel saçlarını tarıyor, biçimliyor, eniştesi Casimir Dluski'nin - şimdi Allemagne sokağında oturan - annesinin hediyesi «gelinliğini» giyiyor.

Marie ona: — «Şu sırtımdakinden başka bir entarim yok», demişti. «Mademki bana bir elbise hediye etmek lûtfunda bulunacaksınız, bari koyu renk, pratik bir şey olsun da, sonra laboratuvara giderken de giyeyim.»

Dancourt sokağından Madam Glet isminde ucuzcu bir terzi, Bronia ablanın yardımile, Marie'ye ne kadar yaraşan lâcivert kostümü, açık mavi çizgili mavi bülûzu biçti, dikti.

O büyük günün teferruatına varıncaya kadar herkesinkinden bambaşka olacak bu evlenme tarzından Marie pek memnun. Beyaz elbise yok, «düğün sofrası» yok. Dinî merasim de yok: Pierre, din mezhep kaideleri diye bir şey bilmiyor, Marie de artık ne vakittir kiliseye uğramıyor. Bu evlenmede, noteri karıştırmağa da lüzum kalmıyor. Çünkü nişanlıların şu yer yüzünde, yeğenlerden birinin, bir gün evvel «nakid olarak» gönderdiği hediye ile satın aldıkları ve bütün yaz üzerine binip dağ bayır gezecekleri, pırıl pırıl iki bisikletten başka «malları mülkleri» yok.

Evet, bu ne lâkaydinin, ne merakın, ne de kıskançlığın hazır bulunmıyacağı, güzel bir düğün olacak. Sceaux belediyesinde, Sablons sokağındaki bahçede, Pierre'in annesile babasının oturduğu evde, Bronia, Casimir çifti, Üniversitelilerden bir kaç

yakın dost, Varşovadan Hella ile beraber gelen ve doktor Curie'-nin karşısında, en mükemmel, en seçili Fransızcasile konuşmayı âdeta bir şeref meselesi yapan muallim Sklodowski bulunacak...

Amma ihtiyar adam dünürüne sokulup, her şeyden evvel, yüreğinden kopan şu kelimeleri, heyecandan titreyen bir sesle, usulcacık söyliyecektir:

— Marie'de, muhabbete lâyık bir kız evlât bulmuş olacaksınız. Dünyaya geldi geleli, hiç bir zaman beni üzecek bir şey yapmadı.

* * *

Pierre, Marie'yi evinden gidip aldı. Luxembourg istasyonundan Sceaux trenine binecekler. Omnibüsün emperyal denen meşhur üst katında, gönüllere, yüzlere gülen güneşte, Saint-Michel bulvarından yukarı doğru çıkıyorlar.

Sanki geçtikleri yol boyunca, tepesinden eğilip, alışık tanıdık yerlere baktıkları bu ağır aksak omnibüs, eski zamanların iki tekerlekli bir zafer arabasıdır. Kendi zaferlerinin, süslü, yaldızlı, muhteşem alay arabası!

Sorbon'un yanından geçerken fen fakültesi kapısının önünde Marie eşinin, can arkadaşının kolunu, biraz daha fazla sıktı, tatlı gümüşî gözlerile onun sükûna kavuşmuş, nurlu bakışını aradı.

XI

YENİ EVLİLER

Beraberlik hayatının ne garip, ne görülmedik şekilde geçen o ilk günleri... Pierre ve Marie, mahut bisikletlerile, Ile de France yollarını aşıyorlar. Bisikletin «bagaj alıcı» yerine, iki kayışın arasına yiyecek ufak tefekle, yağmurlu havaların yüzünden satın aldıkları iki uzun pelerin biçimi muşambalarını sarıp sıkıştırdılar. Orman kenarlarında, yosun çimen üstünde otururarak biraz ekmek peynir, şeftali ve kirazla karınlarını doyurdular. Akşamları rastgele, bir handa, bir küçük otelde duruyorlar. Buralarda, sıcacık koyu bir çorba, şamdan ışığile duvarlarında gölgeler oynaşan, soluk kâğıtlar kaplı bir oda buluyorlar.

Uzaktan uzağa köpek havlamaları, kedilerin aşk çığlıkları, kuş sesleri, döşeme tahtalarının dramatik gıcırtıları, çatırdıları ile yırtılan o yalancı gece sessizliği içinde, yapayalnız, başbaşa oturuyorlar.

Orman içlerini, kayalıkları keşiften geçirmek istediler mi, bisikletten inip yürümeğe başlıyor. Pierre, kırlık, açıklık, köylük yerleri, âdeta aşkla seviyor; herhalde dehâsı için, bu sessiz, uzun yürüyüşler, lüzumlu bir şey. Değişmiyen ritmleri ile, âlim kafanın daldığı düşüncelere uygun düşen bir şey!

Dışarıda, bir bahçede, hareketsiz bir halde duramaz. «Dinlenmesini» hiç bilmez. Teferruatı, uğranılacak yerleri evvelden kararlaşmış klâsik gezmeleri de sevmez. Onun indinde, vakit diye bir mefhum yoktur. Neden gündüz yerine gece yürünülmesin, neden yemek saatlerinin ille muayyen bir zamanı olsun? Pierre, tâ çocukluğundanberi, üç günde mi, yoksa bir saatte mi döneceğini bilmeden, kâh şafak vakti, kâh gün batarken, birdenbire evden fırlayıp çıkmağa alıştır. Kardeşile beraber yaptıkları bu gezmelerden ne güzel hâtıralar saklamıştır.

Parisin benliğini azaba, işkenceye sokan o can sıkıcı, bin türlü tuzu zıvırdan uzakta, şu şifa verici yalnızlık içinde ne güzel bir ömür sürdüm. Hayır, ormanlarda geçirdiğim gecelere, yapayalnız akıp giden günlerime küçük bir esef katmıyorum.

Vaktim olsaydı, kendimi bırakır, kafamın içinde kurup işlediğim bütün rüyaları anlatmağa dalardım. Çeşit çeşit kır çiçeklerile, acayip otlarla mis gibi kokan o canım vâdimi, arasından Bièvre'nin geçtiği o serin, nemli, güzel yaylâmı, şerbetçi otundan sütunlarla bezeli periler sarayımı, süpürge otlarile kızıllaşan taşlı, çakıllı tepeleri, bir bir anlatamak, tarif etmek isterdim. Çoğu zaman, akşam üstü yola çıkar, vâdiden yukarı doğru yürürdüm. Kafamın içinde yirmi fikirle dönerdim...

1895 yılının âvârelikleri, bu «yeni evlilik serserilikleri» büsbütün güzel: Aşkın kattığı bir başka güzelliği, coşkunluğu var. Yeni evliler, indikleri köy odalarına verilen bir kaç frankla, binlerce defa pedal döndürmek pahasına, kendilerine sihirli geceler ve günler süreğince, baş başa yalnızlığın lüksünü «bağışlamış» oluyorlar.

Bugün, Pierre ile Marie bisikletlerini bir köylü evine bıraktılar, yanlarında küçük bir pusla, biraz da yemişle ana yoldan çıkıp, rastgele bir patikaya saptılar. Pierre koca koca adımlarla önden gidiyor, Marie de yorulmadan onu takip ediyor. Rahatça yürüyebilmek için işin yakışığına, «âdabına» meydan okuyarak, eteklerini biraz kısalttı. Başı açık; sırtında, güzelce, iç açıcı, beyaz bir bulûz, ayaklarında hantal, külüstür papuçlar, belinde pratik ve kaba yüzlü bir kayış kemer var. Bu kemerin küçük ceplerine bir çakı, bir saat, bir de olan biten paraları emanet...

Pierre, dönüp karısının yüzüne bakmağa, göz göze gelmeğe lüzum bile görmeden, bir iç düşüncesini, yüksek sesle devam ettirerek zor bir cristallographie (billûr tavsifi) işinden bahsediyor. Marie'nin onu işittiğini, vereceği cevabın akıllı uslu, faydalı, orijinal bir şey olacağını biliyor. Onun da büyük projeleri var.

Agrégation [1] müsabakasına hazırlanmak istiyor, Fizik mektebi müdürü Schutzenberger'in, ona Pierre ile beraber, ayni lâ-

[1] Aşağı yukarı Darülfünun muallim muavinliği gibi bir tedris derecesine ulaşmak için girilen imtihan.

boratuvarda araştırmalar yapmak iznini vereceği de muhakkak gibi. Karı koca, daima bir arada yaşamak! Hiç biribirinden ayrılmamak!

Ağaçlıklar arasından geçerek, sazlarla çevrili, durgun bir gölün kenarına varıyorlar. Pierre bu uyuyan suyun çiçeğini, canlısını, bir çocuk sevinci ile, bir bir bulup keşfediyor. Hava ve su hayvanlarını, kertenkeleleri, yusufcukları, kum balıklarını çok çok iyi tanır...

Genç kadın, göle inen bayırımsı yerde uzanmış yatarken, kocası da devrilmiş bir ağaç kütüğünün üstünden cambazcasına ilerliyerek, zoraki bir banyo yapmayı göze alarak, sarı susamlardan, suda yüzen nilüferlerden koparmak için ellerini uzatıyor....

Marie, kıpırdamadan, yarı uykuya dalmış gibi bir uyuşukluk içinde, hafif bulutların kayıp geçtiği gök yüzüne bakıyor Birdenbire avucunda, soğuk, nemli bir şey hissederek çığlığı basıyor. Bu, Pierre'in getirip, usulca eline bırakıverdiği yemyeşil, kıpır kıpır bir kurbağa. Karısına şaka yapmak istediği yok Kurbağalarla ahbaplık etmek, onun nazarında gayet tabiî bir şey!

Marie ürküp sıçrıyarak:

— Pierre... Kuzum, ne yapıyorsun Pierre! diye titizlenivor

Fizik âlimi, incinmiş, alınmış gibi:

— Kurbağaları sevmez misin?

— Severim amma, avucumun içinde değil...

Onun, bu yarı tiksinti, yarı korkudan gelme telâşına pek aldırış ettiği yok:

— Hata ediyorsun karıcığım, kurbağaya bakması öyle eğlencelidir ki... Parmaklarını yavaşça aç... Bak ne kadar, amma ne kadar güzel!...

Hayvanı alıyor, Marie de rahatlıyarak gülümsüyor. Kurbağayı gölün kenarına, yere koyuyor, azad ediyor. Bu kısa duraklamadan usanç getirmiş olacak ki, dar kır yolundan yukarı doğru yürümeğe başlıyor; karısı da bir sıçrayışta yerinden fırlıyor, nilüferlerle susamları vahşi bir süs gibi takınıp taşıyarak, onun peşi sıra gidiyor.

Kendisini işinin büyüsüne kaptıran Pierre, birdenbire ormanları, gök yüzünü, durgun gölün kurbağasını unuttu.

Atıldığı araştırmaların muazzam zorluklarını, billûrların büyüme ve artımındaki zihin karıştırıcı sırları düşünüyor. Yeni bir deneme için vücuda getirmek istediği cihazı tarif ediyor. Yeniden Marie'nin sadık sesini, onun vuzuh dolu sorgularını, derin derin düşünülmüş özlü karşılıklarını duyuyor.

Şimdiye kadar, bir erkekle bir kadını birleştirmiş olan bağların en güzeli, en ulvîsi, bu mutlu günlerde, böylece dolanıp düğümleniyor. İki kalb ayni âhenk içinde atıyor, iki vücut bir oluyor, dehâ kaynağı iki dimağ beraberce düşünmeğe alışıyor. Marie bu büyük fizikçiden, bu hakîm ve asîl insandan başka bir erkekle evlenemezdi. Pierre de bu sarışın Lehliden, birkaç dakika ara ile çocuksu veya en üstün bir varlık olmasını bilen, arkadaş ve eş; bir aşk kadını ve bir âlim olan bu şefkat, hayat dolu insandan başka bir kadınla evlenemezdi.

* * *

Tatlı, harikulâde yaz! Yeni evliler ağustos ortalarına doğru, Chantilly yakınlarında «La Biche» diye anılan bir çiftliğe yerleşiyorlar: Bu sakin evi bir kaç aylığına kiralamak fikri de, yine Bronia'dan doğmuştur. Pierre ve Marie burada, ihtiyar Madam Dluska'yı, Casimir'i, Bronia'yı, ve «Lou» adı takılan kızları Hélène ile, Fransada kalmayı biraz uzatmış olan Muallim Sklodowski'yi, Hella'yı buluyorlar.

Yerleri müge yapraklarile bezeli, tavşanlar, sülünlerle dolu bir orman içine çekilmiş şiirli bir evin cazibesi. İki ırkı, üç nesli biribirine yakınlaştıran dostluğun cazibesi...

Pierre Curie, karısının ailesini, ömrünce sürecek bir şekilde teshir etmiştir.

Mösyö Sklodowski ile ilimden, fenden bahseder; herkesin göz bebeği, üç yaşındaki güzel, şirin, neşeli küçük «Lou» ile gayet ciddî sohbetlere dalar.

Bazan, Doktor Curie ile karısı, Sceaux'dan kalkıp Chantilly'ye misafir gelir. Büyük masanın üzerine onlar için de tabaklar konur, konuşmalar ateşlenir, kimyadan tababete geçilir. Ço-

cük yetiştirme usullerine, Fransa ve Lehistan hakkında umumî şekilde yürütülen içtimaî fikirlere atlanır.

Vatandaşlarımızda, ne kadar sık görülen «yabancıya karşı insiyakî itimatsızlık» duygusundan, Pierre'de en ufak bir iz bile yoktur. Dluski'lerle Sklodowski'lere, genç âlim candan ısınmıştır. Karısına yeni bir sevgi nişanesi vermek için, Marie'nin hayran ve mesrur itirazlarına rağmen kendini yürekler acısı sıkı bi çalışmaya koşarak, Avrupanın en zor - ve mademki yıkılmış bir memleketin dilidir - en de lüzumsuz lisanı Lehçeyi öğrenmeğe başlamıştır.

«La Biche» de, Pierre bir Lehleşme kürü yaptı. Eylûl ayında, karısını götürdüğü Sceaux'da da, «Fransızlaşmak» sırası Marie'ye düştü. Onun da canına minnet! Mösyö Sklodowski ile Hella Varşovaya dönünce ona gurbet acısını duyurtmıyacak olan kaynanasını, kayın babasını zaten seviyor bile.

Pierre'in, Kartiye lâtendeki bir çatı arasında bulunma, fakir bir ecnebi kızile evlenmesi, bu ihtiyarları, bu seçkin yaradılışlı insanları ne incitti, ne de şaşırttı.

Marie'yi daha ilk dakikadan takdirle karşıladılar. Onlara tesir eden, yalnız Marie'deki «Slâv cazibesi» değildir. Genç talebe kızın erkekçe zekâsı, ahlâkı, âdeta gözlerini kamaştırmıştır.

Sceaux'daki muhit içinde Marie'nin karşılaştığı yegâne sürprizlerden biri, kayın babasile arkadaşlarının siyasî hırslarda pek ateşli davrandıklarını görmek oluyor. 1848 devrinin fikirlerine tutkun olan Doktor Curie, siyasî işlerde esaslı ıslah ve değişim taraflısı Henri Brisson'la sıkı fıkı görüşüyor, ahbaplık ediyor. İhtiyar doktorda, cenkleşme, çarpışma huyu vardır. Ecnebi zulmüne karşı sessiz bir mücadele havası ve sosyal gaye ve sulh taraflısı fedakârlıklarla bağlanan bir muhitte büyütülen Marie, Fransızların pek düşkün oldukları fırka kavgalarını öğrenmeğe başlıyor.

Uzun «mübahaseleri», cömert hislere olduğu kadar, kavgaya, cenge de yatkın görünen ateşli nazariyeleri dinliyor.

İçine bıkkınlık geldi mi, münakaşalara hiç katılmıyan, düşünceli, suskun kocasının yanı başına sığınıyor.

Pazar davetlileri, meselâ günlük hâdiselerin kışkırttığı

- dostça - ağız dalaşmalarından birine Pierre'i de katıştırmak istediler mi, fizikçinin, âdeta özür diler gibi bir sesle, usulca, şöyle cevap verdiği oluyor:

— Ben öfkelenmesini pek beceremem!

Marie ileride şöyle yazacaktır:

Pierre Curie, siyaset işlerine faal bir şekilde karışmağa pek yanaşmazdı. Gerek aldığı terbiye tarzı, gerekse kendi duygularile, demokratça, sosyalistçe fikirlere bağlı idi. Fakat hiçbir parti imanına kendini kaptırmıyordu. Hususî hayatta olduğu gibi, umumî hayatta da, şiddet kullanmanın bir faydası, olcağına inanmazdı.

Dreyfus hâdisesi; Pierre Curie'nin çekingenliği bırakarak siyasî bir kavgaya atılmış olduğu nadir fırsatlardan biridir. Fakat bu işte de tutmuş olduğu yola bir fırkacılık ruhunun tesirile, emrile sapmış değildir; o gayet tabiî olarak, içinden nasıl geliyorsa öylece, dört bir yandan üzerine çullanılan, suçsuz bir adamın tarafını tutacaktır.

Adalet isteklisi bir insan olduğu için içini tiksindiren bir haksızlığa, gadre karşı çarpışacaktır.

Genç evlilerin ekim ayında yerleştikleri - Glacière sokağı, 24 numaradaki - apartımanın pencereleri, büyük bir bahçenin ağaçlıklarına bakıyor.. Acayip kaçacak kadar konfor yoksulu bir evin yegâne hoş, şirin tarafı da, zaten bu.

Marie ile Pierre, bu üç küçücük, daracık odayı süslemek için hiç bir şey yapmadılar. Hattâ Doktor Curie'nin hediye vermek istediği eşyaları bile kabul etmediler. Her kanape her koltuk, sabahları tozu alınacak; temizlik günleri uvulup parlatılacak fazla bir eşya parçası daha olacaktı. Marie yapamaz. Vakti yok! Hem kanape, koltuk da ne diye, değil mi ki, Curie'ler «müşterek bir karar ile» toplantıları, misafirlikleri ortadan kaldırdılar? Dört kat merdiveni çıkarak karı kocayı içine çekilip kapandıkları «inlerinde» rahatsız etmeğe gelen saygısız, yegâne eşyası bir kitap dolabı ile beyaz tahta bir masadan ibaret olan çıplak duvarlı çalışma odasından içeri girdi mi, artık bir daha böyle bir hevese kapılmıyacak şekilde bozuluyor, hoşnut-

sızlık duyuyor. Masanın bir ucunda Marie'nin iskemlesi, öbür ucunda da Pierre'inkisi. Masanın üstünde fizik kitapları, bir gaz lâmbası, bir demet çiçek. Hepsi bu kadar. Başka hiç bir şey yok. Ne biri, ne de ötekisi kendine ait olmıyan iki iskemlenin önünde Pierre'le Marie'nin nazikçe şaşırmış gözleri önünde, en sıyrık yüzlü misafir bile kaçmaktan başka bir şey yapamaz...

Pierre'in hayatında tek bir ülkü var: Gözünün bebeği bir kadının yanı başında, fennî araştırmalar yapmak. Hem bir kadın ki, o da ilmî tetkikler için yaşıyor.

Yalnız, Marie'nin hayatı daha zor, daha çetin. Çünkü gece gündüz çalışmalara, bir de kadınların hor, yorucu işleri katılıyor. Marie eski Sorbon günlerindeki gibi, artık hayatın maddi taraflarına omuz silkemez. Tatil gezmelerinden dönünce de ilk işi, kabının üzerinde yaldızlı harflerle şu koca MESARİF kelimesini taşıyan siyah bir hesap defteri almak oldu.

Şimdi Pierre Curie, Fizik Mektebinden ayda beş yüz frank alıyor. Marie'ye, agregasyon diplomasının Fransada öğretmenlik hakkını vereceği güne kadar, karı kocanın eline geçen yegâne para bu beş yüz frank.

Bu para ile, mütevazı bir aile pekâlâ yaşayıp gidebilir, hem Marie idareli olmayı öğrenmişti. İşin zor tarafı, bir günlük ezici işleri yirmi dört saatin içine sığdırabilmekte. Marie çoğu vaktini, kendisine de bir «köşeceğiz» bulup uydurdukları mektep lâboratuvarında geçiriyor. Lâboratuvar demek, saadet demek! Amma işe bakın ki, Glacière sokağında da, düzeltilecek bir hayat, süpürülecek odalar var. Pierre'in söküksüz, temiz giyecekleri rabıtalı bir yiyeceği olmalı. Hem hizmetçi var, sanmayın...

Marie de ne yapsın, pazara çarşıya gitmek için, sabahları gayet erken kalkıyor; akşam üstü, Pierre'le kolkola mektepten dönüşte kocasını da yanı sıra sürükliyerek bakkala, sütçüye uğruyor. Tasasız Matmazel Sklodowska'nın iyi bir et suyu çıkarmak için kullanılan acayip «nesneleri» hiç bilmediği zamanlar nerede? Madam Pierre Curie, artık bunları bilmeyi bir şeref meselesi sayıyor!

Evlenme işi kararlaşır kararlaşmaz, genç talebe, gizlice koşup ihtiyar Madam Dluska ile Bronia'dan, yemek pişirme

dersleri aldı. Tencere başına geçip piliç pişirmesini, en gevrek tarzda patates kızartmasını «talim» etti.

Bu büyük gayreti fark bile etmiyecek kadar dalgın olan, her şeyi hoş görmekte eşi bulunmaz Pierre'e, yüzünün akı ile, ne tatlı, yarayıcı yemekler hazırlıyor.

Marie'yi, çocukça bir izzetinefis duygusu şevke, gayrete getiriyor. Günün birinde, Fransız kaynanası, doğru dürüst becerilememiş bir omletin karşısında Varşovalı kızlara acaba ne öğretildiğini soruverirse, utançtan yerin dibine geçmez mi? İyisi mi; yemek tarifi kitabını tekrar tekrar okur, kenarlarına da fennî bir ciddiyete bürünen tâbirlerle, tecrübelerini, uğradığı «hezimetleri», eriştiği başarıları yazar durur...

Başı beklenmek istemiyen, mektepte geçen saatlerde «kendi kendine» ateşin üzerinde yavaş yavaş, tıkır tıkır pişebilecek yemekler icat ediyor. Amma aşçılık da kimya kadar zor, onun kadar sırlı bir iş! Makarna «yapış yapış» olmasın diye nasıl bir usul bulmalı? Sığır etini haşlarken, soğuk suya mı, yoksa sıcak suya mı koymalı? Taze fasulyenin tam kıvamda pişmesi için ne kadar vakit ister? Marie, ocağının başında, yanakları cayır cayır yanarak, derin derin içini çekiyor.

Bir zamanlar, tereyağlı ekmek ve çayla, turp ve kirazla karın doyurması ne kadar daha kolaydı.

Gitgide, ev hanımlık mahareti, kemali artıyor. Bir çok defalar bir et kızartmasını, kömüre çevirmek küstahlığında bulunan gaz ocağı, şimdi artık boynunun borcu nedir, biliyor. Marie, dışarı çıkmadan evvel, alevi bir filiz âlimine yakışır doğrulukla, katiyetle inceden inceye ayarlıyor, ateşe emanet ettiği tencereye endişeli gözlerle son bir defa daha baktıktan sonra merdiven başına çıkan kapıyı örtüyor, koşarak iniyor, mektebe kadar beraber yürümüş olmak için, nefes nefese kocasına yetişiyor.

Bir çeyrek saat sonra, ince eğri boyunlu başka şişelerin üzerine eğilerek, ayni gözetici hareketle bir lâboratuvar bekinde (gaz ibiğinde) alevin yüksekliğini ayarlıyacaktır.

Sekiz saat fen araştırmaları yapmak, iki üç saat ev işine

bakmak: Bu yetmez. Akşamları, hesap defterinin şatafatlı sütunlarına -*Mösyöye ait, Madama ait*- günlük masrafları da kaydettikten sonra, Marie Curie tahta masanın ucuna oturuyor, agregasyon müsabakası hazırlığına dalıyor.

Lâmbanın öbür yanında, Pierre, başını eğmiş, Fizik Mektebindeki yeni tedris programını tertipliyor. Kocasının güzel, derin bakışını, sık sık, âdeta saçlarında, teninde hisseden Marie, bu aşk ve hayranlık «mesajını» almak için gözlerini kaldırıyor. Biribirlerini seven bu erkekle kadının yüzünden karşılıklı bir gülümseme geçiyor.

Sabahın ikisine, üçüne kadar, bu dairenin pencerelerinde ışık var ve iki iskemleli çalışma odasında, çevrilen sahifenin, kâğıt üzerinde koşan kalemin ateşli «pianissimo'su» duyuluyor.

Marie'den Josef Sklodowski'ye, 23 Kasım 1895:

Bizden yana, her şey yolunda: Sıhhatimiz yerinde, hayatı tatlı buluyoruz. Yavaş yavaş apartımanımı düzeltiyorum. Amma onu, bana dert olmıyacak, bakım istemiyecek bir stilde muhafaza etmek istiyorum. Zira adamım yok gibi bir şey: Günde bir saatliğine, bulaşık yıkamağa, ağır işleri görmeğe bir kadın geliyor. Yemeği ben pişiriyorum, ortalık işini de ben görüyorum.

Birkaç günde, bir, kocamın annesile babasını görmeğe Sceaux'ya gidi-

Bu yüzden çalışmalarımız geri kalmıyor. Birinci katta, içinde bize lâzım olan şeyler bulunan iki odamız var; böylelikle tamamen kendi evimizde gibiyiz, işimizin lâboratuvarda yapılmıyan kısmını, orada kolayca başarabiliyoruz.

Hava güzel oldu mu, Sceaux'ya bisikletle gidiyoruz, trene ancak pek yağmurlu günlerde biniyoruz.

Benim «para getirici» işlerim hâlâ kat'i bir şekil alamadı. Bu sene lâboratuvarlık bir iş vereceklerini umuyorum. Bu yarı fenni, yarı sınaî bir meşgale ki, elbette ders vermeğe tercih edeceğim.

Marie'den, Josef Sklodowski'ye 18 mart 1896:

Hayatımız hep ayni şekilde geçiyor. Dluski'lerle kocamın anası bamüstesna, kimseyi görmüyoruz. Hemen hiçbir zaman tiyatroya gitmiyoruz, kendimize en ufak bir eğlence izni vermiyoruz. Paskalya yortusunda belki bir kaç gün tatil alıp uzunca bir gezmeye çıkacağız.

Hella'nın düğününde bulunamıyacağıma üzülüyorum. Eğer Varşovada bizlerden hiç kimse olmasaydı, belki bütün zorluklara rağmen yol parasını bulurdum. Amma çok şükür, Hella yapayalnız değil, Bana da bu büyük sevinçten, kendimi yoksun bırakmak mecburiyeti düşüyor.

Bir kaç haftadır, havalar çok sıcak. Kırlık yerler yemyeşil. Sceaux'da menekşeler daha şubat ayında bile görünmeğe başlamıştı; hele şimdi dünya kadar var. Bahçe çakıllarının araları dopdolu. Paris sokaklarında pek çok çiçek satıyorlar, hem de öyle ucuz ki, evimizde daima demet demet çiçek bulunuyor.

Marie'den Josef'le karısına, 17 Temmuz 1896:

Sevgili kardeşlerim, bu sene sizleri kucaklamak için memlekete gelebilmeği ne kadar isterdim. Ne yazık ki, böyle bir şeyi hem param, hem de vaktim olmadığı için, aklımdan bile geçiremem. Bu aralık girdiğim Agregasyon müsabaka imtihanları, Ağustos ortalarına kadar uzayabilir...

Agregasyon müsabakasını, Marie Curie, birincilikle kazandı. Pierre, hiç bir söz söylemeden, göğsü iftihardan kabararak, Lehlisinin omuzlarına koruyucu kolunu attı. Biribirlerine sıkı sıkı sarılıp dolanmış bir halde, Glacière sokağına döndüler... Hemen o dakika, bisiklet lâstikleri şişirildi, çantalar doldurulduu, Auvergne'e doğru yola çıkıldı: Tedkik ve araştırma seyahati.

Bu karı koca, dimağ ve vücut kuvvetlerinden yana ne müsriftirler Yarabbi! Tatil günleri bile bir enerji sefahati içinde geçiyor.

Marie, ileride, şöyle yazacaktır:

Uzun, zahmetli bir yokuş yukarı çıkışından sonra yüksek yaylâların dup duru havası içinde, taze, yeşil Aubrac çayırını geçtiğimiz o güneşli günden içimizde ışıl ışıl hâtıra kaldı. Başka canlı bir hâtıramız daha vardır: Bir akşamdı, güneş batarken, Truyère boğazında fazla oyalanıp kalmıştık, suyun akışı ile ağır ağır giden bir kayıkta, bir halk türküsü söyleniyor, uzaklardan dağılıp hafifliyerek gelen bu şarkı sesi, içimize garip bir füsunla işliyordu.

Durup dinlenme yerlerimizle buna verilecek vakti yanlış hesapladığımızdan eve şafak vaktinden evvel dönemedik: Atları, bisikletlerimizden korkan bir araba kafilesile karşılaşmak, bizi sürülü tarlalara sapmak zorunda bıraktı.

Geceyi çitlerin içinde geçiren inekler, gelip koca, durgun gözlerile, ciddî ciddî bizi seyrederlerken, ayın dünyayı, hakikati değil de bir rüya âlemini hatırlatan ışıklarile gümüşlenmiş yüksek yaylada, tekrar düz yola çıktık...

Evliliklerinin ikinci senesi, birinciden yegâne farkı: Ma-

rie'nin gebelikle bozulan, aksayan sıhhî durumu. Madam Curie, bu çocuğu istedi, fakat kendini bu kadar fena hissettiğine, cihazlarının önünde saatler saati ayak üstü durup çeliklerdeki miknatıslamayı tedkik edemediğine kızıyor, şikâyet ediyor...

Marie'den Kazia'ya, 2 mart 1897:

Sevgili Kazia, yaş gününü tebrikte pek geciktim ama, bu aralık âdeta hasta gibi idim. Ne oturup mektup yazacak enerjiyi, ne de kafa vuzuhunu bulabiliyordum.

Bir çocuğum olacak; yalnız bu ümidin, pek haince bir tezahür şekli İki aydır, mütemadî bir baş dönmesi çekiyorum, hem bütün gün, sabahtan akşama kadar. Yoruluyorum. Üstümde müthiş bir cansızlık var, çalışmağa yarar bir tarafım kalmadığını görüyorum. Hülâsa mâneviyatça berbatım

Bu aralık kayınvaldem de pek ağır hasta olduğundan vaziyetim beni büsbütün sıkıntıya sokuyor.

Marie'den, Josef Sklodowski'ye, 31 mart 1897:

yeni bir havadis yok. Boyuna hastayım. Hem zayıflayıp bitkin bir hal almak şöyle dursun, renkli ve topluca göründüğüm halde. Kocamın annesi hâlâ rahatsız. Şifasız bir derdi olduğu için (Memede kanser) dehşetli üzülüyoruz. Bu feci hastalığın sonu, benim doğurma zamanımla bir araya düşecek, diye büsbütün korkuyorum. Korkutuğum başımıza gelecek olursa, zavallı Pierre'im pek zor günler geçirecek demektir.

İki senedir biribirlerinin yanından tek bir saat bile uzaklaşmamış olan Marie ile Pierre, 1897 temmuzunda, ilk defa olarak ayrılıyorlar. Muallim Sklodowski, yazı Fransada geçirmeğe geliyor. İş yüzünden Pariste kalan Pierre, yanlarına gelene kadar da, kızile beraber, Port-Blanc'nın «Gümüş Kayalar» oteline yerleşerek, ona bir anne ihtimamile bakıyor.

Pierre'den, Marie'ye, temmuz 1897:

Ne çok sevdiğim, canımın içi biricik, küçücük, yavrum; bugün mektubunu aldım, çok mesudum. Burada yeni bir şey yok; yalnız ne var biliyor musun? Her dakika, her saniye seni arıyorum: Ruhum seninle beraber uçtu, gitti..

Bu satırlar; fizik âliminin, en candan kopup gelme sözlerini öğrenmek istediği o zor dilde, özenile, bezenile... Lehçe ola-

rak yazılmıştır. Marie de ona, Lehçe vecap verir. Cümleleri çocukçadır, bir acemi için anlaşılması kolay tarzdadır.

Canım kocacığım, hava güzel, güneş parlıyor, sıcaklar bastı. Sensiz çok üzgünüm, çabuk gel, sabahtan akşama kadar seni bekliyorum, gelmiyorsun: Ben iyiyim, elimden geldiği kadar çalışıyorum ama Poincaré'nin kitabı sandığımdan daha zormuş. Bunun hakkında seninle konuşmalıyım, güçlük çektiğim yerleri beraber gözden geçirmeliyiz.

Pierre, Fransızcaya dönerek, «Ne çok sevdiğim, canım küçücük yavrum» diye başlıyan mektuplarda Sceaux'daki hayatını, sene sonu mesaisini bir çırpıda yazıp anlatıveriyor:

Bugün senin için postaya bir paket verdim. İçinde galiba madam P.'den gelme iki triko zıbın var. Bunlar en küçük boyla bir numara büyük günden. Küçüğü triko zıbınlara iyidir ama, pamukludan yapılacakları daha bolca tutmak lâzımdır. Sende her iki boydan da bulunmalı.

Ve birdenbire aşkını söylemek için, içli, ender kelimeler buluyor:

Hayatımı dolduran sevgilimi düşünüyorum; elimde bambaşka, yepyeni melekler olmasını ne kadar isterdim. Şimdi yaptığım gibi dimağımı münhasıran senin üzerinde teksif edince, seni görmeğe, yaptığını takip etmeğe ve şu dakikada tamamen senin olduğumu ruhuna duyurtabilmeğe ulaşmalı idim... gibime geliyor Amma gözümün önünde hiç bir hayal belirmiyor...

Ağustos başında, Pierre, Port-Blanc'a koşuyor. Sekiz aylık gebe olan Marie'nin hali içine dokunup da, karıcığının yanı başında rahat, sakin bir yaz mı geçirecek sanıyorsunuz? Ne gezer! Karı koca, delilere — ya da daha doğrusu âlimlere — has bir «ne yaptığını bilmezlik içinde» her vakitki gibi uzun yollardan aşarak bisikletle Brest'e gidiyorlar. Marie hiç yorgunluk duymadığını sıkı sıkıya söyledi. Pierre de ona inanmağı cana minnet bildi.

Aslını esasını pek kendi de bilmiyor ama, ona öyle geliyor ki, karısı, beşer kanunlarını hiçe sayan, insan üstünü bir mahlûktur.

Fakat ne de olsa, bu sefer, genç kadının vücudü amana geliyor. Marie, âdeta utana bozara, seyahati kısaltıp Parise dönmek zorunda kalıyor ve orada, eylûlün on ikinci günü bir kız

çocuğu İrène'i — istikbalde Nobel mükâfatını kazanacak! — güzel yumuk yumuk bir bebeği dünyaya getiriyor.

Madam Curie'nin, dişini sıkıp, sessiz soluksuz dayandığı bu doğumda doktor Curie de bulunuyor.

Çocuğun dünyaya gelişi pek patırtı yapmamış, fazla para harcanmasına yol açmamış olmalı. Hesap defterinde, 12 eylûl tarihinde, fevkalâde masraflar başlığı altında, şunları buluyoruz: «Şampanya: 3 frank. Telgraf: 1 frank 10 santim.

Hastalık faslına: Eczahaneye ve hasta bakıcıya: 71 frank 50 santim.

Genç Curie'lerin eylûl masrafları yekûnu — 430 frank 40 santim — gibi bir rakkamı bulduğundan, Mari küskünlüğünü, kızgınlığını işaretlemek için bu 430 frankın altına iki kalın, öfkeli çizgi çekiyor.

Marie, aile hayatı ile ilmî mesleği arasında birinden birini seçmeği aklından bile geçirmiyor. Aşkı, analığı, ilmi bir hızada yürütmek, hiç birinde de mızıkçılığa sapmamak azmini duyuyor. İhtiras ve irade kullanarak bunu başarıyor.

Marie'den Mosyö Sklodowski'ye, 10 Kasım 1896:

Küçük Reine'imi [1] hâlâ emziriyorum. Az kalsın bu sıralarda onu memeden kesmek zorunda kalıyordum. Epey de üzüldük. Çocuğun tartısı, üç hafta boyunca birdenbire eksilmeğe başladı. Yüzü, rengi bozuldu, keyifsiz, cansız bir hal aldı. Bir kaç gündür çok şükür daha iyi. Eğer İrène'ciğim ağırlığı tabii şekilde artarsa, emzirmeğe devam edeceğim; yok yine zayıflamağa başlarsa, benim için üzücü bir şey olmasına, açılacak yeni masrafa bakmayıp bir sütne tutacağım.

Evlâdımın büyüyüp gelişmesinde zararlı bir yol tutmağı dünyada temem.

Havalar hâlâ pek güzel, sıcak, güneşli geçiyor. İrène'i her gün, ya ben, ya da hizmetçi gezmeğe çıkarıyoruz. Kızımın banyosunu küçük bir çamaşır teknesinde yapıyorum.

Çok geçmeden, hekimin kat'i emri üzerine Marie, kızını emzirmekten vazgeçmek zorunda kalıyor. Fakat sabah, öğle, akşam, gece, altını değiştiriyor, banyosunu yapıyor, giydiriyor,

[1] İrène, isminden İ harfi kalkınca, fransızca «kraliçe» anlamış oluyor.

kundaklıyor. Genç anne laboratuvarda cihazlarının önünde çalışıp, Millî Sanayii Teşvik ve Koruma Cemiyeti lâyihasında intişar edecek olan miknatıslar hakkındaki mesaisini kaleme alırken, sütne de, çocuğu Montsouris parkında gezdiriyor.

Ayni sene içinde, üç ay ara ile, Marie Curie ilk evlâdını dünyaya getiriyor, ilk araştırmalarının semeresini meydana koyuyor.

Öyle dakikalar oluyor ki, tuttuğu bu cambazca hayat tarzı, dayanılmaz bir hal alıyor. Gebeliğindenberi sıhhati sarsılmıştır. Casimir Dluski ile Curie ailesinin hekimi doktor Vauthier sol ciğerde vereme istidat gösterebilecek ârazdan bahsediyorlar. Annesi veremden giden Marie'nin bu tehlikeli irsî vaziyetinden telâşa düşerek, genç kadına bir kaç ay sanatoryum tedavisi tavsiye ediyorlar.

Ama, inatçı Marie, bu lâkırdılara kulak asmıyor, Sanatoryum bahsine de hiç yanaşmıyor.

Onun düşünecek, dert edecek başka şeyleri, laboratuvarı, kocası, evi, kızı var!... İlk dişlerini çıkaran İrène'in ağlamaları, bir grip, ehemmiyetsiz ufak tefek rahatsızlıklar, sık sık evlerinin sükûnunu bozuyor, eski fizikçiye uykusuz, üzüntülü geceler geçirtiyor. Bazan içine, birdenbire tuhaf bir korku hissi gelen Marie, neye uğradığını bilmez bir halde Fizik Mektebinden fırlayıp, Montsouris parkına koşuyor.

Sütne, sakın çocuğu kaybetmiş olmasın? Yok yok... İşte ta uzaktan kadını, içinde beyaz bir şeyin hayal meyal farkedildiği küçük arabayı görüyor... Tam da söylediği yoldan güzel güzel gidiyorlar...

Bereket versin ki, kayınbabası imdadına yetişti, kıymetli bir yardımcı oldu. İrène'in doğumundan bir kaç gün sonra karısı, ölen doktor Curie, çocuğa candan bağlandı. Sablons sokağının bahçesinde torununa ilk adımlarını attırıyor. Marie ile Pierre, Glacière sokağından çıkıp Kellermann bulvarında küçük bir köşkte taşındıkları zaman, ihtiyar baba da onlarla beraber oturacaktır. İrène'in ilk terbiyecisi, en iyi arkadaşı olacaktır.

Tahtlı bir kızın, üçüncü mevki vagonile, elinde koltuğunda çıkmalarla, Şimal istasyonuna vardığı 1891 yılı Kasım ayının bir sabahındanberi, ne yollar aşıldı!...

Manie Sklodowska, fiziği, kimyayı ve bütün bir kadınlık hayatını keşfetti.

Nasıl müstesna bir azim ve cesaret kuvvetini imdada çağırmakta olduğunu bir an bile aklından geçirmeden küçük büyük, muazzam engelleri yendi.

Bu çarpışmalar, bu zaferler onu cismen değiştirdi, sanki yeni bir çehre yuğurdu. Marie Curie'nin otuz yaşından sonraki bir resmine, heyecan duymadan bakmak imkânsızdır. Biraz tıknaz etine dolgun, gürbüz kız; gayri maddî bir mahlûk oldu. İnsan: «Ne cazip, acayip, hem de güzel bir kadın!» demek ister ve gergeniş alnı, başka bir âlemden gelme bakışı görünce, cesaret bulup bunu söyliyemez.

Madam Curie'nin şan ve şöhretle randevusu var.

Hazırlandı, güzellendi.

XII

RADYUMUN KEŞFİ

Bir yeni gelin, evini çekip çeviriyor, küçük kızını yıkıyor, tencerelerini ateşe vuruyor... Fizik Mektebinin fakir lâboratuvarında da bir âlim kadın, asrî fennin en mühim keşfini başarıyor.

Doğum sarsıntısını pek geçiştirmeğe bile vakti olmadan iş başına dönen Marie'nin, 1897 yılı sonundaki çalışma blânçosu: İki Lisans imtihanı, Agregasyon müsabakası, su verilmiş çeliklerdeki miknatıslama hassası hakkında bir etüd.

Tuttuğu meslek volunun mantıkî surette gelişmesinde bundan sonraki konak [1] doktora'dır. Bu noktada bir kaç haftalık bir bocalama. Verimli, orijinal bir maddeyi ortaya sürecek araştırmalar temini seçmek meselesi var. Marie en yeni fizik tecrübelerini gözden geçirerek bir tez mevzuu arıyor.

Bu mühim meselede Pierre'in değeri pek büyük. O, Marie'nin çalıştığı lâboratuvarın şefi, karısının «patronu». Üstelik ondan yaşlı, çok daha tecrübeli bir fizikçi. Marie, kocasının yanında kendini biraz da çırak yerine koyuyor.

Bütün bunlara rağmen, Lehli kadının karakteri, iç tabiatı bu mevzuun seçilme bahsinde çok tesir etmiş olmalı. Marie, tâ çocukluğundanberi, benliğinin derinliklerinde, keşşafların merak ve atılganlığını taşıyor. Ona vaktile, Parisi, Sorbonu keşf için Varşovadan ayrılmayı göze aldıran, Dluski'lerin rahatçacık apartımanlarına Kartiyelâtenin yapayalnız bir odasını tercih ettiren, hep bu insiyakî hıstır. Ormanda yürüyüşe çıktıkları vakit, o daima düzeltilmemiş, yol haline getirilmemiş, yabani geçitlere sapar.

[1] Merhale.

Büyük bir seyahati tasarlayıp, kuran yolcuya benzer. Haritanın üzerine kafasını eğmiş seyyah, uzak bir diyarda, hayalini gıcıklıyan, coşturan acayip bir isim yakalar ve birden, oraya gitmeğe, başka bir yere değil de, ille oraya gitmeğe karar verir. Marie, son tecrübe etüdlerinin raporlarını gözden geçirirken, Fransız fizikçisi Henri Becquerel'in, bir sene evvel neşredilmiş olan mesaisi üzerinde duruyor. Pierre'le karısı, bunu ondan evvelden de biliyorlar. Marie bunları, her vakitki dikkatile tekrar okuyor, inceliyor.

X şuaının Roentgen tarafından keşfedilmesinden sonra, Henrie Poincaré, X şuaına benzer ışıklar, acaba zıya tesiri altındaki flüorşıllı (fluorescent) cisimler tarafından mı neşrediliyor diye, araştırmalarda bulunmayı düşünmüştü. Ayni muamma ile çelinen Henri Becquerel, «nadir bir metalda» *uran*'daki tuzları tetkik etmişti. Fakat tahmin edilen olayı (fenomeni) bulacak yerde, bambaşka, anlaşılmaz bir hâdise ile karşılaşmıştı. Uran tuzları, evvelden herhangi zıya tesiri olmaksızın *kendi kendiliklerinden*, mahiyeti, evsafı bilinmiyen şualar neşrediyordu. Bir uran bileşiği (mürekkebi), siyah kâğıtlarla sarılı bir fotograf camının üzerine kondu mu, kâğıdın dışından geçerek buna tesir ediyordu; ve X şuaı gibi, bu şaşılacak «uranik» ışıklar da muhitteki havayı nâkil kılarak bir elektroskopda deşarj yapıyordu.

Henri Becquerel, bu hassaların evvelce nüfuz etmiş bir güneş tesirine bağlı olmadığına ve uran bileşiği uzun müddet karanlıkta tutulsa da yine bu halin devam ettiğine bir çok deneylerden sonra inan getirdi. O, sonradan Marie'nin radyoaktivite adını vereceği olayı (fenomeni) keşfetmişti.

Yalnız, bu şuaların menşei, bir muamma olarak kalıyordu. Becquerel'in şuaı Curie'lerin son derece meraka düşürüyor. Uran bileşiklerinin; ışınım (radiatin) şekli altında, durmamacasına yaydıkları, - gerçi pek az olan enerji - nereden gelebilir? Ve nihayet bu ışınımların cinsi, cehveri nedir? İşte mükemmel bir araştırma temi, bir doktora tezi! El avak değmemiş bir keşif sahası olduğu için, mevzu Marie'yi büsbütün imrendiriyor. Becquerel'in çalışmaları daha pek yeni, genç kadının bildiğine göre de, Avrupa lâboratuvarlarında henüz hiç kimse ura-

nik şuaın, tetkikini derine vardırmış bulunmuyor. Hareket noktası bakımından ve tekmil bibliografik tafsilât namına, 1896 yılı içinde, Henri Becquerel tarafından Fen Akademisine verilen bildirilerden başka ortada hiç bir şey yok. Maceraya, hiç bilinmedik bir ilim dünyasına atılmak, ne hoş; ne coşturucu bir iş olacak!

Marie'ye «tecrübeler karargâhını kuracak bir yer bulmaktan başka yapılacak şey kalmıyor. Bu noktada da, hemen zorlukla sökün ediyor. Pierre'in Fizik Mektebi müdüriyetine bir çok defalar başvurması, ancak pek sudan bir neticeye varabiliyor. Marie'ye, mektep binalarının alt katında, camlı bir atelyeyi istediği gibi kullanmak izni veriliyor. Burası, anbar ve makine dairesi olarak kullanılan, dört bir yanından buğular sızan, şu bu yığılı bir yer. Üstün körü, iptidaî bir teknik tertibat. Konfor derseniz, hiç mi hiç yok.

Genç kadın yılmıyor. Tam bir elektrik enstallasyonundan, fennî araştırmaların başlangıç malzemesini teşkil edecek her şeyden mahrum bir halde, bu berbat yerde cihazlarını işletmek çaresini buluyor.

Kolay değil. Duygun ve doğru âletlerin rütubet, ısı değişimleri gibi sinsi düşmanları vardır. Duygun elektrometr'lere zararlı olan bu küçük atelyenin iklimi, Marie'nin sıhhati için de hiç iyi değil... Amma malûm ya, bunun ehemmiyeti yok!

Çok üşüdüğü zamanlar, fizik âlimi kadın termometrenin gösterdiği santigrat dereceleri iş defterine, kaydetmekle hıncını alıyor. Böylece, 6 şubat 1898 tarihinde, formül ve rakkamlar arasında, şunu buluyoruz: «Silendr içinde hararet, 6, 25 derece.»

6 derece, sahiden de az! Marie bile, bu hali ayıpladığını belli etmek için, ardı sıra on tane hayret işareti katmış.

Doktora namzedinin burada ilk yaptığı iş uranyum şuaının «iyonlanma kudretini» - yâni havayı elektriğin nâkili haline getirip bir elektroskopda deşarj yapma kudretini - ölçmek oluyor. Kullandığı mükemmel usul, - ki tecrübelerindeki muvaffakıyetin anahtarı olacak usuldür - yakından tanıdığı iki fizikçi, - yâni Pierre'le Jacques - tarafından, vaktile, başka olay-

ların tetkiki için icat edilmişti. Marie'nin kullandığı enstallasyon, bir «iyonlanma odasından», bir Curie elektrometr'i ile bir kuvarts piezoelektrik'ten ibarettir.

Bir kaç hafta sonra, birinci netice, Marie'nin vardığı kanaat: Bu şaşırtıcı ışımadaki şiddet, muayene edilen örneklerdeki uranyum miktarile mütenasiptir vè doğru bir şekilde ölçülebilen ışıma, ne uranyumun kimyevî terkiplerindeki vaziyet, ne de «aydınlatma» veya ısı derecesi gibi haricî sebeplerle tesir görmektedir.

Bunlar, ayni dinden olmıyan için, hiç de heyecan uyandırıcı bir şey değil amma, bir âlim için, aklı, ruhu sarıp kavrayıcı şeyler.

Fizikte ilkin anlaşılmaz görünen bir fenomenin, kısa yokluyuş ve denemelerden sonra, vaktile bilinmiş kanunlarla ilgili çıkması, böylelikle de arayıcısı için, alâka uyandırıcı tarafını hemen o lâhza kaybedivermesi ne çok görülmüş şeydir! Nitekim iyi tertiplenmemiş polis romanlarında, meselâ cinayeti pekâlâ işlemiş olabilecek meş'um görünüşlü kadını, üçüncü fasılda, artık hiç gizlisi kapaklısı olmıyan namuslu bir ev kadını olarak karşımıza çıkarıverdiler mi, birden ne hevesimiz, ne de merakımız kalır; o dakika elimizden kitabı bırakırız.

Burada, böyle şey yok. Marie uranyum şualarile ne kadar daha çok içli dışlı oluyorsa, bunlardaki acayip, bilinmedik cevher de o kadar daha çok gözüne batıyor. Hiç bir şeye benzemiyorlar. Hiç bir şeyden müteessir olmuyorlar. Pek zayıf güçte (takatte) olmalarına rağmen, harikulâde bir «benlikleri» var.

Esrarı kafasında evire çevire, gözünü dosdoğru hakikate dikmiş olan Marie, anlaşılmaz ışıma'nın bir *atomal*[1] (cüzü ferdi) hassası olduğunu âdeta öncü bir duygu ile hissediyor, çok geçmeden de bunu katiyetle ileri sürebilecek imana ulaşıyor Kendi kendine ortaya bir sorgu atıyor: Malûm hâdise, ancak uranyum ile göze görünmüş olduğu halde, bu fenomeni yaratacak yegâne kimyevî element'in (unsurun) uranyum olduğuna dair ortada hiç bir delil yok. Neden başka madde ve cisimler de ayni kudrete malik bulunmasınlar? Belki de şualar ilkin *tesa-*

[1] Fransızcası: Atomique.

düfen uranyumda keşfedildi, fizikçilerin zihnide de hep ona bağlı olarak takıldı kaldı. Şimdi onları başka yerlerde aramalı.

Değil mi ki düşünüldü, hemen de tatbike geçildi demektir! Uranyum tetkikini bir tarafa bırakarak, Marie, *bütün kimyasal cisimleri* muayeneye, incelemeye başlıyor. Netice kendini bekletmiyor. Başka bir cismin, thorumun mürekkepleri (bileşikleri) de kendi kendiliklerinden çıkma ve uranyumunkine benziyen, ayni şiddette şualar neşrediyorlar. Demek ki, genç kadın doğru görmüştü. Karşılaşılan fenomen, yalnız uranyum'a münhasır bir hususiyet değil; nitekim bunu apayrı bir şekilde isimlendirmek lüzumu beliriyor.

Marie Curie, *radyoactivite* adını ileri sürüyor, Böyle hususî bir «nurlanma» kabiliyetini gösteren uranyum ve thoryum gibi cisimler *radyo-element* diye adlandırılacaktır.

Radyoactivite meselesi, fizikçi kadının merakını o derece çeliyor ki - daima ayni usulle - türlü türlü maddeleri tetkik etmekten bıkıp usanmıyor. Merak, kadınca ve ne harikulâde merak, bir âlim için en baş meziyet! Marie'de bunu, son hadde varmış bir kuvvetle buluyoruz. Müşahedelerini sade tuzlar ve oksidler gibi basit bileşiklere inhisar ettirecek yerde, birden, Fizik Mektebinin maden filizleri kolleksiyonuna başvurmak, âdeta eğlenip oyalanma kabîllnden rastgele, değişik örnekler üstünde bir nevi gümrük muayenesine benziyen elektrometr tecrübelerine kalkışmak isteklerine kapılıyor. Pierre bu fikri beğeniyor, karısının tetkik ve muayene etmek sevdasına düştüğü damarlı, katı veya kolayca kırılıp toz olmağa yatkın, acayip biçimli parçaları onunla beraber seçiyor.

Marie'nin tasarladığı şey basit; dehânın buluşları gibi basit...

Bir an için Madam Curie'yi, her basamağı, çetin bir çalışma merhalesi olan, dik, yorucu bir muvaffakıyet merdiveninin ilk dönemecinde tasavvur edelim: Durduğu bu «sahanlıkta», onun yerinde, başka yüzlerce aravıcı aylar ve seneler sürecek bir «pana» uğrar, ileriye doğru tek adım atamıyacak hale düşerdi. Ötedenberi bilinen kimyevî cisimleri sıra ile tetkikten geçirip - Marie'nin yaptığı gibi - thoryum'un ışımasını keşfettikten sonra, bu sırlı radyoaktivite'nin nereden geldiğini, kendi

kendilerine boş yere sorup dururlardı. Nitekim onun da, Marie'nin de beyninde, bu sorgunun burgusu dönüyor ve âlim kadın şaşıyor. Yalnız ondaki hayret, verimli hareketler şeklini alıyor. Besbelli ihtimalleri hep kullandı, bitirdi. Şimdi hiç eşelenmemiş, araştırılmamış meçhule dönüyor.

Maden filizlerinin tetkikinden ne netice çıkacağını evvelden biliyor, yahut da bunu bildiğini sanıyor. İç cevherinde ne uranyum, ne de thoryum gizleyen parçalar, tamamen «inaktif» yâni tesirsiz ve gayri faal kalacaklar. Ötekiler, yâni içlerinde uranyum ve thoryum bulunanlarsa, radyoaktif olacaklar.

Hâdiseler tahminlerini doğru çıkarıyor. Marie, inaktif maden filizlerini bir yana bırakarak dört elle ötekilere sarılıyor, radyoaktivite'lerini ölçüyor. Bu noktada, hiç beklenmedik bir vaziyet beliriyor: Bu radyoaktivite, muayene edilen kimyevî eczanın içindeki uranyum ve thoryum miktarına göre normal şekilde tahmin edilenden *çok daha kuvvetle* meydana çıkıyor.

Genç kadın:

— Bu, bir tecrübe yanlışlığı olmalı... diye düşünüyor. Çünkü beklenmedik bir olay karşısında, şüphe, âlimin ilk reaksiyonudur. (tepkisidir.)

Marie heyecana kapılmadan, yine ayni eczalarla ölçme işine başlıyor. Bunu on defa, yirmi defa baştan tekrarlıyor. Ondan sonra da, apaçık, besbelli olan bir şeye aklını yatırması gerekiyor: Maden filizlerinde bulunan uranyum ve thoryum miktarları, gördüğü ışımanın istisnaî kuvvet ve şiddetini mâkul göstermeğe hiç de yetmiyor.

Bu aşırı, gayritabî radyoaktivite nereden geliyor? Tek bir izah yolu: Demek ki, maden filizlerinde uranyumdan, thoryum'dan *çok daha kuvvetle radyoaktif* olan az miktarda bir madde var.

Amma değil mi ki, evvelki tecrübelerinde Marie *mâlûm olan bütün kimyasal elementleri* tetkik etti, şu halde bu nasıl bir cevher, nasıl bir madde?

Âlim kadın, bu sorguya, pek ulu müfekkirelerin şaşmazlığı, göz kamaştırıcı atılganlığile karşılık veriyor. Pervasız bir faraziye yürütüyor: Muhakkak maden filizlerinde radyoaktif bir

madde var, ki bu ayni zamanda, şimdiye kadar bilinmiyen kimyevî bir element, *yepyeni bir cisimdir!*

Yeni bir cisim! Ne büyüleyici, ne iç coşturucu faraziye... Amma adı üstünde, faraziye: Aklından geçen «bir tahmin» esintisi! Şimdiye kadar, son derece kuvvetle radyoaktif olan cevher, sadece Marie ile Pierre'in hayalinde yaşamaktadır. Fakat ne sağlam, ne köklü bir şekilde! Marie bir gün, içten içe kabaran, ateşli bir sesle, Bronia'ya şöyle diyecektir:

— Biliyor musun, kendi kendime izah edemediğim şualar, şimdiye kadar bilinmiyen bir kimyasal elementten geliyor... Bu unsur mevcut; iş ancak bulmağa kalıyor. Biz buna eminiz! Konuştuğumuz bazı fizikçiler, bir tecrübe hatasına düşüldüğünü sanıyorlar, temkinli, ihtiyatlı olmamızı tavsiye ediyorlar Amma ben aldanmadığıma eminim.

Eşsiz bir ömrün, eşsiz dakikaları. Onların mukaddes bilip taptıklarına saygısızlık göstermekten çekinmiyen menfî ruhlular, arayıcı ile bulduğu şey hakkında tamamen yanlış, romanesk bir fikre kapılıyorlar. «Buluş dakikası» diye bir şeyle, her zaman karşılaşılmaz. Bir âlimin çalışıp çabalaması o kadar kılı kırk yararcasına ince bir iştir ki, başarıya ulaşma imanı, ansızın, şimşek gibi çatırdayıp, gözleri ateşile kamaştırmak fırsatını pek bulmaz bile.

Cihazlarının önünde ayakta duran Marie, belki de zaferin ani sarhoşluğunu hissetmedi. Bu sarhoşluk, sanki parıl parıl bir ümidin ateşli nöbetine tutulmuş bir çok çalışma günlerinin, son kararı verdirecek çabalama dakikalarının üstüne birden taşıyıp yayıldı.

Fakat kimbilir, dimağının hiçbir kaçamak yolu bırakmıyan titiz muhakeme ve mantıkı ile, bilinmedik bir maddenin izi üstünde olduğunu kuvvetle anlayınca ablası, müteffiki Bronia'ya sırrını açtığı dakika, ne heyecanlı, ne coşkun bir ândı.

Aralarında, göz yaşartıcı, dokunaklı hiçbir söz geçmeden, iki kız kardeş, birdenbire duman gibi fışkırıp ruhlarını saran baş döndürücü hâtıralar sisi içinde, geçmişteki bekleyiş senelerini, karşılıklı fedakârlıkları, hulya, iman dolu çetin talebelik hayatlarını sanki yeniden yaşar gibi olmuşlardır.

Daha dört yıl evvel Marie şöyle yazıyordu:

Görünüre bakılırsa, hayat hiçbirimiz için kolay değil. Amma ne çıkar, insanda sebat, bilhassa nefsine karşı güven olmalı! Bir şeye kabiliyetli olduğuna inanmalı, ve bu şeye, her ne pahasına olursa olsun varıp erişmeli.

Bu «şey», fenni hiç düşünülmemiş akıllardan geçmemiş bir yola atmak demekti.

Profesör Lippmann tarafından Akademiye takdim edilen ve 12 nisan 1898 tarihli seansın *zabıtnamesinde* neşrolunan bir tebliğde: «Marie Sklodowska-Curie, peşblende maden filizlerinin içinde, büyük kudrette radyoaktivite hassasına malik yeni bir cisim muhtemel mevcudiyetini haber veriyor.»

.. İki uranyum madeni: peşblende (uran oksidi) ve Chalcolite (bakır ve uranyl fosfatı). bizzat uranyumdan çok daha aktifdirler. Bu pek şayanı dikkat bir keyfiyettir ve bu maden filizlerinin, uranyumdan çok daha fazla aktif bir elementi ihtiva ettikleri kanaatini uyandırmaktadır

Radyum keşfinde, bu ilk merhaledir.

İçinde doğup gelme hissin kuvvetile, Marie kendi kendisini, meçhul cevherin mutlaka *mevcut olduğuna inandırdı*. Bu var oluş sanki Marie'nin buyruğu idi. Fakat onun, kendini belli etmiyen, gizli hüviyetini zorlayıp, meydana çıkarmak meselesi kalıyordu. Şimdi faraziyeyi, tecrübeye dökerek tetkikten geçirmek, maddeyi ayırmak, tefrit etmek lâzım. «İşte burada. onu gördüm» diye ilân edebilmek gerek.

Pierre Curie, karısının tecrübelerindeki hızlı terakkiyi candan bir alâka ile takip ediyor. Doğrudan doğruya işe karışmadan yürüttüğü fikirler, verdiği bazi öğütlerle Marie'ye sık sık yardım etti. Elde edilen neticelerin şaşırtıcı mahiyeti karşısında, billörlar üzerindeki tetkiklerine muvakkaten ara verip, yeni cevheri yakalamak için Marie ile çalışıp çabalamayı aklına koyuyor.

Böylece de, geciktirmeğe gelmez bir vazifenin uzanıeti, bir yardımcı gayretin lüzumunu belirtir. bu ihtiyacı mutlak şekilde aratırken, fizikçi kadının yanıbaşında, büyük bir fizik bilgini -hayatının yoldaşı olan bir fizik âlimi- görünüyor.

Üç yıl evvel, bu seçkin erkekle kadını sevgi birleştirdi. Aşk belki de esrarlı bir gayıblar ilmidir!

Şimdi mücadele kuvvetleri bir misli arttı. Lhomond sokağındaki küçük, rütubetli atelyede iki dimağ, dört el, o bilinmedik maddeyi, cismi arıyor.

Bundan sonra da Curile'lerin eserinde, herbirinin pâyını ayırd etmek imkânsızlaşacaktır. Marie'nin tez mevzuu diye uranyum şuaının tetkikini seçerek, başka maddelerin de radyoaktif oldukları keşfine vardığını biliyoruz. Maden filizlerinin muayenesi neticesinde büyük kudrette radyoaktif tesirli yeni bir kimyasal element'in mevcudiyetini ileri sürdüğünü ve bu neticenin pek büyük ehemmiyeti karşısında Pierre Curie'nin de başka araştırmaları bir yana bırakarak, meçhul unsuru yalıtabilmek (tecrit edebilmek) gayretine katıldığını biliyoruz. Şimdi, 1898 yılının - mayıs veya haziran ayı - sekiz sene sürecek, ve öldürücü bir kaza ile ne acı, ne vahşi bir tarzda bozuluverecek mübarek bir çalışma ortaklığı başlıyor.

Bu sekiz yıl içinde, nenin Marie'den, nenin Pierre'den çıktığını arıyamayız; buna hakkımız da yoktur. Bu, karı kocanın istemedikleri bir şey olur. Pierre Curie'nin, karısile beraber çalışmağa başlamadan evvelki orijinal eserinden, şahsî dehâsını tanımış bulunuyoruz.

Karısının dehâsı da, ilmî keşfin, dimağda ilk çakışında, bu yıldırım gibi anî, şaşırtıcı hareket noktasında gözümüze çarpıyor. Dul kalan Madam Curie, yeni bir fennin yükünü hiç yüksünmeden taşıyarak, araştırmalardan araştırmalara, onu âhenkli olgunluğuna doğru yürütüp götüreceği vakit de bu dehâ, yalnız ve tek başına bize tekrar görünecektir.

Bir erkekle bir kadının bu gözler kamaştırıcı elele beraberliğinde, «verilip alınanın» biribirinden farksız olduğuna, demek ki şaşmaz delillerimiz var.

İçimize işliyen bu inan; merakımıza, hayranlığımıza yetsin.

Fen düsturlarile kaplı mesai defterlerinin sahifelerinde, yazıları biribirinin arkası sıra gelen, iç içe karışan sevgi dolu iki insanı, bütün ilmî neşriyatını beraberce imzalıyacak iki var-

lığı artık ayırmıyalım. Onlar *«bulduk... gördük»* diye yazacaklardır ve bazan vak'aların zorile, rollerini ayırdetmeğe mecbur kaldılar mı, şu içe dokunan üslûbu kullanacaklardır:

İçlerinde Uranyum ve Thoryum (peşblende, chalcolite, uranite) bulunan bazı maden filizleri, Becquerel şuaını neşretmek cihetinden çok aktiftirler. Bunlardaki aktivitenin hattâ uranyumla, thoryumdan daha büyük olduğunu ve bu keyfiyetin mezkûr madenlerde az miktarda saklı bulunan herhangi bir başka cevherin tesirinden ileri geldiğini evvelki bir mesai raporile, ikimizden biri göstermişti...

(Pierre ve Marie Curie, 18 temmuz 1898 tarihinin *zabıtnamesi.)*

Curie'ler, «pek aktif cevheri» bir uran maden filizi olan peşblendenin içinde araştırıyorlar. Peşblende, işlenmemiş, ham şeklinde, ihtiva ettiği saf uran oksidinden dört misli fazla radyoaktif görünüyor. Fakat bu filiz madenin terkibatı oldukça kat'î bir tarzda malûm bulunuyor... Şimdiye kadar âlimlerin gözünden, inceden inceye yapılan kimya tahlillerinden kaçtığına göre, yeni element'in (unsurun), bunda, gayetle az miktarda bulunması lâzımgelecek; hesaplarına göre ki bunlar bedbince hesaplardır; zira özden, candan fizikçi olanlar, iki ihtimal arasında daima yüze en az güleni seçerler - Pierre ve Marie cevherin, madenden âzamî yüzde bir nisbetinde bulunacağı tahminine varıyorlar...

Halbuki, meçhul radyoaktif element'in, peşblende içinde, zar zor *milyonda bir* nisbetinde bulunduğunu bilseler, kimbilir nasıl şaşıra kalırlardı!

Radyoaktivite üzerine müesses, kendi icatları bir usulü kullanarak, sabır çeke çeke, işe başlıyorlar. Peşblende'yi terkip eden bütün cisimleri, kimyasal tahlilin malûm kaidesile ayırıyorlar, sonra da elde edilen eczanın her birindeki radyoaktiviteyi ölçüyorlar. Biribiri arkası sıra başarılan ihraç ve ayırma ameliyeleri üzerine, «gayritabiî» radyoaktivitenin gitgide maden filizinin bazı parçalarına sığındığını görüyorlar. İşleri ilerledikçe araştırma sahasını o nisbette daraltmış oluyorlar İzi üstünde bulunan bir mücrimi ele geçirmek için kuşatılan mahalledeki binaların polisçe bir bir aranma tekniğinin bir eşi de bu.

Yalnız buradaki. tek bir mücrim değil: radyoaktivite. peşblendenin bilhassa iki bölümünde tekessüf ediyor. Mösyö ve Madam Curie için, bu biribirinden farklı iki yeni maddenin mevcudiyetine işarettir. 1898 temmuzundan itbaren, bu iki cevherin keşfini ilân edecek vaziyete ulaşmış bulunuyorlar.

Pierre, genç karısına:

— Ona bir isim bulmalısın! dedi.

Bir zamanların Matmazel Sklodowska'sı, suskun suskun, bir an düşündü. Sonra yüreğinde, dünya haritasından çizilen vatanına doğru bir atılışla, bu fennî hâdisenin Rusyada, Almanyada, Avusturyada -yâni zalimlerin diyarında- neşredileceğini müphem bir şekilde düşünerek, biraz da sıkıla bozara:

— Ona «Polonyum» adını taksak, ne dersin, diye karşılık verdi.

1898 temmuz *zabıtnamesinde* şu not okunuyor:

Peşblendeden çıkardığımız cevherde analitik (tahlilî) hassaları ile bismut'a yakın ve şimdiye kadar henüz iş'ar edilmemiş bir metal bulunduğunu sanıyoruz. Bu yeni madenin varlığı tebeyyün ederse, ona ikimizden birinin ana yurdu adile Polonium denmesini teklif ediyoruz.

Bu ismin seçilmesi, Marie'nin, bir Fransız kadını ve fizikçi kalıbına girerken, gençliğindeki coşkun hisleri gönlünden söküp atmamış olduğunu isbat ediyor. Bunu bize başka şey de isbat ediyor. Fen Akademisi için yazılmış «*Peşblendenin muhtevî bulunduğu, radyoaktif tesirli yeni bir cevhere dair*» notu, zabıtnamede çıkmadan evvel, Marie, bunun el yazılı bir örneğini vatanına, vaktile çatısı altında ilk tecrübelerini yaptığı Sanayi ve Ziraat Müzesi lâboratuvarını idare eden Josef Boguski'ye yollamıştı. Bu ilmî tebliği Varşovada, *Swiatlo* adlı «aylık bir fotoğraf mecmuasında» hemen Parisle ayni zamanda, neşredilmişti.

* *

Glacière sokağındaki evde hayat değişmiş değil. Marie ile Pierre eskisinden fazla çalışıyorlar, işte bu. Yaz sıcakları basmağa başlayınca, Marie, hal'den sepet dolusu yemişler almağa vakit buldu ve ötedenberi Curie ailesinde kullanılagelen hazır-

lama usulünce yine her zamanki gibi kışlık reçelleri kaynatıp kavanozlara doldurdu. Sonra da kavruk yüzlü ağaçlara bakan pencerelerinin pancurlarını kapadı. Orléans istasyonunda iki bisikleti kaydettirdi, nice bin genç Parisli gibi kocası ve kızile beraber «tatile», yazlığa çıktı.

Karı koca, Auvergne eyaletinde, Auroux'da bir köylü evini kiraladılar. Lhomond sokağının çürütücü havasından sonra ciğerleri taptaze, tertemiz nefeslerle şişirmek ne rahat, ne güzel şey! Curie'ler, Mende'ye, Puy'ye, Clermont'a, Mont-Doré'ye, doğru uzun gezmelere çıkıyorlar. Sırtlardan inip tırmanıyorlar, mağaraları geziyorlar, nehirlede yıkanıyorlar.

Her gün, kırlarda yalnız dolaşırken, «Yeni madenlerimiz» adını verdikleri Polonyum'la, daha keşfedilmeden duran *ötekinin* lâfını ediyorlar. Eylûl ayında nemli atelyeye, donuk maden filizlerinin başına dönecekler, taze bir şevkle yine araştırma işine koyulacaklar.

Marie için, çalışmanın baş döndürücü zevkini bozan, bir üzüntü çıkıyor. Dluski'ler, Paristen ayrılmak üzere bulunuyorlar. Polonyada yerleşmeyi, Karpat dağlarında, Zakopane'de bir verem sanatoryumu yaptırmayı kararlaştırdılar. Marie ile Bronia'nın ayrılma kucaklaşmaları pek acıklı oluyor. Marie, arkadaşını, koruyucusunu kaybediyor demektir. İlk defa olarak yüreğinde gurbet sızısını duyuyor.

Marie'den Bronia'ya, 2 Aralık 1898:

Arkanda bıraktığın boşluğu, dünyada tahmin edemezsin. Kocamdan çocuğumdan gayri Pariste bağlı olduğum her şeyi, siz ikinizle beraber kaybettim. Şimdi bana öyle geliyor ki, evimizle, içinde çalıştığımız mektebin dışında, Paris diye bir şey bile yok.

Kayınvaliden Madam Dluska'ya sor: Bıraktığınız yeşillik saksısı sulanacak mı, ve günde kaç defa? Çok sıcak, güneş istiyor mu?

Biz sihatteyiz, fena havaya, yağmura, çamura rağmen iyiyiz. İrène koca bir kız oluyor. Beslenmesi, yedirilmesi, çok zor; sütlü tapyokadan başka doğru dürüst hiç bir şeyi yemek istemiyor. Hattâ yumurtayı bile. Bu yaştaki çocuklara neler yedirmek faydalı dır, bana yaz...

* * *

Bu dikkate, kayda değer 1898 yılında, Madam Curie'nin ka-

leminden çıkma notlardan bir kaçı, hiç de «şairane», «âlimane» olmamalarına rağmen, ya da belki asıl bu yüzden zikredilmeğe değer.

Bunlar: «Ev kadınının mutfağı» adlı bir kitabın kenar yerinde, frenk üzümüne ait bir pelte tarifinden ötürü bulunmaktadır:

Dört kilo yemiş, bir o kadar da toz şekeri aldım. On dakikalık kuvvetli bir kaynamadan sonra karışımı (mahlûtu) incerek delikli bir süzgeçten geçirdim. Tam on dört kavanoz, iyi tutmuş, koyuca, mükemmel pelte oldu.

Genç annenin her gün, arka arkaya küçük İren'inin tartısı, yediği mamaları, süt dişlerinin göründüğü tarihleri kaydettiği gümüşî bez kaplı bir mektep defterinde, 20 temmuz 1898 de, polonyumun keşfinden bir hafta sonra, şu okunuyor:

İrène, elile «mersi» işareti yapıyor... Artık şimdi hem elleri, hem de ayakları üstünde pek güzel yürüyor. «Gogli, gogli, go» diyor. Bütün gün bahçede (Sceaux) bir kilim üstünde vakit geçiriyor, yuvarlanıyor, kalkıyor, oturuyor

15 ağustos (Auroux'da geçen günlerden:)

İrène'in yedinci dişi patladı, aşağıda, solda. Kimse tutmadan, yarım dakika kadar ayak üstü durabiliyor. Üç gündür onu nehre sokuyorlar. Bağırıyor, amma bugün (dördüncü banyo) bağırmayı bıraktı, şap şap suya vurarak oynadı.

Kedi ile oynuyor, harp çığlıkları koparırarak hayvanın arkası sıra koşuyor. Artık yabancılardan korkmuyor. Boyuna türküler tutturuyor. İşkemlesinde otururken, masanın üstüne çıkıyor...

Üç ay sonra, 17 Ekimde Marie, göğsü kabararak şunu kaydediyor:

İrène çok iyi yürüyor. Hem artık dört ayak üstü yürümüyor.

Ve 5 Ocak 1899:

İrèn'in on beş dişi oldu!

Bu iki yazının arasında - artık İrène'in dört ayak üstü gitmediği 17 Ekim 1898 ile, ağzında on beş dişi olduğu 5 Ocak 1899 tarihi arasında - ve reçel kavanozlarına ait yazılardan bir müddet sonra, dikkate değer bir not daha görülüyor

Bunu Marie ve Pierre, G. Bémont isimli bir yardımcı iş arkadaşile beraber yazdılar. Fen Akademisi için hazırlanan ve 26 Aralık 1898 seansı zabıtnamesinde intişar eden bu ilmi tebliğ, peşblende'nin içinde radyoaktif tesirli ikinci bir kimyasal element'in (unsurun) varlığını haber veriyor.

Bu yazıdan işte birkaç satır:

Birer birer sayıp anlattığım muhtelif sebepler, yeni radyoaktif cevherde, **RADYUM** ismini vermeyi teklif ettiğimiz yeni bir element bulunduğu kanaatini uyandırıyor.

Yeni radyoaktif madde, muhakkak ki pek büyük mikyasta baryum'u muhtevi olmalı: Buna rağmen ehemmiyetli şekilde radyoaktiftir. Şu halde, radyumun radyoaktivite'si pek fazla olacaktır.

XIII

BİR SALAŞTA DÖRT SENE

Halkın içinden, rastgele alınmış ve radyumun keşfi hakkında verilen malûmatı okumuş olan bir adam, radyumun varlığından bir an bile kuşkuya düşmez: İhtisas yoluna sapan bir tahsille, tenkit ve itiraz meyilleri incelip yontulmamış kimselerde, taze bir tahayyül kudreti kalmıştır.

Velev ki pek aykırı, acayip bile görünce, beklenmedik bir vakıaya akıl yatırmağa, şaşkınlık, hayranlık duymağa hazırdırlar.

Ortalığa çıkan haberi, Curie'nin meslek arkadaşlarından birinin, bir fizikçinin karşılama tarzı ise, biraz başkacadır. Polonyum'la, radyum'un hususiyetleri, âlimlerce, yüz yıllardanberi inanılmış esas nazariyeleri altüst ediyor. Radyoaktif cisimlerin, haricî bir sebep olmaksızın, kendi kendiliklerinden ışımalarını nasıl izah etmeli? Böyle bir keşif, edinilmiş bir sürü bilgileri sarsıyor ve maddenin terkibi hakkında en sağlam şekilde yerleşmiş fikirlerin aksini ileri sürüyor. Bu yüzden de fizikle uğraşan insan, ayağını tetik almağa bakar. Pierre ve Marie Curie'nin mesaisine karşı şiddetle ilgi duyar, bunun nasıl dal budak salacak bir iş olduğuna aklı yatar, fakat kendince bir karara varmak için kat'î neticelerin başarılmasını bekler.

Bir kimyagerin takındığı vaziyet daha kesip atıcıdır.

«Tarif ve tasrih» alışkanlığından olacak, bir kimyager, yeni bir cismin varlığına, ancak bu cismi görüp, üzerine elini sürünce, bunu tartıdan, tahlilden, asitlerle mukayeseden geçirip bir şişeye koyunca, «atom ağırlığını» (veznini) tayin edince inanır. Halbuki şimdiye kadar, *kimse radyum diye bir şey görmedi.* Kimse radyumun atom ağırlığını bilmiyor. Fikir ve meslekleriне sadık kimyagerler: «Ortada atom vezni yok, radyum

da yok. Bize radyum gösterin, size inanalım.» hükmünü yürütüyorlar.

Bir inanmamazlıktır tutturanlara, polonyum'la radyom'u göstermek, cihana «evlâtlarının» varlığını isbat etmek, buna kendilerini de büsbütün inandırmak için, Mösyö ve Madam Curie. dört sene boyunca, çalışmak zorunda kalacaklardır

* *

Gaye ve hedef, arı (saf) radyum'la, polonyum'u elde etmektir.

Âlimlerin hazırlamış oldukları, en şiddetli şekilde radyoaktif eczalarda bile, bu iki cevher, ancak belli belirsiz izler halinde bulunuyor.

Yeni metalleri yalıtmak (tecrit etmek) için, pek büyük miktarda iptidaî madde üzerinde çalışmak lâzımgelecektir.

Bu noktada, üç üzücü sorgu dikiliyor.

Yetecek kadar maden filizini nasıl elde etmeli?

Böyle bir «muamele» yi nerede yapmalı?

Bu iş yüzünden tabiatile ortaya çıkacak masrafları hangi parayla karşılamalı?

İçinde polonyum'la, radyum'un saklandığı peşblende; cam sanayiinde kullanılan uran tuzu bundan çıktığı için, Bohemya'da, Saint-Joachimsthal ocaklarında muamele edilen (işlenen) kıymetli bir maden filizidir. Tonlarca peşblende, pahalıya mal olur. Curie'lerin bütçesi için aşırı kaçacak kadar pahalıya!...

Akıllı, tedbirli, marifetli olmak, servetin yerini tutacaktır. İki âlimin tahminlerine göre, filiz madenden uranyumun çıkarılması, bunun içindeki belli belirsiz polonyum'la, radyum'a ilişmiş olmıyacaktır. Şu halde maddenin, -uranyum çıktıktan sonraki- artık ve çökeleğinde bu iki maddenin izlerini tekrar bulmağa engel olacak hiçbir sebep yoktur. Ham peşblende pahalı ise de, işlendikten sonra, geri kalan artıkların pek bir değeri yoktur. Avusturyalı bir meslek arkadaşından Seant-Joachimstal maden ocakları müdürlerine bir tavsiye istiyerek, bu artıklardan mühim bir miktarı akla yakın, cebe elverişli şartlarla elde etmek, belki hiç de imkânsız bir şey olmaz?

Pek basit değil mi? Amma iş, bunu düşünebilmekte.

Hoş, bu kadarla bitmiyor; dahası da var; Iptidaî maddeyi satın almak, Parise kadar yol masrafını vermek lâzım.

Pierre'le Marie, güçbelâ biriktirebildikleri beş on paradan, bu uğurda harcanacak meblâğı ayırıp alıyorlar. Resmî krediler istemek saflığında bulunmuyorlar... Muazzam bir keşfin izi üstünde olan iki fizik âlimi, peşblende çökelekleri satın almak için Paris Üniversitesinden veya hükûmetten bir yardım tahsisatı ricasında bulunsalar, iş alaya, kahkahaya boğulup gider Yahut da istidaları kimbilir hangi kalemin dosyalarında kaybolur, menfî çıkacak bir cevabı koparabilmek için üstelik onlara aylarça beklemek düşer.

Âşarî usulleri, yüksek öğretmen okulunu (Ecole Normale'ı) yaratan ve her fırsat ve inanlarından, hükûmetin hatırında, - hem de bir asırdan fazla bir zaman sonra - Lavoisier'nin giyotine mahkûm edildiği celsede Fouquier-Tinville'in ağzından çıkan şu müessif sözlerden: «Cümhuriyetin, âlimlere ihtiyacı yok!» sözlerinden başka bir şey kalmamış gibi görünüyor.

Hiç olmazsa Sorbon'a ait bölük bölük binalardan birinde, doğru dürüst bir çalışma yeri bulunup, burası Curie'lere, bir zaman için verilemez miydi? Anlaşılan, verilemezmiş! Boş yere öteye beriye baş vurduktan sonra, Pierre'le Marie, elleri böğürlerinde başlangıç noktasına, yani Pierre'in hocalık yaptığı Fizik Mektebine, Marie'nin, ilk tecrübelerini çatısı altında sığındırmış olan küçük atelyeye dönüyorlar. Atelye bir avluya çıkıyor, avlunun öbür yanında bir tahta baraka var: Bu, kimsenin arayıp sormadığı, kendi haline bırakılmış arabalık gibi bir yer; camdan damı o kadar içler acısı bir vaziyette ki, yağmurlu havalarda yer yer akıyor. Vaktile Tıb Fakültesi bu salaşı teşrihhane gibi kullanırdı, fakat artık burası, ne vakittir, kadavraları bile barındırmağa lâyık görülmüyordu. Yerde, döşeme tahtası yok: Toprağın üzerini, var yok kabîlinden bir zift tabakası örtüyor. Eşya olarak, epey çile çekmiş, emektar cinsten bir kaç mutfak masası, oraya kimbilir ne sebeple, hangi «kaza yolile» düşmüş bir kara tahta ve boruları paslı, eski bir demir soba!

Bir amele, böyle bir yerde gönül hoşluğu ile çalışmazdı.

Pierre'le Marie yine de razı olup katlandılar. Salaşın bir iyi tarafı var: O kadar göze batmıyacak, imrenilmiyecek, o kadar kötünün kötüsü bir halde ki, burası istedikleri gibi kullanmalarına razı olmamak kimsenin aklından geçmiyor. Mektebin müdürü Schutzenberger, Pierre Curie'yi daima hoş tuttu, verilecek daha iyi bir yeri olmadığına, herhalde kendisi de acımıyor. Yalnız şu var ki, başka bir yer vermiyor ve âlim karı koca «âletleri edevatlarile» sokak ortasında kalmadıklarına şükrediyorlar; «bu da işimizi görür, biz bir kolayını buluruz», diyorlar.

Artık, sahibi kesildikleri bu mülke (!) yerleşmeğe koyulurken, Avusturyadan da cevap geliyor. Haberler iyi! Nasılsa talihlerine, en son uranyum çıkarılmalarından kalma artıkları dağıtılmamış bulunuyor. Lüzumsuz maddeyi, Saint-Joachimsthal ocakları yakınında, çamlar dikili bir boş arsaya yığmışlar, durup duruyor. Profesör Suess ile Viyana Fen Akademisinin araya girmeleri sayesinde bu devlet fabrikasının sahibi bulunan Avusturya hükûmeti, bir ton maden çökeleğini böyle bir nesneye ihtiyaçları olduğunu ileri süren iki «yarı kaçığın» emrine *kemali nezaket ve semahatle* âmade kılmayı kararlaştırıyor.

Şayet ileride, bu maddeden daha fazla miktarda isterlerse bunun, maden ocakları müdüriyetince en ehven şartlar dâhilinde temin edileceği bildiriyorlar.

Bir sabah, kömür taşıtında kullanılanlara benzer, ağır, koca bir atlı araba, Lhomond sokağında, Fizik Mektebinin önünde duruyor.

Pierre ile Marie'ye haber veriyorlar. Baş açık, sırtlarında laboratuvar gömleklerile dışarıya uğruyolar. Pierre, her vakitki sükûtunu bozmuyor, amma hamalların indirdikleri çuvalların karşısında Marie sevincini içinde tutamıyor. Bunlar peşblende'dir, bir kaç gün evvel marşandiz istasyonundan gönderilen bir pusla ile «geldi haberi» müjdelenen *onun* peşblende'sidir.

Meraktan, sabırsızlıktan içi titriyerek, beklemeden, hemen oracıkta, çuvallardan birini açmak, hazinesini görmek, doya doya seyretmek istiyor. Sicimleri kesiyor, katı, kaba çuval bezini kıvırıp açıyor. Arasına Bohemyanın çam döküntüleri karışmış

koyu renkli, donuk filiz madenin içine iki elini birden sokuyor.

Radyum orada saklı. Marie onu işte oradan ayırıp çıkaracak, hattâ yolların tozuna benziyen bu cansız şeyden bir dağ boyu kadarını «muamele etmek» zorunda kalacak bile olsa.

* * *

Marya Sklodowka, talebelik ömrünün en heyecanlı, baş döndürücü dakikalarını bir çatı odasında geçirip yaşadı. Marie Curie, viran barakada yeniden harikulâde sevinçler tatacak.

İçe işleyici mânalar dolu, zorlu bir saadetin (ki herhalde bunu Marie'den evvel hiçbir kadın duyup tatmamıştır) üstüste, iki defa en yoksul bir dekoru seçişindeki garip tekrarlanış!

Lhomond sokağındaki salaş, baştanbaşa bir konforsuzluk nümunesi. Yazın, camlı damı yüzünden bir çiçek seri gibi cayır cayır yanıyor. Kışın, insan don havayı mı, yoksa yağmuru mu istesin bilemiyor. Yağmur yağarsa, sular sinir bozucu, yavaştan bir tırpıtı ile, şıp şıp yere, ya da çalışma masalarının üstüne - fizikçilerin, bir daha tek bir cihazı o tarafa koymamak üzere işaretledikleri noktalara - damlıyorlar. Don olursa, donuluyor. Bu işin çaresi devası yok. Soba «nârı beyza» (ak kor) haline gelecek kadar doldurulsa da, tam bir aldatmacadan başka bir şey değildir. El değecek kadar yanına yaklaşıldı mı, biraz sıcaklık duyulur. amma bir adım uzaklaşılır uzaklaşılmaz buz mıntakasına dalındı demektir.

Zaten Marie ile Pierre, ister istemez dışarıdaki havanın cefalarına alışmalıdırlar: Esasen mevcut olmıyan teknik tesisatı, zararlı gazları dışarı çekmeğe yarıyan bacalı lâboratuvar ocaklarından da mahrum bulunduğu için, «muamele» nin çoğunu avluda, açık havada yapmak zoru vardır. Bir sağanak geldi mi, fizikçiler çabucak, telâşla yeniden cihazlarını salaşın içine taşırlar. Boğulmadan işlerine devam edebilmek için de, kapıyı, pencereyi açarak havayı işletmeğe bakarlar.

Marie, verem istidadına karşı acayip kaçacak böyle bir kürden herhalde Doktor Vauthier'nin karşısında pek övünerek bahsetmemiştir!

İleride şöyle yazacaktır:

Bu mühimi, bu zor işi hayırlı bir şekilde yürütebilmek için ne paramız, ne laboratuvarımız, ne de yardımcımız vardı. Yaptığımız, hiçten bir var lık yaratmak gibi bir şeydi; talebelik senelerime, vaktile Casimir Dluski «Baldızımın hayatındaki kahramanlık yılları» adını taktıktan sonra, hiç de mübalağaya kapılmadan, asıl bugünlerimiz için hayatımızın «kahramanlık devresidir» diyebilirim.

Bununla beraber, tamamen işe bağışlanmış ömrümüzün, en güzel, en mesut yılları bu viran, berbat salaşın içinde geçti. Çok zaman, mühim bir ameliyeyi yarıda bırakmamak için, yiyeceğimizi hemen oracıkta, yalan yanlış hazırlayıverirdim. Bazan bütün günü, kendi boyuma yakın bir demir çubukla, kaynar haldeki bir kütleyi karıştırmakla geçirdim. Akşam üstü, yorgunluktan iler tutar yerim kalmazdı.

Mösyö ve Madam Curie, işte bu şartlar içinde 1898 den 1902 ye kadar çalışıp çabalıyacaklardır.

İlk yıl içinde radyum'la polonyum'un kimyevi ayrılma işi üstünde beraberce uğraşıp, elde ettikleri aktif eczadan intişar eden ışıma'yı tetkik ediyorlar. Çok geçmeden, gayretlerini ikiye bölmeyi daha faydalı buluyorlar. Pierre Curie, radyumdaki özelikleri (hassaları) tayin ve tasrih etmeğe, yeni metalle tanışıklığı kurmağa çabalıyor. Marie ise, saf radyum tuzu elde etmeğe imkân verecek meşakkatli «muamelelere» devam ediyor

Bu çalışma bölümünde, Marie, «erkek işini» seçti: ırgada düşen bir vazifeyi görüyor. Barakanın içinde kocası, kendini ince tecrübelere vermiş, uğraşıyor. Avluda da asit lekelerine bulanmış tozlu, kirli, eski iş gömleğile, saçları rüzgârdan uça uça, gözlerini, gırtlağını yakan dumanlar içinde, Marie tek başına, âdeta bir fabrika kesiliyor.

Şöyle yazıyor:

İşe alıştıkça, bir defasında yirmi kiloya kadar madde ile başa çıkabiliyordum. Bu da, salaşın içine çökelek ve sıvılarla (mayilerle) dolu, koca koca çamurlu birikintiler yapmak demekti. İçi taktirden geçmiş halitayla dolu kapları oradan oraya taşımak, mayileri kaptan kaba boşaltmak, dökme bir leğenin içindeki kaynar maddeyi saatlerce karıştırmak, insanda takat, derman bırakmıyacak kadar ağır bir işti.

Fakat radyum esrarını saklamak meramında. Kendini insan oğullarına tanıtmak için araya «hüsnüniyetin» zerresine katmıyor. Marie'nin, peşblende çökeleklerinde *yüzde bir* nisbetinde radyum tahmin etmek saflığında bulunduğu zamanlar

nerede! Yeni maddenin ışıması o kadar kudretli ki, filiz madenin içinde saçılı bulunan radyumdan azıcık bir miktar, kolayca görülüp ölçülebilen şaşırtıcı olayların kaynağı oluyor.

İşin zoru, imkânsız olan tarafı, bu minnacık miktarı yalıtmak (tecrit etmek), içine candan, özden katışık bulunduğu gang'dan [1] onu ayırabilmek

Çalışma çabalama günleri, aylar; aylar da yıllar oluyor. Pierre'la Marie yılmıyorlar.

Onlara kafa tutan, bir türlü yenilmek bilmiyen bu madde, gönüllerini büyülüyor. İlme duydukları ateşli hisle, karşılıklı sevgilerile birleşip kenetlenerek, bir tahta salaşın içinde uğuruna yaratılmış oldukları «tabiînin zıddı» (antinaturelle) ömrü sürüyorlar.

Marie şöyle yazacaktır:

O zamanlar, umulmadık bir keşfin sayesinde, önümüze açılan yeni âleme dalmış, kendimizi tamamen buna vermiştik. Çalışma tarzımızın zorluklarına rağmen çok mesuttuk. Bütün günlerimiz lâboratuvarda geçerdi. Her yanı ayrı bir yoksulluk nümunesi salaşımızın içini büyük bir sükûn kuşatırdı; kimi zaman, gözümüz. -kendi haline bırakılabilecek- bazı ameliyelerin üstünde, o günkü, ilerideki işlerimizi konuşarak bir aşağı bir yukarı yürürdük; üşüdük mü, sobanın yanı başında içtiğimiz bir fincan sıcak çay, bizi hemen dermana getirirdi. Zihnimizde tek bir düşünce ile, sanki bir rüyada gibi yaşıyorduk.

Lâboratuvara tek tük bir kaç kişi uğrardı. Fizikçilerin, kimyagerlerin içinde şu, bu, vakit vakit, ya tecrübelerimizi görmeğe, ya da fizik ilminin bir çok kollarındaki bilgisile tanınmış Pierre Curie'den bazı şeyler sorup akıl danışmağa gelirdi

Pierre'le Marie, bir dakika cihazlarından ayrılıp rahatça konuşmağa daldılar mı, tutkunu, vurgunu bulundukları radyum'a ait lâkırdıları, ilmî mahiyetten sıyrılarak, âdeta çocukça bir hal alıyor.

Bir gün Marie, tıpkı bir oyuncak getirileceği müjdesini alan çocuğun ateşli merakı ile:

---

[1] Topraktan yeni çıkarılan, madeni ihata eden, ve madenden madut olmıyan cisim.

Millî Eğitim Bakanlığı kimya terimlerinde «gang» şeklini muhafaza etmektedir.

— «O» nasıl bir şeydir diye düşünüyorum. Acaba ne biçim bir görünüşü olacak? Söylesene Pierre, onu gözünün önüne ne şekilde getiriyorsun? diye soruyor.

Fizikçi tatlı bir sesle, usulcacık cevap veriyor:

— Bilmem... Sade tuhaf değil mi? Onun çok güzel bir rengi olsun, isterdim.

* * *

Marie Curie'nin mektuplarında, bu kolay kolay akıllara sığmaz çabalaması hakkında, eski yazılarının içli dışılığı arasından birdenbire çakıp geçen o duygulu, renkli, süslü anlatışlardan birini bulmayışımız ne garip! Acaba gurbette geçen yıllar, genç kadının candan yakınlarile olan samimiyet bağlarını mı gevşetti? Üzerine aldığı vazifenin telâşında mı, vakti mi yok?

Bu çekingen kalışın asıl sebebi, belki de başka. Madam Curie'nin mektupları, tam ömrünün hikâyesi seçkin bir mahiyet alırken, sırf tesadüfen yavanlaşmağa kalkışmıyor.

Marie, Liseli iken, mürebbiye, Üniversite talebesi, yeni gelin iken içini açıp dökebilirdi... Amma bugün, tuttuğu meslek yolunun sırrı ve anlatılmazlığı, onu kendi kabuğunun içine çekilmeğe mecbur ediyor. Sevdiklerinin arasında artık onu anlıyacak, endişesini, çetin hedeflerini sezecek kudrette bir muhatap yok.

Zihnini durmadan burgulıyan fikirleri ancak tek bir insanla: Pierre Curie ile, o arkadaşla paylaşabilir. Kıymetli, garip düşünceleri, rüyaları, yalnız ona söylüyor. Artık bundan sonra, Marie herkes - bunlar ne kadar da kalbine yakın olsalar - neredeyse alelâde, basbayağı denebilecek bir yüzle görünecektir. Onlara hayatının yalnız «kadın kadıncık» tarafını cizip belirtecektir. Bazan, saadetini övmek için, heyecanlı kelimeler bulacaktır. Fakat çalışmalarından, ancak kısacık, mânasız bir iki cümle ile, üç satırlık havadisler şeklinde bahsedecektir...

Bunda, seçmiş olduğu nasib yolunu edebiyatla süslememek hususundaki sarsılmaz kararı hissediyoruz. İçe işliyen bir tevazula, boş lâkırdıya, her abes seve karşı duvduğu tiksinti ile Marie gizleniyor, kabuğuna gömülüyor, daha doğrusu ancak

profillerinden bir tekini gösteriyor. Utanma, iç sıkıntısı, haklı sebep her ne ise, dehâ sahibi âlim kadın silikleşiyor, «şu bu gibi bir kadın» ın arkasında saklanıyor.

Marie'den Bronia'ya, 1899:

Hayatımız hep ayni. Çok çalışıyoruz, bereket ki iyi uyuyoruz, bu sayede de sıhhatimiz bozulmuyor. Akşamları küçükle uğraşıyoruz. Sabahleyin onu giydiriyorum, yediriyorum, ondan sonra da umumiyetle saat dokuza doğru çıkabiliyorum. Bütün sene ne tiyatroya, ne konsere, ne de bir misafirliğe gittik. Hoş, bu yüzden yanıp yakıldığımız yok, halimizden memnunuz... Yalnız hepinizi son derece özlüyor, arıyorum. Hele sizleri, babamı canım sevgililerim. Böyle apayrı kalışımı, çoğu zaman dertlene dertlene düşünüyorum. Başka hiç bir şikâyetim yok, çünkü sıhhatimiz yerinde, çocuğum güzel güzel büyüyor, dünyada tahayyül edilebilecek kocaların en iyisine düştüm. Böyle bir insanı bulacağımı aklımın köşesinden bile geçirmezdim. Doğrusunu istersen bu gökten inme bir nimet ve beraber yaşanan günlerimiz arttıkça, biribirimizi büsbütün daha çok seviyoruz.

İşlerimiz ilerliyor. Yakında bu mevzu üzerinde bir konferans vereceğim. Geçen cumartesi olacaktı amma, mâniim çıktı. Demek ki, ya bu cumartesiye, ya da on beş gün sonraya.

Ancak kuru bir iki kelime ile bahsi geçen «iş», harikulâde bir şekilde ilerliyor. 1899 ve 1900 seneleri içinde, Pierre'le Marie, radyum'un hâsıl ettiği «müessir cereyanlı radyoaktivite» nin keşfi üzerine bir lâyiha, radyoaktivite'nin tesirleri ve şu alarla nakledilen elektrik yükü (hamulesi) hakkında da ayrıca birer muhtıra neşrediyorlar.

Nihayet 1900 senesi Fizik Kongresi için, umumiyet itibarile radyoaktif cevherlere dair, âlimlerin son derece alâkalarını uyandıran bir rapor hazırlıyorlar.

Yeni radyoaktivite fenninin inkişafı dört bir yanda yıldırım tesiri yapacak gibi görünüyor. Curie'lerin yardımcı arkadaşlara ihtiyaçları var. Şimdiye kadar Petit isminde ve sırf içindeki hayranlık duygusu uğuruna iş saatlerinin dışında, hemen hemen gizli bir şekilde gelip onlarla çalışan bir laboratuvar garsonunun fasılalı yardımından başka bir şey görmediler. Amma artık şimdi onlara seçme teknisiyenler lâzım. Keşifleri, kimya âleminde mühim şekilde dal budak salacak, dikkatle incelenmek istiyen bir hâdise.

Marie şöyle yazacaktır:

Radyoaktivite mesaisi, yalnızlık içinde başlamıştı. Fakat işin genişliği karşısında, bir yardımcı arkadaşın lüzumu, gitgide artıyordu. Daha 1898 senesinde iken, mektebin mesai şeflerinden biri olan G. Bémont bize geçici bir yardımda bulunmuştu. 1900 de, Pierre Curie, genç bir kimyagerle temasa geçti. Bu, Profesör Friedel'in yanında preparat olarak çalışan ve kocama son derece hayranlık besliyen André Debrienne idi. Pierre Curie'nin teklifi üzerine, André Debrienne, radyoaktivite üstündeki işlerle uğraşmayı istekle kabul etti.

Kıymetli topraklarla demir zümresi içinde varlığından şüphe edilen yeni bir radyo-element'i arama işini de ayrıca üstüne aldı. Aktinyum adı verilen bu unsuru keşfetti. Jean Perrin tarafından idare edilen Sorbon Kimya-Fizik lâboratuvarında çalışmakta olduğu halde, sık sık bizi görmeğe salaşımıza gelirdi; çok geçmeden de bizim için, kayın babam Doktor Curie, sonra da çocuklarımız için candan bir dost oldu.

İşte böylece, daha polonyum'la radyum tecrit edilemeden bir Fransız kimyageri, onlara *aktinyum* adlı bir «kardeş» bulmuştu.

Marie diyor ki:

Yine bu sıralarda, X şuaını tetkik etmekle meşgul bulunan Georges Sagnac isminde genç bir fizikçi, sık sık Pierre Curie ile konuşmağa gelir, bu şualar ve ikinci derecedeki şualarile radyoaktif cisimlerin ışıması arasındaki, tahmine bağlı münasebet ve benzerlikleri görüşürdü.

Marie, Saint-Joachimstahl'den bir kaç partide gönderilmiş olan tonlarca peşblende artığını kilo kilo «muamele etmeğe» devam etti. Müthiş sabrı ile, dört yıl süreğince, her gün ayni zamanda bir âlim, bir ustabaşı, bir mühendis, ve bir «ağır işçi» oldu.

Gitgide daha derişik (kesif) bir hal alan, radyum'dan yana daha zenginleşmiş eczalar, onun dimağı, onun adale gücü sayesinde barakanın eski masaları üzerinde yer aldılar. Madam Curie hedefe yaklaşıyor. Artık avluda, göz yakıcı, yüz buruşturucu dumanlar arasında ergime halindeki madde ile dopdolu ağır kapların başını beklediği zamanlar geçti. İşte kuvvetli şekilde radyoaktif eriyiklerin (mahlûllerin) arıtma (tasfiye etme) ve «parçalanarak billûrlaşma» devresi geliyor.

İşte şimdi, el altında tertemiz bir çalışma yeri, soğuktan,

sıcaktan, pislikten iyice korunulmuş cihazlar olmalıydı! Her esen rüzgâra bağrı apaçık viran barakanın içinde, demir, kömür tozları uçuşuyor; Marie'nin yüreğini üzüntüden erite erite, ne emekler pahasına arıtılmış (tasfiye edilmiş) eczanın üzerine konup birikiyorlar.

Vaktini, gücünü yıpratan bu her günkü «kazalar» karşısında içini bir boğuntu, bir sızı kaplıyor.

Pierre'e gelince, o bu bitmez tükenmez çarpışmadan o kadar bezmiş bir halde ki, neredeyse bu işten vazgeçmeğe yanaşacak. Amma yanlış anlamıyalım: Radyum ve radyoaktivite tetkikini yüz üstü bırakmayı aklından geçirdiği yok, yalnız şimdilik, şu acayip ameliyeden: *saf radyum hazırlamaktan* seve seve vazgeçmeğe razı.

Karşılaşılan engelleri aşmak kabil olmıyacak gibi görünüyor. Bu işi ileride, daha iyi şartlar içinde tekrar ele alamazlar mı?

Tabiat fenomenlerinin mânasına, onların maddî realitelerinden daha fazla bağlı olan Pierre Curie, Marie'nin yorucu, öldürücü gayretlerinin varabildiği püften neticeleri gördükçe, bıkkınlık getiriyor. Bir mütareke teklifinde bulunuyor.

Amma bu işte karısının huyunu, karakterini hesaba katmadı. Değil mi ki Marie radyum'u yalıtmak (tecrit etmek), ayırmak istiyor; onu yalıtacak, ayıracak! Yorgunluğu, zorluğu, hattâ bizzat kendi bilgisindeki eksikleri bile umursamıyor. Hem bunlar öyle eksikler ki, atıldığı işi büsbütün dolaştırıp karıştırıyor.

Nihayeti o çok genç bir âlim. Yirmi senedir çalışan Pierre'in güveni, büyük ilim görgüsü henüz onda yok; bazan doğru dürüst bilmediği, hemen bir isbatının bulunup çıkarılması gereken olaylara (fenomenlere), metodlara çatıyor.

Ne olursa olsun! Kocaman alnının altında, meramından vazgeçmeğe karar vermiş bakışlarla cihazlarına, kal potalarına sarılıyor.

Curie'lerin radyumun muhtemel mevcudiyetini haber verdikleri günden kırk beş ay sonra, 1902 de Marie, nihayet, bu yıpranma harbinde zaferi kazanıyor. Bir desigram saf radyum

hazırlamağa muvaffak oluyor, ve yeni cevherin atom ağırlığını 225 olarak, ilk defa tayin ve tahdit ediyor.

Bir türlü inanmak istemiyen kimyagerlere - ortada daha bir iki tane kalmıştı - artık vakıaların önünde, bir kadının beşer kudretini aşan sebât ve ısrarı önünde eğilmekten başka bir şey düşmüyor.

Radyum, resmen var olmuştur.

* * *

Akşamın saat dokuzu. Pierre'le Marie, Kellermann bulvarındaki evlerindeler. Bu ev, onlara yakışıyor. Üç sıra ağacile, istihkâmları yarı yarıya gizleyip kapatan caddeden, yalnız, mahzun yüzlü bir duvarla, minnacık bir kapı görünür. Amma tek katlı köşkün arkasında, bütün gözlerden saklı duran, çok sessiz, oldukça güzel, dar bir sayfiye bahçesi var; ve Gentilly şehir kapısından geçerek, bisikletle, yakındaki kırlıklara, ormanlara kaçılabilir.

İhtiyar Doktor Curie, odasına çekildi. Marie kızını yıkadı, yatağına yatırdı, epey bir vakit, küçük karyolanın yanı başında kaldı. Bu, mukaddes, mübarek bir âdettir. Akşam vaktî, İrène, anacığını yanı başında hissetmezse, bıkıp usanma bilmeden hep «Me!» diye, (bizler için daima Maman'ın (annenin) yerini tutacak olan bu seslenişle) çağırır durur. Marie de dört yaşındaki bebeğinin inadı önünde boyun bükerek, merdiveni çıkar, çocuğun başucuna oturur; yavru ses, hafif, tatlı bir soluk halini alana kadar orada, karanlıkta durup bekler.

Sabırsızlanmağa başlıyan kocasının yanına, ancak o vakit döner. Bütün tatlılığına, yumuşaklığına rağmen, o, kocaların en kıskançı, «her vakit, her yerde önce ben de ben!» deyicisidir. Karısını daima yanı başında görmeğe o kadar alışmıştır ki, Marie kısacık bir zaman için ortadan kaybolsa, sanki aklı karışır, rahatça düşünmek imkânını bile kaybeder. Kızının yanında biraz gecikiverse, dönüşünü hemen üzgün bir sitemle karşılar:

— Sade bu çocukla uğraşıp durursun!

Pierre odanın içinde, ağır ağır yürüyor. Marie oturuyor, İrène'in yeni göğüslüğünün bitmemiş etek baskısını azıcık yon-

galayıveriyor. Prensiplerinden biri de, küçüğe hiçbir zaman hazır elbise almamak: Bunları fazla süslü buluyor, kullanışlı saymıyor. Bronia Pariste iken, iki kardeş baş başa verip kendi uydurdukları modellere göre kızlarına entariler biçerlerdi. Bu modeller, hâlâ Marie'nin işine yarıyor...

Amma bu akşam, aklını bir türlü elindeki işe veremiyor. Sinirli bir hali var, ayağa kalkıyor, dikişini bırakıyor, ve birdenbire:

— Bir dakika oraya gitsek, ha ne dersin? diye soruyor.

Sesinde boş yere yalvarıcı bir eda var, zaten Pierre de iki saat evvel ayrıldıkları salaşa dönmek için yanıyor.

Radyum, bir canlı gibi acayip, bir aşk gibi bağlayıcı, onları bulunduğu yere çağırıyor.

Bütün gün çalışıp didindiler... İki âlim için işin en akıllıcası, dinlenmek olurdu. Amma Pierre'le Marie, her vakit akıllı davranmazlar. Mantolarını giyiyorlar, «kaçıvermeğe» niyetlendiklerini Doktor Curie'ye haber veriyorlar, sonra da sıvışıyorlar... Pek az konuşarak, kol kola, yürüye yürüye gidiyorlar. Bu acayip mahallenin kalabalık sokakları boyunca gittikten, fabrika atelyelerini, boş arsaları, geçtikten sonra, Lhomond sokağına varıyorlar, avluya giriyorlar. Pierre anahtarı kilide sokuyor; işte tekrar kendi ülkelerinde, rüyalarında bulunuyorlar.

Marie:

— Işığı yakma! diyor. Sonra da hafifçe gülerek:

— Hatırlar mısın, bana bir gün, «Radyum'un güzel bir rengi olmasını isterdim!» demiştin?

Pierre'le Marie'yi bir kaç aydanberi büyüliyen hakikat, o geçmiş günün çocuksu dileğinden çok daha güzel, çok daha harikülâde, Radyumda, «güzel bir renkten» başka şey de var: O kendi kendiliğinden parlıyor, nur saçıyor!

İşte karanlık barakada, - dolapsızlık yüzünden - masaların üstüne, duvara mıhlı raflara konmuş minimini camdan kaplar içindeki kıymetli parçacıkların fosforlu siluetleri, gecenin boşluğunda asılı, mavimtrak yakamozlarla parlıyorlar.

Genç kadın:

— Bak... Bak! diye fısıldıyor.

İhtiyatla, usul usul ilerliyorlar, aranıyor, el yordamile bir

hasır iskemle buluyor, oturuyor. Karanlıkta, sessizlik içinde, iki yüz, şolgun ışıklara, şuaların esrarlı kaynağına, radyum'a, evlâtları radyum'a uzanıyor. Marie, vücudu eğilmiş, baktığı şeyin seyrine doyamıyan aç bir mâna ile başı gerilmiş, tıpkı bir saat evvel mışıl mışıl uyuyan güzel yavrusunun baş ucundaki duruşunu, halini aldı.

Arkadaşının eli, hafifçe saçlarının üstünden geçiyor.

Marie, bu ateş böcekleri gecesini, peri masallarının bu nur şenliğini daima, bütün ömrünce hatırlıyacak.

XIV

ZOR HAYAT

Şayet ilim ülkesinin arayıcıları, viran barakalarında tabiate karşı açtıkları şevkli, ateşli çarpışmaya bütün kuvvetlerini hasredebilseler, ne kadar pürüzsüz, ne kadar eksiksiz bir saadete ulaşmış olacaklardı!

Ne yazık ki, göğüs verilecek - hem altından zaferle kalkamadıkları - başka mücadeleler de var.

Pierre, aydâ beş yüz franga, Fizik Mektebinde yüz yirmi derslik bir hocalık yükü altında. Üstelik talebelerin lâboratuvar tecrübelerini de, o idare ediyor. Bu beş yüz frank, Curie'lerin çocuksuzken geçimlerine, masraflarına yetiyordu. Fakat İrène dünyaya geldikten sonra, hizmetçi, sütne aylıkları yüzünden bütçe eni konu sarsıldı. Pierre'le Marie, bir cenge giriştiler: Yeni gelirler bulmak lâzım.

Senelik bütçelerinde açık kalan iki veya üç bin frangı ele geçirebilmek için, bu büyük âlimlerin oradan oraya beceriksizce başvuruşları, hayırlı bir neticeye ulaşamıyan müracaatlerle çırpınışları kadar acıklı bir şeyi, kendi hesabıma, ben pek az gördüm. Mesele sadece, bütçenin açığını kapatacak hor bir iş koparabilmekle kalmıyor. Pierre Curie, biliyoruz ki, ilmî araştırmayı bir yaşama ihtiyacı sayıyor. Onun indinde lâboratuvarda - daha doğrusu lâboratuvar diye bir şeye sahip olmadığından, mahut salaşta çalışmak; yemekten, uyumaktan daha elzem, daha zorağı (mecburî) bir şey. Ne çare ki, mektep işleri, çoğu vaktini alıyor. Bunun üstesine daha başka mecburiyetleri yüklemek değil de, asıl bu vazife yükünü hafifletmek gerekecek. Halbuki para yetişmiyor. Ne yapmalı?

İşin halli basit, gayet basit. Şayet Pierre Sorbon'a profesör tâyin edilse, - ki zaten bütün mesaisi de bu yerin adamı oldu-

ğunu apaçık gösteriyor - senede eline on bin frank geçecek; mekteptekinden daha az ders saati olacak ve ilmi, talebelerin bilgisini gürleştirecek; Üniversitenin prestijini, mânevî değerini yükseltecek. Hele bu vazifeye, lâboratuvarlardan birini kullanmak salâhiyeti de katılırsa, artık Pierre'in felekten bir istiyeceği kalmaz! İstikbale ait bütün hırsı şu kelimelerin içine sığdırılabilir: Hayatını kazanmak, genç fizikçileri okutmak için, bir profesörlük kürsüsü; çalışmak için de bir lâboratuvar.

Bir lâboratuvar ki, salaşın içinde ne acı acı yokluğunu çektikleri şeyleri bulunsun: Elektrik, fen teçhizatı, birkaç asistanla bir arada çalışacak kadar yer genişliği, kışın da biraz sıcaklık...

Ne çılgınca istekler, ne büyük iddialar!...

Pierre Curie, profesörlüğü ancak 1904 te, değerini bütün dünya bar bar bağırdıktan sonra elde edecektir. Lâboratuvara gelince, onu hiçbir zaman «lûtuf» edemiyeceklerdir. Ölüm, büyük adamları kendine bend etmekte «âmme kuvvetlerinden» daha atik davranıyor.

Yalnız şu var ki, Pierre, yaradılışça, sır dolu fenomenlerin muammasını çözmeğe, düşmanca inat eden bir madde ile inceden inceye, içten içe çarpışmıya ne kadar elverişli ise, kurnazlık ve yılışıklıkla bir yer, bir «sandalye» koparmak lâzımgeldi mi de, o kadar beceriksiz ve sakardır.

Zararına sayılacak birinci şey: dehâsı oluşu. Bu da, rekabet meselesinde, yatışma bilmez gizli çekişmeler, tatsızlıklar uyandırıyor.

Pierre, birtakım tedbirlere başvurarak plân kurmayı, entrika çevirmeyi bilmiyor. En meşru sıfatları bile hiç bir işe yaramıyor; çünkü bunlarla caka satmasını bilmiyor.

Henri Poincaré onun hakkında şöyle diyecektir:

Dostlarının, hattâ rakiplerinin bile daima önlerinden silinip çekilmeğe müheyya halile, o, «pek kötü bir namzet» ti. Amma bizim demokrasimizde, yokluğunu en az çektiğimiz şey de namzetlerdir...

1898 de, Sorbon'da, bir Kimya-Fizik kürsüsü boşaldı. Pierre Curie, buna talip çıkmayı aklına koydu. Hakça, insafça düşünülürse bu yere tayin edilmesi lâzımdı... Amma o, ne Yüksek Öğretmen Okulundan (Ecole Normale), ne de Yüksek Mü-

hendis Mektebinden (Ecole Politechnique) geçmiş biri değil, bu müesseselerin, eski talebelerine «bahşettiği arkadan», «destekten» mahrum bulunuyor.

Hem üstelik, bazı muarız profesörlerin iddiasınca, on beş senedir ilân ededurduğu keşifler, «tam mânasile» Fizik-Kimya ilminin «şümul dairesine» girmiyormuş! Namzetliği reddediliyor."

Onun tarafını tutanlardan biri, Profesör Friedel, Pierre'e şöyle yaziyor:

Yenildik, şayet adınız etrafında açılan münakaşa, hakkınızda seçim reyinden çok daha müsait bir hava yaratmasaydı, bana da sonu çıkmıyan böyle bir namzetliğe sizi teşvik etmek pişmanlığından başka bir şey düşmiyecekti. Fakat Lippmann'ın, Bouty'nin, Pellat'ın ve benim gayretlerimize rağmen, hattâ kıymetli mesainiz size bizzat rakiplerinizin bile sitayişlerini kazandırdığı halde bir Normalien'e [1] karşı, riyaziyecilerin kasıtla hareket geçişlerine karşı, ne yapacaktınız ki?

Açılan münakaşanın, Pierre lehinde bir hava yaratması, uğradığı kayıbın gûya karşılığı olacak... Amma sade mânevi cinsten bir karşılığı! Aylarca, başvurulacak hiç bir enteresan yer açılmıyor ve radyum üzerindeki çabalamalarına dalmış olan Curie'ler antişambrlarda [2] boş yere vakit kaybetmektense zar zor, kıt kanaat geçinmek yolunu tutuyorlar.

«Kazaya rıza» kabîlinden bir tevekkülle, nasiplerine boyun eğiyor, yanıp yakılmağa kalkışmıyorlar. Ne de olsa, beşyüz frankla, aç çıplak kalınılmaz ya...

Yaşayışlarını bir düzene sokuyorlar... Yalnız kötüsüne bir düzen..

Marie'den Josef Sklodowski'ye, 19 mart 1899:

Çok dikkatli, tutumlu olmamız lâzımgeliyor, kocamın aylığı tastamam geçinmemize yetmiyor amma, şimdiye kadar her sene ilâve yerini tutan bazı beklenmedik gelir yolları çıktı; böylelikle de açık vermedik.

Zaten yakında birimizden birinin muayyen bir meşguliyet bulacağını umuyorum. O vakit yalnız iki ucu bir araya getirmekle kalmaz, çocuğumu-

[1] Yüksek Öğretmen Okulundan çıkanlara verilen isim.

[2] Herhangi yüksek ve resmî bir şahsiyetin «huzuruna» çıkmadan evvel, dilek sahibinin bekletildiği ara odalar.

zun istikbalini temin için biraz da para biriktirebiliriz. Yalnız, bir vazife aramadan evvel tezimi vermek istiyorum.

Bu aralık yeni metallerimizle başımıza o kadar çok iş açıldı ki, gerçi bu mesaiye istinat edecek, fakat şimdilik uğraşamıyacağım bir takım mütemmim etütleri mecburî kılan doktoramı hazırlıyamıyorum.

Sihhatimiz iyi gidiyor. Kocam romatizmalarından pek o kadar sıkıntı çekmiyor. Ben iyiyim, hiç öksürmüyorum, doktor muayenelerinin, bir çok kraşa (tükürük) tahlillerinin de «tasdik ettiği veçhile» ciğerlerimde hiç bir şey yok.

İrène güzel güzel büyüyüp gelişiyor. On sekiz aylık olunca memeden kestim, tabiî ne vakittir de sütlü çorbalar veriyordum. Şimdi onu bu çorbalarla, bir de «dosdoğru tavuktan gelme» taze yumurtalarla besliyorum.

1900... Hesap defterinde, masraflar yükseliyor, gelirleri aşıyor. İhtiyar Doktor Curie, şimdi oğlile beraber oturuyor. Ev halkını, - ki biri hizmetçi olmak üzere, beş kişidirler - barındırmak için, Marie, Kellermann bulvarındaki köşkü tutmuştu. Senelik kirası bin dört yüz frank.

Sıkı ihtiyaç zorile, Pierre. Politeknik Mektebinde, bir répétiteur'lük (müzakereci muallim) vazifesine talip oluyor, bunu elde ediyor. Karşılığında yılda iki bin beş yüz frank alacak.

Ansızın, umulmadık bir teklif... Amma bu Fransadan değil. Radyum'un keşfi, henüz halkın ağzına düşmemiş olmakla beraber, fizikçilerce biliniyor: Cenevre Üniversitesi, Avrupa âlimlerinin ön safına koyduğu bir erkekle bir kadını kendine bağlamak için, apayrı bir muameleyi, bir gayreti göstermek emelini güdüyor.

Üniversite müdürü, Pierre Curie'ye bir fizik kürsüsü, on bin franklık maaş, bir ikamet tahsisatı ve bir lâboratuvarın de müdürlüğünü teklif ediyor. Hattâ bundan şu şekilde bahsediliyor:

Yanıma iki asistan verilecek olan Profesör Curie ile mutabık kalındıktan sonra bu lâboratuvarın kredisi arttırılacak, lâboratuvarın varidat kaynakları tetkik edildikten sonra fizik âletleri koleksiyonu itmam edilecektir.»

Sırasını düşürdü mü muzipliği, şakacılığı tutan kader, bazan en çok dilediğiniz şeyi ayağınıza kadar getirmeğe kalkışır... Yalnız meseleyi imkânsız kılan küçük bir değişiklikle! Cömert.

lûtufkâr mektubun «Cenevre Kantonu ve Cümhurluğu» yazılı başlığının «Paris Üniversitesi» diye okunabilmesi Curie'leri her bakımdan murada erdirmeğe yetiverecekti.

Cenevre'den çıkan bu vazife, Pierre'e o derece samimiyetle, saygı ile teklif ediliyor ki, içinden gelen ilk hisse kapılarak, o bunu kabul ediyor. Temmuz ayında, Marie ile beraber İsviçreye gidiyorlar; meslek arkadaşları tarafından pek iyi şekilde karşılanıyor, ağırlanıyorlar. Fakat yaz süreğince vesveseler, kuruntular başlıyor. Yâni ne demek? Evvelâ bir çok ayları gözden çıkarıp mühim bir tedrisin hazırlığına hasretmek mi? Kolayca taşınmağa gelmiyen radyum araştırmalarını bir zaman için durdurmak, yeni maddenin tesfiye ameliyelerini daha sonraya atmak mı? Akıllarını, fikirlerini tek bir gayeye kaptırmış, ilim cezebesine tutulmuş bu iki insandan, bu kadar şey de istenir mi ya!

Pierre Curie, içini çekerek Cenevreye, bir özür dileme, teşekkür ve istifa mektubu yolluyor. Kolaylığın akıl, gönül çelici cazibesinden kendisini sıyırarak radyum aşkına, Pariste kalmağa karar veriyor. Hocalık vazifesini, daha iyi maaşlı diğer bir vazife ile değişerek, ilkteşrin ayında Polytechnique Mektebinden çıkıp Sorbon'un ilâve binalarında, Cuvier sokağındaki P. C. N. [1] tedrisatında, bir yere geçiyor.

Çalışıp didinmeden kendi yük payını almak istiyen Marie, Versay civarında, Sèvres Yüksek Kız Öğretmen Okulu muallimliği için namzetliğini sürüyor. Rektör muavininden bir tayin mektubu alıyor.

Madam,

Teklifim üzerine, 1900-1901 mektep yılı içinde Sèvres Yüksek Öğretmen Okulu birinci ve ikinci sınıflarında fizik mevzulu konferanslar vermek vazifesine tâyin edildiğinizi bildirir, bu ayın 29 uncu pazartesi gününden itibaren mektep müdiresi ile temasa geçecek şekilde hazırlıklı olmanızı rica ederiz.

İşte iki «muvaffakiyet». Bütçe epey bir zaman için denk bulmuş oluyor. Böylelikle de Curie'ler, tam radyoaktivite deneylerinin bütün enerjilerine muhtaç olduğu bir sırada, müthiş

[1] P. C. N. — Fizik, kimya ulûmu tabiiye.

bir çalışma fazlalığını daha yüklenmiş bulunuyorlar. Pierre'e yegâne lâyık olabilecek mevkii: Sorbon'da bir profesörlük kürsüsünü vermiyorlar. Fakat bu üstada, ehemmiyeti ikinci derecede kalan, vakit alıcı bir sürü dersleri emanet etmekten fazlasile hoşlanıyorlar.

Mösyö ve Madam Curie bir takım kitapların, risalelerin üzerine kapanıyor, problem mevzuları uyduruyorlar, ders deneylerini tertip ediyorlar... Pierre'in üstünde şimdi iki parti öğretim ve iki seri talebenin pratik şekilde çalıştırılma yükü var. Fransız öğretmenliğindeki «ilk başlangıcı» ile ne de olsa tuhaf bir tesir altında kalarak heyecana kapılan Marie, konferanslarını hazırlamak, Sèvres'li hanım kızların lâboratuvar vazifelerini esaslı şekilde organize etmek için bir çok zahmetlere, yorgunluklarla katlanarak didinip duruyor. Metotlara canlı bir yenilik katarak öyle orijinal dersler tertip ediyor ki, Üniversite rektörü, Lucien Poincaré, hayretler içinde genç kadını tebrik ediyor. Marie bir işi, baştan savma tarafından, yarım yamalak görmesini bilmez ki!

Boş yere harcanan ne çok kuvvetler, asıl işten çalınan ne çok saatler! Marie, düzeltilmiş «vazifelerle» dopdolu bir çantayı yüklenerek, kaldırımın kenarında, ayak üstü, dakikalar ve dakikalarca beklediği, nihayet gelebildikten sonra da ne ağır, insanı çileden çıkaracak kadar ağır giden bir tramvayın içinde, haftada bir kaç defa Sèvres yolculuğu cefasını çekiyor.

Pierre, Lhomond sokağından, P. C. N. şubesinin bulunduğu Cuvier sokağına, Cuvier sokağından yine Lhomond sokağına, salaşa koşuyor. Daha henüz bir tecrübeye başlamışken, gencecik, tüysüz fizikçileri sorguya çekmek için kalkıp gitmek, cihazlarından ayrılmak zorunda kalıyor.

Yeni vazifesinin yanı sıra, bir de lâboratuvar verileceğini ummuştu. Bir lâboratuvarla her şeyin acısı çıkmış olacaktı! Amma nerede... P. C. N. de ona hap kadar iki oda «lütfedebildiler». Ümitlerinin boşa çıktığını, yine aldandığını görmek o kadar acı geldi ki, bir şey istemek bahsinde duyduğu tiksintiyi, çekingenliği yenerek daha büyükçe bir yer koparabilmek için bazı müracaatlarda bulunmayı deniyor. Yine de hayırlı bir neticeye varıldığı yok.

Marie bir gün şöyle yazacaktır:

Bu çeşit müracaatlerde bulunmuş olanlar, karşılaşılan malî ve idarî müşkülleri bilirler; ufacık bir menfaat elde edebilmek için nice resmî mektuplara, ziyaret ve istidalara başvurmak lâzımgeldiğini hatırlarlar. Pierre Curie bu halden son derece bezmiş, yılmıştı.

Nitekim bu yolda harcanan gayretin zararlı tesiri, Curie'lerin esas işlerinde, hattâ sıhhatlerinde bile kendini belli etti. Bilhassa Pierre öyle bir halsizlik, bezginlik duyuyor ki, «saatlerin» azaltmak zorağı beliriyor. Bu aralık Sorbon'da bir minéralogie kürsüsü boşalıyor; billûrî fizik hakkındaki kat'î nazariyelerin müellifi olan âlim, burası için tam biçilmiş kaftan Baş vuruyor, rakibi üste gelip, bu yeri kazanıyor.

Montaigne şöyle yazmıştır: «Büyük bir ehliyet, bundan daha da büyük bir tevazula insan seneler senesi bilinmeden, farkedilmeden kalabilir.»

Pierre Curie'nin eşi dostu, şu bir türlü yanına varılamıyan profesörlük makamına onu yakınlaştırmak için her türlü çareye baş vuruyorlar. Profesör Mascart, 1902 de, Fen Akademisine müracaatte bulunması için Pierre'i zorluyor. Seçileceği muhakkak; bunun da, ileriki günlerde maddî vaziyetine büyük faydaları dokunacak.

Evvelâ tereddüt ediyor, sonra hoşlanmıyarak razı oluyor. Mânasız ve onur kırıcı bulduğu bir geleneğe uyarak Akademi âzasına birer birer yapılacak «usulden» ziyaretlere zorlukla katlanıyor. Fakat Akademinin Fizik Seksiyonunda «tam bir söz birliği» ile onun lehinde fikir yürütüyorlar. Bu hal karşısında mütehassis oluyor, namzetliği de ortaya sürülüyor Mascart tarafından sıkı sıkı, hattâ biraz da acı acı tenbihlendikten sonra «şanlı şöhretli kumpanya âzasının» herbirinden «huzura kabul olunma» talebinde bulunuyor.

Zafer erişip geldikten sonra, gazeteciler, meşhur bir âlim hakkında nükteli, hoş fıkralar araştırmağa başlayınca, muhabirin biri Pierre Curie'nin 1902 mayısındaki ziyaretler turnesinden şu şekilde bahsedecektir:

Kat kat merdivenleri çıkmak, zili çalmak, ismini verip içeri haber salmak, niçin geldiğini söylemek; bütün bunlr, zaten «namzedi» utancından

yerlerin dibine geçiriyordu. Üstelik bir bir sıfatlarını sayması, kendi kendisini bol bol medhetmesi, şöyleyim böyleyim demesi, bilgisini, yaptığı, başardığı işleri övmesi lâzımdı! Bu da - ona sorarsanız - beşer kuvvetini aşan bir işti. Öyle ise ne mi yapıyordu? Hazır fırsatı düşmüşken, canla başla rakibini methediyor. Encümene girmek bahsinde Mösyö Amagat'ın kendisinden, yâni Curie'den çok daha «münâsip evsafı haiz» olduğunu söylüyordu!

9 haziran günü seçim neticeleri ilân edildi. Akademi âzası, Pierre Curie ile Mösyö Amagat arasında, bu ikincisini intihap etmşti.

Pierre, yakın arkadaşlarından birine, - Georges Gouy'ye - havadisi şu şekilde bildiriyor:

Azizim, tahmin ettiğiniz gibi seçim, Amagat'ın lehine döndü; ona 22 rey, bana 20, Gernez'e de 6 rey verildi.

Lâfın kısası, bu parlak netice uğruna kapı kapı gezmekle vakit kaybettiğime yanıyorum. Fizik Seksiyonu tam bir söz birliği ile beni öne sürmüştü Ben de buna kapılıp, onlara uydum.

Size dedikoduya benziyen bütün bu havadisleri anlatıyorum, çünkü böyle şeylerden hoşlandığınızı bilirim, yoksa bu ufak tefek meselelerden ağıza almağa değecek kadar müteessir olduğumu sanmayınız. Samimî duygularla. — Pierre Curie.

Arası çok geçmeden, yeni Üniversite müdürü Paul Appell - vaktile derslerini, Marie Sklodowska'nın vecdle dinlediği profesörün tâ kendisi - Pierre'e başka bir cepheden yardım etmeğe kalkışıyor.

Onun, yola ize gelmez bir adam olduğunu bildiği için de, zemini şöyle hazırlıyor:

Paul Appell'den Pierre Curie'ye:

... Nezaret, Lejyon d'onör (Légion d'Honneur) nişanı için ileri süreceğim kimseleri bildirmemi istiyor. Siz listemde bulunmalısınız. Adınızı bu cedvele koydurtmanızı, sizden Fakülte namına bir hizmet olarak talep ediyorum. Sizin değerinizde bir insan için nişan almanın hiçbir kıymet ifade etmediğini kabul ediyorum, fakat Fakültenin en liyakatlilerini, keşifleri ve mesailerile en çok temayüz etmiş olan fertlerini ileri sürmek kararındayım. Bu, onları Nezarete tanıtmanın, Sorbon'da nasıl çalıştığımızı göstermenin, kendine mahsus bir yoldur. Şayet nişanı kazanırsanız, bunu ister takar, ister takmazsınız; arzunuza kalmış bir iş bu. Yalnız sizi teklif etmeme izin vermenizi rica ediyorum.

Böyle şeylerle sizi sıktığım için özürler diler, en samimî hislerimin kabulünü rica ederim aziz meslekdaşım.

Paul Appell'den, Marie Curi'ye:

Bir çok defalar rektör Mösyö Liard'a, Mösyö Curie'nin kıymetli mesaisinden, tesisatının kifayetsizliğinden ve kendisine daha büyük bir laboratuvar verilmesinin faydalı olacağından bahsettim. Rektör de, Nezarette, Mösyö Curie'nin lâfını açtı ve bu bahiste Lejyin d'onör nişanı için 14 temmuz takdimlerinin kendisine bahşettiği fırsatı kullandı. Nazır, Mösyö Curie'ye karşı pek alâka duyuyor gibi görünüyor; belki de bu alâkasını ilkönce, Mösyö Curie'yi nişanla taltif etmek suretile izhar eder. Böyle bir ihtimal halinde Mösyö Curie'nin işi redle karşılamaması için bütün tesir kuvvetinizi kullanmanızı diliyeceğim.

Aslına bakılırsa elbette meselenin bir faydası yok, yok amma pratik neticeler bakımından - laboratuvar, kredi, ilâh gibi... - çok mühim bir kıymeti var.

Bu meselede müsait davranması için Mösyö Curie'yi fen namına, Fakültenin yüksek menfaati namına, zorlamanızı sizden bilhassa rica ediyorum.

Bu sefer, Mösyö Curie «müsait davranmıyor». Şan, şeref gösterilerine karşı ötedenberi duyduğu tiksinti, takınmış olduğu tavrı mazur ve haklı göstermeğe yeterdi. Halbuki bir başka hissin de tesiri altında kalıyor. Bir ilim adamına, çalışma kolaylık ve çarelerini vermekten kaçınırken, bir yandan da teşvik yerine geçsin diye mekteplerdeki «aferinler» kabîlinden, kırmızı ipek kurdeleye takılı mineden bir küçük salibin «ihsan edilmesi» ona sahiden gülünç geliyor.

İşte Pierre Curie'nin müdüre cevabı:

Lûtfen Nazır Hazretlerine tarafımdan teşekkür ederek, nişanla «taltif edilmeğe» hiç de ihtiyaç duymadığımı, fakat bir laboratuvara son derece muhtaç olduğumu bildiriniz.

* * *

Daha zahmetsiz, daha sıkıntısız bir ömür sürmek ümidinden vazgeçiliyor. Hayali gözlerde tüten laboratuvara kavuşamadıktan sonra, Curie'ler de ne yapsınlar, deneylerini barındırmak için yine mahut baraka ile yetiniyor, uğradıkları muvaffakıyetsizliklerin tesellisini, salaşın içinde geçen şevkli saatlerde buluyorlar. Ders vermeğe de devam ediyorlar. Bu işi hiç yüksünmeden canla başla yapıyorlar.

Pierre'in ne kadar canlı, ne kadar vuzuh dolu derslerini nice yetişkin erkek çocuğu, minnetle hatırlıyacaktır.

Sévrienne diye anılan nice kız talebe, ilme, fenne karşı duylukları sevgiyi, Marie'ye; âlimane deliller yürütücü ağır cümlelere, Slâv şivesile şarkı söyler gibi uzatıcı, tatlı bir uygu (âhenk) katan bu sarı saçlı öğretmene borçlu olacaklardır.

İlmî araştırmalar ile geçim uğruna katlanılan her günkü didinmeler arasında, yemek yemeyi, uyumayı unutuyorlar. Vaktile, Marie tarafından kurulan «normal» yaşama nizamı, ev hanımlığı, aşçılık gösterileri unutuluyor. Yaptıkları çılgınlığı hiç umursamıyan karı koca, tükenme emareleri gösteren kuvvetlerini zora getire getire, yıpratasıya kullanıp duruyorlar. Bir çok defalar, orasına burasına saplanan dayanılmaz şiddette ağrı krizleri, Pierre'i yatağa düşürdü. Gergin sinirlerile destek bulan Marie, henüz kendini kapıp koyuvermedi: Candan yakınlarını meraka düşüren verem istidadını bir umursamamazlık kürü ve her günkü türlü türlü tedbirsizliklerle yendikten sonra, «bana bir şey olmaz» hükmüne vardı. Fakat muntazaman tartılarını kaydettiği küçük karnede, rakkam haftadan haftaya düşüyor. Salaştaki dört sene içinde, Marie *yedi kilo* zayıfladı.

Eş dost, renginin solukluğunu, süzülüp zayıfladığını farkediyor, hattâ genç bir fizikçi Pierre Curie'ye mektup yazarak, karı koca sıhhatlerini gözetmeleri için «niyaz» ediyor. Bu mektup Curie'lerin yaşayışlarını, kendi kendilerini feda edişlerini telâş, korku uyandırıcı bir tablo halinde belirtmektedir.

Georges Sagnac'dan Pierre Curie'ye:

... Madam Curie'yi Fizik Cemiyetinde gördüğüm vakit, kendisini o kadar bozulmuş buldum ki, âdeta hayretle irkildim. Tezini hazırlamak yüzünden fazla yorulduğunu biliyorum... Fakat bu hali, geçirdiğiniz son derece kafa yorucu hayatı sürmeğe yetecek derecede bir mukavemet kaynağına malik olmadığını anlatıyor. Hem bu sözlerimi kendi üzerinize de alabilirsiniz.

Daha kuvvetle ısrar edebilmem için, tek bir misal seçiyorum: Hiç yemiyorsunuz, hiç denecek kadar az, ikiniz de, o da siz de. Madam Curie'nin küçücük iki kangal sucuk parçasını yarım yamalak yiyip, üzerine de bir fincan çay içtiğini, kaç kereler gördüm. Bu derece gıda yetmezliğinden,

hattâ sağlam bir bünyenin bile zarar görmiyeceğini aldınız alır mı? Madam Curie kuvvetten, sıhhatten düşerse, siz ne hale girersiniz?

Sözlerinizi dinlememek yolunda gösterdiği inatçılık veya aldırmamazlık, sizin için bir mazeret olamaz. Arkadan ne geleceğini de tahmin ediyorum: «Karnı acıkmıyor. Yaptığını yapacağını bilecek yaşta bir kadın!» değil mi? Bunu da cevabını vereyim mi? Hayır, değil! Şu dakikada çocuk gibi hareket ediyor. Bunu size, dostluğumun verdiği bütün bir inanla söylüyorum.

Yemeklerinize kâfi derecede vakit vermiyorsunuz. Gelişi güzel saatlerde yiyorsunuz, akşamları o kadar geç yiyorsunuz ki, beklemekten sinirlenen mide, nihayet işlemeğe yanaşmıyor. Şüphesiz ki, bir araştırma uğruna dalıp, bir akşam geç yiyebilirsiniz, amma bunu âdet şekline sokmağa hakkınız yok...

İlmî endişeleri, durmadan, dinlenmeden, hayatınızın her ânına karıştırıyorsunuz, ki doğru olmıyan da bu. Vücuda soluk alacak bir vakit bırakmalı. Yemeğinizin başına rahatça oturmalı, gamlı veya sadece fikir yorucu bahisleri açmaktan kaçınarak lokmalarınızı ağır ağır, keyfini çıkara çıkara yutmalısınız. Yemek yerken ne okumalı, ne de fizik lâfı etmeli...»

* * *

Şunun bunun sitemlerine, döktükleri dillere Pierre'le Marie, ne kadar da safça cevap veriyorlar: «Dinleniyoruz ya. Yazın tatil yapıyoruz, açıklık yerlere gidiyoruz».

Doğru! «Tatil yapıyorlar», daha doğrusu, yaptıklarını sanıyorlar. Güzel mevsimde, eski âdetlerince, yer yer konaklıya konaklıya dolaşıp duruyorlar. Onlarca dinlenmek, 1898 yılında Cévenne'i baştan başa bisikletle aşmak oluyor. İki yıl sonra, Manş kıyıları boyunca, Havr'dan Saint-Valéry-Sur-Somme'a kadar gidiyor, sonra Noirmoutiers adasına yollanıyorlar. 1901 de onları Pouldu'de, 1902 de Arromanches'da, 1903 te Tréport'da, arkasından da Saint-Trojean'da rastlıyanlar oluyor.

Tutturdukları bu koşular, onlara muhtaç olabilecekleri maddî mânevî gevşeyişi, sükûnu getiriyor mu? Pek umulamaz. Mes'ul, bir noktada duramıyan Pierre.dir. Ayni yerde iki üç gün geçirildi mi, Parise dönmek lâfını açıyor, o halîm selîm tavrile karısına yavaşça, tatlı tatlı:

—Ne vakittir bir şey yaptığımız yok, diyor.

1899 da, Curie'ler büyük sevinçler tattıran uzunca bir yolculuğa çıktılar. Evleneliberi, Marie ilk defa vatanına dönüyor; Varşovaya değil amma; Avusturya Polonyasındaki Zakopane'-

ye, Dluski'lerin sanatoryumlarını yaptırdıkları yere gidiyorlar. Duvarcılarla dopdolu şantiyenin (yapı tezgâhı) hemen yakınındaki «Eger» pansiyonu, biribirlerini ne çok seven bir kaç «hasretzedeyi» bir araya getirmiş oluyor. Dört evlâdını, dört çiftleri toplu bir halde görmenin sevincile gençleşen, hâlâ da çerçevik muallim Sklodowski orada. Seneler ne de çabuk geçti! Oğlu ile üç kızının Varşovada, saat hesabına ders peşinde koştukları günlerdenberi daha pek o kadar da zaman geçmedi...

Bugün Josef, takdir, hürmet gören bir doktor; karısı, çocukları var. Bronia ile Casimir, bir sıhhat yurdu kuruyorlar. Hella, hocalıkla kendine güzel bir mevki ve istikbal yapmakta... Kocası Stanislas Szalay, mühim bir fotoğrafhanenin başında.

Ya şu Mania, bir lâboratuvarda çalışan, araştırmaları, tecrübeleri dört bir yanda gazetelere geçen, şu Mania! Hepsinin en miniği, en küçümeni diye, vaktile takmış olduğu isimle söylemek lâzımgelirse: şu «küçük şeytan çekici!»

Pierre Curie'ye, «ecnebi» ye gelince, herkes onun etrafında pervane gibi dönüyor. Bu Lehlilerin ona Lehistanı göstermekle, koltukları kabarıyor. Koyu renkli çamların gök yüzünün mavisine sert sert çarptıkları bu çetin tabiatli diyara karşı, ilk önceleri büyük bir hayranlık duymıyan Pierre'in içine «Rysy» nin tepelerine doğru yaptıkları bir gezintide, bu yüksek dağların ululuğu, şiiri işliyor. O akşam karısına, bütün öteki yakınlarının yanında:

—Bu memleket çok güzel. İnsanın onu sevebileceğini şimdi anlıyorum, diyor.

Bunu söylemek için, mahsustan, - kötü şivesine rağmen de bacanakların, baldızların gözünü kamaştıran - yepyeni Lehçesini kullandı. Işıl ışıl parıldıyan Marie'nin yüzünden, saf bir gurur gülümsemesinin gelip geçtiğini sezdi

Üç yıl sonra, 1902 mayısında, Marie tekrar Lehistana doğru trene binecektir. Babasının ansızın hastalandığını, safra kesesinden ameliyat edilerek iri iri taşlar çıkarıldığını bildiren mektuplar aldı. Evvelâ iç rahatlandırıcı iyilik haberleri geldi, sonra birdenbire bir telgraf.

Bu, bir tükenıştir, bir bitiştir. Marie hemen o dakika yola çıkmak ister amma pasaport muameleleri ne de karışık, dolaşık işlerdir! Kâğıtlar düzene girinceye kadar saatler geçer. İki buçuk günlük tren yolculuğundan sonra Marie Varşovaya, Mösyö Sklodowski'nin oturmakta olduğu Josef'in evine vardığı zaman iş işten geçmiştir.

O yüzü, bir daha göremiyeceğini düşünmek, bu akla havsalaya sığmaz bir şeydir. Ölüm haberini daha tren yolculuğu süredururken almış ve kız kardeşlerinden cenazenin bekletilmesini telgrafla niyaz etmiştir.

Atık içinde, bir tabutla, çiçeklerden başka bir şey bulunmıyan yaslar çökülü odaya girer. Garip, karşı konulmaz bir ısrarla, çivilerin sökülüp, tabutun açılmasını ister. Dediği yapılır... Ve Marie, burnunun bir deliğinden akan kan sızıntısı ince bir çizgi halinde kuruyup kalmış cansız, sükûn dolu yüze Allaha ısmarladık der, ondan af diler.

Fransada kaldığına, son günlrini evlâdının yanında geçirmeyi dileyen ihtiyar adamcağızı aldattığına daima için için üzülmüş, kendini yemiştir. Açık tabutun önünde, odayı kaplıyan sessizlik içinde belli belirsiz bir sesle, tâ ki kardeşleri gelip bu acıklı sahneye bir son çekene kadar bir çok suçların yükünü ala ala, kendini hırpalar, durur.

Marie'de, her şeyi aşırı derecede kuruntu, vesvese etmek huyu vardır: Kendine haksız yere cefa etmektedir. Babasının son yılları pek rahat, asıl onun sayesinde rahatçacık geçmiştir.

Mösyö Sklodowski için, evlâtlarının sevgisi, şefkati, babalıktan, büyük babalıktan yana ulaştığı saadet, renksiz, pırıltısız bir hayatın ötedenberi hep ayni tarzda dönüp duruşunu unutturmuştu. En büyük, en sonsuz sevinçleri Marie'den tatmıştı. Polonyum'la radyum'un keşfi. Paris Fen Akademisi *zabıtnamelerinde* evlâdının imzasile çıkan parlak tebliğler, günlük geçim gailesi yüzünden ucunda bir para çıkarı olmıyan, sırf ilim namına yapılan arastırmalara dalmaktan daima mahrum kalmış bu fizik öğretmeni için, ne kuvvetli bir heyecan kaynağı olmuştu. Kızının mesaisini merhaleden merhaleye takip etmişti. Bu işin ehemmiyetini kavrıyor, bir gün nasıl ortalığı velveleye vereceğini tahmin ediyordu. Daha, az bir zaman evvel,

Marie ona, dört senelik bir sebattan sonra saf radyum elde etmekte olduğunu müjdelemişti. Ve son mektubunda, ölümdən altı gün evvel, Mösyö Sklodowski, ince, düzgün yazısını ne hazin şekilde biçimsizleştiren titrek bir elle, şu kelimeleri karalıyordu:

Demek nihayet saf radyum tuzunu ele geçirdin evlât! Bunu meydana getirmek için harcanan çalışma çabalama yekûnu göz önüne alınırsa, elbette ki, bu nesne, kimyasal elementlerin en pahalısıdır. Yalnız - anladığıma göre - bu mesainin sadece nazarî bir kıymet ve fayda ifade etmesine acıyorum.

Buraca hiç bir yenilik yok. Hava orta karar gidiyor, hâlâ eni konu serin oluyor. Yatağıma dönmek lâzım, seni sevgi ile şefkatle öperek mektubuma nihayet veriyorum...

Kızının adını şan ve şöhretin kapıp kavradığını, Nobel mükâfatının Henri Becquerel. Pierre Curie ve Marie Curie'ye - düşünsenize, küçük yavrusu «Anciupecio'cığını!» - verildiğini duymak için şayet bu insan iki yıl daha yaşıyabilseydi, kimbilir, ne kadar mesut olacak, koltukları nasıl kabaracaktı!

Marie bir kat daha zayıflamış, solmuş bir halde Varşovadan ayrılır. Eylûl ayında tekrar Lehistana gelecektir. Bu ölüm yasından sonra, Sklodowski adı altında doğmuş olan «evlât»lar artık bir araya toplanmak, kardeşlik kenetliliğinin bir ölüme rağmen yine de yaşar kaldığını kendi kendilerine isbat etmek ihtiyacını duyuyorlar.

Ekim. Pierre'le Marie, lâboratuvara dönmüş bulunuyorlar. İkisi de bezgin. Marie araştırma işlerine yadım etmekle beaber, bir yandan da radyum'un arıtılması (tasfiyesi) uğruna katlandığı mesainin netice ve semerelerini yazıp hazırlıyor. Fakat yılgınlık getirmiş bir hali var, hiçbir şeyden zevkalmıyor. Ne vakittenberii cümlei âsabiyesine âdeta bir ceza verircesine yüklediği korkunç rejimin garip tecellileri belirmeğe başlıyor: Uykuda gezme hastalığının hafiften tutan nöbetleri, geceleyin, kendini bilmez bir halde onu yatağından kaldırtıp, evin içinde bir yandan öbür yana yürütüyor.

Giren sene, kötü felâketli hâdiseler getirecek. Evvelâ bir

gebelik ki, çocuğun kazaya uğrayıp düşmesile, tamamına erişemiyor. Marie, bu ümit bozgununu pek acıklıya alıyor

Marie'den Bronia'ya, 20 ağustos 1903:

Bu kaza beni o kadar yese düşürdü ki, kimseye mektup yazacak hevesim, takatım kalmadı. Bu çocuğa kafamın içinde öyle bir yer vermiş, buna o derece alışmıştım ki, bugün, bir türlü avunma yolunu bulamıyorum. Uğradığım bu halden umumî yorgunluğu mes'ul tutmam lâzımgeldiğini düşünüyorsan, rica ederim bana yaz; doğrusunu ararsan, kendimi hiç esirgeyip korumadım. Bünyeme güveniyordum. Şimdi ise acı acı pişmanım; çünkü bu güveniş bana pahalıya mal oldu. Çocuk minimini bir kızdı, hem iyi idi de, yaşıyordu. Ben ki onu ne kadar çok istiyordum!

Daha sonra yine Lehistandan, fena bir haber geliyor: Bronia'nın ikinci çocuğu, küçük bir oğlan, üç beş gün içinde bir menenjit tüberküloz'dan ölüyor.

Marie'den erkek kardeşine:

Dluski'lerin başlarına çöken felâket karşısında, acıdan, kederden ezilmiş bir haldeyim! diye yazıyor. Bu çocuk, sıhhatin timsaliydi. O kadar iyi bakılmağa, onca itinaya rağmen insan böyle bir çocuğu kaybederse, ötekilerin elde kalacağını, güzel güzel büyütüleceğini nasıl ummalı? Kızımın yüzüne artık titremeden bakamıyorum. Bronia'nın acısı yüreğimi param parça ediyor

Bu kederler Marie'nin hayatını karartıyor, hem de zaten bir üzüntü ile, derlterin en büyüğü, ciddîsi ile, için için yenir, oyulurken: Pierre'in sıhhati iyi gitmiyor. Esaslı bir emare bulunamadığı için doktorların romatizma adını takıverdikleri müthiş ağrı krizleri, zavallıyı korkunç bir şekilde hırpalayıp dermandan düşüyor. Gözlerini korku bürümüş karısı, baş ucunu beklerken, gecelerce, hem de sabahlara kadar, sancılar içinde bıçaklanarak inliyor.

Amma her şeye rağmen, Marie'nin Sèvres'deki derslerine gitmesi, Pierre'in de bir alay talebeyi çalıştırıp, bunların tatbîkat deneylerine nezaret etmesi lâzım. Boş yere hayalini kurup durdukları lâboratuvara, değil mi ki, kavuşacakları yok, bir yandan yine de kendi tecrübelerini yürütedurmaları lâzım.

Bir defa, tek bir defa, Pierre'in ağzından bir şikâyet sözü kaçıyor. Yavaşça:

— Şu seçtiğimiz hayat da, doğrusu katlanılır şey değil; diyor.

Marie itiraz etmeğe yelteniyor amma, içindeki ürküntüyü gizlemeğe muvaffak olamıyor. Eğer Pierre, bu derece bezgin görünüyorsa, demek ki kuvveti, dermanı kalmıyor? Yoksa herhangi korkunç, amana gelmez bir hastalığı mı var? Ve o, zavallı Marie, kocasının müthiş yorgunluğunu giderip yenmek kudretini gösterebilecek mi? Aylardanberi, ölüm fikri, sinsi sinsi bu kadının etrafında dolaşıyor; kafasının içi, hep bu melûn düşüncenin burgusile oyuluyor:

— Pierre!

Birdenbire sarsılan âlim, boğuk bir çığlıkla, âdeta imdat istercesine acı bir sesle adını haykıran Marie'ye dönüyor:

— Nen var? Canım benim, nen var?

— Pierre... Ya ikimizden biri gidiverse... Öteki onun arkasına kalmamalı... Tek başımıza yaşıyamayız, değil mi Pierre?

Pierre, bu fikri paylaşmadığını anlatmak istiyen bir hareketle başını ağır ağır, iki yana sallıyor.

Bir kadının, yalnız aşk için yaratılmış bir kadının ağzına yakışan bu sözlerile, esas vazifesini velev ki bir an da olsa aklından çıkarışı ile, Marie ona, bir âlimin hayat maksadı olan ilmi yüzüstü bırakıp kaçaklık etmeğe hakkı olmadığını hatırlattı.

Karıcığının acı bir mâna ile kırışan, dertlenen yüzünü bir lâhza seyrediyor. Sonra metîn, kuvvetli bir sesle:

— Yanılıyorsun. Her ne pahasına olursa olsun, hattâ ruhsuz bir vücut halinde kalınılsa bile, yine de çalışmak lâzım, diyor

XV

BİR DOKTORA TEZİ VE BEŞ DAKİKALIK BİR KONUŞMA

Köleleri, zengin veya fakir, mesut veya bahtsız, sapasağlam veya hasta olmuş, ilmin umurunda mı? O, onların aramak ve bulmak için yaratıldıklarını, güçleri kuvvetleri bitene kadar da arıyacaklarını, bulacaklarını bilir. İçinden kopup gelen tabiî meyle karşı mücadeleye girişmek, âlimin elinde değildir. Hattâ tiksinti, isyan duyduğu günlerde bile, ayakları onu mukadder bir şekilde tekrar lâboratuvardaki cihazların önüne getirir.

Bunun için, şu zorlu yıllarda Pierre'le Marie'nin başarabilmiş oldukları işlerin parlaklığı karşısında şaşmamalıyız. Genç radyoaktivite, ona hayat vermiş olan iki fizikçiyi, yavaş yavaş tüketerek büyüyor, serpiliyor, gelişiyor.

1899 dan 1904 yılına kadar, Curie'ler, kâh bir arada, kâh ayrı ayrı, kâh da şu veya bu meslekdaşlarının beraber çalışmalarile *otuz iki* tane fennî tebliğ neşrediyorlar.

Bu notların serlehvaları Curie'lerin din ve inanından olmıyan «münkiri» ürkütecek kadar ekşi yüzlü şeyler, mevzuları da bir alay grafik ve düsturlarla (formüllerle) diken diken. sipsivri, batıcı şeyler. Halbuki bunlardan herbiri bir zaferi temsil ediyor. Bu bildirilerin en mühimlerini, sadece bir bir isimlerile okuyarak, içlerinde ne kadar merak, sebat ve dehâ hazineleri gizlediklerini şöyle bir düşünelim:

Radyum şuaının kimyevî tesirleri hakkında. (Pierre Curie ve Marie Curie 1899)

Radifère baryum'un atom ağırlığı hakkında (Marie Curie 1900)

Yeni radyoaktif maddeler ve neşrettikleri şua hakkında (Marie Curie ve Pierre Curie 1900)

Radyum tuzlarının sebebiyet verdikleri müessir cereyanlı radyoactivite hakkında (Pierre Curie ve André Debrienne 1901)

Radyum şuaının fizyolojik tesiri (Pierre Curie ve Henri Becquerel 1901)

Radyoaktif cisimler hakkında (Marie Curie ve Pierre Curie 1901)

Radyum'un atom ağırlığı hakkında (Marie Curie 1902).

Zamanın kat'î ölçüsü hakkında (Pierre Curie 1902).

Müessir cereyanlı radyoaktivite ve radyum tebahhuruna dair. (Pierre Curie 1903).

Haricî bir müessir olmaksızın radyum tuzlarının neşrettikleri ısı'ya dair (Pierre Curie ve A. Laborde 1903).

Radyoaktif cevherler hakkında araştırmalar (Marie Curie 1903).

Ilıca sularından intişar eden gazların radyoaktivite'si hakkında (Pierre Curie ve A. Laborde 1904).

Radyum'dan intişar eden enerjinin fiziyolojik tesiri (Pierre Curie, Ch. Bouchard ve V. Balthazard, 1904).

Fransada doğan radyoaktivite, çabucak ecnebi memleketleri feth ve teshir ediyor. 1900 yılından itibaren ilim âleminin en büyük imzalarını taşıyan mektuplar, İngiltereden, Almanyadan, Avusturyadan, Danimarkadan kalkıp Lhomond sokağına gelmeğe başlıyor. Curie'ler, Sir William Cookes'la, Viyanalı profesörlerden Suess ve Boltzmann'la, Danimarkalı âlim seyyah Paulsen'le devamlı bir mektuplaşmaya koyuluyorlar: bu yazılarda, radyum'un «ebeveyni», meslekdaşlara fennî izahları, tavsiyeleri, bol bol sunuyorlar.

Bir çok memleketlerdeki araştırıcılar, bilinmedik radyoaktif elementlerin peşine bir düşüyorlar; yeni buluşlara varacaklarını umuyorlar. Bu verimli bir avcılık oluyor, ve başarı cedveline şu isimler geçiyor: *(Mésothoryum, radyothoryum, iyonyum, protaktiniyum, radyoplomb, (radyokurşun)*...

1903 yılında, iki İngiliz âlimi, Ramsay ve Soddy, radyum'-

un mütemadiyen az miktarda bir gaz, yâni heliyum neşrettiğini isbat ediyorlar. Atomlar değişiminin bu bilinen ilk misalidir. Bir müddet sonra, yine İngilterede, Soddy ve Rutherford, tâ 1900 denberi Marie Curie tarafından düşünülmüş olan bir faraziyeyi ele alarak, «radyoaktif tahavvüllerin nazariyesi» adlı, hayret ve alâka uyandırıcı bir yazı neşrediyorlar. Radyo elementlerin değişmez ve tegayyüre uğramaz göründükleri zaman bile, kendi kendiliklerinden gelme bir inkişaf halinde olduklarını, ne kadar çabuk tahavvüle uğruyorlarsa aktivitelerinin de o nisbette fazla kuvvet edindiğini ileri sürüyorlar.

Pierre Curie şöyle yazacaktır:

Bu, basit cisimlerin istihalesine ait, doğru, fakat hiç de alşimiştlerin[1] kabul ettikleri mânaya gelmiyen bir nazariyedir. Gayri uzvî madde, nesiller ve nesiller içinde, değişmez kanunlar hükmünce ve bizzarure inkişaf etmiş olacaktır.

Şaşırtıcı, acayip radyum!... Klorür halinde tasfiye edildi mi, basbayağı mutfak tuzu sanılabilecek beyaz, donuk, bir tozdur. Fakat gitgide daha iyi tanınmağa başlıyan özelikleri (hassaları), insanı hayretten hayrete düşürecek bir şekil almaktadır.

Kendi kendini ele vererek Curie'lere yakalanmasına sebep olan ışıması, şiddet bakımından bütün tahminleri aşıyor: Uranyum'dan *iki milyon defa* daha kuvvetlidir. Artık ilim onu tahlil etti, parçaladı, en gayri şeffaf maddelerden bile - gerçi mahiyetini değiştirerek - nüfuz edip geçebilen üç ayrı cins şua halinde, taksimini yaptı.

Ancak kalın bir kurşun ekran (Hail), bu şuaın gözle görülmiyen koşularına sed çekebiliyor.

Radyum'un gölgesi, hayaleti vardır: Kendi kendiliğinden, acayip, gazımsı bir madde neşreder; radyum'un bu tebahhuru, yine aktiftir ve cam bir tüp içine bile kapanacak olsa, değişmez bir kanunun hükmünce her gün kendini tahrip eder. Nitekim bir çok ılıca sularında varlığı meydana çıkacaktır.

---

[1] Kimyanın bazı altın arayıcılarla, mistik kimselerin elinde bir kahvehane ilmi olarak kaldığı çocukluk devrine Alşimi ve o zamanki bir takım batıl kimya inanlarile uğraşanlara da Alşimist denir. «M. S.»

Fizik ilminin yerinden oynatılmaz temeli sanılan nazariyelere başka bir meydan okuyuş daha: Radyum kendiliğinden hararet neşretmektedir. Bir saatin içinde, kendi ağırlığında buz eritebilecek bir ısı miktarı çıkarmaktadır. Şayet o, haricî soğumadan korunulursa kızışıyor, harareti on derece artabiliyor, kendisini ihata eden yerinkinden daha yükseğe çıkıyor.

Neler yapmıyor ki? Siyah kâğıdın dışından fotoğraf camlarına tesir ediyor; atmosferi (havai nesimî) elektriğin iletkeni (nâkili) kılarak böylece uzaktan elektroskoplarda deşarj yapıyor; onu barındırmak şerefine erişen cam kapları eflâtuna, mora boyuyor; İçine sarıldığı kâğıdı veya pamuğu yavaş yavaş kemirerek toz haline getiriyor...

Işıltılı oluşuna gelince, bunu zaten biliyoruz: Marie şöyle yazacaktır:

Bu ışıltı güpe gündüz göze gözükmüyor, fakat alaca karanlıkta kolaylıkla farkediliyor. Karanlıkta bu maddeden birazı, ziya yerine kullanılacak olursa, çıkan ışık okumağa yetecek kadar kuvvetlidir.

Radyum, bu harikulâde kudretle hodbincesine yetinmiyor. Kendi başlarına ışık neşretmek kabiliyetinde olmıyan bir çok cisimleri de fosforlandırıyor. Ayni işi elmasa da yapıyor.

Elmas, radyum'un tesiri altında fosforlanıyor, böylelikle de parlaklığı pek zayıf olan strass tarzı taklitlerinden ayırdedilebiliyor.

Nihayet, radyum ışımasının (bulaşıcı) olduğu da görülüyor... Keskin, inatçı bir lâvanta kokusu gibi, bir hastalık gibi bulaşıcı! Bir radyum tübünün yanında bir eşya, bir nebat, bir hayvan, bir insan bırakıp da, bunların derhal, hatırı sayılır derecede bir «aktivite» edinmemeleri imkânsızlaşıyor. Duygun ve doğru deneylerin neticelerini karıştıran bu bulaşma hâdisesi, Pierre'le Marie Curie'nın karşısında, her gün cebelleşilecek bir düşman kesiliyor. Marie şöyle yazıyor:

Kuvvetle radyoaktif olan cevherler üzerinde incelemelere girişildi mi, hassas ölçüler almağa devam etmek isteniyorsa, hususî bir takım ihtiyat tedbirlerine baş vurmak lâzımdır. Kimya lâboratuvarlarında kullanılan, fizik tecrübelerine yarıyan muhtelif şeylerin hepsi de, çok geçmeden radyoaktif olmağa ve siyah kâğıt dışında fotoğraf camlarına tesir etmeğe başlıyor Odanın içindeki tozlar, hava, sırtımızdaki elbiseler radyoaktif'tir. Oda-

nın havası iletkendir (nâkildir). Bizim lâboratuvarda, bu hastalık hâd devrine girdi: Artık elmizde iyice tecrit edilmiş tek bir cihaz kalmadı.

Curie'ler, dünyadan ellerini eteklerini çektikten çok sonra, otuz kırk sene sonra bile, günlük mesaiyi not ettikleri karneleri; o canlı, o sırlı aktivite'ye «yataklık edecek», hâlâ bu kuvveti nescinde gizliyerek ölçü cihazları üzerinde tesir yapacaktır'

Radyoaktivite, ısı neşri, helyum gazı ve tebahhur husulü, haricî bir müessir olmaksızın kendi kendisini tahrip... artık cansız madde, değişmez atom nazariyelerinden, ne kadar uzağız! Daha beş sene evvel âlimler, kâinatımızı sarih ve muayyen cisimler, asla değişmemecesine tesbit edilmiş elementlerden mürekkep sanıyorlardı. Halbuki, işte geçmekte olan zamanın her saniyesinde radyum parçacıkları kendiliklerinden helyum gazı atomları ihraç ediyor ve bunları muazzam bir kuvvetle dışarı salıyorlar... Marie'nin: «Atom tahavvülünün hercümerci» diye adlandıracağı bu küçücük ve korkunç patlayışın rüsubu, tebahhurun gazımsı bir atomudur ki, bizzat başka radyoaktif bir cisme inkılâp edecek, nitekim o da yine sıralı sırasınca tahavvüle uğrıyacaktır. Demek ki, radyo-element'ler; her ferdi, ana cevherin kendiliğinden vukubulma tahavvülile hayat bulan acayip, zalim aileler vücuda getiriyorlar: Radyum, uranyum'un «soyundan çıkma» biri, polonyum da radyum'un evlâtlarından biri Her saniye başında yaratılan bu cisimler, ezeli kanunların hükmile kendi kendilerini ifna ediyorlar: her radyo-element *daima ayni olan* ve kendi «devri« diye isimlendirilecek bir müddet içinde cevherinin yarısını kaybetmektedir. Uranyum'un yarı yarıya eksilmesi için bir kaç milyar sene lâzımdır, radyum'a bin altı yüz sene, radyum tesaudduna dört gün, tesauddun «soyundan çıkmalara» ise sadece bir kaç saniye...

Görünüşte hareketsiz madde, içinde doğumlar, çarpışmalar, cinayetler, intiharlar sığındırır. Amana gelmez mukadderatın hükmüne boyun eğmiş faciaları barındırır. O, kendi içinde, hayatı, ölümü barındırır.

Radyoaktivite'nin keşfi ile ortaya çıkan hakikatler, işte

bunlardır. Artık filozofların felsefeye, fizikçilerin de fiziğe yeniden başlamaktan başka çareleri kalmamıştır.

* * *

Son, yürekler titretici mucize: Radyum, insanlığın saadeti için bir şey de yapabiliyor. Müthiş bir hastalığa, kanşere karşı, onların müttefiki, yardımcısı olacak.

1900 yılında, Alman âlimlerinden Walkhoff ile Giesel, yeni maddenin fiziyolojik tesirleri olduğunu ilân edince, tehlikeye aldırmıyan Pierre Curie, derhal kolunu radyuma tutuyor. Bu noktada, yaramsı bir şey belirdiğini görünce, seviniyor! Akademiye bir not yazarak, takip ettiği ârazı, ne de soğukkanlılıkla tarif ediyor:

Deri, altı santimetre murabbalık bir satıhta kızardı; görünüş bir yanık gibi. Fakat deri hiç acımıyor. veya pek az bir acı var. Bir müddet sonra, kırmızılık yayılıp genişlemeden - şiddetini arttırmağa başladı, yirminci günü, kabuklar peyda oldu, sonra pansımanlarla tedavi edilen bir yara açıldı; kırk ikinci günü, beşere kenarlardan başlayıp ortaya doğru yürüyerek tekrar teşekkül etti. Şua tesirinden elli iki gün sonra, hâlâ yara halinde bir santimetre murabbalık bir yer var ki, burası derinin daha derin bir şekilde öldüğünü gösteren gümüşümsü bir renk alıyor.

Şunu da ilâve edelim ki, Madam Curie, gayet aktif olan maddeden bir kaç santigramı mühürlü bir tüp içinde taşırken. bu küçük tüp ince, madenî bir kutuda kapalı bulunduğu halde, anlattığım şekle benzer yanıklara uğradı.

Bu şiddetli tesirlerden gayri, gayet aktif ecza ile yaptığımız araştırma deneyleri esnasında, ellerimizde bu işin muhtelif tesirleri belirdi. El derisinde, umumiyet itibarile pul pul olup soyulma istidadı görünüyor; gayetle aktif eczayı muhtevi tüpleri veya kapsülleri tutan parmakların uçları katılanıyor, bazan da çok acıyor; ikimizden birinde. parmak uçlarının kızarıp iltihaplanması on beş gün sürdü. En sonunda deri soyulup düştü. Yalnız aradan iki ay geçtiği halde, acıma hassasiyeti hâlâ tamamen geçmedi.

Henri Becquerel, içinde radyum bulunan bir cam tübü, yeleğinin cebinde götürürken yandı, amma o, bu yanığa gönül rızasile, istiye istiye uğramamıştı! Hayranlık, şaşkınlık, hem de öfke içinde, korkunç evlâtlarının yaptığı marifetlerden yanıp yakılmağa, Curie'lere koştu. Sözünü bir neticeye bağlamak ister gibi de:

— Şu radyum'u seviyorum amma, hınzıra garezim var! dedi.

Sonra da, istemiye istemiye başından geçen bu «tecrübenin» neticelerini bir acele kaydetti. -ki bu yazı, Pierre'e ait müşahedelerin yanı sıra, 3 haziran 1901 tarihli zabıtnamede intişar edecektir.-

Şuaın bu şaşırtıcı, acayıp kudreti karşısında hayretten hayrete düşen Pierre, radyumun tesirini hayvanlar üzerinde tetkik ediyor. Yüksek sınıftan doktorlar -profesör Bouchard ve Balthazard ile- beraber çalışıyor. Çok geçmeden şu inana varıyorlar: Radyum, hasta selülleri imha ederek kanserin bazı şekillerinden lüpüsleri [1], tümörleri (urları) iyi ediyor. Bu tedavi fenni. Curieterapi adını alacaktır Fransız hekimlerinden (Daulos, Wickam, Dominici, Degrais, ve ilh.) ilk defa olarak bu tedavi usulünü hastalara muvaffakıyetle tatbik ediyorlar Pierre ve Marie Curie'nin ödünç verdikleri tasaud tüplerini kullanıyorlar.

Marie şöyle yazacaktır:

Radyomun deri üzerine yaptığı tesir Saint-Louis hastanesinde, Doktor Doulos tarafından tetkik edildi. Radyum, bu cihetten teşvik edici neticeler veriyor. Tesiri ile kısmen tahribe uğrıyan beşere, iyileşmiş bir halde yeniden teşekkül ediyor.

Radyum faydalı, hem de ne şanlı bir şekilde faydalı

Böyle bir hakikatin ortaya çıkmasile hemen arkasından doğacak neticeleri keşfetmek, pek zor olmasa gerektir. Yeni element'in ele geçmesi sadece ilmî tecrübe bakımından dikkati, alâkayı çelmiyor. O, hayırlı, elzem bir şey oluyor. Artık bir radyum *sanayii* doğacak.

Pierre'le Marie, bu sanayiin başlama devresine yardım ediyorlar. Fizik Mektebinin salaş barakasında kendi icatları bir usulle sekiz ton peşblende artığını «muamele ederek» elle rile -bilhassa Marie'nin elile- yeryüzüne çıkan ilk radyum gramını hazırladılar. Gitgide radyumun hassaları hayalleri kış-

[1] Karhai âkile: Arız olduğu uzvu yavaş yavaş yiyen bir maraz. Halk arasında, yenirce yarası tâbiri kullanılır. «M. S.»

kırtıyor ve istihsalin geniş ölçüde kurulması için karı kocaya işe yarar yardımlar teklif ediliyor.

Filiz madenlerin kütle halinde muamele edilme işine - bu ameliyeyi bir menfaat aramaksızın üzerine almağa razı olan André Debrienne'in müdürlüğü altında - «Kimyevî Eczalar Merkez Şirketinde» başlanıyor. 1902 de, Fen Akademisi, Curie'lere, «radyoaktif maddelerin istihsali için» yirmi bin franklık bir kredi açıyor Derhal beş ton maden filizinin arıtılmasına (tasfiyesine) başlanıyor.

1904 te Armet de Lisle ismindeki zeki ve atılgan ruhlu bir Fransız sanayicisi, radyum imal edecek ve bunu habis urları tedavi eden doktorlara yetiştirecek bir fabrika kurmayı düşünüyor. Pierre'le Marie'ye, bu fabrikanın yanında, daracık salaş lâboratuvarlarında başarılmağa imkân olmıyan yeni ve büyük işlerini hayırlı bir şekilde yürütebilecekleri geniş bir yer tahsis ediyor. Curie'ler Jacques Danne, F. Haudepin gibi mesai arkadaşları buluyorlar; Armet de Lisle, kıymetli cevherin istihsal işini bunlara emanet edecek.

Marie ilk radyum gramından ayrılmıyacak. İleride bunu, lâboratuvarına bağışlıyacaktır. Bunda, sadece ölesiye çalışmasının kıymeti vardı; daima da, yalnız bu değerini taşıyacaktır Salaş baraka, ankazcıların kazmaları altında yıkıldıktan, Madam Curie de dünyadan çekildikten sonra; bu gram, iki varlığın kahramanlık devri ile, büyük bir eserin göz kamaştırıcı sembolü olarak kalacaktır.

Halbuki, öteki gramlar başka bir kıymet: Altın kıymetini alıyorlar. Muntazaman satışa çıkarılan radyum, dünyanın en pahalı maddelerinden biri oluyor. Gramına yedi yüz elli bin altın frank değer biçiliyor.

Bu kadar asîl bir madde, birtakım sözleri, tefsirleri hak eder. 1904 Ocak ayında, yalnız radyoaktif eczalardan bahseden Radyum isimli bir mecmuanın ilk sayısı çıkıyor. Artık radyum ticarî benlik kazandı. Bir satış pivasası, kendine mahsus bir gazetesi var. Armet de Llisle fabrikasının, başlıklı kâğıdı üzerinde, çok geçmeden iri harflerle sunlar okunuvor:

RADYUM TUZU — RADYOAKTİF MADDELER

Telgraf adresi: «RADYUM. NOGENT-SUR-MARNE».

* * *

Bir çok memleketlerden çıkma âlimlerin bu verimli çalışmaları, bir sanayiin bu doğuşu, tıbta yeni bir tedavi usulünün bu ilk tecrübeleri; bütün bunların başarılması, hep sarışın, gencecik bir kadının coşkun bir meraka tutularak 1897 yılında tez mevzuu diye Becquerel şuaının tetkikini ele alması sayesindedir.

Peşblende'de yeni bir cismin varlığını sezebilmesi, kocasile elele vererek bu cismin mevcudiyetini isbat etmesi sayesindedir. Bir çok hayırlı başarılara ulaşılmıştır. Çünkü o; radyumu tecrit etmek, saf bir hale getirmek gücünü göstermiştir.

İşte bu genç kadını, 1903 yılı 25 haziran günü, Sorbon'un bir dershanesinde, kara tahtanın başında görüyoruz:

Marie'nin tez mevzuunu ele aldığı gündenberi, beş yıldan fazla bir zaman geçti. Muazzam bir keşfin kasırgasına, girdabına kapılmış bir halde, unsurlarını toplamağa maddeten vakit bulamadığı doktora imtihanını epey zamandır geciktirip durmuştu. İşte bugün, hâkimlerinin önüne çıkmış bulunuyor.

Radyoaktif maddelere dair araştırmalar — Yazan: Madam Sklodowska-Curie» başlıklı mesai metnini, âdet olduğu üzere imtihan mümeyyizleri Mösyö Lippmann, Bouty ve Moisson'un «nazarı tasviplerine arz ve havale eyledi». - inanılmaz bir hâdise! - Yepyeni, simsiyah, «yün ipek karışık» bir de elbise satın aldı. Daha doğrusu, tez verilme vesilesile Parise gelen Bronia, Marie'nin eskilikten yer yer parlıyan elbiseleri karşısında, kardeşini iyice utandırdı, tuttu, onu zorla bir mağazaya götürdü. Marie'nin somurtkan yüzüne hiç aldırış etmeden dükkândaki satıcı kızla o görüştü konuştu, kumaşları elledi, seçti; entarinin üzerinde yapılacak düzeltmeleri kararlaştırdı.

Haziranın başka bir gününde, - ışıl ışıl, hem de yine bunun kadar huşu verici bir gününde, - Bronia, Marie'yi yine ayni özenişle, ayni heyecanla, bir kere daha giydirmişti.

Yirmi sene evvelki. 1883 yılında: Küçük Maniusia, yine şimdiki gibi siyahlar içinde, bir Rus memurunun elinden Cracovie mahallesi lisesinin altın madalyasını alacaktı.

Madam Curie, dimdik, ayakta duruyor. Solgun yüzünde,

arkaya taranıp kaldırılmış sapsarı saçlarının tamamen açık bıraktığı tümsekli alnında göze çarpan şu bir kaç ince kırışık, göğüs vermiş ve kazanmış olduğu savaşın izleridir. Işıl ışıl güneş vuran dershanede pek çok fizikçiler, kimyagerler var. Fazla iskemleler konulması icap etti: Konuşulacak olan araştırmaların ilgiyi uyandıran apayrı mahiyeti, fen ve ilim adamlarını çeldi, sürükledi.

İhtiyar Doktor Curie, Pierre Curie ve Bronia, dershanenin tâ dibinde, talebelerin arasına sıkışarak kendilerine bir yer buldular. Hemen yanı başlarında, cıvıl cıvıl ötüşen bir genç kız grupu göze çarpıyor: Bunlar, öğretmenlerini alkışlamağa gelen Sèvriennes'ler, Marie'nin talebeleridir.

Resmî elbiseler giymiş üç mümeyyiz, meşe ağacından yapılma uzun bir masanın arkasındaki «makamlarına» kurulmuş oturuyorlar. Namzedi, sıra ile sorguya çekiyorlar. Marie, Mösyö Bouty'ye, yüzünde ilâhî ilhama ermişlerin içli, derin mânasını taşıyan ilk hocası, ilk üstadı Lippmann'a, nihayet heybetli, göz ürkütücü sakalının ucu sonu, bir türlü gelmek bilmiyen Mösyö Moissan'a, tatlı bir sesle cevaplar yetiştiriyor. Elinde tebeşir, kara tahtaya bir cihazın şemasını veya esasa ait bir formülün işaretlerini çiziyor. Mesaisinin neticelerini, fennî bir kuruluğa, donuk sıfatlara bürünen cümlelerle «arzediyor». Fakat etrafındaki fizikçilerin; ister ihtiyar, ister genç olsun, ister ilim dininin ruhanî başkanları, ister müritleri olsun, hepsnin de dimağında yeni bir istihale» vücut buluyor.

Marie'nin ağzından soğuk bir tonla çıkan sözler, yakıcı, gönül coşturucu bir şekle inkılâp ediyor; asrın en büyük keşiflerinden biri oluveriyor.

Güzel söz söylemek san'ati, lâfa hikâyeler, fıkralar, tefsirler karıştırarak tat verme hüneri, âlimlerin hiç de hoşlanmadıkları bir iştir. Nitekim Fen Fakültesinde toplanmış olan «hâkimler» Marie'ye Doktor payesini «tevcih» için, parıltısı, şatafatı olmıyan kelimeler kullanıyorlar; aradan otuz senelik bir zaman ölçüsü geçtikten sonra okundu mu, aşırıya kaçan sadeliği, bunlara derin bir heyecan kıymeti vermiş oluyor.

Başkan Mösyö Lippmann, daima kullanılagelen cümleyi

— Paris Üniversitesi size, Tabiî İlimler ve Fizik Doktoru unvanını «très honorable» [1] kaydı ile veriyor.

Salondakilerin, patırtıdan, farfaradan kaçınmağa alışkın temkinli alkışları durduktan sonra, Üniversitenin bu yaşlı emektarı, utangaç bir sesle, dostça yalnız şunları ilâve ediyor:

— Ve Jüri heyeti namına sizi tebrik etmeyi borç bilirim.

Dehâyı arıyan, canla başla çalışan için, hep ayni şekilde geçen bu kasvetli imtihanlar, bu ciddî ve mütevazı merasimler istihzayı uyandıramaz.

Bunların kendimce bir üslûbu, haşmeti vardır.

Tez müdafaasından bir müddet önce, ve daha radyum sanayii gerek Fransada, gerekse ecnebi memleketlerde inkişaf bulmadan evvel Curie'ler, pek az ehemmiyet verdikleri, fakat bundan sonraki hayatlarına kuvvetle tesir edecek bir karara vardılar.

Peşblende'yi tasfiye, radyumu tecrit etmek suretile, Marie bir fen ve bir fabrikasyon (imal) usulü yarattı.

Radyumun tıbbî tedavilerdeki tesiri ortaya çıkalıberi ise, her tarafta, radyoaktif maden filizleri aranıyor. Birçok memleketlerde, bilhassa Belçika ve Amerikada geniş işletmeler kurulması tasarlanıyor. Yalnız şu var ki, fabrikalar, saf radyum izharının sırrı ellerindeki mühendisler tarafından bilinmedikçe, bu «masal gibi görünen madeni» imal yoluna atılamıyorlar.

Pierre işte bu meseleleri, bir pazar sabahı, Kellermann bulvarındaki küçük evde, bir bir karısına açıyor. Daha biraz evvel postacı, Amerikadan gelme bir mektup getirdi. Bilgin, onu dikkatle okudu, katladı, yazıhanesinin üzerine koydu.

— Bir de güzel lâboratuvarımız olurdu...: diyor.

Marie'nin gözleri bir noktaya dikiliyor. Kazanç fikrini, işin maddî mükâfatını, iyice, bütün şümulile düşünüyor; âdeta tartıp biçiyor. Hemen o lâhzada da bu şıkkı reddediyor:

---

[1] Aynen mânası «pek saygı değer» dir. Yukarıki cümlede, bir «zikricemil» mahiyetinde kullanılarak, fevkalâde bir derece kazanıldığı kastedilmiştir. «M. S.»

— Fizikçiler, araştırmalarını, daima tam ve bütün olarak ilân ederler. Bulduğumuz şeyin ticarî bir istikbali varsa, bu, faydalanmağa yanaşamıyacağımız bir tesadüften ibarettir Hem radyum, hastaları tedavi etmeğe de yarıyacak... Bundan bir menfaat çıkarmak, bence imkânsız bir şey.

Kocasını ikna etmeğe yeltendiği yok. Onu bu imtiyaz lâfının, tam bir kanaatle söylediği kelimeler her ikisinin de duygusunu, bir âlimin rolü hakkındaki yanılmaz, değişmez telâkkilerini ifade ediyor.

Etraflarını saran sessizlik içinde, Pierre Marie'nin cümlesini, tıpkı bir sada aksi gibi tekrarlıyor:

— Öyle... İlmin ruhuna hiç uymıyan, aykırı bir iş olur... diyor.

Artık yüreği rahattır. Sanki teferruattan bir pürüzü halledermiş gibi ilâve ediyor:

— Şu halde bu akşam, Amerikalı mühendislere istedikleri izahatı yazarım.

Marie, yirmi sene sonra şöyle yazacaktır:

Pierre Curie ile tam bir fikir birliği içinde, keşfimizden maddi istifadeler çıkarmağa yanaşmadık: hiç bir imtiyaz, hiç bir ihtira beratı almadık: araştırmalarımızın neticelerini, radyum hazırlama usullerini, şartsız kayıtsız bir şekilde ilân ettik. Üstelik alâkadarlara istedikleri bütün izahat ve malûmatı verdik.

Bu vaziyet radyum sanayii için pek hayırlı oldu. Yeni fen tam bir serbestlik içinde, evvelâ Fransada, sonra ecnebi memleketlerde âlimlere, doktorlara muhtaç oldukları maddelerin temin ederek esaslı bir inkişaf buldu. Bu sanayi, zaten hâlâ bugün de, hemen hemen hiçbir değişiklik yapmadan, bizim göstermiş olduğumuz usulleri kullanıyor.

«Buffalo Tabii İlimler Birliği» (Buffalo Society of Natural Sciences) hâtıra olarak bana radyum sanayiinin Amerikadaki inkişafına dair basılmış bazı yazıları, bunlarla beraber bir de Pierre Curie'nin Amerika mühendislerine ne kadar etraflıca vermiş olduğu cevapları taşıyan mektupları, fotoğrafla alınmış kopyalarını hediye ettiler. (1902 ve 1903.)

Bir pazar sabahının bu kısacık konuşmasından bir çeyrek saat sonra, Pierre'le Marie sevgili bisikletlerinin üzerinde Gen-

tilly şehir kapısını aşıyor, pedalları olanca hızlarile, keyifli keyifli döndürerek Clamart ormanlarına doğru yol alıyorlar.

Fakirlikle zenginlik gibi iki şeyden birini, artık bir daha değiştirememecesine seçmiş bulunuyorlar. Akşam üstü, kolları, kucakları dal dal yeşllikler, yapraklar, kır çiçeklerile dopdolu, yorgun argın «evceğizlerine» dönüyorlar.

XVI

DÜŞMAN

Curie'lere lâyık bir vazife, ilk olarak İsviçre tarafından Cenevre Üniversitesinin, mektubunu hatırlıyalım - teklif edildiyse de, ilk tazim ve tebcil hareketlerini İngiltereden görüyorlar.

Fransada, onlara bazı fen mükâfatları verildi. Pierre, 1895 yılında, Planté mükâfatını, 1901 de Lacaze mükâfatını aldı. Marie'ye üç kere, üstüste Gegner mükâfatı verildi. Fakat henüz hiç bir nurlu unvanın erişip de, isimlerine şan ve şöhret katmamış olduğu bir sırada, 1903 haziranında, Radyum hakkında bir konferans vermesi için meşhur Royal İnstitution Pierre Curie'yi resmen davet ediyor.

Teklifi kabul eden fizik âlimi, karısile beraber, bu «mutantan merasim» için Londraya gidiyor.

Onları, dostluk, teveccüh duygularile ışıl ışıl nurlanan, tanıdık bir çehre karşılıyor: Lord Kelvin. Koca ihtiyar; Curie'lerin kazandıkları muvaffakıyeti şahsî bir mesele yapıyor ve atılmış oldukları ilmî araştırmalardan sanki kendi başarıları imiş gibi iftiharla bahsediyor. Onlara lâboratuvarını gezdiriyor, yürürken Pierre'in omuzuna, babaca kolunu atıyor. Paristen getirilen hediyeyi, içe dokunan bir sevinçle, meslekdaşlarına gösterip duruyor. Bu, tam da fizikçilere yakışan bir hediyedir: Cam bir ampulun içine kapanmış kıymetli bir radyum parçacığıdır.

Konferans akşamı, Lord Kelvin, Marie'nin - şimdiye kadar Royal İnstitution seanslarına ayağını atabilmiş ilk kadının - yanı başına oturmuştur.

Tıklım tıklım salondaki bu kalabalık, sıkışıp sığışmıya çabalıyan bu insanlar, İngilterenin bütün bir ilim dünyasıdır

Lord Rayleigh, Sir William Crookes, Sir Frederick Bramwell, Lord Avebury, Sir Oliver Lodge, profesörlerden DeWar, S. P. Thomson, Ayrton, Ray Lankaster, Armstrong...

Pierre, Fransızca konuşarak, ağır sesile radyumun hassalarını tarif ve izah ediyor. Sonra ışıkların söndürülmesini diliyerek bazı şaşırtıcı tecrübelere girişiyor: Radyumun efsunu ile uzaktan, altın yapraklı bir elektroskopda, deşarj yaptırıyor, çinko sülfüründen bir ekran'ı (haili) fosforlandırıyor. Siyah kâğıtla kaplı fotoğraf camlarında tesirler vücuda getiriyor, harikulâde cevherin kendiliğinden hararet neşrettiğini isbat ediyor...

Pierre'le Marie, bu parlak «resmikabuller» de bulunuyorlar; şereflerine kadehler kalkarken, söylenen şatafatlı sözleri dinliyorlar... Pierre'in sırtında, - P. C. N. deki derslerini verirken giydiği -, yer yer parlamış siyah elbisesi var. Bütün nezaketine rağmen, yapılan komplimanların kendisine olduğunu zoruna anlıyormuş, aklı, benliği «başka bir yerde» imiş igibi bir tesir uyandırıyor. Marie, üzerine dikilen binlerce gözün altında, âdeta rahatsızlık duyarak ezilip büzülüyor. Nasıl bakmasınlar ki? O ender mi, ender bulunan bir mahlûk, âdeta bir tabiat garibesi: Bir kadın fizikçidir!

Elbisesi koyu renktir, dekolteye filân kaçmıyan, yakası hafifçe açık, dümdüz bir entari. Asitlerle bozulan ellerinde hiç bir şey yok. Hattâ bir nikâh halkası bile! Yanıbaşındaki çıplak gerdanlarda, İmparatorluğun en güzel elmasları, pırıl pırıl parlıyor. Marie bu mücevherleri candan bir beğenişle seyrederken, daima o kadar dalgın görünen kocasının da, gözlerini bu gerdanlıklara, bu sıra sıra pırlanta dizilerine dikmiş olduğunu hayretle görüyor.

Geceleyin soyunurken, Pierre'e:

— Dünyada böyle elmaslar olduğunu da hic bilmezdim. Ne güzel şeylerdi!... diyor.

Fizikçi gülmeğe başlıyor:

— Sana bir şey söyliyeyim mi? Ziyafet sürdüğü kadar can sıkıntısından kendime bir oyun bulmuştum. Sofra başındaki kadınlardan her birinin boynundaki taşlarla, insanın kaç lâboratuvar kurabileceğini hesap ediyordum. Nutuklara başlıyacakları

dakika geldiği zaman, kafamdaki binaların sayısı da artık baş döndürücü, astronomik bir rakkamı bulmuştu!

Bir kaç gün sonra Curie'ler Parise, salaş barakaya dönerler. Londrada, esaslı dostlar edindiler, çalışma arkadaşlıkları tasarladılar. Pierre çok geçmeden meslekdaşı İngiliz profesörü Dewar ile beraber radyum bromürünün neşrettiği gazlar hakkında bir lâyiha bastıracak.

Anglo-Saksonlar, takdir ettikleri kimselere sadıktırlar. 1903 Kasım ayında, Mösyö ve Madam Curie'ye gelen bir mektup, Londra Kralî Cemiyetinin de, kendine düşeni yapmak kararile, haklarında duyulan hayranlık ve takdir hislerini, mükâfatlarının en büyüğü: Davy nişanile izhar ettiğini bildiriyor.

O sırada rahatsız bulunan Marie, bu merasime kocasını valnız gönderiyor. Pierre, İngiltereden, üzerine ikisinin adları hâkkedilmiş ağır bir altın madalya getiriyor. Kellermann caddesindeki küçük köşkte, bu madalyaya bir yer arıyor. Onu acemice, beceriksiz bir tutuşla evirip çeviriyor. Kaybediyor, tekrar buluyor... En sonunda aklına esiyor, tutup bunu kızına, altı yıllık ömrü içinde hiç bir şeye bu kadar sevinmemiş, bayram etmemiş küçük İréne'e veriyor.

Koca âlim, gelen eşe dosta, bu oyuncakla eğlenip oyalanan çocuğu gösteriyor.

Üstelik yaptığı işi kerametli bir neticeye bağlarcasına:

— İrène, kocaman yepyeni parasına bayılıyor! diyor.

İki kısa yolculuğun parıl parıl nuru, testekerlek bir altınla oynıyan küçük bir kız... İşte en kudretli, en haşmetli nağmesi yaklaşan senfoninin prelüdü böyle başlıyor.

Bu sefer, orkestra şefi, işareti İsveçten veriyor: 10 Aralık 1903 tarihli «umumî merasim toplantısında» Stokholm Tabiî İlimler Akademisi, o seneki Nobel fizik mükâfatının, radyoaktivite hakkındaki keşifleri dolayısile yarı yarıya paylaşılmak üzere Henri Becquerel ile Mösyö ve Madam Curie'ye verildiğini resmen ilân ediyor.

Curie'lerden hiç biri, bu toplantıda bulunmuyor. Fransız

murahhası, şahadetname ile altın madalyaları, onların namına Kralın elinden alıyor.

İşten baş alamıyan, bir yandan da sıhhatleri bir türlü doğru dürüst gitmiyen Pierre'le Marie, kara kışta bu upuzun yolculuktan ürküp çekindiler.

Profesör Aurivillius'den Mösyö ve Madam Curie'ye, 14 Kasım 1903:

Mösyö ve Madam Curie,

Size telgrafla da erzettiğim gibi, İsveç Tabiî İlimler Akademisi 12 Kasım tarihli içtima devresinde, Becquerel şuaı hakkındaki müşterek ve harikulâde mesainizi takdir ettiğine alâmet olmak üzere size bu seneki Nobel Fizik Mükâfatının yarısını vermeyi kararlaştırdı.

10 Aralık gününde, mükâfatları vermekle mükellef bulunan heyetlerin - o tarihe kadar (tamamile gizli) tutulması icap eden - kararları, umumî merasim toplantısında ilân edilecek, ayni zamanda şahadetnamelerle altın madalyalar da dağıtılacaktır.

Mükâfatınızı bizzat almak üzere, bu toplantıda lûtfen bulunmanızı, Tabii İlimler Akademisi namına sizlerden rica ediyorum.

Nobel Tesisi nizamnamesinin 9 uncu maddesi mucibince toplantıdan sonraki ilk altı ay zarfında mükâfatlandırılan mesaiye dair Stokholm'da umumî bir konferans vermekle mükellef bulunuyorsunuz. Mezkûr tarihte Stokholm'u şereflendirirseniz, toplantıdan sonraki ilk günlerin birinde konferansınızı vermek, herhalde bu işin - tabiî sizce de muvafıksa - en münasip hal şekli olurdu.

Akademi âzasının sizleri Stokholm'da görmek bahtiyarlığına erecekelerini umarak en derin hürmetlerimin kabulünü rica ederim efendim.

Pierre Curie'den Akademi Daimî Kâtibi Profesör Aurivillius'a, 19 Kasım 1903:

Efendim,

Nobel Fizik Mükâfatının yarısını vererek bize bahşettiği büyük şeref dolayısile, Stokholm Tabiî İlimler Akademisine pek minnettarız. Bu hususdaki minnet duygularımızla en samimî şükranlarımızın iblâğını sizden rica ederiz.

10 Aralık merasim toplantısı için İsveçe gelmek, bizce pek zordur, senenin bu tarihinde yerimizden ayrılmakla, muvazzaf bulunduğumuz tedrisat işini büyük bir karışıklığa uğratmış oluruz.

Bu toplantıya geldiğimiz takdirde, orada, ancak pek kısa bir zaman kalabileceğiz, bu yüzden de İsveçli âlimlerle tanışmağa pek vaktimiz bile olmıyacak demektir.

Bütün bunlardan başka, bu yaz epey hastalık geçirmiş olan Madam Curi, henüz tamamen iyileşmiş bir halde değildir.

Seyahatimizle konferansın tarihini daha sonraya almanızı rica ediyorum. Meselâ Stokholm'a Paskalya yortusunda veya daha iyisi haziran ortasında gelebiliriz.

Hürmetlerimin kabulünü rica ederim.

Bu resmî nezaket cümlelerinden sonra, başka şaşılacak bir mektubu araya şıkıştıralım. Marie'nin bu Lehçe mektubu, erkek kardeşine yazılmıştır. Tarihi kayda değer: 11 Aralık 1903 Yâni, Stokholm umumî toplantısının ertesî günü, şan ve şöhretin ilk günü! Bu dakikada Marie zaferinin sarhoşluğu içinde olmalı idi! Şu başından geçenler kolay kolay aklın alacağı şeyler mi? Şimdiye kadar hiçbir kadın, ilmin çetîn sahasında şöhrete ulaşamadı. O bütün dünyada, bugüne kadar ilk ve yegâne kadın âlimdir!

Marie Curie'den Josef Sklodowski'ye, 11 Aralık 1903:

Sevgili Josef,

Her ikinize de mektuplarınız için, candan teşekkür ederim. Maniusia ya (Josef'in kızı) beni pek çok sevindiren o güzelim, küçücük mektubu için teşekkür ettiğimi söyle: Sakın unutma. Boş bir dakika bulur bulmaz, yeğenime cevap vereceğim.

Aralık ayı başlarında, grip gibi bir şey geçirdim, hâlâ da biraz öksürüyorum. Doktor Landrieux'ye gittim, ciğerlerimi muayene etti, iyi buldu. Yalnız, kansız olduğumu söylüyor. Halbuki gücüm kuvvetim yerinde; hattâ bu aralık, büyük bir yorgunluk hissetmeden sonbahardakinden daha fazla çalışabiliyorum.

Kocam, bize verilen Davy nişanını almak için Londraya gitti, geldi. Yorulup rahatsız olmak korkusundan, onunla beraber gidemedim.

Bize Nobel mükâfatının yarısını verdiler. Bunun ne kadar bir şey olduğunu iyi bilmiyorum amma, galiba aşağı yukarı yetmiş bin frankmış. Bizim için, bu mühim bir meblâğ. Paranın ne zaman elimize geçeceğini bilmiyorum; belki de ancak Stokholm'a gittiğimiz zaman verirler. 10 Aralık tarihinden sonraki ilk altı ay içinde orada bir konferans vermek mecburiyetindeyiz.

Birtakım şatafatlı merasimlerle tes'it edilen meşhur toplantıya gitmedik; çünkü bu mesele bir düzene sokulamıyacak kadar karışıktı. Bir kere kadar uzun bir yolculuğu (durup dinlenmeden 48 saat; yolda durulursa daha da fazla) hele insaf bilmez bir mevsimde, soğuk bir memlekette -üstelik orada üç dört günden fazla kalamıyacak bir vaziyette-. göze alacak gibi değildim; pek halsizliğim vardı. Uzun bir zaman için derslerimizi kesmeğe de imkân yoktu, başımıza türlü dertler çıkabilirdi.

Artık galiba, ancak paskalya yortusunda gidebileceğiz. Parayı da dan evvel almak imkânı olmıyacak.

Evimize dört bir yandan mektuplar yağıyor, fotoğrafçılardan, gazetecilerden göz açtığımız yok gibi. Kafamızı dinleyip bir oh nefesi alabilmek için, insanın yer altına gizlenceceği geliyor. Amerikadan, oraya gidip mesaimiz hakkında bir seri konferans vermemizi teklif ediyorlar. Bu iş için kaç para istediğimizi soruyorlar. Şartları ne olursa olsun, reddetmek kararındayız. Dört bir yandan şerefimize vermek istedikleri ziyafetleri ne zorluklarla savuşturduk, anlatamam. Âdeta yeisin verebileceği bir irade kuvvetile ayak direyoruz. Bu işin heveslileri de çare olmadığını anlıyorlar.

İrène'im çok şükür iyidir. Evden epey uzakça, küçük bir mektebe gidiyor. Pariste ufak çocuklar için iyi bir mektep bulmak, meğer ne zor şeymiş.

Hepinizi candan yürekten öperim.

Sakın, sakın beni unutmayın emi?

«Bize Nobel mükâfatının yarısını verdiler. Paranın ne zaman elimize geçeceğini bilmiyorum.»

Zengin olmak imkânlarından kendi isteğile vazgeçmiş bir kadının karaladığı bu kelimeler, büsbütün başka ve garip bir kıymet alıyorlar. Bu tepeden inme şöhret; gazetelerin, halkın gösterdiği saygı, dört bir yandan çıkan resmî davetler, Amerikanın ikram ettiği altın köprü; Marie bütün bunlardan sırf dert yanmak istiyormuş gibi bahsediyor. Prix Nobel, onun indinde, yalnız tek bir şeyi, İsveç âlimleri tarafından, iki meslekdaşın mesaisine karşılık verilen ve kabulü hiç de «ilmin ruhuna aykırı» kaçmıyacak olan yetmiş bin franklık bir mükâfatı temsil ediyor. Bunu, Pierre'in üstündeki ders yükünü hafifletecek, sıhhatini kurtaracak tek ve eşsiz bir şans gibi karşılıyor!

2 Ocak 1904 tarihinde mutlu, mübarek çek, hanidir biriktirmeğe çabaladıkları pek az bir kaç paralarının durduğu bankanın, Gobelins caddesindeki şubesine veriliyor. Pierre, nihayet Fizik Mektebindeki derslerini bırakabiliyor, yerine eski talebelerinden Paul Langevin geçiyor. Curie'ler kendi hesaplarına, hususî bir preparat alıyorlar: Üniversitenin vâdettiği muhayyel yardımcıları beklemektense böylesi daha basit, daha çabuk olup biten bir şey. Marie, Dluski'lere, sanatoryumlarının işler hale gelmesini kolaylaştırmak gayesile, ödünç olarak yirmi bin Avusturya kuronu yolluyor.

Çok geçmeden Marie Curie ile Edouard Branly'ye yarı yarıya verilen Osiris mükâfatının elli bin frangi ile artacak olan

küçük servetin üst tarafı da hakça bir bölüşme ile, Fransız eshamı ve Varşova şehri tahvilâtı şeklinde taksim ediliyor.

Kara hesap defterinde, israfı andırır başka bazı masrafların izine de rastlıyoruz. Pierre'in, erkek kardeşine, Marie'nin kız kardeşlerine para şeklinde hediyeler, ödünç yardımlar, - ki bu cömertlik, kayırılanların son derece çekingen, tok gözlü insanlar olması sayesinde, hiç bir zaman ufak meblâğların hududunu aşmıyacaktır. - ayrıca da fen cemiyetlerine bazı ianeler...

Lehli talebelere, Marie'nin bir çocukluk arkadaşına, laboratuvar garsonlarına başı dara gelmiş bir Sèvrienne'li kıza: para yardımları...

Marie, vaktile kendisine fransızcayı ne kadar seve seve, âdeta aşkla öğretmiş olan, gayetle fakir bir kadının ismini düşüne düşüne hatırladıktan sonra - Matmazel Saint-Aubin adında, Dieppe'te doğmuş, Polonyada yerleşip evlenerek Madam Kozlowska ismini almış biri ki, en büyük hulyası, doğdugu memleketi dünya gözile bir kerecik olsun daha görmekti - bu vatan yoksuluna bir mektup yazıyor, onu Fransaya davet ediyor, evinde ağırlıyor, Varşovadan Parise, Paristen Dieppe'e bütün yoculuk masraflarını çekiyor. Zavallı kadıncağız, bu beklenmedik, «muazzam» sevincin lâkırdısını ederken, göz yaşlarını tutamıyacaktır.

Bu iyilikleri Marie, gürültüsüz, patırtısızca, mâkul bir şekilde yapıyor. Hesapsız, aşırı el açıklıkları, birtakım gelip geçici hoppalıkları, bol bolculukları yok. Kendisine muhtaç olanlara bütün ömrünce yardım etmek kararında. Bunu daima sürdürebilmek için de, elindeki imkânlara göre davranmak, taşkınlıklara sapmamak istiyor.

Hem kendisini de düşünüyor. Kellerman caddesindeki küçük köşke «asrî» bir banyo dairesi kurduruyor, duvar kâğıdı solan ufak bir odayı yeni baştan kaplatıyor. Fakat Nobel mükâfatı vesilesile, başına yeni bir şapka almayı akıl etmiyor. Fizik Mektebinden çıkması için Pierre'i zorluyorsa da, kendisi Sèvres'deki vazifesini bırakmıyor. Hem talebelerini seviyor, hem de belli başlı bir maaş temin eden bu derslere devam edebilecek kadar güçlü kuvvetli olduğuna güveniyor.

İki âlimin masraflarını tam onlara şöhretin kucak açtığı bir sırada, böyle inceden inceye sayıp dökmemi garip bulanlar olacaktır!.

Dört bir yandan Curie'lerin evine hücum eden, Lhomond sokağındaki salaşın kapısına dayanan meraklılar kalabalığını, bütün memleketlerin gazetecilerini anlatmalıydım. Geniş çalışma masasının üzerinde biriken telgrafları, basılan binlerce makaleleri saymalı, bu mükâfat kazanmış insanların, fotoğrafçılar önündeki hallerini, duruşlarını tarif etmeliydim.

Bunu canım istemiyor. Bütün bu gürültü patırtının, annemle babama can sıkıntısından başka bir şey vermediğini biliyorum.

Onların hoşnutluklarını, yapılan bütün bu tezahürlerden başka tarafta aramalıyız. Pierre'le Marie, ortaya attıkları keşfin İsveç Akademisince değeri nisbetinde takdir edildiğini görmekle bahtiyardırlar. Yakınlarının sevinci ile mütehassis oluyorlar, günlük didinmeler, gaileler yükünü hafifleten yetmiş bin frangı da güler yüzle karşılıyorlar. Üst tarafı - üst tarafı ki, insanlar bunun için nice gayretleri, çoğu zaman da nice alçalışları, küçüklükleri göze alırlar - onlar için sade sıkıntı ve eza oluyor.

Onlara sempatisini çevirmiş halkla aralarını açan devamlı bir anlaşamamazlık var. Curie'ler bu 1903 yılında, hayatlarının belki en müessir ânına ulaşıyorlar. Tecrübenin de yardımı sayesinde dehânın âzamîyi verebileceği bir yaşta bulunuyorlar. Damı akan, duvarlarından yağmur sızan bir barakada dünyanın hayretle, hayranlıkla karşıladığı radyum keşfini başarıp meydana çıkardılar. Fakat büyük vazife daha bitmedi. Dimağları, bilinmedik başka hazineler saklıyor Çalışmak istiyorlar; çalışmaları lâzım!

Pierre'le Marie'nin bütün bir gaye ile tutundukları istikbali, şöhretin umursadığı yok. Şan ve şöhret, ulu insanların üzerine atılır; onlara bütün ağırlığile asılır, ayaklarına bağ olmağa, yürüyüşlerini durdurmağa çabalar. Nobel Mükâfatı etrafında, - işi ilâncılığa dökercesine - yapılan neşriyat, karı kocanın üzerine, erkek kadın, filozof, amele, profesör, orta halli, kalbur üstü, hulâsa milyonlarca insanın dikkatini çeldi gözünü diktirdi.

Bu milyonlarca insan, Curie'lere, sevgilerini, hayranlıklarını sunuyorlar. Amma karşılığına ne de çok şey istiyorlar!

İki âlimin, cemiyete peşin peşin hediye ettikleri - keşfin entellektüel sermayesi, müthiş bir hastalığa karşı kurtarıcılık kuvveti gibi-- menfaatler, bu insanlara yetmiyor. Henüz reşîm halindeki radyoaktivite'yi, elde edilmiş muzafferiyetler arasına, bir çırpıda kaldırıp geçiriyorlar; onun gelişmesine yardım etmeyi düşünecek yerde, doğuşunun garip teferruatile zevklenip oyalanıyorlar. Çifte dehânın, içi dışı apaçık, şeffaflaşmış bir hayatın, şahsî menfaat duygusundan bu derece uzak kalışın karşısında şaşalıyor, daha o zamandan haklarında bir efsane kurulan bu hayret verici karı kocanın zorla samimiyetlerine girmek, mahremiyetlerini deşmek istiyorlar. Obur saygılar, takdîr hisleri mâbutlarının - yâni kurbanlarının - hayatını didik didik karıştırıyor; muhafaza etmek istedikleri yegâne hazineleri: sükûn ve sükûtu ellerinden alıyor.

O zamanki gazetelerde Pierre'le Marie'nin - ince, kibar tavırlı, sarışın, genç bir kadın, ucu, sonu görünmez derinliklere merak saran bir müfekkire ile iç açıcı kadınlık hassasiyetini bir arada mezcetmesini bile sevimli bir annenin «cana yakın minimini kızlarının», yemek odalarındaki sobanın önünde kıvrılıp yatan kedileri Didi'nin fotoğrafları, küçük köşkle lâboratuvar hakkında bir sürü tarifler, cafcaflı tasvirler çıkıyor.

Halbuki Curie'ler, bütün bu yerlerin cazibesini, içli bir utanma perdesine bürünen sefaletini bilmek hususunda yapayalnız kalmayı ne kadar istiyorlardı! Kellermann caddesindeki köşk «Hakîmin evi» oluyor, «Parisin pek bilinmiyen, uzak, tenha bir köşesinde, iki büyük âlimin iç saadetini barındıran bir ev, cici bir ev» sözlerile gazetelere geçiyor.

Ve işte göklere çıkarılan salaş baraka:

Panteon'un arkasında melodramvarî, eski romanların içindeki taş basması resimlerde görülenlere benzer, karanlık, tenha daracık bir sokakta, - Lhomond sokağında - çatlak duvarlı, iki siyah evin arasında, taşları sallantılı, titrek bir kaldırım kenarında, ahşap, viran bir baraka: İşte bu, Belediyenin Fizik ve Kimya Mektebidir.

Acınacak haldeki duvarları, yılların gadrine uğramış bir avlıdan... sonra da ayak seslerimin tok tok akisler uyandırdığı bir kemerden geçtim. Bir

kenarında, tahtalar arasında bükülüp burulmuş bir ağacın öledurduğu nemli bir çıkmazda idim. Burada uzun, alçak, camekânlı kulübe gibi bir şeyler sıralanıyordu. Camların ardından, yanan minimini alevler, biçim biçim, cam âletler görüyordum... Çıt duyulmuyordu: Ortalığı derin, gamlı bir sessizlik sarmıştı.

Rastgele bir kapıya vurdum. Şaşılacak derecede sapsade bir lâboratuvara girdim. Yer, dövülmüş topraktı, yamru yumru bir haldeydi, kireçle badanalanmış duvarlar bozuktu, padavradan yapılma dam, sağlam bir şey değildi; ışık, tozlu pencerelerden cansız cansız vuruyordu. Acayip, karışık biçimli bir cihazın üzerine eğilmiş genç bir erkek, başını kaldırdı: «Mösyö Curie orada», dedi ve hemen işine koyuldu. Dakikalar geçti. Ne de soğuk bir yerdi. Bir musluktan şıp şıp sular damlıyordu. Lâboratuvarlara mahsus küçük birkaç gaz ibiği (bek dö gaz) yanıyordu.

Nihayet uzun boylu, zayıf, yüzü kemikli, sert, kırçıl sakallı, bir erkek göründü, başında, çok kullanıldığı belli eski bir bere vardı. Bu, Mösyö Curie idi...

Echo de Paris gazetesi: Paul Acker.

Curie'ler, istedikleri kadar gazetelere mülâkat vermekten kaçınsınlar, kapılarını kolay kolay açmamağa çalışsınlar, - bundan böyle, tarihî bir mahiyet alan - zavallı fakir lâboratuvara kapanadursunlar, yine de çare yok: Artık çalışmalarına da, hususî hayatlarına da sahip olamıyorlar. Mesleklerinin verdiği bir kanıksayışlar, hisleri kaskatılaşmış gazetecilerde bile hayret, saygı uyandıran tevâzuları, hattâ asıl bu halleri orta malına dönüp, mükemmel bir makale konusu şekline giriveriyor:

Sırası gelmişken Mösyö Curie'nin karakterinin bir cephesinden bahsetmek isterim. Bu da, onun şahsi menfaat işlerine duyduğu derin istiğna ile eşsiz tevazuudur.

Bu uzun boylu, omuzları biraz bükülçe, gözleri son derece tatlı bakışlarla dolu sarışın erkeğin, şöhrete henüz genç yaşta iken varan, meşhur oldum diye hiç de başı dönmiyen bu âlim erkeğin, bu üstadın, ailevî sevgilerile, çalışmalarının çemberi dışında, tek bir endişesi vardır. O, ileride ilmin çetin hizmetine kendilerini bağışlıyacak talebelerinin daha da nice başka gençlerin içler acısı birtakım maddî meseleler yüzünden atılacakları yolda durakalmak tehlikesi geçirmemelerini ister. Kendi çektiği çileleri, Madam Curie ile paylaştıkları bütün gayretleri, sırf şu noktayı düşünmek için, unutur: Belki Fransanın bir köşesinde, dikkate lâyık araştırıcılar, bilinmedik dâhiler vardır ki, günlük ekmek parasını çıkarmak için etüdlerini ihmal etmek zorunda kaldıklarından, ömürlerince ortaya bir şey çıkaramıyacaklardır.

Mösyö Curie'nin bana bunu nasıl ateşli bir heyecan, candan gelme bir

talâkatle söyleyişini ifadeden âcizim. Şunu unutmayın hiç kimse onun kadar sapsade, babacan bir tarzdan konuşamaz. Bunun için Pierre Curie hayranlığımızdan da daha iyi bir şeye lâyıktır. Onun, herkesten, bütün dünyadan sempati görmeğe hakkı vardır.

La Petite République gazetesi
Eugène Thébaut

Şu şöhret denilen şey, ne şaşılacak aynadır! Bazan sadık, bazan da eğlence parklarındaki çarpıtıcı, değiştirici aynalar gibi, seçmiş olduğu insanların bin türlü resmini aksettirir, en ufak hareketlerine varıncaya kadar, kapıp yakalar... Curie'lerin hayatı, moda olmuş kabarelere rövü sermayesi veriyor: Gazeteler, Mösyö ve Madam Curie'nin ihtiyat radyumlarından bir kısmını kazara kaybetmiş olduklarını yazınca, Montmartre tiyatrolarının birinde oynanan bir skeç, hemen onları ele alarak, âlim karı kocayı barakalarına kapanmış, kimseleri içeri sokmaz, ortalığı kendi ellerile silip temizliyerek, kaybolan maddeyi bulmak için dekorun her bir köşesini gülünç tavırlarla «keşiften geçirir» bir vaziyette canlandırıyor.

Bu hâdiseden, Marie de işte şöyle bahsediyor:

Marie'den Josef Sklodowski'ye:

Bugünlerde, başımıza gelen büyük bir felâket, bizi çok üzdü kardeşim Radyumla pek nazik bir iş görürken, elimizde ihtiyat bulunan maddenin mühim bir miktarını kaybettik; hâlâ da felâketin sebebini anlıyamıyoruz Bu yüzden, paskalya yortusunda başlamak fikrinde olduğum radyumun atom ağırlığı hakkındaki mesaiyi de ileriki bir tarihe atmak zorunda kalıyorum. Karı koca ikimiz de şaşkına dönmüş bir vaziyetteyiz.

Başka bir mektupta da, yegâne derdi olan bu radyumdan bahsederek, şöyle yazıyor:

Mari'den, Josef Sklodowski'ye, 23 Aralık 1903:

Gerçi bu uğursuz maddeden daha büyük bir miktarı hazırlamağa muvaffak olabileceğimiz hesapta amma, bunun için hem maden lâzım, hem de para. Şimdi paramız var. Yalnız madeni temin edemedik. Tam bugünlerde biraz ümit veriyorlar, galiba işimize lâzımgelecek kadarını artık satın alabileceğiz. Şimdiye kadar buna razı olmuyorlardı. Bu vaziyette imalât gelişecek demektir. Birkaç ton maddeden minnacık bir radyum parçasını ayırıp çıkarabilmek için, bilsen ne kadar vakit, sabır, para istiyor!

Nobel mükâfatının kazanılışından on üç gün sonra Marie'-

nin kafasını, içini yiyen düşünceler, işte bunlar Bu on üç gün içinde, cihan da sırası gelmişken, bir keşifte bulunmuş oluyor: Curie'leri meydana çıkarıyor. «Ulu bir çift!» diye bar bar bağırıyorlar. Amma Pierre'le Marie, bu yeni şahsiyetlerinin kalıbına bir türlü giremiyorlar.

Pierre Curie'den Georges Gouy'ye, 22 Ocak 1904:

Aziz dostum,

Epey zamandır size yazmak istiyordum. Bir türlü olmadı, beni mazur görünüz, şu aralık pek mânasız bir ömür sürüyorum, yazamayışımın sebebi de bu.

Radyumun nasıl birdenbire göklere çıkarıldığını gördünüz. Bu bize, saman alevi gibi, birden parlıyan umumî bir şöhretin faydalarını, doğrusu ya bol bol verdi: Bütün memleketlerin gazetecilerini, fotoğrafçılarını peşimize düşürdü; kızımın, dadısı ile neler konuştuğuna, evimizdeki beyazlı siyahlı kedinin tarifine kadar gazetelere geçti. Bunun arkasından birçok yarı kaçıklardan, sözde kadirleri, kıymetleri bilinmemiş bütün mucit ve muhterilerden sürü sürü mektuplar almağa, sanki bu yetmiyormuş gibi bunların bir de ziyaretlerine uğramağa başladık. Bir alay da para taleplerile karşılaştık En nihayet de meşhur imza koleksiyoncuları. züppeler, yüksek sınıf mensupları hattâ bazan ilim adamları da kalkıp Lhomond sokağına, bildiğiniz muhteşem lâboratuvarımıza geldiler. Bütün bunlarla, kafamızı dinliyecek, rahatça çalışacak tek bir dakikamız kalmadığı gibi, üstelik bir de her akşam, yazılıp gönderilecek deste deste mektup çıkıyor. Bu çeşit hayatla, üzerime bir sersemlik çöktüğünü hissediyorum

* * *

Hiç yanıp yakılmadan fukaralığa, aşırı yorgunluğa, hattâ insanların haksızca hareketlerine kadar katlanmış olan Curie'ler, ömürlerinde ilk defa, garip bir sinirlilik gösteriyorlar.

Şöhret büyüdükçe, âsabiyet de artıyor.

Pierre Curie'den Georges Gouy'ye, 20 mart 1902:

Görmüş olduğunuz gibi, talih ve kısmet, bu aralık bize güler yüz gösteriyor, fakat feleğin bu lûtufları, bir çok dertleri de beraber sürüklemeden gelemiyor. Öyle günlerimiz oluyor ki bir oh nefesi almağa vakit bulamıyoruz. Sözde insanlardan uzakta, vahşiler gibi yaşamak hulyasını kurup durmuştuk!

Pierre Curie'den, Ch. Ed. Guillaume.a 15 Ocak 1904:

Bizden makaleler, konferanslar istiyorlar, sonra da aradan birkaç

sene geçince, şimdi bunları bizden istiyenler, ne diye çalışmamışız diye şaşacaklar...

Pierre Curie'den, Ch. Ed. Guillaume'a, 15 Ocak 1904:

Sevgili dostum,

Konferansımı 18 şubatta vereceğim; gazeteler doğru yazmadılar. Bu yanlış haberin sayesinde de kart istiyen ikiyüz kişinin, artık cevap vermekten bile vazgeçtiğim mektup tufanına uğradım. Bana sorarsanız, konferansların yasak edileceği, gazetecilerin de zulüm ve takibe uğratılabileceği rahat, muhayyel bir memlekette geçecek sessiz, sadasız bir hayatın hasretini çekiyorum.

Marie Curie'den Josef Sklodowski'ye, 14 Şubat 1904:

... Hep bir patırtı gürültüdür gidiyor. Etrafımızı alanlar, çalışmamıza mânî olmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Şimdi artık suratımı kızdırmağa karar verdim, hiçbir misafiri kabul etmiyorum, amma yine de rahatımı kaçırıyorlar. Şöhretle, boyuna pohpohlanıp durmakla hayatımız tamamen bozuldu.

Marie Curie'den, Josef Sklodowski'ye, 19 Mart 1904:

Jsef'ciğim, yıldönümün için sana en candan iyilik dileklerimi yollarım. Vücuduna âfiyet, çoluğuna çocuğuna muvaffakıyetler. Bir de ne şu aralık bizi boğan mektup tufanı, ne de dört bir yandan uğradığımız insan hücumu gibi bir âfet tutulmamanı temenni ederim.

Aldığımız mektupları attığıma biraz da pişmanım: Bunlar oldukça istifadeli, ders verici şeylerdi... Radyumun üzerine soneler, şiirler, çeşit çeşit mucitlerin mektupları, spiritizmacıların mektupları, filozofların mektupları vardı. Dün, bir Amerikalıdan mektup aldım, adam yarış atına benim ismimi vermek için izin istiyor. Sonra da tâbii yüzlerce imza ve fotoğraf talepleri var. Bu mektupların hiçbirine cevap vermiyorum amma, okumak için vakit kaybediyorum.

Marie Curie'den yeğeni Henriette'e, 1904 ilkbaharı:

Çalışmakla geçen âsude hayatımız tamamen altüst oldu: Artık bir daha da yola, düzene girecek mi, bilmiyorum.

Bu mektuplardan bedbinliği, - hattâ acılığı demek cüretini göstereceğim -, insanı aldatmıyor... Bizim iki fizikçi, iç sükûnunu, huzurunu kaybettiler:

Marie, ileride şöyle yazacaktır:

Çalışma tarzımın maddî şartlar bakımından pek hoşnutluk verici ol-

mayışile üzerimize çöken müthiş didinmenin verdiği yorgunluk; şöhret uğruna çekilen dertlerle büsbütün arttı. Kendi isteğimizle yalnızlığa çekilmiştik; bunun elimizden koparılıp alınması, bizim için hakiki bir ıstırap kaynağı oldu, âdeta bir musibete uğramış gibiydik.

Bütün bunların acısını çıkarmak için, şan ve şöhretin Curie'lere bazı faydaları olmalıydı: Sorbon'da bir profesörlük kürsüsü, bir lâboratuvar, yardımcı meslekdaşlar ve hanidir umulan krediler. Bunlar, bu hayırlı şeyler ne zaman çıkacak? Üzüntülü bekleyiş sürüp, gidiyor.

Bu noktada, Pierre'le Marie'nin çektikleri ıstırapların, heyecanların başlıca sebeplerinden birine dokunmuş oluyoruz. Fransa, onların kıymetini en geç, en sonra bilen memleket; nitekim Paris Üniversitesinin, Pierre Curie'ye nihayet bir fizik kürsüsü lütfedebilmesi için, bu işe Davy madalyası ve Nobel Mükâfatı gibi âmillerin önayak olması icap etti. İki âlim bu hal karşısında mahzun oluyorlar. Ecnebi diyarlardan gelen mükâfatlar, onların nasıl iç sızlatıcı şartlar içinde - ki bu şartlar hâlâ da pek değişeceğe benzemiyor - keşiflerini başardıklarını belirginleştiriyor. (Tebarüz ettiriyor.)

Pierre, dört yıldır kendisinden esirgenen yerleri düşünüyor; atıldığı mesai yolunda onu teşvik eden, daracık imkânların yettiği nisbette ona destek olan yegâne müesseseyi: Fizik ve Kimya Mektebini saygı ile, minnetle anmayı bir şeref meselesi sayıyor. Sorbon'da konferans verdiği bir gün, salaş barakanın tamtakır halini, içe işliyen sihrini yâdederken şöyle diyecektir:

Burada, şu noktayı anmak isterim: Biz bütün araştırmalarımızı «Paris Şehri Fizik ve Kimya Mektebinde» yaptık.

Her fen ve ilim prodüksiyonunda, içinde çalışılan muhitin tesiri son derece mühimdir ve elde edilen neticelerin bir kısmını, bu tesire borçlanırız. Yirmi yıldan fazladır ki, Fizik Mektebinde çalışıyorum. Bu mektebin ilk müdürü Schutzenberger, seçkin bir ilim adamıydı... Daha sadece bir preparat iken bana temin etmiş olduğu çalışma kolaylıklarını minnetle hatırlamaktayım; sonra da Madam Curie'nin yanımda çalışmasına izin verdi. Bu müsaade, verildiği tarihte, eşine pek kolay kolay rastgelinmiyen, yepyeni bir şeydi... Şimdiki müdürler, Mösyö Gariel ve Lauth da bana karşı ayni iyiliklerle davrandılar.

Gerek mektep muallimleri, gerekse burada tahsillerini bitiren talebe

ler bana çok yaramış olan hayırlı, verimli bir muhit teşkil ediyorlar. Mesai arkadaşlarımızı, dostlarımızı mektebin eski mezunları arasında bulduk. Bugün buradan, onların hepsine teşekkür edebildiğim için bahtiyarım.

* *

Meşhur olmanın Curie'lerde uyandırdığı nefret hissinde, çalışma aşkından veya vakit kaybetme korkusundan başka sebepler de var.

Dünya nimetlerine karşı yaradılıştan müstağni olan Pierre'de, şöhretin baskını, ötedenberi içinde köklü olan prensiplerle çarpışıyor.

«Sınıfta birinciler» [1] olmasını mânasız buluyor ve kodamanların ele geçirmek için didinip durdukları nişanlar, ona mektepteki çocuklara verilen madalyalar kadar lüzumsuz görünüyor. Salib nişanını reddetmesine âmil olan bu hal ve tavrı, ilim sahasında da takınıyor. Rekabet fikri nedir bilmiyor; «ihtiralar yarışında» bir meslekdaş tarafından geçilmeğe, dertlenmeden katlanıyor. Âdetidir, «filân mesaiyi neşretmedimse ne çıkar, değil mi ki, bunu bir başkası bastırıyor» der durur...

Âdeta gayribeşerî bir dereceye varan bu lâkaydisinin Marie'de de derin bir tesiri oluyor. Fakat onun, ömrü boyunca hayranlık tezahürlerinden kaçınması ne Pierre'i taklit, ne de onun isteğine uymak gayesinden ileri gelmektedir. Marie'de şöhretle cenkleşmek bir prensip değil; insiyakî bir histir. Kalabalık içine çıkması lâzımgeldi mi, karşı konulmaz bir utangaçlık, burucu bir sıkıntı, sanki içini donduruyor, hattâ baş dönmesine vücutça rahatsızlanmaya kadar varan sıhhî bozukluklara sebep oluyor.

Lâfın kısası hayatı o derece mecburiyetlerle dopdolu ki, tek bir enerji atomunu bile israf edecek vaziyette değil. Madam Curie, tıpkı bir ip cambazı gibi, ellerinde işinin, yuvasının, analığının, derslerinin yükünü taşıyarak zahmetli yolunu üzerinden ilerleyip yürüyor.

Yapılacak bir «rol» daha çıktı mı, muvazene bozuluyor: Gergin ipten aşağı yuvarlanıyor. Zevce, ana, bilgin, öğretmen

[1] Kastedilen, mektep sınıfı değildir.

olan Marie'nin, meşhur kadın rolünü oynamağa bir saniye bile vakti yok.

Pierre'le Marie, böylece, velev ki bambaşka yollardan da olsa ayni istememezlik ayni kaçınma vaziyetine varıyorlar. Büyük bir eseri beraberce başarmış olan insanlar şöhreti değişik tarzda karşılıyabilirler. Pierre her vakitki huyunca aklı ve ruhu göklerde gibi uzak durabilir, Marie, mânasız gurur yoluna sapabilirdi... Amma hayır! İki dimağ gibi, iki ruh da ayni cins, ayni mayadan. Karı koca, bu hayat imtihanından da «muzafferiyetle» geçiyor, «şan ve şereften» kaçışlarile can cana bağlı kalıyorlar.

* * *

Açıkça söyliyeyim ki, zalim bulduğum bir kanunun, bazan da dışına çıkılmış olmasını âdeta canla başla aradım. Bir kadın için, böyle muazzam bir muvaffakıyetin, eşi görülmemiş ilmî bir şöhretin, anneme bir kaç saadet dakikası getirmiş olmasını ne çok isterdim. Bu harikulâde maceranın daima, kahramanına ıstırap çektirmiş olmasını haksız buluyordum. Bir mektubun sonunda, ruh sırlarını döken satırların arasına, hodbin bir gurur deprenmesini bir muzafferiyet çılgınlığı veya iftiharla şişen bir göğüsten çıkacak keyifli «iç çekişi» bulmak için neler verirdim.

Bu, çocukça bir ümitti. «Meşhur Madam Curie» payesine fırlıyan Marie gerçi yine de, zaman zaman, mesut olacak; amma sade lâboratuvarının sessizliği içinde, ya da evinin mahremiyetinde. Onu sahnenin üzerine sürüklemek istiyenlerin eline geçmemek için, ne kadar da yadırgadığı şu, «günün en meşhur siması» kalıbına girmemek için, gitgide kendini daha donuk, daha isimsiz bir şekle sokacak.

Yıllar süreğince, karşısına dikilip, ayak direyerek: «Siz Madam Curie değil misiniz?» diye soranlara, içinden gelen hafif bir ürküntü irkilmesini yenerek, bu sorguyu yadırgamıyan bir sesle:

«— Yoo... Yanılıyorsunuz.» diyecektir.

Hayranlarının karşısında veya şimdi artık ona bir kraliçe muamelesi eden devrin büyükleri yanında, tıpkı kocası gibi, sa-

de şaşkınlıktan, bezginlikten, zar zor gizlenmeğe çabalanan bir sabırsızlıktan - hele karşısına bir alay usanç verici insan geçip de, meydana getirdiği keşiften, müthiş dehâsından uluorta, gelişi güzel bahsetmeğe başladılar mı, içini kaplıyan, o boğucu, öldürücü can sıkıntısından - başka bir şey göstermiyor.

Binlercesinin arasından alıp anlatacağım şu tek vak'a, Pierre'in «ikbal nimetleri» diye isim taktığı şey karşısında, Curie'lerin geçirdikleri reaksiyonu ne kadar da güzel hulâsa eder: Karı koca, Elysée'de Cümhurreisi Loubet'nin bir ziyafetinde bulunuyorlar.

Suvarenin bir vaktinde, Marie'nin yanına bir Madam yaklaşıyor:

— İster misiniz. sizi Yunan kralına takdim edeyim mi? diye soruyor.

Marie, tatlı bir sesle, saffetle, terbiyeli terbiyeli, doğruldu ve samimiyeti nâdanlığa vardıran şu kelimeleri söylüyor:

— Ne diye? Bunun bir faydasını görmüyorum.

Yanında duran Madamın afalladığını, üstelik, boş bulunup tanıyamadığı bu kadının Madam Loubet olduğunu da yüreği ağzına gelerek, farkediyor. Yüzü kızarıyor, kendini toparlıyarak, bir acele:

— Amma şey... şey... Elbette, siz istiyorsanız başüstüne! İstediğiniz gibi olsun, diyor.

* * *

Curie'lerin, «vahşiler gibi yaşamağa» yeni bir sebepleri var. Meraklılardan kaçıyorlar. Artık her zamankinden fazla bir düşkünlükle, sevdayı ıssız tenha köylere sarıyorlar. Han bozması bir köy otelinde geceyi geçirmek lâzımgeldi mi, deftere uydurma bir isimle yazılıyorlar.

Fakat onlar için en iyi «tebdili kıyafet» yine de asıl, tabiî halleri. Brötanya'nın herhangi bir çukurlu, tümsekli yolunda bisikletini elle iten şu koca boylu, sıska, kılıksız adamı, yanındaki köylü kıyafetli kadını görenlerin aklına, Nobel Mükâfatı kahramanları da nereden gelsin?

Bu işin en haberlisi olanlar bile, onları tanımakta duraksıyorlar. Fizikçilerin izini kurnazca takip etmiş ve peşlerine

Pouldu'da yetişmiş olan bir Amerikalı gazeteci, onların oturdukları balıkçı evinin önünde şaşkın şaşkın kalakalıyor. Gazetesi onu, Madam Curie ile, meşhur kadın âlimle konuşmağa, meslek ağzını kullanmak gerekirse, «bir mülâkat koparmağa» gönderdi. Acaba bu «hatun» nerede olabilir ki? Birine sormalı... Meselâ şu kadıncağıza, kapının önündeki eşikte, yalınayak oturan, içine kum dolmuş sandallarını silkeliyen şu köylüye soruvermeli.

Kadın başını kaldırıyor, kül rengi gözlerini karşısında «rahat kaçırana» dikiyor ve birdenbire türlü türlü gazetelerde çıkan, yüzlerce, binlerce resimlere benziyor. Tamam! Odur, tâ kendisi! Gazeteci, bir ân beyninden vurulmuşa dönüyor, Marie'nin yanma yığılıyor, cebinden not defterini çıkarıyor. Zavallı Marie, artık kaçmanın çaresi kalmadığını görünce, başa gelen çekilir kabîlinden bir katlanışla, karşısındakinin sorgularına kısa, küçük cümlelerle cevap vermeğe koyuluyor. Evet, Pierre Curie ile kendisi, radyumu buldular. Evet, tecrübelerine devam ediyorlar...

Bir yandan da, papuçlarını havaya kaldırıp kaldırıp kumunu iyice boşaltmak için taşa vuruyor, sonra da kayalıkların, böğürtlenlerin yırttığı güzel, çıplak ayaklarına bunları geçiriyor. Bir gazeteci için harikulâde fırsat. Haydi bakalım! Tesadüflerin en hayırlısı sayesinde, ne kadar da canlı, ne kadar da ruhlu tarafından yakalanan «mahremiyet» sahnesi, buyursun bakalım. Gazeteci, işte çalakalem yazıyor, umumiyetten ayrılıp daha hususîye kaçan sualleri sıralamağa başlıyor.

Meselâ Marie'nin genç kızlık zamanına, çalışma âdetlerine, kendini fen araştırmasına bağışlamış bir kadının psikolojisine ait bazı iç sırlarını koparabilse!

Fakat insanı şaşırtan bu çehre, hemen o dakika, sanki sıkı sıkı örtünüp kapanıyor. Tek bir cümle ile; ahlâkın, hayatın, hak vergisi istidadın ne kadar can dolu bir tarifini yapıveren, bunları upuzun bir kitaptan daha iyi anlatan tek bir cümle ile, bütün ömrünün remzi, düsturu gibi sık sık tekrarlıyacağı şu sözlerle konuşmayı sonra erdiriyor:

«— İlimde, fende hâdiselerle ilgilenmeliyiz, şahıslarla değil», diyor.

XVII

HER GÜNLERİ

Curie'lerin adı şimdi «büyük bir ad»! İki âlim, paradan yana daha zengin, mesut dakikalardan yana da daha yoksul oldular.

Bilhassa Marie, ateşli, canlı halini, neşesini kaybetti. İlmî düşüncelere kendini Pierre derecesinde kapıp koyuvermiş değil. Her günkü hâdiseler sinirlerini bozuyor, hassasiyetini kamçılıyor, bünyesinde kötü tesirler yaratıyor.

Radyumun, Nobel Mükâfatının şenliğini yapan gürültü patırtı, ömrünü zehirliyen yegâne üzüntüsünü: Pierre'in hastalığını bir dakika bile unutturamadığı gibi üstelik sinirlerini de geriyor.

Pierre Curie'den Georges Gouy'ye, 31 Ocak 1905:

Şu aralık, romatizmalarım oldukça rahat veriyor amma, bu yaz şiddetli bir kriz geçirdim, İsveçe gitmekten de vazgeçmek zorunda kaldım. Gördüğünüz gibi, İsveç Akademisinin karşısında, nizama, kaideye hiç uygun düşmiyen berbat bir vaziyetteyiz. Doğrusu ancak her türlü vücut yorgunluğundan kaçınmak suretile sıhhatimi koruyabiliyorum. Karım da ayni halde, bir zamanki, o sabahtan akşama kadar ölesiye çalışmaları artık aklımızdan bile geçirmeğe imkân yok...

Pierre Curie'den Georges Gouy'ye, 24 temmuz 1905:

... Hiç enteresan bir şey yapmadığı halde işi başından aşkın insanların ömrünü, yani hep ayni hayatı sürüyoruz.

İşte bir senedir ki, hiç bir iş görmedim, üstelik rahat kaldığım tek bir dakikam yok. Vaktimizin böyle çarçur edilip gitmesine mâni olacak çareyi de henüz bulamadım, halbuki buna öylesine muhtacız ki... Entelektüel bakımdan buna bir dirim ölüm meselesi diyebiliriz.

Ağrılarım, romatizmadan ziyade bir çeşit nörasteniden geliyor sanıyorum; daha iyi yiyeli, bir de striknin alalıberi, eskisi kadar ıstırap çekmiyorum.

Pierre Curie'den Georges Gouy'ye, 19 Eylûl 1905:

... Size daha iyice olduğumu söylerken yanılmışım... yeni bir kaç kriz geçirdim; en ufak bir yorgunluğa gelemiyorum. Bu hale düştükten sonra bakalım hiçbir zaman lâboratuvarın başına geçip sıkı bir tarzda çalışabilecek miyim?. Düşündüğüm hep bu.

Karı kocanın, bir zamanlar, mektep çocukları gibi, dağ bayır, nice yolları aştıkları o hoş, o hesaba kitaba uymaz, «tatil günlerinin» artık adı, lâfı bile yok.

Marie, Parise yakın bir yerde, Chevreuse vâdisinde küçük bir yazlık ev kiraladı. Orada kocasına, kızına bakıyor:

Marie'den Madam Jean Perrin'e (Saint-Rémy-les-Chevreuse'den):

... Boğmaca öksürüğündenberi bir türlü düzelmiyen İrène, yüzümü pek güldürmüyor: arasıra tekrar öksürmeğe başlayıveriyor, halbuki yazlığa geleli üç ay oluyor. Kocam çok yorgun, artık yürüyüşlere çıkamıyor; bir de fizik-matematik muhtıralarını okuyup incelemekle vakit geçiriyoruz.

İrène'in bu sene küçük bir bisikleti var, pek güzel kullanmasını da biliyor. Onu bisikletine erkek elbisesile bindiriyorum, öyle hoş oluyor ki..

Sıhhatinin adamakıllı sarsıldığını gören, şakaya gelmez bir tehlike altında olduğunu hisseden Pierre'in, tek bir düşüncesi var: Vakit uçup gidiyor... Vakit uçup gidiyor... Beynini oyan, hep bu burgu.

Ne kadar da genç olan bu erkek, yakında ölmekten mi korkuyor? Sanki görünmiyen bir düşmana karşı, hızı silâh diye kullanarak çarpışıp duruyor. Ne kadar acelesi, ne kadar telâşı var!

Karısını - evet muhabbetle - durmadan sıkıştırıyor, ona da iç üzüntüsünü geçirtiyor. Araştırmaların temposunu hızlandırmak, lâboratuvarda daha çok saatler geçirmek gerekiyor.

Marie kendini eskisinden daha büyük, fakat ne yazık ki sinir mukavemetinin de hududunu aşan bir çabalama zoruna koşuyor. Kader ona ne çetin bir yol çizmiş. Yirmi yıldanberi on altı yaşında küçük bir Lehli kızının, başı şenlik ve bayram hâtıralarile uğuldıyarak taşradan Varşovaya - ekmek parasını kazanmağa - geldiği gündenberi, en ağır işlere koşulmaktan bir türlü kurtulamadı. Gençliğini yapayalnız, buz gibi bir çatı

arasında, fizik kitaplarına kapanmış bir halde geçirdi. Nihayet aşk da gelince, kopmaz, sökülmez ilmiklerle işe çalışmağa sımsıkı bağlı çıktı.

Marie ilim aşkını, bir erkeğe duyduğu aşkı, tek bir iman gayreti ve şevki içinde karıştırarak kendini «kaskatı» bir yaşayışa mahkûm etti. Pierre'in şefkati ve kendisininki: Bunlar, eş kudrette iki duygu, idealleri de ayni. Yalnız Pierre, vaktile uzun tembellik devreleri, ele avuca sığmaz ateş gibi bir delikanlılık hayatı, kuvvetli ihtiraslar geçirmişti. Marie, kadın olalıberi, tek bir dakika vazifesinden uzaklaşmadı; bazan yaşamanın sapsade cazibesini öğrenmek istiyeceği de tutmaz mı? İçi sevgi, şefkat dolu bir zevce, bir anne idi. Çalışmağa bir mola verip de, şöyle «Oh!» diyecek tatlı dakikaların; dinlenme, «nazlanıp tembellik etme» günlerinin hayalini kuruyor.

Bu nokta da, Pierre'i şaşırtıyor, incitiyor bile. «En baş düşüncelerimiz» diye isim taktığı gayeye, - dâhi bir hayat yoldaşı bulmanın göz kamaşıklığı içinde -, onun da tıpkı kocası gibi kendini tamamile feda etmesini istiyor.

Marie, bu isteğe boyun eğiyor, kocasının sözünü dinliyor, - o daima söz dinler - amma ruhça, vücutça bezginlik, takatsızlık duyuyor. Yılgınlık getiriyor, kendine entellektüel bakımdan kudretsizlik, hattâ «ahmaklık» suçlarını konduruyor. İşin doğru yüzü çok daha sade: Pek uzun bir zaman yasak kalan «cismanî hayat», bu otuz altı yaşındaki kadının benliğinde artık haklarını çekeliyor. (Israrla istiyor). Marie'nin bir zaman için, artık «Madam Curie» olmamağa, radyumu unutmağa sadece yiyip, uyuyup, hiç bir şey düşünmeden kafacağızını dinlendirmeğe ihtiyacı var.

Böyle bir şey yapılamıyor. Her gün, ardı sıra, yeni mecburiyetler sürükleyip getiriyor. 1904 yılı çok yorucu, bilhassa gebe olan Marie için pek yorucu geçecek.

Tek bir lûtuf olarak Sèvres mektebinden bir müddet izin istiyor. Akşam üstü, Pierre'in kolunda yorgun argın lâboratuvardan dönerken kimi zaman, ne kadar dayanılmaz, âdeta marazî bir imrenişler canının çektiği, - Varşova bergüzarı - havyardan satın alıyor.

Doğum zamanı geldiği zaman halsizliği, dermansızlığı son

haddini buluyor. Sıhhati için üzülüp durduğu kocasından başka, sanki artık hiçbir şeyi, ne hayatı, ne ilmi, hattâ ne de doğacak çocuğu seviyor. Doğum için Lehistandan gelen Bronia, bu yeni Marie'yi, bu yenilmişi görünce şaşırakalıyor.

Zavallının durmadan söylediği hep şu:

— Sanki ne diye dünyaya bir insan getiriyorum? Yaşamak zor, çetin bir iş. Suçsuz yavrucukları buna mahkûm etmemeliydik...

Doğum zahmetli oluyor, bitmek tükenmek bilmezcesine uzun sürüyor. Nihayet 6 Aralık 1904 günü, kara saçları tepesinde dik dik kabarmış, yumuk yumuk bir bebek doğuyor. Yine bir kız: Eve.

Bronia, kardeşine «küçüğüne» yardım edebilmek için elinden geleni yapıyor. Sakin hali, «akıllı uslu» düşünceleri Marie'nin melânkolisini biraz olsun dağıtıyor. Giderken arkasında eskisinden çok farklı bir rahatlık ve sükûn bırakacaktır.

Yeni doğan minimininin gülücükleri, maskaralıkları genç anneyi neşelendiriyor. Çocukların böyle pek minicik zamanları, zaten içine dokunur. Gümüşü bir deftere, İrène için yaptığı gibi, Eve'in de ilk kımıldamalarının, ilk dişlerinin hikâyesini yazıyor. Bebek büyüdükçe, Marie'nin asabî hali düzeliyor. Doğumun mecburî dinlenme günlerile sinirleri gevşiyerek, yaşamanın tadını almağa başlıyor. Cihazlarına, unutmuş olduğu bir zevkle yaklaşıyor; çok geçmeden tekrar Sèvres mektebinde görünüyor. Bir ân için bacakları titrer gibi olduktan sonra işte yine kuvvetli, sağlam adımlarını buldu. Zahmetli, çetîn yola tekrar koyuldu.

Bir kere daha, her şey onu ilgilendiriyor: Ev de, lâboratuvar da... Vatanını sarsan hâdiseleri, içi yana yana takip ediyor. Rusyada 1905 ihtilâli alıp yürümede. Çılgın bir kurtulma ümidile şevke gelen Lehliler, Çarlık aleyhindeki bu kalkınmaya yardım ediyorlar.

Marie'den Josef Sklodowski'ye, 23 Mart 1905:

Görüyorum, bu çetîn bâdirenin memleketimize bazı iyilikler getireceğini umuyorsun. Bronia, Casimir de ayni fikirde. Allah vere de bu ümitler boşa gitmese! Bunu bütün canımla diliyorum. Herhalde ihtilâle yardım edilmesi fikrindeyim.

Bu gaye ile Casimir'e para göndereceğim, mademki doğrudan doğruya hiç bir yardımda bulunamamak acısı içindeyim. Bari bu kadarcık bir şey yapmış olayım.

... Bizde, yeni bir havadis yok. Çocuklar güzel güzel büyüyor. Küçük Eve'in uykusu az, beşikte uyanık bıraktım mı, hemen şiddetle «protestoya» başlıyor. Ben de, yüreğimi taş edemediğimden, onu kucağıma alıp, susuncaya kadar gezdiriyorum. İrène'e benzemiyor. Siyah saçları, mavi gözleri var, halbuki İrène'in saçları koyulmadı. Hâlâ eni konu sarıdır, gözleri de elâ.

Hep ayni evde oturuyoruz. Şimdi artık bahar da geldiği için, bahçeden istifade etmeğe başlıyoruz. Bugün hava harikulâde güzel, kış berbat ve nemli geçtiği için güzel hava gördük mü, büsbütün seviniyoruz.

1 şubatta Sèvres'deki derslerime yeniden başladım. Öğleden sonraları lâboratuvardayım, sabahları da - Sèvres'e verdiğim iki gün müstesna - evdeyim... Ev işlerile, çocuklarla, derslerle, lâboratuvarla, başımda bir sürü gaile var, hepsine yetişmek için kaç parça olmalı, ben de bilmiyorum.

* *

Havalar iyi gidiyor, Pierre kendini daha sağlam buluyor. Marie'nin de keyfi yerine geliyor. Çok defalar geciktirilip durulan bir vazifeyi, Stokholm ziyaretini, Nobel konferansı borcunu yerine getirmenin işte tam sırası. Karı koca, şanlı yolculuğa - ailemiz arasında bir gelenek haline giren bu seyahate - çıkıyorlar.

6 haziran 1905 tarihinde Pierre, kendi ve karısı adına, Stokholm Ulûm ve Fünûn Akademisinin «huzurunda» konuşuyor. Radyum keşfinin verdiği neticeleri bir bir sıralıyor: Bu keşif, fizikte, esas prensipleri kökünden değiştiriyor. Kimyada, radyoaktif olayları (fenomenleri) besliyen enerji kaynağı hakkında cüretli faraziyelere yol açıyor. Geolojide, meteorolojide de «o» şimdiye kadar izahı mümkün olmamış fenomenlerin anahtarıdır. En nihayet de biolojide, radyomun kanserli selüller (hücreler) üstünde şifa verici tesiri olduğu görülüyor.

Radyum, bilgiyi zenginleştirdi, hayra yaradı. Amma acaba Şerre de âlet olamaz mı?

Pierre sözünü bitirirken şöyle diyor:

Radyumun canî ellerde, çok tehlikeli bir şey olabileceğini düşünmek de mümkündür. Bu noktada, insan kendi kendine, acaba tabiat sırlarını bilmekte beşeriyetin bir menfaati var mı, bunlardan faydalanmak olgunluğunda mı, yoksa edindiği bilgiden iyilik yerine zarar görecek halde mi? diye de so-

rabilir. Nobel'e ait keşiflerin misalî karakteristiktir. Yüksek kudretli patlayıcılar, insanların harikulâde işler görmesini mümkün kıldı. Ayni zamanda bunlar, milletleri harbe sürükliyen büyük canilerin elinde, müthiş bir tahrip vasıtası oldu.

Fakat her şeye rağmen, ben de Nobel ile beraber, beşeriyetin yeni keşiflerden, şerden ziyade hayır çıkaracağını düşünenlerdenim.

İsveçli âlimlerin karşılama ve ağırlama tarzları Curie'lerin hoşuna gidiyor. Bu uzak seferin bir merasim ve şatafat havası içinde geçeceğinden ürküyorlardı. Halbuki umulmadık zevkli tarafları çıkıyor. Kalabalık yok, resmî şahıslar az. Pierre'le Marie, cazibesinin tesiri altında kaldıkları bir memleketi canlarının dilediği gibi geziyorlar; ilim adamlarile çene çalıyorlar. Çok memnun bir halde dönüyorlar.

Pierre Curie'den Georges Gouy'ye, 24 temmuz 1905:

... Karımla beraber, çok hoşumuza giden bir İsveç seyahati yaptık. Bütün üzüntülerden kurtulmuştuk. Bu bizim için bir dinlenme oldu. Zaten haziran ayında, Stokholm'da kimseler kalmıyormuş. Bu sayede de işin resmî tarafı pek sadeleşti.

İsveç, göllerden, deniz kollarından, bunların etrafında da biraz topraktan müteşekkil bir memleket; çamlar, buz dağlarının altında biriken kaya parçaları, kuru balçıklar, kırmızı tahtadan evler:

Oldukça yeknesak bir manzara amma, çok güzel. Hem bilsen, ne kadar da dinlendirici. Yolculuğumuz sırasında, artık hiç gece olmuyordu, hemen her dakika, ılık bir sonbahar güneşi görüyorduk.

Çocuklar, babam iyidirler, karımla ben de çok daha iyiyiz...

Rahat bozanlara karşı bir kale gibi korunan Kellermann caddesi köşkünde Pierre'le Marie daima ayni sade, saklı hayatı sürüyorlar. Karı kocanın ev işi gailesi, zarurîye indirilmiş bulunuyor. Hem aşçılığı, hem de orta hizmetçiliğini yapan bir kadın, yemeği de pişiriyor, sofra hizmetine de bakıyor. Acayip efendilerinin dalgın yüzlerini şaşkın şaşkın seyrediyor. Et kebabı veya patates püresi hakkında bir kaç pohpohlama sözünü boş yere bekleyip duruyor.

Bir gün, artık sabrı tükenen kadıncağız yüzünü kızdırıp biraz evvel Pierre'in iştahla yediği biftek hakkında fikrini soru-

yor. Pişirdiği yemeğin övülmesini istiyor. Fakat aldığı karşılık karşısında büsbütün afallıyor.

Âlim:

—Biftek mi yedim? diye mırıldanıyor. Sonra da uysalca: «Olur a... Olur a...» diye ilâve ediyor.

Çalışmayı en aşırı götürdükleri zamanlarda bile, Marie çocukların bakımına vakit ayırıyor. Mesleği yüzünden kızlarını hizmetçilerin elinde bırakmağa mecbur kalıyor, fakat İrène'le Eve'in uyumalarını, yemelerini, taranıp yıkanmalarını, kendi gözile kontrol etmeden, üzerlerinde bir nezle başlangıcı mı var, bir yerleri mi ağrıyor, bunu iyice bilmeden içi rahat etmiyor. Zaten bu analık borçlarını biraz savsaklıyacak bile olsa, İrène ona kendisini hatırlatmayı iyi bilir! Müstebit bir çocuktur. Annesini kıskançcasına avucunun içine almıştır, onun «küçükle» uğraşmasını hiç çekemez. Marie, İrène'in yemeğe razı olabildiği elmaları, muzları ele geçirmek için Paris sokaklarında uzun uzun taban teper durur. Bunları bulmadıkça da bir türlü evden içeri girmeğe gönlü razı olmaz.

Karı koca, çoğu akşamlarını sırtlarında rob döşambr, ayaklarında terliklerle ilmî mecmuaları karıştırarak veya kurşun kalemle not deftelerinin içine karışık, acayip hesaplar çizerek geçirirler. Bununla beraber, resim sergilerinde görünürler, yılda yedi sekiz defa da kendilerine iki saatlik konser, tiyatro safası «bahşediverirler.».

Bu yüzyılın (bu asrın) başında, Pariste fevkalâde sahne sanatkârlarını görmek kabildir. Pierre'le Marie, İtalyan artisti Duse'nin görünmekle kaybolması bir gibi gelen pek kısa temsillerini dört gözle beklerler. Mounet-Sully'nin, Sarah Bernhardt'ın söz söyleme sanatları, onlara Julia Martet'nin tabiîliğinden daha az tesir etmektedir. Lucien Guitry'nin kudretine, Jeanne Garnier'nin sadeliğini tercih ederler.

Ötedenberi Üniversitelerin hoslandıkları «Avangard» temsillerini kaçırmazlar. Œuvre tivatrosunda Suzanne Deprè, İbsen'in dramlarını oynamaktadır: Lugné Poë, «Karanlıkların kudreti» ni sahneye koymaktadır. Bu temsillerden Pierre'le Marie hem hoşnut, hem de birkaç gün sürecek bir iç kapanıklığı ile dönerler. Onları Doktor Curie'nin alaycı tebessümleri

karşılar. İçe kasvet çökertici, gamlı şeylere pek kıymet vermiyen eski Volter'ci, gökyüzünün dupduru mavisinden renk almış gözlerini, gelini ile oğlunun asık yüzlerine dikerek, her seferinde de:

—«Oraya eğlenmeğe gitmiş olduğunuzu unutmayın hal» demek fırsatını kaçırmaz.

Curie'lerin esrarlı şeylerden bir nevi zevk alma huyları, içlerindeki ilim merakına karışarak, onları o sıralarda acayip bi yola itiyor: Meşhur medyum Eusapia Paladino tarafından verilen ispiritizma seanslarına gidiyorlar. Bu işin imanlısı, mahremi olarak değil de; dikkatle tetkikçisi ve seyircisi olarak. Bilginin tehlikeli bir sahasını, aydın, mâkul bir kafa görüşile keşfe kalkışıyorlar. Bilhassa Pierre bu gösterilere son derece merak sarıyor.

Her şeyi tarafsızca muhakeme eden müfekkiresi için, bu tecrübeler çok şaşırtıcı bir mahiyet alıyor. Bunlarda, lâboratuvar deneylerinin ne kılı kırk yaran kesinliği, ne de mızıkçılığa sapma bilmez doğruluğu var. Bazan medyum kadın, son derece şaşılacak neticeler elde ediyor. İki âlim, neredeyse büsbütün inanacak bir hale giriyorlar. Fakat birdenbire, işin içindeki kaba hileleri keşfediyorlar. Şüpheler, tereddütler de yeniden doğuyor. En sonunda bu mesele hakkında kat'î bir fikre varamıyarak, kararsızlık içinde kalmışlardır. Bir kaç sene sonra, Marie, bu fenomenleri tetkikten tamamen vazgeçecektir.

Curie'lerin «resmi kabullerden», toplantılardan kaçtıklarını biliyoruz: Onlara sosyete âleminde rastlanılmaz. Fakat ecnebi âlimler şerefine verilen ziyafetleri, resmî akşam yemeği davetlerini, her vakit baştan savamazlar. Bu yüzden bazı bazı Pierre'in, gündelik kalın yünlü elbiselerinden ayrılıp, resmî kıyafete girdiği, Marie'nin de suvare elbisesini giydiği olur.

Seneler senesi saklanılan, arasıra da küçük bir terzi kızının elinde biçim değiştiren bu elbise, «grönadin» denilen ipeklidendir. Siyahtır, fay zemin üzerine sıra sıra kırma veya -şıklığın son derecesi!- siyah kadife karışık beyaz Chantilly dantellerile süslüdür. Güzel giyinmesini bilen bir kadın, bu elbisenin haline acıyarak bakabilir: Marie moda bilmez, zevki de yoktur. Fakat huyunun alâmeti olan sadelik, çekingenlik onu

göze batan renklerden, biçimlerden kurtararak giyinip kuşanmasında bir hususiyet, bir stil yaratıyor. Güzellik kaidelerine sahiden de hiç uymıyan lâboratuvar kıyafetini çıkarıp sırtına bir akşam elbisesi, bir «tuvalet» geçirdi mi, güzel saçlarına kuşların tepelikleri gibi kabartma bir biçim verdi mi, yarı utanarak boyununa - incecik altın tellerinden kafes kafes örülü- bir kolye geçirdi mi, ne kadar da hoş bir kadın oluyor! İnce vücudu, ilâhî bir ilhama erişmişlerin ifadesile nurlanan yüzü, birdenbire güzelliklerini meydana vuruyorlar. Kocaman, solgun alınlı, bakışları kudret dolu Marie'nin yanında, gerçi öbür kadınlar güzelliklerini kaybetmiş oluyorlar. Fakat içlerinden bir çoğu, ne kadar alık, ne kadar âdi kalıyorlar!

Bir akşam tam dışarı çıkacakları sırada, Pierre, alışılmamış bir dikkatle Marie'nin boyunu bosunu, cazib boynunu, göğsünü, ne kadar da kadın görünüşlü, ne kadar da asîl biçimli çıplak kollarını seyrediyor. İlmin bozulmaz, çözülmez büyüsüne çarpılmış olan bu erkeğin yüzünden bir esef, bir hüzün gölgesi geçiyor.

— Yazık... diye mırıldanıyor. Süslenmek sana ne kadar iyi gidiyor!

İçini çekerek:

— Amma neylersin, böyle şeylere vaktimiz yok... diye ilâve ediyor.

Şayet, pek fevkalâdeden, evlerine, bir kaç kişiyi davet edecek olurlarsa, Marie, yemeklerin yüz ağartıcı, evin de iç açıcı bir hal alması için elinden geleni yapıyor. Mouffetard veya Alesia sokağındaki turfandacıların arasında, düşüne tasarhya dolaşıyor. Güzel, olgun yemişler seçiyor, hangi malı daha iyidir diye, peynirciyi ciddiyetle sorguya çekiyor. Sonra bir çiçek işportasından lâle, leylâk demetleri ayırıp alıyor...

Evine dönünce, hizmetçi her zamankinden biraz daha ustalıklı yemeklerini heyecanla hazırlıyadurur, mahallenin pastacısı, muazzam teşrifatla dondurmayı içeri teslim ederken, Marie de getirdiği çiçeklerle «buketler» yapıyor. Bu iş ve çalışma evinde, en mütevazı bir toplantı bile bütün bu hazırlanmala-

ra, evcek ayaklanmalara sebep oluyor. Son dakikada, Marie sofrayı gözden geçiriyor, eşyaların yerlerini değiştiriyor...

Çünkü nihayet, Curie'lerin eşyaları vardır! Glacière sokağındaki ilk evlerine sokmadıkları emektar aile koltukları, Kellermann caddesineki güler yüzle karşılanıp baş köşeye geçirildiler; açık renk kâğıtlarla kaplı salona hoş bir hal verdiler.

Evin baş misafirleri: yol üstü, Parise uğrayıveren ecnebi meslekdaşlar veya Marie'ye taze havadisler getiren Lehlilerdir. Madam Curie, vahşi Irène'ini oyalama, eğlendirmek için çocuk toplantıları da tertip ediyor. Onun mübarek ellerile çiçek, yaprak çelenkleri takınan, yaldızlı cevizler, renkli mumlarla donanan bir Noel ağacı, yeni yetişen nesilde unutulmaz hâtıralar bırakacaktır.

Günün birinde, evin, ışıl ışıl çam ağacından daha feerik bir oyuna sahne olacağı da tutuyor. Makinistler geliyor, yemek odasına tiyatro projektörleri konuyor, bir sıra elektrik ampuleri diziliyor. Yemekten sonra, Curie'lerle iki üç ahbaplarının önünde, bu projektörler, kâh alev, kâh çiçek, kâh kuş ve sihirbaz olacak bir dansözün dalgalı tüllerini okşayacak...

Bu dansöz Loïe Fuller'dir; fantastik icatlarile Parisi büyüliyen, acayip bir dostlukla bizim fizikçiye bağlanan «ışık perisidir». Folies-Bergères'in bu baş artisti, gazetelerde, radyumun ışıklı, parlak bir şey olduğunu okuyunca fosforlanışı ile seyircileri meraka düşürecek şaşırtıcı bir sahne kıyafeti icat etmişti.

Curie'lerden bazı şeyler sorup, öğrenmek istemişti. Pek safça bir üslûpla yazılan mektubu, iki âlimi epey güldürüp eğlendirdi: «Radyumulu kelebek kanatları» projesinin, ne hakikate sığmaz hayalî bir şey olduğunu Loïe'ye bildirdiler.

Her akşam müthiş surette alkışlanan Amerikalı artistin, kazandığı sükseye Curie'ler şaşıyordular. Loïe Fuller, onlardan mektup aldım diye böbürlenip övünmedi, karı kocayı gelip kendisini alkışlasınlar diye davet etmedi. Marie'ye: «Bana cevap yazışınıza teşekkür için tek bir çarem var. İzin verin, bir gece evinizde, ikiniz için dansedeyim», diye yazdı.

Pierre'le Marie kabul ettiler.

Biçimsiz kıyafetli kalmuk tipli, yüzü boyasız, gözleri kundaklık çocuklarınki gibi masmavi, acayip bir kızcağız, peşinde

bir alay elektrikçi ve malzeme ile geldi, kapılarını çaldı. Curie'ler lâboratuvara gitmek üzere, biraz da endişe ile meydanı bu «müstevlîlere» bıraktılar. Loïe saatlerce, bir amele gibi didindi. İki fizik profesörünün daracık yemek odasında, göz, gönül açıcı oyununu canlandırabilmek için, ışıkları ayarladı, getirttiği perdelerle, halılarla uğraştı.

Böylece de, kapısı kolay kolay açılmıyan, çatık yüzlü ev, bir müzikhol ilâhesine «hüsnükabul» gösterdi. Doğrusu aranılırsa Loïe'nin pek ince bir ruhu vardı. Marie Curie'ye daima, en zor rastlanılan hayranlığa, karşılığına hiç bir şey istemiyen, sade faydalı olmağa, bir zevk vermeğe bakan candan yakınlığı göstermiştir.

Kellerman caddesindeki eve adını sanını kullanmadan hep ayni sadelik içinde gelip dansetmiştir. Onu daha iyi tanıyınca,, Pierre'le Marie, bu vaziyetleri karşılıksız bırakmamışlardı. Artistin evinde Auguste Rodin'le tanışarak ahbap olmuşlardır. Bu yıllarda, bazan, Pierre, Marie, Rodin ve Loïe, heykel atelyesinde, balçıklar, mermerler arasında rahat rahat gevezelik ettiklerini görenler olmuştur.

* * *

Kellermann caddesindeki eve istedikleri gibi girip çıkabilen yedi sekiz yakın dost var: André Debrienne, Jean Perrin ile karısı - ki Marie'nin en iyi arkadaşıdır -, Georges Urbin, Paul Langevin, Aimé Cotton, Georges Sagnac, Charles-Edouard Guillaume ve Sères mektebinde bir kaç talebe... Alimler, hepsi de âlimler!

Pazar günü öğleden sonra, hava güzel olduğumu, bu insanlar bahçede toplanırlar. Marie, gölgelik bir yere, Eve'in arabasının yanına, elinde dikişle oturur. Fakat eskileri yenilemek veya yeniyi dikmek, herhangi bir kadın için, çince bir münakaşa kadar esrarlı kalacak muhavereyi can kulağile dinleyip takip etmesine mâni olmaz.

Bu, en taze havadislerin, ilim dedikodularının ortaya döküldüğü saattir. «Alfa», «bêta», «gamma» sualları, radyum hakkında, gizli kapaklı tanımıyan, sır çözen, halecan verici sözler...

Perrin, Urbain, Debrienne, ateşli ateşli konuşuyorlar.

Radyumun neşrettiği enerjinin menşeini araştırıyorlar.

Bunu izah edebilmek için ya Carnot prensibini, ya enerjinin muhafaza prensibini, ya da elementlerin muhafaza prensibini bir yana bırakmak lâzım. Pierre, radyoaktif istihaleler farazi-yesini ileri sürüyor, fakat Urbain çığlığı basıyor. Hiç kimsenin fikrine yanaşmak istemiyor, hep kendi «noktai nazarını» ateşli ateşli müdafaa ediyor. Ya Sagnac'ın işi ne âlemde? Ya Marie'nin tecrübelerinden ne haber, şu radyumun atom vezni hakkındaki deneylerden?

Radyum!... Radyum!... Radyum!... Bu sırlı kelime, on defa, yirmi defa ağızdan ağıza geçerek bazan Marie'nin içinde bir esef uyandırarak tekrarlanıp duruyor.

Kader, radyumu harikulâde bir cevher, polonyumu da - Curie'lerin keşfettikleri ilk element - ehemmiyeti ikinci derecede kalan «bekasız» bir cisim yapmakla işi altüst etti. Vatanım canı gibi seven Marie, sembolik isimli «polonyumun», bu isim üstüne şanı, şöhreti çekmesini dilerdi.

Bu pek yüksek meseleler hakkındaki görüşmeler arasından, zaman zaman daha beşerî sesler de gelip geçiyor. Doktor Curie, Debrienne ve Langevin'le siyasetten bahsediyor. Urbain arkadaşça, Marie'ye takılıyor, fazla kapalı, fazla ihtiyar yüzlü elbisesini tenkit ediyor, süslenmek, şıklaşmak bahislerinde gösterdiği kayıtsızlık için kinayeli, sitemli, sözler söylüyor; genç kadın da bu beklenmedik «vaaz ve nasihatten» şaşalamış, saf, çocuk bakışlı gözlerle, onu dinliyor. Jean Perrin, atomları, «mini minnacıkları» bir yana bırakarak, güzel, coşkun yüzünü göğe kaldırıyor, Wagnea'in bu ateşli tapıcısı *L'Or du Rhin* veya *Maîtres Chanteurs*'den bazı parçaları olanca sesile bağıra bağıra söylüyor. Madam Perrin de bahçenin bir ucunda, herkesten azıcık ayrı ve uzakta, çocukları Aline ve Francis'le oyun arkadaşları İrène'e feerik bir hikâye anlatıyor.

Perrin'lerle Curie'ler, her gün buluşup görüşüyorlar. Evleri yanyana; iki bahçeyi sade gül sarmaşığı dolanmış bir parmaklık ayırıyor. İrène'in küçük arkadaşlarına söylenecek acele bir şeyi oldu mu, seslenir, onları «parmaklığa» çağırır. Bu suç ortakları, paslı demir çubukların arasından biribirlerine çikolâtalar, oyuncaklar uzatırlar, - bir gün gelip de «büyükler gi-

bi» fizik lâfı edene kadar - biribirlerine içlerini, yürekciklerini açıp dökerler.

Curie'lerin önünde yeni bir devir açılıyor. Fransa, onların «farkına vardı». Gayretlerine destek olmayı düşünüyor.

İlk ve en lüzumlu merhale, Pierre'in Fen Akademisine tâyin edilmesi. Âlim, ikinci defa olarak mahut ziyaretler turnesine katlanmağa razı oluyor. Pierre'in taraftarları, onun «uslu akıllı bir namzet» gibi davranmamasından korkarak, kafasını bir sürü nasihatlerle dolduruyorlar.

E. Mascart'dan Pierre Curie'ye, 22 Mayıs 1905:

Sizi, tabiatile en başa koymuşlar. Ortada ehemmiyetli bir rakip de yok; tayin edileceğinize şüphe kalmıyor.

Bununla beraber, yine de dişinizi sıkıp Akademi âzasını birer birer ziyaret etmeniz lâzımdır. Ancak evlerinde bulamadıklarınıza ucu kıvrılmış bir kartvizit bırakırsınız. Hemen gelecek hafta başlayınız, on beş gün içinde bu angarya biter.

E. Mascart'dan Pierre Curie'ye, 25 Mayıs 1905:

Aziz kardeşim Curie, nasıl isterseniz o şekilde hareket ediniz. Fakat hazirandan evvel Akademi âzasına son bir turne yapmak fedakârlığına katlanmalısınız; hattâ bu iş için gündelikle bir otomobil kiralamak bile lâzımgelse

3 Temmuz 1905 tarihinde, Pierre Curie, Encümene giriyor... Hem de iltimasa dayanmıyan dosdoğru bir girişle!

Akademi âzasının yirmi ikisi rakibi Mösyö Gernez'e rey veriyor.

Pierre Curie'den Georges Gouy'ye, 24 Temmuz 1905:

Akademiye kendim istemeden, Akademi tarafından da istenilmeden girmiş bulunuyorum. Bulamadıklarıma kart bırakarak tek bir ziyaret dolaşması yaptım ve herkes, elli rey kazanacağıma karar verildiğini söyledi. Doğrusu ya, bunun için de yine az kalsın işler sarpa sarıyordu!

... Ne yaparsınız? Bu mübarek müessesede hiçbir şeyi entrika karıştırmadan yapamıyorlar. Mükemmel idare edilen ufak bir aleyhte tahrik hareketinden başka, rühban zümresi ile, eşiklerini kâfi derecede aşındırmamış olduğumu düşünenlerin, Curie adına karşı soğukluk duymaları da aleyhime dönen bir vaziyet yarattı. «S.», bana rey verecek Akademisyenlerin kimler

olduğunu sordu. «Bir şey bildiğim yok, onlardan böyle bir şey istemedim.» dedim. «Bilirim, istemeğe tenezzül etmezsiniz!» diye cevap verdi. Şimdi de kendini beğenmiş kibirlinin biri diye adımı çıkardılar...

Pierre Curie'den Georges Gouy'ye, 6 Ekim 1905:

Pazartesi günü Akademiye gitmiştim, amma işin doğrusu, sanki oraya ne yapmağa gittim diye düşünüyorum. Âzadan hiç birile ahbaplığım yok, toplantılar sudan şeyler. Pek iyi hissediyorum ki, burası bana göre bir yer değil.

Pierre Curie'den Georges Gouy'ye, Ekim 1905:

Şu Akademinin ne işe yaradığını hâlâ keşfedemedim.

Meşhur ve şanlı heyete karşı duyulan hayranlıkta eni konu «imsâk» gösteren Pierre, bu hissinin aksine, Üniversite tarafından kendi lehine verilen kararlarla candan yürekten ilgileniyor. Bütün mesaisi buna bağlı. Rektör Liard, 1905 yılında Pierre için bir fizik kürsüsü ihdas edilmesine muvaffak olmuştu. Nihayet, işte ne vakittir istenilen yer: Asaleten profesörlük! Meslek yolundaki bu ilerlemeyi kabul etmeden evvel, Pierre yeni vazifesinin yanı sıra verilecek lâboratuvarın yerini soruyor.

Bir lâboratuvar mı? Hangi lâboratuvar? Ortada lâboratuvarın adı sanı yok ki!

Nobel mükâfatını kazanan, radyumun anası babası olan bu iki insan bir dakikada şunu keşfediyorlar: Eğer Pierre, Sorbon'da ders vermek üzere P. C. N. deki yerini bırakıverirse, artık hiç mi, hiç çalışamıyacak. Profesörlük payesine yeni erişen bu insana, lâboratuvar işini görecek bir yer gösterilmiyor.

Beri yanda, P. C. N. deki mahut iki odası da, yerine geçecek muallime verilmek üzere. Şu halde tecrübelerini sokakta yapmaktan başka bir çaresi kalmıyor demektir.

Pierre, güzel üslûbile, şeflerine, nazik, fakat kat'î bir mektup yazıyor. Mademki düşünülen vazifenin yanı sıra ne bir lâboratuvar veriliyor, ne de ilmî araştırmalara hasredilecek tahsisat bağlanıyor, şu halde ona da bu yeni işten vazgeçmekten başka bir çare kalmıyor.

Bu suretle de P. C. N. deki yüklü ders saatlerile beraber Marie'nin ve kendisinin iyi kötü işlerine yarıyan küçük lâbo-

ratuvarı muhafaza etmiş olacak. Yeniden uzun, can sıkıcı münakaşalar. Nihayet bir büyüklük göstermek hevesine düşen Üniversite, Mebuslar Meclisinden bir lâboratuvar tesisini ve yüz elli bin franklık bir kredinin açılmasını dileyor. Bu proje tam değilse de, aşağı yukarı kabul ediliyor. Gerçi Sorbonda Pierre'e uyacak bir yer yok, fakat Cuvier sokağında iki odalık genişçe bir lâboratuvar «inşa edilecek». Mösyö Pierre Curie'ye senede on iki bin franklık bir kredi tahsis edilecek, ayni zamanda tesis masrafı olarak da otuz dört bin frank verilecek.

Zavallı, temiz kalbli Pierre, bu «tesis masrafı» ile, lâzımgelen cihazları alabileceğini, malzemesini tamamlıyacağını umuyor. Evet, bunları yapabilecek - amma ancak o küçük meblâğdan yeni binanın parası peşin peşin kesilip alındıktan sonra -. Âmme kuvvetlerinin kavlince, inşaat ve «tesis masrafları», ayrı ayrı sayılmıyan tek bir şeydir! Resmî projeler tatbik sahasına geçti mi, böylece enden boydan çekip daralırlar.

Pierre Curie'den Georges Gouy'ye, 31 Ocak 1905:

P. C. N. deki iki odayı alakoydum, burada çalışıyoruz; bir avluda da ayrıca iki möbleli bir yer yapıyorlar. Burası yirmi bin franga çıkıyor. parasını da, cihaz satın almak üzere kararlaşan tahsisattan kesiyorlar.

Pierre Curie'den Georges Gouy'ye, 7 Kasım 1905:

Yarın dersime başlıyorum, fakat deneyleri hazırlamak meselesi bakımından pek berbat bir vaziyette bulunuyorum; amfiteatr Sorbon'da, lâboratuvarıma gelince, Cuvier sokağında, üstelik amfiteatrda bir çok başka dersler verildiğinden dersimi bu salonun içinde hazırlamak için, bana yalnız yarım gün kalıyor.

Sıhattçe ne pek iyi, ne de pek fenayım. Sade çabucak yoruluyorum. Çalışma kudretim de artık iyice azaldı. Halbuki karım, çocuklarının, Sèvres mektebinin, lâboratuvarın arasında mekik dokuyor. Tek bir dakikasını ziyan etmiyor, üstelik çatısı altında günün büyük bir kısmını geçirdiği lâboratuvarın gidişatile, benden çok daha muntazam bir şekilde meşgul oluyor.

Hasis, miskin ruhlu devlet, yavaş yavaş Pierre Curie'ye memurlarının çevresi içinde bir yer yapıyor; fen tecrübelerini barındıracak çatıları, teker metre murabbaı halinde, bin zorlukla kendinden kopartarak hiç de kullanışlı olmıyan bir mevkide, daha yapılıp bitmeden evvel, yetmezliği bilinen iki büyükçe oda yaptırıyor.

Bu vaziyetten heyecana gelen zengin bir kadın, Curie'lere yardımını teklif ediyor: Parisin merkezinde değil de, yakını olan sakin semtlerden birinde, onlar için bir enstitü inşa etmek bahsini ortaya atıyor. Yeniden ümide düşen Curie bu kadına projelerini, isteklerini sayıp döküyor.

Pierre Curie'den Madam de X...'e, 6 Şubat 1906:

Madam,

Hayalini kurduğumuz lâboratuvar hakkında bizden istediğiniz müfredatı ilişik olarak veriyorum. Ayrı ayrı yazıp gösterdiğim bu şeyler kat'î mahiyette değildirler; vaziyete, arsaya, elimize geçecek maddî imkânlara göre değişebilirler. Lâboratuvarın kırlık, açıklık bir yerde, meselâ herhangi bir yakın sayfiye köşesinde yapılmasını ısrarla istedik, zira bizim için başlıca mühim nokta, çalıştığımız yerde çocuklarımızla beraber yaşamak imkânını bulmaktır. Çocuklar ve lâboratuvar, bunlarla uğraşan kimselerin devamlı bir şekilde başlarında bulunmalarını ister. Ev ile lâboratuvar birbirinden uzak oldu mu, bilhassa karım için hayat pek zorlaşıyor. Bazan bu çifte vazifesi kuvvetini aşan bir hal alıyor.

Parisin dışında, sakin bir hayat, ilmî araştırmalara pek uygun düşecek. Lâboratuvarın böyle bir yere taşınılmasından çok kazanç ve fayda beklenebilir. Halbuki şehrin merkezinde yaşamak, çocuklar için harap edici bir şey oluyor, karım da onları bu şartlar içinde büyütmeğe katlanamıyor.

Gösterdiğiniz lûtufkârlık bizi son derece mütehassis etti.

Teşekkürlerimle beraber hürmetlerimizin kabulünü rica ederim Madam

Cömertçesine düşünülen bu tasavvur bir hayırlı neticeye varamıyor. Marie, radyoaktivite'yi kendine lâyık bir binaya - Pierre'in görmiyeceği bir binaya - yerleştirene kadar, aradan daha sekiz yıl geçecek, ve hayat yoldaşının bütün bir ömür gayesi olan bu lâboratuvarı, son dakikaya kadar boş yere beklemiş olmasını düşünmek, Marie'nin içinde daima kanayan, acıyan bir yara gibi kalacak.

Pierre'e, ancak ömrünün sonuna doğru «lûtfedilmiş» olan Cuvier sokağındaki mahut iki geniş odadan bahsederek şöyle yazacaktır:

Bu «ihsanın» son bir lûtuf olduğunu ve kısaca söylemek lâzımsa, Fransanın en başta gelen âlimlerinden birinin - hem de dehâsı tâ yirmi yaşındanberi meydana çıktığı halde - hiç bir zaman lâboratuvar denebilecek bir yere kavuşamamış olduğunu düşünmek, insana derin bir acı veriyor. Daha fazla yaşasaydı, ergeç, hoşnut edici çalışma şartlarından faydalanacaktı. Fakat kırk yedi yaşında, henüz bu mazhariyete erişememişti.

Büyük bir eseri kurmağa çalışan işçinin içi coşkun hislerle kabaran, nefsi için hiç bir menfaat gütmiyen, bitip tükenmek bilmiyen yokluklar, çaresizlikler yüzünden kafasındaki hulyayı hakikat kalıbına sokmakta geciktikçe geciken bir işçinin duymuş olduğu hüsranı, gözönüne getirebiliyor musunuz?

Ziyankârlıkların bu en tamir götürmezi karşısında, derin bir ıstırap duymamak, milletin başlıca hazinesi sayılacak en seçkin evlâtlarındaki dehânın, kuvvetin, cesaretin boşa harcanıp gittiğini görmekle yüreklerimizin sızım sızım sızladığını hissetmemek kabil mi?

Gerçi radyum, belli başlı vasıtalar, şartlar içinde keşfedilmedi. Onu çatısının altında barındırmış olan salaş baraka, efsanelerin sihri ile süslenip püslendirildi. Fakat bu romanesk çalışma tarzı fayda verici bir şey olmadı. Gücümüzü kuvvetimizi aşındırdı, işin hakikat sahasına çıkmasını geciktirdi. Daha müsait vasıta ve imkânlarla mesaimizin ilk beş senesini iki yıla indirmek, çalışma tarzımızdaki yıpratıcı, hummalı şekli hafifletmek kabil olurdu.

* * *

Nazırın verdiği bütün kararlar arasında, yalnız tek bir tanesi Curie'lere sahiden bir sevinç vesilesi oluyor. Artık Pierre'in yanında üç mesai arkadaşı bulunacak; bir lâboratuvar tecrübeleri şefi, bir preparat, bir garşon. Şef, Marie olacak.

O vakte kadar genç kadının lâboratuvarda çalışmasına, ancak göz yummak kabîlinden razı oluyorlardı. Marie, radyum araştırmalarını herhangi bir sıfatla, aylıkla bağlı olmadan başarıp meydana getirdi. 1904 yılı Kasımında devamlı ve maaşlı - *yılda iki bin dört yüz frank!* - bir vaziyetle, kocasının lâboratuvarına ilk defa olarak resmen girip çıkma hakkını elde ediyor

Fransa Üniversitesi.

Ulûm ve Fünûn Doktoru Madam Curie, 1904 Kasımından itibaren Paris Üniversitesi Fen Fakültesinde (Mösyö Curie Kürsüsü) fizik tecrübe ve ameliyeleri şefliğine tayin edilmiştir.

Madam Curie bu sıfatla 1904 Kasımından itibaren senevi iki bin dört yüz franklık bir maaş alacaktır.

Artık salaşa Allahaısmarladık!... Pierre'le Marie, hâlâ barakada durup duran cihazlarını Cuvier sokağına taşıyorlar. Fakat bu viran yerin onlarca öyle büyük kıymeti var ki... Burası, nice emekleri, çalışıp didinmeleri, mutlu günleri canlandıran, hatırlatan bir yer. Nitekim kaç defalar, kolkola buraya gelecek-

ler, salaş barakanın nemli duvarlarına, çürümeğe yüz tutmuş tahtalarına, gözleri dala dala bakacaklar.

Yeni hayatlarına uyuyorlar. Pierre derslerini hazırlıyor. Marie eskiden olduğu gibi Sèvres mektebine gidip geliyor. Karı koca, Cuvier sokağındaki daracık lâboratuvarda buluşuyorlar. Burada André Debrienne, Albert Laborde, bir Amerikalı. Profesör Duane, ve birkaç asistan veya talebeler, araştırmalara devam ediyorlar.

Pierre, 14 Nisan 1906 tarihinde şöyle yazıyor:

Marie Curie ile beraber, radyuma, neşrettiği tesa'ut ve tebahhur delâletile doğru bir düzen (tayini miktar - dosage) vermeğe çalışıyorum. Bu, hiçten bir şey gibi görünüyor. Fakat kaç aydır ki, bu işin üstündeyiz ve muntazaman neticeler elde etmeğe ancak yeni yeni başlıyoruz.

Marie Curie ile beraber... çalışıyorum...

Ölümünden beş gün evvel, Pierre'in elile yazılan bu kelimeler, hiç bir zaman gevşememiş olan bir birleşmenin en başlıca, en güzel tarafını ifade ediyor. Eserin her ilerleme adımı, hüsranlarının ve zaferlerinin her biri bu koca ile eşini biribirlerine daha çok, daha sımsıkı bağlıyor.

Dehâdan nasibini ne kadar da bol almış çalışma arkadaşlıklarının cazibesini, karşılıklı güvenini, teklif, merasim yüklemiyen iç açıcı, keyiflendirici havasını yettiği kadar söyledim mi, bilmem? Günün her bir saatinde, Pierre'den Marie'ye; Marie'den Pierre'e, büyük küçük fikirler, sorgular, irşatlar, tavsiyeler gider gelir. Ayni zamanda neşeli iltifatlar, arkadaşça sitemler de... Biribirine canla başla hayranlık duyan, biribirlerini kıskanmıyan bu iki müsavi insanın arasında, belki derin aşklarının en içli bir ifadesi olan, harikulâde güzel bir iş arkadaşlığı hüküm sürmektedir.

Daha geçenlerde, asistanları André Laborde, bana şöyle yazıyordu:

Cuvier sokağındaki lâboratuvarda civalı cihazlardan müteşekkil bir tesisatın başında çalışıyorum. Pierre Curie orada idi. Bir aralık, Madam Curie geldi, aklı mekanizma teferruatından bir şeye takıldı, önce kavrıyamadı, zaten bu gayet basit bir şeydi. Böyle olduğu halde, kendisine izahat verildikten sonra, yine ısrar etti, söyleneni cerhe kalkıştı. O vakit Pierre, karısının itirazını yakışıksız bulan şu neşeli, şefkat ve hayret dolu cümleyi söy-

ledi: «Aa! ilâhi Manie!» dedi. Bu kelimelerin tatlı âhengi sanki hâlâ kulağımdadır. Size bunun nüansını sezdirtmek isterdim.

Bir kaç gün sonra, bir matematik formülünün içinden bir türlü çıkamıyan arkadaşlar, hocamı, üstadımı imdatlarına çağırdılar. O, bunlara, Madam Curie'yi beklemelerini, karısındaki hesap tam bilgisinin onları çabucak güçlükten sıyırıp çıkaracağını söyledi.

Sahiden de Madam Curie, bir kaç dakika içinde, zor hesabın hallini buluverdi.

Pierre'le Marie yalnız oldular mı, sevgi, şefkat dolu bir «kendini bırakış hali» yüzlerine, tavırlarına bambaşka bir yumuşaklık, bir içlilik veriyor. Bu son derece kuvvetli, değişik iki şahsiyet - erkek daha sakin tabiatli, daha hulya düşkünü, kadınsa daha ateşli ve daha beşerî - kendilerini zora, boyunduruğa sokmuyorlar. On bir sene içinde, «karşılıklı müsamahalara» binde bir başvurmak mecburiyetinde kaldılar. O «müsamahalar» ki, bunlara katlanılmadıkça hiçbir evliliğin yaşama şansı olamaz denir.

Onlar kendilerini hiç zorlamadan, tabiî, insiyakî bir gelişle ayni tarzda düşünürler. Hayatın en küçük, en ehemmiyetsiz keyfiyetlerine kadar, ancak tam bir uyuşma ve anlaşma içinde hareket ederler.

Meselâ bir dost, - Madam Perrin - gelmiş de Pierre'e, İrène'i gezmeğe götürüp götüremiyeceğini sormuş. O, utangaç bir gülümsemeyle, hemen hemen emir kulu imiş gibi, uysal, yumuşak başlı bir halle:

«— Bilmem... Marie evde değil, Marie'ye sormadan size bir şey diyemem», cevabını verir.

Yahut da meselâ, bir âlimler toplantısında her vakit pek o kadar konuşkan olmıyan Marie, kendinden geçip de ilmî bir bahis üstünde ateşli ateşli münakaşaya girmiş bulunsun: Hemen yanaklarının al al olduğunu, birden utanarak susuverdiğini görürsünüz; «Pierre'in fikri kendisininkinden bin kere daha kıymetlidir» diye öyle köklü bir imanı vardır ki, söze o karışsın, o konuşsun diye, kocasına döndüğünü farkedersiniz.

İleride şöyle yazacaktır:

Kocam, evlendiğimiz sırada hulyasını kurduğum insan kadar, ondan da çok daha mükemmel, çok daha fazlası olan bir varlıktı. Müstesna mezi-

yetlerine karşı duyduğum hayranlık, gün geçtikçe artıyordu. Bu hasletleri öyle ender ve yüksek şeylerdi ki, insanın kendine ve başkalarında bulduğu, - ve daha kusursuz bir ideale can atmakla beraber yine de hoş görüp geçiverdiği - bir sürü küçüklüklerden, şişinip kibirlenmelerden onun ne kadar uzak kalışı karşısında zaman olurdu ki, kocamı, neredeyse eşi benzeri hiç bulunmıyan bir mahlûk gibi görürdüm.

* * *

1906 da, günlük güneşlik bir hava, paskalya yortusuna bütün neş'e, ferahlık katıyor. Pierre'le Marie Saint-Rémy-les-Chevreuseîdeki rahat, sakin evde bir kaç gün geçiriyorlar. Eski âdetlerince, kırda, bayırda gezip dolaşıyorlar. Her akşam kızlarile beraber komşu mandıradan süt almağa gidiyorlar ve Pierre, o sırada on dört ayını dolduran sarsak yürüyüşle Eve'in ille tekerlek izlerinin kurumuş oyukları boyunca acemi, beceriksiz adımlarla gidişine bakarak, gülüyor.

Pazar günü, çan sesleri uzaklardan vururken, karı koca bisiklete atlayıp Port-Foyal ormanlarına doğru bir gezmeye çıkıyorlar. Buralardan, çiçek açmış mahonia dallarile su rönonküllerinden koca bir demet getiriyorlar. Ertesi günü yeni bir bisiklet seferine çıkamıyacak kadar halsizlik Pierre, bir çayıra, çimenler arasına tembel tembel uzanıyor. Vâdiyi buğulıyan sabah sisini, güneşin ince ışık okları yavaş yavaş dağıtıyor. Eve yere serili bir örtü üzerinde yaygarasını basıp duruyor. Öte yandan da, İrène, yeşil ilmikli hınzır küçük bir fileyi sağa sola kaldırarak kelebek avcılığı yapıyor ve pek seyrek «ele geçen ganimetlerini», sevinç çığlıklarile selâmlıyor.

Koştukça kızışıyor, havayı sıcak buluyor, sırtından kazağını çıkarıyor, kısacık bir oğlan külotu ile acayip bir kılıkta koşup sıçrıyan evlâtlarının güzel biçimini, çevikliğini hayran gözlerle seyrediyorlar.

Acaba o sabah mı, yoksa bir akşam evvel miydi ki, insanı ruh sarhoşluğuna uğratan ilk bahar gününün cazibesi, sessizliği içi yatışan Pierre, çimenler içinde hoplıyan kızlarına, sonra da yanı başında kıpırdamadan duran Marie'ye baktı. Karısının yanaklarına, sarı saçlarına elini sürdü: «Senin yanı başında hayat ne tatlı geçti Marie», diye mırıldandı.

Öğleden sonra, karı koca, Eve'i nöbetleşe omuzlarında ta-

şıyarak, ağır ağır ormanlar arasında geziniyorlar. Pek yeni evli iken, serseriler gibi başıboş, dağ bayır dolaşmalarında hayran hayran seyrettikleri nilüferli, durgun suyu arıyorlar. Su kurumuş, nilüferler yok olmuş. Parlak, sarı renklerile dimdik dikenli hasır otları çamurlu çukurun etrafını bir çelenk gibi sarmış, göz alıyorlar. Karı koca, hemen oraya yakın bir yerden, bir yol kenarından, menekşeler, titrek pervanşlar topluyorlar.

Acele acele yemek yedikten sonra Pierre trene binip dönüş yolunu tutuyor. Çoluğunu çocuğunu Saint-Rémy'de bırakıyor; tek arkadaş olarak yanına rönonkül demetini alıyor. Bunu bir bardağın içine güzelce yerleştirerek Kellermann caddesindeki evde, yazıhanesinin üzerine koyacaktır.

Daha bir günlük iş ve açık hava safasından sonra, çarşamba günü akşamı Marie, İrène ile Eve'i Parise getiriyor, onları eve bırakıp Pierre'i görmeğe, lâboratuvara gidiyor. İçeri girin? ce, onu her zamanki gibi birinci odanın penceresi önünde, ayakta, cihazlardan birini muayene ederken buluyor. O da Marie'yi bekliyordu. Pardesüsünü, şapkasını geçiriyor, Fizik Cemiyetinin an'anevî sofra başı sohbetine, Foyot lokantasına gitmek üzere karısının koluna giriyor. Takdir ettiği meslek arkadaşlarile masa komşusu Henri Poincaré ile, o sırada aklından hiç çıkmıyan muadeleleri, radyum tesa'uddunun düzemlenmesini, geçenlerde seyretmiş olduğu spiritizm tecrübelerini görüşüyor, kız çocukların tahsil ve terbiyesi hakkında fikirler yürütüyor.

Hava değişti. İnsan, bir gün evvel, yazın gelmiş gibi göründüğüne inanamaz. Soğuk, acı bir rüzgâr esiyor, yağmur camları dövüyor. Sokaklar sırsıklam, sanki yağlı gibi kaygan.

XVIII

19 NİSAN 1906

O perşembenin, tatsız, kasvetli bir gün olacağı daha sabahından belli. Yağmur hâlâ yağıyor, hava karanlık. Pierre'in. Fen Fakültesi Profesörleri Birliğinin öğle yemeği ziyafetinde bulunması, kitaplarını basan Gauthier-Villars'a gidip yazı provalarını tashih etmesi, sonra da Akademiye uğraması lâzım. Marie'nin de gidilecek bir çok yerleri var.

Sabah işlerinin telâşı arasında, karı koca biribirlerini adamakıllı göremiyorlar bile. Pierre, Marie'ye alt kattan sesleniyor, lâboratuvara gidip gitmiyeceğini soruyor. Üst katta İrène ile Eve'i giydiren Marie, herhalde lâboratuvara gitmeğe pek vakti olmıyacağını söylüyor. Fakat lâkırdısı gürültüye karışıyor, belki pek duyulmuyor bile. Sokak kapısı hızla örtülüyor. Bir an evvel çıkmak için acele eden Pierre çabucak gidiverdi.

Marie, kızları ve kayın babası Doktor Curie ile beraber öğle yemeğini yerken, Pierre de, Danton sokağındaki Âlimler Birliğinde meslek arkadaşlarile tatlı tatlı konuşup görüşüyor. İlim araştırmaları, meslek işleri, Sorbon lâfı edilen bu gürültüsüz, şatafatsız toplantılardan çok hoşlanıyor. Lâkırdı, dönüp dolaşıp, lâboratuvarlarda uğranılacak kazalara geliyor ve Pierre, ilim arayıcılarını, tehlike içinde bırakan kazaları tahdit edecek nizmname projesine hemen yardımını vaad ediyor

Saat iki buçuğa doğru, gülümsiyerek kalkıyor, arkadaşlarından ayrılma müsaadesi alıyor, o akşam tekrar görecek olduğu Jean Perrin'in elini sıkıyor. Sokak kapısının eşiğinde insiyakî bir hareketle başını kaldırıp, havaya bakıyor, kapanık gök ona yüzünü buruşturtuyor. Kocaman şemsiyesini açarak sağanağın altında yola düzülüyor. Sen'e doğru iniyor.

Gauthier Villars'da kapıyı kapalı buluyor: Matbaa işçileri grev yapmış. Tekrar yollanıyor, arabacıların avaz avaz sesleri, yandaki rıhtımdan geçen tramvayların gıcırtısı ile, gürültüsü patırdısı insanın kulaklarını uğuldatan Dauphine sokağına varıyor. Eski Parisin bu sıkışık dar sokağında insanın yolunu tıkayan, yürüyüp geçmesine engel olan ne de çok şeyler var!

Yol, gelip geçen, karşılaşan arabaların birine yer açmasına dara dar yetiyor, kaldırım da bu saatteki kalabalığa adamakıllı dar geliyor. Pierre kafasını işletmeden, sade iç güdüsü ile (insiyakı ile) serbest bir yol arıyor.

Kendilerini zihinlerindeki düşünceye vermiş insanların, gelişi güzel, düzensiz adımlarile kâh kaldırımın taş kenarından giderek, kâh aşağı inerek yolun üzerinden yürüyor. Yüzü ciddileşmiş, gözleri dalmış, acaba ne düşünüyor? Henüz bitmemiş bir tecrübe ameliyesi mi? Arkadaşı Urbain'in, Akademiye yazılmış ve o dakikada cebinde duran raporunda bütün teferruatile anlatılan ilmî meseleyi mi? Marie'yi mi?

Bir kaç saniyedenberi, Pont-Neuf'e (Yeni Köprü'ye) doğru ağır ağır giden kapalı bir arabanın arkasından, asfalta basarak yürüyor. Cadde ile rıhtımın dört yol ağzında, gürültü büsbütün artmış bir halde. Concorde'a doğru giden bir tramvay, nehrin yanından geçmeğe başladı. İki atlı, ağır bir kamyon köprüden çıkarak bunun yolunu kesti, atların tırıs yürüyüşile Dauphine sokağına girdi.

Pierre, yolun ortasından geçerek karşıki kaldırıma gitmek istiyor. Dalgın insanların akıllarına eseni apansızın yapıverişile, önünü görmesine mâni olan faytonun arkasından ayrılıyor. Bu korunma, sığınma yerini bırakıyor, sola doğru bir kaç adım atıyor. Fakat soluyon bir hayvana: o saniyede faytonla çaprazlama karşılaşan kamyonun atlarından birine çarpıyor. İki arabayı biribirinden ayıran mesafe başdöndürücü bir hızla daralıyor, kısalıyor. Şaşıran Pierre, beceriksiz bir hareketle, şahlanan hayvanın ön tarafına tutunmağa çabalıyor. Yerler ıslak, âlimin ayakları kayıyor. Yirmi korku çığlığından can bulan bir haykırma kopuyor. Pierre atların altına yuvarlandı. Ahali: «Durdutun! Durdutun!» diye bağrışıyor. Arabacı dizginlere asılıyor. Boşuna, koca lenduha yoluna devam ediyor.

Pierre, yerde... Daha yaşıyor, bir yeri incinmedi. Haykırmadı, hattâ pek debelenmedi bile. Vücudu, atların ayakları arasından, sonra da kamyonun ilk iki tekerleği arasından hiç bir tarafına dokunulmadan sıyrılıp geçiyor. Bir mucize olabilir Fakat koca şey, altı tonluk yükü ile sürüklenerek bir kaç metre daha ilerliyor. Arkadaki sol tekerleğin önüne, üstünden geçerek çatır çatır ezdiği hafif bir engel çıkıyor. Bir alın, bir insan başı. Kafatası patlıyor, kırmızı, vıcık vıcık bir madde dört bir yandan çamurun içine sıçrayıp bulaşıyor: Bu, Pierre Curie'nin beynidir.

Belediye çavuşları, şimşek çakmış kadar kısa bir ân içinde canı, hayatı sökülen sıcacık vücudu kaldırıyorlar. Gelip geçen arabalardan bir kaçına seslenip duruyorlar... Fakat hiç bir arabacı üstünden kanlar akan, çamurlara bulanmış bir cesedi arabasına almak istemiyor. Dakikalar geçiyor, meraklılar toplanıyor, işitip kakışıyorlar. Gittikçe artan insan kalabalığı ortada taş kesilmiş gibi duran kamyona hücum ediyor. Faciaya istemiyerek sebep olmuş olan arabacı Louis Manin'e avaz avaz sövüp sayıyorlar. Nihayet iki erkek bir sedye getiriyor. Üzerine ölüyü yatırıyorlar, eczahanenin birinde, lüzumsuz bir mola verdikten sonra yakındaki karakola götürüyorlar; burada cüzdanı açılıyor, kâğıtlarına bakılıyor. Kaza kurbanının Pierre Curie, bir Sorbon profesörü, meşhur bir âlim olduğu haberi yayılınca büsbütün kıyamet kopuyor; savrulan yumrukların tehdit ettiği Manin'i korumak için polislerin araya girmesi lâzımgeliyor.

Bir doktor, Mösyö Drouet, kirlenmiş yüzü siliyor, baştaki açık yarayı «tetkik ediyor». Daha yirmi dakika evvel bir kafatası olan on altı tane kemik kırıntısı sarıyor. Telefonla Fen Fakültesine haber veriliyor.

Çok geçmeden, Grands-Augustins sokağının karanlık karakolunda, nezaket, terbiye icabınca teessür gösteren bir komiserle bir kâtip, iki kat olmuş hıçkıra hıçkıra ağlıyan Mösyö Clerc'le (âlim fizikçinin asistan muavini), yüzü mosmor, ayni şekilde hıçkıra hıçkıra ağlıyan arabacı Manin'in haline bakıyorlar.

Pierre, ikisinin arasında, alnı sargılı, açık duran yüzünde ne yara, ne bere, her şeye lâkayt, upuzun yatıyor.

Beş metre boyunda ve tepesine kadar yığın yığın asker elbisesi yüklü kamyon, kapının önünde durmuş bekliyor. Yağmur, tekerleklerden birinin üstündeki kan beneklerini yavaş yavaş siliyor. Efendilerinin ortada görünmeyişinden az buçuk korkmuş olan genç katanalar soluyor, ürkme sesleri çıkarıyor, ayaklarını yere vuruyorlar.

* *

Felâket, olanca hızile Curie'lerin evine saldırıyor. Bir sürü otomobiller, faytonlar, sanki kararsızlık içinde bocalıyorlarmış gibi tahkimat civarında dönüp dolaştıktan sonra, ıssız Kellerman caddesinde duruyorlar. Reisicümhur tarafından gelen biri kapıyı çalıyor ve «Madame Curie'nin henüz dönmediğini» öğrenerek bir haber bırakmadan çekiliyor. Kapı tekrar çalınıyor Fakülte müdürü Paul Appell ile profesör Jean Perrin köşkten içeri giriyorlar. Bir hizmetçi kadınla evde yalnız bulunan Doktor Curie, bu mühim ziyaretlere şaşıyor.

Gelen iki erkeği karşılamak üzere yanlarına ilerliyor; yüzlerindeki «altüst olmuş» hali, acayipliği hemen farkediyor. Felâketi en önce Marie'ye haber vazifesini yüklenmiş olan Paul Appel, karşısına çıkan ihtiyar babanın önünde şaşkın şaşkın susuyor. Fakat bu şüpheli, fecî vaziyet çok sürmüyor. İhtiyar adam, sual filân sormadan:

«— Oğlum öldü.» diyor.

Kaza anlatılırken, buruş buruş yüzü, çok yaşlı insanlarda göz yaşlarının büsbütün oyup derinleştirdiği acıklı kırışıklarla, sellerin bozup hırpaladığı çatlak, yarık toprakları hatırlatan içler acısı bir hal alıyor.

Bu göz yaşları, çekilen ıstırap, duyulan isyanı da ifade ediyor. Doktor Curie şefkatle, hem de sonusz bir yeisle, hayatına mal olan dikkatsizlikten ötürü oğlunu suçlu bularak, boyuna şu yeis dolu sitemi tekrarlıyor:

«— Yine ne düşünüyordu?», «Yine ne düşünüyordu?» diye inliyor.

Saat altı. Kilitte bir anahtar sesi. Marie, şen şatır, canlı

canlı salonun eşiğinde görünüyor. Dostlarının, lüzumundan fazla eğik başlı, süklüm püklüm duruşlarında, acıma duygusunun yüreğe hançer gibi işliyen belirtilerini, iyice anlıyamadan, kavrıyamadan; sadece seziyor. Paul Appell, tekrar olanı biteni anlatıyor. Marie o kadar hareketsiz, o kadar taş gibi, donmuş gibi duruyor ki, bir şey anlamamış olduğu sanılabilir. Muhabbetle açılacak kollar arasına yığılmıyor, inlemiyor, ağlamıyor. İçine kepek tıkılmış bir manken kadar hareketsiz, hissiz sanılabilir. Uzun, tevahhuş dolu bir sususuştan sonra, nihayet dudakları kıpırdıyor ve bir tekzip sözünü kimbilir nasıl delice umarak usulca soruyor:

— Pierre öldü mü?... Öldü mü?... Sahiden mi, büsbütün mü öldü?

Büyük bir musibetin insanı ömrünce sürecek şekilde birdenbire değiştirebildiğini söylemek, yeni bir şey olmaz, bu çok kullanılmış, bayağılaşmış bir lâkırdıdır. Halbuki bu dakikaların, annenin ahlâkı üzerinde, onun ve çocuklarının kaderi üzerindeki kat'î tesiri sükûtla geçiştirilecek şeylerden değildir. Marie Curie, mes'ut genç kaldırımlıktan, teselli bulmaz dulluğa, bazı mahlûkların deri veya tüy değiştirmeleri gibi geçivermedi. Bu tenasuh daha dolambaçlı, daha ciddî bir şeydi. Marie'nin içinde kopan kıyamet, kafasını tokmalıyan şaşkın, sapıtık düşüncelerin korkunçluğu, öyle alelâde inîltiler, hıçkırıklar veya şuna buna dökülüp açılmalarla ifade edilemiyecek kadar zehirli, dağlayıcı bir şey.

Şu iki kelimeyi: «Pierre öldü» sözünü idrakine sığdırabildiği dakikadanberi, omuzlarına ömrünün sonuna kadar taşıyacağı bir yalnızlık ve sır örtüsü çöktü. Bu nisan gününde, Madam Curie sade dul bir kadın olmakla kalmadı, ayni zamanda şifa bulması imkânsız, içler acısı, bir «yapayalnız», bir «herkesten uzak» insan haline girdi.

Facianın şahitleri, onunla kendileri arasında, bu görünmez duvarı hissediyorlar. Teessür ve teselli sözleri, gözleri kupkuru, yüzü sararmaktan âdeta kurşunî bir renk almış Marie'nin üzerinden kayıp geçiyor; o bu lâkırdıları pek duymuyor bile, en acele sorgulara güçlükle cevap veriyor. Kanunî muameleyi

tamamlıyacak olan otopsinin yapılmasını istemediğini tek tük bir iki kelime ile bildiriyor ve ölünün, eve getirilmesini diliyor.

Madam Perrin'den, şu birkaç gün için İrène'i yanına alıp bakmasını rica ediyor, Varşovaya: «Pierre kaza neticesi öldü», diye kısa bir telgraf çekiyor. Sonra nemli bahçeye çıkıyor, dirsekleri dizinde, başı ellerinin içinde, bakışları bomboş, oturuyor. Sağır, yarı cansız, dilsiz bir halde «eşini» bekliyor.

Evvelâ ona Pierre'in ceplerinde buldukları zavallı mukaddes yadigârları getiriyorlar: Bir mürekkepli kalem, bir kaç anahtar, bir para cüzdanı, hâlâ işliyen, hattâ camı bile sapasağlam bir saat. Nihayet akşam vakti saat sekizde, evin önünde bir hasta arabası duruyor. Marie, takatı, iradesi tükenmiş vücudunu zorlukla, âdeta cansız bir şeyi çeker, kaldırırcasına arabanın içine sürüyor...

Uyur gibi rahat, bütün suçları hoş görür gibi rahim mânalar, sinmiş çehreyi, alaca karanlıkta görüyor.

Sedye, ağır ağır, zahmetle dar kapıdan geçiyor. Üstadını, dostunu almağa, karakola gitmiş olan André Debrienne, bu elîm «yükün» bir yanından tutuyor. Ölüyü alt kattaki odalardan birine uzatıyorlar... Marie kocasile yalnız kalıyor.

Yüzünü, katılaşmış ılıcık vücudunu, hâlâ bükülebilen elini öpüyor. Ölünün son hazırlıkları yapılırken yanında bulunmaması için onu zorla yandaki odaya sürüklüyorlar. Sanki kendinde değilmiş gibi buna razı oluyor. Sonra bu dakikaların elinden çalındığını, kanlanmış, lime lime olmuş kumaş parçalarını ellemek hakkını kimselere vermemesi lâzımgeldiğini akıl edince, tekrar içeri atılıyor, ölünün yanından ayrılmak bilmiyor.

Ertesi günü, Jacques Curie'nin gelmesi, Marie'nin gırtlağına saplanan yumruyu çözüyor, gözyaşı bendini açıyor.

Biri diri, biri de ölü iki kardeşle başbaşa kalınca, nihayet kendini koyuveriyor, hıçkırıyor. Sonra tekrar metanetini ele alarak evin içinde, sağa sola, dolaşıyor, acaba Eve her zamanki gibi yıkanıp tarandı mı? diye soruyor. Bahçeye çıkıyor, Perrin'lerde oynayıp duran İrène'i çağırıyor, parmaklığın arasından onunla konuşuyor. «Babacığının» başını fena halde acıttığını, sessizliğe ihtiyacı olduğunu söylüyor. Çocuk bu, tasasız, dertsiz, oyununun başına dönüyor.

Aradan bir kaç hafta geçince, insanlar önünde felâketini açmak kudretini bulamıyan, bazan duyduğu ürküntüden bağıracak kadar müthiş bir suskunluk, bir çöl içinde kaybolup giden Marie, gümüşî bir defterin kapağını açacak ve benliğini sıkıp boğan düşünceleri titrek bir yazı ile kâğıdın üzerine dökecek.

Gözyaşı damlalarile fiske fiske kabarmış, yer yer sıyrılıp bozulmuş ve ancak bazı parçalarının neşri mümkün olan bu sahifelerde, Marie, Pierre'e hitap ediyor, onu çağırıyor, ona bir çok şeyler soruyor. Onları biribirinden ayıran facianın bütün teferruatını, benliğini ömrünce sürecek bir işkenceye sokmak için bir bir kaydetmeğe yelteniyor. Bu kısa mahrem defter - Marie'nin tutmuş olduğu ilk ve biricik hâtıra defteri - bu kadının hayatındaki en feci saatleri canlandırıyor.

... Pierre, Pierre'im, oradasın, başı sarılı, uyuyarak dinlenen bir zavallı yaralı gibi sakinsin. Yüzünü ne kadar tatlı, sükûn dolu bir mâna sarmış, bu yine sensin, içinde sıyrılıp çıkamadığın bir rüyaya takılmış, kapanmış gibi, sensin. Dudakların, bir zamanlar obur dediğim o canım şeyler, ne kadar solgun, ne kadar renksiz. Küçücük sakalında kır teller var. Saçların pek görünmüyor, yara orada başlıyor ve alnın üstünde, sağda, patlı yan kemik gözüküyor. Kimbilir ne kadar canın acıdı, öyle kan kaybetmişsin ki... Elbiselerin kan içinde. Nice defalar avuçlarımın arasına alarak sevip okşadığım zavallı başcığın ne müthiş bir sademeye uğramış!

Bana öptürmek için, hani kendine hâs bir hareketle başını uzatarak, kapattığın göz kapaklarına dudaklarımı sürdüm, onları yine öptüm...

Cumartesi sabahı, seni tabuta uzattık, seni taşırlarken ben de başını tuttum. Soğumuş yüzünü son defa öptük. Sonra tabutun içine bahçede açan menekşelerden bir kaç tane, bir de «uslu akıllı küçük talebe» adını takarak sevdiğin küçük resmimi koyduk. Bu, resmin, mezarına da seninle beraber gelmesi lâzımdı. Bu, ancak seni duraksatmıyacak kadar, kendini beğendirtmek bahtiyarlığına erişmiş olan kızın resmi idi.

Bana bu hareketini, - hem de ne çok defalar -, ömründe hiç tereddüt duymadan, iyi bir şey olduğuna tam güvenle yapılmış tek vak'a diye anlatmıştın. Canım Pierre'im, galiba yanılmadın. Biz beraber yaşamak için yaratılmıştık. Birleşmemiz mukadderdi.

Tabutun kapandı, artık seni görmüyorum. Onu, o menhus kara bezle örtmelerine razı olmuyorum. Üstünü çiçeklerle kaplıyorum, yanına oturuyorum.

... Seni almağa geliyorlar, teessür içinde bir cemaat, onlarla konuşmuyorum. Seni Sceaux'ya götürüyoruz. Büyük, derin çukura indirilişine bakıyoruz. Arkasından, bir sürü insanın «baş sağlığı» dilemek için geçit resmi

yapışı. Bizi götürmek istiyorlar. Jacques'la ben, razı olmuyoruz, sonuna kadar görmek istiyoruz, çukura kürek kürek toprak atıyorlar, kapıyorlar, dol duruyorlar. Üzerine çiçek demetlerini koyuyorlar. Her şey bitti, Pierre toprağın altında son uykusunu uyuyor, her şeyin, her şeyin, her şeyin sonu...

*

Marie eşini ,dünya da, büyük bir insanı kaybetti. Yağmur çamur içindeki bu acıklı gidiş «efkârı umumiyeye» dokundu. Bütün memleketlerin gazeteleri Dauphine sokağı kazasını, bir kaç sütun üzerine teessür uyandırıcı tafsilâtla yazıp anlatıyorlar. Kellermann bulvarındaki eve, arasında kral, nazır, şair, âlim imzalarile beraber bilinmedik, tanınmadık isimler de bulunan bir sürü dert paylaşma mektupları geliyor. Bu yazı desteleri içinde candan teessür feryatları, makaleler, telgraflar da bulunuyor.

Lord Kelvin'den:

Grievously distressed by terrible news of Curie death. When will be funeral, we arrive hotel Mirabeau to morrow mornig [1].

Marcelin Berthelot'dan:

... Müthiş haberi öğrenince yıldırımla vurulmuşa döndük. İlme, beşeriyete nice hizmetlerde bulunmuş olan bu dâhi mucitten, daha ne kadar da hizmetler bekliyorduk. Demek, bütün bunlar bir anda yok oldu, daha doğrusu, şimdiden bir hâtıra şeklini alıp gitti!

G. Lippmann'dan:

Öz kardeşimi kaybetmiş gibiyim: Meğerse, kocamıza ne derece sıkı bağlarla merbut olduğumu bilmezmişim; bugün bunu biliyorum. Sizi düşünerek de ıstırap çekiyorum Madam.

Ch. Cheneveau, Pierre Curie'nin preparatı:

Bilhassa bir kaçımız, ona hakiki bir imanla tapardık. Şu âciz varlığımı, mütevazi lâboratuvar arkadaşını öyle büyük, okşayıcı bir muhabbetle kuşatmasını bilmişti ki, benim için o, anam babam en yakınlarımdan sonra, dünyada en çok sevdiğim insandı. Ondaki hudutsuz iyilik, emri altında ça-

[1] Eserde İngilizce olarak bırakılmış olan bu telgrafın tercümesi: **Curie'nin feci ölüm haberi ile son derece müteellimiz. Cenaze ne zaman kaldırılıyor? Yarın sabah Otel Mirabo'da olacağız.**

lışan en hakir kimselere kadar uzanırdı. Hepsi de onu taparcasına severlerdi: Ani vefatı duyulur duyulmaz, lâboratuvar garsonlarının döktükleri göz yaşları kadar samimî, yürek paralayıcı bir ağlama sahnesini ömrümde görmedim.

Artık «meşhur dul» diye anılacak olan kadın, bu defa da, bütün öteki seferlerde olduğu gibi, şöhretin hücumundan kaçınıp sakınıyor. Resmî teşrifatı savuşturmak için, cenazenin kaldırılmasını tâcil ediyor ve bu merasim, 21 nisan cumartesi günü için kararlaştırılıyor. Alaylar tertip edilmesine, şuradan buradan murahhaslar gönderilmesine, nutuklar söylenmesine razı olmuyor; Pierre'in, kabil olduğu kadar sade, şatafatsız bir tarzda Sceaux'ya, annesinin yattığı mezara gömülmesini istiyor.

Bununla beraber, o sırada Maarif Nazırı bulunan Aristid Briand, Marie'nin koştuğu yasağı filân dinlemiyor: Curie'lerin akrabaları, en yakınları arasına katılarak Pierre'in ölüsüne, uzak, küçük köy mezarlığına kadar, sessizce refakat ediyor.

Kabirler arasında gizlenen gazeteciler, kalın yas örtülerine bürünmüş Marie'nin kara siluetini gözlüyorlar.

... Madam Curie, kocasının tabutunu, kestane ağaçlarının gölgelediği bir yerde, mezarlık duvarının tâ dibinde açılmış kabre kadar, kayın pederinin kolunda takip etti. Orada, bir ân, gözlerinden hep ayni sabit, sert bakışla hiç kımıldamadan, durdu; tam o sırada kabrin yanı başına bir demet çiçek getirilmişti, birdenbire bunu aldı, mezarın üzerine serpmek için teker teker çiçekleri ayırmağa başladı.

Bu işi ağır ağır, hiç acele etmeden yapıyordu; sanki etrafını saran insanları büsbütün unutmuş gibiydi, bu hal, herkese dokunmuştu, hiç gürültü edilmiyor, tek bir fısıltı duyulmuyordu. Bununla beraber, bir ân geldi ki, protokol memuru, Madam Curie'ye orada bulunan kimselerin taziyetlerini kabul etmesi lüzumunu hatırlattı. O vakit, Madam Curie tuttuğu demeti elinden yere kaydırdı, tek bir kelime söylemeden mezardan ayrıldı, kayın pederinin yanına geldi.

(22 Nisan 1906, «Le Journal» gazetesi).

Ondan sonraki günlerde de, Sorbon'da, Pierre'in âza bulunduğu Fransız ve ecnebi fen kurullarında, ölen âlim hakkında bir çok «medhiyeler» söyleniyor. Fen Akademisi, Henri Poincaré, arkadaşının hâtırasını taziz ediyor:

Pierre Curie'yi tanımış olanların hepsi de onunla ahbaplık etmenin ne zevkli, ne güven verici bir şey olduğunu, mûnis tevazuu, saflığa varan doğruluğu, tabiatindeki inceliğile bütün varlığından nasıl içe işleyici bir cazibenin sızdığını bilirler.

Bu kadar tatlılık, yumuşaklık altında; pensiplerine sığmıyan işlerde hiç uzlaşma yoluna sapmaz bir ruhun saklandığını kimin aklı alabilirdi? Mâneviyatının beslendiği mertçe akidelerle, sevmeğe alıştırıldığı apayrı bir mânevi idealle, belki bizim dünyamız için fazla yüksek, mutlak samimiyet idealile «bir aşağı bir yukarı kabilinden» uzlaşma yolları aramazdı. Zâfımızın yetindiği o nice bin küçük uyuşmaları «adam sen de» leri, «oluruna bağlamaları» hiç bilmezdi. Zaten bu idealin imanlısı, tapıcısı olmayı, ilme gösterdiği ayni hüşû dolu bağlılıktan ayırmazdı. Bize hakikat için duyulan sapsade, tertemiz aşktan, nasıl yüksek bir vazife anlamının çıkabildiğini parlak bir misalle gösterdi. İnsan hangi Tanrıya inanırsa inansın, iş bunda değil: Mucizeleri yapan Allah değil, iman duygusu.

* * *

Marie'nin hâtıra defterinden:

... Cenazenin ertesi günü Perrin'lerde bulunan İrène'e her şeyi söyledim... Evvelâ anlamadı, ben kalkıp gidinceye kadar tek bir kelime söylemedi. Amma sonradan ağlamış, bizi tutturmuş, annemle babamı isterim demiş. Eve gelince de çok ağladı, sonra, unutmak için Küçük arkadaşlarının yanına döndü. Kazanın tafsilâtı hakkında hiç bir şey sormadı, öncekiler babasının lâfını etmekten korkuyordu. Bana getirdikleri siyah elbiselere gözleri ürke ürke büyüyerek bakıyordu... Şimdi artık bütün bunları düşünmüyormuş gibi görünüyor.

Josef'le Bronie geldiler.

Ne kadar şefkat gösteriyorlar. İrène dayısile, amcasile oynuyor, bütün bu hâdiseler olurken gayri şuurî bir neş'e içinde evin içinde tın tın dolaşan Eve, oynuyor, gülüyor. Herkes konuşuyor. Ve ben Pierre'i görüyorum, ölüm yatağında yatan Pierre'i.

... Pierre'im; ölümünden sonraki ilk pazar sabahı ilk defa Jacques'la lâboratuvara gittim. Seninle beraber başlamış olduğumuz bir ölçme işine dalmağa çabaladım amma devam etmenin imkânsızlığını hissettim.

Sokakta, ipnotize edilmiş gibi, hiç bir şeyin farkında olmadan yürüyorum. Kendimi öldürmiyeceğim, hattâ intihar etmek isteğini bile duyamıyorum. Yalnız bu arabaların içinde, bana canım sevgilimin âkıbetini paylaştıracak bir tane olsun bulunmıyacak mı, yarabbî?

* * *

Doktor Curie, oğlu Jacques, Josef Sklodowski ve Bronia; hepsi de, siyahlar içindeki, sakin, soğuk, buzlar gibi soğuk ka-

dının, makineden bir insana dönmüş Marie'nin haline içleri ürpere ürpere bakıyorlar. Çocuklarını görmek bile onda hiçbir duygu uyandırmıyor. İçi dışı katılaşmış, uzak, başka âlemlerde imiş gibi dalıp dalıp giden bu kadın, ölen eşine kavuşamamış olmakla beraber, yine de dirilerden ayrılmış gibi gözüküyor.

Anında diriler, hem onunla, hem şu hiç umursamadığı istikballe meşgul oluyorlar. Pierre Curie'nin ölümü, ortaya halledilmesi icap eden mühim meseleler çıkarıyor. Pierre'in bir sona erdiremeden bıraktığı fizik araştırmaları, Sorbonda'ki tedrisatı ne olacak? Marie ne yapacak?

Akrabaları bu meseleleri fısır fısır konuşup duruyorlar, Kellermann caddesine üstüste gelen Nezaret ve Üniversite murahhaslarının verdikleri fikirleri dinliyorlar. Cenazenin ertesi günü hükûmet, dul kadınla Pierre Curie'nin çocuklarına millî mahiyette bir maaş bağlamayı teklif etti. Jacques bu tasavvuru Marie'ye bildirdi, o da bunu katiyetle reddetti:

«— Aylık filân bağlanmasını istemiyorum. Daha kendimi de, çocuklarımı da geçindirecek kadar gencim», dedi.

Birdenbire metinleşen sesinde, sanki o her vakitki gayretini ilk, kuvvetsiz sada aksi çınladı.

Resmî makamlarla Curie ailesi arasındaki «noktai nazar teatileri» bir kararsızlık ve bocalama devresi geçiriyor. Üniversite, Marie'yi «kadrosu dahilinde» alakoymağa hazır. Hazır ma, ne sıfatla, hangi lâboratuvarda? Bu dâhi kadın, bir şefin emri altına verilir mi? Pierre Curie'nin lâboratuvarını idare etmek için de «vukuf, liyakat sahibi» bir profesörü hemen nereden ele geçirmeli?

Ne istediği, ne dilediği sorulduğu zaman, Marie yarım ağızla bir cevap vererek, düşünecek halde olmadığını, bir şey bilmediğini söylüyor...

Jacques, Bronie ve Pierre'in en sadık dostu Georges Gouy, Marie'nin yerine bir karara, teşebbüse geçmek lüzumunu duyuyorlar. Jacques Curie ile Georges Gouy, Fakülte müdürüne şu kanaatlerini bildiriyorlar: Pierre'in - zaten karı koca beraberce başlanmış olan - işlerini yürütebilecek yegâne Fransız fizikçisi, Marie'dir. Onun yerini alabilecek yegâne lâboratuvar şefi Marie'dir. Şu halde, ne yapıp yapmalı, gelenek, görenek

gibi şeyleri bir tarafa bırakarak, Madam Curie'yi Sorbona profesör tâyin etmeli.

Marcelin Berthelot'nun, Paul Appell'in, rektör vekili Liard'ın kuvvetli ısrarları üzerine bu hâdisede samimî, cömertçe bir harekette bulunuyorlar. 12 mayıs 1906 tarihinde, İlim ve Fen Fakültesi Müşavirliği, Pierre için ihdas edilmiş olan kürsünün «muallim muavini» (Chargé de cours) sıfatını alacak olan Marie'ye verilmesini müttefikan karara alıyor.

FRANSA ÜNVERSİTESİ

Paris Üniversitesi Fen Fakültesinde Lâboratuvar Ameliyeleri Şefi bulunan, Ulûm ve Fünûn doktoru Madam Pierre Curie, mezkûr Fakültede fizik dersi vermekle tavzif edilmiştir.

Bu memuriyeti hasebile, Madam Curie, 1901 mayıs tarihinden itibaren senevî on bin frank maaş alacaktır.

Fransa yüksek tedrisatında bir kadına ilk defa olarak bir yer, bir «âli makam» verilmektedir.

Bu ağır vazifeyi kabul etmek bir mazhariyetse, bunu yine kendi kudretine borçlu olması lâzımgelen Marie, kayın babasının verdiği tafsilâtı pek can kulağile dinlemedi bile. Ancak bir kaç hece ile karşılık verdi:

«— Bakalım, denerim», dedi.

Vaktile Pierre'in ağzından çıkan bir söz, mânevi bir vasiyetname, bir emir olan o cümle birden aklına geldi; ona ne kadar sarih bir şekilde yolunu gösterdi:

— Ne olursa olsun, hattâ insan ruhsuz bir ceset gibi kalsa bile, yine de çalışmak lâzım.

* * *

Marie'nin hâtıra defterinden:

Bana senin yerine geçmemi, dersini, lâboratuvarının idaresini almamı teklif ediyorlar Pierre'im. Kabul ettim. Bilmem iyi mi, fena mı yaptım? Benim Sorbon'da ders vermemi istediğini sık sık söylerdin. Başlanan işlerimizi devam ettirmek için, hiç olmazsa bir gayret göstermeliyim. Bazan böylelikle yaşamanın daha kolay geleceğini, düşünüyorum. Bazan da bu işe girişmekle bir delilik ettim sanıyorum.

7 Mayıs 1906:

Pierre'im, durup dinlenmemecesine, bitip tükenmemecesine hep seni düşünüyorum, o kadarına ki, artık kafam çatlıyacak hale geliyor, zihnime bir bulanıklık çöküyor. Bundan sonra seni görmeden, ömrümün tatlı arkadaşına gülümsemeden yaşamak zorunda kaldığımı aklıma sığdıramıyorum. bunu hâlâ anlıyamıyorum.

İki gündür ağaçlar yeşerdi, bahçe güzelleşti. Bu sabah bahçede, çocuk lara hayran hayran baktım. Sen de onları güzel bulurdun, menekşeleri, yeni açmış nerkisleri göstermeğe beni çağırırdın diye düşündüm. Dün, mezarlıkta, taşın üzerinde kazılı duran «Pierre Curie» kelimelerini bir türlü anlıyamıyordum. Kırların güzelliği yüreğimi yakıyordu, her şeyi krepimin altından görmek için, kara örtüyü yüzüme indiriyordum...

11 Mayıs:

Pierre'im, enikonu iyi uyuduktan sonra, nisbeten sakin bir halde kalktım. Daha ancak bir çeyrek oldu ve işte yine içimden vahşi bir hayvan gibi ulumak, haykırmak geliyor.

14 Mayıs:

Canım Pierre'ciğim, sana ne söylemek istiyorum biliyor musun?... Sarı salkımlar, muşmula ağaçları, susamlar da açmağa başlıyor. Bütün bunlar. ne kadar hoşuna gidebilirdi.

Sana bir şey daha söylemek istiyorum: Sorbon'daki kürsünü bana verdiler, bunun için beni tebrike kalkışan budalalar da oldu.

Artık ne güneşi, ne de çiçekleri sevmiyorum: Onları görmek, içimi yakıp kavuruyor, öldüğün günkü gibi kapalı havalarda sanki daha rahat oluyorum. Çocukların ihtiyacını düşünmesem güzel, güneşli günlere garez bağlardım.

22 Mayıs:

Bütün günlerimi lâboratuvarda çalışmakla geçiriyorum, elimden gelen yegâne şey bu. Her yerden çok, orada rahat ediyorum. Belki ilmî çalışma müstesna, artık bana sevinç verecek bir şey tasavvur edemiyorum, hoş bu da yanlış. Çünkü bir şeye muvaffak olsam, bunu senin bilmemene tahammül edemiyeceğim.

10 Haziran:

Her şey gamlı, her şey karanlık. Hayatın üzüntülü gaileleri, rahatça Pierre'imi bile düşünmeme meydan vermiyor.

* * *

Jacques Curie ve Josef Sklodowski Paristen ayrıldılar. Nerede ise Bronia da kocasının yanına, Zakopane'deki sanatoryumlarına dönecek.

Bir akşam, iki kız kardeşin beraberce geçirecekleri son akşamlardan birinde, Marie, Bronia'yı kendi yatak odasına götürüyor; burada, ocağın içinde yaz sıcağına rağmen bir yığın odun, alev alev yanıyor. Marie kapıyı kapıyor. Şaşıran Bronia, zihnine dolan sorguların cevabını aramasına, dertli kardeşinin yüzüne bakıyor.

Bu yüz, her vakitkinden daha solgun, daha kansız. Marie, tek bir kelime söylemeden dolaptan kalın, sert, nem geçmez bir kâğıda sarılı koskocaman bir paket çıkarıyor. Sonra ateşin önüne oturuyor, ablasını elile yanı başına çağırıyor. Şöminenin üzerinde, evvelden koymuş olduğu iri bir makas duruyor.

— Bronia, diye fısıldıyor, bana yardım etmelisin.

Yavaş yavaş sicimi çözüyor, kâğıdı açıyor. Alevler titriyen ellerine yaldızlı pırıltılar sürüyor.

Çarşafa sarılı bir çıkın görünüyor. Marie bir ân duralıyor, sonra beyaz bezin katlarını açıyor ve Bronia çığlığı basmamak için kendini zor tutuyor: Çarşafın içinde korkunç bir elbise yığını, çamaşır, kurumuş çamur, kararmış kan var.

Marie, Pierre'inin kamyon altında kaldığı günkü elbiselerini yanında saklıyordu.

Bahtsız dul, makası alıyor, siyah koyu renkli caketi kesmeğe başlıyor. Parçaları birer birer ateşe atıyor. Bunların yanışına, tütüşüne, kül oluşuna, kayboluşuna bakıyor. Ama birden, duruyor, yorgun gözlerini buğulayan yaşları tutmak için boşuna çalışıyor. Kumaşın yapışık kıvrımları arasında nemli, sıvışık bir şeyin parçaları görünüyor: Daha bir kaç hafta evvel, içinde asîl düşüncelerin, dâhiyane icatların can bulduğu beynin son kırıntıları.

Marie, bir insan dimağından arta kalmış bu ezik, çürük şeylere gözlerini dikmiş bakıyor, elini sürüyor, çıldırtıcı bir ümitsizlik kıvrantısı içinde bunları kucaklayıp öpüyor. Tâ ki, Bronia, elinden elbiseleri, makası kapıp hızlı hızlı kesmeğe, kumaş parçalarını ateşe atmağa başlayıncaya kadar öpüyor.

Bu yakma işi, ağızlarından tek bir kelime çıkmadan, niha-

yet, bitiyor. Paketin dışındaki kâğıt, çarşaf, iki kadının ellerini sildikleri havlu, hepsi de sıra ile alevlere atılıyor.

En sonunda Marie, boğuk bir sesle:

— Yabancıların buna el sürmesine tahammül edemezdim, diyor. Sonra Bronia'ya sokularak:

— Şimdi söyle bakalım, ben ne yapayım? Yaşayabilmek için ne yapayım? Evet, biliyorum, hissediyorum ki, yaşamalıyım, ama nasıl yaşamalı?

Müthiş bir ağlama nöbeti içinde hıçkırarak, içini çekerek, gözyaşları dökerek kardeşine, onu tutmak, yatıştırmak istiyen kardeşine sarılıp ağlıyor. O da, artık kuvveti, iradesi kalmıyan bu zavallıcığı, soyarak yatağına yatırıyor.

Marie, ertesi günü, 19 nisandanberi kendi yerine gezip kımıldayan «Makine insan» oluyor. Polonyaya gidecek trene binerken Bronia'nın kucaklayıp bağrına basacağı kadın da, hep bu makine insandır. Bronia, epey bir zaman, yas örtüleri içinde dimdik, taş gibi hareketsiz duran Marie'nin perondaki bu son hayalini aklından, gözlerinden silemiyecek.

Evin içinde, aşağı yukarı «tabiî hayat» denebilecek bir yaşama şekli başlıyor. Pierre'in hâtırası buna o kadar kuvvetle sinmiş, işlemiş bulunuyor ki, bazı akşamlar sokak kapısı çalındığı zaman Marie bir saniyenin dörtte biri gibi kısacık bir ân içinde uğranılan felâketin kötü bir rüya olduğunu ve Pierre Curie'nin dipdiri görünüvereceğini düşünecek kadar deli bir fikre kapılıyor. Etrafını saran genç, ihtiyar yüzlerde bir bekleyiş okunuyor. Ondan, «şöyle yapalım, böyle yapalım» gibi tasavvurlar, bir istikbal plânı bekleniyor. Çektiği acı ile bitkin bir hale gelmiş olan bu otuz sekiz yaşındaki kadın, artık şimdi bir aile başı.

Kararların ondan çıkması lâzım: O da lâboratuvarda çalışmak ve Kasım ayında başlıyacağı öğretimini hazırlamak için, bütün yaz, Pariste kalmağı kararlaştırıyor. Sorbon gibi bir yerde vereceği ders, Pierre Curie'ninkine lâyık bir şey olmalı. Marie defterlerini, kitaplarını topluyor, âlimin bırakmış olduğu notları bir bir gözden geçiriyor. Hayatında bir kere daha okuma, çalışma deryasına gömülüyor.

Bu gamlı, kasvetli tatil aylarında, kızları açıklık kırlık

yerlerde koşup oynuyorlar: Eve, Saint-Rémy-les-Chevreuse'de, büyük babasının yanında; İrène, Marie'nin kendisine sevgi dolu bir yardımda bulunarak, yazı Fransada geçirmeğe gelen ortanca kız kardeşi Hella Szalay'le beraber, deniz kıyısında.

Sonbahar gelince, artık Kellermann bulvarında kalmağa tahammül edemiyen Marie, yeni bir ev aramağa başlıyor. Birbirlerine rastladıkları sırada Pierre'in yaşadığı, şimdi de son dinlenişe vardığı Sceaux'ya yerleşmeği istiyor.

Ortaya bu taşınma lâfı çıkınca, belki ömründe ilk defa içine bir utangaçlık çöken doktor Curie, gelinine yaklaştı:

— Şimdi ki artık arada Pierre de yok, bir ihtiyarla oturmanız için hiç bir sebep kalmadı, Marie. Sizi kendi halinize bırakabilir, ya yalnız yaşarım, ya da büyük oğlumun yanına giderim. Karar verin! dedi.

Marie:

— Hayır, siz karar verin! diye mırıldanıyor, Giderseniz beni üzmüş olursunuz. Fakat neyi tercih ediyorsanız ona karar vermelisiniz.

İçini bürüyen bir endişe, sesini titretiyor. Bu dostu, bu sadık arkadaşı da mı kaybedecek? Doktor Curie'nin kendisile, yabancı bir kadınla, bir Lehli ile kalacak yerde Jacques'ın yanına gitmesinden tabii bir şey olamaz... Fakat Marie'nin dilediği cevap hiç gecikmiyor:

— Tercih ettiğim şey Marie, daima sizinle kalmak.

İtiraf etmek istemediği bir heyecanı sezdirip belli eden şu sözleri de ilâve ediyor: «Mademki siz de bunu istiyecek kadar iyilik gösteriyorsunuz», diyor. Ve çabucak arkasını dönüyor. İrène'in şen çığlıklarla, onu çağırdığı bahçeye doğru gidiyor.

Bir dul kadın, yetmiş dokuz yaşında bir ihtiyar, bir kız çocuğu, bir de bebecik.

İşte Curie ailesi...

* *

Pek feci bir surette ölen meşhur âlimin Sorbon'daki kürsüsüne asaleten tayin edilen refikası Madame Curie, 5 Kasım 1906 pazartesi günü, öğleden sonra saat bir buçukta, ilk dersini verecektir.

Madam Curie, bu ilk açılma dersinde, gazlardaki iyon nazariyesini takrir edecek ve radyoaktivite bahsini ele alacaktır.

Madam Curie, bu dersini «Küçük anfiteatrlardan» birinde verecek.

Halbuki bu anfiteatrlarda, büyük bir kısmı talebeler tarafından işgal olunacak -takriben- yüz yirmi kişilik yer vardır.

Hariçten geleceklerle matbuat mensuplarına -ki onların da bazı haklara sahip olduklarını inkâr edemeyiz- çoğu çoğu, yirmi yer kalacak demektir! Sorbon tarihinde bir eşine daha rastlanılmayan böyle bir hâdise talimatın dışına çıkılarak, Madam Curie'ye yalnız ilk ders için büyük anfiteatrı tahsis etmek kabil değil midir?

O tarihe ait gazetelerin yazdıkları makalelerden hülâsa edilerek bu fıkra, «Meşhur dulun» halk içine ilk çıkacağı günü Parisin nasıl alâka ve sabırsızlıkla beklemekte olduğunu gösterir. Fen fakültesi kitabet dairesine hücum eden ve «davetiye» verilmediğine kızıp söylenen gazetecilerin, yüksek sosyete mensuplarının, güzelliklerile meşhur kadınların, artistlerin meramları, ne bilgi edinmek arzusu, ne de sadece bir acıma hissi.

«Gazlardaki iyon'lar nazariyesinin» umurlarına bile geldiği yok. Böyle bir acıklı günde Marie'nin çektiği ıstıraba gelince, bu da, onların tecessüs hissine tuz biber eken yeni bir değişiklikten başka bir şey değil; gönül acısının bile snobları, züppeleri vardır.

İlk defa olarak Sorbonda bir kadın konuşacak, hem dâhi, hem de evlilik hayatında, canından bezecek kadar derin bir acıya uğramış bir kadın. İşte tiyatroların «ilk temsillerini» kaçırmıyanları, büyük günlerin seyircilerini çekmeğe yetecek bir vaziyet...

Öğle vakti, saat on ikide, Marie'nin Sceaux mezarlığındaki kabrin başında, o gün yerini alacağı insana, usul usul bir şeyler söylediği dakikada, müthiş bir kalabalık, basamak basamak yükselen küçük anfiteatr'ı dolduruyor, Fen Fakültesi koridorlarını geçilmez bir hale getiriyor, hattâ Sorbon meydanına kadar taşıp yayılıyor bile. Salonun içinde cahiller, bilgililer arasma, Marie'nin candan dostları yedi kat ellere karışmış, yan yana, diz dize oturuyorlar

Bu yer paylaşmasında, en kötü hisseye düşenler «hakikî» talebeler, oraya bir ders takibine, not almağa gelmiş olan ve yerlerinden olmamak için oturdukları sıraya sıkı sıkı tutunmak zorunda kalan Üniversiteliler.

Saat biri yirmi geçiyor. Konuşma seslerinin uğultusu bü-

yüyor. Bir fısıltı, bir sorup soruşturmadır gidiyor, Madam Curie'nin içeri girişinden en büyük bir noktayı bile kaçırmamak için boyunlar, başlar uzanıyor. Bütün oradakilerde hep ayni düşünce. Yeni profesörün, şimdiye kadar Sorbonun, üstadları arasına soktuğu yegâne kadının ilk sözleri ne olacak? Nazıra, Üniversiteye teşekkür edecek mi? Pierre Curie'den bahsedecek mi? Evet, buna şüphe yok: Kendinden evvelkini övmek zaten usuldendir. Yalnız bu sefer, selef bir koca, bir mesai arkadaşı! Ne müthiş vaziyet»! Ne halecan verici, eşsiz bir dakika...

Saat bir buçuk. Dipteki kapı açılıyor, Madam Curie bir alkış borası içinde kürsüye yürüyor. Başını eğiyor. Bu, bir selâm olmağa yeltenen, sertçe bir baş büküşüdür. Ayakta duruyor; elleri, üzerinde türlü türlü cihazlar dizili uzun masayı kuvvetle sıkmaktadır. Marie alkışın durmasını bekliyor. El şakırtıları ânî bir şekilde, birdenbire, bitiveriyor: Yüzüne bir metanet maskesi geçirmeğe çalışan bu ölü gibi renksiz kadının karşısında bilinmedik bir heyecan, «seyir için» gelmiş olan bunca insanı susturuveriyor.

Marie dosdoğru önüne bakıyor ve şöyle diyor:

— On beş yıldanberi fizik ilminde başarılmış olan terakkiler göz önüne getirildi mi, elektrik ve madde hakkındaki fikirlerimizde husule gelen ilerleme hareketi insanı şaşırtır...

Madam Curie, dersi, tam tamamına, Pierre Curie'nin bırakmış olduğu cümleden alarak başlıyor.

Şu buz gibi kelimelerde: «Fizik ilminde başarılmış olan terakkiler göz önüne getirildi mi...» sözlerinde bu kadar acıklı kaçan ne gibi bir şey gizli? Gözlere yaşlar doluyor, yanaklardan süzülüyor.

Âlim kadın, o günkü dersini tâ sonuna kadar, âdeta yeknesak denebilecek hep o ayni, âhengi değişmiyen sesle veriyor. Elektriğin yapısı (bünyesi) hakkındaki yeni nazariyelerden, atom dezentegrasyon'undan, radyoaktif cisimlerden bahsediyor. Kuvvetini kaybetmeden bu çetin takririn sonuna ulaşınca, içeri girerkenki kadar hızla, acele ile, yine küçük kapıdan çekilip kayboluveriyor...

ÜÇÜNCÜ KISIM

XIX

YALNIZ

Marie, dâhi bir erkeğe dayanarak, hem evini, hem de büyük bir ilmî vazifede, üstüne almış olduğu mesai payını bir arada yürütmek gücünü başarırken hayranlığımızı uyandırırdı. Onun daha çetin bir ömür sürebilmesi, daha kudretli bir gayret gösterebilmesi bize imkânsız gibi gelebilirdi.

Bundan sonra onu bekliyen hayatla mukayese edildi mi, eski yaşayışı, zahmetsiz, tatlı bir şey sayılabilir. «Dul Madam Curie'nin» mesuliyetleri, güçlü, kuvvetli, keyfi yerinde, cesur bir erkeği bile ürkütecek kadar ağırdır.

İki küçük çocuğu büyütecek, onları da kendini de geçindirecek bir profesörlük makamını, - yüzünü ağartacak, hattâ nurlandıracak şekilde - dolduracak.

Pierre Curie'nin ortaya koyduğu hocalık, üstatlık sermayesinden mahrum olarak, bu arkadaşla başlanmış araştırmalara devam edecek. Asistanlarının, talebelerinin ondan emirler, öğütler alması lâzım. Bütün bunlardan gayri, bir de başlıca vazifesi kalıyor: Pierre'in daima inkisara uğramış hülyalarına lâyık ve çatısı altında genç arayıcıların yeni radyoaktivite ilmini geliştirebilecekleri bir lâboratuvar kurmak.

* * *

Marie'nin ilk işi kızlarile kayınbabasına sıhhatlerine yarıyacak bir hayat şekli vermek oluyor. Sceaux'da Şimendifer sokağı 6 numarada dışından pek cici bici görünmiyen, yalnız boş bir bahçe ile güzelleşen bir ev kiralıyor. Doktor Curie burada, başlı başına bir bölüğe yerleşiyor. İrène bahçenin bir köşesinde, canının istediği gibi ekip öteberi yetiştirebileceği küçük bir tarlaya sahip olunca pek çok seviniyor. Eve de müreb-

biyesinin gözü önünde, çimenlikleri bürümüş koca koca otlar arasında, gözdesi kaplumbağasını arıyor, dar bahçe yollarında kara veya tekir kediyi kovalıyor.

Vaziyetin aldığı bu düzeni, Madam Curie bir kat daha fazla yorgunlukla ödüyor: Lâboratuvara kadar yarım saatlik bir tren yolculuğu var. Her sabah onun, kimbilir acısı çıkarılacak hangi gecikmeyi, hangi yorgunluk bilmez yarışı hatırlatan o aceleci, vakur yürüyüşile istasyona gittiği görülüyor.

Daima ayni fena kokulu trenin, ayni ikinci mevki kompartımanına binen baştan ayağa kadar yaslara bürünmüş kadın, bu hat yolcuları için, çok geçmeden tanıdık bir siluet oluyor.

Öğle yemeğine Sceaux'ya dönmeğe binde bir vakit bulabiliyor. Bir zamanlar, Kartiyelâten'de, yine bugünkü gibi tek başına, - ama ne kadar genç, içi bağrı ne kadar ümitle dopdolu olarak - girdiği sütçü dükkânlarına, yeniden dadanmağa başlıyor. Yahut da lâboratuvarında bir aşağı bir yukarı dolaşarak küçük bir francala, bir parça yemiş yiyiveriyor.

Akşamleyin, çok zaman, pek geç vakitte dönüş trenine binip, ışıkları yanmış evine varıyor. Kışın, ilk işi sofadaki büyük sobayı muayene etmek, içine kömür koyup, bacanın iyi çekmesini sağlamlamak oluyor.

Kendisi müstesna, kimse ateşi yolu yolunca yakmasını beceremez diye bir fikre saplanmıştır; sahiden de kâğıdı, çalı çırpıyı, en üste de antrasiti veya odunları kimyagerce, artistçe koyup yerleştirmesini bilir. Soba tam istediği gibi çıtırdamağa başlayınca da Marie bir kanapeye uzanır, yorucu, harap edici koca günden sonra biraz soluk alır.

Derdini daima içine atan bir tabiati olduğundan kederini göstermeği bilmez; hiç bir zaman başkalarının önünde ağlamaz, haline acıyıp «vah vah» lı sözlere veya teselliye kalkışılmasına hiç gelemez. Geceleri onu işkence içinde kıvrandıran çıldırtıcı yeis nöbetlerini, korkunç kâbusları, bir kul oğluna açmaz.

Fakat yakınlarının üzüntülü gözleri, onun boyuna boşluğa takılıp dalan donuk bakışına, asabî bir tikle durmadan kıpırdıyan ellerine gizli gizli takılır kalırlar: Bir çok radyum yanıklarile yıpranmış sinirli parmakları, usanç verici, zaptolunmaz bir hareketle nasıl da hep biribirlerini oğuşturup dururlar.

Bazan vücut mukavemetinin birdenbire kırılıverdiği de olur. İlk çocukluk hâtıralarımdan biri, Sceaux'daki yemek odamızda bayılıp yere yığılıveren annemin hayali, ölü gibi sararışı, kaskatı hareketsiz kalışıdır.

Marie'den çocukluk arkadaşı Kazia'ya, 1907:

Sevgili Kazia'cığım,

Himaye ettiğin M. K. yi kabul edemedim. Geldiği günü çok hasta idim, zaten sık sık rahatsızlanıp duruyorum; üstelik ertesi günü de verilecek bir dersim vardı. Bir doktor olan kayınpederim konuşmaktan çok yorulduğumu bildiği için, kim olursa olsun, misafire çıkmamı menetmişti.

Üst tarafına gelince, sana ne diyeyim? Hayatım o şekilde alt üst oldu ki, bundan sonra bir düzene girmesine imkân yok. Öyle sanıyorum ki, daima bu böyle kalacak, başka türlü yaşamağa da yeltenmiyeceğim. Evlâtlarımı kabil olduğu kadar iyi yetiştirmek istiyorum ama, onlar bile içimde hayatı uyandıramazlar. İkisi de iyi, cana yakın, oldukça da güzel çocuklar.

Vücutça sağlam, sıhhatli olmaları için pek çok uğraşıyorum. Eğer küçüğü düşünürsem, evlâtlarımı büyümüş insanlar haline getirebilmek için yirmi sene ister. O vakte kadar yaşıyabileceğimi ummuyorum, çünkü sürdüğüm hayat, çok yorucu. Keder de insan gücü, sıhhati üzerinde hayırlı bir tesir yapmıyor.

Paraca zorluk çekmiyorum. Gerçi vaziyetim kocamın zamanından çok daha mütevazı ise de, çocuklarımı yetiştirmeğe yetecek kadar kazancım var.

* *

Bu kasvetli, kapkaranlık yıllarda iki insan, Marie'ye yardım elini uzatıyor. Biri Josef Sklodowski'nin baldızı Marya Kamienska adında, ince ruhlu, tatlı bir kadındır ki, Bronia'nın ısrarı üzerine Curie'lerin yanına mürebbiye ve ev müdiresi olarak girmeği kabul eder.

Ayni çatı altındaki bu varlık, Marie'ye gurbette geçen yıllar boyunca ne kadar hasret kaldığı o Lehistan mahremiyetini birazıcık olsun tattırır. Sıhhatinin bozuk gitmesi, matmazel Kamienska'yı Varşovaya dönmeğe mecbur edince, İrène'le Eve için, gidene hiç benzemiyen, güvenilmesi zor, soğuk birtakım Polonyalı mürebbiyeler gelmeğe başlarlar.

Marie'nin öbür «müttefiki», en kıymetlisi, Doktor Curie'dir. Pierre'in ölümü yaşlı babanın sabrını, tahammülünü tecrübe ye koyan müthiş bir imtihan olmuştur.

Fakat ihtiyar adamcağız, kaskatı rasyonalizm [1] felsefesinden, Marie'nin elinden gelmiyen bir nevi cesaret sermayesi bulup çıkarabilmektedir.

O, bir semere vermiyecek eseflere, mezar başına dadanmalara dudak büker. Cenaze gününden sonra, bir daha, hiç bir zaman, mezarlığa dönmiyecektir. Mademki Pierre'den bir şey kalmamaktadır, hayaleti ile kendini yiyip bitirmiyecektir.

Onun, «felâket ve musibet karşısında sabır ve metanet» felsefesine dayanan bu sükûnu, bu güler yüzlülükten vazgeçmeyişi, dul kadının üzerinde çok hayırlı bir tesir yapıyor. Kendini tabiî bir hayat sürmeğe, konuşmağa, gülmeğe mecbur kılan kayınbabasının karşısında, zavallı Marie, büyük acısının verdiği şaşkınlıktan, durgunluk ve ölgünlükten utanıyor. O da, sırası geldi mi, huzura kavuşmuş bir yüzle görünmeğe çabalıyor.

Doktor Curie'nin Marie için sükûn verici olan varlığı, evlâtları için bir sevinç kaynağıdır. Mavi gözlü ihtiyarcık olmasaydı, çocukları yasla boğulup gidecekti. Torunlarına, çoğu zaman evde bulunmıyan, daima bir işi çıkıp şu ismi durmamacasına kulaklarda uğuldıyan LÂBORATUVAR'da kalıveren annelerinden ziyade, arkadaşlık, hocalık eden odur. Eve, henüz büyük babasile pek sıkı fıkı olacak yaşa gelmemiştir ama, «O» büyük kızın, ölen evlâda ne kadar da derinden derine benziyen bu ağır başlı, ürkek tabiatli çocuğun «hiç kimselere benzemez, eşi bulunmaz» bir arkadaşıdır.

O, İrène'i sadece «Tarihi tabiîye», «Nebatat ilmine» başlatıp alıştırmak, kendî içindeki Viktor Hugo aşkını torununa aşılamak, ona yaz ayları boyunca, satırları arasında alaycı esprisi, iç okşayıcı üslûbu göze çarpan; mâkul, öğretici ve gayet tuhaf mektuplar yazmakla kalmaz; ayni zamanda büyük torununun entellektüel hayatı için, katî şekilde bir yol açmaktadır. Bugünkü İrène - Joliot Curie'nin mânevî muvazenesi, kederden tevahhuşla kaçınışı, hattâ siyasî sempatileri bile, ona dosdoğru büyük babasından gelme şeylerdir.

[1] Ruhu, ilhamı inkâr yoluna saparak, her şeye aklın hâkim olduğuna yanaşan bir felsefe yolu.

Madam Curie bu mükemmel insanı, fedakâr ve şefkat dolu ihtimamlarla kuşatır durur. 1909 da, «Ciğere kan hücumu» adı takılan bir hastalığın arkası sıra çıkan sıhhî arızalar doktoru tam bir sene yatakta tutar.

Marie serbest kalabildiği bütün dakikalarını oyalamağa, avutmağa çabaladığı titiz, sabırsız bir hastanın baş ucunda geçirir.

25 Şubat 1910 da, koca ihtiyar ağır ağır söner. Kışın hışmı altında ağaçları çırıl çıplak soyulmuş, her tarafı donmuş Sceaux kabristanında, Marie, mezar kazıcılarından beklenmedik bir iş ister. Pierre Curie'ye ait tabutun kabirden çıkarılmasını söyler.

Dediği yapılınca, dibe, doktor Curie'ninki konur, sonra da Pierre'in tabutu indirilir. Ölümde ayrı kalmak istemediği kocanın üstünde, Marie için, korkusuzca, uzun uzun seyrettiği boş bir yer kalmaktadır.

* * *

Marie artık, İrène ile Eve'i yetiştirmek için kendi kendine bırakılmıştır. Çocukların ilk terbiyesi hakkında ardarda tutulan mürebbiyelerin «şöyle böyle» bir muvaffakıyetle tefsir ededurdukları, «hüküm» şekline girmiş birtakım kararları vardır.

Ömrün her günü, bir saatlik zihin veya el çalışmasile başlar, Marie bu dersleri, heveslendirici, istek çelici bir hale sokmak için çabalar. Kızlarında istidatların uyanışını merakla, endişe ile gözler; gümüşü defterine, İrène'in hesaptaki muvaffakıyetlerini, Eve'in pek erken başlıyan musiki kabiliyetini kaydeder.

Her günkü vazifeleri biter bitmez, küçükler açık havaya gönderilirler. Hava nasıl olursa olsun, uzun yürüyüşler, beden talimleri yaparlar. Marie Sceaux'daki bahçeye bir trapez kurdurur. Halkalar astırır, bir de düz ip koydurur. İki kızlar, evdeki günlerinden itibaren vücutlarını jimnastik talimlerine alıştırdıktan sonra, ileride, türlü cambazca marifetlerile, birinci mükâfatlarını kazanacakları bir Lisenin, ateşli şevkli talebeleri olurlar.

Ellerinin, kollarının, bacaklarının gücü, tahammülü, daimî surette imtihana sokulmaktadır. Bahçıvanlık yaparlar, heykel

taslakları yuğururlar, yemek pişirirler, dikiş dikerler. Marie ne kadar da yorgun olsa kendini zora sokup onlara bisiklet gezmelerinde arkadaşlık eder. Yazın, onlarla beraber dalgaların içine girer, yüzmekten yana, ne kadar ilerilediklerine bakar, hem de onları gözetir, kollar.

Paristen uzun müddet ayrılamaz. İrène ile Eve; tatil aylarının büyük bir kısmını teyzeleri Hella Szalay'ın yanında geçirirler. Manş'ın veya Okyanusun pek işlek olmıyan, tenhaca plâjlarında yeğenlerile beraber, güle eğlene yaşarlar. 1911 yılında, Polonyaya ilk gidişleri: Bronia, onlara Zakopane sanatoryumunda, kucağını açar. Küçük kızlar ata binmeyi öğrenirler, dağlarda birkaç günlük gezmelere çıkarlar, dağcıların kulübelerinde konaklarlar. Marie, sırtında bir çanta, ayaklarında çivili kunduralarla, daracık çoban yollarında, hepsinin önünden gider.

Çocuklarını birtakım cambazlıklara, ihtiyatsızlıklara teşvik etmez. Fakat onların cesur olmalarını ister. İrène ile Eve'in «karanlıktan korkmalarına, bir fırtına koptu mu başlarını yastık altına sokmalarına, hırsızdan veya salgın hastalıklardan ürkmelerine hiç bir zaman göz yumulamaz.

Bu korkular vaktile Marie'nin başından geçti: Kızlarını bunlardan kurtarır. Hattâ Pierre'in ölümüne sebep olan müthiş kazanın hâtırası bile onu meraklı, ürkek bir gözcü haline getirmez. Küçükler, çok erkenden, on bir veya on iki yaşlarında, yalnız başlarına sokağa çıkacaklardır. Çok geçmeden de yanlarında bir büyük filân olmadan yolculuk yapacaklardır.

Evlâtlarının mâneviyatça da sağlam, dipdiri olmalarına daha az ehemmiyet vermez. Onları tahassür dolu hulyalardan, hassasiyetin aşırı kaçırılmasından korumağa çabalar.

Garip bir karar vermiştir: Yetimlere, hiç bir zaman babalarının lâkırdısını açmaz. Onun bu kararı, daha çok kendi benliğinin yarattığı bir imkânsızlıktan ileri gelmektedir.

Marie, «Pierre», veya «Pierre Curie», yahut «baban», ya da «kocam» kelimelerini ömrünün sonuna kadar pek büyük bir zorlukla ağzından çıkarabilecek, lâkırdı arasında hâtıra adacıklarına yanaşmadan, etraflarından dönüp dolaşarak kaçıvermek için, akla sığmaz hilelere baş vuracaktır. Kızlarına karşı,

bu suskunluğu suçlu bir şey saymamaktadır. Evlâtlarını bir facia atmosferi içine batırmaktansa, onları da, kendini de, birtakım ulvî heyecanlardan, teessürlerden yoksun bırakır.

Evinin içinde, ölen âlimin hâtırasına tapınıp durmak âdetini çıkarmadığı gibi, gadre uğramış mazlûm Lehistana bağlanma dinini de kurmamıştır.

İrène ile Eve'in Lehçe öğrenmelerini, analarının doğduğu memleketi tanıyıp sevmelerini ister. Fakat aklına iyice koymuş olduğu gibi, onları tam bir Fransız kızı olarak yetiştirir. «Aman! der. İki vatan arasında benliklerinin yırtılıp bölündüğünü duymasınlar, zulüm gören bir ırk için, boş yere ıstırap çekmesinler!»

Kızlarını vaftiz ettirmemiş, onlara hiç din terbiyesi vermemiştir. Kendisinin inanmaz olduğu akideleri çocuklarına öğretmek kudretini bulamaz.

Bilhassa, içindeki iman sökülüp giderken duymuş olduğu ruhî sarsıntıyı bir gün, onların da geçirmelerinden korkar. Bunda, kilise, din aleyhinde fikirler yürütmek gibi bir yol tutturmaz: Tam mânasile geniş bir görüş ve anlayış gösteren Marie, çocuklarına; şayet ileride bir dine bağlanmak isterlerse, onları tamamen serbest bırakacağını, bir çok defalar sıkı sıkı söyleyip durmuştur.

Kızlarının, paradan yana sıkıntılı bir çocukluk geçirmenin, daha yeni yetişirken bir çok vazifeler yüklenmenin, fakir mi, fakir bir gençlik hayatı sürmenin ne demek olduğunu bilmediklerine sevinir. Bununla beraber, onların lüks içinde yaşamalarını da dilemez. Bir çok defalar Marie'nin eline İrène ile Eve'e büyük bir servet bırakmak fırsatı geçmiştir. Fakat bunlardan istifade etmemiştir. Nitekim dul kaldığı zaman, bir vakitler kanı koca, beraberce, kendi ellerile hazırlamış oldukları radyum gramının kime ait olduğunu tesbit ve tanzim etmesi gerekir. Doktor Curie ile yetimlerin haklarını korumak için kurulan aile meclisi âzasından bir kaçının verdiği fikrin aksine, Marie, altın frank hesabile bir milyondan fazla kıymeti olan bu değerli cevher parçacığını lâboratuvarına bağışlar.

Onun fikrince, gerçi fukara olmak, sıkıntılı ise de, çok zengin olmak da lüzumsuz, «nâhoş» bir şeydir. Kızlarının, geçin-

mek için, ileride çalışmak zaruretinde kalmalarını faydalı ve tabiî bulmaktadır.

Madam Curie'nin bu kadar özene bezene kurduğu terbiye ve yetiştirme programında, lüzumluya ait yalnız tek bir eksik vardır: O da terbiyenin tâ kendisi. Yâni şuna buna karşı nazik, mültefit, terbiyeli davranmak bilgisi, demek istiyorum. Yaslı eve ancak André Debrienne'ler, Perrin'ler, Chavanne'lar gibi candan kimseler gelip gitmektedir. İrène'le Eve, kendilerini seven, ufak tefek kusurlarına göz yuman bu dostlardan başka kimseyi görmezler. Meselâ İrène, eskaza yabancılara rastladı mı, içini bir korkudur bürür ve «hanımefendiye bonjur» demeğe bir türlü yanaşmaz, inatçı inatçı susup durur. Hoş, bu âdetinden hiç bir vakit de tamamen vazgeçmiyecektir.

Gülümsemek, nazik davranmak, misafirliğe gitmek, misafir kabul etmek, terbiyeli, zarif kelimeler söylemek, merasim ve teşrifatın gerektirdiği basma kalıp tavirları takınmak, âdet olmuş hareketleri yapmak; işte bütün bunlar İrène'le Eve'in hiç bilmedikleri mdüthiş marifetlerdendir. Aradan on sene, yirmi sene geçince, cemiyet hayatının kendine göre birtakım mecburiyetleri, kanunları olduğunu ve «hanımefendiye bonjur!» demenin, ne yazık ki bir zaruret olduğunu farkedeceklerdir.

* * *

İrène, şahadetnamesini alıp da Liseye gitmek çağına varınca, Marie, kızını mekteplerin zihin yıpratıcı mutad programlarından üstün bir tarzda okutmak çaresini düşünüyor. Çalışmaya son derece düşkün olan bu insan, çocukları aşırı kaçan bir kafa yorgunluğuna mahkûm edilmiş buluyor ve bu fikri bir türlü aklından çıkaramıyor. Gencecik yavruları, iyi havalandırılmamış dershanelere kapamak, koşup hareket etmek yaşında onlardan bitmek tükenmek bilmiyen semeresiz, kısır «devam saatleri» çalmak, Marie'ye pek haince bir işi gibi görünüyor. Kız kardeşi Hella'ya şöyle yazıyor:

... Bazan, nasıl bir his altında kalıyorum, biliyor musun? Çocukları şu şimdiki mekteplere kapamaktansa denize atıp boğmak daha hayırlı olurdu, gibime geliyor.

İrène'in çok az, çok iyi bir tahsil görmesini istiyor. Düşünüyor, kendisi gibi Sorbon'da profesör, kendisi gibi aile babası olan dostlara danışıyor. Onun teşviki ile bir nevi tedrisat kooperatifi projesi doğuyor. Müşterek bir çalışmanın yaratacağı bir tedris şirketi ki, burada kıymetli ve büyük dimağlar, evlâtlarına, yeni bir kültürün metodlarını tatbik edecekler.

Her gün, seçkin bir hocanın, bir üstadın verdiği tek saatlik dersi dinlemeğe giden on tane kadar küçük afacan için, ne kadar kuvvetli heyecanlar, eğlencelerle dolu yepyeni bir hayat devresi açılıyor. Bir gün Sorbon'un lâboratuvarına doluyorlar Burada Jean Perrin, onlara kimya öğretiyor. Ertesi günü, küçük tabur Fontenay-aux-Roses'un yolunu tutuyor: Paul Langevin'in verdiği matematik seansında bulunuyor. Madam Perrin ve Madam Chavanne, heykeltraş Magrou, profesör Mouton, edebiyat, tarih, lisan, tarihi tabiî, heykel, resim derslerini okutuyorlar Nihayet, Marie Curie de, Fizik Mektebinin kullanılmıyan, gözden düşmüş bir köşesinde perşembe günlerinin öğleden sonralarını, bu duvarların şimdiye kadar hiç duymamış oldukları en iptidaî bir fizik dersine hasrediyor.

Müritlerinin gönlünde -ki içlerinden bazıları müstakbel âlimlerdir- Marie'nin bu coşturucu derslerinden, cana yakın halinden, güler yüzlülüğünden, füsun dolu bir hâtıra kalacaktır. Kitaplarda, tarif edilen abstre, (hayalî ve mevhum) can sıkıcı fenomenler, onun sayesinde son derecede güzel, akıldan çıkmıyacak kadar hoş ve garip bir şekilde resimleniyorlar. Mürekkebe batırılmış bisiklet bilyaları eğik bir sathın üzerine bırakılıyor, bunun üstünde bir kavis, bir «kat'ı mükâfi» çizerek, cisimlerin sukut kanununu doğru çıkarma tetkikini yaptırıyorlar. Bir sarkaç (rakkas), muntazam sallantılarını isli kâğıt üzerine çiziyor. Talebeler tarafından yapılp derecelere bölünen bir termometrin [1] resmî termometrelerle ayni âhenk içinde işliyeceği tutuyor ve çocukları müthiş bir gururdur alıyor

Marie onlara kendindeki ilim aşkını, çabalama, gayret gösterme huyunu aşılıyor. Ayni zamanda onlara kendi çalışma metotlarını öğretiyor. Zihnî hesabın ustası olduğundan, himaye

[1] Sıcak ölçer.

kanadı altına aldığı çocukların da bu işte maharet kazanmalarını istiyor: «Artık *hiç bir zaman* yanılmıyacak hale gelmeli, bu işin sırrı, çok acele etmemektedir», diye tembih ediyor. Çıraklardan biri bir elektrik pilini vücuda getirirken ortalığı dağıtır, karıştırırsa, adamakıllı kızarak: «Sakın sonra temizlerim demeğe kalkışma! İnsan bir montajın veya bir deneyin başında uğraşırken, masayı *kirletmemelidir*...» diyor.

Nobel Mükâfatını kazanmış olan kadın; bu yüksek, büyük adam olmak sevdalısı yumurcaklara bazan da, sadece «aklı selim» dersleri verir.

Bir gün:

— Şu kaptaki mayii sıcak tutmak için ne yapardınız? diye soruyor.

Derhal - sınıfın fen yıldızları - Francis Perrin, Jean Langevin, İsabelle Chavanne, İrène Curie, birtakım hünerli marifetli hal çareleri teklif ediyorlar: Kabı yünlü bir şeyle sarmak. Pek inceye, derine giden, hem de tatbiki imkânsız fen usulleriyle kabı yalıtmak (tecrit etmek).

Marie gülümsüyor ve:

— Bana sorarsanız, evvelâ üstüne bir kapak koyarım, diyor

Bu işini bilen ev kadını sözleri üzerine, o perşembe günkü ders bitiyor.

İşte kapı açılıyor bile. Bir hizmetçi kız, müşterek ikindi kahvaltısının bir yığın ince ay biçimi francalalarını, çikolâta paketlerini, portakallarını getiriyor. Avurtları dolu dolu, bir yandan da fikir çarpıştıran çocuklar, mektebin avlusuna dağılıyorlar.

Madam Curie'nin, en ufak bir hareketini bile kaçırmamak için, pusuya yatmış olan o zamanki gazeteler, bu kızlı erkekli «âlimzadelerin» -temkinli bir şekilde, dikkatli bir nezaret altında - lâboratuvarlara dalıp girmeleri meselesinden, yarı şaka yarı ciddî bir alay mevzuu çıkarıyorlar.

Echo'culardan biri şöyle yazıyor:

Daha ancak okuyup yazmasını öğrenebilmiş bu küçükler alayına, laboratuvarlarda tatbikat yapmak, cihazlar kurup hazırlamak, reaksiyonlar

tecrübesine kalkışmak salâhiyeti veriliyor... Sorbon'la Cuvier sokağındaki bina, gerçi henüz havaya uçmadı, fakat bu ümit [1] elden gitmemiştir!

El birliği kurulan kollektif tedrisat, iki sene sonra nihayet bulur. Kendi işleri başlarından aşan annelerle babalar, bu teşebbüse vakit veremiyecek hale gelirler. Önlerine, bilgi, sabır ve tahammüllerini imtihana vuracak bakalorea gibi bir zor geçit çıkan çocukların, tâ gırtlaklarına kadar maarif programlarına dalmaları gerektir. Marie, kızı için ders saatleri epey azaltılmış olan bir hususî müesseseyi, Sévigné kolejini seçiyor. İşte bu mükemmel mektepte, İrène tahsilini bitirecek, daha sonra da Eve okuyacaktır.

* * *

Marie'nin içe dokunan bütün bu gayretleri, kızlarındaki şahsiyeti tâ en küçüklük günlerindenberi korumak kaygusu, acaba bir işe yaradı mı? Evet ve hayır! «Kollektif tedris» büyüğe, edebiyattan yana tam bir bilgi dağarcığı vermemekle beraber, fen ve ilim bakımından hiç bir lisede edinemiyeceği kuvvetli bir kültürü kazandırmış oldu. Mânevî terbiye mi? Bunun, insan tabiatini derinden derine değiştirebilmesi pek harikulâde bir şey olurdu; zannetmem ki annemizin yanında yaşamak, bizi, aslımızdan çok daha iyi etmiş olsun. Bununla beraber içimize bir çok şeyler, köklü, sürekli bir şekilde işlemiştir. İşte sayıyorum: Evvelâ çalışma zevki, - kardeşimde benden bin defa daha kuvvetli! - sonra paraya karşı eni konu alâkasızlık, en mühimmi de: Hayatın hangi cilvesi karşısında kalırsak kalalım, hiç bir yardım görmeden kendimizi kurtarmayı bileceğimize ikimizi de epeyce güvendirip inandıran bir nevi «başına buyruk-luk» huyu; eski tâbiri kullanırsak «istiklâl sevkı tabiîsi».

Kedere karşı mücadele, İrène'de pekâlâ sökerken, benim üzerimde bir işe yaramadı. Annemin her derdime derman olmağa çabalamasına rağmen, ilk çocukluk yıllarım saadet içinde geçmedi. Bir tek nokta üzerinde Marie'nin zaferi tam olmuştur: Kızları vücut sağlamlığını, vücut çevikliğini, spor sevgisi-

[1] «İhtimal» yerine: Kinaye ve alay olsun diye, «ümit» kelimesini kullanılmıştır. «Mütercim»

ni ona borçludurlar. Son derece zeki, kerîm bir kadının, bu bahis üzerinde, işte en büyük muvaffakıyeti.

* * *

Bize elini sürdüğü ilk dakikalarda içinde doğarak ona yürünecek yolu göstermiş olan prensipleri anlamağa, kavramağa çalışırken, ürkmekten de kendimi alamamıştım. Bunların sade, usul, kaide düşkünü, hesaplı kitaplı hareket etmekten katılaşmış bir insanı düşündürtmesinden korkuyorum. Hakikat bambaşkadır. Bizi yaralanmaz, vurdumduymaz cinsinden görmeyi istiyen mahlûk, lüzumundan fazla şefkatli, lüzumundan fazla içli, ıstırap çekmeğe lüzumundan fazla yatkın bir insandı. Bizi okşayıcı olmamağa alıştıran kadın, kendi kendine itiraf edemeden, muhakkak ki, bizim onu daha çok öpmemizi, daha yaltaklanıcı, daha sokulgan haller almamızı dilerdi. Sözün kısası bizi az hisli istiyen insan, en ufak bir kayıtsızlık karşısında içlenip dertleniyordu. Hiç bir zaman çılgınlıklarımız yüzünden bizi cezalandırarak «hissizliğimizi» denemeğe, imtihana sokmağa kalkışmadı. Klâsik cezalar, en hafif tarafından inen tokat, «bir köşede, yüz duvara çevrik, ayaküstü durmak», yahut da yemişten tatlıdan mahrum bırakılmak gibi şeylerin hepsi de bizim evin yabancısı işlerdi.

Bağrışmalar, kavgalar da, hiç bilmediğimiz, yine yabancımız olan şeylerdi: İster öfke, ister sevinçten olsun, annemiz sesin yükseltilmesine izin vermezdi. İrène'in terbiyesizlik ettiği bir gün, «ibret olsun» diye tam iki gün konuşmamağa karar verdi. Bu saatler İrène için de, kendisi için de acı bir imtihan oldu, fakat ikisinden asıl cezaya çarpılan Marie idi: Gamlı, kasvetli evin içinde, süklüm püklüm, yüzü gözü altüst olmuş bir halde dolaşıyor, kızından çok acı duyuyordu.

Herhalde çoğu çocuklar gibi, ufak tefek his değişmelerine aldırış etmiyen, hodbin şeylerdik.

Bununla beraber, Marie'nin tâ ölünceye kadar, şeker kutularının kurdelelerile sarılıp fiyongolanmış bir halde sakladığı mânasız kısacık mektuplarımızın, o mürekkep lekelerile yer yer benekli mektularımızın birinci satırında «Sevgili Mé...», tatlı bir tanem, «tatlım» yahut da en çoğu: «tatlı Mé...» diye

adlar taktığımız insanın cazibesini, ruhundaki gizli güzelliği, baskıya sokmağa çalıştığı hudutsuz şefkati sezer, hissederdik. Sesini hiç yükseltmiyen, bizimle âdeta mahçup mahçup konuşan, gözümüzü ne korkutmak, ne de hayranlığımızı çelerek kamaştırmak istiyen, tatlı, lüzumundan fazla tatlı «Mé»...

Kendisinin nice başkaları gibi bir anne, her günkü vazife yükü altında ezilen bir profesör değil de, yer yüzünde bir «istisna» olduğunu bize öğretmeyi, yıllar geçtikçe büsbütün ihmal eden tatlı Mé.

Marie Curie'den, yeğeni Hanna Szalay'e, 6 Aralık 1913:

...Bir yüz yıl evvelki günlerde yaşamayı istediğini yazıyorsun.

İrène'e bakarsan, o da daha ileride, gelecek asırlarda yaşamayı tercih ediyor. Bana kalırsa insanın her devirde enteresan ve faydalı bir hayatı olabilir. İş ki bu boşuna harcanıp gitmesin, insan kendi kendine: «Elimden geleni yaptım» diyebilsin. İşte bizden istenebilecek «her şey», ayni zamanda bize de birazıcık olsun saadet getirebilecek «yegâne şey», budur.

Geçen ilkbaharda kızlarım ipekböceği yetiştirdiler. Yine çok hasta idim. Bu mecburî hareketsizlik haftaları süreğince kozaların biçime girişini uzun uzadıya seyrettim. Sanla başla, sebatla çalışan, işlerini bilsen ne kadar hamaratça, ne kadar titizcesine gören bu tırtıllar, üzerimde büyük bir tesir yaptı. Hallerine baktıkça - gerçi çalışmak için bu minimini kurtçuklar kadar iyi organize edilmemişsem de - onların soyundan olduğumu hissettim. Ben de, daima tek bir hedefe doğru sabırla gerilip uzandım. Hakikatin bu ulaşmak istediğim noktada olduğuna dair hiç de mutlak bir güven duyamadan, hayatın elden çabucak kaçıp gittiğini, kırılmağa, örselenmeğe hazır olduğunu, arkasından hiç bir şey bırakmadığını, başka insanların onu apayrı bir tarzda anlayıp kabul ettiklerini bile bile, böyle yaptım. Böyle yaptım, çünkü herhalde tıpkı tırtılın kozasını yapmağa mecbur ediyordu. O, zavallıcık, bu kozayı, hattâ bitirmesine imkân bile olmasa hep ayni özene bezene çalışma ile mutlaka başlamak zorunda. Şayet işinin sonuna varamazsa; mutlu, mübarek istihalesine uğramadan, mükâfata erişemeden ölüyor.

Her birimiz sevgili Hania'cığım, «niçin ve ne uğura» diye sormadan kozamızı öre duralım.

XX

MUVAFFAKIYET — SABRI, TAHAMMÜLÜ DENEYEN HAYAT İMTİHANLARI

Yüzünde hafif buruşuklar belirmiş, sarı saçları birdenbire kırlaşıvermiş, çok solgun, çok ince bir fizikçi kadın, sabahleyin Cuvier sokağındaki binaya giriyor; duvardaki kancadan, siyah elbisesinin üzerine geçirdiği kaba keten iş gömleğini alıyor ve çalışmağa koyuluyor.

Kendisi hiç farkına varmadan, yüzü, bütün dış görünüşü, hayatının bu donuk devresinde mükemmeliyete erişmiş bulunuyor. Bu söylenmiş bir sözdür: İnsanlar, yaş ilerledikçe, lâyık oldukları çehreyi edinirler. Madam Curie için, bu ne kadar da yerinde bir teşbih! Şayet yetişkin kız, sadece «hoş, cana yakın» idiyse, şayet talebede, yeni gelinde, içe işliyen bir tatlılık, ince bir zarafet vardı ise; olgunlaşmış, içi bağrı yaralanmış âlim kadını artık göz alıcı bir güzellik bürümüştü.

Kafa ile, ruhla çalışma hayatının nurlandırdığı Slâv çehresi, tazelik ve neş'e gibi lüzumsuz süslere muhtaç değildi... Üzerindeki melânkolik gayret ve cesaret hali, gittikçe büsbütün belli olan, kırılıp incinmeğe hazırmış gibi dayanıksız bir görünüş, onun kırkından biraz sonra takmdığı asîl ziynetleridir Annelerinin, pek ihtiyar bir kadın olduğunu, içleri ürpererek farkedecekleri güne kadar, yıllar yılı, İrène'le Eve'in gözünde, hep Marie Curie'nin bu ideal görünüşü kalacaktır.

Profesör, araştırıcı ve laboratuvar müdürü olan Madam Curie, hep ayni akıl almaz şiddetle çalışıyor. Sèvres mektebindeki hocalığına devam ediyor. - 1908 de «asaleten profesör» tayin edildiği - Sorbon'da, yeryüzünün ilk ve şimdilik yegâne radyoaktivite dersini veriyor.

Bu da, büyük gayret ister! Fransadaki orta tahsili, kusurlu, eksikli buluyorsa da yüksek öğretim usulüne büyük bir hayranlık duyuyor.

Vaktile Mania Sklodowska'nın gözlerini kamaştırmış olan üstadların kâ'bına varmağı, onlarla bir olmağı istiyor...

Çok geçmeden Marie, derslerini derleyip toplıyarak kaleme almağa başlıyor. 1910 da muazzam bir *Traité de Radioactivité* eseri neşrediyor.

Dokuz yüz yetmiş bir sahifelik bu koca kitap, Curie'lerin, radyum keşfini ilân ettikleri gündenberi, bu sahada edinilen bilgileri hulâsa etmeğe, ancak, daradar yetişebiliyor!

Eserin başında, müellifin resmi yok. Serlevhanın öbür tarafına, Marie, kocasının resmini koydurdu. İki yıl evvel, 1908 de, ayni fotoğraf, Marie tarafından derlenip tashih edilen altı yüz sahifelik başka bir cildi de süslüyordu: *Pierre Curie'nin eserleri.*

Bu kitap için Pierre'in meslek hayatını anlatan bir önsöz yazdı. Hak gözetmiyen ölümden bir «hicap ve edep» perdesine bürünerek şöyle yanıp yakılıyordu:

Pierre Curie'nin son seneleri çok verimli oldu. Fen tecrübelerinde gösterdiği maharet gibi, akli kudreti de tam inkişafa erişmiş bir haldeydi.

Hayatının yeni bir devresi açılacaktı: Daha kuvvetli faaliyet vasıta ve imkânlarile, bu devrenin, zaten tebcile değer bir ilmi meslek yolunun tabiî uzanışı, imtidadı olması gerekti. Kader bunu istemedi, bize de anlaşılmaz kararı önünde eğilmek düştü.

Madam Curie'nin talebeleri durmadan artıyor. Hayırsever Amerikalı Andrew Carnegie, 1907 yılında, Marie'nin emrine - Cuvier sokağındaki lâboratuvara acemileri almağa imkân veren - bir seri, yıllık yardım bursları verdi. Yeni talebeler Üniversitenin maaşlı asistanları ve bu işin bir kaç gönüllüsü arasına katıldılar. Dikkati çelecek derecede istidatlı bir genç olan Maurice Curie de - Jacques Curie'nin oğlu - bunlar arasındadır. Tuttuğu ilim ve fen mesleğine lâboratuvarda başlıyor. Ömrünün sonuna kadar evlâdı gibi seveceği bu gencin muvaffakıyetlerile, Marie'nin koltukları kabarıyor.

Bu sekiz on kişilik ekipe, Madam Curie ile beraber, eski bir arkadaş, emin bir dost, seçkin bir âlim olan André Debrienne de nezaret ediyor.

Marie'nin, yeni araştırmalara dair bir programı var. Sıhhatinin için için, gizli gizli bozulup gitmesine rağmen bu programı yolu yolunca yürütüyor.

Bir kaç desigramlık radyum klorürü tasfiye ediyor ve bu maddenin atom ağırlığı üzerinde ikinci bir tahdit ve tayin yapıyor. Ondan sonra radyum metalinin tecridini ele alıyor. Şimdiye kadar kaç defa «saf» radyum hazırladı ise, yegâne dayanıklı, devamlı şeklini teşkil eden radyum tuzu (klorür veya bromür) vücuda getiriyor demekti. Marie Curie ile André Debrienne, atmosferik müessirlerin (etkenlerin) husule getirdikleri bozuluşlardan (tagayyürattan) kurtulmuş olarak asıl metalin kendisini tecride muvaffak oluyorlar.

Bu ameliye - ki ilim ve fennin bildiği ameliyeler içinde en nazik olanlardan biridir - bir daha hiçbir vakit tekrarlanmıyacaktır.

André Debrenne, polontumun neşrettiği şuaı tetkik işinde, Madam Curie'ye yardım ediyor. Nihayet Marie, tek başına çalıştığı bir meselede, radyumun düzemlenmesi (tayin miktarı) için bizzat radyum tebahhurunun ölçülmesile elde edilen bir usul keşfediyor.

Curiethérapie'nin dünyaya yayılır şekilde inkişaf bulması değerli maddenin en minicik parçacıklarını bile kat'î ve mutlak bir doğrulukla ayrılabilmesi mecburî kılıyor. Binde birler, miligramla mevzuubahs oldu mu, terazi pek bir işe yaramıyor. Marie, radyoaktif maddeleri, neşrettikleri şualar delâletile «tartmayı» düşünüyor. Bu zor tekniği isler bir sekle koyarak, lâboratuvarında bir «ölçme servisi» kuruyor. Burada, âlimler, hekimler, hattâ herhangi alelâde bir kimse bile, «aktif» (müessir - etkin) ecza veya filiz madenleri kontrol ettirerek, içlerinde ne kadar radyum bulunduğunu bildirir tasdiknameler alabiliyorlar.

Radyo-elementlerin tasnifi ve bir *Radyoaktif konstantlar cetvelini* neşretmekle beraber, umumî bir ehemmiyeti olan başka bir işi daha basarıyor: Radyumun ilk beynelmilel ayarını hazırlıyor. Marie'nin heyecan icinde, kendi ellerile mühürlediği bu hafifçecik cam tüpte, 21 milligram, saf radyum klorürü var. Daha sonraları, beş kıt'anın dört bir köşesine dağılı nümunelik

edecek olan bu «radyum klorürü», Paris yakınındaki Sèvres Tartı ve Ölçme bürosuna merasimle tevdi ediliyor.

* * *

Karı kocanın bir arada kazanmış oldukları şan ve şereften sonra, şimdi de yükselip dört bir yana yayılan, Madam Curie'nin şahsî şöhreti. Honoris causa [1] doktor diplomaları, ecnebi akademiler âzasından gelen mektuplar Sceaux'daki evin çekmelerinde yığılmıya başlıyor ve bütün bu takdirleri kazanın insan, ne bunları görünür bir yere koymayı aklına getiriyor, hattâ ne de bir listelerini yapmağa kalkışıyor.

Fransanın, ulu evlâtlarına, sağlıklarında tazim ve saygı göstermek için, ancak iki türlü yolu vardır: Lejyon donör (Légion d'Honneur) nişanile Akademi, 1910 da Marie'ye, şövalye salibi lûtfedilmektedir; fakat o, Pierre Curie'nin bir zamanki hareketine uyarak bunu reddeder.

Üstüne düşe düşe, - bir kaç ay sonra -, onu Fen Akademisine namzetliğini sürmeğe razı eden meslekdaşlarının ısrarlarına da, sanki ne diye ayni dik başlılıkla karşı koymuyor! Kocasının bozgunda, hattâ zaferde bile uğramış olduğu o küçük düşürücü, utanç verici kur'a usullerini unutuyor mu? Ya etrafını almış olan şu çekememezlik, kıskançlık ağından haberi yok mu?

Evet haberi yok. Bilhassa Lehli olduğunu gözünde tutarak safca bir muhakeme yürütüyor: Mânevî memleketinin lûtfetmekte olduğu - o böyle tasavvur ediyor - yüksek «ilmî pâyeye» yüz çevirmekle ukalâ ve nankör görünmekten çekiniyor.

Marie'nin rakibi ,mühim bir fizikçi, hem de koyu bir katolik olan Edouard Branly'dir. «Curie'ciler» le Branly'ciler arasında, hür fikirlilerle koyu sofular arasında, Akademiye kadınları almak gibi «müthiş bir teceddüdün» lehinde ve aleyhine olanlar arasında; her sahada bir mücadeledir kopuyor. Marie

[1] Honoris Cause = Şeref için mânasına gelen lâtince bir terkiptir. Memleket evlâtlarından veya yabancılardan pek seçkin eşhasa imtihana tâbi tutulmadan itibar ve şeref lâkabı olarak tevcih edilen rütbe ve payeye denir.

hiç aklına getirmemiş olduğu bir sürü polemikler karşısında, ürkmüş bir halde, eli kolu bağlı, durakalıyor.

Başta Henri Poincaré, Doktor Roux, Emil Picard, Profesör Lippmann, Profesör Bouty, Profesör Darboux gelmek üzere, en büyük âlimler, onun için çarpışıyorlar. Fakat öbür taraf kuvvetli bir müdafaa hazırlıyor.

Sekiz sene evvel, Pierre Curie'nin karşısına, kısmeti, bahtı açık gitmiş bir rakip olarak çıkan Mösyö Amagat, fazilet, ahlâk kaygusunun köpürttüğü bir öfkè galeyanile: «— Kadınlar, Akademiye âza olamazlar!» diye bağırıyor. Ortaya birtakım gönüllü «muhbiri sadıklar» çıkıyor, apaçık meydanda duran bir hakikatin taban tabana zıddı, bir yol tutturarak, katoliklere Marie'nin yahudi olduğunu, bu yetmiyormuş gibi de, hür fikirlilere onun sofu katolik olduğunu söyleyip duruyorlar.

Seçim günü, - 23 ocak 1911 -, reis celseyi açarken çın çın öten yüksek bir sesle, hademelere:

«— Kadınlardan başka herkesi içeri bırakın.» diye bağırıyor. Marie Curie'nin ateşli taraftarlarından, gözleri kör denecek kadar bozuk bir Akademisyen; eline sıkıştırılan sahte bir intihap pusulasile, az kalsın reyini onun aleyhine kullanmak vaziyetine düştüğünden, yana yakıla bahsedip duruyor!

Saat dörtte, heyecanları son haddi bulmuş gazeteciler, aldanış veya zafer «kâğıtlarını» çalakalem yazmağa koşuyorlar Bir rey eksiği olmasa, seçimi Marie Curie kazanacaktı.

Cuvier sokağında, asistanları, hattâ lâboratuvar hademesi bile, çıkacak karar ve hükmü namzetten çok daha büyük bir sabırsızlıkla bekliyorlar. Muvaffakıyetten emin oldukları için, daha sabahtan koca bir demet çiçek yaptırdılar; bunu, üzerinde duygun terazilerin durduğu masanın altına sakladılar. Yenilmek onları şaşkına çeviriyor. Makinist Louis Ragot, dokunsalar ağlıyacakmış gibi mahzun bir halde, lüzumsuz demeti ortadan yok ediyor. Genç fizikçiler sessiz, sadasız, içlerinden teselli cümleleri hazırlıyorlar. Bunları kullanmağa ihtiyaçları kalmıyacak. Marie, çalışma odası olarak kullandığı küçük bölmeden çıkarak görünüyor. Kendisini hiç de müteessir etmiyen bir muvaffakıyetsizliği, şöyleydi, böyleydi gibi sözlerle, hattâ tek bir kelime ile anmıyacaktır.

Curie'lerin hayat tarihinde, ecnebi memleketler, daima Fransa'nın hareketlerini tashih eder görünürler. Kocası öleliberi Madam Curie'nin başarmış olduğu işlerin azametini tasdik etmek istiyen Stokholm Fen Akademisi, bu ayni 1911 yılının aralık ayında, kendisine büyük Nobel Kimya mükâfatını verir.

Kadın veya erkek, Nobel'i kazanmışlardan biri, hiçbir zaman böyle bir mükâfata iki defa lâyık görülmemiştir; görüleceği de yoktur.

Marie, Bronia'dan, İsveç seyahatine beraber gelmesini diler. Ayni zamanda, büyük kızı İrène'i de götürür. Çocuk, «mutantan» merasimde bulunur. Yirmi dört yıl sonra, o da bu ayni salonda, ayni mükâfatı alacaktır...

Mutad davetlerden, Kral sarayında verilen ziyafetten başka, Marie'nin şerefine hususî eğlentiler de tertip edilir. Yüzlerce kadının göz alıcı, canlı renklerde elbiselerle, başlarında, her kımıldanışlarında alevleri rakseden yakılmış mumlardan çelenkler taşıdıkları bir köy şenliğini daima zevkle hatırlıyacak.

Umumî konferansını verirken, kendisine karşı gösterilen sonsuz saygı ve itibarı, bütün bunlara hakkı olduğunu bildiği birine, Pierre Curie'nin hayalîne devreder:

Konferansın mevzuuna geçmeden evvel, radyum ve polonyum keşfini Pierre Curie ile beraber başarmış olduğumuzu hatırlatmak istiyorum. Radyoaktivite sahasında, Pierre Curie'ye, kâh tek başına, kâh ta telebelerinin müşterek mesaisile meydana getirdiği ve yeni ilmin temeli sayabileceğimiz etütleri boçluyuz.

Radyumu saf tuz halinde tecrit etmeyi, bunu yeni bir elemt olarak hususi bir tarzda vasıflandırmayı hedef tutmuş olan kimyevî ameliye, gerçi bilhassa benim tarafımdan başarıldı; fakat bu iş te, müşterek esere içten, derinden bağlıdır. Demek ki, hedefi bulunduğum yüksek takdir ve imtiyaza bu müşterek eserin saik olduğunu ve bunu Pierre Curie'nin hâtırasına bir saygı tezahürü olarak kabul etmekle, tamamen Fen Akademisinin düşuncesine tercümen olduğumu sanmaktayım.

* * *

Büyük bir keşif, cihanı tutan bir şöhret, iki Nobel mükâfatı, Marie'ye bir çok insanların hayranlığını, bununla beraber bir çok başkalarının da husumetini çeliyor. Garez ve kötülük, ansızın kopuveren bir bora gibi üzerine çullanıyor.

Onu yıkıp yok etmeğe çabalıyor. Ezici bir işin yıprandırıp aşındırdığı, dokunmağa gelmez, kırılır şeyler gibi incelmiş, dayanıksız bir hal almış olan bu kırk dört yaşındaki kadına karşı, Parisin içinde, melûnce bir savaş açılıyor.

Bir erkek mesleğini yüklenmiş olan Marie, arkadaşlarını, sırdaşlarını erkekler arasından seçti. Onunla içli dışlı olanların, bilhassa bunlardan bir tanesinin üzerinde, büyük bir tesir kudreti var. Ağızların açılması için de fazlasına ne hacet!

Hayatı saygı ile anılmağa değer tarzda, hep ihtiyat ve çekingenlik içinde geçmiş, hele bir kaç senedenberi, bilhassa acınacak hale girmiş bir kadına, benliğini çalışmaya bağışlamış bir âlim kadına; aile ocaklarını yıkmak, fazla kaçan bir şeref nûru ile taşıdığı adını lekelemek suçları konduruluyor.

Hücum işaretini verenler hakkında bir hüküm yürütmek, Marie'nin, çoğu zaman, nasıl bir yeis, nasıl fecî bir beceriksizlik içinde çırpındığını söylemek bana düşmez.

Müdafaasız bir kadına, tam da bu kadın yaralı bir av gibi dört bir yandan kuşatılmış sıkıştırılır; imzasız mektuplarla rahatı, huzuru kaçırılır, iş kuvvete, şiddete dökülecek diye tehdit edilir, hayatı tehlikeler geçirirken, hakaret etmek cesaretini gösteren gazetecilere de ilişmiyelim. İçlerinden bir kaçı, bir müddet sonra, gözleri yaşlı, ağızları bir alay pişmanlık sözü ile doldolu, ondan af dilemeğe geldiler... Fakat cinayet işlenmişti: Marie intiharın, cinnetin eşiğine kadar atılmıştı. Vücutça büsbütün kuvvetten düşünce de, pek ağır bir hastalıkla yatağa serilivermişti.

Yalnız Madam Curie'ye bütün yolu boyunca atılan zehirli oklar arasında, öldürme gücü en az, fakat güttüğü maksat bakımından en zelilini, en aşağılığını ele alalım. Bu eşsiz mahlûku,, 1911 yılının çetin günlerinde olduğu gibi ne vakit küçük düşürmek hırpalamak, veya kendisine bir payeyi, bir mükâfatı, bir şerefi - meselâ Akademiyi - çok görmek fırsatı çıksa, hemen aslı, nesebi âdicesine basına kakılır. Sırasına göre kâh Rus, kâh Alman, kâh Yahudi, kâh Lehli diye bakılan Marie, yüksek bir mevkii nizam dısı yollardan koparmak için Parise zorbalıkla gelip yerlesmis bir «yabancıdır».

Fakat ne zaman Madam Curie'nin kudreti, iktidarı dolayısi-

le, fen ve ilim şeref bulsa, ne zaman yabancı bir memlekette Madam Curie adına şenlikler yapılsa, eşi görülmemiş tazim tezahürlerine kalkışılsa, derhal bu kadın, ayni gazetelerde, ayni muharrirlerin imzaları altında, «Fransanın elçisi», «Irkımızdaki dehânın en musaffa mümessili», «Millî bir mefheret» oluverir.

Lehli olarak doğmuş olması - ki o bununla iftihar etmektedir - yine ayni derecede bir haksızlıkla ört bas edilip, sükûtla geçiştirilir. Ulu, seçkin yaradılışlar; daima, ötedenberi, dehânın çırpınıp saldıranların hücumuna uğramışlardır.

Üzerine sempatileri ve hınçları çeken müthiş şöhret miknatısı olmasaydı, Marie Curie, hiç bir zaman ne tenkit edilir, ne de iftiralara uğrardı. Artık şimdi, şöhrete diş bilemek için elinde bir sebebi daha var demektir.

* * *

İnsan bir musibete uğradı mı, dostlarının sayısı üzerinde durur. Bildik veya bilmedik imzalar atılı yüzlerce mektup Marie'ye başına gelen dertlerin esef ve öfke uyandırdığını söylemek için yazılıyor. André Debrienne, Mösyö ve Madam Jean Perrin, Mösyö ve Madam Chavannes, Miss Ayrton isminde çok cana yakın bir İngiliz ahbap; asistanları, talebeleri, daha da nice başka kimseler onun için çarpışıyorlar.

Üniversite muhitinde, Marie'yi duygulu bir şefkatle, alâka ile kuşatan, biraz dinlensin diye İtalyaya götürerek, sıhhatini kurtarmağa çabalıyan matematik hocası Emile Borel ve karısı gibi, kendisini pek az tanıyan kimseler bile, içten gelme bir istekle ona sokuluyor, yakınlık gösteriyorlar.

Yardımına koşup gelen kardeşleri Josef, Bronia ve Hella ile beraber, en kuvvetli müdafii, Pierre'in kardeşi Jacques Curie'dir.

Bu sevgi tezahürleri, bu şefkatler, Marie'ye biraz cesaret veriyor. Fakat vücuttan, takattan düşüşü günden güne göze batan bir hal alıyor. Artık kendinde Sceaux seferlerini yapacak kuvveti bulmadığından, Pariste Béthune rıhtımı 36 numarada, 1912 ocak ayından itibaren oturmağa niyetlendiği bir apartıman dairesi tutuyor. Ne çare ki, bu tarihe kadar dayanmağa ta-

kati yetmiyor: 29 aralık ayında onu ölüm halinde, pek tehlikeli vaziyette, bir hastaneye kaldırıyorlar.

İki aylık bir mücadeleden sonra gerçi yine de hastalığı alt edebiliyor. Fakat böbreklerini sarmış olan dert, ameliyat istiyor. Kendisinden fikri sorulunca, artık bütün ıstırapların yuvası, kansız, cansız bir insan olan Marie, cerrahî müdahalenin marta kadar geciktirilmesini diliyor. Çünkü şubat sonunda bir fizik kongresinde bulunmak emelinde!

Nihayet, kıymetli operatör Charles Walther tarafından ameliyat edilerek yine bu doktorun elinde, son derece itina ve ihtimamla tedavi ediliyor. Bununla beraber sıhhati, uzun müddet için kendini tehlikeden sıyıramıyacak şekilde sarsılmış bulunuyor. Zayıflığı içler acısı bir hal alıyor, ayak üstü duramıyacak kadar dermansız düşüyor. Ah, of demeden, dişini sıkıp dayandığı ateş nöbetleri, böbrek sancıları, onun yerinde herhangi bir başka kadını, yatalak hayatı sürmeğe mecbur ederdi.

Bir yandan çektiği ağrılar, bir yandan da insanların denaetile, dört bir yanından kuşatılıp sıkıştırılarak, çaresiz kalmış bir zavallı av hayvanı gibi saklanmağa çabalıyor. Kız kardeşi ona Paris yakınında, Brunoy'da «Dluska» adile bir ev kiralıyor. Hasta kadın bir müddet burada kalıyor, sonra gamlı, kasvetli kür haftaları için yine asıl ismini gizliyerek Thonon'a yerleşiyor. Yaz gelince, arkadaşı Miss Ayrton, İngiltere kıyısında, sakin bir villâda onu ve kızlarını misafir ediyor.

Marie burada, şefkat dolu bir ihtimam ve himaye buluyor

* * *

Marie'nin, istikbale en ümitsiz, en yeis dolu gözle baktığı bu sırada, karşısına beklenmedik bir teklif çıkarak içine heyecan ve tereddüt salıyor.

1905 ihtilâlindenberi, yavaş yavaş sarsılan Çarlık; Rusyada, fikir hürriyetine bazı imtiyazlar verdi.

Hattâ Varşovada bile hayat, eski zorluğunu, çetinliğini kaybeder gibi oldu. Çok faal, nisbeten de müstakil bir Ulûm ve Fünun Cemiyeti daha 1911 denberi Marie'yi «fahrî âza» lığa tayin etti. Aradan bir kaç ay geçince, münevverler, Varşovada bir radyoaktivite lâboratuvarı kurmak gibi büyük bir proje tasar-

lıyor, böyle bir yerin müdürlüğünü Madam Curie'ye vermeyi, böylelikle de dünyanın ilk kadın âlimini, artık büsbütün vatanına döndürmeyi düşünüyorlar.

1912 mayısında, Polonyalı profesörlerden bir murahhas heyeti Marie'nin evine geliyor. Lehistanın en meşhur, halk arasında en çok tanınıp sevilen insanı, muharrir Henryk Sienkiewicz de, Marie'yi şahsan tanımamakla beraber, kendisine satırları arasmda müessir «sen» hitabı ile, ihtiram dolu tâbirlerin biribirine karıştığı bir «çağırma» mektubu gönderiyor:

Lûtfediniz, pek muhterem Madam, parlak ilmî faaliyetinizi memleketimize, merkez şehrimize nakletmek büyüklüğünü gösteriniz. Son zamanlarda gerek kültürümüzden, gerekse ilmimizin hangi sebepler dolayısile tehlikeye düştüğünü biliyorsunuz. Fikrî kabiliyetlerimize güvenimiz kalmıyor, düşmanlarımızın nazarında alçalıyoruz, istikbalden bir şey beklemek ümidini kaybediyoruz.

Halkımız sana hayranlık duyuyor, fakat seni burada, doğduğun şehirde çalışır görmek istiyor. Bu bütün bir milletin isteği. Sana Varşovada sahip olmakla, kendimizi daha kuvvetli hissedeceğiz. Bunca felâketin yükü altında eğilen başlarımızı doğrultacağız. Niyazımızın kabulü müyesser ola. Sana doğru uzanan ellerimizi itme.

Vicdan meselelerinde daha az kuruntu yapan, daha az titiz davranan biri için, Fransadan parlak bir şekilde çıkıp gitmenin; iftiraya, hainliğe sırt çevirmenin ne güzel bir fırsatı!

Fakat Marie, hiç bir zaman garez hissinin verdiği öğütleri tutmaz. Üzüntü çeke çeke, büyük bir dürüstlükle, vazifesinin hangi tarafta olduğuna bakıyor. Memleketine dönmek fikri onu hem cezbediyor, hem de korkutuyor.

Bu kadının geçirmekte olduğu fiziyolojik düşkünlük hali içinde kararın her türlüsü gözünü ürkütüyor; başka bir şey de var: Curie'lerin ne kadar çok istemiş, hasretini çekmiş oldukları laboratuvarın inşası nihayet kararlaştırılmıştır. Paristen kaçmak, bu ümidi hiçe indirivermek, büyük bir hulyayı öldürmek demektir.

Hiç bir şey için, kendinde kuvvet, takat bulmadığı böyle bir hayat deminde, Marie biribirile uyuşmıyan iki vazife arasında can evinden yırtılıyor. Ne kadar tahassür dolu tereddütlerden sonra, ne kadar acı duyarak Varşovaya bir «red» mektubu

yazıyor! Bununla beraber, iki en iyi asistanlarından Lehli Danysz ile Wernstein'ın kontrolleri altına verdiği yeni lâboratuvarı uzaktan idareyi kabul ediyor.

Hâlâ pek rahatsız bulunan Marie, 1913 de, radyoaktivite paviyonunun açılma töreninde bulunmak üzere Varşovaya gidiyor. Rus hükûmet makamları, bu işe istiye istiye göz yumuyorlar, bilmemezcilikten geliyorlar: Marie'nin şerefine tertip edilen eğlentilerde hiç bir resmî memur bulunmuyor. Bu sayede de, vatanın ona kucak açışı, büsbütün hararetli bir şekil alıyor. Marie, insanların birbirini ezdikleri bir salonda ömründe ilk defa olarak ana dilinde bir ilmî konferans veriyor.

Meslekdaşlarından birine yazdığı mektupta şöyle diyor:

Tekrar ayrılık yoluna çıkmadan evvel, burada, elimde gelen hizmetleri fazlasile yapmağa çalışıyorum. Salı günü bir konferans verdim. Muhtelif toplantılarda bulundum, daha da bulunacağım. Herkeste, faydalı şekilde kullanılması gereken bir hüsnüniyet buluyorum. Zalim ve mânasız bir baskı altında ezilip öldürülen bu zavallı memleket, terbiyevî ve fikrî hayatını müdafaa için hakikaten çok çabalıyor. Belki de zulmün gerileyip çekileceği bir gün gelecek. O vakte kadar da dayanmak lâzım. Fakat ne hayat! Ne şartlar!

Çocukluk, gençlik hâtıralarile bağlı olduğum bazı yerleri gidip gördüm. Vistule'ü kabristandaki mezarı gördüm.

Bu ziyaretler hem tatlı, hem de gamlı şeyler, fakat insan bunları yapmaktan kendini alamıyor.

Merasimlerden biri, Marie'nin yirmi iki yıl evvel, bir köşesine sığınıp ilk fizik tecrübelerini yaptığı binada, Sanayi ve Ziraat Müzesinde yer alıyor. Ertesi günü Madam «Sklodowska-Curie» şerefine Lehli kadınlar tarafından bir ziyafet veriliyor. Sıralanmış davetliler arasında, âlim kadını vecdle seyreden, çok yaşlı, ak pak olmuş bir kadın oturuyor. Bu, bir zamanlar, sırma saçlı minicik Mania'nın devam etmiş olduğu ilk mektebin müdiresi, Matmazel Sikorska'dır. Marie, yerinden kalkıyor, çiçeklerle süslü masalar arasından kendine bir yol bularak ihtiyar Matmazelin yanına gidiyor ve yarı mahçup bir sokulganlık hamlesile, çok çok eski «tevzii mükâfat» günlerindeki gibi, onu iki yanağından öpüyor.

Salonun içinde çılgınca bir alkış koparken zavallı Matmazel Sikorska da hüngür hüngür ağlamağa başlıyor.

* * *

Madam Curie'nin sıhhati düzeliyor. 1913 yazında sırtında keten bir izci torbası, Engandine'i baştan başa yaya dolaşarak gücünü kuvvetini deniyor. Kızları da mürebbiyelerile beraber ona arkadaşlık ediyorlar.

Bu yürüyüşçüler ekipinde âlim Albert Einstein'la, oğlu da bulunuyor. Bir kaç senedir Madam Curie ile Einstein arasında cana yakın bir «dehâ arkadaşlığı» köklenmededir. Biribirlerine hayranlık duyuyorlar, samimî, apaçık, vefa dolu bir dostlukları var; kâh fransızca, kâh almanca konuşarak bitmez tükenmez nazarî münakaşaları yürütmeyi seviyorlar.

Bu yolculuğun pek keyiflendirdiği çocuklar, güle oynıya, öncü kolu halinde ileriden gidiyorlar.

Biraz arkada kalan Einstein, heyecan ve çoşkunluk içinde, boyuna konuşuyor, gece gündüz zihnini kurcalıyan birtakım nazariyeleri meslekdaşına anlatıyor... Biliyor ki, koca Avrupada bunları anlıyabilecek tek tük insanlardan biri, müstesna bir matematik kültürü görmüş olan Marie'dir.

Bazan İrène'le Eve'in kulağına, biraz tuhaf buldukları kelimeler çarpıyor.

Zihni meşgul, dalıp gitmiş olan Eeinstein, pek farkına varmadan, yarıkların kenarından gidiyor, sipsivri kayalıklara tırmanıyor. Birdenbire duruyor. Marie'nin kolunu yakalıyarak şöyle bağırıyor:

— Anlıyorsunuz ya Madam, bilmek istediğim nokta şu: Bir asansör, boşluğa düşerken acaba içindekiler nasıl bir hal geçiriyorlar, kat'î olarak bilmek istediğim, işte bu...

Asansördeki muhayyel düşüşün ortaya yüksek rölativite (nisbet) problemleri attığını tahminden uzak olan genç nesil, böyle içler acısı bir endişe karşısında fıkır fıkır gülmekten katılıyor.

Bu kısa tatil günlerinden sonra, Marie davet edildiği ilmi merasimlerde bulunmak üzere İngiltereye, sonra Brüksele gidiyor; Birmingham'da kendisine bir kere daha *honoris causa*

doktoru unvanı veriliyor. Bu hâdiseyi nasılsa hoş tarafından alıyor ve İrène'e merasimi tuhaf, süslü bir üslûp ile şöyle anlatıyor:

Sırtıma yakası, kol kenarları yeşil, kendisi kıpkırmızı, güzel mi, güze bir elbise geçirdiler, çefa arkadaşlarımı, yâni doktor payesini alarak öteki âlimleri de ayni kılığa soktular. Herbirimiz için, meziyetlerimiz göklere çıkaran kısa nutuklar okundu, sonra Üniversitenin müdür muavini hepimize birer birer, malûm rütbenin verildiğini söyledi. O vakit kerevet gibi bir şeyin üzerine dizildik. Sonra da bu Üniversitenin, kılıkları bizimkilere benziyen bütün profesör ve doktorlarının teşkil ettikleri bir «alay vâlâ» ya karışarak tekrar yola düzüldük. Bütün bunlar epey eğlenceliydi. Birmingham Üniversitesinin kanun ve âdetlerini gözeteceğime dair bir de «mutantan» surette söz vermem icap etti!...

Genç İrène coşmuştur, annesine:

Canım benim, diye yazar. Seni yakası, kol kenarları yeşil, o güzelim kırmızı elbise ile şimdiden görüyorum bile. Kimbilir, ne kadar güzel olmuşsundur! Bu elbiseyi alakoydun mu, yoksa sade merasim için iğreti mi verdiler?...

Fransada fırtınaların hepsi unutulmuştur; âlim kadın, şan ve şöhretin en yüksek noktasında, «semtürrecsindedir». İki senedenberi, mimar Nénot, Pierre-Curie sokağındaki arsalarda «Marie için» Radyum Enstitüsünü inşa etmektedir.

Bu işler, kendi kendine yürüyüp gitmemiştir. Pierre Curie'nin ölümünden sonra, Marie'ye, istediği lâboratuvarın inşası için millî bir iane açması teklif edilmiştir.

Dul kadın, Dauphine sokağı faciasını, para çıkarılacak bir vesile diye kullanmak istemediği için bu resmî teklifi reddetmişti.

«Yüksek Makamlar» da yine eski uyuşukluklarına düşmüşlerdi. Fakat 1909 da Pasteur Enstitüsü müdürü doktor Roux, cömertçe bir harekette bulunarak Marie Curie için bir lâboratuvar tesis etmeyi düşündü. Böylelikle Madam Curie, Sorbon'dan çıkacak, Pasteur Enstitüsünün bir yıldızı olacaktı.

Üniversite âmirleri birdenbire kulak kabarttılar... Madam Curie'yi bırakmak mı? İmkânı yok! Her ne pahasına olursa olsun onu resmî kadroda tutmağa bakmalı!

Doktor Roux ile rektör muavini Mösyö Liard arasında ya-

pılan bir anlaşma, münakaşaları durduruyor. Masrafı müştereken karşılamak kaydile, - tarafların beheri için 400.000 altın frangı - Üniversite ve Pasteur Enstitüsü, çatısı altına ayrı iki kısmı: Marie Curie'nin müdür tayin edileceği bir radyoaktivite lâboratuvarı ile; tanınmış bir âlim ve doktor olan profesör Claure Regaud'nun, hem kanser etütlerini, hem de hasta tedavi işini organize edeceği bir biyolojik araştırmalar ve Curiethérapie lâboratuvarını alacak olan Radyum Enstitüsünü tesis ediyorlar: Bu ikiz müesseseler, radyum ilmini inkişaf ettirmek gayesile yanyana, el birliği içinde çalışacaklar.

İşte bu sefer de, Marie, Cuvier sokağından inşaat başına taşınmağa, mimarla şunu bunu münakaşaya, plânlar çizmeğe başlıyor. Saçları kırlaşan bu kadının en yeni, en «asrî» fikirleri var. Elbette ki, şahsî mesaisini düşünüyor.

Fakat bilhassa, kendisi toprak olup gittikten çok sonra, otuz sene, elli sene sonra bile yine kullanılabilir bir lâboratuvar yaptırmış olmayı diliyor.

Geniş daireler, ilmî araştırmaların başarılacağı yerleri güneşe boğacak koca koca pencereler istiyor. Asansör meselesinde, - pahalı «yenilik icadı» hükûmet mühendislerinin kafalarını kızdıracak da olsa - ayak direyor...

Bahçeye gelince - köylümüzün en baş merakı - bunun biçimini aşkla tertip ediyor ve «yerden tasarruf yapmak» istiyenlerin ileri sürdükleri «esbabı mucibeye» kulak asmıyarak, binaları ayıran arsanın her bir metresini çekişe çekişe müdafaa ediyor.

Ağaç fidanlarını, işin ustası, «erbab gözile» birer birer seçiyor ve temeller atılmadan epey önce başlarında durarak diktiriyor. Meslekdaşlarına şöyle diyor:

«— Çınarlarımı, ıhlamurlarımı şimdiden satın almakla, iki sene kazanıyorum. Lâboratuvarı açtığımız vakit ağaçlar epey boy atmış olacak. Amma dilinizi sıkı tutun; Mösyö Nénot'ya bir şey söylemedim.»

Kül rengi gözlerinden de, küçücük bir gençlik ve neş'e alevi çakıp geçiyor.

Sarmaşık güllerini; beli alıp kullanarak, bitmemiş duvarların dibine, toprağı ellerile yığıp düzelterek kendisi dikiyor. Her

gün bunları suluyor. Doğrulup etrafına şöyle bir baktı mı sanki ölü taşların, canlı nebatların boy salıp yükselişlerini gözler, bekler gibi bir hali vardır.

Bir yandan Cuvier sokağında çalışmaktan da vezgeçmemiştir; nitekim bir sabah, eski lâboratuvar hademesi Petit, koşa koşa gelip, onu orada buluyor. Adamcağız son derece heyecan içindedir, nefes nefese anlatmağa başlar. Fizik Mektebinde de yeni çalışma yerleri; ders amfiteatrları inşa edildiğinden mahut arabalık, Pierre'le Marie'nin zavallı küflü barakaları yıkıcıların kazmaları altında inmek üzeredir.

Marie, eski günlerin bu mütevazi dostu ile, son bir Allahaısmarladık demek üzere, Lhomond sokağına gider. Baraka yerindedir, henüz dokunulmamıştır. Saygılı bir gözetişle, kara tahtaya hiç bir zaman el sürülmemiştir ve üzerinde Pierre'in yazısından bir kaç satır vardır. Sanki kapı açılacak, gözlerin ne kadar da alışık olduğu, uzun boylu bir hayal, içeri girivercek gibidir.

Lhomond sokağı, Cuvier sokağı, Pierre-Curie sokağı... Üç adres, üç merhale. O günü, Marie, farkına bile varmadan, âlimlik hayatının ulvî ve zalim yolunu tâ baştan tekrarlıyarak yürüyüp geçti. Önünde, istikbal, apaydın çizgilerle beliriyor. Henüz yeni biten biyoloji lâboratuvarında profesör Regaud'nun asistanları iş başına geçmiş bulunuyorlar. Akşam oldu mu, yeni paviyonun pencerelerinde, ışıkların pırıl pırıl, yandığı görülüyor. Bir kaç aya kadar Marie'ye de sıra gelecek, P. C. N. den ayrılacak; cihazlarını, âletlerini Pierre-Curie sokağına taşıyacak.

Bu zafer, artık ne gençliği, ne kuvveti, ne de saadeti kalmadığı halde kahramanı şaşırtıyor.

Ne çıkar, değil mi ki, etrafında taze bir ekip var, değil mi ki, içleri ateşli, coşkun arayıcılar, onunla beraber mücadele etmeğe hazır! Hayır geç kalınılmış olamaz!

Küçük beyaz binanın her katında camcılar şarkılar söylüyor, ıslıklar çalıyor. Ana kapının üzerinde, taşa kazılmış olan şu kelimeler işte şimdiden okunuyor:

RADYUM ENSTİTÜSÜ — CURIE PAVİYONU

Heybetli, sağlam duvarların, ruhu vecde getiren yukarıki ibarenin önünde, Marie, Pasteur'ün sözünü hatırlıyor:

Eğer beşeriyete faydalı olan başarılar, kalbinizi heyecana, rikkate getiriyorsa, eğer elektrikli telgrafın, daguerréotype'in [1], anestezinin şaşırtıcı neticeleri karşısında hayret ve hayranlık duyuyorsanız, eğer bu harikaların tekemmül ve inkişafı yolunda memleketinizin hak iddiasına girişebileceği mesai payının üzerine titriyorsanız, yalvarırım size, laboratuvar ismi ile anılan şu mukaddes ocaklara alâka gösterin. Onların çoğalmasını, içlerinin donatıp dolmasını isteyin. Bunlar istikbalin, servetin, refahın mâbetleridir. İnsanlık orada yükselir, kuvvetlenir, hayra yarar bir hal alır.

Kendi eserleri, çoğu vakit, vahşetin, taassubun, tahribin yarattığı şeylerden başka bir şey olamazken; orada, tabiatin eserlerini, terakkinin, umumî âhengin eserlerini çözüp okumasını öğrenir...

İşte, bu içler açıcı temmuz ayında, Pierre-Curie sokağındaki «istikbalin mâbedi» nihayet bitmiştir. Artık, sadece radyumunu, işçilerini, müdürünü bekliyordur.

Yalnız bu temmuz ayı, 1914 yılının temmuzudur.

[1] Fotoğrafla resim alıp bir maden safhanın üzerine geçirmak san'atı, dager usulü.

XX

HARP

Marie, yaz için, Brötanya'da bir köşk kiraladı. İrène ve Eve, yanlarında bir mürebbiye, bir de aşçı ile, hanidir ōrada bulunuyorlar, anneleri de 3 ağustosta gelmeği vadetti. Tedris yılı sonu, onu Parise tutuyor. Böylece; mevsimin - eyyamı bahur denilen - en sıcak günlerinde, Béthune rıhtımındaki bomboş apartımanda, tek başına, hattâ yanında, işine bakacak bir hizmetçi bile bulunmadan kalmağa alışıktır. Her gününü lâboratuvarda geçirir, ve kapıcı kadının üstünkörü derleyip toplayıverdiği evine ancak akşamleyin, geç vakit döner.

Marie'den kızlarına, 1 ağustos 1914:

Sevgili İrène, sevgili Eve, işler sarpa saracak gibi görünüyor: seferberliğin ilânını, artık bir gün filân değil, bir dakika meselesi gibi bekliyoruz. Buradan ayrılabilecek miyim, bilmem. Sakın telâşa düşmeyin, soğukkanlı, cesur olmağa bakın. Eğer harp patlamazsa, pazartesi günü yola çıkarım. Aksi vaziyette burada kalırım, mümkün olur olmaz sizi getirtirim. Seninle beraber İrène, el ele, bir işe yaramağa bakarız.

2 ağustos:

Canım kızlarım, seferberlik başladı, Almanlar harp ilân etmeden Fransaya yürüyüp girdiler. Bir müddet için kolaylıkla mektuplaşamıyacağız. Paris sakin görünüyor, gidişlerin, ayrılışların acısına rağmen insanın üzerinde iyi bir tesir bırakıyor.

6 ağustos:

Sevgili İrène'im, sizi buraya getirtmeyi ben de çok, çok istiyorum, fakat şimdilik buna imkân yok. Sabrediniz.

Almanlar çarpışa çarpışa Belçikadan geçiyorlar. Merd, küçük Belçika, kendini müdafaa etmeden onları geçirtmeğe razı olmadı... Fransızların hepsi de ümitli; mücadelenin, çetin olmakla beraber, sonunda iyiye döneceğine güveniyorlar.

Lehistan, Alman işgali altında. Onların bu çiğnenip geçişlerinden sonra bakalım nesi kalacak? Akrabalarımdan hiçbir haber yok.

Marie'nin etrafını müthiş bir boşluktur alıyor. Meslekdaşları, lâboratuvarın bütün işçileri, gidip alaylarına katılıyorlar Artık yanında, kalbinden hasta olduğu için, askerliğe alınmıyan makinisti Louis Ragot ile, boyu iki karış bir hademe kadından başka kimsecikler kalmıyor.

Lehli kadın, Fransanın sadece mânevî memleketi olduğunu unutuyor. Çoluk çocuk sahibi ana kadın, evlâtlarının başına koşmayı düşünmüyor. Artık hiç zora gelmiyecek kadar çelimsiz, hastalıklı kadın, ağrılara kulak asmıyor ve âlim kadın, şahsî çalışmalarını iyi günlerin dönüşüne bırakıyor. Marie'nin tek bir düşüncesi var: ikinci vatanına hizmet etmek. Doğru yolu seçmek hususunda gösterdiği insiyakî seziş kudreti, ön ayak olmak kabiliyeti, bu müthiş fırsatta, bir kere daha kendini belli ediyor. İşin kolay tarafına, yâni lâboratuvarı kapatmak, bir çok cesur Fransız kadınları gibi beyazlara bürünmüş bir hastabakıcı olmak şıkkına yanaşmıyor.

Sıhhat işlerinin teşkilâtı hakkında vesaike dayanır şekilde esaslı malûmat ediniyor. Bu işte salâhiyeti makamların hiç aldırış etmedikleri, fakat kendisine pek fecî görünen bir eksiklik buluyor.

Gerek cephe, gerekse cephe gerisi hastahaneleri X şuaı tesisatından aşağı yukarı mahrum bir halde bulunuyorlar!

Malûmdur ki, 1895 de Roentgen tarafından keşfedilen X şuaı, cerrahînin yardımı olmaksızın insan vücutlarının içine dalıp girmek, kemikleri, uzuvları «görmek», resimlerini çekmek imkânını vermiştir. 1914 yılında ise, hâlâ Fransada, radyograf hekimler tarafından kullanılan tektük röntgen cihazı var. Gerçi askerlik sıhhiye teşkilâtı, «böyle bir lükse müsaittir» hükmünü almış bazı mühim merkezlerde harp için röntgen tesisleri kurmayı düşünmüştür. Amma iş bu kadarla kalmıştır. Yaranın içinde saklı duran tüfek kurşununu, obüs parçalarını «şeffafiyet» yaratarak bulduran, yerlerini tayin ettiren bir mucize makinesi, lüks sayılabilir mi?

Marie'nin çalışmaları hiç bir zaman X şuaı üzerine çevrilmemiştir. Fakat Sorbon'da, her yıl bu bahse birkaç ders hasret-

miştir. Meseleyi son derece iyi bilmektedir. İlmî bilgilerinde anî bir mevzu değişimi yaparak, harp denilen bu korkunç katliâmın neye ihtiyaç göstereceğini seziyor: Süratle, hem de çok çok radyoloji mahalleri tesis etmek lâzım...

Marie yerini buldu, hızını aldı. Bir kaç saatin içinde, kendisininki de dahil, üniversite lâboratuvarmdaki cihazların müfredat cedvelini hazırlıyor; tanzim ve inşayı başaracak olanların bir bir ayaklarına kadar gidiyor. Kullanılabilir haldeki bütün X şuaı malzemesi toplanıyor. Paris ve civarı hastahanelerine dağıtılıyor. Profesörler, mühendisler, âlimler arasından bu işle uğraşacak kimseler aranıp toplanıyor.

Fakat henüz röntgen cihazlarından mahrum bulunan seyyar hastahanelere, korkunç bir hızla akın eden yaralıların imdadına nasıl koşmalı? Bunlardan bazılarında cihazların raptedileceği elektrik tesisatı bile yok...

Madam Curie'nin aklına bir çare geliyor. Fransız Kadınları Birliği hesabına ilk «radyolojik arabayı» yaratıyor. Alelâde bir otomobilin içine, bir röntgen cihazı ve arabanın motörile işliyerek, lâzımgelen cereyanı veren bir dinamo koyduruyor. Bu, hareket halindeki tam teçhizatlı «Röntgen mahalli» 1914 ağustosundan itibaren hastahaneden hastahaneye gidip duruyor.

Tek başına bu araba, Marne muharebesi sırasında, Parise doğru nakledilen yaralıların muayenesini temin ediyor.

* *

Almanların hızla ilerleyişleri Marie'yi, bir vicdan meselesi karşısında bırakıyor. Brötanya'ya, kızlarının yanına mı gitmeli, yoksa Pariste mi kalmalı? Şayet istilâcı düşman, merkez şehri de tehdit ederse, çekilme hareketinde, Marie sıhhiye teşkilâtını takip mi edecek?

Bu ihtimalleri, soğukkanlılıkla tartıp biçiyor, kararını veriyor. Basa ne gelirse gelsin, Pariste kalacak. Onu tutan, yalnız üzerine almış olduğu hayırlı vazife değil. Lâboratuvarım, Cuvier sokağında, Pierre-Curie sokağının yeni dairelerinde duran nazik âletlerini düşünüyor. Kendi kendine: «Burada olursam, belki Almanlar onları yağma etmeğe cesaret edemezler, amma gidersem ortada bir şeyler kalmıyacak, biliyorum», diyor.

Biraz da iki yüzlülük yaparak böyle bir muhakeme yürütüyor; ona yol gösteren insiyakî hisse, sözde akıllı uslu sebepler buluyor. Şu inatçı, tuttuğunu koparmadan bırakma bilmez Marie, kaçma fiilini sevmiyor. Korkmak, hasma yardım etmek, demektir. Galip bir düşmana, sıvışılıp bomboş bırakılmış bir Curie lâboratuvarına, ayak basma zevkini, dünyada hiç bir şey pahasına veremez.

Kızlarını kayını Jacques'a emanet ediyor ve onları şu mektupla ayırlığa hazırlıyor:

Marie'den İrène'e, 28 ağustos 1914:

... Parisin bir muhasaraya uğraması mümkün görülmeğe başlıyor, böyle bir vaziyette de mektuplaşmamız kesilir. Şayet bu başımıza gelirse, cesaretle katlanmalısın yavrum. Zira kozları ortaya atılan ölüm dirim oyununun yanında, bizim şahsî isteklerimiz hiç kalır. Kendini kardeşinden mes'ul tutmalısın, tahminimden çok daha uzun bir zaman ayrı kalacak olursak, onu gözetip korumalısın.

29 ağustos:

İrène'ciğim, ortada işgal altına düşeceğimize katiyetle ileri sürdürecek bir şey yok, yalnız sana, biribirini kovalayıp duran hâdiselerin her türlüsüne karşı hazır olmak lâzımgeldiğini söylemek istiyorum...

Paris, hududa o kadar yakın ki, Almanlar buraya kadar sokulabilir. Böyle bir hal, her şeye rağmen, yine de son zaferi Fransanın kazanacağını ummaktan bizi menetmemelidir. Dediğim gibi, cesaret ve itimat!

Artık ciddiye almak vakti gelip çatan ablalık rolünü düşün.

31 ağustos:

Cumartesi günkü tatlı mektubunu aldım, seni öpmek isteğile içim o kadar kabardı ki, az kalsın ağlıyacaktım.

İşler pek o kadar iyi gitmiyor, hepimiz üzüntü ve endişe içindeyiz. Büyük bir cesarete muhtacız, bu cesareti göstereceğimizi de umuyorum. Karanlık günlerden sonra açık, aydın havanın tekrar geleceğine iman etmekten hiç şaşmamalıyız. İşte bu ümit içinde sizleri bağrıma basıp sıkıyorum canım kızlarım benim.

* * *

Marie, muhasara edilmiş bombardımana uğramış, hattâ zaptolunmuş bir Pariste sükûnetini bozmadan yaşamayı göze alıyorsa da, istilâcı düşmana karşı korumak istediği bir hazine-

si var: lâboratuvarın sahip olduğu radyum gramı. Değerli parçacığı, hiç kimselere emanet edemediğinden, onu Bordo'ya, (Bordeaux) bizzat götürmeğe karar veriyor.

İşte Marie'yi, resmî şahsiyetler, memurlarla tıklım tıklım dolu bir trende, sırtında siyah alpagadan yeldirme gibi bir şey, elinde küçük bir seyahat çantasile, bir gram radyumunu, yâni minnacık tüplerin kurşun mahfazalar içinde rahat rahat yan gelip yattıkları ağır bir sandığı yüklenmiş görüyoruz... Madam Curie, mucize kabîlinden, ilişecek bir karışlık bir yer buldu; ağır sandığını önüne çekip ayaklarının dibine sığdırabildi. Vagonun içini saran ezgin, bedbin konuşmalara kulağını sağır etmek kararını vererek pencereden, hep güneşli kırları seyrediyor. Fakat orada da her şey ona bozgunu söyleyip anlatıyor.

Şimendifer hattının yanı başından giden yolun üzerinden batıya doğru kaçan fasılasız bir otomobil dizisi akıp gidiyor.

Bordeaux, Fransızların akınına uğramış bir halde. Hamal, taksi, otel odası, bunlar ayni nisbette bulunmaz şeylerden, Gece karanlıkları çöktüğü bir saatte, Marie istasyon meydanında, taşımağa gücü yetmediği bir yükün yanında, ayak üstü durup duruyor, kalabalığın arasında, hiç de keyfî kaçmadan boyuna itilip kakılıyor. Haline güleceği geliyor... Bir milyon frank değeri olan şu sandığın başında, sabaha kadar nöbet beklemesi mi lâzımgelecek? Hayır. Seyahat arkadaşı, Nezaretten bir memur onu tanıyor, imdadına koşuyor. Bu kurtarıcı ona hususî bir apartımanda bir oda buluyor.

Ertesi sabah Marie, eziyetli hazinesini bir banka kasasına koyuyor. Sanki başının derdinden kurtulmuş gibi, bir rahat nefes alarak, Paris yolunu tutuyor.

Giderken göze çarpmadan geçivermişti. Fakat merkez şehre dönüşü hararetli sözlere, birtakım tefsirlere yol açıyor.

«Oraya dönen hanım» isimli bu garibenin etrafında bir alay insan birikiyor. «Hanım», adını sanını söylemeğe hiç yanaşmıyor amma, nasılsa her zamankinden daha dilli bir hal alarak ortalıkta dönen korku, telâş verici haberleri yatıştırmağa çabalıyor; yavaştan bir sesle, fakat katiyetle, Parisin «dayanacağını», ahalisinin hiç bir tehlike geçirmediğini söylüyor...

Yegâne «başıbozuk» olarak arasına sıkışıp katıldığı asker

katarı, akıl almaz bir yavaşlıkla ilerliyor. Bir çok defalar, kırların ortasında, saatlerce duruluyor. Marie, bir askerin, torbasından çıkarıp uzattığı koca bir ekmek parçasını sevinerek alıyor. Bir gün evvelinden, lâboratuvardan çıkalıberi ağzına bir lokma bir şey koymağa vakit bulamadı. Açlıktan ölüyor.

Bu eylûl başlangıcının göz gönül açıcı ışığı içinde, sessiz sadasız, gözü korkmuş Paris, ona hiç bir zaman ulaşmamış olduğu bir kıymet ve güzellikte görünüyor. Böyle bir mücevheri kaybetmek mi lâzımgelecek? Fakat işte bir haber, bütün sokaklara, âdeta med ve cezir hızile yayılıyor: Üstünden daha yolculuğun tozunu silkmiyen Madame Curie hemen koşuyor, havadis alınacak yerlere başvuruyor: Alman taarruzu kırılmış, Marne muharebesi başlamıştır!

Marie, Yüksek Muallim Mektebinde, dostları Appell ile Borel'in yanına katılıyor. Bunların tesis etmiş oldukları «Millî Yardım» isimli sıhhiye teşkilâtında, hemen, sıcağı sıcağına bir iş almak istiyor. Yardım heyeti reisi Paul Appell, ölesiye çalışmaktan artık gücü dermanı kalmamış kadının haline acıyor. Marie'yi bir kanapeye uzanması için zorluyor, şu zavallı yorgun vücuduna, hiç değilse birkaç gün dinlenme molası vermesini, sıkı sıkı diliyor. Marie'nin kulağına lâf girdiği yok. Harekete geçmek, bir şeyler yapmak istiyor! İleride P. Appell şöyle diyecektir: «— Kanapenin üzerinde, sapsarı yüzü, büyümüş gözlerile artık bir alevden başka bir şey değildi».

Marie'den İrène'e, 6 eylûl 1914:

... Harp sahnesi bu aralık değişiyor: Düşman galiba Paristen uzaklaşıyor. Hepimiz ümit içindeyiz, son muvaffakıyetin bizde kalacağına inanımız var.

Genç Fernand Chavannes'a fizik problemleri yaptırt. Fransanın şimdiki günleri için çalışamıyorsanız da, istikbali için çalışınız.

Bu harpten sonra, ne yazık ki, pek çok insanlar eksilecek; iş onların yerini tutmakta. Gücünüzün yettiğinden daha iyisini, daha fazlasını yapmağa gayret edin, fiziğe, matematiğe çalışın.

Paris kurtuldu. Marie, gurebette bırakılışlarını kuvvetle protesto eden kızlarını yanına getiriyor. Eve Liseye dönüyor

İrène de bir yandan hastabakıcılık imtihanını verip, diplomasını alıyor.

* * *

Madam Curie her şeyi evvelinden tahmin etmişti: Harbin uzun ve öldürücü olacağını, gün geçtikçe yaralıları, hemen bulundukları yerde ameliyat etmek lâzımgeleceğini, operatörlerle röntgencilerin cephenin seyyar hastahanelerinde, işin başında tetik üstü bulunmaları gerekeceğini, röntgen arabalarına paha biçilmez hizmetler görmek vazifesi düşeceğini, bütün bunların hepsini önceden aklı kesmişti.

Marie, askerler arasında «Küçük Curie'ler» diye ad takılan bu arabaları, işi kırtasiyeciliğe dökmek meraklısı kalem efendilerinin kayıtsızlığına, gizli, sinsi aksiliklerine aldırış etmeden birer birer lâboratuvarda teçhiz ediyor. Bizim sıkılgan, utangaç kadın, birdenbire, şunu bunu isteyip, üstelik dediğini yaptırtmasını bilen, mütehakkim bir şahsiyet oluverdi. Uyuşuk memurlara rahat yüzü göstermiyor; başlarına gelip gelip memnu mıntakalardan geçmek için izin kâğıtları sipariş senetleri, vizalar isteyip duruyor. Onlar da türlü zorluklar çıkarmaktan geri kalmıyor, nizamnameleri çarşaf gibi açıp önüne seriyorlar... «— Başıbozuklar kafamızı şişirip durmasınlar!»

İçlerinden çoğu böyle düşünüp, bu fikre, bu akideye göre hareket ediyor. Fakat Marie balta oluyor, münakaşa ediyor, sonuna da galebe çalıyor.

Sunu bunu, hele «kalbur üstü» gelenleri haraca kesiyor. Markiz de Ganay, Prenses Murat gibi cömert kadınlar kendisine hususî otomobillerini «iaretei» veriyorlar. O da bunları hemen «röntgen mahalleri» şekline sokuveriyor.

Saf, çocuksu bir emniyetle de :«— Harpten sonra size arabanızı geri veririm. Sahi söylüyorum, eğer kullanılmıyacak hale gelmezse, geri veririm!» diye vâdediyor.

Bu sekilde hizmete soktuğu yirmi arabadan bir tanesini, kendisi için alakovuyor. Yassı burunlu, karoserisi, büyük mağazaların eşya teslimatı yapan kamyonlara benzer bir Renault (Röno). Yanına boya ile bir kırmızı haç, bir de Fransız bayrağı «resmedilmiş» olan bu nizama uygun şekilde gümüşü Şar'ı

ile [1] yollar ve yollar aşarak, bir maceraseverin, bir serdarın hayatını sürmektedir.

Telgraf, telefonla Madam Curie'ye haber gelir, yaralılarla dopdolu bir seyyar hastahanenin hemen bir «radyoloji mahalli» istediği bildirilir. Marie arabasının teçhizatını gözden geçirir. Asker şoför benzinini doldurur, yanına ihtiyatını alırken; o da kapkara mantosunu, rengi de biçimi de kalmamış yuvarlak şapkasını, orası burası çizik, sıyırık, sarı deri bir çantadan ibaret «bagajını» almağa, evine gider.

Şoförün yanına, rüzgâra apaçık göğüs veren ön yere oturur; çok geçmeden de gayretli, cesur otomobil, olanca hızile - yâni bir türlü ilerisine gidemediği mütevazı «vasatî 50» si ile - ileriye atılır Amiens'e, Ypres'e, Verdun'e doğru yol alır.

Birtakım durmalardan, işgilli nöbetçilere dil döküp dert anlatmalardan sonra hastane görünür. Haydi iş başına!

Madam Curie, röntgen odası olarak kullanacağı yeri çabucak seçer, buraya sandıkları taşıtır. Âletlerini açar, sökülür kurulur, parçaları bir araya getirir. Bir yandan da, cihazı arabanın içinde kalan dinamoya bağlıyacak kablo açılıp uzatılır. Şoföre bir işaret, o dinamoyu işletmeğe başlar, Marie de cereyanın kuvvetini dener. Yaralıların muayenesine başlamadan evvel yapılacak bir iş daha vardır: «Radyoskopik ekranı» hazırlar, koruyucu eldivenlerle gözlükleri, işaret noktalarını koyacak hususî kalemleri, mermilerin tam yerini tayine yarıyan şakul'ü elinin altında duracak bir yere güzelce koyar. Pencereyi siyah perdelerle, iş başa düştü mu, alelâde hastane battaniyelerile örterek karanlığı temin eder. Yanda, uydurma bir fotoğraf kabinesinde, plâkların yıkanacakları leğenler hazırlanmıştır. Daha Marie göreli ancak yarım saat olmuştur ve her şey hazırdır.

Hüzün verici asker geçidi başlar. Cerrah, Madam Curie ile beraber, tam faaliyet halindeki cihazların sırlı bir hâleye bü-

---

[1] Burada biraz da sembolik bir mânada yer alan şar kelimesini dece araba diye tercüme etmek doğru olmıyacaktı sanıyorum.

* Şar, malûm olduğu üzere, eski zamanların, harpte, oyunda ve yarıştı kullanılan, iki tekerlekli, arkası açık, süslü bir alay arabasıdır

ründükleri karanlık odaya kapanır. Acı çeken vücutlarla yüklü teskereleri birer birer getirirler. Marie, didik didik etlerin üzerine çevrilip dikilmiş cihazı, net bir görüş temin edebilmek için ayarlar. Kemikler, uzuvlar, gölgemsi resimlerini göstermeğe başlarlar ve bunların arasında koyu bir parça: kurşun veya obüs kırıntısı göze çarpar.

Bir yardımcı, hekimin söylediklerini «mülâhazat ve müşahedatını» kaydeder. Marie, resmin bir kopyasını çıkarır, veya ameliyat esnasında operatöre yol gösterecek olan bir klişe alır.

Hattâ bazan, mermi parçası derhal, «şuaın altında» çıkarılır, hekim misket parçasını yakalamak için yaranın içinde yürüyen, iskeletin araya soktuğu engeller etrafında dönüp dolaşan penslerinin resmini radyoskopik ekranın üzerinde takip edebilir.

On yaralı, elli yaralı, yüz yaralı... Saatler, bazan da günler geçer... Bakılacak dertli, acılı insan kaldığı müddetçe, Marie karanlık odada yaşar. Hastaneden ayrılmadan evvel, burada sabit bir röntgen mahalli kurmak çarelerini araştırıp tetkik eder. Nihayet malzemesini derleyip topladıktan sonra, sihirli arabasına biner, ve Parise doğu tekrar yollara koyulur.

Seyyar hastane, çok geçmeden onu tekrar görecektir. Bir cihaz koparabilmek için yeri göğü biribirine katmıştır ve bunu kurmağa gelir. Yanında kimbilir nereden bulduğu, kimbilir nasıl hocalığını yaptığı bir işçi vardır. Artık bundan sonra bir «X şuaları dairesine» malik olan hastanenin, ona ihtiyacı kalmıyacaktır.

Teçhiz ettiği yirmi arabaya ilâveten, Marie böylece *ikiyüz radyoloji odası* kurar. Sabit veya hareket halindeki bu 220 röntgen mahallinin - Madam Curie tarafından şahsan yaratılıp kurulan mahallin - imdatlarına yetişmiş olduğu yaralı sayısı, milyonu geçmektedir. Ona destek olan şeyler, yalnız bilgisi ve cesareti değildir. Marie, başı sıkıştı mı, tek başına kendini kurtarmak hünerine hem de fazlasile maliktir; harbin *«D sistemi»* [1] diye adlandırdığı üstünler üstünü metodu üstadca tat-

[1] Başı dara gelmiş bir insanın kendi kendini kurtarıp işi tıkırına koyması mânasına gelen Fransızca «se débrouiller» kelimesinin baş harfi - «D»- alınarak uydurulmuş bir harp şakası. M. S.»

bik etmesini bilir. Şoför mü yok, Röno'sunun direksiyonuna geçer, kötü yolların üstünden iyi kötü, sürer götürür. Ona, buz gibi soğuklarda, inadı tutmuş motörün kolunu şiddetle, olanca azmile çevirirken rastlamak kabildir. Bir tekerleği değiştirmek için krikonun üzerine ağırlığını verirken, veya kaşlarını çatmış, dikkat kesilmiş bir vaziyette, ancak bir âlime yakışır titizce hareketlerle, pislik tutmuş karbüratörü temizlerken rastlamak kabildir. Trenle cihazlar mı götürüyor? Bunları kendi elile furgona yerleştirir. Gidilecek yere varıldı mı, yine kendisi indirir, sandıkları kendisi açar, hiç bir şeyin kaybolmaması için dikkat ve itina kesilir. Konforsuzluğa aldırış etmez, hususî hürmetler, riayetler, iltimaslı muameleler istemez.

Onun kadar az yer tutan, kimselere yük olmamağa bakan bir meşhur kadına hiç bir zaman rastlanmamıştır. Yemek yemeği unutur, nerede olsa - küçücük bir hastabakıcı odasında, ya da Hoogstade hastanesinde yaptığı gibi, açık havada bir çadır altında - uyur. Vaktile bir tavanarasında, soğuğa meydan okuyan talebe, kendini fazla zora sokmadan harbi umumînin bir askeri oluvermiştir.

Marie'den Paul Langevin'e, 1 Ocak 1915:

... Hareket günüm henüz tesbit edilmedi fakat, fazla gecikemez. Saint-Paul havalisinde işliyen röntgen arabasının bir sakatlığa uğradığını bildiren bir mektup aldım. Bunun mânası apaçık meydanda. Bütün şimal röntgensiz kaldı demektir! Bir an evvel hareket etmek için müracaatlerde bulunuyorum.

Bir asırdan fazla sürüp giden bunca acıdan sonra, tekrar kana boğulan bahtsız vatanıma, faydalı bir iş göremediğim şu günlerde, bütün kuvvetimle mânevî vatanım Fransanın hizmetine bağlanmak azmindeyim.

* * *

İrène ile Eve, aşağı yukarı, harpte dövüşen askerlerin evlâtları gibi yaşamaktadırlar. Anaları, ancak böbreklerinin sancı krizi tutup da bir kaç gün uzanmak zoru çıkınca kendine bir «izin» lûtfeder.

Eğer Marie evde ise, hastadır demektir. Eğer hasta değilse, Suippes'de, Reims'de, Calais'de, Poperingh'de, harp yılları süreğince taşınıp duracağı üç yüz veya dört yüz, Fransız yahut

Belçika hastanelerinden birindedir. Eve, tarih, fransızca kompozisyon derslerinde kazandığı muvaffakıyetlerini annesine müjdeliyen mektuplarını acayip, heyecan verici adreslere yollar durur.

«Madame Curie, Noble Rose oteli, Furnes.

Madame Curie, İmdadı sıhhî hastanesi 11, Morvillars, Haut-Rhin.

Madame Curie, 112 numaralı hastane...»

Madam Curie'nin, konak yerlerinden, acele acele karaladığı kartpostallar, Parise ancak pek kısa, bir iki kelimelik havadisleri ulaştırırlar.

Sevgili çocuklar, işte Amiens'e vardık, geceyi burada geçirdik. Sade iki lâstiğimiz patladı. Herkes selâm. Mé...

Ayni gün:

Abövil'e geldik. Jean Perrin arabasını bir ağaca çarptırdı. Bereket versin fazla zarar olmadı. Bulony'a doğru yolumuza devam ediyoruz. Mé

24 Aralık 1915:

Sevgili İrène, türlü türlü hâdiselerden sonra Poperingh'e vardık, fakat ancak hastanede bazı değişiklikler yaptıktan sonra çalışabileceğiz. Araba için muhafazalı bir yer yapmak, röntgen odasını büyük bir hasta koğuşuna eklemek için de araya bir bölme çekmek istiyorlar.

Bütün bunlar işimi geciktiriyor; fakat başka türlü yapması da zor oluyor.

Alman tayyarelerinin Dunkerk'e attığı bombalarla bir kaç kişi öldü, fakat halk hiç de korkmuyor. Poperingh'de de böyle kazalara uğramıyor, yalnız daha seyrek. Hemen hemen durmamacasına topun gürlediği duyuluyor Yağmur yağmıyor, biraz don tuttu. Hastanede büyük bir muhabbetle karşılandım. İyi bir odam var, soba yakıyorlar. Furnes'dekinden daha rahatım Yemeklerimi hastanede yiyorum. Seni şefkatle, sevgi ile öperim evlâdım

Mé...

Mayıs 1915:

Canım yavrum, Châlons'da sekiz saat beklemek zorunda kaldım; bu yüzden de Verdun'e daha bu sabah, beşte varabildim. Araba da geldi. Tertibata başlıyoruz. Mé...

1915 nisanının bir akşamı, Marie, her zamankinden biraz daha solgun bir yüzle, «süngüsü düşük» bir halde evine döner. Onu karşılıyan merak ve endişe dolu sorgulara cevap vermeden, odasına girip kapısını da kilitler. Somurtkandır.

Somurtkandır, çünkü Forges hastanesinden dönüşte, şoförün direksiyonu anî, sert bir şekilde çevirmesi, arabasını bir çukura yuvarlamıştır. Otomobil devrilmiştir ve bu seferki yolculuğu içeride, cihazların arasında rahatlı rahatsız otururak yapan Marie bir çiğ gibi üzerine yıkılan sandıkların altında tıkılıp kalmıştır. Fena halde canı sıkılmıştır. Orasının burasının adamakıllı ağrıyıp acımasına değil - ilk aklına gelen şey - röntgen klişelerinin bin parça olmuş olacağına! Buna rağmen de her bir yanını yavaş yavaş ezen sandıkların altında bir kahkahadır koparmıştır.

Çünkü genç şoförü, aklı başından gitmiş, yaptığını yapacağını şaşırmış bir halde, kırık arabanın etrafında koşup dönerek, kısık bir sesle:

«—Madam! Madam! Öldünüz mü?» diye soruyordur.

Başına gelenleri anlatmadan, zaten hafif olan yaralarını temizlemek, sarmak için saklanmıştır. Kazayı nakleden bir gazete fıkrası, odasında bulunan kanlı çamaşırlar, onu ele vermiş olur. Fakat Marie, küçük, sarı bavulu, yuvarlak şapkası, cebinde de «harp etmek için» aldığı siyah deriden koca erkek cüzdanile yeniden yollara düşmüştür bile.

1918 de bu cüzdanı bir çekmecenin dibinde unutacak ve buna bir daha, ancak ölümünden sonra, 1934 de el sürülecektir. İçinden «Madam Curie, Radyoloji Servisleri müdiresi» adına bir hüviyet kartı, Topçu Dairesi ve Teçhizatı Harbiye Kaleminin «Madam Curie'ye askerî otomobilleri kullanmak salâhiyetini veren» bir kâğıdı, Fransız Kadınları Birliğinin bir düzine kadar «Hususî vazifeler» emirnamesi, dört fotoğraf: Biri Marie'nin, biri babasının, ikisi annesi Madam Sklodowska'nın ve herhalde iki seyahat arasında, bir sıkı, lâboratuvar bahçesindeki tarh kenarlarına ekiverdiği tohumları taşımış olan iki boş kesecik çıkacaktır. Küçük torbacıkların üzerinde şu kelimeler yazılıydı:

Romarin officinal, fide olmak üzere nisandan hazirana kadar ekilecektir.

Bu şaşırtıcı hayatı sürmek için, Madam Curie hiç bir hususî kıyafete girmemiştir. Eski elbiselerinin tek süsü, kolunun üzerine gelişigüzel iğnelenivermiş bir kırmızı haç kolçağı'dır.

Hastabakıcıların baş örtülerini hiç bir zaman takmamıştır. Hastanede, sırtında sapsade beyaz bir lâboratuvar gömleğile, başı açık çalışır.

Kaynının Vauquois'da topçu olan oğlu Maurice Curie ona şöyle yazmaktadır.

İrène'den Verdun taraflarında olduğunuzu öğrendim. Yoldan geçen bütün sıhhiye otomobillerine gözümü dört açıp bakıyorum amma daima da bol bol şeritli kepilerden başka bir şey görmüyorum. Nizama uymıyan «serpuş» meselenizi askerî makamların kaideye, usule sokmak istemiş olacaklarını da hiç zannetmiyorum.

Durmadan dağ, bayır, dere, tepe aşan bu insanın evile uğraşmasına imkân yok. İrène ile Eve harp eden «ağabeylere» yün yelekler örüyorlar, yemek odasının duvarına takılı bir haritanın üzerine stratejik noktalara küçük bayraklar iğneliyerek askerî hareketlerin yürüyüşünü takip ediyorlar. Marie, annesiz de olsa, çocuklarını yaz tatiline çıkmağa mecbur ediyor. Fakat dikkat ve itinasını bundan öteye vardırmıyor. İrène ile Eve'in «Gotha» ların hava hücumlarında, mahzene inip titremektense sıcacık yataklarında kalmalarına; 1916 da cephedeki erkeklerin yerini tutmak için teşekkül eden Bröton'lu bir harman devşirici ekipine katılmalarına on beş gün boyunca demet bağlayıp «dövende çalışmalarına», 1918 de de Bertha'nın [1] Parisi bombardıman etmesine rağmen, şehirde oturmalarına razı oluyor. Kızlarının fazla ihtiyatlı, şunu bunu beğenmez şeyler olmalarını dünyada istemezdi. Eve, henüz bir işe yarıyacak vaziyette değil; fakat İrène on yedi yaşında, lisans şahadetnamelerile Sorbon derslerinden vazgeçmemekle beraber, bir yandan da röntgende epey mümarese edinmiştir. Evvelâ annesinin «işçisi» olmuş, sonra, kendisine vazifeler verilmiştir. Marie onu has-

[1] Bertha, 1918 de Parisi bombardıman etmiş olan 120 kilometre menzilli topun adı. «M. S.»

tanelere yollar, yaşından büyük mes'uliyetleri yüklenen İrène'in ordular mıntakasında, Furnes'da, Hoogstade'da, Amiens'de günlerce kalmasını tabiî bulur.

Madam Curie ile, yetişkin kızının arasında candan bir arkadaşlık bağı vardır. Artık Lehli kadın yapayalnız, tek başına bir insan değildir. Şimdi işini, üzüntülerini anlatacak bir meslekdaşı, bir dostu vardır.

Harbin ilk aylarında, İrène'i karşısına alıp ondan mühim bir mesele için akıl danışmıştı.

«— Hükûmet, halktan, ellerindeki altını getirip yatırmalarını istiyor, yakında istikraz senetleri çıkaracak. Biraz altınım var, vereceğim. Bana hiç lüzumu olmıyan ilmî nişanlarımı da buna ilâve edeceğim. Başka bir şey var. Üşenmek yüzünden ikinci Nobel Mükâfatının parasını, yâni en esaslı varlığımı İsveç kuronu olarak Stokholm'da bırakmıştım. Bunu getirtmek ve harp istikrazına koymak istiyorum. Devletin buna ihtiyacı var. Yalnız boş hayallere kapıldığım yok: Bu para herhalde geri verilmiyecektir. Onun için böyle «delice bir işi» senin rızanı almadan yapmak istemiyorum.»

Franga çevrilen İsveç kuronları tahvilât, «millî iane» ve «ihtiyarî vergi» senetleri oluyor... Marie'nin tahmin ettiği gibi de yavaş yavaş eriyip gidiyorlar. Madam Curie altınını Fransa Bankasına götürüp veriyor. Bunu alan memur, altın paraları kabul ediyor, fakat şanlı madalyaları eritmeğe yollamak mı? Katiyen razı olmuyor. Marie bu hareketi bir iltifat mânasına alıp şişinmiyor. Bu fetiş merakını saçma buluyor; dudak büküp omuz silkerek mükâfatlar koleksiyonunu, lâboratuvara, geri getiriyor.

Bazan Madam Curie, nefes alıp dinlenecek bir saat bulabildi mi, sevgili ıhlamurlarının büyüdüğü - Pierre-Curie sokağındaki bahçede, bir tahta sıranın üzerine oturuyor. Yepyeni, bomboş Radyum Enstitüsüne bakıyor. Hepsi de cepheye gitmiş olan meslekdaşlarını, kahraman rütbesine ulaşarak ölen, en gözde asistanı Lehli Jean Danysz'i düşünüyor. İçini çekiyor.

Kanlı, korkunç facia ne zaman bitecek? Ve ne zaman o da tekrar ilim, fen işlerinin başına geçebilecek?

Kısır hulyalar içinde uyuşup gitmiyor; harbetmekten geri kalmamakla beraber, sulhü de hazırlıyor. Cuvier sokağı lâboratuvarını taşıyıp Pierre-Curie sokağına yerleştirmek imkânını buluyor. Sarıp sandıklıyarak, bir tarafta yükleyip öbür tarafta indirerek, röntgen otomobilini bir yerden ötekine götürerek, çok geçmeden karıncaların çalışıp çabalamalarını andırır bir işi başarıyor. Bunun neticesini çok geçmeden görüyor: Yeni lâboratuvar hazırdır! Marie, radyoaktif maddelerin durduğu bölüğü kum torbalarından koskoca, iç ürpertici bir «istihkâmla» koruyarak eserini tamamlıyor.

Bordo'daki radyumunu, 1915 tenberi geri getirmiş, ve memleketin hizmetine koymuş bulunuyor.

Radyum da, -X şuaları gibi-, insan vücudu üzerinde tedavi bakımından muhtelif tesirleri var. Marie, radyum gramını bir «tasaut ve tebahhur servisine» hasrediyor: Sekiz günde bir, radyumu, neşretmekte olduğu gazdan «sağıyor» ve bu tasaudu, sonradan Grand-Palais hastanesine, başka sıhhiye merkezlerine gönderilen tüpler içinde kapatıyor. Bunlar, «habis» yaraların, ve nice deri âfetlerinin şifa bulmasına yarıyacak.

Röntgen arabaları, radyolojie mahaller, «tasaut servisi»... Bunlar kâfi değil. Röntgen makinelerinde çalışacak mütehassıs işçilerin yokluğu Marie'yi düşündürüp duruyor. Hükûmete bir radyoloji öğretiminin tesis ve teminini teklif ediyor. Çok geçmeden de yirmi kadar talebe, ilk kurs için Radyum Enstitüsünde toplanıyorlar. Programda elektrik ve X şuaı hakkında nazarî dersler, pratik anatomi egzersizleri var. Muallimler: Madam Curie, İrène Curie, ve sevimli, bilgin bir kadın olan Matmazel Klein.

Marie'nin 1916 dan 1918 yılına kadar yetiştirdiği yüz elli radyolojik-hastabakıcı, gelişi güzel, her seviye ve sınıftan toplanıyor. İçlerinden bazıları pek az tahsil görmüş kimselerdir Önce Madam Curie'nin adı sanı onlara bir utangaçlık, bir çekingenlik veriyor; fakat fizikçi kadının candan kabul tarzı karşısında çabucak kapılıp bağlanıyorlar. Marie'de, ilim ve fenni

basit kafaların anlıyacağı, kavrıyacağı bir şekle sokmak hüneri var.

İyi yapılmış bir işle keyiflenmek huyu onda o kadar kuvvetli ki, yenilerden biri - eski bir fam dö şambr - ilk defa olarak bir röntgen plâğını kusursuz bir şekilde develope etmeğe muvaffak oldu mu, sanki bu, kendinin başardığı bir muzafferiyetmiş gibi, coşa coşa seviniyor. Bir gün geliyor ki, Fransanın müttefikleri de Madam Curie'nin bilgisinden, maharetinden yardım istiyorlar. 1914 tenberi, sık sık Belçika hastanelerine gitti. 1918 de, bir vazife ile Şimalî İtalyayı dolaşıyor; memleketin radyoaktif maddeler hakkında verim kaynaklarını tetkik ediyor. Bir müddet sonra da Amerikan seferî fırkasından yirmi kadar askere, lâboratuvarında radyoaktivite bahsi üzerinde bilgi ve mümarese edindiriyor.

* * *

Yeni meslêği onu çeşit çeşit insanlarla düşüp kaldırıyor. X şualarının lüzumunu anlıyan bazı operatör hekimler, ona kıymetli yardımcı, büyük meslekdaş gözile bakıyorlar. Bilgileri ise, cihazlarını kudsî bir itimatsızlıkla süzüyorlar. İnandırıcı bir kaç radyoskopiden sonra «bunun işlemesine» hayretler içinde kalıyorlar. ve acı çeken bir insan eti içinde boş yere aranan obüs parçası, tastamam Marie'nin isaret ettiği noktada, teşrih bıçağının altına gelince, âdeta gözlerine inanamıyacak bir hale düşüyorlar. O anda imana gelerek, hâdiseyi bir mucize gibi karşılayıp türlü fikirler yürütüyorlar...

Hastanelerin «koruyucu melekleri» süslü, şık kadınlar, bu ismini söylemeyi savsaklıyan, mütevazı kılıklı insana şöyle göz ucile bir bakıp, akıllarınca numarasını veriyor, bazan da onu bir «emir kulu» yerine koyarak ona göre muamele ediyorlar. Marie bu yanılmalar karşısında içten içe eğleniyor. Bu küçük gurur tezahürleri, canını biraz sıkar gibi oldu mu, Hootgstade hastanesindeki iki sessiz, metîn arkadaşını, bir hastabakıcı ile bir askeri, yâni: kraliçe Elisabeth'le Belçika kralı Albert'i aklına getirerek, ruhunu temizleyip yıkıyor.

Çoğu zaman, ne kadar soğuk ve yabancı duran Madam Curie, yaralılara karşı cana yakın, iç açıcı bir insan oluyor. Köy-

lüler, ameleler, röntgen cihazlarından ürküp, muayenenin bir yerlerini acıtıp acıtmıyacağını soruyorlar. Marie korkularını geçiştirecek tarzda diller döküyor: «Göreceksiniz, bu basbayağı bir resim çektirmek gibi» diyor.

Onda, içlerini ferahlatabilecek şeylerin hepsi de var: Güzel, tatlı bir ses, tüy gibi hafifçecik eller, pek çok sabır ve insan hayatına karşı muazzam, dinî bir saygı. Bir adamı kurtarmak, onu bir can acısından, bir uzvunun kesilmesinden, bir sakatlıktan korumak için, en yorucu, en ezici gayretleri göstermeğe hazırdır.

Ele aldığı bir deva işinden bütün kurtuluş ümitleri tükenmedikçe vazgeçmez.

Göğüs verdiği tehlikelerin, eziyetlerin hiç bir zaman lâkırdısını etmez. Ne katlandığı çeşit çeşit yorgunlukları, ne ölüm tehlikelerini, ne de uzviyeti üzerinde X ve radyum şualarının yaptığı zalim tesirleri ağzına alır. Etrafındakilere tasasız, hattâ neşeli, hiç bir zaman olmadığı kadar neşeli bir yüz gösterir. Harp ona, cesaretin en ulvî maskesi olan bu keyifli, neşeli hali öğretmeğe yaramıştır.

Halbuki gönlüne sorarsanız, hiç de sevinecek, keyfedecek bir şeysi yoktur! Ruhunu buran iç üzüntülerine - yarıda kalan eserini, haberlerini alamadığı Lehli ailesini düşünmektedir - şu dünyayı sarıp kaplıyan mânasız deliliğin uyandırdığı nefret hissi de katılmaktadır. Görmüş olduğu binlerce delik deşik vücudun, iniltilerin, hıçkırıkların hâtırası hayatını uzun bir zaman için karartacaktır.

Mütarekeyi haber veren top sesleri, onu lâboratuvarında, hiç ummadığı bir dakikada şaşırtarak bulur. Radyum Enstitüsünü donatmak ister, ve Fransız bayrağı peşinde yardımcısı Marthe Klein ile beraber bütün etraftaki mağazaları dört döner. Hiç bir yerde bayrak kalmamıştır; nihayet Marie, üç renkte kumaş paçaları satın almaktan başka çare bulamaz. Hademe Madam Bardinet, bunları bir acele dikerek pencerelerden asar, sarkıtır. Sevinçten, sinirden titriyen Marie, yerinde duramaz bir haldedir. Matmazel Klein'ı da yanına alıp, dört senelik maceralarla yaralı bereli emektar röntgen arabasına biner. P. C. N.'in bir garsonu onlara şoförlük etmekte, mesut ve ağırbaşlı

bir milletin dalga dalga kabaran akıntısı içinde, arabayı sokaklardan yukarı aşağı, rastgele geçirmektedir. Konkord meydanında kalabalık, otomobilin yürümesine mâni olur. Bir çok kimseler, Röno'nun yanlarında tırmanıp üzerine çıkarlar. Madam Curie'nin arabası tekrar yürümeğe başladı mı, bu yeni icat emperyalden saatler saati inmiyecek olan on kadar «munzam yolcuyu» da beraber gezdirip götürecektir.

* * *

Marie için, bir yerine, iki muzafferiyet var. Lehistan küllerinden sıyrılıp doğmakta, bir asırlık yarı esaretten sonra istiklâline kavuşmaktadır.

Bir zamanlar, Matmazel Sklodowska olmuş olan insan, boyunduruk altında geçmiş çocukluğunu, gençlik mücadelelerini gözünün önüne getirir. Bir vakitler Çarın memurlarile sinsilik, kurnazlık yolunu tutarak cebelleşmesi, Varşovanın tamtakır fakir odalarında Seyyar Üniversite arkadaşlarile gizliden gizliye buluşması, Szczuki'deki küçük köylülere okuma öğretmesi, artık bütün bunlar, boş yere yapılmış değildir... Senelerce evvel, az kalsın uğuruna mesleğini, hattâ Pierre Curie'nin aşkını bile feda edecek olduğu «vatanî rüyası» işte gözünün önünde bir hakikat oluyor.

Marie'den Josef Sklodowski'ye, Aralık 1920:

Bizler ki «kulluk' içinde doğmuş, tâ beşikten zincire vurulmuştuk» [1], memleketimizin, yıllar yılı, rüyasını kurmuş olduğumuz bu «ölümden sonra gelen dirimini» (bâsübadelmevt) demek ki görecekmişiz.

Bu âna yetişeceğimizi ummuyor, böyle bir mübarek günü görmenin belki de çocuklarımıza nasib olabileceğini düşünüyorduk. Halbuki işte buna da eriştik! Gerçi bu saadet memleketimize pahalıya mal oldu, daha da olacağından başka. Fakat şayet harpten sonra Polonya yine zincire vurulmuş, parçalara bölünmüş bir halde kalsaydı, içlerimizi saracak olan acı ve yeisle, şu şimdiki vaziyetin azıcık karamsı bulutlarını mukayese etmek kabil mi? Senin gibi ben de, istikbale güvenle, imanla bakıyorum.

Bu ümit, bu hulyalar, Marie'ye kendi üzüntülerinden yana bir teselli oluyor. Harp, ilim üzerine çalışmasının düzenini bozdu. Harp, bünyesini aşındırdı, sıhhatini yedi bitirdi. Harp, onu

[1] Adam Mickiewicz'in Messire Thadée'sinden

meteliksiz bıraktı. Memlekete emanet ettiği para, güneş altında kar gibi eridi ve Marie paradan yana vaziyetini gözden geçirdi mi, içini bir endişedir alıyor. Elli yaşını aştığı bir zamanda neredeyse fakir denecek bir hale düşmüş bulunuyor. Yaşamak için, kızlarını yaşatmak için elinde yıllığı on iki bin frank tutan öğretmenlik maaşından başka bir geliri yok. Bakalım derslerine devama, tekaütlük yaşına varana kadar geçecek yıllar süreğince laboratuvar müdürlüğü vazifesini görmeğe gücü, kuvveti elverecek mi?

Harpteki mesleğini bırakmamakla beraber, (daha iki sene, röntgen işçiliğini öğrenmek istiyen hevesliler, Radyum Enstitüsüne, dersleri takibe geleceklerdir.) Marie kendini hayatının en büyük aşkı olan şeye, fiziğe veriyor. Kendisinden *Radyoloji* ve *Harp* mevzulu bir kitap yazmasını istiyorlar.

O da, bu eserde, fennî ihtiraların iyiliklerini, beşerî kıymetlerini göklere çıkarırcasına övüyor. Harbin vesile olduğu feci tecrübede, ilim ve fenni taparcasına sevmenin ne çok yeni şaiklerini toplamış oldu.

Harp radyoloji tarihi, tamamile saf, katıksız mânada ilim mahsulü olmuş ihtiraları tatbik sahasına geçirmenin, bazı şartlar dahilinde olabileceği umulmadık vüs'at ve şümulü şaşırtıcı bir misal halinde arzeder.

X şuaları için, harp patlayıncaya kadar ancak mahdut bir kullanılma zemini vardı. İnsanlığın üzerine saldıran büyük musibet korkunç bir sayıyı bulan kurbanları durmadan yığıp biriktirirken ruhlarda bir aksülâmele vesile oldu. Ne kadar can kurtarmak kabilse kurtarmak; insan hayatlarını esirgemek, korumak için, her çareye başvurma isteğini doğurttu.

Nitekim X şualarından âzamî fayda temini için, derhal mühim bir gayretin belirdiğini görüyoruz. Vaktile zor gözükmüş olan şey, kolaylaşıveriyor, ve araya zaman mühletleri sokulmadan, derhal bir hal şekline kavuşturuluyor. Sanki bir sihirli hava esmiş gibi, malzeme, işçiler, arttıkça artıyor; bilmiyenler öğreniyor, omuz silkip geçenler işe dört elle sarılıyor. Böylece de bu ilmî keşif, engellerle müsademe sahasının fethini tamamen başarmış oluyor.

Buna benzer bir inkişaf devri, Radyumterapi veya radyoelementlerden intişar eden ışınımlarda (radyasyonların) tıb ilminde tatbiki ile başarılmış olacaktır.

On dokuzuncu asrın sonunda, ilmin bize sırrını çözmüş olduğu yeni ışınımlara, ortaklaşa düşen bu umulmadık bahtlı nasipten acaba nasıl bir netice çıkarabiliriz?

Bulanın; ucunda menfaat güdülmiyen ilim araştırmasına beslendiği-

miz güveni kuvvetlendirmesi, ona karşı duyduğumuz tapınma ve hayranlık hissimizi arttırması lâzımdır sanıyoruz.

Teknik bir üslûbun bütün kuruluğuna, dikliğine bürünen bu eserde, Marie Curie'nin herkesten önce atılmış olduğu teşebbüsler çığırının ehemmiyetini sezmemek imkânsızdır. Gayri şahsî ifade formüllerini ne şeytanca kullanış, silinmek, gölgede kalmak için ne gayretle çabalayış! Marie için «ben» sözü sade nefret edilen bir tâbir olmakla kalmıyor: Böyle bir şey düpedüz mevcut değil.

Sanki eseri, sırasına göre kâh «sıhhî teşkilât» diye adlandırdığı, kâh «gaib zamiri» eklentisile, faili müphem ve meçhul kalan, pek sıkıya geldi mi de, «biz» diye umumî bir hal alıveren sırlı menşeler tarafından başarılmış sanılır. Bizzat radyum keşfi bile, «on dokuzuncu asrın sonunda, ilmin bize sırrını çözdüğü yeni ışınımlar» arasına sıkıştırıp gizlenmektedir. Şayet «çarnaçar» kendinden bahsetmek zorunda kalırsa, Madam Curie, benliğini isimsiz halk kütlesinin içine katıp sokmağa yeltenir.

Şu geçirdiğimiz seneler içinde, bir çok başka kimseler gibi Millî müdafaanın hizmetinde çalışmak istediğimden, hemen Radyoloji yolunu seçtim...

Bununla beraber bir nokta var ki, Fransaya, elinden geldiği kadar yardım etmiş olduğunu kendisinin de pekâlâ bildiğini bize isbat ediyor. Lejyon donör nişanını vaktile reddetmişti, bunu ileride de yeniden reddedecek, fakat candan yakınları, biliyorlar ki, şayet Marie, 1918 yılında Lejyon donör nişanının en küçük rütbesi olan şövalyelik derecesine *askerî unvanla* namzet gösterilmiş olsaydı, bu biricik kordeleyi kabul edecekti.

Hoş, prensiplerine aykırı düşecek olan böyle bir harekete zaten uğratılmadı da. «Hanımefendiler» e nişanlar, rozetler takıldı. Anneme hiç bir şey verilmedi. Bir kaç hafta geçince de, muazzam dramda oynamış olduğu rol, hâtıralardan silinip gitti.

Oldukça müstesna hizmetlerine rağmen de, Madam Curie'nin elbisesine küçük bir asker haçını iğnelemeyi, kimseler akıl etmedi.

XXII

SULH
LARCOUEST'DE TATİL AYLARI

Dünya sükûna kavuşuyor. Marie, sulhü tertipliyenlerin işini, gittikçe azalan bir güvenle, uzaktan takip ediyor.

Bu idealist kadın, pek tabiî olarak Wilson nazariyelerinin sihrine kapılacak, Milletler Cemiyetine îman duyacaktı. Kinleri, garezleri sahiden silen bir muahedenin hulyasını kuruyor, bazan: «— Ya Almanları son ferdine kadar imha etmeli, ki böyle bir şeyden yana değilim, ya da onlara tahammül edebilecekleri bir sulh vermeli...» diyor.

Yenen memleketlerle yenilen memleketlerin âlimleri arasında tekrar münasebetler başlıyor. Madam Curie, henüz eskiye, geçmişe karışamıyacak kadar yeni olan mücadeleleri unutmak için samimî bir gayret gösteriyor. Bununla beraber, meslekdaşlarından bazılarının kapıldıkları kardeşlik ve coşkunluk tezahürlerine uyup katılmıyor. Bir Alman fizikçiyi kabul etmeden evvel: «Doksan üçlerin beyannamesine imza atmış mı?» diye sormadan duramıyor. Eğer cevap evet ise, sadece nezaket gösteriyor. Hayır ise, daha dostça davranıyor, meslekdaşı ile, sanki harp hiç olmamış gibi, serbest serbest, ilimden konuşuyor.

Pek geçici, pek ömürsüz bir kıymet olan bu hal, bulanık günlerde aydın zümreye düşen vazife hakkında Marie'nin beslediği çok yüksek fikri belirtmektedir.

Ulu dimağların, «kavga ve kargaşalık fevkinde» kalabilmelerini düşünmüyor: Dört sene süreğince Fransaya sadakatle hizmet etti, insan hayatları kurtardı. Fakat bazı hareketler var ki, bunların suçuna, münevverlerin bulaşmasını kabul edemi-

yor. Madam Curie, mahut beyannameyi imzalıyan Ren ötesi bilginlerini, muharrirlerini ayıplıyor, nasıl ki, daha sonra, Sovyet polisinin tuttuğu usulü herkes içinde, öve öve anacak olan Rus âlimlerini de ayıplıyacaktır.

Bir münevver, eğer medeniyet ve fikir hürriyetinin daimî bir müdafii olmazsa, vazifesine hıyanet ediyor demektir.

Marie, büyük cidalde pay almakla, ne bir harpsever, ne de mezhep, ırk ayrılığı güden biri olmuştur. 1919 da, lâboratuvarının başında, yeniden bulduğumuz insan, içinde katışığı, hilesi olmıyan, tertemiz, dupduru bir âlimdir.

Pierre-Curie sokağındaki binaların, arı kovanı gibi faaliyet içinde, vızır vızır işliyeceği günü canla başla dileyip durmuştu. İlk kaygusu, harp sırasında başarılan müstesna eseri bozmamağa çabalamaktır. Tasaut servisine, «aktif» (müessir) tüplerin hastanelere dağıtılma işine; terhis edilerek Biyoloji paviyonuna kavuşan Doktor Regaud'nun müdürlüğü altında devam ediliyor. Fizik paviyonunda, Madam Curie ile yardımcı arkadaşları, 1915 yılında yarım bırakılmış tecrübelerin üzerine başlarını eğmiş çalışıyor, bir yandan da yenilerine başlıyorlar.

Daha normal bir hayat, Marie'ye İrène'le Eve'in, kendi boyuna gelmiş bu iki sağlam kızın âtilerini düşünmeğe meydan veriyor.

Harikulâde denecek kadar muvazene ve itidal sahibi, yirmi bir yaşında, sakin tabiatli bir mektepli kız olan büyüğü, içinden gelen meslek hevesi üzerinde, hiç bir zaman bocalamalar, tereddütler geçirmemiştir. Fizikçi olmak istiyordur, şaşmıyan bir katiyetle de, radyumu etüdiye etmek arzusundadır.

İrène Curie, böylece, hayran olmağa değer bir sadelik, bir tabiîlikle, Pierre ve Marie Curie'nin takip etmiş oldukları yola adımını atar. Meslek hayatı annesininki kadar parlak mı, yoksa ondan sönük mü olacak diye düşünmez; kendini lüzumundan fazla büyük bir ismin ağırlığı, baskısı altında hissetmez. İlme karşı duyduğu candan aşk, yaradılıştan gelme kabiliyetler onun benliğinde ancak bir hırsı; yapılıp kuruluşunu gördüğü, 1918 denberi de «Preparat vekili» olarak tayin edildiği şu lâboratuvarda ömrünce çalışmak şevkini uyandırmaktadır.

İrène'in mutlu örneği, Marie'ye bu körpecik mahlûkların

hayat lâbirentinde [1] rahatça, kolayca yollarını bulup yürümekte olduklarını zannettiriyor. Eve'in kuruntuları, değişkenlikleri karşısında şaşırıp kalıyor. Çocukların, iradelerine, kuvvetle sahip olmaları bahsinde beslediği asîl ve aşırı bir saygı hissi, onlardaki olgunluğa (kemâle) hakkından fazla kıymet verişi, yeni yetişen kızının üzerinde, baskısını, tahakkümünü yürütmekten, onu daima kaçındırıyor. Eve'in doktor olmasını, radyumun terapötik tatbiklerini tetkik etmesini «can ve yürekten» isterdi.

Böyle olduğu halde, bu yolu tutsun diye kızına söz geçirmeğe, onu zorlamağa kalkışmıyor. Yorulmaz, bıkmaz bir güvenişle, kızının gelip geçici heveslerinden, sebatsız projelerinden herbirine destek ve yardımcı oluyor. Musiki tahsiline kalkışmasını sevinçle karşılıyor. Muallimlerini, çalışma metotlarını seçmek hakkını ona veriyor... İçi şüphe kurdu ile kemirilip duran, kuvvetli irşatlara boyun eğmek ihtiyacında olan bir mahlûkun üzerine hürriyeti; ezici, yorucu gelen bir şekilde, bol bol yığıyor. Hastasını nasıl farkedebilsin, o ki, dehânın yanılmaz iç güdüsü (insiyakî his) ile muazzam engellere rağmen mübarek kaderine doğru götürülüp yürüdü.

Dünyaya getirdiği, biribirinden ne kadar apayrı kızlarının üstüne, bütün sevgisi, şefkatile, hiç bir zaman aralarında bir tercih farkı belirtmeden, ömrünün sonuna kadar kanat açacaktır. İrène'le Eve, hayatlarının her türlü cilvesinde annelerini, ezelî bir koruyucu, hararetli bir müttefik olarak bulacaklardır. Daha sonra İrène'in de sırası gelip çocukları olduğu zaman, Marie, iki nesli birden içi titriye titriye sevgi ve ihtimamla kuşatacaktır.

Marie'den İrène ve Frédéric Joliot-Curie'ye, 29 aralık 1928:

Canım yavrularım;

Sizlere yeni yıl için iyilik dileklerimi yolluyorum. Yani sıhhat, âfiyet, neşe, keyif, iyi çalışma yılı; bir hoş tarafını bulmak için, günlerin geçmiş olmasını beklemeden, güzel dakikaların bütün ümidini de, münhasıran gelecek günlere bağlamadan, her gününde yaşamanın zevkini tatıp çıkaracağınız bir yıl diliyorum. İnsan ihtiyarladıkça, gününü gün etmeyi, yaşanan

[1] Labirent = İçinden çıkılması zor, dolaşık, karışık yol.

ânın tadını çıkarmayı bilmenin ilâhî bir inayete benzetilebilir, kıymetli bir tabiat vergisi olduğunu büsbütün hissediyor.

Küçük Hélène'inizi düşünüyor, saadeti için bilseniz neler istiyor, neler diliyorum. Her şeyi sonsuz bir güvenle sizden bekliyen, ona yaklaşabilecek her türlü ıstırabın arasına elbette ki, kendinizi sokup siper olacağınıza iman eden bu küçük varlığın büyümesini gelişmesini görmek, ne kadar müessir bir şey.

Bir gün gelecek, kudretinizin bu raddeye varmadağını öğrenecek; halbuki insan; evlâtları için bunu yapabilmeyi ne kadar isterdi. Hiç değilse, sıhatte, âfiyette olmaları, ve bu güzel inanışlarını kabil olduğu kadar uzun sürdürebilecek bir sevgi ve şefkat havası içinde, rahat, âsude bir çocukluk geçirmeleri için, her türlü gayreti göstermeğe borçlu olduğumuzu bilelim

Marie'den kızlarına, 3 eylûl 1919:

... Önümüze açılan çalışma yılını sık sık düşünüyorum. Hem de her birinizi, bana verdiğiniz zevk, sevinç ve endişeleri düşünüyorum. Hakikaten sizler, benim için büyük bir «servetsiniz» ve dilerim ki hayat, bana sizlerle beraber daha bir kaç güzel yıl yaşamayı nasib etsin.

* * *

Yıpratıcı, yorucu harp senelerinden sonra, sıhhati düzelmeğe mi yüz tutuyor? İhtiyarlığın sükûnu mu başlıyor? Bilinmez... Madam Curie daha rahat, daha âsûde bir hal alıyor. Yas ve hastalığın mengenesi gevşedi, zaman dertleri, acıları körletti...

Marie'den Bronia'ya, 1 ağustos 1921:

... Hayatta o kadar çok acı çektim ki, artık ıstırabın son haddine vardım, fazlasını çekecek takatim, dermanım kalmadı: Bundan sonra bana yalnız hakiki bir felâketin tesiri olabilir.

Tevekkül nedir öğrendim; her günkü hayatın ne ak, ne de kara diyebileceğim donukluğu içinde bazı küçük sevinçler bulmağa yelteniyorum. «Evler yaptırırım, ağaçlar dikerim, çiçekler yetiştiririm, büyümelerini görürüm, başka da hiç bir şeyi düşünmem!» diyebilmek yetişir. Artık önümüzde çok bir ömrümüz kalmadı, öyle ise hâlâ ne diye üzülüp duralım?

Elemle boğuşup çarpışan bir kadının yanında büyümüş olan İrène'le Eve, yüzce, evvelkinden daha yaşlı, kalb ve vücutça daha genç, yepyeni bir candaş buluveriyorlar. Yorulmaz bir sporcu olan İrène, kendi marifetlerini, taklit etmesi için annesine cesaret, gayret veriyor. Onu yanına alıp uzun yürüyüşlere

çıkıyor, buz üstünde kaymağa, ata binmeğe, hattâ biraz da kayak sporu yapmağa götürüyor.

Yaz gelince, Marie, kızlarile Brötanya'da buluşuyor. Larcouest'te, bayağı kalabalıkların üşüşmediği bu içler açıcı memlekette, üç arkadaşlar masal âlemine yakışır, harikulâde tatil ayları geçiriyorlar.

Manş kıyısında Paimpol yakınındaki bu köyün ahalisi, sadece denizcilerle, çiftçilerden... bir de Sorbon profesörlerinden müteşekkildir. Tarihçi Charles Seignobos ile biyolojist Louis Lapicque tarafından 1895 yılında, Larcuest'in keşfi, Üniversiteliler muhitinde, Krostof Kolomb'un seyahati kadar ehemmiyet almıştır. Nükte yapmayı seven hoş sözlü bir muharririn «İlim müstahkem mevkii» diye ad takacağı bir bilginler kolonisine, sonradan katılmış olan Madam Curie, evvelâ yerlilerden birinin evinde mal sahibile bir arada oturdu; sonra bir köşk kiraladı, daha sonra da bunu satın aldı.

Engindeki dalgaların kıyıya yaklaşmasına engel olan büyüklü küçüklü sayısız adalarla bezenmiş sakin bir denize bakan kırlık arazide, en tenha, en havalı, rüzgârlı bir noktayı seçti. Onda fenerimsi evlerin aşkı vardır. Kiraladığı, daha sonra da yaptıracağı evlerin hepsi, biribirine benzer: Büyük bir arsada, minnacık bir köşk.

Berbat, fakir yüzlü eşyaları, biçimsiz bir tarzda konmuş odalar ve ilâhî bir manzara.

Her sabah Marie'nin rastladığı tek tük kimseler, - iki kat olmuş ihtiyar kadınlar, halleri, hareketleri ağır aksak köylüler, gülümsediler mi bozuk, yenik dişleri gözüken çocuklar - çın çın öten bir sesle, Bröton şivesinin, hecelerini uzatıp çektiği bir «Bonjur Madam Cuuurie!» derler.

Marie kaçmağa kalkışmadan, gülümser, ayni âhenkle: «Bonjur Madam Le Goff...», «Bonjur Mösyö Quintin» veya, ayıp amma, şayet karşısındakini tanımıyorsa sadece «Bonjur!» diye karşılık verir.

Köylü takımı; içinde ne merak, ne tecessüs, sadece dostluk hissi bulunan bu akranca, bu «halîm selîm» selâmları, öyle bol keseden harcayıp durur, sanmayın.

Onlar iltifatlarını ancak bilerek, farkında olarak «lûtfederler». Marie'ye bu itibarı kazandıran şey, radyum -radyôom- değildir, «ceridelerin bir teviye, cayır cayır, onu yazıp duruşlar» değildir. O, bu iltifata, aradan iki mevsim geçtikten sonra, beyaz sivri tepeli başlıkları altında saçları sımsıkı çekik Bröton kadınlar, Marie'de kendilerinden birini, bir köylü kardeşin varlığını tanıyıp buldukları zaman lâyık görülmüştür.

Madam Curie'nin evi, nice başkalarına benziyen bir evden ibaret. Larcouest'in mühim evi, kolonininin merkezi, toplantı, eğlenti sarayı ise, tâ tepesine kadar sarmaşıklar, çarkıfelek dallaları, küpe çiçeklerile süslenip pülsenmiş alçacık, kulübemsi, bir köy evi. Bu kulübeye, Bröton dilinde Taschen-Vihan diyorlar.

Taşen'in bayır aşağı inen bir bahçesi var. Pek gösterişli bir san'atle ekilmemiş olan çiçekleri parlak, renkli, sıra sıra diziler halinde uzanıyor.

Rüzgârn gün doğusundan estiği günler müstesna, Taşen'in kapısı daima ardına kadar açık durur. Burada yetmiş yaşında, genç bir gönüller büyücüsü, Sorbon'da tarih profesörü Charles Seignobos oturur. Bu, ufacık tefecik, gayet çevik, kamburca bir ihtiyardır. Yamalı, sararmış, ezelî elbisesi; siyah çizgili beyaz flaneldendir. Köy halkı onu «Mösyö Senyo», arkadaşları da «Kaptan» diye çağırırlar. Onun nasıl bir tapınışla sevildiğini, hele etrafını saran bu görülmedik saygı ve şefkat havasına tabiatinin hangi cephelerile hak kazandığını anlatmaktan kelimeler, âciz kalırlar. Bu bekâr, bu ihtiyar delikanlı, daima, bütün erkeklerden sevgi gördü ve etrafında hiç bir paşanın sahip olmadığı kadar da kadın buldu: İki yaşından seksenine kadar, otuz, kırk kadar dişi arkadaş...

Dik, çetîn bir keçi yolundan, Marie, Taşen'e doğru iniyor. On beş tane kadar «mahremi esrar», hanidir evin önünde toplanmış, adalara yollanmayı beklerken, boş boş dolaşıp duruyorlar. Yarı göçmen kafilesine, yarı da memleket memleket dolaşan çingeneler alayına benziyen bu insanlar arasında; Marie'nin gelişi, hiç bir heyecan uyandırmıyor. Cana yakın bakışı, miyop gözlükleri arkasına gizlenen Charles Seignobos, Marie'yi hem tatlı, hem de küskünce bir: «Hah! İşte Madam Curie. Bon-

jus, bonjur!» la selâmlıyor. Sada aksi gibi bir kaç başka bonjur daha... Ve Marie, yere otururak, halkanın içinde yer alıyor.

Başında soluk bir keten şapka, sırtında da kasabanın terzi hanımı Elisa Leff tarafından, erkek veya kadın olsun, âlim veya balıkçı olsun, hep ayni örnek üzerine bir kaç franga biçilip dikilen siyah yumuşak yünlüden eskimek bilmez amele ceketile, emektar bir eteklik var.

Ayakları, üstü bez sandallar içinde çıplaktır. Otların üzerinde saçlı duran on beş başka torbanın benzeri, - içi bir banyo burnusu ve mayo ile gerilip şişkinleşmiş - torbasını önüne koydu.

Şu rahatçacık insanların arasına birdenbire alınıvererek bir gazeteci, kimbilir sevincinden ne hallere girer! Tembel tembel yere uzanmış şu bir kaç Akademi âzasının üzerlerine basmamak, bir Nobel Mükâfatlısını tedirgin etmemek için, doğrusu pek de dikkatli davranmalı. İhtisaslar bolluğu var. Fizikten mi bahsetmek istiyormuş? İşte Jean Perrin, Marie Curie, André Debrienne, Victor Auger; Matematikten, entegarl, hesaptan mı? Harmaniyesine sarılı bir Romalı İmparator gibi havlusuna bürünen, Emil Borel'e başvurunuz! Biyoloji mi? Astro-fizik mi? Louis Lapicque, Charles Maurain size istediğiniz cevabı, hemen verecekler. Hele gönüller büyücüsü; Charles Seignobos'a gelince, koloninin çocukları, kafa kafaya verip «onun bütün tarihi. yiyip yutmuş gibi bildiğini» söylerler.

Fakat bu Üniversiteliler toplantısının mucizesi, aralarında hiç bir zaman, fizik, tarih, biyoloji, veya matematik lâkırdısı edilmemesinde. Saygı, «meratib sırası», hattâ terbiye kaideleri nedir bilinmemesinde! Burada insanlık; baştakiler de müritler, ihtiyarlar ve gençler diye bir takım kısımlara bölünmektedir. Dört sınıf efrat vardır: Kabîlenin arasma yanlışlıkla yolu düşmüş ve çarçabuk sürülüp defedilmeleri icap eden geçici yolcular, yâni «mahremi esrar» dan sayılmıyan «filisten» ler [1]. «Fil-

[1] «Philistin» Filistinli mânasına gelen bu isim, Alman talebeleri tarafından Üniversite yabancısı kalmış kimselere, bilhassa tüccar ve müteahhitlere verilmiştir. Fransada da ayni isim, romantikler tarafından, kafaları işlememiş, ilme yanaşmamış burjuvalara takılmıştır.

ler» [1] denizcilik hayatına pek elverişli olmıyan dostlar: Onlara türlü lâtifelerle sataşıp takılarak katlanırlar. Sonra Larcouest'liler, bu isme lâyık olan, «denizciler» gelir. En nihayet de başdenizciler, körfezdeki anaforların teknisiyenleri, crawl ve kürek çekme ustaları, «timsah» adlılar. Hiç bir zaman filisten olmıyan Madam Curie, işi kurnazlığa getirip «timsah» payesini de koparamaz. Kısa bir «fil» stajından sonra sadece, «denizci» olmuştur.

Charles Seignobos, «ümmetini» sayar, hareket işaretini verir. Vazife nöbetinde bulunan denizciler - Eve Curie ile Jean Maurain - kıyıya yakın bir yerde demirli filodan (iki yelkenli, beş altı tane de flikadan ibaret muhteşem bir filo!) «büyük sandalı», «İngiliz kanosunu» çözdüler; bunları. yontulmuş kayaların tabiî bir iskele biçimi aldığı yanaşma yerini boyna [2] kullanarak getirdiler. Deniz seferine çıkacak kafile, işte kenarda birikmişler bile. Seignobos'un birdenbire gürliyen alaycı, neşeli sesi: «Binelim! Gemilere binelim«» diye bağırıyor ve flikalar dolarken: «Birinci ekip hangisi? Ben hamlacı başıyım! Madam Curie uçtaki küreklere, Perrin'le Borel kalın küreklere, Francis de dümene!» sözlerile ortalığı çınlatıyor.

Nice münevveri şaşkına çevirebilecek olan bu emirler, derhal yerine getiriliyor. Dört kürekçi, - Sorbon'dan dört profesör, dört meşhur insan - yerlerine oturuyor, herbiri de ellerinde ağır koca bir kürekle, - değil mi ki dümen başındadır, deniz üstünün «âmir ve hâkimi mutlakı» olan - genç Francis Perrin'in «Hep beraber, ileri!» emrini, tam bir inkıyat içinde bekliyorlar. Charles Seignobos, kürekleri ilk olarak suya batırıyor ve kürekdaşlarına çekme temposunu veriyor. Onun arkasında JeanPerrin, öyle bir kuvvetle küreğine asılıyor ki, flikayı âdeta bir mihver üzerinde döndürüyor. Perrin'in arkasında, Emile Borel, Borel'in arkasında, tâ uçta, usullü, âhenkli bir şe-

[1] Fil, bahriyeli argosunda, denizle alışığı olmıyanlara verilen dir.

[2] Boyna = büyük kayıkları arkasından yürütmeğe, dümen gibi kullanmağa yarıyan kürek gibi bir sırık. «Pala» dahi denir.

«Mütercimin notu»

kilde, uzanabildiği kadar eğilip, sonra da geri yatan Marie Curie var.

Yeşilli beyazlı flika güneşli denizin üzerinde güzel güzel ilerliyor. Dümencinin sert ihtarları sükûnu yırtıyor: «Sancaktan ikinci kürek bir iş görmüyor!» (Emil Borel suçunu inkâra çabalıyor, fakat çok geçmeden siniyor, üstündeki gevşekliği yenerek daha kuvvetle asılıyor) «Uçtaki kürek, hamlacısına uymuyor!» (Kabahatinden utanan Madam Curie, hareketini düzeltiyor, usule göre kürek çekmeğe gayret ediyor.)

Madam Charles Maurin, güzel, tatlı sesile bir «kürek çekme şarkısına» başlıyor. Çok geçmeden de bu türkü flikanın kıç tarafına toplanmış «deniz yolcuları» tarafından, hep bir ağızdan tekrarlanıyor:

Babam bir ev yaptırdı.
(Haydi küreklerimizi çekelim)
Evi seksen genç duvarcı yaptı...

Hafif bir Norois [1] imbatı - güzel hava rüzgârı - heceleri tane tane ayrılarak söylenen ağır şarkıyı, körfezin öte yanında görünen çok daha ilerideki ikinci «sefineye» doğru uçurup götürüyor.

Oradaki kürekçiler de, koloninin şarkı dağarcığını dolduran ve Charles Seignobos tarafından her Larcouest'li nesle öğretilen üçyüz, dörtyüz türküden birini, göğü, denizi çınlatarak söylemeğe başlıyorlar.

Adalara giden üç delikanlı idiler
Üç delikanlı idiler
Adalara gidenler...

İki, üç türkü, büyük flikayı Trinite'nin burnuna götürüyor. Dümenci saatine bakıyor: «Nöbet değişin!» diye bağırıyor. Marie Curie, Perrin, Borel, Seignobos kalkarak yerlerini dört başka yüksek öğretim âzasına bırakıyorlar. Boğazın kuvvetli akıntısını yanlamasından geçmek, Roch Vras'a, - Büyük eflâtun kayalığa - hemen her sabah Darcouest'lilerin deniz banyolarını almağa geldikleri bu ıssız adaya ulaşmak için, yeni bir kürekçi ekipi lâzım.

[1] «Şimali garbî» mânasına gelen Nord-ouest kelimesi, denizcilere hâs bir telâffuzla «no-roi şekline girmektedir. «Mütercim».

Erkekler boş flikaların yakınında, kızıl kahverengi yosunlarla kaplı kıyıda, kadınlarsa, ötedenberi «Hanımlar kamarası» diye isim takılmış, esnek, yağlımcık otlarla döşeli bir gizli köşede soyunurlar.

İlklerden biri olarak siyah mayosu ile Marie ortaya çıkar, denize girer. Sahil, diklemesine birden aşağı inmektedir; insan daha suya daldığı dakika ayağını basacak yer bulamaz.

Marie Curie'nin bu Roch Vras'da, serin, derin, harikulâde duru, şeffaf bir suda yüzerkenki hayali, içerimde sakladığım anneme ait hâtıraların en güzellerinden, biridir. O, kızlarının ve arkadaşlarının pek sevdikleri «crawl» ve «trudgeon» usulü yüzmeleri bilmez. İrène ve Eve tarafından metodik bir şekilde çalıştırılarak, usule, üslûba uygun bir «over arm stroke» öğrenmiş, fıtrî zarafeti de işin üst tarafını tamamlamıştır.

İnsan; ince, çevik vücudu, güzel beyaz kolları, bu genç kız gibi canlı, sevimli hareketleri hayranlıkla seyretmek için, onun deniz başlığı altında saklanan kır saçlarını, buruşuk yüzünü unutur.

Madam Curie, atikliğinden, denizcilik marifetlerinden yana, pek mağrurdur. Sorbon'lu meslekdaşlarile, gizliden gizliye sporculuk rekabetleri, çekişmeleri vardır. Marie, Roch-Vras'ın küçük koyunda âlimlerin, âlim karılarının (yarmaca) veya kulaç usulü yüzmeğe kalkışıp, ilerlemeyi beceremeyince de çırpına çırpına, oldukları yerde bocalayıp duruşlarını dikkatle seyreder.

Rakiplerinin yüzdükleri mesafeleri ölçüp hesaplar, sonra da, hiç bir zaman açıkça yarış teklifine kalkışmadan, Üniversite öğretim heyetinin mesafe ve sür'at rekorlarını kırmağa çalışır, idman eder, durur. Kızları, onun hem hocaları, hem de sır arkadaşlarıdır:

Marie bazan masum masum:

— Galiba ben Mösyö Borel'den daha iyi yüzüyorum, değil mi? diye sorar.

— Ooo, çok daha iyi Mé... Hattâ kıyas edilemiyecek kadar daha iyi!

— Bugün Jean Perrin güzel yüzdü. Amma hatırlıyor musun, dün ben daha uzağa gitmiştim?

— Evet, seni gördüm, fevkalâde idin. Geçen senedenberi çok ilerlettin!

Candan oldukları bildiği bu komplimanlara bayılıyor. O kendi neslinin en iyi yüzücülerinden biridir.

Banyodan sonra, güneşte ısınır, yola koyulma ânını beklerken koca bir parça yavan ekmek yer. Onun, küçük saadet çığlıkları vardır: «Oh ne rahat!» ya da gök, deniz ve kayalıkların iç coşturucu manzarası karşısında: «Aman, ne güzel!»

Ağzından kaçar gibi çıkan bu kısacık hükümler, şu gönüllü muhacir alayının Larcouest'e dair, söylenmesine göz yumdukları yegâne kelimelerdir. Bu diyarın dünyanın en güzel yeri olduğu, denizin burada daha mavi, - evet Akdenizdeki gibi masmavi - her yerdekinden daha yüze güler, daha çeşitli olduğu o derece «kabul ve teslim» edilmiş bir şeydir ki, nasıl Larcouest'lilerin seçkin ilmî dehâlarından bahsedilmiyorsa, bunlarında öylece hiç bir zaman lâfı açılmaz. Bu mevzua, şairce edalar takınarak yanaşan ve herkesin alaya başladığını görünce de tutup lâfı kesiverenler, yalnız Filistenlerdir.

Öğle vakti. Deniz boşaldı ve flikalar, nemli otlaklara benziyen çeşit çeşit, yığın yığın deniz nebatları arasından, «Anterren geçidinden» ihtiyatla ilerliyerek geçiyorlar. Üstüste, şarkılar söyleniyor, arka arkaya nöbetler değişiyor. İşte Taşen evinin eteğinde kıyı, iskele... Daha doğrusu suların alçalma zamanında, iskele yerine geçen deniz otları, yosunumsu nebatlar yığını. Marie etekliğini yukarı çekip topluyor, yalınayak, çıplak bacak; bir elile de keten papuçlarını, burnusunu havaya kaldırarak, ayak bileklerine kadar dalıp battığı pis kokulu sivah bir çamur batağı içinde «of'suz, aman'sız», cesur cesur, sahile doğru yürümeğe başlıyor. Yasına hürmeten ona yardım teklif edecek veya torbasını taşımak istiyecek Larcouest'liler Marie'yi pek şaşırtmış, titizlendirmiş olurlar. Burada kimse kimseye yardım etmez. Kabile kanununun birinci maddesi, şu noktayı belirtmektedir: «GAYRETKEŞLİK YOK». [1]

---

[1] Bu iki kelime, fikrimce tarihi bir sözü telmihan kullanılmaktadır. Meşhur Fransız diplomatı Talleyrand, emri altında çalışanlara, sırnaşıkça, münasebetsizce, aşırı varırcasına faaliyet göstermemeleri için: «Bilhassa gayretkeşlik yok ha!» diye tavsiyede bulunurmuş! derler.

«Mütercimin notu»

Denizciler biribirlerinden ayrılır, öğle yemeğine giderler. Saat ikide, beyaz yelkenli Eglantine'le (Yaban Gülü) gezmeğe çıkmadan evvel - bu yat olmasa, Larcouest, Larcouest olmazdı! - yeniden Taşen'de toplanacaklardır. Bu sefer, Madam Curie ortada yoktur. Yelkenli geminin âvareliği onu yorar. Deniz fenerini andıran evinde, yapayalnız, ya bazı ilmî yazıların tashihini yapar, yahut da eline âletlerini, belini, budama makasını alarak bahçeyle uğraşır. Dikenli hasır otları, arsız böğürtlenlerle giriştiği bu mücadelelerden, esrarlı ekim dikim ameliyelerinden, orası burası kanıyacak kadar sıyrılmış, bacakları yol yol tırmıklanmış, toza toprağa bulanmış ellerine dikenler batmış bir halde dönüp çıkar. Eğer zarar bu kadarla kalıyorsa, sevinmek, «ne mutlu!» demek lâzımdır. Zira İrène'le Eve, «gözünü daldan budaktan esirgemez» hamarat annelerini, bazan topuk kemiği burkulup incinmiş veya uğursuz bir çekiç inmesi altında bir parmağı yarı ezilmiş vaziyette bulurlar.

Saat altıya doğru, Marie ikinci bir deniz banyosu için iskeleye iner, sonra da tekrar giyinerek daima açık duran kapıdan, Taşen'e girer. Körfeze bakan geniş pencerenin dibinde, bir koltukta, gayet yaşlı, gayet hoş sözlü, gayet güzel bir kadın, Madam Marillier oturur. Evden hiç çıkmaz ve bu yerden, her akşam, denizcilerin dönüşünü gözler. Marie de onu yanıbaşına oturur, rengi solup ağaran denizin üzerinde, batan güneşin ışıklarile yelkenleri yaldızlanan *Eglantine*'in görünmesini bekler.

Demirleme ve yattan inme manevralarından sonra deniz gezginleri dar patikadan yukarı doğru çıkarlar. İşte kolları tunçlaşmış İrène'le Eve; sırtlarında üç kuruşluk basma entariler, saçlarında Charles Seignobos'un, gezmeğe çıkmadan evvel bahçeden koparıp verdiği - bu değişmez bir gelenektir - kırmızı karanfillerle geliyorlar. Pırıl pırıl gözleri; Trieux'nün denize döküldüğü noktada pupa yelken gezmenin, yahut da kısacık otlarile, insanı yorucu «esir almaca» oyunlarına heveslendirip kışkırtan Modez adasına uğrayışın baş döndürücü zevkini söylüyor.

Herkes, hattâ yetmiş yaşındaki Kaptan bile, diplomalarını, Nobel Mükâfatını hiç ise yaramadığı bu oyuna katılıyor. Çabuk koşan âlimler itibarlarını kurtarmış oluyorlar. Çeviklikte

yaya kalanların hali ise, «takım başkanlarının merhametine kalmış bir iştir. Hem de bunlara, esir «değiş tokuşunda» hor hakir bir köle sürüsü gibi davranılır

Bu çocuklara veya vahşilere uyar âdetler, bu suda, rüzgârda yarı çıplak yaşayış, daha sonraları en kibarmdan tutun da, en basitine kadar bütün halk sınıflarını tesemmüme uğratacaktır. Fakat şu harp sonrası yıllarında, bütün bunlar, «Erenlerden» olmıyanların tenkitlerini uyandıracak şeylerdir. Meğerse biz, modadan on beş sene kadar evvel davranarak, deniz hayatını, yüzme yarışlarını, güneş banyolarını, ıssız adalarda kamp kurmaları icat etmişiz. Sporcuların sükûn dolu, zararsız utanmazlıklarını tatıyor, süsümüze püsümüze, aldırış etmiyoruz: Yüz defa söküğü yırtığı dikilmiş bir mayo, bir gemici ceketi, iki çift bez yüzlü sandal, evde dikilmiş iki üç tane basma entari: Bütün yazlık hazırlıklarımız bundan ibaret. Bir gün, dört bir yanını «Filisten'liler» sarmış berbat mı, berbat, - ve aman yarabbi ne korkunç şey! - homur homur motörlü kanolarla şiiri, füsunu kaçırılmış bir Larcouest'de süs püs de «arzı endam» edecektir.

Akşam yemeğinden sonra Madam Curie, on beş yirmi senedir kullandığı tüylü bir atkıya sarınıp, kızlarile kolkola, geniş adımlar atarak dolaşır gezer. Bu üç siluet, karanlık, daracık keçi yollarından geçerek, Taşen'e - hep de Taşen'e - giderler Larcouest'lileri müşterek salonda, hep bir araya çeken günün üçüncü toplantısıdır. Çepe çevre, masanın etrafına oturulmuş, harf «oyunu oynanır». Bir torbadan çekilen mukavva harflerle, karışık kelimeler biçimlemekte en ustalardan biri olan Marie'nin kazanç piyasası, bir şampiyonunki kadar yüksektir. Onunla oyun arkadaşı olmak için tepişilir. Gaz lâmbaları etrafına dizilmiş başka «gönüllü muhacir» ler okur veya satranç oynarlar.

Şenlik günleri, aktör - muharrir - amatörler, seçme bir seyirci kütlesi önünde bilmeceler söylerler, taklitli şarkılar okurlar ve mevsimin kahramanlık hâdiselerini göklere çıkararak canlandıran rövüler temsil ederler. Misal mi istersiniz? İş-

te: İki rakip sefine arasında halecanlı bir yarış; yanaşma yolunu tıkıyan koskocaman bir kayanın, müthiş heyecana telâşa gelmiş teknisiyenler gayretile «nakli mekânı» gibi tehlikeli, mühim bir ameliye; hepsinin de lânetlemesi gün doğusu rüzgârının hayırsızlıkları; gemi batması gibi traji-komik bir deniz kazası; her Allahın günü Taşen bahçesinin sebze kısmını «silip süpürmekle» itham edilen bir muhayyel, ecinnimsi porsuğun cinayetleri...

İşıktan, şarkılardan, çocuksu gülüşmelerden, ulvî suskunluklardan, yeni yetişmelerle büyüklerini biribirine bağlıyan serbest, külfetsiz neş'eli bir arkadaşlıktan doğma eşsiz bir cazibeyi nasıl canlandırmalı? Nasıl anlatmalı? Hemen hemen hiç bir mühim hâdisesi olmıyan, her günü bir evvelkine benziyen bu yaşayış, Marie Curie ile kızlarında en kıymetli hâtıraları bırakacaktır. Muhitin bütün sadeliğine, basitliğine rağmen, bu hayat benim gözümde daima debdebenin, mükemmeliyetin «son haddi» imiş gibi canlanacaktır. Hiç bir plâjda, hiç bir milyarder, şu Brötanya köşesinde, «aklı evvel» Sorbonlu sporcuların denizden çıkardıkları keyiflerden daha canlısını, daha hâlisini, daha paha biçilmezini çıkaramamıştı. Hem, mademki bu maceraya çerçeve olan yer, şirin, - şüphesiz bir çok başkaları gibi şirin - bir köyden baska bir şey değildir; şu halde göz kamaştırıcı bir muvaffakıyetin sırrını, her yıl burada toplanan âlimlerde aramalı ve bu basarının mânevî hakkını onlara vermeliyiz.

Okuyucularım, acaba siz ler - şu biyografiyi yazarken bunu kendi kendime bir çok defalar sordum - okuduğunuz başka kitapları düşünerek, şöyle bir duralayıp, alaycı bir gülümseyişle: «Amma da iyi insan bolluğu! Amma da tertemiz yürekler, amma da biribirinin üzerine kanat geriş ve karşılıklı insanlar!» diye mırıldanmıyacak mısınız?

Amma neylersiniz, bu hikâvede «iyi sahıslar» bolluğu var... Kabahat bende değil: Bu insanlar yaşadılar. Tıpkı tarif etmeğe renklendirip canladırmağa calıstığım gibi, Marie'nin arkadaşları, tâ doğduğu günü görenlerden tutun da, son dostlarına kadar, hepsi de, kapkara renkler meraklısı romancılarımızın işlerine yaramıyacak, pek püften tahlil mevzuları verebilirler.

Şu Sklodowski'le, şu Curie'ler, ne acayip, ne gayri tabii

ailelerdir ki, bunlarda ana babalarla evlâtlar, biribirlerine diş bileyip, kin gütmezler! Her birine yol gösteren, şefkat ve sevgidir. Kapı arkalarından lâf dinlemezler, kimseyi öldürmezler, hattâ adamakıllı da namuslu, temiz insanlardır!

Bu Fransız veya Lehli Üniversiteliler alayı, ne acayip mahlûklardır ki, bütün insan toplulukları gibi kusurlu olmakla beraber, nefislerini, hiç bir zaman meraret ve melânetin bozmıyacağı eş bir ideale bağışlamışlardır.

Brötanya'da tadılan saadetimizin kozlarını, masanın üzerine yayıp döktüm.

Belki de, bu sihirli tatil aylarının içten içe türlü züppelikler, kavgalar canlanmadığını düşünerek omuz silkenler olacaktır.

En keskin gözlü bir meraklı bile, Larcouest'de, büyük âlimi, mütevazı arastırıcıdan, fakiri zenginden ayırdetmek imkânını bulamazdı. Tek bir defa bile, Brötanya'nın güneşi veya dalgaları içinde yasarken para lâkırdısı edildiğini duymadım. Hepimizin büyüğü Charles Seignobos, bize en sessiz, patırtısız şekilde, en ulvî dersi veriyordu. Bu cömert ihtiyar kendini nazariveler veya akideler şampiyonu diye ilân etmeden, malını herkesin malı yapmıstı.

Açık kapılı ev, *Englantine* yatı, flikalar, onundu; hâlâ da onundur, fakat bütün bunlara herkesten az sahip olan kendisiydi.

Fenerlerle ışıl ışıl donatılmış evinde bir balo verildi mi de, polkalar, lânsiveler, yerli dans havaları calan akordeon; hizmetkârlarla efendileri, Akademi âzasile çiftci kızlarını, Bröton denizcilerle Parisli hanımları karmakarışık çiftler halinde coşa coşa döndürürdü.

Annemiz, bu eğlentileri sessiz sessiz sevrederdi. Bu utangaç, neredeyse somurtkan denecek kadar cekingen duran kadının can alacak damarını bilen arkadasları hanımlar, İrène'in iyi dansettiğini, Eve'in ne güzel bir elbise giydiğini söylemevi hiç de kaçırmazlardı. İşte o zaman, Marie Curie'nin yorgun yüzünde, cana can katıcı bir iftihar tebessümü belirirdi.

XXIII

AMERİKA

1920 yılı mayıs ayının bir sabahında, Radyum Enstitüsünün minnacık bekleme odasına bir kadın alınıyor. Adı Misis William Brown Meloney; New-York'da büyük bir mecmuayı idare ediyor. Halbuki, bir iş kadınına benzer tarafı da yok. Ufak tefek, çok zayıf, sakatça bir kadın: Gençken geçirdiği bir kaza hafif bir topallık bırakmış; kır saçları, kibar, solgun bir yüzü, iri, hulyalı kara gözleri var. Kendisine kapıyı açan hademe kadına, âdeta titreye titreye, Madam Curie'nin «lûtfetmiş» olduğu randevuyu unutup unutmadığını soruyor.

Bu randevuyu yıllardır bekliyor. Misis Meloney, Madam Curie'nin hayatı ve eserinin, sayısı gittikçe artmakta olan coşkun hayranlarından biri.

Amerikalı idealist, ayni zamanda büyük bir gazeteci olduğundan «taptığı mâbuda» yakınlaşmak için yılıp usanmadan çabalamıştır.

Cevapsız kalan bir kac mülâkat talebinden sonra Misis Meloney, ahbaplarından bir fizikçi ile Marie'ye şu aşağıdaki satırları taşıyan son bir «dilekçe» yollamıştır:

... Babam ki, bir doktordu, bana daima, insanların azıcık kıymet ve ehemmiyetlerini ifrata vardırmanın lüzumsuz olduğunu söylerdi. Fakat siz Madam, yirmi senedir ki gözümde mühim olan bir varlıksınız ve sizi yalnız bir kaç dakika görmek istiyorum.

Ertesi günü Marie, onu lâboratuvarında kabul ediyordu.

Misis Meloney şöyle yazacaktır:

Kapı açıldı ve içeri solgun, utangaç bir kadın girdi. Ömrümde bu kadar mahzun bir yüz görmedim diyebilirim. Sırtında siyah pamukludan bir elbise vardı. Sabırlı, tatlı bir ifade taşıyan harikulâde yüzünde, kendisini

okumağa, tetebbua vermiş insanların dalgınlığı vardı. Onun karşısında kendimi birdenbire fazla buluverdim, hakkı olmadan bir yere girip rahat kaçıran, baş cezası insanların haline düşmüş gibi oldum.

Utancım, Madam Curie'ninkinden de baskın çıktı. Yirmi seneden fazladır profesyonel bir gazeteci olduğum halde, bu siyahlar giymiş, müdafaasız kadına, tek bir sual sormağa gücüm yetmiyordu. Büyük eserine Amerikalıların alâka duyduklarını, anlatmağa yelteniyor, kendisini rahatsız ettiğim için de özür dilemeğe çabalıyordum. Madam Curie beni sıkıntıdan kurtarmak için Amerikadan lâf açtı:

— Amerikanın aşağı yukarı elli gram radyumu var. Dört gram Baltimore'da, altı Denver'de, yedi New-york'ta...

Her küçük parçanın bulunduğu yeri, bir bir, isimlerile saydı, söyledi.

— Ya Fransada? diye sordum:

— Lâboratuvarımın, bir gramdan azıcık fazla bir radyumu var.

— Sizin yalnız bir gram radyumunuz mu var?

— Benim mi? Yoo! Benim hiç radyumum yok! Bu gram lâboratuvarımındır.

... Madam Curie'yi çok zengin bir kadın yapmış olması lâzımgelen ihtira beratından, maddî istifadelerden bahsettim. O, gayet sükûnetle:

— Radyumun kimseyi zenginleştirmemesi lâzım. O bir elementtir. Herkesin malıdır, dedi.

Birdenbire içimden geldi:

— Eğer, şu dünyada en çok istediğiniz nedir, göster, diye sorsalar, neyi seçerdiniz? dedim.

Bu saçma, mânasız bir sualdi, fakat kaderin hükmünü keşfe yaradığı sonradan belli oldu.

... O hafta, bir gram radyumun ticarî kıymetinin yüz bin dolar olduğunu öğrendim.

Ayni zamanda Madam Curie'nin idaresindeki lâboratuvarın aşağı yukarı yeni olmasma rağmen, kâfi çalışma vasıtalarına malik bulunmadığını, radyum ihtiyatının da tıbbî tedavilerde kullanılan tasaut tüplerinin hazırlanmasına hasredildiğini öğrendim.

Bu münevver Amerikalı kadının şaşırıp afallaması, şöyle bir gözönüne getiriliyor mu? Misis Meloney, bir bir gezdiği için, Amerikanın kudretli, muazzam lâboratuvarlarını, saraya benziyen Edison'unkini biliyor. Gerçi yepyeni, «yüzü gözü tertemiz», fakat Fransız Üniversite binalarının mütevazı mikyasına göre yapılıp kurulmuş olan Radyum Enstitüsü bu mühteşem şeylerin yanında fakir mi, fakir kalıyor. Misis Meloney, radyum filiz madenlerinin işlendiği Pittsburgh fabrikalarını da biliyor. Bacalardan buram buram tüten kara dumanlar, meşhur değer-

li maddeyi ihtiva eden carnotite'le yüklü upuzun vagonları, gözünün önünden gelip geçiyor.

İşte şimdi de Pariste, kötü döşenmiş bir yazı odasında, radyumu keşfetmiş olan kadınla başbaşa bulunuyor.

— Dünyada neye malik olmayı dilerdiniz? diye soruyor.

Madam Curie de usulca cevap veriyor:

— Araştırmalarımı yürütebilmek için bir gram radyuma ihtiyacım olacak. Amma bunu alamam. Radyum benim keseme göre değil, çok pahalı bir şey.

Misis Meloney, harikulâde bir proje tasarlıyor: Vatandaşlarının Madam Curie'ye bir gram radyum vermelerini istiyor. New-York'da dönünce, bu hediyeyi satın almak gayesile, on tane zengin kadını, on milyarderi, on biner dolar vermeğe razı etmek için çabalıyor. Muvaffak olamıyor. Böyle bir büyüklüğü göstermeğe yanaşabilecek, ancak üç tane ilim, irfan hâmisi kadın bulabiliyor. O vakit: «— Ne diye on zengin kadın aramalı?» «Neden bütün Amerika kadınları arasında bir iane defteri açmamalı?» diye düşünüyor.

Amerikada, hiç bir şey için «olmaz» olmaz.

Misis Meloney, faal âzası, Misis William Waugh Moody, Misis Robert G. Mead, Misis Nicholas F. Brandy, Doktor Robert Abbe, Doktor Francis Carter Wood'dan müteşekkil bir komisyon kuruyor. Yeni Dünya şehirlerinin her birinde *Marie Curie Radium Fund* diye bir millî tahrik savaşı açtırıyor ve «siyah entarili kadını» ziyaretinden pek bir sene geçmeden, Madam Curie'ye: «Para bulundu, radyum sizindir!» diye yazıyor.

Amerikalı kadınlar, Marie Curie'ye, cömertçe bir yardım uzatıyorlar. Fakat karşılığına ondan tatlı tatlı, dostça bir ricada bulunuyorlar: «Sanki bize kadar bir geliverseniz olmaz mı? Sizi tanımak istiyoruz», diyorlar.

Marie tereddüt edivor. O daima kalabalıktan ürkmüştür. Amerikayı, farfaraca ilâncılığa en çok düşkün olan bir memleketi ziyaretin «âlâyişi», «türlü dertleri» gözünü korkutuyor.

Misis Meloney ısrar ediyor, Marie'nin yürüttüğü itirazları, birer birer silip süpürüyor:

— Kızlarınızdan ayrılmak istemediğinizi mi söylüyorsunuz? Kızlarınızı davet ediyoruz. Teşrifattan, merasimden mi yorulu-

yorsunuz? En insaflı, en uslu akıllı cinsten bir ağırlama programı tertip ederiz. Geliniz! Göreceksiniz, size ne güzel bir yolculuk geçirteceğiz, radyum gramı da «Beyaz Sarayda», bizzat Amerika Cümhurreisi tarafmdan size verilecek, diyor.

Madam Curie mütehassis oluyor. Korkularını yeniyor ve elli dört yaşında, ömründe ilk defa olarak, büyük, resmî bir seyahatin mecburiyetlerini kabul ediyor.

Böyle bir macerayı sevine sevine karşılıyan kızları, yolculuk hazırlıkları yapıyorlar. Eve, annesini bir iki elbise almağa «mecbur kılıyor» ve gözde tuvaletlerini, yâni en eskileri, en solukları, Pariste bırakmağı razı ediyor. Madam Curie'nin etrafında herkesi bir telâş, bir heyecandır alıyor. Gazeteler, Marie'yi, Atlantik ötesinde bekliyen törenleri ballandıra ballandıra yazıyorlar, dört bir yandan da, âlim kadının, Amerikaya, şöhretine lâyık şeref unvanları ile varması için, ne gibi payelerle süslenebileceği düşünülüp araştırılıyor. Madam Curie'nin Paris Fen Akademisi âzasından olmayışını, zaten Amerikalıların akılları almıyor. Ona Lejyon donör nişanının verilmemiş olması şaşkınlıkla karşılanıyor... Zoru yok ya, çarçabuk, gider ayak, bu şeref haçını teklif ediyorlar. Marie de, ikinci defa olarak reddediyor.

Daha sonra, bu şövalye kurdelesinin Misis Moleney'e verilmesini dileyecektir.

Je sais tout mecmuasının ön ayak olmasile, Marie Curie şerefine, 27 nisan 1921 de, Opera binasında Radyum Enstitüsü menfaatine, bir veda şenliği yapılıyor. Léon Bérard, Profesör Jean Perrin, Doktor Claude Regaud, nutuklar veriyorlar. Ondan sonra da Sacha Guitry'nin bir araya getirmeğe muvaffak olduğu adlı sanlı aktörler ve müzisyenler tarafından artistik bir programa başlanıyor. Yaşlı, yarı sakat Sarah Bernhardt ile Lucien Guitry de bu saygı «tezahürüne» iştirak ediyorlar.

Bir kaç gün sonra Madam Curie *Olympic* vapurundadır. İki kızı da onunla beraberdir. Üç kadın için, elbiseleri için, tek bir sandık, fakat geminin en «muhteşem» dairesi onlarındır. Aşırı derecede lüks eşyalar, aşırı derecede karışık acayip yemekler karşısında Marie, kuskulu köylü kadınlar gibi, ne kadar da içinden gelerek yüzünü ekşitir durur. Kapısını sıkı sıkı kilit-

leyip, sırnaşıklardan bucak bucak kaçarak, alışığı olduğu her vakitki ömrünün mütevazı, sakin hâtıralarını yâd ede ede, resmî vazifesini unutmağa çabalar.

Madam Curie'den Madam Jean Perrin'e, 10 mayıs 1921:

Sevgili Henriette, cana yakın mektubunuzu vapurda buldum. Yazılarınız, öyle iyi geldi ki, içimi yatıştırdı; doğrusunu isterseniz zevklerime, âdetlerime hiç de uymıyan bu «uzun sefere» epey evhamlarla çıkıyordum.

Yolculuğu sevmedim; deniz tatsız, karanlık ve patırtıcı idi. Hastalanmadım amma, üzerime bir sersemlik çöktü. Çoğu zamanımı odamda geçirdim. Kızlarım pek memnun görünüyorlar. Bizimle beraber seyahat eden Misis Meloney onları kendine ısındırmak için elinden geleni yapıyor. Bu kadın ne kadar iyi olmak mümkünse o kadar iyi, o kadar dostça davranan bir insan...

...Larcouest'i düşünüyorum, yakında arkadaşlarımızla orada geçireceğimiz iyi dakikaları, dinlenmeğe geldiğiniz bahçeyi, ikimizin de ne çok sevdiğimiz ve hiç de bu Bahrimuhit gibi soğuk, asık suratlı olmıyan mavi, cana can katıcı denizimizi düşünüyorum. Kızınızın beklediği küçük yavru'yu; dostlar grupumuzun en küçük âzası, yeni neslin ilki olacak bu bebeği de düşünüyorum. Onun arkası sıra, inşallah çocuklarımızın, daha nice başka çocukları doğar...

New-York, bir güzel hava sisi içinde, narin, pervasız, gönül çelici görünüşile ortaya çıkıyor. Misis Moleney, gelip Mari'ye, gazetecilerin, fotoğrafçıların, sinema operatörlerinin kendisini beklediğini haber veriyor. Rıhtıma birikmiş müthiş bir kalabalık, âlim kadının vapurdan çıkışını gözlüyor. Meraklılar alayı, gazetelerin koskocaman başlıklarla «Beşeriyete iyilik eden büyük kadın» diye adlandırdıkları insanı görene kadar, beş saat ayak üstü bekleşip duracaklardır. Tabur tabur izci ve mektepli kızlar, kırmızı beyaz güller sallayan üçyüz kadından müteşekkil bir murahhas heyeti göze çarpıyor: Bunlar, Amerikadaki Leh kurullarını temsil etmektedirler.

Sıkış sıkış binlerce omuzun, merakla uzanan başların üzerinde, Amerikan, Fransız, Leh bayraklarının göz alıcı renkleri salınıp dalgalanıyor. *Olympic*'in üst güvertesinde, Marie'yi bir koltuğa yerleştirip oturttular. Başından şapkasını, elinden çantasını aldılar. Fotoğrafçıların yarı emreder gibi, avaz avaz: «— Bu tarafa bakın Madam Curie! Başınızı sağa çevirin!... Başınızı yukarı kaldırın! Bu tarafa bakın! Bu tarafa! Bu tarafa!

diye bağrışmaları, zavallının şaşkın, bezgin yüzüne doğru tehdit edici bir yarım daire halinde çevrilmiş kırk tane fotoğraf ve sinema makinesinin durup tükenmek bilmiyen tırık tırıklarından baskın çıkıyor.

* * *

Bu yorucu, bu harikulâde haftalar süreğince, İrène'le Eve, muhafız kolluğu işini görüyorlar. Hususî vagonlarla bir teviye şehir değiştirmeler, beşyüz kişilik ziyafetler, alay alay insanın nümayişleri, alkışları, gazetecilerin hücumu içinde geçen bu yolculuk arasında, iki kızlar, Amerika hakkında tam bir fikir edinemiyeceklerdir. Büyük bir memleketin cazibesine nüfuz edebilmek için, daha çok serbestlik ve sükûn ister.

Nitekim bu seyahat turnesi, onlara Amerika hakkında büyük bir şey öğretmiyecektir. Yalnız buna mukabil, anneleri hakkında, o vakte kadar bilememiş, sezememiş oldukları bazı noktaları açığa vuracaktır...

Madam Curie, gölgede kalmak için gösterdiği çılgınca gayretlerile, Fransada, kısmen olsun bu muradına ermişti:

Marie, çabalıya çabalıya, vatandaşlarını, hattâ yakınlarını bile, büyük bir âlimin mühim bir şahsiyet olmadığına inandırabilirdi. New-York'a varır varmaz, peçe düşüyor, hakikat meydana çıkıyor. İrène'le Eve, daima yanıbaşında ömür sürdükleri silik, gösterişsiz kadına cihanın ne gözle baktığını, birdenbire anlayıveriyorlar.

Söylenen her nutuk, halktan kopan her hareket, gazetelerin her makalesi ayni fikri, ayni haberi veriyor. Amerikalılar, Madam Curie'yi daha tanımadan evvel huşûa varan bir saygı ve tapınışla kuşatıyor; onu, yaşıyanların en ön sırasına geçiriyorlardı. Şimdi ki artık o kendi aralarındadır, binlerce insan, «Yorgun ziyaretçinin sapsade cazibesine» kapılıyor, «Utangaç kadıncağıza», «Fakirler gibi giyinmiş âlim kadına» bir görüşte gönül verip bağlanıyorlar.

Burada ,bir milletin ruhunu kesenkes tarif etmek iddiasından çok uzağım: Amerikayı, gazete başlıkları üzerinden muhakemeye yeltenmiyeceğim. Bununla beraber, Amerikan erkek ve kadınlarının Marie Curie'yi karşılamada gösterdikleri coş-

kunca atılışın derin bir mânası yok mu? Lâtin milletler, Amerikalılara pratik dehâyı, iş başarma dehâsını «bahşederler». Garip bir böbürlenişle de, kendilerine idealizm ve hassasiyet inhisarını alakoyarlar. Halbuki Marie'nin ayaklarına doğru çatlayıp açılan, bir idealizm dalgasıdır. İlmî keşiflerile para pul sahibi olmuş; kibirli, azametli bir Madam Curie, belki Amerikada merak uyandırabilirdi. Amma bu her yürekten, tam bir beraberlik içinde kopup taşan rikkat hissini yaratamazdı.

Amerikalılar, büsbütün ürkekleşmiş âlim kadının şahsını bir tarafa bırakarak, onun ötesinde içlerine dokunan bir hali alkışlıyorlar. Hayatın önünde takınılmış: kazanca, paraya «adam sen de» diyip geçiş, canını ilim aşkına bağlayış, faydalı olmak için çabalayış gibi bir hâleti göklere çıkarıyorlar.

Çiçekten taşan Misis Meloney'in apartımanında, - radyum tedavisile kanserden kurtulmuş bir çiçekçi, Marie'ye «takdim etmek» istediği harikulâde güllerin yetişip açılmasını âdeta aşka varan bir itina ile, tam iki aydır gözetirmiş - başbaşa veren bir «harp meclisi», seyahat programını tesbit eder.

Amerikanın bütün şehirleri, bütün Kollejleri, bütün Üniversiteleri Madam Curie'yi davet ediyor.

Düzinelerle madalyalar, şeref unvanları, *honoris causa* doktoraları onun için hazırlanmış, bekliyor...

Misis Meloney soruyor:

— Elbette Üniversitelik elbisenizi getirmişsinizdir, değil mi? Bu çeşit merasimler için mutlaka böyle bir kıyafet ister!

Marie'nin masum masum gülümseyişi karşısında ortalığı bir dehşet, bir hayrettir bürüyor. Marie «Üniversitelik elbise» getirmedi, şu mâkul sebeple ki, bu cübbemsi şeye, hiç bir zaman sahip olmadı. Gerçi, Sorbon hocalarının böyle bir kıyafet yapınmaları usuldendir. Fakat yegâne kadın profesör olan Madam Curie, bu «tuvaleti» diktirmek hazzını erkeklere bıraktı.

Acele acele çağırılan bir terzi, yaka ve kol kapakları kadifeden, muhteşem siyah fay cübbeyi, bir sıkı dikip hazırlar. Provalarda Marie sabırsızlanır, kolların sıkıntı verdiğini, kumaşın fazla ağır olduğunu, hele ipeklinin, radyumla yıpranıp bozulmuş zavallı parmaklarına pürüz pürüz takılarak derilerini kaldırdığını söyler.

13 mayısta, nihayet her şey hazırdır. Misis Andrew Carnegie'nin evinde öyle yemeğini yedikten ve New-York'u acele acele gezip gördükten sonra, Madam Curie, Misis Meloney, İrène ve Eve bu «semavî» yolculuğa koyulurlar.

* * *

Güneşli yollar boyunca, iki sıra dizilmiş beyazlı kızlar, Madam Curie'nin arabasına doğru çimenler arasından koşan binlerce kızlar, bayraklar, çiçekler sallayan, avaz avaza «Yaşa!» diye bağıran, hep bir ağızdan şarkılar okuyan kızlar...

İşte, Şmith, Vassar, Bryn Maur, Mouth Holyoke Kız Kollejlerine hasredilen ilk günlerin göz kamaştırıcı manzarası, bu. Marie Curie.yi, her şeyden önce, coşkun bir gençlik arasına, kendi hemcinsi mektepli kızlar içine karıştırarak muhitine ısındırıp alıştırmış olmak; iyi, hem de çok iyi bir fikir!

Bu ayni Kollejlerin murahhasları, bir hafta sonra, Üniversiteli Kadınlar Birliğinin New-York Carnegie Hall'unda tertip ettiği muazzam nümayişte, birer birer geçiyorlar. Marie'nin önünde eğiliyor, sıra ile, bir zambak, bir de «american beauty» gülü uzatıyorlar. Amerikalı profesörlerin en seçkinleri, Fransa, Lehistan Sefirleri ve uzak günlerin arkadaşını alkışlamağa gelmiş Ignace Paderewski huzurunda, Madam Curie'ye unvanlar, mükâfatlar, madalyalar, bir de: «New-York şehrinde, hususî imtiyaz ve istisnaî haklara sahip olmak» payesi veriliyor.

Ertesi ve daha ertesi günlerin merasimlerinde, Amerikan fen cemiyetlerinden beş yüz yetmiş beş mümessilin onu tes'it için Waldorf Astoria'ya toplandıkları törende Marie yorgunluktan ha devrildi ha devrilecek bir halde sallanıyor.

Dinç, patırtıcı bir halk kalabalığı ile, henüz manastır hayatından çıkmış ipince bir kadının arasındaki, bu çarpışmada, kuvvetler eş değil. Marie, müthiş gürültüden, alkıştan, yaşa seslerinden sersemlemiş bir halde. Üstüne dikilen sayısız gözler, yolu üzerinde ahalinin itişip kakışması onu müthiş surette ürkütüyor. Bu dalga dalga insan anaforu içine düşüp ezilecekmiş gibi müphem bir korkuya tutulduğu oluyor.

Nitekim Marie Curie aşkını aşırı kaçıranlardan bir kadın: üç beş gün sonra, fazla coşkun bir «shake-hand» le (el sıkma)

ile elini ezip zedeliyecek ve âlim kadın, yolculuğunu, incik bir bilek, askıda bir kolla, -şöhret yaralısı halinde- yapıp tamamlıyacak.

* * *

İşte büyük gün. BİR DEHÂYA YAPILAN TAZİM MERASİMİ... BEYAZ SARAYDA PEK YÜKSEK ŞAHSİYETLERDEN MÜTEŞEKKİL BİR TOPLULUK, MEŞHUR BİR KADINA KARŞI TAZİM BORCUNU ÖDÜYOR...

20 mayıs günü Washington'da, Cümhurreisi Harding, Madam Curie'ye radyum gramını, daha doğrusu bunun sembolü nü «takdim ediyor»:

Tüpleri muhafaza etmek için - «sureti mahsusada» - içi kurşun döşeli bir sandık yaptırılmış. Fakat bu tüpler o kadar kıymetli, neşrettikleri şua'dan yana da o kadar tehlikelidir ki - «sağ salim» fabrikada bırakılmışlardır.

Adliye, mülkiye, ordu ve bahriyeye mensup yüksek memurların, diplomatların, Üniversite mümessillerinin tıklım tıklım doldukları East Room'da [1], tam orta yerde, bir masa üzerine, içinde «yalancı radyum» bulunan sandık konmuştur.

Saat dört. Kafilenin içeri girmesi için bir kapı, iki kanadı ile birden açılır: Misis Harding, Fransa sefir Mösyö Jusserand'ın kolunda. Sonra Madam Cure, Cümhurreisi Harding'in kolunda, sonra Misis Meloney, İrène, ve, ve «Marie Curie Committe» hanımları...

Nutuklar başlar. Sonuncusu Amerika Cümhurreisininkidir. «Ezici eserinin dışında, kadının her vazifesini başarmış asîl mahlûka, fedakâr zevceye, kalbi sevgi ve şefkat dolu anneye» candan yürekten gelme bir lisanla hitap etmektedir. Marie'ye, üç renkli bir kurdele ile bağlanmış bir parsömen [2] tomarı verir ve boynuna ucunda minicik bir altın anahtar, -çekmecenin anahtarı- sallanan hâreli ipekten bir kordon geçirir.

Marie'nin kısa şükran sözleri dinî bir huşû ile dinlenir Sonra da, davetliler, âlim kadının önünden bir bir geçmek üzere, takdir, hayranlık seslerinin yarattığı neşeli bir patırtı ve

[1] Beyaz Sarayın salonlarından biri: Şark tarafındaki oda.

[2] Bir nevi kalın kâğıt.

uğultu içinde, Blue Room'a [1] giderler. Bir iskemleye oturmuş olan Madam Curie, birer birer yaklaşanlara sessizce gülümser. Kızları, onun yerine elleri sıkar ve Misis Harding'in takdim ettiği muhatapların milliyetine göre, İngilizce, Lehce, Fransızca dillerinde, malûm bir takım nezaket sözlerini kullanıp dururlar.

Ondan sonra artık, yeniden «mevkibi» kurmak ve fotoğrafçılar ordusunun beklediği merdiven başına çıkmaktan başka bir iş kalmamıştır.

Törende hazır bulunan imtiyazlılar, bir patırtı bir gürültü ile: «Radyum mucidi, Amerikalı dostlarından paha biçilmez bir hazine alıyor.» diye, yazıp duran gazeteciler, Madam Curie'nin Cümhurreisi Harding tarafından verilen radyum gramını, peşin peşin elden çıkardığını bilseler kimbilir ne kadar şaşarlardı! Merasimden bir akşam evvel, Misis Meloney, hibe senedini muvafık buluyor mu diye, kendisine verdiği zaman, bunu dikkatle okudu. Sonra da ağır, temkinli sesile şöyle dedi:

— Bu senedi değiştirmek lâzım. Amerikanın bana hediye ettiği radyum, her zaman için ilmin malı olarak kalmalıdır. Yaşadığım müddetçe, bunu münhasıran fen ve ilim işlerinde kullanacağımı söylemek bile fazladır sanıyorum. Yalnız meseleyi bu şekilde bırakacak olursak, ben öldükten sonra radyum, hususî eşhasa, yâni kızlarıma miras kalır. Böyle bir şeye razı değilim. Bunu lâboratuvarıma teberru etmek istiyorum. Bir avukat getirtebilir miyiz?

Biraz afallıyan Misis Meloney:

— Amma, şey... Peki! diyor. Mademki böyle olmasını istiyorsunuz, bu muameleyi gelecek hafta yaptırırız.

— Ne gelecek hafta, ne de yarın. Hemen bu akşam yapılmasını istiyorum. Hibe senedi meriyete girecek ve ben, bir iki saat sonra ölebilirim.

Bu geç vakitte epey zorlukla ele geçirilen bir hukukçu, Marie ile beraber bir ek senedini hazırladı. O da bunu derhal imza etti.

* * *

Filadelfiya. Şanlı şerefli unvanlar, birtakım şatafatlı resmî

[1] Beyaz Sarayın salonlarından biri; Mavi oda.

isimler. Doktoralar. Madam Curie ile şehrin fen ve sanayi büyükleri arasında hediyeler alınıp veriliyor. Bir fabrika müdürü, âlim kadına elli miligram Mezotoryum (mésothorium) hediye ediyor. Meşhur American Philosophical Society âzası, ona John Scott madalyasını veriyorlar. Marie, «şükran nişanesi olarak» bu cemiyete, ilk araştırma yıllarında bizzat kendisinin yaptığı ve kullandığı bir «tarihî» piezoelektrik kuvarts'ı teberru ediyor.

Meşhur gramın tasfiye olunduğu Pittsburgh radyum fabrikasını geziyor. Üniversitede bir doktorluk payesi daha! Marie kendisine yakışan, ve haline hiç de gayri tabiîlik vermiyen profesör cübbesini giyiyor, yalnız kır saçlarını, ötedenberi âdet olmuş tepesi dört köşe başlıkla örtmeği kabul etmiyor: Bu nesneyi çirkin buluyor, «doğru dürüz yerinde durmamakla» itham ediyor.

Başları kara, sert, dört köşelerle örtülü profesör ve talebeler kalabalığı ortasında, mahut şapka elinde, başı açık duruyor. Süsüne güzelliğine düşkün, bu işlerin en ustası bir kadın bile hesabını bundan iyi yapamazdı! Marie, bütün bu çerçevelenmiş yüzlerin arasmda, açık başının nasıl gayri maddî, esirî bir güzellik aldığını hiç aklına getirmiyor.

Tören devam ettiği müddetçe, bir baygınlık geçirmemek için, bütün gayretini toplayıp kendini sıkıyor, kucak kucak çiçek demetlerini alıyor, nutuklar, marşlar dinliyor.

Fakat ertesi sabah, korkulan haber, ortalığa yayılıyor: Madam Curie, seyahate devam edemiyecek kadar dermansız düşmüştür. Garp şehirlerindeki turnesinden vazgeçiyor, şerefine tasarlamış olan karşılama törenlerine ait emirler de geri alınıyor

Amerikalı gazeteciler, ateşli bir *mea culpa* [1] içinde, memleketlerini; yaşlı, nahif bir kadını gücünden üstün bir imtihana sokmuş olmakla itham ediyorlar. İçlerinden geldiği gibi yazdıkları makaleler, hem garip, hem de ne kadar hoş şeyler...

Bir gazete, koskocaman punto ile: MİSAFİRLİĞİ AŞIRI KAÇIRDIK! diye başlıyarak işi böyle açığa vuruyor: «Ameri-

[1] (Lâtince) tövbe ve istiğfar için okunan bir duanın adı: «Suç, kabahat bendedir» mânasına gelerek pişmanlık ifade eder. «Mütercim».

kalı kadınlar kadın bilginin yardımına koşmakla yüksek bir dirayet eseri gösterdiler. Fakat Madam Curie'ye - sırf gururumuzun tatmini için - hediyemizi, kendi canı. gücü ile ödettiğimizi acı acı başımıza kakacak tenkitlerle karşılaşabiliriz.»

Bir başka gazetede dolambaçlı, gölgesiz bir lisan ile apaçık şöyle deniyor: «Herhangi bir cambazhane veya müzikhol müdürü, Madam Curie'ye, hem de şimdikinin yarısı kadar bir zahmete karşılık, mahut radyum gramının parasından çok daha fazlasını verirdi.» Bedbinlere gelince bunlar meseleyi büsbütün facia şekline sokuyorlar: «Taşkınlık ve coşkunluk daima aşırı kaçırışımızla, az kalsın bir kere, Mareşal Joffre'u öldürüyorduk. Şimdi de Madam Curie'ye mi kasdettik?»

Marie, hayranlarile giriştiği oyunda, hileye, dolana hiç sapmadı, bu yüzden de ilk ravndı onlar kazandılar. Seyahati tertip edenler, artık bundan sonra onun rahatını, sıhhatini korumak için her türlü hileye başvuracaklardır.

Madam Curie istasyon peronunda kendisini bekliyen heyecanlı halk kalabalığından yakasını kurtarmak için, trenlerin ters tarafından inmeğe, rayların üzerinden atlıya atlıya geçerek sıvışıp kaybolmağa alışacaktır. Buffalo'ya filân günü muvaracak deniyor? Bir evvelki istasyonda, Niagara Falls'da dudurur: Meşhur Niagara şelâlelerini rahatça görüp gezmek ister. Hoş bu dinlenme molası da çok sürmez! Buffalo'nun karşılama törenini hazırlıyan heyet, Marie Curie'yi birazıcık olsun, görmekten vazgeçmemiştir. Otomobiller Niagara şelâlelerine doğru sökün ederler... Ve zavallı kaçak, böylece, yine ele geçer.

Evvelâ, sadece muhafız kolluğu yapan İrène'le Eve tiyatro argosunda doublure [1] denen kalıba girmişlerdir. Sırtına Üniversite cübbesini geçiren İrène, Madam Curie'nin yerine *honeris causa* unvanlarını «tesellüm eder». Ciddî yüzlü hatibler, Eve'in - on altı yaşında bir bacaksızın - karşısına geçip, âlim kadın için hazırlamış oldukları nutukları okurlar, «harikulâde başarısından», «uzun zahmetli mesaî hayatından», «dem vurarak», kendisinden usturuplu bir cevap beklerler.

Marie'yi konuk etmek şerefini, heyet kadınlarından bir ço-

[1] Dublör — asıl san'atkârın yerine çıkan ihtiyat aktör.

günun birden paylaşamadıkları şehirlerde, Curie ailesi taksime uğrar, ya İrène, ya da Eve, en fazla ayak direyen «misafir tutkununa» rehin olarak verilir.

İki kızlar, şöhreti aşkın taşkın bir hal almış olan annelerini temsil etmedikleri zamanlar, yaşlarına başlarına göre eğlencelere çağırırlar. Bir tenis partisi, bir deniz âlemi. Long İsland'da week-end (hafta sonu tatili), Michingan gölünde bir yüzme safası, tiyatroda birkaç suvare, eğlenceler parkı Coney İsland'da, güle oynaya geçen bir gece...

Fakat en baş döndürücü günler, seyahatin garbe düşen kısmında tatılıyor. Madam Curie'ye tekmil Amerikayı gezdirmekten vazgeçen Misis Meloney, ona yine de bu kıt'anın en hayret verici hârikasını, büyük Coloradı Cañon'unu [2] göstermek istiyor. Marie,duyduğu zevki, pek ateşli bir şekilde açığa vuramıyacak kadar takatsız; amma kızları, çılgın bir coşkunluk içindedir. Her şey onlara bir eğlence vesilesi oluyor... Texas kumları arasında Santa-Fe hattının üç günlük tren yolculuğu; İspanya güneşi altında, küçük, ıssız istasyonlarda yemek yemeler; arz, kabuğunun o acayip, o akıllara sığmaz çatlağı - yüz kilometre uzunluğunda, on beş kilometre genişliğinde, ve ilk bakışta, âdeta korkunç denebilecek manzarasile seyredeni soluksuz, dilsiz bırakan uçurum - kenarındaki konfor adacığı, büyük Konyon oteli...

İrène'le Eve, kırmızı derililerin bergüzarı kaskatı sağrılı atlara binmişler, uçurumun tepesinde, yarığın kenarından ilerliyor... Morran, kırmızıya, turuncudan saman rengine geçip değişen, sanki boyları iyi karışmamış gölgelerle bezenen dağcıkların, kayaların, kumların hareketsiz «hercümercine» tâ yükseklerden bakıyorlar. İçlerinden gelen isteğe karşı duramıyor, ötedenberi kullanılmış olan yolu tutturarak, katır sırtında, bu maden tabakaları çatlağının tâ dibine, balçık ve çakıllarla ağır

---

[2] Colorado — Amerika keşfini genişletmeğe çıkan İspanyollar tarafından, suları kırmızımtrak veya koyu sarı renkli nehirlere verilmiş olan isimdir.

Cañon — Girintili, çıkıntılı bir şekilde uzanıp giden, gayet derin, acayip, manzaralı derbent silsilesinin İspanyolcası. «Mütercim»

laşmış genç, öfkeli bir Colorado'nun gürül gürül yuvarlanıb aktığı uçuruma iniyorlar.

Yalnız mübrem, mühim törenlerden vazgeçilmedi, - hoş, bunlar da, yine en güçlü kuvvetli bir atleti yorgunluktan yere sermeğe yetebilir şeyler - Madam Curie, 28 mayısta, New-York'ta, «Columbia» Üniversitesinin *honoris causa doktoru* oluyor, Chicago'da, Üniversite fahrî âzalığına tayin ediliyor, bir çok şanlı unvanlar alıyor ve üç kabul töreninde bulunuyor. İlkinde, sözde engel olsun diye araya gerilmiş geniş bir kurdele, Madam Curie ile kızlarını, akın akın önlerinden geçen kalabalıktan ayırıyor.

Sıra ile *Marseyyez, Leh millî marşı* ve *Star Spangled-Banner*'in çalındığı ikinci törende ise Marie, hayranları tarafından getirilip ayaklarının dibine konan çiçek yığınları altında, neredeyse kaybolacak bir hale giriyor.

Son kabul resmi, sevgi tezahüründen yana, bütün ötekileri gölgede bırakıyor: Bu, Chicago'nun Leh mahallesinde, tamamen Lehliler tarafından hazırlanmış bir törendir. Alkışlanan insan, artık âlim kadın değildir. O, uzak vatanın timsalidir. Gözleri yaşlı, erkek kadın, bir çok gurbet yaralıları, Marie'nin ellerini öpmeğe, entarisinin bir ucuna değmeğe çabalıyor...

17 haziran günü, Madam Curie bir kere daha yenildiğini itiraf etmek, yolculuğa ara vermek zorundadır. Müthiş surette düşen tansiyonu, hekimleri korkutuyor. Marie kendine bir dinlenme molası veriyor, Boston'a, New Haven'e, Wellesley, Yale, Harvard, Simmons, Radcliffe Üniversitelerine gidebilecek kadar bir irade kuvveti buluyor.

28 haziranda da; Olympic'deki, - deste deste telgraflar, kucak kucak çiçeklerle dopdolu - kamarasına giriyor. Artık gazetelerin koskocaman harfli başlıklarından, Fransadan gelme başka, büyük bir «kahramanın» adı, onunkinin yerini alacak.

Yeni Dünyaya, kendinden evvel, muazzam şöhreti gelen boksör Georges Carpentier, (Jorj Karpantiye) tam o günlerde Amerikaya varmış bulunuyor; ve gazeteciler Madam Curie'den Carpantier-Dempsey maçına ait en ufak bir tahmin ve kesif sözü koparamadıkları için dövünüp duruyorlar...

* * *

Marie çok yorgun, kısaca söylemek lâzımgelirse de, çok memnun. «Amerikanın Fransaya, Lehistana karşı beslediği dostluk hissinde kendisinin de ufacık bir emek payı bulunmuş olmasını» mektuplarında, hep sevinçle anıyor. İki vatanına karşı Cümhurreisi Harding'in, Reis vekili Coolidge'in söyledikleri sempati cümlelerini sayıp döküyor. Fakat en inatçı bir tevazu merakı ile, Yeni Dünya'da şahsî muvaffakıyetinin hudutsuzluğunu, milyonlarca Amerikalının yüreğini, hele biraz daha yakından tanıştıklarının candan sevgisini kazanmış olduğunu kendi kendisinden gizliyemiyor.

Misis Meloney, ona karşı daima, son gününe kadar; en fedakâr, en şefkatli bir arkadaş olacaktır.

Marie Curie'de seyahatinden birtakım müphem, bulanık intıbalar kalmıştır. Yalnız bütün bunların arasında, daha bariz şekilde, bazı hâtıralar, parıl parıl noktalar halinde belirip, «tahattur yolunu» aydınlatmaktadır.

Amerikadaki Üniversite hayatının canlılığı gelenekten kalma törenlerin şatafatı, neşesi, bilhassa kollej talebelerine spor hususunda bahşedilen mükemmel şartlar onu şaşırtıyor.

Bütün yolculuğu süreğince, dört bir yanda, onu türlü şenliklerle ağırlamış olan kadın birliklerinin muazzam kudretine parmak ısırıyor.

En nihayet de, fennî lâboratuvarların, kanseri tedavi için Curieterapie'yi tatbik eden müteaddit hastanelerin kusursuz teçhizatı, yüreğinde, biraz da acı bırakıyor. Bu ayni 1921 yılında, Fransanın, radyumla tedavilere hasrolunmuş tek bir hastanesi bulunmadığını, yılgınlık, bezginlik duya duya düşünüyor!

Almak için, bir boy «ayağına kadar» gittiği radyum parçası, onunla beraber, ayni vapurda, gemi kasasının üst üste kilitleri arkasında, rahatı, emniyeti bulmuş bir halde, Amerikadan ayrılıyor. Bu sembolik gram, insanda, Marie Curie'nin meslek hayatı hakkında bazı düşünceler uyandırıyor. Minnacık parçacığın pahasını ödeyebilmek için, koca bir kıt'anın dört bir yanında dolaşarak dilenmek lâzımgeldi. Marie'nin bu hayır işliyen şehirlerde bizzat görünmesi, şükranını sunması icap etti...

Vaktile, bir ihtira beratının altına atılıverecek bir imzanın

ne kadar bambaşka bir hayrı, tesiri olacağını insan nasıl düşünmesin, bu fikri nasıl zihninden söküp atabilsin? Para pul sahibi bir Marie Curie'nin memleketine kaç tane lâboratuvar, hastane vakfetmiş olacağını insan nasıl aklından geçirmesin? Yirmi senelik mücadele, yirmi senelik zorluklar, Marie Curie'nin içine pişmanlık getirmedi mi, servete dudak büküp omuz silkmekle, eserinin inkişafını bir kuruntuya feda ettiğine onu inandırmadı mı?

Amerikadan dönüşte yazmış olduğu kısa hâtıra notlarında Marie Curie, kendi kendine bunları sordu. Cevaplarını da verdi:

... Dostlarımdan bir çoğu, hem de yabana atılamıyacak sebepler yürüterek, şayet Pierre'le beraber, haklarımızı korumuş olsaydık, bütün yolumuz boyunca ikimiz için bitmez tükenmez bir zorluklar silsilesi olmuş, - hâlâ da benim için olmaktan geri kalmıyan - engellere kendimizi vurup çarpmadan, mükemmel bir Radyum Enstitüsünün kurulmasına gereken malî imkânları çoktan ele geçirmiş olacağımızı iddia edip duruyorlar. Böyle olduğu halde, ben yine de doğru yaptığımıza kaniim.

Beşeriyetin, pratik insanlara; mesailerinden âzamîyi çıkaran ve umumun faydalanmasını unutmamakla beraber kendi menfaatlerini de gözeten kimselere elbette ki ihtiyacı var.

Fakat onun, bir acayip hulya âleminde yaşıyanlara bir teşebbüsün şahsî menfaatten uzak kalan imtidat ve inkişafına canlarını bağışlamış, böyle bir gayeye, kendi istifadelerini gözetmeğe vakit bulamıyacak, heves duyamıyacak kadar bağlanmış «insanlara da» ihtiyacı var.

Galiba, bu hulya âleminin mahlûkları zengin olmağa lâyık değillerdir, hem değil mi ki, bunu istememişlerdir.

Fakat her şeye rağmen düzeni yerinde bir cemiyet, bu çalışma sevdalılarına, maddî üzüntülerden kurtulmuş, bağsız, kösteksiz şekilde araştırmaya hasrolunmuş bir hayat içinde, vazifelerini başarıp tamamlamağa yarar çareleri temin etmelidir sanırım.

XXIV

KEMÂL AĞACININ ÇİÇEKLENİŞİ

Öyle sanıyorum ki, Amerika yolculuğu, anneme bir çok şeyler öğretmiş oldu. İsteye isteye kendini mahkûm ettiği yalnızlığın garip, paradoksal bir iş olduğunu ona iyice anlattı. Bir talebe kız kitaplarile başbaşa, çatı odasına kapanabilir, adı sanı bilinmiyen bir arayıcı yaşadığı devrin dışına çekilip, tamamen kendi âlemine, şahsî mesaisine dalabilir. - Hattâ böyle yapması lâzımdır da. -

Fakat elli beş yaşında bir Madam Curie, bir talebeden, bir arayıcıdan bambaşka bir şeydir. Marie yeni bir ilimden, yeni bir terapötikten mesuldür. Adının tesir ve kuvveti o derecedir ki, sapsade bir hareketle, kalkıp şöyle bir görünmekle; yüreğine dert olmuş, umumun da menfaatile ilgili filân veya falan tasavvuru hayırlı bir neticeye erdirebilir. Artık bundan böyle, hayatında bu «değiş tokuşlara», bu vazifelere bir yer ayıracaktır.

Marie'nin yaptığı seyahatlerin her birini uzun uzadıya anlatacak değilim. Bunlar biribirine benzeyen şeylerdir. İlmî kongreler, konferanslar, üniversite törenleri, lâboratuvar ziyaretleri gibi birtakım resmî davetler, Madam Curie'yi bircok merkez şehirlere çağırır. O, buralarda, şerefine türlü şenlikler yapılarak ağırlanır, alkışlanır. Bir işe yaramağa çabalamaktadır. Çoğu zamanlar, sıhhatsizliği, çelimsizliği ile mücadele etmek zorunda kalır.

Otuz yıllık çorak bir çalışma ömrü, dünyanın güzelliğine karşı içinde yanan tapınma ateşini büsbütün körüklemiştir. Küçük, rahat bir İtalyan vapurile cenubî Atlantiği geçiş, ona bir çocuğun duyabileceği sevinci, zevki vermektedir.

Eve'e:

Uçan balıklar gördük! diye yazıyor. Gölgemizin hemen hemen bir hiç haline girebildiğini anladık... Güneş tam tepemizde idi. Sonra da kutup yıldızı, Dübbüekber gibi tanınmış yıldız kümelerinin denizin içinde kaybolduklarını gördük. Birdenbire cenup tarafında, «Cenup haçı» denilen çok güzel bir yıldız belirdi. Buralarda görülen yıldızları hemen hemen hiç bilmiyorum...

Yanına İrène'i de alarak, konferanslar vermeğe gittiği Rio-de-Janeiro'da geçen dört hafta, onun için hoş bir dinlenme, rahata, sükûna kavuşma vesilesi oluyor. Her sabah - kendini bildirmiyerek - koyda yüzüyor. Öğleden sonrayı, yürüyüşe, bazan da araba, hattâ deniz tayyaresile gezmelere hasrediyor...

İtalya, Holanda, İngiltere onu bir çok defalar misafir ediyorlar. 1931 de, Eve ile beraber, göz gönül kamaştırıcı, unutulmaz bir İspanya seyahati yapıyor. Kendisi gibi bir köylü olan devlet reisi Masaryk, onu Çekoslovakya'ya, çiftlikteki evine davet ediyor.

Solvay kongresi için muntazaman çağırıldığı Brüksel'de resmî bir yabancı misafir gibi değil de, alışılmış biri, bir komşu muamelesi görüyor. Bir mektubunda «Fizik âşıkları» diye isim taktığı insanların, yeni nazariyeler, ihtiralar etrafında münakaşalar yürüttükleri bu toplantıları seviyor. Yabancı illerde geçen bu günleri, çoğu zaman, hükümdar saraylarında verilen bir davet, bir ziyafet tamamlıyor. Marie'nin vaktile, Belçika cephesinde rastlamış olduğu Kral Albert ile Kraliçe Elisabeth, ona ne kadar da güzel bir dostluk hissile, saygı, riayet gösteriyorlar.

Artık dünyanın hiç bir kösesi yok ki, orada adı bilinmemiş olsun, Çin eyaletlerinden, Tai Youan Fou adlı eski bir şehrin «Confucius mâbedinde» Dadam Curie'nin bir resmi bulunmuyor mu? Diyarın kâmil ve hakîmleri, onu, «beşeriyete iyilik yapanların tasvirleri» arasına; Descartes'in, Newton'un, Çin Budalarile ulu İmparatorların yanı başına oturup koymuşlar

* * *

15 Mayıs 1922 de, Milletler Cemiyeti Şûrası tam bir oy birliğile, Madam «Curie - Sklodowska» yı Milletlerarası Entellektüel Teavün Komisyonuna âza seçiyorlar. «Madam Curie -Sklo-

dowska» da kabul ediyor. Bu, Marie'nin hayatında mühim bir tarihtir. Meşhur olalıberi, yüzlerce hayır tesisleri, cemiyetler, birlikler, ondan isminin yardımını istediler. Bu teklifleri bir defa bile kabul etmedi.

Marie, işlerile uğraşmağa vakit bulamıyacağı heyetlere katılmak istemiyor. Bilhassa, her türlü hallerde, mutlak bir siyasî bitaraflık vaziyetinden ayrılmamayı dileyor. Fikir mücadelelerine karışıp atılmak uğuruna o güzelim gayesinden, «katışıksız âlim» unvanından vazgeçmeğe yanaşmıyor; nitekim, «beyannamelerin» en zararsızı bile hiç bir zaman onun imzasını «devşiremiyecektir».

Şu halde, Madam Curie'nin, Milletler Cemiyetinin cehdine intisabı, hususî bir mâna alıyor demektir. Bu onun ilim ve fen araştırmalarına yaptığı biricik sadakatsızlıktır.

Milletlerarası Entellektüel Teavün Komisyonu, adlı sanlı şahsiyetleri bir araya topluyor. Bergson, Gilbert Murray, Jules Destrée, daha da bir çok başkaları... Marie, bu heyetin reis vekili olacak. Bir çok mütehassıs komitelerine, ayni zamanda da Paris Entellektüel Teavün Enstitüsü müdüriyet komitesine intisap edecek.

Umumî fikirlerin boştan hokkabazlığı karşısında, onu, sadece vecde gelmiş diye tasavvur etmek, bu pratik idealciyi yanlış tanımak olur. Madam Curie, Cenevrede çalışıyor ve bir kere daha ilme faydalı olmak muvaffakıyetini başarıyor. O, «yer yüzündeki ilim işlerinin anarşisi» diye isim verdiği şeyle mücadele ediyor; görünüşte pek basit, fakat bilginin terakkisine başlı başına âmil olabilecek şu birtakım, muayyen meseleler hakkında, meslekdaşlarını biribirlerile anlaştırıp uyuşturmağa çabalıyor.

Bir mevzu etrafında çalışana, incelediği, etüdiye ettiği zeminde daha önceden başkaları tarafından elde edilmiş semereleri bir anda, vesaik üzerinde buldurmağa yarıyacak şekilde bibliyografi teşkilâtı; fen ıstılah ve sembollerinin birleştirilmesi; mecmualarda neşredilmiş mesaî hulâsalarının forma halinde çıkarılması; Constant'lar cedvelinin tesisi.

Üniversite ve lâboratuvarlardaki öğretim tarzı da dikkatini uzun uzadıya çekiyor. Kurulu usulleri tekemmül ettirmek

istiyor. Arayıcıların çalışma gayretlerini bir nizama, düzene koyacak olan «sevk ve irşad altındaki mesai» şeklini iltizam ediyor. «Şefler» arasında bir irtibat tesisi; Avrupa kıt'asındaki ilim ve fen ameliyelerine yol göstermek ve bu mesaiyi yürütmekle mükellef bir nevi «Erkânıharbiye heyeti» kurulması fikrini telkin ediyor.

Bütün ömrünce, zihnini bir fikir kurcaladı durdu.. Servet ve paranın güler yüz göstermemiş olduğu insan sınıfları içinde hiç bilinmeden, işe yaramadan kalmış entellektüel kabiliyetler, hak vergisi nice büyük istidatlar... Filân köylüde, filân amelede, - belki de - bir muharrir, bir âlim, bir ressam, bir musiki üstadı saklıdır... Faaliyetini tahdide mecbur olan Marie fen tahsili için beynelmilel burslar kurma işini inkişaf ettirmeğe dört elle sarılıyor.

Raporlarının birinde şöyle yazıyor:

Beşer cemiyetinin menfaati nedir? Fenne doğuştan istidâtlıların ortaya çıkmalarına, içlerindeki gizli kudretin açılıp gelişmesine yardım etmeli değil midir? O kadar zengin midir ki, kendilerini bağışlamağa gelenleri hiçe sayıp feda ediversin? Bilâkis, ben kendi hesabıma, doğuştan gelme hakiki bir fen istidadı için mutlak surette gerekli kabiliyetler mecmuasının, son derece kıymetli, nazik bir şey olduğunu sanmaktayım.

Bu elden kaçırılmasını caniyane ve abes bulduğum öyle nadir bir hazinedir ki, ona meydana çıkma, açılıp gelişme şanslarını vermek için, üzerine şefkatle, ihtimamla titreyip kanaat germeliyiz...

Nihayet de - ne garip, ne tezatlı şey yarabbi! - maddî menfaati kendinden daima ırak tutmuş olan fizikçi kadın, meslekdaşları namına «fennî mülkiyet» davasının şampiyonu kesiliyor: Sanayi tatbikatına temel isi görmüş, maddî menfaat gütmemiş mesailere, hakketmiş oldukları mükâfat veya tahsisatı verdirerek âlimler için, bir nevi «mâlik hakkı» kurmak istiyor.

Ticarî kazançlardan, «araştırma» için toptan bir para yardımı alarak lâboratuvarlardaki yoksulluklara, bir çare bulmak hulya ve gayesini güdüyor.

1933 yılında, isin amelî cephesinden ilk defa için ayrılarak, «kültürün istikbali» mevzuu etrafında fikir carpıştıracak bir toplantıya riyaset etmeğe, Madrid'e gidiyor. İctimaa, her her memleketin muharrirleri, sanatkârları, - bu toplantı fik-

rini veren Paul Valéry'nin: «Kendi yeldeğirmenlerile çarpışan fikir Don Kişotları» adını taktığı insanlar - iştirak etmektedir.

Arkadaşlarını nazik otoritesi, müdahalelerindeki bambaşkalıkla hayretler içinde bırakıyor. Kongre âzası imdat (alarm) çığlıklarını basıyor, «ihtisaslandırma» nın Standardizasyon'un tehlikelerini haber veriyor, ve dünyanın geçirmekte olduğu kültür buhranından» kısmen ilmi, fenni mesul tutuyor. Marie Curie'yi, - oradaki Don Kişot'ların belki de bu Don Kişot'unu - tıpkı eskisi gibi, hep ayni imanla, araştırma aşkını, macera ve teşebbüs fikrini, kısacası daima hayatına hükmetmiş olan ihtirasları müdafaa ederken görmek, ne ulvî, ne güzel şey Yarabbi!

Karşısındakilere:

İlim ve fennin, büyük bir güzelliği olduğunu düşünenlerdenim, diye cevap veriyor. Lâboratuvarında çalışan bir âlim, sadece bir teknisiyen değildir. O ayni zamanda, peri masalı gibi içine işliyen, gözünü kamaştıran tabiî fenomenler karşısında kalmış bir çocuktur. Fendeki bütün terakkinin, - bunlarda da kendilerine mahsus bir güzellik olmakla beraber - yalnız mekanizmalardan, makinelerden, çarklardan çevrilip dönüşünden ibaret kaldığını zannettirmemeliyiz.

... Ben de kendi hesabıma, şu dünyamızda, «neticesi bilinmiyen bir işe girişme istidadının», «macera fikrinin», ortadan kalkma tehlikesi geçirdiğini zannetmiyorum.

Şayet etrafımda, hayat için elzem ve zarurî bir şey görüyorsam, o da, sökülemiyecek kadar sağlam köklü görünen ve merak denilen şeyle hısımlık eden bu «neticesi bilinmiyen işlere girişmek» istidadıdır...

Muhtelif millî kültürlere saygı gösteren bir milletlerarası kültürü için mücadele. Nerede bulunursa bulunsun, şahsiyet ve istidadın müdafaası. «Bütün dünyada fennin büyük, mânevî kuvvetini sağlamlamak» için mücadele. «Ahlâkî silâhsızlanma» için, sulh için mücadele. İşte Madam Curie'nin tezelden muvaffakıyetler, ummak gururuna kapılmadan açtığı fikir, gaye harpleri.

Marie Curie'den Eve Curie'ye, temmuz 1929:

Beynelmilel bir iş başarmanın ağır bir vazife olduğunu sanıyorum; fakat böyle bir şeyin, yine de bir çok gayretler, hem de hakikî fedakârlıklar pahasına da olsa tecrübeye konulması mutlak surette gereklir. Ne kadar ek-

sikli, kusurlu da olsa, Cenevrede kurulan eserin yardım ve müdafaa edilmeğe değer bir büyüklüğü, ulviyeti vardır.

* * *

Lehistana, iki, üç, dört yolculuk seferi... Madam Curie'nin, hısım akraba yanında aradığı şey, ne dinlenme, ne de üzüntülerin unutulmasıdır. Polonya, hürriyetine kavuşalıberi Marie'nin zihnini kurcalayıp duran büyük bir tasavvur vardır: Varşovada, fennî araştırmaların, kanser tedavisinin merkezi olacak bir Radyum Enstitüsü kurmak.

Onun inadı, zorlukları yenmeğe yetemiyecektir. Uzun bir esaretin henüz «nekahat devresinde» bulunan Polonya, fakirdir: Hem para bakımından, hem de teknisiyen bakımından fakirdir. Marie'nin ise, bizzat müracaatlerde bulunmağa, sermaye aramağa vakti yoktur.

«Yardım!» diye daha ilk seslenişte, yanıbaşında dikilen «müttefikin» kim olduğunu söylemeğe lüzum var mı? Yaşını başını almış, ağırlaşmış, fakat yine de otuz sene evvelki kadar cesur bir Bronia, hemen işin başına geçiyor. O hem mimar, hem dört bir yana başvuran, hem de veznedardır.

Memleket, çok geçmeden; mübarek bir «tasvir» gibi, Marie'nin resmi basılı duvar ilânları, pullarla dolup taşmaktadır. Para, daha doğrusu tuğlalar istenmektedir: Âlim kadının: «En büyük isteğim, Varşovada bir Radyum Enstitüsünün kurulmasıdır.» sözlerini, kendi el yazısının suretile neşreden binlerce posta kartları: «Marie Sklodowska-Curie Enstitüsünü» inşa etmek için «bir tuğla satın alın!» diye bar bar bağırıyorlar.

Halkı harekete geçirmek için açılan bu gaye seferberliği hükûmetin, Varşova şehrinin, en mühim Leh müesseselerinin cömertçe müzaheretini görüyor.

Tuğlalar arttıkça artıyor ve 1925 te, Marie, Enstitünün temelini atmak üzere Varşovaya geliyor. Muzafferiyetin sarıp kuşattığı ziyaret: Geçmişin hâtıraları, geleceğin vaadleri... Bir hatibin «Cazib hükümdarımız, Leh Cümhuriyetinin ilk dam donörü» diye isim vereceği büyük kadının etrafında, bütün bir milletin iman, sevgi dolu şevki coşup taşıyor. Üniversiteler, Akademiler, şehirler, ona en güzel, en şerefli «elkabı resmiye-

lerini» veriyorlar; ve Mareşal Pilsudski, bir kaç gün içinde, onunla can ciğer dost oluyor.

Güneşli, ışıl ışıl bir gün, Cümhurreisi Enstitünün ilk tuğlasını, Madam Curie ikinciyi, Varşova valisi de üçüncüyü koyuyor...

Bu törenlerde hiç bir resmî soğukluk yok! Devlet reisi Stanislas Wojciechowski'nin, bu kadar uzun bir gurbet hayatından sonra, ana dilini ne kadar kusursuz ve güzel konuşuyor diye Marie'ye hayranlığını söylemesi, sadece alelâde bir nezaket gösterişinden ibaret değil, Pariste iken, Matmazel Sklodowska'nın arkadaşı değil miydi Hâtıralar, fıkralar başlıyor.

Cümhurreisi soruyor:

— Hatırlıyor musunuz, otuz üç sene evvel gizli bir vazife ile Lehistana dönerken, bana, tekrar geri almak üzere küçük bir seyahat yastığı vermiştiniz? Bilseniz ne kadar da işime yaramıştı.

Marie gülerek:

— Hattâ onu geri vermeği unuttuğunuzu da hatırlıyorum! diyor.

Ya Mösyö Kotarbinski; tıklım tıklım dolu bir Halk Tiyatrosunun sahnesinden, Madam Curie'ye iltifatlı sözler söyliyen şu çok ihtiyar, çok meşhur aktör de, yeni yetişen şen şatır bir Mania'nın Zwola'da iken kır çiçeklerinden çelenk ördüğü ayni insan değil mi?

Seneler geçiyor, tuğlalar boy boy duvarlar oluyor. Marie ile Bronia'nın katlandıkları zahmetler sona ermiş değil. Her ikisi de birikmiş paralarının epey bir kısmını esere vermiş oldukları halde, ortada, kanser tedavileri için elzem olan radyumu satın alacak para yok.

Marie yılmıyor. Ufku şöyle bir kolaçan ediyor ve garba... Ona ne harikulâde şekilde, bir kere daha yardım etmiş olan Birleşik Devletlere - Misis Meloney'e - dönüyor. Cömert Amerikan kadını, Marie'nin Varsova Enstitüsüne kendi lâboratuvarı kadar yürekten bağlı olduğunu biliyor. Yeni bir mucize daha yaratarak, bir gram radyum, - Amerikanın Madam Curie'ye hediye ettiği ikinci gram radyumu - satın alacak sermayeyi topluyor. Her şey yeni baştan tekrarlanıyor! Marie, 1921

de olduğu gibi, 1929 Ekim ayında, vapura binip New-York'a doğru yola çıkıyor. Birleşik Devletlere Lehistan namına teşekküre geliyor. 1921 de olduğu gibi onu «tazime, tekrime» boğuyorlar. Bu seyahat süreğince o Amerika Cümhurreisi Hoover'in davetlisidir ve bir kaç gün Beyaz Sarayında misafiri olur.

Eve'e şöyle yazar:

Bana fildişinden küçük bir fil, bir tane de daha minnacığını verdiler. Bu hayvan, Cümhuriyet fırkasının sembolü imiş! Nitekim Beyaz Saray, tek veya grup halinde, böyle bir boydan fillerle dolu...

İktisadî buhranla harap olmuş olan Amerika 1921 dekinden daha ciddî, daha ağırbaşlı. Böyle olduğu halde Marie'ye kucak açışı daha ateşsiz, daha cansız değil. Yaş gününde Madam Curie'ye bilinmiyen dostların yolladığı yüzlerce hediyeler geliyor: Çiçekler, kitaplar, ufak tefek şeyler, lâboratuvarı için gönderilmiş çekler - hattâ fizikçilerin armağanları - bir galvanometre, «radon» ampulleri, nadir toprak nümuneleri.

Bu Amerika seyahatinde Owen D. Young'dan kardeşçe bir rehberlik gören Marie, tekrar vapura binip dönüş yolculuğuna çıkmadan evvel, büyük kapısının tepesinde - binanın (ön) yüzünde - Madam Curie'nin taş üzerine kabartma olarak yontulmuş harikulâde bir resmini taşıyan Saint Lawrence Üniversitesini ziyaret ediyor. Edison'un jübilesinde bulunuyor: Bütün nutuklarda, hattâ kumandan Byrd'ün cenup kutbundan yolladığı mesajda bile ona ait hürmet, tazim sözleri geçiyor.

29 mayıs 1932 tarihi: Marie Curie, Bronia Dluska ve Lehistan hükûmeti tarafından el birliğile başarılan eserin tamamına eriştiği gündür. Marie'nin dostlarından, - bir kimyager meslekdaş - olan Cümhurreisi Mösyö Moscicki, Madam Curie ve Profesör Regaud huzurunda: Bronia'nın «zevki selimi» ve «her işin bir kolay tarafını bulma hüneri» sayesinde gepgeniş, güzel biçimli, ferah bir bina oluveren Varşova Radyum Enstitüsünün açılma töreni yapılıyor.

Hemen bir kaç ay içinde de, buraya Curiethérapie usulile tedavi edilen hastalar alınıyor.

Marie'nin Polonyayı, doğduğu şehrin eski sokaklarını, her gelişinde hasretle, hemen hemen pişmanlıkla seyretmeğe gitti-

ği Vistül'ü bu son görüşüdür. Eve'e yazdığı mektuplarda, en kuvvetli iç güdüsü ile (insiyakî hisle) bağlı olduğu bu suyu, bu toprağı, bu taşları tekrar tekrar anlatır, durur:

Dün sabah tek başıma Vistül tarafına doğru bir gezintiye çıktım... Nehir, yakınlarda yeşilimsi, uzaklarda da gökyüzünün iltimalarile mavileşen renkler alarak, geniş yatağında tembel tembel, kıvrıla kıvrıla akıyor. Gördüklerimin muhakkak ki, en hoşu, en güzeli olan kum yığınları güneşte parıldıyarak, yer yer dışarı baş veriyor ve sularda değişken, huysuz akıntılar yaratıyorlar. Yığıntıların kenarlarında, parlak ışık zırhları, daha derin suların hududunu belli ediyor. Bu ışıl ışıl, harikulâde plâjlardan birine çıkıp, avare avare dolaşmak için içim gidiyor...

Nehrimin bu hal ile, vapur seferlerine müsait, akıllı uslu, kendini bilir nehirlere benzemediğini kabul ediyorum! Bir gün, onun bu aklına estiği gibi hareket etmek huyunu, güzellik bakımından zararına da olsa baskıya almak gerekecek...

Bir Hırvat şarkısında Vistül için şöyle denir:

«Bu Leh nehrinde, öyle bir cazibe vardır ki, ona tutulanlar, tâ mezara kadar bu hırçını seveceklerdir.» Kendi hesabıma, bu söz bana doğru gibi geliyor. Vistül'ün, üzerimde derin bir cazibesi var. Bunun aslı, menşei nedir, bilmiyorum.

Allahaısmarladık canım yavrum; kardeşin İrène'i üp. Her ikinizi de bütün sevgimle kucaklar, öperim. Annen

* * *

Fransada.

1920 yılında, Baron Henri de Rotschild'in hayırlı bir teşebbüsü; muhtelif para teberrularını, hükûmetçe verilen iane tahsisatını toplıyacak ve Radyum Enstitüsünün fennî, tıbbî eserine yardım edecek müstakil idareli Curie Tesisini kurmağa âmil oluyor.

1922 de, Paris Tıb Akademisinin otuz beş âzası, aşağıdaki istidayı meslekdaşlarının «nazarı tasvibine arz ve havale» ediyorlar:

Aşağıda imzaları atılı bulunan bizler, radyum keşfi ve yeni bir tedavi usulü olan Curiethérapie sahasındaki mesai hissesine karşı bir şükran nişanesi teşkil etmek üzere Madam Curie'yi, serbest şerik âza olarak seçmekle Akademinin şeref bulacağını düşünmekteyiz.

Bu ibare, ihtilâl yaratıcı bir şeydir. Akademi âzası, âdet ve usullerin dışına çıkarak yalnız bir kadını seçmekle kalmıyor,

ortada Marie Curie tarafından sürülmüş bir namzetlik vaziyeti yokken, onu kendiliklerinden intihap etmek istiyorlar.

«Meşhurlar kumpanyasının» altmış dört âzası bu arizayı canla başla imzalıyor, böylelikle de Fen Akademisindeki meslekdaşlarına bir ders vermiş oluyorlar. Boş «koltuğun» namzetleri, hep birden Madam Curie lehine haklarından vazgeçiyorlar.

7 şubat 1922 de, parlak bir seçim. Akademi reisi Mösyö Chauffard, tribünün tepesinden Marie'ye şöyle diyecektir:

Biz, sizin şahsınızda, kendini bütün varlığile «çalışmağa» vermiş, ilim adına daima şahsî haklarından vazgeçmiş, asîl yürekli bir kadını, ister harpte, ister sulhte olsun, daima vazifesine düşenden fazlasını yapmış bir vatanseveri selâmlıyoruz. Buradaki huzurunuz, bize sizden aldığımız misallerin mânevî ve ahlâkî iyiliğini, adımızın şan ve şöhretini getiriyor. Aramızdaki mevcudiyetinizden iftihar duyuyoruz. Fransanın bir Akademiye girmiş ilk kadını sizsiniz. Fakat acaba hangi kadın, buna bu derece liyakat kazanabilirdi?

1923 te, Curie Tesisi, radyum keşfinin yirmi beşinci dönüm yılını tantanalı bir şekilde kutlamağa karar veriyor. Hükûmet, bu tazim tezahüratına iştirak ediyor; Madam Curie'ye, «millî mükâfat» mahiyetinde, - İrène'le Eve Curie'ye intikal edebilecek - senevî kırk bin franklık bir maaş bağlatan kanunu her iki meclisçe de reye koyduruyor. Teklif tam bir oy birliğile kabul ve tasdik olunuyor.

26 Aralık 1898 tarihinde Pierre Curie, Madam Curie ve G. Bémont imzalı: *Beşblendenin ihtiva ettiği son derece radyoaktif bir nevi cevher hakkında»* diye başlıyan tarihî takririn «arzedildiği» Fen Akademisi toplantısından tam yirmi beş yıl sonra, işte yine bir 26 Aralık günü, Sorbon'un büyük amfiteatrını müthiş bir kalabalık sarıp kaplıyor.

Fransız, ecnebi Üniversiteleri, âlimler cemiyetlerini, mülkî, askerî makamları, parlâmentoyu, yüksek mektepleri, talebe birliklerini, matbuatı murahhaslar temsil ediyor. Yüksekçe, kerevetimsi bir «mahalli mahsusta» Cümhurreisi Alexandre Millerand, Maarif Nazırı Mösvö Léon Bérard, Paris Akademisi rektörü ve Curie Tesisi reisi Paul Appell, ecnebi âlimler adına konuşacak olan Profesör Lorentz, yer almışlardır. Fen

Fakültesi adına söz söyliyecek olan Jean Perrin, Tıb Akademisi namına da Doktor Antoine Béclère'dir.

«Büyük şahsiyetler» grupuna karışmış ciddî yüzlü, ak saçlı bir erkekle, gözlerini silen iki yaşlı kadın görünmektedir. Josef, Bronia, Hella, Varşovadan kalkıp Mania'nın zafer gününü görmeğe gelmişlerdir. Sklodowski'lerin en küçüğüne «çullanan» şan ve şöhret, kardeş sevgisinden hiç bir şeyi bozmadı, eksiltmedi, yıpratmadı. Heyecan ve iftihar hissinin, üç çehreyi bu kadar harikulâde bir tarzda güzelleştirdiği hiç bir zaman görülmemiştir.

Mesai arkadaşı; Curie'lerin dostu André Debrienne, radyoaktif cisimlere dair keşifleri bildirmiş olan fen tebliğlerini okuyor. Radyum Enstitüsü tecrübe ameliyeleri şefi Fernand Holweck, İrène Curie tarafından yardım edilerek, radyum üzerine bazı deneyler yapıyor. Cümhurreisi, Madam Curie'ye, «etrafını bir tazim mevkibi gibi saran beynelmilel hayranlık, saygı ve minnet, hislerinin nâçiz ve samimî bir nişanesi» olarak millî maaşı «takdim ediyor» ve Mösyö Léon Bérar da, hoş, nükteli bir buluşla:

«Bütün Fransa mümessillerinin imzasını taşıyan bu kanunu teklif ve kabul etmek için, hükûmet ve mebusan meclisleri, Madam Curie'nin tevazuunu, şahsî menfaatten kaçınışını tanımamağa, tasvib etmemeğe ve hukuk dilince söylendiği gibi, bu kayguları «keenlemyekün» addetmeğe karar vermek zorunda kalmışlardır...» diyor.

En sonunda, bitip tükenmek bilmiyen alkışlarla selâmlanarak, Madam Curie ayağa kalkıyor. Kendisine saygı ve tazim göstermiş olanlara, alçacık bir sesle, arada hiç kimseyi unutmamağa çabalıyarak teşekkür ediyor. Ölene - Pierre Curie'ye - ait bazı sözler söylüyor.

Sonra «istikbali» kurcalıyor; valnız delip görmeğe savaştığı bu «meçhul» artık neredeyse bitecek olan kendi «geleceği» değil: haris, ateşli bir sevgi ile, hakkında vardım, himaye istediği Radyum Enstitüsünün «ileriki günleridir.»

* * *

Marie Curie'yi, hayatının akşamında halk kütlelerinin hay-

ranlığile kuşatılır, dünyanın dört bir bucağında Devlet Reisleri, Sefirler, Krallar tarafından kabul edilirken gösterdim. Benim için bir hayal, daima ayni olan bir hayal var ki, bütün bu şenliklerin, alayların hâtırasına galebe çalıyor: Annemin kansız, cansız, âdeta lâkayt denecek kadar mânasız, ifadesiz yüzü.

Vaktile şöyle derdi: «İlim ve fende, hâdiselerle ilgilenmeliyiz, şahıslarla değil.» Seneler ona, milletlerin, hattâ hükûmetlerin bile, hâdiselere, şahısların benliklerinden süzülüp geçen bir alâkayla sarıldıklarını öğretti.

O da ister istemez kendi efsanevî ömür hikâyesinin, ilmi tazimle anmağa yaramasına, fen enstitülerinin zenginleşmesi için, bol bol kullanılmasına razı oldu. Kendini, candan yürekten bağlanmış olduğu bir gayenin propaganda vasıtası yaptı.

Fakat onda, içten içe hiç bir şey değişmedi: Ne kalabalık karşısındaki korku, ne elleri buz gibi donduran, gırtlağı kurutan utangaçlık, ne de, bilhassa «böbürlenip şişinme» bahsindeki o çare bulunmaz istidatsızlık. Canla başla gayret etmesine rağmen, Marie bir türlü şöhretle bağdaşamıyor. Bir illeti adlandırır gibi «fetişizm» emareleri diye isim taktığı şeyi, hiç bir zaman tasvib etmiyecektir.

Seyahatlerinin birinden, bana şöyle yazmıştı:

İkinizden ayrı düştüm; üstelik beni yordığu için ne sevdiğim, ne de kadrini, kıymetini anlıyabildiğim bir takım tezahürata, elim kolum bağlı, kendimi teslim etmiş bir haldeyim. Bu yüzden de, bu sabah azıcık mahzunum, dertliyim çocuklar.

Berlinde, istasyon peronunda birikmiş müthiş bir kalabalık, benimle beraber ayni trenden inen boksör Dempsey'i alkışlamak için koşuyor, avaz avaz bağırıyordu. Adamcağız, bu halden hoşlanmışa benziyordu. Aslına bakarsan, Dempsey'i alkışlamakla beni alkışlamanın arasında sanki büyük bir fark mı var? Bu tarz tazim tezahüratında, nümayişin hedefi her kim olursa olsun, hoş kaçmıyan bir cihet var gibime geliyor.

Bununla beraber böyle şeylere nasıl hareket etmek lâzımgeldiğini, şahsiyetle onun temsil ettiği fikri biribirine karıştırmağa ne dereceye kadar izin vermek gerektiğini pek açıkça bilemiyorum...

Bir çeyrek asır evvel başarılmış bir keşfi selâmlıyan taşkın tezahürler, bu ihtiyar kadının benliğinde hâlâ dipdiri yaşayan genç, ateş dolu talebe kızı nasıl tatmin edebilsin? «Şöh-

ret» diye isim verilen vakitsiz gömülüşe karşı duyduğu isyanı, yeis dolu sözlerle ifade ediyor. Bazan şöyle mırıldanıyor:

«Bana «parlak mesaimden» bahsettiler mi, sanki ölmüşüm gibime geliyor, kendi kendime ölü gözile bakıyorum», ve şöyle lâve ediyor: *Onlara* daha bundan sonra da yapabileceğim hizmetleri, galiba hiç umursadıkları bile yok. Vücudumun ortadan kalkması, iltifatlarını bol bol saçmak hususunda onları rahata erdirecek sanıyorum.

Madam Curie'nin kalabalıklar üzerindeki müstesna kudretinin sırrını, galiba hep bu mukavemette, bu isteksiz davranışta aramalıyız. Kendileri için hazırlanmış mahut «mahalli mahsuslardan» birine yürür yürümez, hayrankârlarına suç ortağı oluveren - siyaset adamları, hükümdarlar, tiyatro, sinema aktörleri gibi «şöhret büyüklerinin», «zamane yıldızlarının» aksine, Marie hazır bulunduğu merasimlerden, âdeta «sırra karışırcasına» kaçar, silinir. Siyahlar giyinmiş, taş gibi hareketsiz şeklinin yarattığı altüst edici tesir, etrafını saran kalabalıkla kendi arasında hiç bir bağıntı doğmamasından ileri gelmektedir.

Şan ve şerefe ulaşan insanlardan, belki hiçbiri bu kapanık yüzü, bu up uzaklara gitmiş gibi dalgın hali göstermemiştir.. Alkış fırtınaları içinde, hiç biri, bu kadar «tek başına», bu kadar yalnız görünmemiştir.

XXV

SAINT LOUIS ADASI [1]

Madam Curie, parlak seyahatlerinin birinden dönegeldi mi, ya Eve, ya da İrène, onu istasyonda bekler ve ömrünün sonuna kadar, işi başından aşkın bir fakir kadıncağız kılığından çıkamıyacak olan Madam Curie'nin, lüks bir vagon penceresinde gözüküvermesini gözlerler. Âlim fizikçi, vaktile, bir Leh Kadınlar Birliği tarafından hediye edilmiş olan ve hiç değişmek bilmiyen hep ayni kahverengi kocaman el çantasını ne kadar da gözeterek taşır, durur.

Bunun içi, kâğıtlar, portföyler, gözlük mahfazaları ile şişmiş bir haldedir. Marie'nin koltuğunda, yol boyunca «takdim edilmiş», bırakmağa, atmağa cesaret edemediği, başının derdi bayağı yüzlü, dimdik bir çiçek demeti solup ölgünleşmektedir.

Yüklerinden kurtarılan Marie, Saint-Louis adasındaki asansörsüz - evinin koca üç katını tırmanır ve o, postadan gelen mektuplarını gözden geçirirken yere, açılmış bavulların önüne diz çöken Eve de annesinin eşyalarını çıkarır.

Tanıdık yüzlü elbiselerin, giyecek şeylerin arasına karışmış yeni *honoris causa* doktoralarının alâmetleri kadifeden, faydan kaftan gibi bir şeyleri, nişan mahfazalarını, parşömen tomarlarını, - hepsinden daha kıymetli - ve Marie'nin âdeta üzerine titriyerek, saklıyacağı - büyük resmî ziyafetlerden kalma - yemek listelerini görür. Bu kalın, sapasağlam mukavvamsı şeylerin arkasına fizik-matematik hesaplarını karalaması, pek rahat olur!

Nihayet açılan ipekli kâğıt hışırtıları içinde İrène'le Eve'e

---

[1] Parisin doğu tarafında, Sen nehrinin bir adası ki, civar semtlere müteaddit köprülerle bağlıdır

ait hediyeler, Marie tarafından alınmış «bergüzar» lar ortaya çıkar. Onları, acayiplikleri, kıymetten yana hiçlikleri yüzünden görüp seçmiştir. Bu ıvırzıvırlar, hemen de bir bir, yerlerini bulur, sahiplerile artık bir daha bozuşmamacasına anlaşırlar.

Texas'ın «taşa çevrilmiş tahta» parçaları, kâğıt baskıları oluverir; Toled'in altın, gümüş kakmalı demir keskileri fen kitaplarının sahifeleri arasına kayıp geçiverirler, dağlı Lehliler tarafından örülme sert yün halılar tek ayaklı yuvarlak masaları örterler. Marie'nin giydiği siyah bülûzlarını yakalarında Grand Canyon'dan getirilme minnacık mücevherler takılıdır: Kırmızı derililer tarafından üzerlerine zikzak biçimli şimşekler hâkkedilmiş bu ham gümüşten ufak tefek şeylerle, Bohemyanın şimşirak taşından (grenat) bir ağraf, ince altın tellerinden kafes kafes örülem bir köstek, cebellikum taşından modası geçmiş çok güzel bir broş, anacığımın bütün ömrünce sahip olduğu, «takip takıştırdığı» yegâne «elmaslar» dır!

Ummam ki, hepsine birden, üç yüz frank versinler!

İçinde, Madam Curie'nin yirmi iki yılı geçecek olan şu Béthume rıhtımındaki büyük mü, büyük, kullanıssız mı, kullanışsız, dört bir yanı sade dehlizlerle merdivenlerden ibaret ev, ne de garip bir aile bucağı!

On yedinci asra ait bir binanın koskocaman azametli odaları, boylarına boslarına, stillerine uyacak haşmetli koltukları, kanapeleri boş yere bekleyip duruyorlar. Doktor Curie'den miras kalma akaju eşyalar - içine elli kişinin ferah ferah sığabileceği, halbuki nadiren dörtten fazla insan yüzü gören - muazzam salonda, her adımda iniltiler, gıcırtılar koparan cilâlı, güzelim parkelerin kaydırmaca meydanında, gelişi güzel, yan yana karşı karşıya konmuş duruyorlar.

Ne kalın kadife perde, ne saçak, ne de korniş var: Hiç bir zaman kanatları kapanmıyan uzun pencereleri, cam kadar şeffaf ince tüller, ancak hafif bir bulut sarar gibi örtüyor. Marie, perde, hah, keçe, örtü gibi şeylerden nefret ediyor. Döşeme tahtalarını pırıl pırıl cilâlı camları da güneşin tek bir ışığını bile elinden çalmıyacak şekilde çıplak seviyor. Seine nehrini, rıhtımları, sağda da dirsek yaparak uzanan koca şehri - harikulâde bir manzara -, tekmil birden görmek istiyor. Uzun zaman,

kendine güzel bir ev düzenlemekten âciz, parasızlık içinde, yoksul bir ömür sürdü.

Artık şimdi, hayatının daima çerçevesi olarak kalacak olan bu üstün körü eşyalarını değiştirip düzeltmeğe ne hevesi, hoş ne de vakti vardır. Gerçi ard arda sökün eden hediyeler, aydınlık, boş odaları biraz süslemişlerdir: İsmini bildirmiyen bir «Madam Curie hayranından» gelme sulu boya çiçek tabloları, mavili iltimalar yapan - bu nevi mamulâtın en büyük, en güzel parçası - bir Kopenhag çinisi, bir Romen fabrikasının hediye ettiği yeşille kahverengi karışık halı, üzerinde şatafatlı bir ibare taşıyan gümüş bir vazo... Marie'nin sonradan edindiği yegâne şey, Eve için satın almış olduğu kuyruklu, siyah piyanodur, ve kız bu piyanoda, saatler saati süren bıkkınlık verici arpej tufanı için, Madam Curie'den hiç bir zaman tek bir şikâyet duymadan, çalışır durur.

İrène de, annesindeki aldırmamazlık huyuna çektiğinden evleneceği güne kadar bu buz gibi evle pekâlâ uyuşmasını bilmiştir. Eve, büyük bir odada, - burası onun inidir - çoğu zaman aksi giden, fakat para vaziyetinin her meydan verdiği seferde yeniden tekrarlanan dekorasyon tecrübeleri yapar.

Evdeki bütün odaların içinde, insanın rikkatine dokunan, hayat dolu görünen tek yer, Marie'nin çalışma odasıdır. Fen kitaplarile dopdolu camekânlar, Pierre Curie'nin bir portresi, eskimeğe yüz tutmuş bir kaç emekdar eşya, buraya asîl, ulvî bir hal verir.

Sırf sessizliği için, binlercesi arasından seçilen bu ev, dünyanın en seslilerinden biridir. Piyanistin ıskala meskleri, «ihtiyar» telefonun keskin yaygarası, anansızın sivari hücumlarına kalkmak merakı kara kedinin bir bastan bir başa, var kuvvetile koşması, sokak kapısının «sesi hiç nezle görmemiş» zili, bütün bu gürültüler, gergenis bölme duvarları arasında akislenir, büyür, uzarlar. Seine nehri üzerinden geçen römorkörlerin inatçı patırtıları alnı camda, onları bir bir tanıyan, hattâ sınıflara ayıran. Eve adlı, yapayalnız bir çocukcağızı uzun zaman pencereye çekip meşgul etmistir. Silâhşorlar ailesi mi? İşte *Athos, Porthos...* Kuşlar ailesi mi? *Martinet, Linotte, Hirondelle...*

* * *

Sabahleyin, saat sekizden evvel, pek «usul erkân bilmiyen» bir hizmetçi kadının paldır küldür faaliyeti, Madam Curie'nin hafif, aceleci adım sesleri, evi uykudan kaldırır. Dokuza çeyrek kala, oldukça külüstür bir 1914 modeli otomobil, rıhtımda, evin önünde durur. Arka arkaya üç klâkson sesi duyulur. Marie şapkasına mantosuna atılır, acele acele merdiveni iner. Lâboratuvar onu bekliyordur.

Hükûmetin verdiği millî maaş, ve Amerikalıların cömertlikleri sayesinde edinilen bir gelir, maddî üzüntüleri ortadan kaldırmıştır. Madam Curie'nin, bazı kimselece alayla karşılanabilecek varidatı, ona, pek de faydalanmayı beceremediği bir konforu temin etmeğe yetmektedir. Hiç bir zaman kendine bir fam dö şambr tutup işini gördürmesini öğrenemiyecektir.

Hiç bir zaman, şoförünü bir kaç dakikadan fazla bekletmiyecektir; bu kadar bir gecikmede bile, sanki suç işliyormuş gibi, içi içini yiyecektir.

Eve'le beraber, bir mağazaya girdi mi, fiyatlara bakmaz, fakat yanılmaz bir kehanetle, sinirli ellerinin ucile, en sade elbiseyi, en ucuz şapkayı gösterir. Hoşuna gidenler, ancak ve yalnız bunlardır...

Para harcama merakını sade ağaçlar, taşlar, kır evleri için duyar. İki ev yaptırmıştır. Biri Larcouest'de, öteki Akdenizin kıyısında. Yaşını başını alınca, Fransanın cenup memleketlerinde, daha kızgın bir güneş, Brötanya'dakinden daha ılık bir deniz aramıştır.

Villa de la Cavalaire adlı köşkünün teracasında açık havada uyumak, körfezin manzarasını, Hyères adalarını seyretmek, yalçın bir bahçeye, ökaliptüsler, mimozalar, serviler dikmek, işte bunlar onun yeni «zevku safaları» dır. İki ahbap kadın, iki cana yakın komşusu, Madam Sallenave ile Matmazel Clémente, onun yüzücülük marifetlerine biraz da korka korka hayran olmaktadırlar. Marie, birden uçurumlaşarak derinleşen koylarda suya girer, bir kayadan ötekine yüzer, sonra da bu maceralarını ballandıra ballandıra kızlarına yazar:

Deniz banyoları çok hoş oluyor. Fakat bu mazhariyete ulaşmak için epey uzaklara gitmek lâzımgeliyor.

Bugün La Vigie'nin altındaki kayalıkların arasından denize girdim.

- amma ne tırmanış, ne engellerden aşış, görülecek bir şeydi!!! - Üç gündür denizin durgunluğu var, uzun müddet, hem de epey uzaklara kadar yüzebildiğimi görüyorum.

Üç yüz metrelik yerlere kadar... Deniz dümdüz oldu mu, gözümü hiç korkutmuyor. Hem artık daha da uzaklara yüzebileceğim.

Hulyası Paristen çıkmak, eskisi gibi kışı Sceaux'da geçirmektir. Orada bir arsa almıştır, bir ev yaptırmaktan bahseder durur. Ne yazık ki bir karar veremeden yıllar geçer ve her gün, öğle yemeği vakti, onun lâboratuvardan yaya döndüğünü, hemen eskisi kadar aceleci, canlı bir yürüyüşle Tournelle köprüsünden geçtiğini, Saint-Louis adasındaki eski binanın kat kat merdivenlerini biraz nefesi tıkanarak çıktığını görmek kabildir

* * *

Eve küçük bir çocukken, İrène de Madam Curie'nin genç asistanı olarak, daima annesile beraber yaşar, çalışırken yemek odasının kunt, yuvarlak masası etrafında geçen konuşma, çoğu zaman, âlim kadmla büyük kızı arasında fennî, ilmî bir muhavereye inhisar ederdi.

Bu yükseğin yükseği bahislere, kendi tarzınca mânalar veren Eve'in kulaklarında, sıra sıra teknik formüller çıngırdar dururdu. Hele meselâ, annesile ablasının BB «üstü» (Bb') ve BB «murabbaı» (Bb^2) gibi cebir ıstılahları kullanmalarını ne kadar da büyük bir zevkle dinlerdi!

Marie ile İrène Curie'nin durup dinlenmeden bahsettikleri şu meçhul bebeler, kimbilir ne cici şeylerdir diye düşünürdü.. Yalnız acaba neden «murabba» (carrés) bebeler? Ya «bebe üstleri», acaba bunların ne gibi üstünlükleri ola ki?

1920 yılının bir sabahında, sakin tabiatli İrène, evdekilere, Radyum Enstitüsünde çalışanların en parlak, en ateşli, en içi içine sığmaz huylu genci Frédéric Joliot ile nişanlandığını haber veriverdi. Alışılmış olan hayat nizamı sarsıldı. André Debrienne, Maurice Curie, Perrin'ler, Borel'ler, Maurain'ler gibi bir kaç candan tanıdık müstesna, hiç bir zaman, kimsenin ayak basmadığı bu kadınlar yuvasında bir erkek; birdenbire, gencecik bir erkek «zuhur ediverdi». Yeni evliler, evvelâ Béthume rıhtımmdaki evde oturdular, sonra başlı başına bir apartımana

«göçtüler». Kızının göze görünen saadeti ile hoşnutluk duyan, fakat artık, saati saatine tekmil gününü iş arkadaşile beraber geçirememekten hayatının âhengi bozulmuş, şaşkına dönmüş olan Marie, içindeki gizli kargaşalığı pek iyi saklamasını beceremiyordu.

Fakat sonradan sonraya, her günkü içli dışlı hayat, Frédéric Joliot'yu, - damadı oluveren eski talebesini - ona daha iyi tanıtınca, bu cerbezeli, yakışıklı, kabına sığmaz gençteki müstesna meziyetlerin kadrini, değerini büsbütün anlayınca «olup biteni» pek hayırlı, «pek münasip» buldu.

Demek ki artık, bir tane yerine, iki asistanı vardı. Endişelerini paylaşacak, üzerinde çalışılan araştırmalara dair fikir münakaşaların yürütebilecek, öğütlerini dinliyecek, hattâ çok geçmeden de kendisine bazı telkinlerde bulunup yeni fikirler verebilecek iki tane asistan!

«Joliot» lar gayet tabiî olarak, haftada dört defa Madam Curie'ye öğle yemeğine gelmek âdetini kurdular.

Böylelikle de yeniden, yuvarlak masanın etrafında, «murabba bebeler» le öteki bebelerin lâfı edildi durdu.

— Lâboratuvara gitmiyor musun Mé?

Bir vakittenberi bağa çerçeveli koca gözlüklerin ardında kalan gümüşî renkli gözler, Eve'in yüzüne ne kadar sakin, ne kadar tatlı bakışile dikiliyor.

— Birazdan gideceğim. Yalnız daha evvel, Tıb Akademisi var. Toplantı saat üçte olduğuna göre, galiba... şeye... vaktim kalacak... Evet, çiçek pazarına uğrarım... Belki, bir dakika da Luxembourg bahçesine giderim...

Ford'un klâksonu işte, evin dibinde, üç defa çalıyor. Bir kaç dakika sonra, Marie, çiçek saksıları, içleri yanık gübre dolu tahta sandıklar arasında dolaşarak, lâboratuvarın bahçesi için düşündüğü bitkileri seçecek ve bu gazetelere sarılı şeyleri arabasının oturma yerine sakına gözete koyup yerleştirecektir.

Bahçıvanlar onu pek iyi tanırlar. Amma o hiç bir zaman büyük bir çiçekçiye girmez. Bilmem nasıl bir içten gelme hisle, fukaralıktan kalma alışkınlıkla kıymetli çiçeklere bakmağı akıl

etmez. Candan dostlar, meselâ Jean Perrin, Maurice Curie, Madam Curie'nın evine sık sık, ellerinde koca koca demetlerle gelirler.

Marie de tıpkı elmaslı mücevherleri hayran hayran seyreder gibi, gözlerinde bir şaşkınlık pırıltısı, içinde biraz da utangaçlıkla bu iri karanfillere haşmetli güllere baka kalır.

Saat iki buçuk. Ford arabası Marie'yi Luxembourg'un parmaklığı önünde bıraktı. Âlim kadın, «soldaki arslanın yakınlarında» diye kararlaşmış randevusuna doğru, acele acele gidiyor. Bahçede oynıyan yüzlerce çocuğun arasında, ninesini görünce, minnacık bacaklarının bütün hızı ile koşup, üzerine atılacak olan bir küçük kız vardır: İrène'in çocuğu Hélène Joliot'dur bu.

Madam Curie, sözde kendini tutmasını bilen, fazla taşkınlıklara kapılmıyan bir büyük annedir. Fakat onu nasıl da müstebidcesine: «Nereye gidiyorsun Mé? Neden benim yanımda kalmıyorsun Mé?» diye sorguya çeken şu al entarili bebekle, bir kaç dakika olsun konuşabilmek için, bir çok vakit kaybetmekte, kaç sokaktan dönüp dolaşarak, yolunu uzatmaktadır.

Âyan Meclisi binasının saati üçe on kalayı gösteriyor. Hélène'den de, yaptığı güzelim kum pastalarından da ayrılmak lâzım. Marie, Bonaparte sokağındaki asık yüzlü toplantı salonunda, nice yıllık dostu Doktor Roux'nun yanındaki her zamanki yerine geçip oturuyor.

İsimleri saygı ile anılan altmış tane meslekdaşının arasında, tek kadın olarak, Tıb Akademisinin mesaisine iştirak ediyor.

* * *

— Aman! Ne kadar yorgunum!...

Bezdirici bir yorgunluğun süzüp ihtiyarlattığı, sapsarı yüzlü bir Marie Curie, hemen her akşam bu cümleyi mırıldanıyor. Saat yedi buçuğa, bazan da sekize kadar lâboratuvarda işi oluyor. İşte arabası onu evine getirdi. Üç kat merdiven, her zamankinden ne kadar da daha zor geldi. Ayağına terliklerini geçirdi, sırtına kıvırcık tüylü bir kumaştan siyah bir hırka giydi. Gün sonunun daha sessizleştirdiği evde, hizmetçi gelip yemeği haber verene kadar, avare avare dolaşıyor.

Kızının: «— Fazla çalışıyorsun... Altmış beş yaşında bir ka-

dın böyle senin gibi günde on iki veya on dört saat çalışamaz», demesi bir işe yaramıyacaktır. Eve pekâlâ bilir ki, Madam Curie daha eksik çalışamaz; mantığa, akla uygun gelen böyle bir şey, onda sondereceye varmış bir ihtiyarlık alâmeti olur. Yalnız kızcağızın biricik ve bütün dileği, annesinin daha çok çok zamanlar, günde on dört saat çalışabilmek kuvvetini bulmasıdır.

İrène ayrı eve çıkalı, Madam Curie ile Eve, akşam yemeklerini baş başa yerler. Uzun bir çalışma gününün bin türlü hâdiseleri Marie'nin zihnini kurcalar durur ve bunlar hakkında yüksek sesle fikirler yürütmekten kendini alamaz.

Akşamdan akşama anlatılan bu başı sonu bellisiz bahisler, Marie'nin bedenen, mânen. sımsıkı bağlı olduğu şu lâboratuvar denilen yerin arı kovanını andırır faaliyetini, bir tablonun taslağını çizer gibi, sırlı, hareketli bir şekilde resimlendirdi. Eve'in hiç bir zaman görmiyeceği cihazlar, artık ona yabancı gelmemeğe, tanıdık biçimler almağa başlarlar...

Tıpkı Marie'nin, hararetle, âdeta şefkatle, sahip çıkıcı sıfat eklentilerinin kuvvet arttırımı ile lâfını ettiği iş arkadaşlarının canlanıp şekillenişi gibi...

— Doğrusu ya, küçük Grégoire'«ımdan» hoşnudum. Zaten çok istidatlî bir genç olduğunu bilirdim!

(Çorbasını bitirince, tekrar söze koyulur.)

— Bugün ne oldu biliyor musun, hani «benim» bir «Çinlim» var ya, fizik odasında onu karşıma aldım. İngilizce konuşuyoruz, konuşmalarımız da hiç bitmek bilmez. Çinde muhatabına itiraz etmek ayıptır, şimdi vaziyeti gözünün önüne getir: Tetkik neticesinde yanlışlığını iyice tesbit etmiş olduğu bir nazariyeyi ben ileri sürdüm mü, zavallı nezaketle, yine beni tasdika devam ediyor. Bir itirazı olduğunu keşfetmek bana düşüyor Uzakşark memleketlerinden gelme talebelerimin önünde, kendi nadanlıklarımdan utanıyorum. Onlar, bizden o kadar daha medenî insanlar ki!... (Kompostosunu alarak:) Ha kuzum Eve, bu seneki Lehli'«mi» bir akşam davet etmeliyiz. Zavallı Paris'te pek yapayalnız...

Babil kulesine benziyen Radyum Enstitüsünde çeşit çeşit milletlerden, ilim işçileri biribirleri ardınca, değişe değişe gelip

geçiyorlar. İçlerinde daima bir Lehli var. Madam Curie, daha üstün vasıflar taşıyan bir namzedin hakkını çiğnemedikçe bir Lehli vatandaşa Üniversite bursunu temin edemiyeceğini gördü mü - bu cömertliği hiç bir zaman bilmiyecek olan Varşovalı gencin tahsil parasını kendi kesecağızından çıkarıp verir.

«...Pariste pek yapayalnız...» sözünden sonra birdenbire susar... Üzüntü verici düşünce burgusunu zihninden atmak ister. Kızına doğru eğilir, ne kadar da bambaşka bir sesle:

— Ey söyle bakalım... Bir şeyler anlat. Bu dünyadan bana havadisler ver! der.

Ona her türlü, hattâ ve bilhassa çocukça şeyler söylenip anlatılabilir.

Eve'in «vasatî 70 kilometreye» kadar çıkabilişi gibi otomobil bahisleri karşısında, Marie en anlayışlı bir «dinleyici» kesilir.

Zaten otomobil sürmekten yana ihtiyatlı, amma iyice ateşli, şevkli olan Madam Curie'nin kendisi de Ford'unun sporculuk marifetlerini heyecanla takip edip durmaz mı? Yine lâkırdı değişir, torunu Hélène'e ait anlattığı bazı şeyler, bir çocuk sözü onu birdenbire, beklenmedik, gencecik, kıvrak bir kahkaha ile, gözünden yaş getiresiye güldürür.

O sert, acı sözlere kaçmadan, siyaset bahsine de yanaşır. Hey gidi kuvvet, teselli kaynağı liberalizm! Şayet Fransızlar; onun önünde diktatörlük idaresini medhedecek olurlarsa, usulca şöyle cevap verir: «— Ben, bir tazyik rejimi altında yaşadım. Siz yaşamadınız. Hür bir memlekette yaşamanın nasıl bir saadet olduğunu anlamıyorsunuz...» İhtilâl hareketlerinin doğurduğu zorbalıklardan yana çıkanlar da, yine ayni mukavemetle karşılaşırlar: «— Hiç bir zaman Lavoisier'yi giyotinle öldürmenin lüzumlu bir şey olduğuna beni inandıramazsınız...» der.

Marie, kızları için kusursuz bir terbiyeci olmağa vakit bulamadı. Fakat İrène ile Eve, onun sayesinde, hiç bir şeyle mukayese olunmaz bir mazhariyete erdiler: Müstesna bir mahlûkun - hem yalnız dehâsile değil, insanlığı, her türlü bayağılıktan, küçüklükten fıtrî şekilde uzak kalışı ile müstesna bir varlığın - yanıbasında ömür sürmek bahtiyarlığını tattılar.

Madam Curie, kendisine seve seve bağışlıyabileceğimiz

«başka kadınlara misal diye gösterilmek cakasına» varıncaya kadar en ufacık bir böbürlenişten bile kaçınıyor. Bazan, «Madam Curie hayranlığını» bir cenkleşme haline vardıran taşkın kadınlara: «Benimki kadar tabiînin zıddı bir hayat sürmeğe lüzum yok. Ben ilme fazla vakit verdim. Çünkü hevesim buydu, çünkü araştırmayı seviyordum... Kadınlara, genç kızlara temenni ettiğim şey ise, sapsade bir aile hayatı ve alâkalarını çekecek bir meşgaledir.» diyor.

Bu sakin akşam yemeklerinde, Madam Curie ile Eve'in, aşktan da bahsettikleri oluyor.

Ne kadar fecî, insafsız bir şekilde içi bağrı yakılan bu kadın, sevgiye, ihtirasa, pek iyi gözle bakmıyor. Büyük bir Fransız edibinin: «Aşk, saygı ile anılacak bir his değildir.» düsturunu, memnuniyetle benimsiyecek bir ruh hâleti taşıyor.

Eve'e yazdığı bir mektupta şöyle bir parça var:

Kendimizi gurura kaptırmakla beraber, bize arzu ve hulyalarımızı «yükseğe» bağlatan bir idealizm içinde, mânevi kuvvetler bulmağa bakmalıyız sanıyorum Yine öyle sanıyorum ki, hayatın bütün cazibesini, aşk gibi fırtınalı, boralı hislere münhasır bilmek, yanlış, aldatıcı bir harekettir...

O, nice iç dertlerini dinlemesini, bu sırları o kadar derin bir anlayışla, o kadar mutlak şekilde saklamasını bilir ki, sanki anlatılanları hiç bir zaman duymamış, işitmemiş gibi görünür. Yakınları, bir tehlike veya felâket içinde kaldılar mı, onların yardımına koşmasını da bilir. Fakat onunla, aşk hakkında konuşulacak şeyler hiç bir zaman karşılıklı iki fikir değiş tokuşu şelini almaz. Onun hükümleri, onun felsefesi, daima, hem de ne kadar taannütle, gayri şahsî kalmaktadır. Hiç bir hâdise karşısında Marie, ölüm karanlıklarından öğüt veya hâtıralar çıkarmak için, acıklı mazisinin kapısını yeni baştan açmağa kalkışmıyacaktır.

Orada, ne kadar kalbine yakın da saysa, hiç kimsenin göz atmağa, ayak basmağa hakkı olmadığı bir içli, bir mahrem âlem vardır

Kızına ancak, pek candan bağlı kalmış olduğu iki kız kardeşile erkek kardeşinden uzakta, ihtiyarlayıp gitmenin hasret acısını belli etmektedir. Ona ne kadar tatlı gelecek olan aile

sıcaklığından, evvelâ gurbete düşmek sonra da dul kalmakla iki kat yoksun bırakıldı.

Biribirlerini görmeleri pek seyrekleşiyor diye yanıp yakıldığı kardeşlerine, Montpellier'de oturan Jacques Curie'ye, Josef'e, Hella'ya, hele kendisi gibi feleğin sillesine uğrıyarak iki evlâdını, 1930 da da kocası Casimir Dluski'yi kaybeden Bronia «ablaya» gamlı, dertli mektuplar yazıyor.

Marie'den Bronia'ya, 12 nisan 1932:

Ayrı olduğumuza ben de çok üzülüyorum Bronia'cığım. Amma kendini ne kadar yalnız hissetsen de yine bir tesellin var: Siz Varşovada üç kardeş bir aradasınız. Bu sayede, biraz can yoldaşlığı, himaye bulabilirsin. İnan bana, aile fertlerinin yan yana biribirlerine kanat gerişinden daha mutlu bir şey olamaz. Bunu yokluğunu çektiğim için, ne demek olduğunu biliyorum. Bari bundan sonra olsun birazıcık teselli çıkarmağa gayret et. Parisli kardeşini de unutma: Elimizden geldiği kadar sık sık biribirimizi görelim Bronia'cığım...

Şayet yemekten sonra, Eve dışarı çıkacak, konsere filân gidecekse, Madam Curie onun odasına gelip, sedire uzanır. Kızının giyinmesini seyreder.

Kadının süslenme ve güzelleşme hakkında kızile taban tabana zıd fikirleri vardır. Fakat Marie kendi prensiplerini üste çıkarmaktan hanidir ki vazgeçmiştir. İkisinden, tahakkümü daha çok ele alan, «şiddetli tembih ve tevbihlerde» bulunarak, büsbütün kullanılmaz bir hale gelmeden evvel, mahut siyah entarileri yenilemek mecburiyetini çıkaran Eve'dir.

Bunun için de, iki kadının münakaşaları, sırf akademik mahiyette kalır ve ana, kızının karşısında tevekkülle, hattâ neşeli, tuhaf sözlerle kendi «mülâhazalarını» ileri sürer.

— Vah zavallı yavrucuğum, bu ne *çirkin* ökçeler! Yoo, kadınların eşaslar [1] üzerinde yürümek için yaratıldıklarına dünyada beni inandıramazsın... Hele şu elbiselerin *sırtını* açan yeni moda da nè imiş? Hadi göğüs tarafından yine ne iseydi, amma bu kilometrelerce çıplak sırtlar! Birincisi ayıp şey, ikincisi zatülcenbe tutulmak tehlikesindesin, üçüncüsü de çirkin. Ötekilere aldırmıyorsun, bari bu üçüncü noktaya ehemmiyet

[1] Ayaklara bağlanarak yüksek yürümeğe mahsus uzun sırıklar

versen. Amma bütün bunların üstüne şunu da söyliyeyim ki, elbisen güzel. Yalnız çok sık siyah giyiyorsun. Siyah, senin yaşına göre bir renk değil...

En fena dakikalar, boyanma faslı başladı mı, gelip çatıyor. Eve, neticesini kusursuz bulduğu sürekli bir çabalamadan sonra, annesinin alaycı bir sesle: «Azıcık dön de, şöyle hayran hayran bir bakayım!» deyişine boyun büküyor. Madam Curie büyük bir hüsnüniyetle, âdeta fennî bir şekilde kızını inceliyor ve şaşkına dönüyor:

— Ne dersen de, bu boyalara batıp çıkma işine prensip bakımından bir itirazım yok. Biliyorum ki bu ötedenberi tutturulmuş bir âdettir. Eski Mısırda, kadınlar çok daha beterini icat ederlermiş... Yalnız sana tek bir sözüm var: Bu hali son derece çirkin buluyorum. Kaşlarına işkence ediyorsun, ağzına, hiç bir faydası yokken, birtakım boyalar sürüp duruyorsun.

— Amma Mé, emin ol ki böylesi daha güzel.

— Daha güzel!!! Sana bir şey söyliyeyim bi, ben, kendimi teselli etmek için, yarın sabah seni yatağında, bu musibet şeyleri sürünüp sürüştürmeğe vakit bulmadan gelip öpeceğim. Ben seni sun'î, gayri tabiî olmıyan halinle seviyorum... Haydi şimdi kaçmağa bak yavrucuğum... Bonsuvar, ha, iyi ki aklıma geldi... Bana okunacak bir şey verebilir misin?

— Elbette. Canın ne istiyor?

— Bilmem ki... Şöyle ezginlik, bezginlik vermiyen bir şey seç. Acıklı, yorucu romanlara dayanabilmek için insan senin gibi genç olmalı.

Rus eserlerini, vaktile hayranı olduğu Dostoïewski'yi hiç bir zaman tekrar okumaz. Eve'le annesinin edebî zevkleri değişik olduğu halde, bu sahada bazı müşterek büyük sevgileri vardır. Colettes, Kipling gibi... Marie, *livres de la Jungle*'de, *Günün doğuşu*'nda, *Sido*'da veya *Kim*'de ona daime teselli ve hayat mayası olmuş olan tabiatin, harikulâde, canlı akislerini bulmaktan bıkıp usanmaz. Binlerce Fransızca, Almanca, Rusça, İngilizce, Lehçe şiirler ezberindedir... Eve'in seçip vermiş olduğu kitapla yazı odasına kapanır, kırmızı kadifeden şezlonguna uzanır, başının altında yumuşacık, kuş tüyünden bir yastık çeker, bir kaç sahife çevirir.

Fakat yarım saat, belki de bir saat geçince, kitabı bırakır. Ayağa kalkar, bir kalem alır; defterlere, fen kitaplarına sarılır. Yine her vakitki âdetince, sabahın ikisine, üçüne kadar çalışmağa koyulacaktır.

Eve, geri dönünce dar bir koridorun üst camından annesinin dairesinde ışık görür. Koridoru geçer, kapıyı iter...

Manzara her akşam aynidir. Dört bir yanı kâğıtlar, hesap cedvelleri, ince ince kitap ve mecmualarla sarılı olan Madam Curie, yerde oturmaktadır. Bir yazı masasının başında, «müteffekkirlerin» geleneğince koltuğa kurulup çalışmağa, bir türlü alışamamıştır. «Evrakı perişanını» iyice yayıp saçmak için, ona uçsuz bucaksız bir yer lâzımdır.

Nazarî, zor bir hesaba dalmıştır; kızının geldiğini farkettiği halde, başını kaldırmaz. Kaşları çatık, yüzü düşüncelidir.

Dizlerinin üstünde bir defter vardır. Kurşun kalemle birtakım işaretler, formüller karalar. Dudaklarını hafifçe kıpırdatarak, mırıl mırıl bir şeyler söylediği duyulur. Marie Curie, zoruna işitilen bir sesle, rakkamlar, sayılar mırıldanmaktadır... Ve işin garibi, bu koca Sorbon profesörü, tıpk- altmış yıl evvel, Matmazel Sikorska mektebinin hesap dersindeki gibi Lehce saymakatdır

XXVI

LÂBORATUVAR

—Madam Curie burada mı?

—Madam Curie'yi arıyorum. Acaba geldi mi?

—Madam Curie'yi gördünüz mü?

Âlim kadının, Radyum Enstitüsüne giderken geçmeğe mecbur olduğu dehlizde, genç erkekler, genç kadınlar, lâboratuvar gömlekleri altındaki bu beyaz beyaz insanlar, biribirlerinden hep «onu» soruyorlar.

Her sabah, beş on tane lâboratuvar asistanı yolunu gözliyerek birikirler, herbiri de, «rahatsız ediyorum amma» tekerlemesile ondan bir öğüt istemeğe, şöyle ayak üstü «alelâcele» de olsa bir cesaret verici söz, bir irşad beklemektedir.

Bekleyiş uzun sürmez.

Saat dokuzda emektar otomobil, Pierre-Curie sokağının parmaklığını geçer, bahçe yolunu döner. Kapının hızla kapandığı duyulur, arkasından da Madam Curie görünür. Herbiri, bir şeyin isteklisi, sorucusu olan bu insan kümesi, hemen sevinçle onun etarfını sarar. Saygı dolu, sıkılgan sesler, «filân ölçü» nün alınıp bitirildiğini bildirir, polonyum eriyikine (mahlûlüne) ait havadisler verir ve «şayet Madam Curie, Wilson cihazını görmeğe gelebilirse, enteresan bir neticeyle karşılaşacağını» müjdeler...

Marie, bazan dert yanmağa kalkışırsa da, kendisini daha günün başında karşılıyan bu enerji ve merak kasırgasına bayılır. Kaçıp sıvışmağa işlerinin başına koşmağa bakacağına, orada meslekdaşlarının ortasında ayak üstü, kafasında şapkası, sırtında mantosu ile durur. Gözlerine çarpan bilgi açı, ilim heveslesi yüzlerden her biri ona yalnızken düşünmüş olduğu bir deneyi (tecrübeyi) hatırlatır.

— Mösyö Fournier; söylediğinizi düşündüm. Fikriniz güzel amma, teklif ettiğiniz ameliye tarzı tatbika gelir şey değil. Muvaffak olunabilecek başka bir şekil buldum. Gelip sizinle bunu konuşacağım. Madam Catelle, kaç çıktı? Hesabın doğru olduğuna emin misiniz? Dün akşam ben tekrar yaptım, az buçuk farklı bir rakkam buldum. Ne ise, bakalım görürüz...

İleri sürdüğü fikirlerde hiç, hemen hemen hiç bir karışıklık yok. Marie Curie, bir araştırıcıya hasrettiği dakikalar süreğince, kendisini bütün varlığile, tetkik mevzuu olan ve en ufak teferruatına kadar da bildiği probleme verir. Bir dakika sonra, başka bir mesai üstüne, başka bir talebeyle görüşüp konuşur.

Bu acayip jimnastik için; dimağında harikulâde bir kabiliyet vardır. Nice genç zekâların, kendilerini zora koya koya, âdeta zahmet çekerek çalıştıkları lâboratuvarda, o, tıpkı satranç tahtalarına hemen hiç bakmadan otuz, kırk oyunu birden takip ve idare eden satranç şampiyonlarına benzer.

Yanlarından erkekler geçer, selâm verir, dururlar. İnsan kümesi büyümeğe başlar. Marie hiç bir teşrifata bağlı olmıyan bu «mülâkatı» kesmeden, nihayet merdivenin bir basamağına ilişir. Böyle büzülüp çömelmiş gibi oturuşile, etrafında ayakta duran, yahut da duvara yaslanan lâboratuvarcılara aşağıdan yukarı doğru bakarken, hiç de bir şefin klâsik tavrını takınmış değildir.

Halbuki ne kadar da kuvvetli bir şeftir!... Lâboratuvar talebelerini, kabiliyet ve kudretlerini inceden inceye tetkik ettikten sonra seçen odur. Onlara işlerini gösteren, hemen daima odur. Başı sıkışmış talebelerle, - onları yanlış yola saptırmış olan tecrübe hatasını Madam Curie'nin mutlaka bulup çıkaracağı güveni ile - gelip bir bir konuşan odur.

Ak saçlı âlim kadın, fen sahasında, kırk senelik bir çalışıp çabalama içinde, büyük bir bilgi topladı. O radyumun canlı bibliografisidir. Enstitüde yapılmakta olan tecrübelerle ilgili bütün neşriyatı, mükemmel surette bildiği beş dilde, ayrı ayrı okumuş, takip etmiştir. Fennî, ilmî hâdiselerde yeni uzayışlar (imtidatlar) bulur, teknik usuller icat eder. Hulâsa Marie'de, malûmat ve faraziyelerin, düğüm düğüm karışık, dolaşık yu-

mağını çözmek için paha biçilmez bir meziyet saydığımız, «aklı-selim» denilen şey vardır.

Müritlerinden bazılarının ballandıra ballandıra anlattıkları zihin bulandırıcı nazariyeler, câzib fakat tahminden ibaret faraziyeler, onun güzel, apaydın bakışının, metalik mantığının «olacak şey değil» kararına çarpar. Bu cür'etli, hem de ihtiyatlı hoca ile çalışmak ne emin, ne rahat şeydir!

Merdiven üzerinde toplanan insan kümesi, yavaş yavaş dağılır. Marie'den o güne ait fikir ve telkinleri almış olanlar, ele geçirdikleri bu ganimetlerile beraber kaçarlar.

Madam Curie, içlerinden birile «fizik salonuna», yahut «kimya salonuna» kadar gider; görüşülen bahsi, bir cihazın önünde devam ettirir... Nihayet yakasını kurtararak, hususî lâboratuvarına sıvışır, siyah iş gömleğini giyer, şahsî deneylerine dalar. Kendi kendine kalıp, sakin kafa ile çalışması uzun sürmez. Kapı tıkırdatılır. Araştırıcılardan biri, elinde yazılı kâğıtlarla görünür. Onun arkasında bir başka asistan beklemektedir. Fen Akademisinin haftalık toplantı günü olan bu pazartesinde, öğleden sonra takdim edilecek «tebliğlerin» müellif ve sahipleri, gelip Madam Curie'ye yazılarını gösterir, ilk tasvibi ondan beklerler.

Marie, bu kâğıtları okumak için, gayet aydınlık, dar, alelâde bir odaya geçer; bir yabancı, burasını hiç de meşhur bir âlim kadının çalışma odasına benzetemez. Meşe tahtasından bir geniş yazıhane, bir klâsör, kitap dolapları, eski yazı makinesi, yüzlerce başka deri koltuklara benzeyen deriden bir koltuk, buraya isimsiz kalmayı güden bir düzen vermektedir. Masanın üzerinde mermer bir hokka, yığınlarla risale ve bir Talebe Birliği tarafından hediye edilmiş, içinden mürekkepli kalemlerle sivri kurşun kalemler uzanan ince uzun bir kap...

Ve - ne sürpriz değil mi?- İschia hafriyatından çıkma koyu renkli, donuk, şipşirin bir eski zaman saksısı! - belki de bu, bir ölünün küllerini saklamağa yaramış antika destilerden biridir. -

Akademi için hazırlanmış notları Madam Curie'ye uzatan eller, çoğu zaman heyecandan titrer. Yazılarının ne yaman bir tetkikten geçeceğini bilirler!

Marie bunların üslûbunu, hiç bir zaman kâfi derecede açık ve usturuplu bulmaz. Yalnız teknik hataların peşinde değildir. Tekmil bir cümleyi yeni baştan tertipler, rabıt ve terkip yanlışlarını düzeltir... Beti benzi ölüye dönen genç âlime eserini uzatırken: «— İşte böyle, fena olmadı galiba», der.

Amma eğer talebenin yazısı, Marie'nin hoşuna gidecek olursa, gülümseyişi, keyifli keyifli: «Çok iyi... Mükemmel!» deyişi, genç ilim işçisine bütün emeklerinin karşılığını vermiş, üstelik profesör Perrin'in lâboratuvarına uçmak için de sanki omuzlarına iki kanat takmış olur. Radyum Enstitüsü tebliğlerinin Akademi huzuruna, bu zat tarafından çıkarılması âdettir.

* * *

Yine ayni Jean Perrin'dir ki, önüne gelene şu sözü tekrarlar durur: «— Madam Curie, sadece adlı sanlı bir fizik âlimi değildir. O, görüp göreceğim en büyük lâboratuvar şefidir.»

Bu ustalığın sırrı nedir? Her şeyden evvel, her şeyden fazla Marie'ye kuvvet ve gayret veren, Radyum Enstitüsünün «ateşli imanıdır». Marie, bu sevgili çatının itibar ve menfaati uğuruna kendini aşkla kul etmiş, sanki Hak tarafından, onun koruyucusu kesilmiştir.

Mühim araştırmalar için gerekli radyoaktif cisimleri, bıkıp usanmak bilmiyen bir gayretle ele geçirir. Madam Curie ile Belçika Radyum fabrikaları müdürleri, Haut Katanga Maden Birliği arasında geçen karşılıklı nezaket ve iltifat tezahürleri daima ayni şekilde nihayet bulur: Maden birliği, Madam Curie'ye tonlarca artık ve çökelek göndermek cemilesini gösterir Marie de, istenilen elementlerin istihsal ameliyesini derhal sevine sevine, ele alır...

Yıldan yıla lâboratuvarını zenginleştirir. Jean Perrin ile beraber, bir Nezaretten ötekine koşar, yardım tahsisatı, tahsil bursları koparmak için uğraşır durur. «Madam Curie» olduğu için, zamanın dişlileri onun sözlerine kulak asarlar. Böylece 1930 da beş yüz bin franlık bir «fevkalâde araştırmalar tahsisatı» elde eder.

Bazan, kendi kendini mahkûm ettiği bu müracaatlerden içine biraz utanç ve usanç çökerek Eve'e intizar odalarındaki bek-

leyişlerini, yürek halecanlarını anlatır... Sonra da gülümsiyerek sözünü şöyle bitirir:

— Galiba günün birinde, dilenci gibi kapı dışarı edileceğiz! der.

Curie lâboratuvarının işçileri, bu usta pilot tarafından yürütülerek, radyoaktivitenin ellenmemiş, incelenmemiş bölümlerini, birer birer keşiften geçirirler. 1919 dan 1934 yılına kadar Radyum Enstitüsü kimyager ve fizikçileri tarafından otuz dördü tez ve diploma olan *dört yüz doksan üç* fen tebliği neşredilir.

Bu dört yüz doksan üç etütten otuz biri Madam Curie'ye aittir.

Bu sayı, ne kadar yüksek de olsa bir serhe muhtaçtır.

Ömrünün son devrinde Madam Curie, istikbali aşırı bir fedakârlık hissile hazırlamakta; çoğu vaktini müdürlük, hocalık rolüne vermektedir. Eğer etrafını saran gençler gibi her dakikasını araştırmaya hasredebilse yaratıcı eseri, kimbilir nasıl bir hal alırdı?

Hem Marie'nin, merhaleden merhaleye ilhamını verdiği, yol gösterip yürüttüğü ilim işlerine katışmış emek payını hiç bir zaman kimse gösterecek, söyliyebilecek mi ki?

O, böyle şeyleri aklmdan geçirmez, kendi kendine bu suali sormaz.

Bütün bir «el birliği» tarafından, hattâ «lâboratuvarın» bile demeyip, yalnız sesinde anlatılmaz bir gizli iftihar tonu ile sadece «lâboratuvar» diye isim verdiği müşterek varlık tarafından kazanılan zaferlerle sevinip güler. Bu «lâboratuvar» kelimesi onun ağzından çıkarken, sanki yer yüzünde başka hiç bir lâboratuvar kalmaz; hepsi silinir, hepsi yok olur.

* * *

«İnsandan anlama», karşısındakinin ruhunu sezip okuma kabiliyetlerdir ki, bu yapayalnız yaşamak âşıklısı âlim kadının, büyük bir «gayret verici», «canlara can katıcı) olmasına yaradı.

Fazla teklifsizliğe, yüz göz olmağa hiç gelmiyen Madam Curie, her gün yanyana çalışmakla geçen nice yıllardan sonra, hâlâ «Matmazel» veya «Mösyö» diye çağırmağa devam ettiği

mesai arkadaşlarının, yine de derin muhabbetini, candan bağlılığını kazanmasını bilir.

Herhangi bir ilmî münakaşaya dalan Marie, dakikalarca dışarıda, bir bahçe sırası üzerinde, otura mı kalıyor? Bir asistan kadının şefkat, sevgi dolu, üzgün sesi onu hemen hakikat âlemine çağırır: «— Madam üşüyeceksiniz!... Madam, rica ederim içeri giriniz!...» Görünmemeğe, yaptığını gösterişe vurmamağa çabalıyan çekingen elle, öğle yemeğine gitmeyi unutan bir Madam Curie'nin yanıbaşına azıcık ekmek, yemiş koyuverirler...

Lâboratuvar hademeleri, ameleler de, yer yüzünde kolay kolay eşi bulunmıyan bu saklı cazibenin - bütün ötekiler gibi - tesiri altında kalırlar. Marie Curie, hususî bir şoför tuttuğu vakit, Enstitünün Metr Jak'ı [1] - yani sırasına göre hamallık, makinistlik, şoför veya bahçıvanlık eden adamı - Georges Boiteux'nün, artık o günden sonra hanımını, Pierre-Curie sokağından Bethune rıhtımına bir baskası götürüp getirecek diye, hüngür hüngür ağladığı görülmüstür.

Dışa pek vurmadığı bir sevgi, Marie'yi kendisile beraber, elele çarpışanlara bağlar ve bu büvük ailenin içinde en coşkun, en yüksek ruhları ona bir bir haber verir.

Annemi, 1932 ağustosunda, en gözde talebelerinden birinin ölümünü öğrendiği zamanki kadar kederli gördüğüm nadirdir.

Şöyle yazıyor:

Parise gelir gelmez öylesinl derlendim ki... Ne kadar çok sevdiğim genç kimyager Reymond, Ardèche'de, bir nehirde boğulmuş. Annesinden bir mektup aldım. Zavallı kadın, oğlunun en güzel yıllarını lâboratuvarda geçirmiş olduğunu yazıyor. İş buna varacak olduktan sonra, sanki neye yarar?

Bu kadar güzel bir gençlik, kibarlık, cazibe, bunca müstesna kabiliyetler, hepsi, hepsi musibet bir soğuk su banyosu uğuruna yok olup gitsin!

Her şeyi apaçık görmesini bilen gözleri, kusurları da meziyetler gibi seziyor; filân araştırıcının büyük bir âlim olmasına

[1] Metr Jak (Maitre Jacques) = Molière'in «Hasis» adlı eserinde, Harpagon'a hem arabacılık, hem aşçılık eden Metr Jak'tan kinaye, bir çok işlere birden koşan hizmetkârlara takılan isim. «Mütercim»

engel teşkil edecek nakisalar üzerinde hiç de acıma hissine kapılmadan duruyor. Kendini beğenmişlerden ziyade, becêriksizlerden ürküyor. Sakar bir elin yüzünden, kurulmakta olan bir cihaz veya makinenin başına gelen maddî musibetler onu çileden çıkarıyor.

İstidatsız bir tecrübeci hakkında, bir gün, pek yakın tuttuğu kimselere şöyle diyor: «— Eğer herkes onun gibi olsaydı, fizikte iki adım ileri gidilemezdi!» diyor.

İş arkadaşlarından biri, bir tez verdi mi, bir diploma aldı mı, yahut da bir mükâfata lâyık görüldü mü, şerefine bir «lâbortuvar çayı» tertip edilir. Yazın, toplantı dışarıda, bahçenin ıhlamurları altında yapılır. Kışın, binanın en geniş salonu, kütüphanenin sükûnu, birdenbire tabak, fincan, çatal şangırtısına benzer bir gürültüyle bozulur. Bunlar ne de garip fincanlar, tabaklar, çatallardır böyle! «Çökelek (rüsub) bardakları» çay fincanı, şampanya kadehi işini görür, «karmaçlar» (muharrikler) kaşıkların yerini tutar. Talebeler sofranın etrafında dört dönerler, arkadaşlarına, şeflerine, ikinci derecedeki memurlara pastalar, çörekler ikram ederler.

Gruplar arasında, Radyum Enstitüsünde Maître de conférence'lık [1] eden André Debrienne, tecrübe tatbikatı şefi Fernand Holweck ve çay bardağını itilip kakılmalardan korumağa çabalıyan canlı, geveze bir Marie görünmektedir.

Fakat birdenbire, susulur... Madam Curie, günün kahramanını tebrik edecektir. Ateşli bir kaç cümle ile mesaisinin orijinalitesini över, yenmis olduğu zorlukları bir bir ışığa tutar. Bu iltifat sözlerini renkliven hoş kelimeler, tören kahramanının annesi babası, yahut da - şayet mevzuubahsolan bir ecnebi ise - uzak vatanı için katılan nazik bir cümle; şiddetle, hararetle alkışlanır.

«Tanıdığım ve vatandaşlarınız tarafından samimiyetle karşılandığım güzel memleketinize döndüğünüz zaman, Radyum

[1] Maître de conférence = Muhtelif Fakültelerde, daha ameli evsafta yardımcı derslerle asıl profesörlerin kurlarını tamamlıyan veya Fakültede temsil edilmemiş olan dersleri, kendi kabiliyetleri dahilindeki öğretim kollarını üzerlerine alan profesörlere verilen isimdir. «Mütercim».

Enstitüsünde geçen şu günlerinizden içinizde iyi bir hâtıra kalacağını umuyorum. Çok çalıştığımızı, elimizden geldiği kadar çabaladığımızı yakından görmüş olarak yurdunuza dönüyorsunuz...»

Bu «çaylardan bazılarının, Marie için apayrı bir heyecan kıymeti vardır. Bunlardan bir tanesi, kızı İrène'in doktora tezini, ötekisi de damadı Frédéric Joliot'nunkisini kutlamaktadır Madam Curie, bu iki araştırıcıdaki istidat ve kabiliyetlerin kendi nezareti, idaresi altında inkişaf edişini görmektedr. 1934 yılında, genç çift harikulâde bir muzafferiyete erişirler. Atomların istihale fenomenleri üzerine yaptıkları bir etütten sonra İrène ve Frédéric Joliot, *Sun'î radyoaktiviteyi* keşfediyorlar.

Bazı cevherleri, meselâ alüminyum'u radyoelementlerin kendiliklerinden neşrettikleri şualarla bombardımana tutarak, bu cevherleri tabiatte meçhul kalmış ve bundan böyle şua kaynakları olacak yeni radyoaktif elementler haline getirmeğe muvaffak oluyorlar. Bu şaşırtıcı atomlar doğumunun kimyada, biyolojide, tıbda yaratacağı neticeler kolaylıkla tahmin edilebilir. Belki de, Küriterapinin ihtiyaçlarına karşı koymak için, radyum hassalarına malik cisimleri sınaî şekilde imal etmek zamanı yakındır!

Genç evlilerin Fizik Cemiyetinde bu mesaiyi «arzettikleri» bir celsede Marie dikkat ve iftihar içinde, kalabalığın arasındadır. Vaktile kendisine ve Pierre Curie'ye asistanlık etmiş Albert Labord'a rastlayınca; adamı, hiç âdeti olmıyan bir coşkunlukla selâmlar: «— Bonjur!... Ne güzel anlattılar değil mi? Sanki yeniden eski lâboratuvar zamanının o canım günlerine dönmüş gibi olduk!» der.

Böyle bir akşamı uzatmadan duramıyacak kadar heyecanlıdır. Evine, rıhtımlar boyundan, yürüye yürüye, yanında bir kaç meslekdaşla döner... «Benimkiler» diye andığı iki genç insanın başarısı hakkında ne çok, ne çok şeyler söyler durur!

* * *

Pierre-Curie sokağındaki bahçenin öte tarafında, Marie'nin ahbapçasına «şu bizim karşıkiler» diye isim taktığı profesör Regaud'nun iş arkadaşları; kansere karşı açılı harplerini hem

araştırma, hem de tedavi fenni cephelerinden yürütüyorlar. 1919 dan 1935 yılına kadar sekiz bin üç yüz on dokuz hasta, Radyum Enstitüsünde bakım görüyor!

Claude Regaud da lâboratuvarın bir vatanseveridir. Eserinin istediği silâhları: yâni radyum, cihaz, bina, hastane gibi şeyleri bir araya getirmek için çılgıncasına didinip çabalamıştır.

Elde edilen kurtuluşların sayısı, ihtiyaçların aceleliği karşısında ödünç radyum tedarik etmek - Maden Birliği kendisine 10 grama kadar vermiştir! - ve hükûmetten iane tahsisatı, bazı kimselerden teberrular koparmak zorunda kalmıştır. Baron Henri de Rothschild, Lazard kardeşler, bir de ismini ortaya vurmamak için, türlü karışık ihtiyat tedbirleri ile: Curie Tesisine *üç milyon dört yüz bin frank* hediye eden ince düşünülü muhteşem bir «nâmalûm», onun başlıca hayırseverleri olmuşlardır.

İşte böylece, Fransanın en âlim Küriterapi ve Radyoterapi merkezi yaratılmış oldu. Kanser tedavisi tekniğini öğrenmek gayesile, beş kıt'aya mensup ikiyüzden fazla hekim, burada staj görme talebinde bulunacaktır...

Madam Curie, biyoloji ve tıb çalışmalarına hiç katılmıyor, fakat bunların ilerlemelerini sonsuz bir ilgi ile takip ediyor. Seçkin bir meslekdaş, şahsî menfaatine karşı tamamen müstağni, vicdan sahibi olan profesör Regaud ile çok iyi anlaşıyor. O da, Marie gibi, şöhretin patırdısından, gürültüsünden nefret ediyor.

O da, Marie gibi, daima, maddî istifadelere yan çizmiştir. Hasta tedavisini «müşteri tütmak» şekline dökse, büyük bir servet kazanırdı. Böyle bir şeyi aklından bile geçirmedi.

Ehliyetli mütehassıslar tarafından tatbik edildi mi, Küriterapi ile elde edilen şifalı tesir karşısında hayranlık duyan iki müşterek müdürlerin dertleri bir. Bütün dünyayı gayri meşru yollara saparak sarmış olan radyum ticareti karşısında ateş püsküren, âciz iki seyirci halinde kalıyorlar.

Bir yandan, cahil hekimler, hastaları radyoaktif cisimlerle, hem de bu kürlerin tehlikesini akıllarına bile sığdıramadan, körü körüne tedavi ediyorlar. Öte tarafta sözde «esasını radyumdan alan» ilâçlar veya güzellik müstahzaratı, hattâ bazan Curie'lerin adına benzer isimler altında halka sürüyorlar.

Bir hüküm vermeğe kalkışmıyalım... Sadece annemin, Curie ailesinin, profesör Regaud'nun ve Radyum Enstitüsünün bu gibi teşebbüslere, daima kat'î şekilde yabancı kalmış olduklarını söyliyelim.

* * *

— Bakın bakalım, mühim bir şey var mı?...

Acelesi olan, rahat, dinlenme nedir bilmiyen Marie, Madam Razet'e, bu tatlı, zeki kâtibeye bir akşam evvel gelmiş mektup destesini gösteriyor.

Zarflar, çoğu zaman, kısaltılmış adresler taşıyor: «Madam Curie, Paris», yahut, «Madam Curie, âlim; Fransa». Bunların yarısı, Marie'den el yazısını istiyenlerle «sivri akıllılardan» gelme mektuplar.

İmza amatörlerine:

«Madam Curie, gerek el yazısı vermek, gerekse fotoğraf imzalamak istemediğinden mazur görülmeyi diler», diyen bir matbu kartla cevap gider. Sekiz veya on sahife kâğıt üzerine renk renk mürekkeplerle ferman donatan aşırı coşkunlar! - kadirleri bilinmemiş mucitler, mağduriyet delileri, aşk delileri, tehdit delileri - içinde yalnız tek bir karşılık vardır: Susmak.

Gelelim öteki mektuplara... Hangi iş olursa olsun baştan savma yapmasını bilmiyen Marie, kâtibesini karşısına alır, Madam Curie'nin her türlü hastalıklara şifa bulacağını, her çeşit ıstırabı yatıştıracağını sananlara cevaplar, ecnebi illerdeki meslekdaşları için mesailer dikte eder. İş bu kadarla da bitmez. Cihaz satan tüccarlara yazılacak mektuplar, bakılacak keşifnameler, faturalar, mertebe sırasınca şefleri sayılan kimselerin «Fen Fakültesinde Profesör dul Madam Curie'ye» yolladıkları tamimlere verilecek cevaplar vardır: Bunlar Marie'nin kırk yedi tane dosya içinde sıraya koyduğu bir alay resmî, idarî evrak yığınıdır...

Üniversite âdetlerine noktası noktasına riayet eder. Şöhreti, hattâ kadın olusu bile onun nazarında hiçtir. Resmî mektuplarını, madun memurun kullandığı aşağıdan alıcı tâbirlerle bitirir:

Monsieur le Doyen'e (Sayın Dekan'a) «halisane hisler te-

yit edilir», Monsieur le Recteur'e (Sayın Rektör'e) «derin saygılar sunulur!»

Mahut kırk yedi dosya, Madam Curie'nin dış âlemle olan münasebetlerine yetmez. Dört bir yandan boyuna randevu istiyenler vardır. Salı ve cuma sabahları Marie en iyi siyah entarisini giyer. Yüzü çatkın çatkın: «— Kılığım kıyafetim düzgün olmalı. Bu benim günüm», der. Lâboratuvarın koridorunda, onu ricacılar, gazeteciler bekler. Bunlar, Madam Razet'in peşin peşin söylediği: «Madam Curie, şayet kendisinden teknik malûmat alacaksanız sizi kabul edecek, yoksa hususî mülâkat vermiyor», haberile donakalmışlardır bile.

Marie, her ne kadar tepeden tırnağa nezaket kesilirse de, hiç bir şey, karşısındakine lâfı uzatmak cesaretini vermez. Ne daracık, ciddî yüzlü kabul odası, ne kaskatı sandalyeler, ne âlim kadının parmaklarındaki sabırsız tik [1], ne de Madam Curie'nin duvar saatine doğru yan yan bakışları...

Pazartesilerle çarşambaları, Marie daha uyanır uyanmaz sinirli ve heyecanlıdır. Saat beşte, dersini vermesi lâzımdır. Öğle yemeğinden sonra, Bethune rıhtımındaki yazı odasına kapanır. Dersini hazırlar, beyaz bir tabaka kâğıt üzerine, vereceği takrir fasıllarının başlıklarını yazar. Saat dört buçuğa doğru, lâboratuvara gider, yeniden, daracık bir odaya çekilir.

Helecanlıdır, sinirleri geriktir, yanına varılmaz bir haldedir. Yirmi beş yıldır ki, Marie hocadır. Buna rağmen, içeri girer girmez hep birden ayağa kalkan yirmi otuz talebenin karşısına, küçük amfiteatra çıkacağı her seferde de «trak'a» uğradığı, asabî bir korku geçirdiği besbellidir.

Yorulma bilmez, korkunç çalışma! «Boş, işsiz, güçsüz dakikalarında da» Marie ilmî makaleler, kitaplar yazar: *İstopie* ve *isotop*'lar hakkında bir eser, Pierre Curie'nin kısa, dokunaklı bir biografisi ve «Madam Curie'nin derslerini» mükemmel bir şekilde tesbit edecek yeni bir fen tretesi (kitabı)...

* * *

Bu parlak, verimli seneler, ayni zamanda feci mücadelelere

[1] Tik — Sinirlerden birinin gayriihtiyari olarak çekilip büzülmesi âsabî bir kımıldayışı.

göğüs verilen senelerdir: Madam Curie, kör olmak tehlikesi içindedir.

1920 yılında, doktor iki taraflı bir göz perdesinin, yavaş yavaş dünyasını geceye çevireceğini kendisine bildirmiştir. Marie, yesini, ezasını hiç açığa vurmamıştır. Bu felâketi, zaaf göstermeden kızlarına haber vermiş, hemen de çaresinden: iki üç sene sonra başvurulabilecek ameliyattan bahsetmişti... O vakte kadar, şu öldürücü bekleme müddeti süreğince de, şeffaflığını kaybeden kristalenler [1], dünya ile onun arasına, işi ile onun arasına, «galiba» daimî bir sis çekecekler.

Marie'den Bronia'ya, 10 Kasm 1920:

En büyük derdim şu gözlerimle kulaklarım. Gözlerim çok kuvvetsiz düştüler, galiba bunun pek bir çaresi de bulunamıyacak. Kulaklara gelince, hemen hemen daimî ve çoğu zaman da pek şiddetlenen bir uğultu içinde azap çekip duruyorum. Hem üzülüyorum, hem de merak ediyorum: Bu yüzden çalışmayı kesmek, hattâ büsbütün bırakmak lâzımgelebilir. Belki, bütün bu ârızalarda radyumun bir tesiri vardır; amma böyle bir şeyi katiyetle iddia edemeyiz.

İşte dertlerim, üzüntülerim bunlar.

Ortalığa yayılmaması için sakın kimseye bir şey söyleme. Haydi şimdi başka mevzulara geçelim.

«Kimseye bir şey söylemez»... Marie'nin, İrène ile, Eve'le, kardeşlerile - bu yegâne sır ortaklarile - konuşurken, ağzından hiç düşmiyen nakarat, hep bu «kimseye bir şey söyleme» sözüdür. Zihninde köklenen en baş düşünce, bir zevzevklikle, havadisin ortaya yayılmasına, günün birinde, bir gazetenin: «Madam Curie alildir», diye yazıvermesine mâni olmaktır.

Hekimleri, doktor Morax ile doktor Petit, onun suç ortakları olurlar. Hasta, bir iğreti isim almıştır. İki taraflı aksu illetine uğrıyan yaşlı, silik kadın, «Madam Kare» (Carré) dir, Madam Curie değil.

Eve'in, gidip gözlükçüden aldıkları, Madam Kare'nin gözlükleridir. Artık Marie, gözlerinin delmek kudretini bulamadığı bir bulut içinde sürüklenerek, sokağın bir yanından öbür tarafına geçmek, yahut da bir merdivenden çıkmak zorunda kal-

[1] Kristalen: gözdeki tabakai züccaciye.

dı mı, kızlarından biri koluna girer; belli belirsiz bir el basışı ile ona tehlikeleri, engelleri haber verir. Sofra başında, ona şunu bunu uzatmak, yalan yere emin görünmeğe çabalıyan zavallı el hareketlerile aradığı tuzlukları vermek lâzımdır...

Fakat bu müthiş, bu kahramanca komediye lâboratuvarda nasıl dayanmalı?

Eve annesine, en yakın mesai arkadaşlarını bu sırra ortak etmesini söyledi; hiç değilse mikroskoplarla, ölçme cihazlarile uğraşma işini, kendi yerine, onlar yapabilirlerdi. Marie; sert, acıklı bir sesle: «Gözlerimin berbat olduğunu kimsenin bilmesine lüzum yok», diye cevap verdi.

Bu kılı kırka yarmağa benzeyen ince işler için, bir «kör tekniği» icat etti. Dev irisi pertavsızlar kullanıyor, cihazlarının kadranı üzerine pek göze batar renklerde nişanlar koyuyor, ders verirken, arasıra bakıp başvurduğu notları koskocaman harflerle, düzgün düzgün yazıyor ve amfiteatrın loşluğu içinde bunları görüp sökmeğe muvaffak oluyor.

Hastalığını, derdini, sonu gelmez hileler, kurnazlıklarla saklıyor. Talebelerden biri Madam Curie'ye, üzerinde incecik hatlar bulunan bir deney klişesi mi gösterecek? Marie, şaşılacak derecede mahir, riya dolu bir soruşturmaya başlıyarak, klişenin görünüşünü zihnen «resimlemeğe» yarıyan malûmatı, önceden bir bir onun ağzından kapıyor. Ancak bundan sonra camı eline alıyor, uzun uzun bakıyor, ve sözde çizgileri *görüyormuş gibi yapıyor*...

Bütün bu tedbirlere, bu ulviyeti olan iki yüzlülüğe rağmen, lâboratuvar kuşkuya düşüyor, faciayı sezer gibi oluyor... Ve lâboratuvar susuyor, sözde anlamıyor; oyunu, Marie kadar beceriklilikle idare ediyor.

Marie Curie'den Eve'e, 13 temmuz 1923:

Canım yavrum, ayın on sekizi çarşamba sabahı, ameliyat olmağı deneyeyim diyorum. Bir akşam evvel burada bulunman kâfidir. Hava son dece sıcak, çok yorgunsundur diye korkuyorum.

Larcouest'teki eşe dosta seninle beraber hazırlamış olduğumuz bir yazının içinden çıkamadığımı, üstelik bunu acele istediklerinden, sana ihtiyacım olduğunu söylersin. Yanaklarından öperim. — **Mé.**

Haşiye — Etrafa, kabil olduğu kadar az şey söyle, emi, canım evlâdım.

Yakıcı, bunaltıcı hastane günleri... ve Eve, elinde kaşık, yüzü harp yaralıları gibi sargılarla kaplı, hareketsiz, âma bir «Madam Kare» yi, yudum yudum ağzına besliyor.

Haftalarca şifa ümitlerini yok eden beklenmedik komplikasyonların, hemorajilerin halecan ve endişesi. Mart 1924 te iki ameliyat daha. 1930 da dördüncü bir ameliyat... Pansıman sargılarından kurtulur kurtulmaz, Marie artık kirpik adalecikleri hiç işlemiyen, «kristalenleri» kesilip alınmış gayri tabiî gözlerini kullanma talimlerine başlıyor.

İlk ameliyattan bir kaç ay sonra Cavalaire'den Eve'e şöyle yazıyor:

Gözlüksüz dolaşmağa alışıyorum. Bu işte artık epey ilerledim. Çakıllı, taşlı, oldukça rahatsız dağ yollarında yapılan iki gezintiye katıldım. Fena geçmedi, hem hızlı, hem de kazasız belâsız yürüyebiliyorum. En çok zahmet veren şey, şu çift görmek cezası; bu yüzden, yanıma yaklaşan insanları tanıyamıyorum. Her gün, okuma yazma talimleri yapıyorum.

Şimdilik, bu iş yürümekten daha zor geliyor! Herhalde, «İngiliz ansiklopedisine» (Encyclopedia Britannica) verilecek makaleyi yazmak için bana yardım etmelisin...

Gitgide, yavaş yavaş bu şeameti yeniyor. Koca koca, gözlüklerin yardımile de, hemen hemen tabiî denebilecek bir görme kudreti ediniyor; yalnız sokağa çıkıyor, hattâ arabasını sürüyor, lâboratuvarda yeniden, ince ölçüleri almayı başarıyor... Mucizevî bir hayatın son mucizesi: Marie, gömüldüğü karanlıklardan tekrar dışarı uğrayabiliyor.

Çalışmağa, nihayete kadar çalışmağa yetecek bir ışığa kavuşuyor.

Bu muzafferiyetin sırrını Bronia'ya yazılmış eylûl 1927 tarihli kısacık bir mektupta buluyoruz:

Bazan üzerime bir yılgınlık çöküyor, çalışmaktan vazgeçmeliyim, bir köy köşesine çekilip kendimi bahçe işlerine vermeliyim diyorum. Amma bin türlü bağla dört bir yanımdan tutuluyorum, bilmem ki, bu biçim bir hayat bana ne zaman nasib olacak?

Hem doğrusunu istersen, bir şey daha var kardeşim; hattâ ilmî, fenni kitaplar yazmakla bile, acaba lâboratuvardan ayrılıp vazgeçebilecek miyim?

* * *

«Acaba lâboratuvardan ayrılıp vazgeçebilecek miyim?...»

Bu çığlığı, bu itirafı anlamak için, Marie Curie'yi, her günkü gaileli işlerini bitirdikten sonra, nihayet kendini en büyük aşkına verebilip cihazlarının önüne geçtiği zaman gözetlemeli Avurtları çökük, derin derin kırışmış yüzüne ulvî bir kendinden geçiş, vecde geliş ifadesi vermek için, mühim bir ameliyeye lüzum yoktur. Marie'nin sanatkâr bir titizlikle yaptığı zor bir «cam üfleyici» işi, kusursuzca başarılan bir ölçü, ona sevincin uçsuz bucaksızlığını tattırabilir. Matmazel Chamié adlı dikkatli, duygulu bir yardımcı arkadaş, hiç bir zaman, hiç bir fotoğrafın, zevk sarhoşluğuna ulaşmış bu yüzü ile tesbit edememiş olduğu her günün Madam Curie'sini şöyle anlatacaktır:

... Cihaz başında oturmakta, ısı değişikliklerinden korunmak gayesile, ısıtılmamış bir odada, yarı loşluk içinde ölçüler almaktadır... Cihazı açmak, kronometreyi işletmek, ağırlığı kaldırmak ve ilh... gibi ameliyeler serisi. Madam Curie tarafından hayran kalınacak bir hareket disiplini ve uygusu (âhengi) ile yapılır. Madam Curie'nin ellerinin başardığını hiç bir piyanist de daha ustalık, daha virtüozlukla başaramazdı.

Neticeleri mukayese için heyecanla yaptığı hesaplardan sonra, bulduğu hatalar, kabul olunan hadden çok düşkün çıktı, böylelikle de ölçülerin katiyetini sağlamladı diye Madam Curi'nin nasıl apaçık, samimî bir sevinç duyduğu, ışıl ışıl nurlanan yüzünde görünür.

O kendini, vazifesine verdi mi, dünyanın üst tarafı silinip gitti demektir. 1927 de, İrène'in ağır hasta olduğu, Marie'nin de pek üzüntü çektiği bir sırada, dostlardan biri lâboratuvara gidip kendisini bulur, kızının ne halde olduğunu sorar. Adamcağız kısacık, sudan bir cevapla, buz gibi bir bakıştan başka bir karşılık alamaz. Odadan henüz dışarı çıkmamıştır ki, Marie içerlemiş bir halde, asistanına: «— Kuzum, Allahaşkına, insanı ne diye rahat çalışmağa bırakmazlar!» der.

İşte şimdi de, onu, tıpkı Matmazel Chamié'nin tarif ettiği gibi, pek mühim bir deneye dalmış buluyoruz: Marie'nin ölmeden evvel başardığı bu son iş, alpha şualarının tayfı için aktiniyum X'in hazırlanmasıdır.

Aktiniyum X'in, tebahhur ve tesa'udatını neşredemiyecek bir kimyevî halde, tamamen saf olması icap ediyor. Ayırma işi için bütün bir günlük çalışma yetmiyor. Madam Curie, akşamleyin de, yemek yemeden lâboratuvarda kalıyor. Fakat bu elementin ayrılması ağır sürüyor. Şu halde hazır

lanan şiddetli kaynağın «eksilmeğe» uğrıyacak vakit bulmaması için, geceyı de çalışmakla geçirmek lâzım.

Saat, sabahın ikisi; yapılacak son bir ameliye var- Hususî bir ayaklık üzerinde mayiin bir saat süreğince santrifügasyon'u.

Santrifüj makinesi, yorucu bir gürültü ile dönüyor. Fakat Madam Curie, odadan çıkmak istemeden bunun yanında duruyor. Makineye gözlerini dikmiş bakıyor; sanki tecrübeyi muvaffakıyete ulaştırmak için duyduğu ateşli istekle, içinden taşan telkin kuvvetile aktinium X'in teressübünü «davet ve teşvik» edebilirmiş gibi! Madam Curie için o dakikada bu santrifüj makinesinden başka hiç bir şey mevcut değil. Ne ertesi günkü, hayat ne de vücudunu ezen yorgunluk. Bu, tam bir kendi benliğinden çıkış, yapmakta olduğu işe bütün ruhile kendini veriş ve dalıştır...

Tecrübe, umulan neticeyi vermedi mi, Marie tepesinden vurulmuşa, büyük bir felâkete uğramışa dönüyor. Bir iskemleye çökmüş, kollarını bağlamış, sırtı kamburlaşmış, bakışı sönükleşmiş bir halde, birdenbire tıpkı büyük bir yasın karşısında donakalan herhangi bir ihtiyar, amma çok çok ihtiyar, köylü kadınına, kederinden dilsize dönmüş bir zavallı ümitsize benziyor. Onu bu halde gören mesai arkadaşları, bir kazaya, büyük bir felâkete mi uğranıldı? diye yürekleri oynıyarak, ne olduğunu soruyorlar. Marie, her şeyi hulâsa ediveren kelimeleri, sesinde bir ölüm yası ile şöyle söylüyor:

«— Aktiniyum X'i çökeltemedik... (tersib edemedik). Yahut da açıktan açığa düşmanı itham etmeğe kalkıştığı da oluyor: «— Polonyum'un bana hıncı var» diyor.

Fakat muvaffakıyet, ona bir hafiflik, âdeta, bir yerinde duramamazlık veriyor. Sanki, güllere, ıhlamurlara, güneşe ne kadar mesut olduğunu söylemek istiyormuş gibi bir neşeli, ferah yüzle, bahçede bir yandan öbür yana dolaşıp duruyor! İlimle arası düzelmiş, küskünlüğü geçmiştir; gülmeğe, hayranlık duymağa, içiyle, bağriyle hazırdır.

Şayet bir arayıcı, bu besbelli neşesinden istifade ederek ona, üzerinde çalıştığı bir tecrübeyi göstermek teklifinde bulunursa, hemen istekle yanına katılıyor, atomların «sayılması» yapılan cihazın başına kadar gidiyor, bir «willemiet» madeni filizinin, radyum tesirile birdenbire şualar salışını hayran hayran seyretmeğe dalıyor.

Alışığı olduğu bu mucizeler önünde, eksiksiz bir cennet saadeti, kül rengi gözlerini nurlandırıyor. Sanki Marie, bir Botticelli'yi, veya bir Vermeer'i, dünyann en heyecan verici. en his kamçılayıcı bir tablosunu seyrediyor.

—Aman yarabbi, ne harikluâde, ne güzel şey! diye mırıldanıyor.

XXVII

ULU, MÜBAREK VAZİFENİN SONU

Madam Curie'nin sık sık, kendi ölümünden lâf açası tutar Kaçınılması muhal olan bu hâdiseden zahirî bir sükûnla bahseder, böyle bir âkıbetin pratik bakımdan ortaya koyacağı neticeleri bir bir gözünün önüne getirir:

«Artık bundan sonra, birçok yıllar yaşamıyacağım besbelli...» yahut da: «Başında olamıyacağım gün, Radyum Enstitüsünün âkıbeti neye varacak, diye düşünüp üzülüyorum...» gibi cümleleri, hiç heyecana kapılmadan, sakin sakin söyler.

Fakat onda, hiç de sahici bir tevekkül sükûnu, kadere rıza hali yoktur. Bütün insiyakî hislerile, ölmek, «bitime varmak» fikrini geri itmektedir. Ona uzaktan hayranlık besliyenler, ardında mukayese götürmez bir hayatı olduğunu sanırlar. Marie'nin gözünde ise, bu hayat, aldırılmağa değer bir şey değildir, hele ele alınmış olan eserle, nisbet bile kabul etmez.

Otuz sene evvel, tesadüfün âlet olması mukadder bir ölümü önceden hissetmiş bulunan Pierre Curie, içler acısı bir ateşle, aşkla kendini işe boğuyordu. Şimdi de meşum tehdide kulak asmamak sırası Marie'ye gelmişti. Ürktüğü «tecavüzden» kendini korumak gayesile, içi titreye titreye, dört bir yanına «tasavvurlar» dan. «vazifeler» den sıra sıra müdafaa siperleri kuruyor...

Her gün, biraz daha çok kendini belli eden yorgunluğu, benliğini işkence boyunduruğuna vuran süreğin (müzmin) dertleri: gözlerinin iyi görmeyişini, omuzundaki romatizmayı, ağrı sancı verecek dereceye varmış kulak uğultularını, hiçe sayıyor.

Hem, bütün bunlar nedir ki? Çok daha mühim olan başka şeyler var. Marie, Arcueil'de, radyoaktif filiz madenlerin büyük

mikyasta işlenmesine yarayacak bir fabrika inşa ettiriyor. Bu fabrikayı yapmağa ötedenberi pek istekli, pek hevesliydi: Nitekim burada, ilk deneyleri coşa, sevine organize ediyor. Aklı hep kitabının yazılıp ortaya çıkmasında; bu öyle bir ilim anıtı ki, Madam Curie dünyadan elini eteğini çekti mi, hiç kimse tarafından yazılmasına imkân yok. Bu kadarla da bitmiyor: Aktiniyum ailesi hakkındaki araştırmalar kâfi derecede çabuk ilerlemiyor! Bu işten sonra da, alpha şualarının «ince bünye terkibatı» hakkında etütlere girişmesi lâzım değil mi?

Marie erkenden kalkıyor, lâboratuvara koşuyor, akşamleyin yemekten sonra tekrar oraya dönüyor...

Garip bir acele ile, telâşla, bir de kendine has olan o akıl almaz ihtiyatsızlıkla çalışıyor. Talebelerine ne kadar şiddetle şart koştuğu tedbirleri: radyoaktif cisimlere ait tüpleri penslerle tutmak, çıplak tüplere el değmemek, zararlı şua dağılımlarına karşı korunmak için kurşun «kalkanlar» kullanmak tedbirlerini, kendi hesabına, daima hiçe saydı.

Ancak, - o da güç belâ - Radyum Enstitüsünde kaide ve usulden sayılan kan muayenelerine razı olabiliyor. Kanının terkibinde bir gayri tabiîlik var. Adam sen de!... Otuz beş senedir ki, Madam Curie radyumu elleyip duruyor, radyum tebahhur ve tesa'utlarını teneffüs ediyor.

Dört harp yılı süreğince, röntgen cihazlarının daha tehlikeli olan ışıklarına göğüs verdi durdu. Kanda azıcık bir bozukluk, ellerde kâh kuruyup kabuk bağlıyan, kâh da cerahatlanan ıstırap verici, can sıkıcı yanıklar... Nihayet bunlara, göze alınmış olan onca muhataralar düşünülürse, pek ehemmiyetli «cezalar» 'da denemez ya!

1933 de, kısa bir hastalık, Madam Curie'nin üzerinde daha derin bir tesir yapıyor. Rötgen muayenesi neticesinde safra kesesinde oldukça mühim bir ârıza görünüyor. Mösyö Sklodowski'yi götürmüş olan ayni dert!... Gözünün korktuğu bir ameliyat savuşturmak için, Marie perhize giriyor, azıcık olsun kendi canına bakmağa başlıyor.

Hanidir rahatına kulak asmamış, - ne kadar da candan yürekten dilemiş olduğu halde, Sceaux'da bir köy evi yaptırmak, Paristeki apartımanı değiştirmek gibi - mütevazı şahsî proje-

leri daima ileriki günlere atmış olan âlim kadın, birdenbire telâşla, aceleyle faaliyete geçiyor. Keşif raporlarını bir bir inceliyor, hiç tereddüt etmeden mühim masraflara girişiyor. Karar verilmiştir: Sceaux'daki villâ, senenin en münasip mevsiminde yaptırılacaktır. 1934 Ekiminde de Marie, Üniversite mahallesindeki yepyeni bir binanın, asrî, konforlu dairesine geçmek üzere, Bethune rıhtımındaki apartımandan çıkacaktır.

Bunlar hep istikbale ait güzel niyetlerdir..

Üstünde müthiş bir halsizlik duyuyor, kendi kendine hasta olmadığını isbat etmeğe çabalıyor. Versailles'a (Versay'a) patinaj yapmağa gidiyor. Savoie'nın ski sahalarında, İrène'le buluşuyor. Çevik, tetik, kaldığına seviniyor. Paskalya yortusunda Bronia'nın Fransaya gelmesinden istifade ederek, kız kardeşile beraber cenup şehirlerinde bir otomobil yolculuğuna çıkıyor.

Bu seyahat uğursuz, fecî bir hal alıyor. Marie, yolu uzatarak, Bronia'ya güzel manzaralar göstermek istedi. Bir çok konaklamalardan sonra, Calavaire villâsına vardığı zaman, kendini adamakıllı üşütmüş, yorgunluktan bitkin bir haldedir. Üstelik, içeri girdikleri vakit, ev buz gibidir, bir acele, yakılan kalorifer etrafı çabucak ısıtmaz. Zavallı Marie kardeşinin kollarında, hasta bir çocuk gibi hıçkırır.

Zihnini kurcalıyan, bir dakika bile aklından çıkmıyan şey, kitabıdır. Hastalanmaktan, yazısını bitirmek için muhtaç olduğu kuvveti kaybetmekten korkuyordur. Bronia'nın şefkati, sevgisi ile sinirleri yatışır.

Bir daha hiç tekrarlamıyacak olan bu mânevî füturu ertesi sabah tamamen yenmiştir. Güneşli, ışıl ışıl bir kaç gün, ona deva ve teselli olur. Parise döndüğü zaman daha iyicedir. Bir doktor, gripten, - kırk senedenberi her doktorun söylediği gibi de - aşırı çalışmanın verdiği yorgunluktan dem vurmuştur Marie bir türlü üstünden eksilmiyen hafif ateşe pek aldırmaz. Bronia, oldukça üzüntü ve merak içinde Lehistana döner. Varşovaya giden trenin önünde, ne çok defalar üzerinde bir aşağı bir yukarı yürümüş oldukları perondâ, iki kız kardeş son bir defa öpüşürler.

Marie sıhhatle hastalık arasında bocalamaktadır. Biraz daha gayretli olduğu günler, lâboratuvara gider. Başında sersem-

lik gibi bir hal, üstünde fazla bir dermansızlık olduğu zamanlar evinde kalır, kitabını yazar. Haftada bir kaç saatini, yeni apartımanına, Sceaux'daki villânın plânlarına verir.

Bronia'ya 8 mayıs 1934 te şöyle yazar:

Bahçeli ev ihtiyacını, gitgide büsbütün duyuyorum. Bereket versin, yapının masrafı keseme göre bir şekle sokulabildi. Bu sayede de artık temellerin atılmasına başlanabilecek.

Fakat sinsi düşmanı, çabukluktan yana onu geçmektedir Ateş daha inatçı bir hal almağa, ürpertiler daha şiddetlenmeğe başlar. Annesini yeni bir doktor muayenesine razı etmek için, Eve'in sabırlı bir siyaset kullanması lâzımdır. San'at adamlarının «can sıkıcı şeyler» olduklarını, «onlara para vermenin çaresini bir türlü bulamadığını» - zira Madam Curie'den hiç bir zaman, hiç bir Fransız hekimi vizita ücreti almamıştır - bahane ederek, kendine devamlı şekilde bakacak esaslı bir doktor edinmekten daima kaçınmıştır.

Bu âlim kadın, terakki dostu olan bu kadın, tıbbî ihtimamlara karşı bir köylü kadar hırçın ve âsidir.

Profesör Regaud, Marie'yi görmeğe, ahbapça bir ziyaret yapmağa gelir. Ona, arkadaşı Doktor Raveau'nun fikrini almak lâzımgeldiğini söyler. Bu zat da hastaneler tabibi Boulin'i tavsiye eder.

Marie'nin sapsarı, kansız cansız yüzünü görür görmez, bu hekimin ağzından çıkan ilk şey: «Devamlı şekilde yatmak lâzım. Dinlenmelisiniz», sözleridir.

Madam Curie, hayretle, teessüfle söylenen bu kelimeleri o kadar çok kereler duydu ki! Hiç aldırdığı, içine dert ettiği bile yok. Bethune rıhtımındaki binanın yorucu, kat kat merdivenlerini iniyor, çıkıyor; hemen her gün Radyum Enstitüsünde çalışıyor.

Işıklı, parıl parıl bir mayıs gününün (1934) öğleden sonrasında, saat üç buçuğa kadar Fizik salonunda kalıyor, kapsüllere, cihazlara, bu vefalı arkadaslarına yorgun yorgun ellerini sürüyor. Meslekdaşlarile tek tük bir iki kelime konuşuyor: «Ateşim var, eve döneceğim», diye mırıldanıyor

Yeni açmış çiçeklerin parlak renklerle bezediği bahçeyi yi-

ne bir dolaşıyor. Kavruk kalmış, hasta yüzlü bir gül fidanının önünde birdenbire durup, makinistine sesleniyor:

— Georges, şu fidanı görüyorsunuz ya, hemen bunun bir çaresine bakmalı! diyor.

Bir talebe yanına yaklaşıyor, dışarıda durmaması, bir an evvel eve dönmesi için ona yalvarıyor. «Peki» diyor, amma arabasına girmeden, bir kere daha dönüyor:

— Sakın gülü unutmayın Georges...

Solmağa yüz tutmuş bir fidana doğru çevrilen bu üzgün bakış, onun lâboratuvara son «Allahaısmarladık» deyişidir.

* * *

Artık yatağından hiç çıkmıyor. Ne olduğu bellisiz, kâh grip, kâh bronşit denen bir derde karşı açılmış olan gönül aldatıcı bir mücadele, zavallıyı, birtakım yorucu ihtimamlara mahkûm ediyor. O, bunlara, pek anî, korkunç bir uysallıkla tahammül gösteriyor; tam bir muayeneden geçmek üzere, kliniklerden birine taşınmasına razı oluyor.

İki radyografi, beş veya altı tahlil, âlim kadının başucuna çağırılan mütehassısları şaşkın bir hale düşürüyor. Hiç bir uzuvda başlı başına bir ârıza yok gibi görünüyor, «hususî alâmet ve evsafı» kat'î şekilde seçilebilen hiç bir hastalık baş göstermiyor. Fakat ciğer radyografilerini eski lezyonlar biraz da «enflamasyon» bulutlandırdığı için Marie'ye sarınıp sarmalanması, sırtına boynuz çektirmesi şart koşuluyor. Ne daha kötü, ne de daha iyi bir halde Bethune rıhtımına döndüğü zaman, etrafında «sanatoryum» lâkırdısı fısıldanmağa başlıyor.

Eve, ürke çekine, bu yerinden, ocağından ayrılma fikrini kendisine açıyor. Marie, yine söz dinliyor, uzaklaşmayı kabul ediyor. Ümidini daha temiz bir havaya bağlıyor, şehirdeki toz, gürültü yüzünden iyileşmediğini «vehmediyor». Projeler yapılıyor. Eve annesinin yanısıra gidecek, bir kaç hafta sanatoryumda kalacak, sonra Marie'nin erkek kardeşile kız kardeşi Polonyadan gelip ona arkadaslık edecekler. İrène, ağustos ayını onunla beraber geçirecek: Sonbahar geldi mi de, artık, büsbütün iyileşmis bulunacak.

Hastanın odasında, İrène'le kocası, Marie'nin karşısına geç-

miş, lâboratuvar işlerini, Sceaux'daki evi, Marie'nin yeni bitirmiş olduğu kitabın prova tashihlerini görüşüp konuşuyorlar.

Hemen her gün, nazik bir muhabbetle hastanın hatırını sormağa gelen Georges Gricouroff - Profesör Regaud'nun genç bir meslekdaşı - Marie'nin önünde sanatoria'ların hoşluğunu, iyileşme bakımından ne kadar tesirli olduklarını öve öve anlatıp duruyor. Eve yeni apartımanla uğraşıyor; kâğıtların, perdelerin renklerini, çeşitlerini seçiyor.

Marie, bir çok defalar, kızile göz göze gelmeğe çabalıyarak, kırık bir gülüşle:

— Belki de boş yere kendimize bir sürü zahmetler veriyoruz... diyor.

Eve, ihtiyat dağarcığında, bu vesilelerde kullanılmak üzere, bir çok itiraz sözleri, hazır hazırcık şakalar, alaylar tutuyor; ve Madam Curie'nin içine rahatlık veren bir taktikle de evin ötesini berisini tamamlamağı üzerlerine almış olanları büsbütün sıkılayıp duruyor. Bütün bunlara rağmen, kaderin önüne geçileceğini ummuyor: Her ne kadar hekimler bedbin değiller, evin içinde kimse üzgün görünmüyor ise de, onda, anlatılır hiç bir sebep olmaksızın «beterin beterine» uğranılacağının, yüreği bağrı yakan inanı vardır.

Bu lüzumundan fazla ışıl ışıl baharın apaydınlık günleri süreğince hiç bir şey yapmamağa mahkûm kalan anacığının yanında uzun, «iç içelik» saatleri geçiriyor. Marie'nin hiç örselenmemiş ruhu, yaralanmağa, acı duymağa yatkın hassas, fedakâr kalbi, bu sırada âdeta dayanılmaz bir hal alan hudutsuz tatlılığı, apaçık gözünün önüne seriliyor. O, eski zamanların «bal gibi tatlı Mé'sidir». O, bilhassa kırk altı sene evvel, kısacık, bir Lehce mektupta:

Her şeyi benim kadar şiddetle duyan, üstelik bu huylarını değiştirmeğe de güçleri yetmiyen insanlar, hiç değilse bu hali kabil olduğu kadar gizlemeğe bakmalıdırlar...» diye yazmış olan toy kızcağızdır.

İfrat derecede duygulu, içine kapanıp, kolaylıkla yaralanır, utangaç bir tabiatin anahtarı işte burada. Marie, şanlı söhretlı, uzun bir hayat yolunca, içten kopup taşma his hamleleri-

ni, zaaf itiraflarını, belki de dudaklarının ucuna kadar gelen timdat çığlıklarını daima nefsine yasak etmşitir.

Hâlâ şimdi de, hiç derdini dökmüyor, açılmıyor, şikâyet etmiyor; yahut da etse bile, ne kadar az, ne kadar çekingencesine. Sade «gelecekten» bahsediyor... Lâboratuvarın istikbalinden, Varşova Enstitüsünün istikbalinden, evlâtlarının istikbalinden: İrène'le Frédéric Joliot'nun, bir kaç aya kadar Nobel Mükâfatını kazanacaklarını umuyor, bunun böyle olacağını biliyor! Kendi ileriki günlerinden de bahsediyor: Onu boş yere bekleyip duracak olan apartımanın, yahut da hiç bir zaman yapılmıyacak nasibsiz Sceaux evinin lâfını ediyor.

Hasta gittikçe dermandan düşüyor. Bir sanatoryuma götürülmesine kalkışmadan evvel, Eve, Fakültenin en seçme dört büyüğünden son bir konsültasyon dileyor: Bunlar Fransanın en iyi, en şanlı şöhretli hekimleridir. Burada isimlerini yazmak, kendilerini ayıpladığımı veya haksız bir nankörlük gösterdiğimi zannettirebilir. Bu dört hekim, anlaşılmaz bir dertle ölüme mahkûm edilmiş bir kadını yarım saat muayene ettiler. Şüphe içinde kalınca, eski verem ârazının yeniden uyanmış olması kararında birleştiler; bir müddet dağ havası almakla ateşin yenilebileceğini sandılar. Aldandılar.

Telâşla, acele acele, ne feci bir yol hazırlığı: Artık yalnız en yakınlarını kabul eden Marie'nin kuvveti, takati, idare ile kullanılıyor. Böyle olduğu halde, o yine yasak filân dinlemeyip iş arkadaşı Madam Cotelle'i gizlice odasına çağırtıyor; tembih tembih üstüne, bir sürü tavsiyelerde bulunuyor: «— Aktiniyumu iyice kapatmalı, ben dönene kadar, emniyetli muhafazalı bir yerde tutmalı. Tatillerden sonra bu işe yine devam ederiz».

Hasta, birdenbire enikonu ağırlaştığı halde, doktorlar, «derhal hareket» öğüdünü veriyorlar. Yolculuk son derece eziyetli, anlatılmaz bir işkence oluyor. Saint-Gervais'ye varıldığı zaman Marie, daha trenin içinde, Eve'le hastabakıcının kolları arasına düşüp bayılıyor. Nihayet Sancellemoz sanatoryumunun en güzel odasına yerleşip de, yeni röntgenler, muayene üstüne muayeneler yapıldıktan sonra anlaşılıyor ki: dert, ciğerlerde değildir. Kalkıp oralara kadar taşınmak boş yeredir.

Ateş kırk dereceyi geçiyor. Civanın nereye kadar ulaştığı-

nı, bir âlim dikkatile, daima bizzat tetkik eden Marie'den, bu rakkam saklanılamıyor. Ağzmdan tek bir söz çıkmıyor amma, rengi uçuklaşmış gözlerinde büyük bir endişe okunuyor. Bir acele Cenevreden çağırılıp getirtilen Profesör Roch, son günlerin kan tahlillerini karşılaştırıyor; Beyaz globüllerle kırmızı globüllerin her ikisinin birden, hızlı bir şekilde düşmekte oldukları görülüyor. Bu doktor, yıldırım süratile artan tehlikeli bir «fakriddem» teşhisi koyuyor. Zihnine, safra kesesinde taş derdi yerleşmiş olan Marie'yi teselli ediyor. Hiç bir ameliyata katiyen lüzum olmadığını söylüyor ve ümitsiz, yeisli bir enerji ile tedaviye girişiyor.

Fakat bu yorgun uzviyetten hayat kaçıyor.

İşte o vakit de «ağır ağır ölüm» dedikleri o soluk soluğa, içler acısı mücadele başlıyor. Yok olmağa katlanamıyan vücut vahşi bir inatla, müthiş bir «savletle» çarpışıyor, çarpışıyor. Annesinin başucunu bekliyen Eve'e de, başka bir mücadele düşüyor: Madam Curie'nin, henüz hiç bulanıklık çökmemiş, idrakini kaybetmiş dimağına, ölüm fikri girmemiştir. Bu mucizeyi korumak, Marie'yi, hiç bir tevekkülün yatıştıramıyacağı uçsuz bucaksız bir elemden esirgemek lâzımdır.

Bilhassa bünyevî ıstırabı hafifletmek, vücudu da ruhla beraber müsterih kılmak gerektir. Hastayı deneme mevzuu yapacak ihtimamlar, vakti geçmiş kan vermeler, bu göz ürkütücü, mâneviyat bozucu lüzumsuz şeyler yapılmıyacaktır. Çoluğunu çocuğunu etrafına üşüşmüş görmekle, korkunç hakikati tâ can evinden duyup anlıyacak bir ölüm hastasının ayak ucunda, o birtakım patırtılı, gürültülü aile toplanmaları yapılmıyacaktır.

Bu ıstırap ve korku günlerinde anama yardım etmiş olanların isimlerini, ömrüm oldukça, sevgi ile anacağım. Sanatoryum müdürü Doktor Tobé, Doktor Pierre Lowys. Marie'nin önüne yalnız ilimlerini, bilgilerini sermekle kalmıyorlar.

İçler paralayıcı haberin: «Madam Curie ölüyor» haberinin karşısında, sanatoryumun hayatı sanki taş kesilmiş gibi durakalıyor. Bütün müessese çatısından temeline kadar saygı, duygu, sessizliktir. İki doktor, nöbetleşe Marie'nin odasındadırlar. Ona gayret, rahatlık verirler. Eve'i de bir hasta gibi ihtimamla kuşatırlar, mücadele etmesine, yalan söylemesine yardım

ederler, hattâ yalvarıp yakarmasına hacet bile bırakmadan, ölüme yakın ıstırapları, uyku ilâçları, iğnelerle uyuşturacaklarına söz verirler.

3 temmuz günü sabahleyin, Madam Curie, titrek elinin tuttuğu dereceyi son bir defa daha görmek ve daima «bitimden» evvel gelen anî ateş düşüklüğünü farketmek imkânını bulur. Yüzünde bir sevinç gülümsemesi belirir. Eve de, bunun iyileşme alâmetleri olduğunu, bundan sonra artık gitgide iyiliğe döneceğini söyleyince, açık pencereden dışarıya bakıp, güneşe, dağlara içler acısı bir yaşama isteğile, ümitle dönerek: «— Bana yarıyan verdikleri ilâçlar değil, şu açık hava, dağ havası:..» der

Can çekişirken, ağzından acıklı ıstırap iniltileri, hulya dolu, mütehayyir şikâyet sesleri çıkar: «— Artık lâkırdı edemiyorum... Uzaklarda gibiyim...» diye fısıldar...

Yaşayanlardan hiç kimsenin adını anmaz. Ne bir akşam evvel kocasile beraber Sancellemoz'a gelen büyük kızını, ne Eve'i. ne de akrabalarını çağırır. Harikulâde dimağında, işine ait küçük büyük endişeler, rüzgâra, akıntıya kapılmış tekneler gibi çalkanarak, başı sonu bellisiz cümleler halinde ağzından dökülür: «fasıl paragraflarını, bir örnek yapmalı... O çıkan yazıyı düşündüm.» ve icinde bir kaşık - hayır canım, kaşık değil bir spatül, kimbilir lâboratuvarın hangi ince âletini - döndürmeğe yeltendiği fincana dik dik bakarak:

— Bunu radyumla mı, yoksa mezotoryumla mı yaptılar? der.

Artık o, insanlardan uzaklara çekilmiştir. Bütün ömrünü bağışlamış olduğu sevgili «şeylerine». hiç ayrılmamacasına kavuşmustur.

Artık ağzından anlaşılmaz kelimelerden,. bir de, iğne yapan doktora: «İstemiyorum. beni rahat bırakın» diyen. cansız mecalsiz bezginlik çığlığından baska bir şey çıkmıyacaktır.

* * *

Dayanıksızlığı sadece zahirî olan bir varlığın, sıcaklığı çekilmeket olan bir et mahfazası içinde tuzağa yatmış, hâlâ da usanmamacasına, yatışmamacasına çarpmağa devam eden sağ-

lam bir kalbin korkunç mukavemet ve kuvvetini, son dakikalar meydana çıkarıyor. Daha on altı saat süreğince, doktor Pierre Lowys ile Eve, ne hayatın, ne de ölümün istediği bu kadının, buz kesilmiş ellerinden birini, avuçlarında tutuyorlar:

Şafak vakti güneş dağları pembeleştirip, dupduru bir gökte yürüyüşüne başladı mı, harikulâde bir sabahın göz alıcı ışığı, odayı yatağı nurdan seli ile yıkayıp, zayıflıktan çökmüş yanaklarla, ölümün iki cam parçasına döndürdüğü, mânası, ifadesi kalmamış kül rengi gözlere ulaştı mı, kalb nihayet duracaktır.

Bu ölünün karşısında ilmin yine dile gelmesi, bir şeyler söylemesi lâzımdır. Ortadaki gayri tabiî âraz, o güne kadar bilinen tehlikeli fakriddemlerinkinden bambaşka çıkan kan muayeneleri, asıl suçluyu ele veriyor: Radyum.

Profesör Regaud, şöyle yazacaktır:

Madam Curie, kendisi ve kocası tarafından keşfedilen radyoaktif cisimlerin «uzun vâdeli» kurbanları arasında sayılabilir.

Sancellemoz'da, Doktor Tobé günlük vakayi defterine şu satırları yazıyor:

Madam Pierre Curie, 4 temmuz 1934 tarihinde Sancellemoz'da vefat etmiştir. Hastalık, seri şekilde ilerliyen ateşli, tehlikeli bir fakriddemdir. Moelle osseuse, (muh ızamı) ağlebi ihtimal, uzun bir şua terakümü ile tegayyüre uğramış bulunduğundan, mukavemet gösteremedi.

Hâdise sessiz sanatoryumdan dışarı süzüldü, bütün dünyaya yayıldı, ötede beride derin ıstırap noktalarına vardı, süründü: Varşovada, Hella, Berlinde, Fransaya doğru uça uça gelen bir trende Bronia ve Josef Sklodowski, - Bronia, Sancellemoz'a vaktinde varmak, sevgili yüzü bir kere olsun daha görmek için, boş yere parçalanıp duracaktır. Montpellier' de Jacques Curie, Londrada Misis Moleney, Pariste, bir çok vefalı dostlar.

Radyum Enstitüsünân, taş kesilmiş gibi hareketsiz duran cihazları karşısında genç âlimler hıçkırıyorlar. Marie'nin en sevdiği talebelerden biri olan Georges Fournier, «her şeyimizi kaybettik», diye yazacaktır.

Madam Curie, bütün bu elemlerden, heyecan ve saygı te-

zahürlerinden korunacak sığmağı bulmuş gibi, Sancellemoz'daki yatağında, ilim ve fedakârlık adamlarının, kendi eşitlerinin, ona son dakikaya kadar kanat gerdikleri bir çatının altında yatıyor. Hiç bir yabancı, velev ki kısacık bir bakışla da olsa, sükûnunu bozmağa izinli değil. Hiç bir meraklı göz, onun bu «gidiş» için tabiat üstü ilâhî bir güzellik nuru ile süslendiğini bilmiyecek. Beyazlar içinde, kocaman alnını açan bembeyaz saçları, sükûn bulmuş, ciddîleşmiş; bir eski zaman şövalyesi gibi gayyur bir mânaya bürünmüş yüzü ile, o bu dakikada, muhakkak ki, yer yüzünün en güzel, en asîl şeyidir.

Radyumla derin derin yanmış, nasırlı, sert, katı elleri, alışılmış tikini, o asabî burulup bükülme hareketini kaybetmiştir. Çarşafın üzerinde, dimdik, yürek paralayıcı bir hareketsizlik, bir kaskatılık içinde uzalı yatmaktadır.

O eller ki, ne kadar, ne kadar çok çalışmışlardır!

* * *

6 temmuz 1934 cuma günü, öğle vakti, Madam Curie; araya içten gelmiyen hiç bir hareket, hiç bir söz, hiç bir resmî sima katışmaksızın, sessiz sadasız, cemaatsiz bir «götürülüşle» ölüler evindeki yerini alıyor. En yakınları, arkadaşları, onu sevmiş olan meslekdaşları önünde Sceaux mezarlığına gömülüyor. Tabutu, Pierre Curie'nin tabutu üstüne konuyor.

Bronia ile Josef Sklodowski, açık kabrin içine bir avuç Lehistan toprağı atıyorlar. Mezar taşı yeni bir ibare ile zenginleşiyor:

Marie Curie - Sklodowska 1867 - 1934

Bir yıl sonra, Marie'nin ölmeden evvel bitirmiş olduğu kitap, «fiziğin genç sevdalılarına» son bir mesaj getiriyor.

İşin, çalışmanın yeniden başladığı Radyum Enstitüsünde, iri, kocaman cilt, ferah yüzlü kütüphaneye, öteki ilmî eserlerin arasına katılmağa geliyor. Gümüşî kabın üzerinde, müellifin adı: «Madam Pierre Curie. Sorbonda Profesör. Nobel Fizik, Nobel Kimya mükâfatlarını kazanmıştır.»

Sonra da ciddî, nurlu, tek bir kelime halinde kitabın adı:

MADAM CURİE'YE VERİLEN MUKÂFATLAR:

1898 Gegner mükâfatı, Paris İlim ve Fen Akademisi.
1900 Gegner mükâfatı, Paris İlim ve Fen Akademisi.
1902 Gegner mükâfatı, Paris İlim ve Fen Akademisi.
1903 Nobel Fizik mükâfatı. -H. Becquerel ve Pierre Curie ile müştereken -
1904 Osiris mükâfatı, Paris Matbuat sendikası tarafından verilen bu mükâfat M. E. Branly ile müştereken kazanılmıştır.
1907 Actonian Prize, Royal İnstitution of Great Britain.
1911 Nobel Kimya mükâfatı.
1921 Ellen Richards İlmî araştırmalar mükâfatı.
1924 Marki d'Argenteuil mükâfatı, tunç madalya ile beraber. Millî Sanayi Teşvik Cemiyeti.
1931 Cameron mükâfatı. Edinburgh Üniversitesi tarafından verilmiştir.

MADAM CURİE'YE VERİLEN MADALYALAR:

1903 Berthelot nişanı. - Pierre Curie ile müştereken. -
1903 Paris şehri Şeref nişanı. - Pierre Curie ile müştereken. -
1903 Davy nişanı, Londra Kralî Cemiyeti. - Pierre Curie ile müştereken.-
1904 Matteucci nişanı, İtalyan İlim ve Fen Cemiyeti. -Pierre Curie ile müştereken. -
1908 Kuhlmann büyük altın nişanı, Lille Sanayi Cemiyeti.
1909 Elliott Cresson altın nişanı, Franklin Enstitüsü.
1910 Albert nişanı, Londra Royal Society of Arts.
1919 Espanya kralı XII. Alphonse salibi.

1921 Benjamın Franklin nişanı, American Philosophical Society. Philadelphie.
1921 John Scott nişanı, American Philosophical Society, Philadelphie.
1921 New-York Millî Fen Enstitüsü altın nişanı.
1921 William Gibbs nişanı, American Chemical Society, Chicago.
1924 Romanya Hükûmeti tarafından verilen birinci derecede liyakat madalyası, altın nişan ve fermanı.
1922 Altın madalya, «The Radiological Society» of North America.
1929 New-York City Federation of Women's Club nişanı.
1931 Amerikan Radioloji Kolleji tarafından verilen nişan.

MADAM CURİE'YE VERİLEN RESMİ ÜNVANLAR:

1904 Moskova Tabiî İlimler ve Etnografya muhibleri Cemiyeti fahrî âzası.
1904 Royal İnstitution of Great Britain fahrî âzası.
1904 Londra Kimya Cemiyeti ecnebi âzası.
1904 Batave Felsefe Cemiyeti gaib âzası.
1904 Meksika Fizik Cemiyeti fahrî âzası.
1904 Meksika İlim ve Fen Akademisi fahrî âzası.
1904 Varşova Sanayii Teşvik Cemiyeti fahrî âzası.
1906 Arjantin Fen Cemiyeti gaib âzası.
1907 Hollonda İlim ve Fen Cemiyeti gaib âzası.
1907 Edinburgh Üniversitesi HONORİS CAUSA hukuk doktoru.
1908 Sen-Petersburg İlim ve Fen Akademisi gaib âzası.
1908 Braunschweig'da Verein für Naturwissenschaft fahrî âzası.
1909 Cenevre Üniversitesi HONORİS CAUSA, Tıp doktoru.
1909 Bolonya İlim ve Fen Akademisi gaib âzası.
1909 Çekoslovakya Fen, Edebiyat ve Güzel San'atlar Akademisi ecnebî âzası.
1909 Filadelfiya Eczacılık Kolleji fahrî âzası.
1909 Cracovie - Hırvat - Fen Akademisi faal âzası.
1910 Şili Fen Cemiyeti gaib âzası.
1910 American Philosophical Society âzası.

1910 İsveç Fen Akademisi ecnebi âzası.
1910 American Chemical Society âzası.
1910 Londra Fizik Cemiyeti fahrî âzası
1911 Londra Fizik Araştırmaları Cemiyeti fahrî âzası.
1911 Portugal Fen Akademisi ecnebi âzası.
1911 Mançester Üniversitesi HONORİS CAUSA Ulûmü Fünun doktoru.
1912 Belçika Kimya Cemiyeti fahrî âzası.
1912 Sen-Petersburg Tıp Tecrübeleri Enstitüsü âzası.
1912 Varşova Fen Cemiyeti fiilî âzası.
1912 Lemberg Üniversitesi fahrî âzası.
1912 Varşova Fotoğraf Cemiyeti âzası.
1912 Lemberg Politeknik Mektebi HONORİS CAUSA doktoru.
1912 Vilna İlim ve Fen Muhibleri fahrî âzası.
1913 Amsterdam İlim ve Fen Akademisi Matematik ve Fizik Şubesi fevkalâde âzası.
1913 Birmingham Üniversitesi HONORİS CAUSA doktoru.
1913 Edinburg Fen ve Güzel San'atlar Birliği fahrî âzası.
1914 Moskova Üniversitesi Tıp-Fizik Cemiyeti fahrî âzası.
1914 Kembriç Felsefe Cemiyeti fahrî âzası.
1914 Moskova Fen Enstitüsü fahrî âzası.
1914 Londra Hıfzı-Sıhhat Enstitüsü fahrî âzası.
1914 Filadelfiya Tabiî İlimler Akademisi gaib âzası.
1919 İspanya Tıbbî Elektroloji ve Radyoloji Cemiyeri fahrî reisi.
1919 İspanya Tıbbî Elektroloji ve Radyoloji Cemiyeti fahrî âzası.
1919 Madrid Radyum Enstitüsü Fahrî müdürü.
1919 Varşova Üniversitesi fahrî profesörü.
1919 Polonya Kimya Cemiyeti âzası.
1920 Danimarka Fen ve Ulûmu Edebiye Akademisi âzası.
1921 Yale Üniversitesi HONORİS CAUSA Fen doktoru.
1921 Şikago Üniversitesi HONORİS CAUSA Fen doktoru.
1921 Northwesterr Üniversitesi HONORİS CAUSA Fen doktoru.
1921 Smith Kolleji HONORİS CAUSA Fen doktoru.
1921 Wellesley Kolleji HONORİS CAUSA Fen doktoru.
1921 Pensilvanya Women's Medical Kolleji HONORİS CAUSA doktoru.
1921 Kolombiya Üniversitesi HONORİS CAUSA doktoru.

1921 Pittsburg Üniversitesi HONORİS CAUSA Hukuk doktoru.
1921 Pensilvanya Üniversitesi HONORİS CAUSA Hukuk doktoru.
1921 Buffalo Tabiî İlimler Cemiyeti fahrî âzası.
1921 New-York Mineraloji Klübü fahrî âzası.
1921 Şimalî Amerika Radyoloji Cemiyeti fahrî âzası.
1921 New-England Associatin of Chemistry Teachers fahrî âzası.
1921 Amerika Tarihi Tabiî Müzesi fahrî âzası.
1921 New-Jersey Kimya Cemiyeti fahrî âzası.
1921 Sınaî Kimya Cemiyeti fahrî âzası.
1921 Kristiyana Akademisi âzası.
1921 Knox Academy of Arts and Sciences âzası.
1921 Amerikan Radyum Cemiyeti fahrî âzası.
1921 Nordisk Förening för Medecinsk Radiologie fahrî âzası.
1921 New-York Alliance Française Birliği fahrî âzası.
1922 Paris Tıp Akademisi serbest âzası.
1922 Belçika, Rus Akademik Grupu fahrî âzası.
1923 Romanya Hydrologie Médicale ve Climatologie Cemiyeti fahrî âzası.
1923 Edinburgh Üniversitesi HONORİS CAUSA Hukuk doktoru.
1923 Prag'da Çek Matematikçileri ve Fizikçileri Birliği fahrî âzası.
1923 Varşova şehri fahrî hemşerisi.
1924 New-York'ta Town Hall'da Pasteur'ünkü ile bir arada yazılı isim.
1924 Varşova Leh Kimya Cemiyeti fahrî âzası.
1924 Hırvat Üniversitesi HONORİS CAUSA Tıp doktoru.
1924 Hırvat Üniversitesi HONORİS CAUSA Felsefe doktoru.
1924 Riga şehri fahrî hemşerisi.
1924 Atina Fizik Araştırmaları Cemiyeti fahrî âzası.
1925 Polonya Lublin Tıp Cemiyeti fahrî âzası.
1926 Roma «Pontificia Tiberina» âzası.
1926 Bresilya Sao Paulo Kimya Cemiyeti fahrî âzası.
1926 Bresilya Fen Akademisi gaib âzası.
1926 Bresilya Kadınlar Terakki Birliği fahrî âzası.
1926 Sociedad de Phanmacia e Chemica de Sao Paulo Do Brazil fahrî âzası.

1926 Brezilya Eczacılar Birliği fahrî âzası.
1926 Varşova Politeknik Mektebi Kimya Şubesi HONORİS CAUSA doktoru.
1927 Moskova İlim ve Fen Akademisi fahrî âzası.
1927 Bohemya Fen ve Ulûmu Edebiye Cemiyeti ecnebî âzası.
1927 U. R. S. S. Fen Akademisi fahrî âzası.
1927 İnterstate Postgraduate Medical Association of Nort America fahrî âzası.
1927 Yeni Zelanda Enstitüsü fahrî âzası.
1929 Polonya Posnan Fen Muhibleri Cemiyeti fahrî âzası.
1929 Glascow Üniversitesi HONORİS CAUSA Hukuk doktoru.
1929 Glascow şehri fahrî Hemşiresi.
1929 Saint-Lawrence Üniversitesi HONORİS CAUSA Fen doktoru.
1929 New-York Tıp Akademisi fahrî âzası.
1929 Polish Medical and Dental Association of Amerika HONORİS CAUSA âzası.
1930 Fransız Mucit ve Âlimler Cemiyeti fahrî âzası.
1930 Fransız Mucit ve Âlimler Cemiyeti fahrî Reisi.
1931 Dünya Sulhü için Cenevrede kurulan Cemiyeti İttihadiyenin fahrî âzası.
1931 Amerika Radyoloji Kolleji fahrî âzası.
1931 Madrid Fizik ve Tabiî İlimler Akademisi ecnebi âzası.
1932 Kaiserlich Deutschen Akademie der Naturforcher zu Halle âzası.
1932 Varşova Tıp Cemiyeti fahrî âzası.
1932 Çekoslovakya Kimya Cemiyeti fahrî âzası.
1933 British İnstitute of Radiology and Roentgen Society âzası.

İçindekiler

İkinci basılış münasebetile 5
Oğlum Yaman'a 7
Başlangıç 9

BİRİNCİ KISIM

I — Mania 15
II — Karanlık günler 29
III — Çocukluktan çıkarken 43
IV — İçten gelen istidatlar 61
V — Mürebbiyye 75
VI — Uzun bir sabır 85
VII — Kurtuluş 96

İKİNCİ KISIM

VIII — Paris 109
IX — Ayda kırk ruble 119
X — Pierre Curie 137
XI — Yenin evliler 157
XII — Radyumun keşfi 174
XIII — Bir salaşta dört sene 188
XIV — Zor hayat 200
XV — Bir doktora tezi ve beş dakikalık bir konuşma 216
XVI — Düşman 229
XVII — Her günleri 247
XVIII — 19 Nisan 1906 260

ÜÇÜNCÜ KISIM

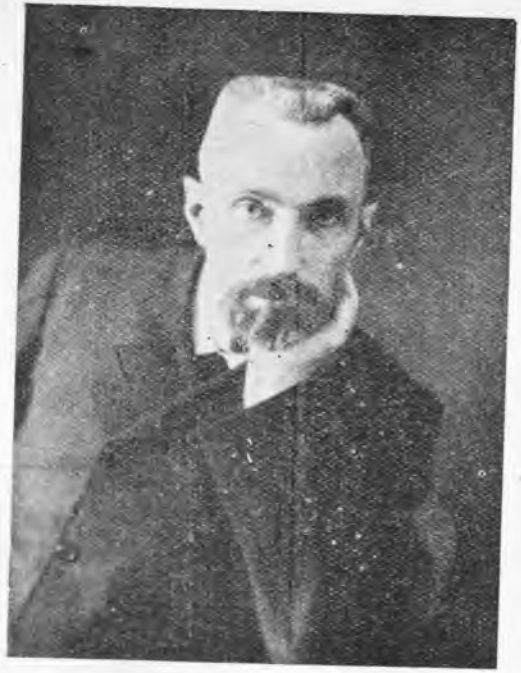
XIX — Yalnız 289
XX Muvaffakıyet - Sabrı,, tahammülü deneyen hayat imtihanları 302
XXI — Harp 318
XXII — Sulh, Larcouest'te tatil ayları 338
XXIII — Amerika 353
XXIV — Kemâl ağacının çiçeklenişi 369
XXV — Saint - Louis Adası 382
XXVI — Lâboratuvar 395
XXVII — Ulu, mübarek vazifenin sonu 412

MADAM SKLODOWSKA
MARIE CURIE,NİN ANNESİ

MÖSYÖ SKLODOWSKİ
Marie Curie'nin babası, kendisi (solda) ve kız kardeşleri Bronia ile Hela

PIERRE CURIE 1906

MADAME CURIE 1929

MADAME CURIE
KIZLARI IRENE VE EVE İLE

1894

1904

1913

1921

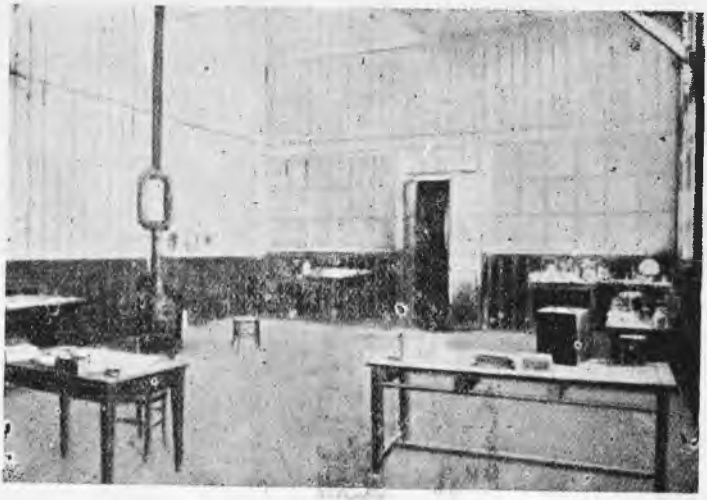
1929

MADAME CURIE 1921

MADAME CURIE
MADAME CURIE LABORATUVARDA

Radyumun keşfedildiği oda (Fizik Mektebi)

AYNI DAİRENİN BİR BAŞKA CEPHESİ

Taştahtada PIERRE CURIE'nin en son yazdığı formüller görülmektedir)

